

Vaderlandsche historie, vervattende de geschiedenissen der nu vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tijden af

<https://hdl.handle.net/1874/37245>

VADERLANDSCHE
HISTORIE.

VEERTIENDE DEEL.

Nov 20/1648

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER NU

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte
Gedenkstukken samengefeld,

DOOR

JAN WAGENAAR.

Met Platen en Kaarten.

VEERTIENDE DEEL,

BEGINNENDE MET DEN OORLOG DES JAARS
1672, EN EINDIGENDE MET DE NIEUW-
MEEGSCH E VREDE, IN 'T JAAR 1678.

TE AMSTERDAM, BY

JOHANNES ALLART.

M D C C X C I V.

*Met Privilegie van de Ed. Cr. Mog. Heeren Staaten
van Holland en Westfriesland.*

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENVYFTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Aanvang des oorlogs. Bewegingen der Fransche troepen. De Groot keert te rug, uit Frankryk.* II. *Oorlogsverklaringen van Frankryk en Groot-Britanje. Gedrag van Keulen en Munster.* III. *De Smirnasche Vloot aangetast, door de Engelschen, voor 't verklaaren des oorlogs. Toerusting der Staaten.* IV. *Verbond met den Keurvorst van Brandenburg.* V. *Voorzorg in Holland, tot beveiliging der grenzen. Zeegevegt voor Soulsbaai. Van Gend sneuvelt.* VI. *Orsoi, Burik, Wezel, Rynberk, Emmerik, Rees en Deutichem veroverd, door de Franschen. De Keulschen en Munsterschen bemagtigen veele Plaatsen in Gelderland en Overrysel.* VII. *Voorslag van de Wüt. Besluit der Staaten van Holland.* VIII. *De Franschen trekken, by het Tolhuis, over den Ryn. De Staatschen wyken naar Utrecht. Arnhem, Schenkenschans, Knodsenburg, Zutfen en Doesburg verlooren. Merkwaardige Brief van d' Estrades.* IX. *Oranje trekt van Utrecht, om Holland te dekken. Rochefort neemt Amersfoort en Naarden in. Utrecht onderwerpt zig aan den Koning van Frankryk. X. Gezantschap aan den Koning van Groot-Britanje.* 's Prin-
XIV. DEEL. A sen

fen handeling met de Engelschen. XI. Handeling der Staaten met den Koning van Frankryk. De Groot raadt hen tot verdrag. Raadpleegingen hierover, in de Vergaderinge van Holland. Amsterdam maakt zwaarigheid om te sluiten. Leiden dringt 'er op. XII. Zeeland stemt de handeling af. Men besluit 'er toe. Amsterdam bewilligt, onder zekere bepaaling. XIII. De Prins van Oranje verzoekt, ook voor zig, in 't byzonder, te mogen handelen. XIV. Oorzaaken der oproerigheid in verscheiden Hollandse en Zeeuwse Steden. Vonnis over Montbas en anderen. XV. Beschuldigingen der Regenten. Argwaan op de handeling met Frankryk. Leiden en Haarlem vorderen, dat men den Prins meer gezags geeve. XVI. De Raadpensionaris de Witt wordt, by nacht, aangevallen en gewond. Aanslag op 't leeven van den Ruwaard van Putten. XVII. 't Gemeen dringt de Weehouders, om den Prins tot Stadhouder te verklaaren: eerst te Veere: toen te Dordrecht. XVIII. Opshudding te Rotterdam. XIX. Beweeging te Gouda. Te Haarlem. Te Delft. Te Leiden. Te Amsterdam. XX. Het eeuwige Edict wordt vernietigd. WILLEM DE DERDE, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland en Zeeland, en Kapitein-Generaal der Unie. XXI. Hy schryft eenen brief, tot verontschuldiging der tegenwoordige Regeeringe. XXII. De Franschen bemagtigen Genep, Ravestein, Graave, Nieuwmegen, Crevecoeur, de Engelschans en Bommel. Turenne belegerd 's Hertogenbosch. XXIII. Staat der verdediginge van Holland. XXIV. Vervolg der handeling met Frankryk. Eisch van Lodewyk den XIV. Raadpleegingen op den zelyen. Leiden wil sluiten. Amsterdam de handeling afbreeken. De Prins neigt

neigt hiertoe, insgelyks. XXV. Eisch van Karel den II. Handeling met de Engelschen. XXVI. De Staaten laten de handeling met Frankryk en Groot-Britanje aan den Prinsse. XXVII. Last aan de Kuiter, om 't gevegt met de Engelschen te schuwen. Oproer te Rotterdam. Kievit komt weder in deeze Stad. De Groot in lyfsgevaar. XXVIII. Handeling tuschen de Franschen en Engelschen. De laatsen komen den Prins van Oranje spreken. XXIX. Overeenkomst tuschen de twee Koningen. Hunne nieuwe voorlagen aan de Staaten. De Groot, in verdenking geraakt by den Prinsse, wykt ten Lande uit. XXX. Handeling te Brusel. XXXI. Landing der Engelsche Vloote, door een ongewoone ebbe, belet. XXXII. Koeverden verlooren. Groningen vergeefsch belegerd door de Munsterschen. XXXIII. Verbond met den Keizer. De Franschen verlaaten 's Hertogenbosch.

Nu leidt ons de draad der geschiedenis tot het verhaalen van den selsten en gevaarlyksten oorlog, die den Staat immer getroffen hadt; en die den zelve, in korten tyd, uit eenen tamelyken welstand, op 't punt van zynen ondergang, gebragt heeft. De Vereenigde Gewesten hadden, veele jaaren, kunnen oorlogen met Spanje, om dat zy Frankryk en Engeland, te gelyk of beurtswyze, te vriend hadden; en om dat de Duitfche Vorsten, of hunne zyde hielden, of niet in staat waren, om hun eenig nadeel van belang toe te brengen. Maar, in den tegenwoordigen oorlog, zagen zy beide Frankryk en Engeland, de twee magtigste Ryken van Europa ten deezen tyde, de wapenen tegen hen op-

1678.

I.
Aanleiding tot het verhaalen van den oorlog met Frankryk, Groot-Britanje, Keulen en Munster.

1672.

vatten, en hun, te water en te lande, beoorloogen. Zy werden, daarenboven, aangetast, door twee Duitſche Vorſten, zonder dat zy, in 't eerſt, éenen Bondgenoot hadden, op wien zy ſtaat maaken konden, hunnen ouden vyand, den Koning van Spanje, alleenlyk uitgenomen: by wien zig, nogtans, eerlang, de Keurvorst van Brandenburg, en wat laater, ook de Keizer voegde. 's Lands Zeemagt, 't is waar, was in redelyken ſtaat gebragt; maar nimmer tegen de vereenigde Vlooten van Frankryk en Groot-Britanje gebruikt geweest: en 't was hagchelyk, of zy nu daartegen beſtand zou zyn. Maar 't Leger te lande was zwak: de grensſteden waren flegt voorzien, de veſtingwerken kwalyk onderhouden (a), na 't fluiten der Vrede met Spanje: federt welken tyd, men naauwlyks anders dan ter zee geoorloogd hadt. De tweedragt der Geweſten over de bevordering des Prinſen van Oranje hadt veroorzaakt, dat men elkanderen, over 't verſterken der Landmagt, en over 't voorzien der grenzen, niet hadt konnen verſtaan naar behooren. Ook ontbrak het den Staat aan ervaren' Krygsbevelhebbers: waarvan eenigen, die zig, voorheen, by de Staaten hadden aangediend, ziende, dat zy, zo lang men dus oneenig bleef, niet werden aangeſteld, federt, dienst in Frankryk genomen hadden (b). Hier kwamen binnenlandſche beroerten by, waarmede Holland inzonderheid, eenen geruimen tyd, gekweld werdt. Al het welke den ſtand der dingen in zo groot eene verwarring bragt, dat de vyand in 't hert van

(a) *Uit Aant. van den Penſ. VIVIEN van 31 Maart 1672. 613*
 (b) *P. A. SAMSON 1181 de Guill. III. Tom. II. p. 80, 81.*

van 't Land gerukt was, en drie geheele Gewesten van 't Bondgenootschap afgescheurd hadt, eer men eenige kans zag, om hem tegen te staan. Wonder, voorwaar! dat zo geweldig een verloop zo spoedig hersteld werdt, door eene vereeniging van oorzaaken, welker uitwerkzels elk, dieze met opmerking gadeslaat, billyk ontzetten moeten. Wy bereiden ons dan, om den aanleg, voortgang en uitslag van deezen kryg, omstandiglyk en met de vereischte naauwkeurigheid, te ontvouwen; waartoe ons zonderling te stade zal komen eene groote verzameling van ongedrukte aantekeningen, brieven en stukken, de gewigtigste voorvallen van het merkwaardig jaar 1672 betreffende.

1672.

Met den aanvang des jaars, begonden de Fransche troepen te trekken naar het Keulsche en het Munstersche (c). De Keurvorst van Keulen en de Bisshop van Munster, van ouds, gebeeten op de Staaten, en nu, door Frankryk, bewoogen, om de wapenen tegen hen op te vatten, scheenen geen geheim meer te maaken van hun voorneemen, om zig, door middel der Fransche hulp-troepen, te helpen aan regt, welk hun, zeydenze, in den Haage, geweigerd werdt (d). In Frankryk, hieldt men niet op van werven, tot eene Vloot van zestig schepen, en tot het Leger te lande, welk, zo men voorgaf, op tweehonderd-duizend man zou gebragt worden (e). In Engeland, rustte men zig ook sterk toe, ter zee. In beide de Ryken, poogde men de gemoeden te ont-

Bewee-
gingen
der Fran-
schetroe-
pen.

(c) Holl. Merc. van 1670. bl. 6. 13.

(d) Missive van een Corresp uit Keulen van 12 Jan. 1672. MS.

(e) Missive van den Amb DE GROOT aan den Raadpen. DE WIT van 8 Jan. 1672. MS.

1672. ontsteeken tegen de Vereenigde Staaten. Te Par
 rys, werden penningen gemunt, voerende som-
 migen eene zon, die de dampen uit de moeras-
 sen om hoog trok, met dit byschrift: *EVEXI SED*
DISCUTIAM, dat is, *ik hebze om hoog getrokken;*
maar ik zalze wederom versprooijen: anderen eene
 maan, schynende in de zee: waarby stondt: *M-*
HI SOLI OBTEMPERAT AEQUOR: dat is, *My alleen*
is de zee onderdaanig. Met de eersten, werd op
 Frankryk en de Vereenigde Gewesten; met de
 tweeden, op Groot-Britanje gezinspeeld (f). Op
 het einde van Sprokkelmaand, verwagte men
 reeds eene oorlogsverklaring beide van Frank-
 ryk en Engeland (g). Doch zy bleef nog eenige
 weeken agter. De Ambassadeur de Groot onder-
 tusfchen, geene kans ziende om iet met vrugt te
 handelen aan het Hof van Frankryk, keerde in 't
 laatst van Lentemaand herwaards. De Ambasfa-
 deur Boreel bleef zig, nog eenige maanden, ont-
 houden in Engeland; s'choon hy 'er niet veel ver-
 rigten kon, ten dienste van den Staat. Ook keerde
 Joan Meerman, die, ten deezen tyde, buitenge-
 woon naar Engeland gezonden was (h), na vier
 weeken, onverrigter zaake, terug. De Groot deedt,
 in 't afscheidneemen, de ernstigste betuigingen,
 „ dat de Staaten, altoos, 's Konings vriendschap,
 „ op 't hoogst, gewaardeerd hadden, en dat hy
 „ in 't byzonder 's Hemels zegen bleef affnee-
 „ ken over 's Konings oogmerken, zo verze niet
 „ streeden met de welvaart en 't belang zyns Va-
 „ derlands (i).” Hy schreef, sedert, dat de Kon-
 ning

De Groot
 keert uit
 Frankryk
 te rug.

(f) BRANDT de Ruitcr, bl. 642.

(g) Missie van den Amb. DE GROOT van 26 Febr. 1672. MS.

(h) Secr. Ref. Holl. 18 Jan. 3 Maart 1672. III. Deel, bl. 205, 247.

(i) Copie manuscrite de l'Harangue de MR. DE GROOT.

ning hem geantwoord hadt „ dat hy van de Staa-
 „ ten , zyne Meesters , niet spreekē wilde ;
 „ doch voor hem dezelfde achting hadt , als te
 „ vooren : 't welk hy , by gelegenheid , zou doen
 „ blyken (k).”

Weinige dagen na zyn vertrek , op den zeven-
 den van Grasmaand , werdt *Rompf*, Geheimfchry-
 ver der Ambassade , die toen de zaaken der Staa-
 ten , aan 't Hof van Frankryk , waarnam , ontbood-
 den by Pompone , die hem bekend maakte , dat de
 Koning den Staaten den oorlog aanzeide , om re-
 denen , begreepen in de Oorlogsverklaaring , wel-
 ke , dien zelfden namiddag , openlyk , afgekond-
 digd werdt. *Rompf* vraagde , of hy verplicht zou
 zyn te vertrekken ? Doch Pompone antwoordde ,
 daartoe geenen last te hebben ; maar dat hy
 weldoen zou van geene briefwisseling te houden
 (l). Karel den II , Koning van Groot-Britanje ,
 aan 't Parlement kennis gegeven hebbende van
 zyn voorneemen om de Staaten te beoorloogen ,
 werdt hun de oorlog verklaard , op den zelfden
 zevenden van Grasmaand , als zulks , in Frank-
 ryk , geschiedde. 't Zal niet ondienstig zyn , dat
 wy hier den inhoud deezer twee oorlogsverklaa-
 ringen , beknoptelyk , te boek stellen.

De Koning van Frankryk verklaarde „ dat
 „ hy , sedert eenigen tyd , misnoegd geweest
 „ zynde , over het gedrag , welk de Staaten der
 „ Vereenigde Nederlanden , ten zynen opzichte ,
 „ gehouden hadden ; zyn misnoegen , zonder
 „ krenkinge van zynen roem , niet langer ont-
 „ veinzen kon : waarom hy , beflooten en vast-

„ ge-

(A) M.G. van den Amb. DE GROOT van 25 Maart 1672. MS.
 (l) Missiv. van ROMPF van 8 April 1672. MS.

1672.

II.
 De Ko-
 ning van
 Frankryk
 verklaart
 den Staa-
 ten den
 oorlog.

De Ko-
 ning van
 Groot-
 Britanje ,
 insge-
 lyk.

Inhoud
 der Oor-
 logsver-
 klaaringe
 von
 Frank-
 ryk.

1672. „ gesteld hebbende, hun den oorlog aan te doen,
 „ aan de Krygsoversten te water en te lande be-
 „ val, dit zyn besluit ter uitvoeringe te doen
 „ brengen, te gelyk zynen onderdaanen allen
 „ handel met de Vereenigde Gewesten verbie-
 „ dende, en alle vrygeleiden, strydig met dee-
 „ ze verklaring, intrekkende (m).”

Aanmer-
 kingen op
 dezelve.

Men verwonderde zig, op 't uitkomen deezer Oorlogsverklaaringe, dat zy niet aanwees, waarin de Staaten den Koning ongenoegen gegeven hadden. Doch 't was bekend genoeg, dat zulks meest was geschied, door het sluiten van het drievoudig Verbond, en 't gene 'er op gevolgd was. Maar alzo de Staaten hierin niets hadden gedaan, dan waartoe zy volkomen regt hadden, kon deeze reden niet openlyk gegeven worden. Het sluiten der Munsterfche Vrede en de twist over 't neemen van twee Fransche schepen, in den jaare 1657 (n), stak den Koning, gewisfelyk, ook nog in den krop. Doch alzo het misnoegen, hierover opgevat, moest geagt worden weggenomen te zyn, door het Verbond van den jaare 1662, kon men 'er, tegenwoordig, niet voegzaam van gevaagen. Het belasten en verbieden der Fransche Waaren mishagde den Koning ten hoogste; doch hy schynt 'er, in de Oorlogsverklaaring, niet van te hebben willen spreekken, om dat het niet geschied was, dan na dat Frankryk eerst de Nederlandfche Scheepvaart en Koophandel bekommerd en bezwaard hadt (o). De Koning vondt, hierom, geraaden, alleenlyk in 't algemeen te zeggen, dat de Staaten hem stof tot misnoegen ge-
 ge-

(m) Zie Holl. Merc. van 1672. bl. 29.

(n) Zie XII. Deel, bl. 447.

(o) Zie XIII. Deel, bl. 433.

geven hadden, zonder iet byzonders te willen noemen. Maar alzo hy 'er byvoegde, dat hy, zonder zynen roem te krenken, zyn misnoegen niet langer ontveinzen kon, kreeg hy, federt, by veelen, den naam, dat hy eenen zwaaren en kostbaaren oorlog, enkel uit roemzugt, hadt aangevangen (p): schoon hy, als men zyne Oorlogsverklaaring, onpartydiglyk, inziet, niet zyne roemzugt, maar het misnoegen, welk hem de Staaten gegeven hadden, voor de oorzaak des oorlogs schynt te willen gehouden hebben. De Staaten antwoordden niet op deeze Oorlogsverklaaring; waarin niets byzonders, ten hunnen laste, bygebracht werdt.

De Koning van Groot-Britanje gaf breeder opening van de oorzaaken, waarom hy, tegen zyne genegenheid, en gedrongen, zo hy voor gaf, door den uitersten nood, de wapenen hadt opgevat. „Hy hadt,” zeide hy „terstond na zyne hertelling op den troon, zyn best gedaan, om een vast Verbond te sluiten met de Staaten, en het, van zynen kant, heiliglyk, gehouden. Doch, al van 't jaar 1664 af, hadt hem 't Parlement geklaagd, dat zyne onderdaanen, in de Indien, voor de verongelykingen en verdrukkingen der Nederlanderen, bloot gesteld waren; waarvan, door minzaam onderhandeling, geene vergoeding te bekomen was. Hierop was de oorlog gevolgd, die, met de Bredasche Vrede des jaars 1667, geëindigd was. Doch deeze Vrede was maar pas geslooten, of zy werdt geschonden door de Staaten, die, in plaats van een behoorlyk

Inhoud
der Oor-
logsver-
klaarin-
ge van
Groot-
Britanje.

(p) Zie TEMPLE MEMOR. II, 293. en veels anderen.

1672.

„ Verdrag te maaken op den handel in Oostin-
 „ die, voortgingen in de gewoonlyke verdruk-
 „ kingen des Engelschen Koophandels aldaar.
 „ De Koning hadt hun Suriname te rug gege-
 „ ven, en zy weigerden den Engelschen, die zig
 „ aldaar onthielden, verlof, om met hunne goe-
 „ deren de Volkplanting te verlaaten. Na twee
 „ jaaren handelens, hadt de Engelsche Ambassa-
 „ deur, eindelyk, dit verlof verkreegen; doch
 „ men wist het, door een tegenbevel, vrugte-
 „ loos te maaken, zo dat de Engelschen alleen-
 „ lyk eenigen van de armste Huisgezinnen uit
 „ Suriname hadden kunnen voeren. 's Konings
 „ onderdaanen waren niet slegts verongelykt;
 „ maar men hadt zig niet ontzien, 's Konings
 „ persoon te beschimpen, door schilderyen,
 „ gedenkpenningen en opschriften, waarmede
 „ schier alle de Steden pronkten. Men hadt, in
 „ den voorleden Zomer, het regt der Vlagge,
 „ een der oudste voorregten van 's Konings
 „ voorzaaten, openlyk geschonden, en zulk be-
 „ dryf, daarna, nog verdedigd in den Haage,
 „ het Koningklyk regt, daarenboven, als on-
 „ gegrond, ten toon stellende, aan vreemde
 „ Hoven. In plaats van hem hierop voldoening
 „ te geeven, hadt men gezogt, den Koning van
 „ Frankryk tegen hem op te stooken. Eindelyk,
 „ hadt men 's Konings Ambassadeur een Papier
 „ willen ter hand stellen, waarin men aanbodt
 „ voor 's Konings schepen te stryken, mids hy,
 „ hieruit, geen gevolg trok, ten nadeele van den
 „ vryen handel, en den Staat tegen Frankryk
 „ bystondt. De buitengewoone Ambassadeur,
 „ door hen, sedert, naar Engeland gezonden,
 „ hadt verklaard, niet meer te kunnen uitbieden,

„ VOOR

„ voor hy zynen Meesteren nader geschreeven
 „ zou hebben. De Koning dan, wanhoopende
 „ aan eenen goeden uitflag van verdere hande-
 „ linge, hadt zig genoodzaakt gezien, de wape-
 „ nen op te neemen, en den Staaten den oorlog
 „ te verklaaren; gelyk hy, by deezen, deedt. Hy
 „ verboodt, wyders, allen handel met de inge-
 „ zetenen der Vereenigde Gewesten; aan onder-
 „ zaaten van den Staat, in zyn Ryk zynde en zig
 „ wel gedraagende, beloofde hy volkomen' vei-
 „ ligheid voor hunne Perfoonen en goederen, wel-
 „ ke ook genieten zouden zulken, die, zig, om
 „ dat zy, hier te Lande, verdrukt werden, of uit
 „ liefde tot de Engelsche Regeeringe, derwaards
 „ zouden willen begeeven. Eindelyk, alzo de Ko-
 „ ning zig verplicht hielt, om de Akenfche Vre-
 „ de te handhaaven, beloofde hy, den waaren
 „ inhoud en meening van het Verdrag te zullen
 „ onderhouden, ten ware hy tot het tegendeel
 „ mogt getergd worden (q).” Kort na het afkon-
 „ digen deezer Oorlogsverklaaringe, werden alle
 „ Engelschen, die zig in de Vereenigde Gewesten
 „ bevonden, op 't spoedigste, t' huis ontbouden,
 „ by een openbaar bevel des Konings (r).

1672.

De Oorlogsverklaaring des Konings van Groot-
 Britanje gaf, zo draze in 't licht kwam, gelegen-
 heid tot verscheiden' aanmerkingen. Doch de
 gewigtigsten zyn begreepen in het antwoord der
 Staaten, welk, eerst in 't jaar 1673, uitgegeven
 werdt. Wy zullen 'er, op dat jaar, den korten
 inhoud van melden. In 't voorbygaan, merken
 we slegts, met een enkel woord, aan, dat de En-
 gel-

Aanmer-
 king op
 dezelve.

(q) Zie Holl. Merc. van 1672. bl. 23.

(r) Zie Holl. Merc. van 1672. bl. 35.

1672.

Byzon-
dere re-
den van
den oor-
log te-
gen de
Staaten.

gelfche Verklaaring of algemeene befchuldigin-
gen behelsde, welker gegrondheid of ongegrond-
heid niet dan na een moeilyk en onpartydig on-
derzoek blyken kon; of zulke byzonderheden,
die, van den kant der Staaten, te vooren, dik-
wils, wederlegd waren. Ondertusfchen, is 'er
een brief des Konings voor handen, waarin hy
nog eene andere reden geeft van het opvatten
der wapenen tegen de Staaten, in deeze woor-
den: „De verongelykingen, my aangedaan,
„ door sommigen, die, sedert eenigen tyd, het
„ voornaam bewind over de Regeering der Ver-
„ eenigde Nederlanden in handen hebben ge-
„ had, hebben my genoodzaakt tot het aangaan
„ van een Verbond met den Allerchristelyksten
„ Koning, die dezelfde redenen van misnoegen
„ tegen hen heeft: welk Verbond geen ander
„ oogmerk heeft, dan het onderbrengen der on-
„ verdraaglyke grootschheid van den Loeve-
„ steinfchen aanhang, en de beveiliging van ons
„ zelve voor het toekomende, tegen diergely-
„ ke beledigingen (s).”

Gedrag
van Keu-
len en
Munster.

De Keurvorst van Keulen en de Bifchop van
Munster zогten, nog eenigentyd, den fchyn te
geeven, dat zy zig onzydig wilden houden. De
eerfte beval, by openbaar Plakaat, gedagtekend
den zestienden van Grasmaand, dat zyn Krygs-
volk en de Franfche hulptroepen zelve geene
vyandlykheden tegen iemand zouden hebben te
pleegen (t). De tweede, die in 't voorleeden jaar
nog over een naauw Verbond met de Staaten ge-
handeld hadt (u), hieldt zig ook nog eene poosftil.

Ka-

(s) COSTERUS Hist. Verh. Bylaag. bl. 431. Holl. Merc. 1672
1672. bl. 117. See also LUDLows Memoirs Vol. III. p. 202.

(t) Zie Holl. Merc. van 1672. bl. 39.

(u) Secr. Resol. Holl. 6, 7 Febr. 1671 III. Deel. bl. 112.

Karel de II. was de eerste, die de Vrede openlyk verbrak, veertien dagen voor hy den oorlog verklaard hadt. Robert Holmes, die, naar men 't hier te Lande begreep, ook de eerste gelegenheid tot den voorgaanden oorlog gegeven hadt, kreeg nu wederom bevel, om, met agt Oorlogschepen en drie Kittèn, te kruisen, op de Koopvaardyvloote, die van Smirna en andere Plaatsen in de Middellandsche zee verwacht, en omtrent anderhalf millioen waardig gerekend werdt. Zeilende naar het Eiland Wight, alwaar hy de Smirnsche Vloot dagt te onderscheppen, ontmoette hem de Engelsche Bevelhebber Spragge, met eenige Oorlogschepen, die, eenen tyd lang, met de Smirnsche Vloote, gezeild hadt, en aan Holmes verhaalde, dat zy wel haast zou opdaagen. Doch Holmes, den buit voor zig zelve willende houden, gaf Spragge geene kennis van zynen toelag, en liet hem voortzeilen. Holmes baatzugt was, sedert, meent men, de behoudenis der Koopvaardyvloote (v). Hy tastte haar aan, op den drie-entwintigsten van Lentemaand; doch zy verweerde zig zo dapperlyk, dat hy, na eenige uren vegtens, afwyken moest. Maar, den volgenden dag, werdt hy, met vier kloeke Oorlogschepen en eenig minder vaartuig, versterkt. 't Gevegt werdt toen hervat; doch met gelyken uitslag. Na den middag, viel Holmes ten derde maale aan, omringde toen 't Oorlogschip van Kapitein *Jan van Nes den Ouden*, welk, nevens vier anderen, tot geleide der Koopvaardyvloote, diende; en beschoot het zo fel, dat het, na 't sneuvelen van den Kapitein, veroverd zynde, te

1672:

II.
De Engelschen tasten de Smirnsche Vloot aan, eer nog de oorlog verklaard was.

Zy worden wakerlyk afgeslaagen.

(v) BURNET Hist. of his OWN Time, Vol. I. p. 307.

1672. gronde ging. Drie of vier Koopvaardyschepen vielen toen den Engelschen in handen. Doch de overigen kwamen behouden in 't Vaderland aan. De Nederlandfche Oorlogs- en Koopvaardyschepen hadden zig ongemeen gekweeten, in dit gevegt. Doch *Adriaan de Haaze*, die 't opperbevel hadt, was gefneuveld (w). Men hielt deeze vyandlykheid, zonder Oorlogsverklaaring, vierkant te ftryden met een punt der Bredafche Vrede, waarby, zo men wil, bedongen was, dat, in geval van Vredebreuke, geene Koopvaardyschepen zouden aangetast worden, dan zes maanden na 't verklaaren van den oorlog (x). Doch ik beken zulk een punt, in het Verdrag van Breda, niet te hebben kunnen vinden. Het *twee-ender-tigfte* Lid van dit Verdrag zegt alleenlyk „ dat, „ in geval van openbaaren oorlog, geene fchepen of goederen, aan de eene of aan de andere zyde, verbeurd verklaard zullen worden; „ maar dat de wederzydfche onderzaaten zes „ maanden tyd zullen hebben, om, met hunne „ fchepen en goederen, uit het gebied der tegenpartye, te vertrekken (y).” Doch of dit punt, by gevolge, zo veel inluit, als sommigen 'er uit fchynen te willen trekken, laat ik bekwaamer' luiden oordeelen. Anderen verhaalen, dat Karel de II. verfcheiden' Nederlandfche fchepen in Engeland aansloeg, 't welk duidelyker ftreedt, met het gemelde punt der Bredafche Vrede. In Holland, volgde men zyn voorbeeld, de Engelsche Koopvaardyschepen in beflag neemende; doch

(w) Holl. Merc. van 1672. bl. 18. BRANDT de Ruiter, bl. 645.

(x) BURNET Hist. of his own Time. Vol. 1. p. 307.

(y) *Voies Du Mont* Corps Diplom. Tom. VII. P. 1. p. 47. AITZEMA Vi. Decl. bl. 59.

doch eenige Leden der Regeeringe bragten , eerlang , te wege , dat zy wederom vry gegeven werden : waarop de Koning van Groot-Britanje ook eenige Nederlandfche fchepen ontfloeg (z). Wyders , wilde men , in Engeland , het aantasten der Smirnfche Vloote gaarne doen doorgaan voor toevallig , en als ware het veroorzaakt , door eene weigering van ftryken , aan onze zyde. Doch fomigen verzekeren , dat 'er zo veele ooggetuigen van het tegendeel waren , dat Holmes deeze onwaarheid niet lang durfde fttaande houden (a).

1672.

Karel den II. dus de vyandykheden begonnen hebbende , verzuimden de Staaten niet , vlytig te doen arbeiden aan het uitrusten hunner Vloote. Men fprak ook van 't fterken van Naarden , Brielle , Hellevoetfluis en Texel , en van de grenzen der Provincie van Utrecht : doch hiervan kwam weinig. De werving te lande ging ook traaglyk voort , fchoon 'er de Raadpensionaris de Witt ernftelyk op aanhieldt (b). Maar 't Verbond met den Keurvorst van Brandenburg , waarover men , federt eenigen tyd , gehandeld hadt , werdt , eerlang , geflooten , en bragt niet weinig toe , om aan de zaaken der Staaten een beter aanzien te geeven.

Toerusting der Staaten.

De bevordering des Prinzen van Oranje tot Kapitein-Generaal baande den weg , tot het fluiten van dit Verbond. De Prins deedt zyn best , om den Keurvorst , zynen Oom , die , tot hiertoe , gefcheenen hadt , onzydig te willen blyven , te

IV. Handeling met den Keurvorst van Brandenburg.

(z) RAPIN Tom. IX. p. 312. BRANDT de Ruitcr, bl. 645.

(a) BURNET Hist. of his own Time Vol. I. p. 107.

(b) Refol. Holl. 19 Jan. 6, 16, 25 Febr. 1672 bl. 72. 77, 25, 29, 118 Aantek. van den Pension. VIVIEN 11 Jan. 6 Febr. 31 Maart, 2 April 1672. DIS.

1672. beweegen, om zig openlyk te voegen by de Staaten. Ook vaardigden de Staaten Godard Adriaan van Reede, Heer van Amerongen, in Louwmaand, af naar Berlyn (c), om met den Keurvorst te handelen. Zy hadden, eenigen tyd te vooren, Keulen, met Krygsvolk, in de Stad, ten hunnen koste, geworven (d), bygestaan (e), zo 't heette, tot verdediging der Stad, tegen haaren Aartsbisfchop, met wien zy, doorgaans, en ook ten deezen tyde, over hoop lag; doch inderdaad, om den Franschen den doortogt door deeze Stad, over den Ryn, te beletten. Doch by 't Verdrag, federt, getroffen tusschen den Keurvorst en de Stad, was bedongen, dat de Stad het vreemd Krygsvolk uit haaren dienst moest doen gaan (f). De Kolonel *Jozef Bamphield*, die over de Staatfche bezetting geboodt, hadt de Staaten, federt, zo geloofd werdt, sterk geraaden, om meer bezetting in Keulen te werpen. Zelfs bragt men, eerlang, een affchrift van eenen brief te voorschyn, waarin hy aan den Raadpensionaris de Witt zou geschreeven hebben „ dat den Staaten „ veel gelegen was aan het bezetten eener Stad, „ waarin veel volks gelegd kon worden; welke, „ aangevallen zynde, tegenstand zou kunnen „ bieden, of den vyand, van agteren, aanvallen, „ zo hy voorby trok. Dat hy de poort in zyne „ magt hadt, en kans zag, om eenen grooten „ hoop volks in de Stad te brengen, zonder dat „ er zig iemand tegen verzetten zou. Dat zulk „ eene

(c) Holl. Merc. van 1672. bl. 8.

(d) Refol. Holl. 24 April 1671. bl. 59.

(e) Nutul. Zeel. 1 May 29 July 19 Sept. 24, 28 Octob. 1671: bl. 156, 189, 173, 210, 220.

(f) *Kwaz DU MONT Corps Diploma. Tom. VII. P. I. p. 156.*

„ eene onderneeming Frankryks oogmerken zou
 „ dwarsboomen, en strekken tot versterking van
 „ 't gezag der Staaten aan den Rynkant (g).”
 „ Doch ik vind niet, dat men zynen raad gevolgd
 heeft. Ook werdt de brief, door de Witt, ter Ver-
 gaderinge van Holland, voor verdigt verklaard
 (h). De bezetting, die reeds in Keulen lag, ruis-
 de, sedert, de Stad (i). De Heer van Amerongen
 hadt last om den handel der Staaten, in 't bystaan
 der Stad Keulen tegen den Aartsbischof, te ver-
 dedigen aan 't Hof van Berlyn, alzo de Keurvorst
 van Brandenburg met dien van Keulen in ver-
 bond stondt. Doch 't voornaamste van zynen last
 bestondt, in den Keurvorst, Fredrik Willem,
 over te haalen, om zig, ten behoeve der Staaten,
 en tot bescherming van zyne eigene Landen, te
 wapenen, en om, ten dien einde, een nader Ver-
 bond met de Staaten te sluiten. Op den eersten
 voorflag ten deezen einde, antwoordde de Keur-
 vorst „ dat men, inderdaad, 't gevaar, welk den
 „ Staaten dreigde, moest zoeken af te weeren,
 „ en, of den oorlog, door handeling, voorko-
 „ men, of den Staaten, op hunne kosten, by-
 „ staan met de wapenen. Dat hy, tot het eerste,
 „ zyn best reeds gedaan hadt, en verder wilde
 „ doen; doch dat hy verlangde te weeten, wel-
 „ ke voldoening de Staaten den Koning van
 „ Frankryk zouden willen geeven; of zy, by
 „ voorbeeld, zulken, die den Koning beledigd
 „ hadden, wel zouden willen straffen? of zy 't
 „ verbod der Fransche Waaren wel zouden wil-
 „ len

1672.

(g) Misiven van RAMPFIELD aan den Raadp. DE WITT van
 4 Decemb. 1671. MS.

(h) Resol. Holl. 9 Jan. 1672. bl. 26.

(i) Onroerde Leeuw I. Deel, bl. 5.

1672.

„ len intrekken ? of zy wel zouden willen belooven, dat zy den Koning niet beletten zouden, zig te stellen in 't bezit van 't gene hem waarlyk toekwam ? en of zy, eindelyk, 's Konings Bondgenooten, den Koning van Groot-Britanje en den Keurvorst van Keulen, wel zouden willen te vrede stellen ? ” By deeze vraagen, voegde de Keurvorst „ dat hy zorg moest draagen, dat hy geenen vrugteloosen dienst deedt, wanneer hy zig stak in deezen oorlog : dat het Duitfche Ryk, vooral, buiten den kryg gehouden moest worden : ” eindelyk, vraagende, „ welke hulpe de Staaten van hem begeerden ? wat zy hem, daartegen, van hunne zyde, aanboden ? en of zy hem wel immer de Steden zouden inruimen, welken zy, tot nog toe, bezet hielden ? ” De Heer van Amerongen antwoordde „ dat hy alleen gekomen was, om een naauw Verbond van onderlinge bescherming te sluiten. Dat de Staaten reeds sterk bezig waren met werven, en een aanzienlyk Leger in 't veld dagten te brengen : waartoe Holland geld verschaffen zou. Dat men zig noodzaakelyk wapenen moest, om aan de Franschen niet te veel vooruit te geeven ; doch dat de Staaten anders overboodig waren, om de geschillen, by verdrag, af te doen ; waartoe zy wenschten, dat de Keurvorst een middel vinden kon. Dat de Staaten niet zouden weigeren te straffen zulken, die overtuigd werden, dat zy den Koning van Frankryk gehoond hadden. Dat men 't verbod van de Fransche Koopmanschappen, insgelyks, intrekken zou. Dat 'er geene reden was, om met Groot-Britanje vrede te breeken : en hadt de Keurvorst van

„ Keu-

„ Keulen , wegens Rynberk , iet te vorderen van
 „ de Staaten ; zy hadden ook eifchen ten zynen
 „ laste. Midlerwyl , was 't voor den Keurvorst
 „ van Brandenburg niet veilig , ongewapend te
 „ blyven , terwyl zyne nabuuren , de Koning
 „ van Zweeden , de Keurvorst van Keulen , de
 „ Bisfchop van Munfter en de Hertog van Bruns-
 „ wyk zig fterk wapenden. Zo 't Duitfche Ryk
 „ in den kryg betrokken werdt ; was zulks den
 „ Franfchen te wyten , die een Verbond met den
 „ Keurvorst van Keulen hadden aangegaan.”
 Eindelyk , verzogt Amerongen , uit den naam der
 Staaten „ dat de Keurvorst , boven de troepen ,
 „ welken hy , volgens voorgaande Verbonden ,
 „ onderhouden moest , zestienduizend man op de
 „ been bragt , die , voor de helft , door de Staa-
 „ ten , betaald zouden worden.” Men hernam ,
 „ hierop „ dat de Keurvorst niet gehouden was ,
 „ hulptroepen te leveren , zo lang de oorlog niet
 „ begonnen was :” voorts klaagende „ dat de
 „ Staaten , by het fluiten van het drievoudig Ver-
 „ bond , niet met den Keurvorst gehandeld had-
 „ den , als zy , met zulk een' ouden en getrouwen
 „ Bondgenoot , hadden behooren te handelen.
 „ Dat zy , in het maaken van dit Verbond , hem
 „ niet vroeg genoeg gekend hadden , en te fchie-
 „ lyk met Zweeden overeengekomen waren. Dat
 „ men hem , naderhand , in dit Verbond hadt
 „ willen trekken , zonder hem de geheime pun-
 „ ten van het zelve te toonen , en zonder hem
 „ een woord te fpreken van onderftandgelden.
 „ Dat , zo men hem toen in staat gefield hadt ,
 „ om , met het geld van eene andere Mogend-
 „ heid , een Leger te onderhouden ; men nu hulp-
 „ troepen genoeg zou vinden. Dat het , einde-

1672. „lyk, verdrietig was, de zaaken derwyze te
 „hebben zien beleiden, door eenigen, die vrees-
 „den, dat de magt en het aanzien van den Keur-
 „vorst te groot zouden worden:” waarmede de
 Witt en die 't meest met hem eens waren, niet
 donkerlyk, betekend werden. Doch Ameron-
 gen loste alle deze bedenkykheden op, zo goed
 als hy kon, onder anderen, den Engelschen de
 wyt geevende van 't gene met Zweeden gehan-
 deld was. De Keurvorst, door zyn eigen belang,
 genoeg genoopt wordende, om den Staaten by
 te staan, tradt, eindelyk, heimelyk, in onderhan-
 deling over een nader Verbond, terwyl hy zig,
 voor den Franschen Gezant, hieldt, als of hy on-
 zydig dagt te blyven. In deeze onderhandeling,
 vorderde Fredrik Willem, dat hem, na 't sluiten
 der Vrede, Orfoi en Emmerik zouden inge-
 ruimd worden, benevens den tol te Gennep, dien
 de Staaten, anders, nog zes jaaren, zouden heb-
 ben mogen heffen. Van der Staaten zyde, werdt
 hem alleenlyk Orfoi aangeboden, mids hy toe-
 stont, dat zy Duisburg en Roeroord versterk-
 ten, en inhielden, zo lang als zy de andere Plaat-
 sen in 't Hertogdom van Kleeve zouden inhou-
 den. Voorts, zouden zy hem, na 't sluiten der
 Vrede, honderdduizend Ryksdaalders doen aan-
 tellen (k). Doch de Keurvorst hadt geene ooren
 naar deeze aanbiedingen. Eindelyk, werdt, op den
 zesden van Bloei maand, een Verbond gesloten,
 waarby de Keurvorst beloofde „zo dra de Staa-
 ten, binnen de Vereenigde Gewesten of daaraan
 „grenzende Landen, vyandlyk aangetast wer-
 „den, te zullen op de been brengen een Leger
 „van

Vebrond
 tuschen
 de Staa-
 ten en
 den Keur-
 vorst van
 Branden-
 burg.

(k) PUFFENDORF de Reb. Gest. Frid. Wilh. Livr. XI. §. 47.
 p. 626, 627.

„ van twintigduizend man , waarvan hy egter
 „ drieduizend knegten en zeshonderd paarden
 „ zou mogen gebruiken, tot dekking zyner West-
 „ faalsche Vestingen. Het werfgeld en onder-
 „ houd deezer manschap zou , voor de helft ,
 „ door de Staaten , en voor de wederhelft , door
 „ den Keurvorst , betaald worden. Het Leger
 „ zou , van nu af , by voorraad , geworven , en
 „ vier maanden agtereen onderhouden worden ,
 „ al ware 't schoon , dat de Staaten , binnen dien
 „ tyd , niet vyandlyk werden aangetast. De
 „ Keurvorst zou 'er 't opperbevel over hebben ;
 „ doch de Generaal over het zelve zou zig , by
 „ eede , verbinden moeten , om de punten van
 „ dit Verdrag naar te komen. De bewegingen
 „ des Legers zouden , tusschen den Keurvorst
 „ en de Gevolmagtigden der Staaten , by raade
 „ van den Prins van Oranje , als aangesteld tot
 „ Kapitein-Generaal voor den aanstaanden veld-
 „ togt , geregeld worden. 't Zou den Keurvorst
 „ vrystaan , in eene der Kleeffche Steden , met
 „ der Staaten Krygsvolk bezet , een magazyn
 „ op te regten. ” Doch van 't herleveren deezer
 „ Steden , na 't sluiten der Vrede , werdt , in dit
 „ Verdrag , geen gewag gemaakt. „ Eindelyk , zou
 „ men de Hertogen van Brunswyk , of , ten min-
 „ ste , George Willem en Rudolf Augustus , zoe-
 „ ken over te haalen , om zig ook te begeeven
 „ in dit Verbond (*l*): ” welk eerst op den elf-
 „ den van Zomermaand door den Keurvorst , en
 „ op den eersten van Hooimaand , door de Staa-
 „ ten , bekrachtigd werdt (*m*).

Mid.

(*l*) Zie het in de Holl. Merc. 1672. van bl. 9.(*m*) PUFFENDORF *Libr.* IX. §. 48. p. 628.

1672.

V.
Voor-
zorg in
Holland
tot ster-
king en
beveili-
ging der
grenzen.

Midlerwyl, hadden de algemeene Staaten en die van Holland in 't byzonder, naar tyds gelegenheid, gezorgd, voor 't versterken en bezetten der grenzen (*n*). Men maakte verandering, in de bezettingen van Wezel, Rynberk en andere. Plaatsen in dien oord, of in 't bewind der zelve. Men besloot de burgery, in verscheiden' Steden, te voorzien van kruid, lood en geweer. De Staaten van Holland maakten hun werk, om de grenzen van hun Gewest sterker te bezetten, en de burgery der binnensteden te doen trekken naar Plaatsen, die meer waren blootgesteld. Men hadt, al voorlang, vernomen, dat de Franschen, over den Yssel, naar Utrecht zouden zoeken te komen; in welk geval, Holland in blykbaar gevaar gebracht zou worden (*o*). Men besloot, hierom, voor Holland in 't byzonder te zorgen. En naardemaal men ook voor eene landing der Engelschen bedugt was, werdt 'er eenig geschut naar Hellevoetsluis gebracht. Nog gaf men bevel, om de tonnen op te neemen, en schuitjes in de plaats te leggen; ook om de kaapen en bakens af te breeken, en een' looze kaap op te regten, om den vyand te misleiden; ten welken einde, ook de toorens en molens, zo veel als doenlyk ware, vermomd en onkenbaar gemaakt moesten worden. Om de aankomende Koopvaarders te waarschuwen, deedt men eenige Galjoots en Lootschuiten kruisfen voor de zeegaten (*p*). Het kleine Leger der Staaten onder Prinse Joan Maurits lag, ten deezen tyde, by Doesburg aan den Yssel (*q*). De algemeene Staaten, den vyand, van
dag

(*n*) Zie Deductie de Staat van Utr. gear. 1673. bl. 5, 6.

(*o*) Uit Aantek. van den Pension. VIVIEN van 7 Jan. 1672. MS.

(*p*) Uit Aantek. van den Pension. VIVIEN van 12 April 1672. MS.

(*q*) Holl. Merc. van 1672. bl. 33, 46.

dag tot dag, te gemoet ziende, schreeven eenen bededag uit, tegen den vierden van Bloemaand: en in Holland begon men, ten zelfden tyde, des Woensdags, weekelyksche bedestonden te houden, om 's Hemels zegen over de wapenen van den Staat, en tot afwending des oorlogs, ernstelyk, af te smeeken (r). In de andere Gewesten, werdt ook eenige voorzorg gebruikt, naar tyds gelegenheid: met naame in Zeeland. Onder anderen, vind ik, dat men te Veere, al sedert eenigen tyd, ernstelyk, gearbeid hadt aan het sterken der vesten: waartoe niet alleen de Kerkenraad; maar zelfs ieder Regent, om den vierden dag, verplicht werdt, de hand te leenen (s).

's Lands Vloot, over welke de Ruiter wederom het opperbevel kreeg, raakte, gedeeltelyk, in zee, voor het einde van Grasmaand. De overige schepen volgden, in 't begin van Bloemaand. De Ruwaard van Putten, Kornelis de Witt, was, nevens eenige anderen, wederom gemagtigd, om den zeetogt by te wonen, en hadt zig begeben aan 't boord van den Luitenant-Admiraal-Generaal de Ruiter. Men hadt hem, eer hy vertrok, toezegging gedaan, dat zyn zoon hem in 't Ruwaardschap opvolgen zou, indien hy, onverhoopt, sneuvelen mogt in 's Lands dienst (t). De Vloot was omtrent zevenenzestig zeilen sterk, onder welken vyfendertig groote schepen waren. Zy werdt, daarna, nog met agt kloeke Zeeuwsche schepen versterkt, en ontving, van tyd tot tyd, meerder versterking; zo dat zy, eindelijk, op eenennegentig schepen en fregatten

's Lands
Vloot
loopt in
zee.

(r) Holl. Merc. van 1672 bl. 32, 43, 46.

(s) Extr. uit de Notul van Wetten en Raede, 11 Maart 1672. 226.

(t) Rotol. Holl. 2, 16 April, 1672. bl. 21, 77.

1672. van oorloge, behalve het minder vaartuig, be-
groot werd. De Fransche en Engelsche Vlooten,
die zig reeds met elkanderen vereenigd hadden,
werden honderd en dertig zeilen sterk gerekend.
't Liep aan, tot den zevenden van Zomermaand,
cer's Lands Vloot de vereenigde vyandlyke
Vlooten, van naby, in 't gezigt kreeg, daar zy,
in Soulsbaai, ten anker lagen. Zy stelden zig
egter, terstond, in slagorde. 't Gevegt begon,
des morgens ten zeven of agt uuren. De Ruit-
er viel aan op den Hertoge van Jork. De
stryd tusfchen deeze twee was hevig, en duurde
twee uuren, met merkelyk verlies van wederzyde.
De Ruwaard van Putten hieldt zig, gedurende
't gevegt, by de bovenhut, daar een kogel,
zyn hoofd dicht voorby gonzende, drie der twaalf
helbaardieren, hem door den Staat toegevoegd,
het leeven benam, en twee of drie anderen,
doodelyk, kwetste. Twee jonge Heeren en een
Regtsgeleerde, van Amsterdam herkomstig,
hadden zig, vrywilliglyk, op 's Lands Vloote
begeven, en streden 'er, aan 't hoofd van eenige
matroozen, op eigen' beurze aangenomen. Een
der twee eerften, *Gerard Hasfelaar*, uit het
Burgemeesterlyk gellagt der Haselaaren
gesprooten, hadt veertig matroozen onder
zig; doch liet, van een' kogel getroffen,
het leeven in 's Lands dienst. De andere,
Koenraad van Heemskerk, Zoon van den
Raadsheer Joan van Heemskerk, was, met
vyftig matroozen, in de Vloot gekomen,
en bragt 'er 't leeven af: gelyk ook deedt
de Regtsgeleerde *Joan Bergh*, die agt
matroozen by zig hadt. De Luitenant-
Admiraal van Nes raakte, insgelyks,
in een hevig gevegt met den Vice-
Admiraal en Schout by nagt der roode
vlagge, en verover-

Haare
sterkte
en die
der Ver-
eenigde
Fransche
en En-
gelsche
Vlooten.
Gevegt
voor
Souls-
baai.

WILLEM JOSEPH VAN GENID,
Luitenant Admiraal
van Holland en Westfriesland.

A. Schouman del.

J. Houbraken fec.

overde een Engelsch Oorlogschip, welk egter, daarna, door onagtzaamheid van 't Neêrlandsch Bootsvolk, wederom verlooren werdt. Kapitein *Jan van Brakel*, onder 't smaldeel van van Nes behorende, klampte den Admiraal der blaauwe vlagge, *Montaigne*, Graave van *Sandwich*, aan boord, en stak, eerlang, den brand in 't vyandlyk schip, by welke gelegenheid, *Montaigne*, zig in een sloep willende bergen, verdrong. Doch *Brakels* stoutmoedigheid, die een' gelukkigen uitflag gehad hadt, werdt mispreezen, om dat hy den gegeven last overtreden, en de blaauwe vlag aangestast hadt, daar hy de roode bestreeden moest hebben. De Luitenant-Admiraal van Gend, die zig gewend hadt tegen de blaauwe vlagge, werdt, na een half uur strydens, doorschooten. Tegen de witte vlagge, meest uit Fransche schepen bestaande, streedt de Luitenant-Admiraal *Blankert*; doch de *Graaf van Estrées* hielt, eerlang, van hem af; waaruit vermoeden rees, dat de Franschen den stryd schuwden. Na 't omkomen van van Gend, ontzonk zyn Esquader den moed meer of min, waardoor de Ruiters, by 't geweld der roode, ook dat der blaauwe vlagge op den hals kreeg, en in groot gevaar raakte. De Schout by nagt der roode vlagge, *Joan Hermans*, zondt twee branders op hem af, die, door den kapitein *Filips van Almonde*, zo gelukkiglyk, werden afgekeerd, dat de eene vrugteloos verbrandde, en de andere op de vlugt gejaagd werdt. Van Nes wendde 't, sedert, naar de Ruiters, en hielp hem tegen de schepen der blaauwe vlagge. 't Gevegt, den gantschen dag geduurd hebbende, met twyfelagtigen uitflag, werdt, eindelyk, gescheiden door den nagt, zonder dat men weet, wie eerst

1672.

De Luitenant-Admiraal van Gend sneuvelt.

De nagt maakt een einde van 't gevegt.

1672. afhieldt. 't Verlies van volk was groot, aan de eene en aan de andere zyde. Maar de Engelschen hadden, behalve Montaigne, wel agtien Kapiteinen verlooren. Ook waren 'er verscheiden van hunne schepen verbrand, of in den grond geschooten. Doch ook eenigen van onze zyde. Op den tweeden dag na 't gevegt, toen de vyandlyke Vlooten reeds afgeweeken waren, keerde de Ruitter, met 's Lands Vloote, ook naar de Zeeuwfche kusten, en kwam ten anker in 't gezigt van Walcheren, daar hy eenigen tyd leggen bleef (u).

VI.
Optogt
der Fran-
sche
Krygs-
magt.

De Fran-
schen
verove-
ren Or-
foi,

Dus hadt men, van der Staaten zyde, tot hiertoe, niet ongelukkiglyk geoorloogd ter zee. Doch te lande, viel de veldtogt slegter uit. De Koning van Frankryk was, reeds voor 't einde van Grasmaand, te Charleroi gekomen, alwaar zyn Leger verzameld werdt. Van hier, zondt hy den Maarschalk van Turenne, met vyftien-duizend man, vooruit naar Luik en Maastricht. Tusschen Aath en Kameryk, bleef *Gasfion* leggen, met vyfduizend man, om op de Spaanschen te pasfen. De Koning volgde Turenne, met het gros des Legers, en vertoonde zig, op den dertienden van Bloei maand, voor Maastricht, welk de Staaten rykelyk voorzien hadden van volk en voorraad, in verwagting, dat deeze Stad den eersten aanstoot zou te wagten hebben. Doch de Koning, Mazeik hebbende doen inneemen, door den Graave van Chamilli, toog Maastricht voorby, naar Nuis (y), en ondernam, op 't einde van Bloei maand, 't beleg van Orfoi, de eerste plaats

in

(u) Resol. Holl. o July 1672. bl. 105. BRANDT de Ruitter, bl. 646-672. RAPIN Tom. IX. p. 318, 319.
(y) Holl. Nieuw. van 1672. bl. 49, 69. P. A. SAMSON Hist. de Guill. Tom. II. p. 115.

in deezen oord, die Staatfche bezetting inhadt. 1672.
 Zy werdt, in 't eerst, wakkerlyk verdedigd; doch
 zig te zwak bevindende, om de Fransche magt te
 wederftaan, op den tweeden van Zomermaand,
 by verdrag, opgegeven. Ten zelfden tyde, werdt
 Burik, door Turenne, bemagtigd (*w*). De Prins
 van Condé hadt zig ook nedergellaagen vóór
 Wezel, welke Stad, na dat hem de Lipperfchans
 in handen gevallen was, ook aan hem overging,
 op den vierden (*x*). Toen werdt Rynberk op-
 geëischt, welk op den zesden werdt ingenomen.
 Des anderendaags, gaf Emmerik zig over aan
 Condé, en Reesaan Turenne. De bezetting van
 alle de Plaatfen, behalve die van Emmerik, wel-
 ke, te vooren, ter Stad uitgetrokken was (*y*),
 werdt krygsgevangen gemaakt (*z*). 't Bevel over
 Wezel werdt opgedraagen aan den Graave d'Es-
 trades, weleer Ambafadeur des Konings van
 Frankryk by de Staaten (*a*). De Prins van Con-
 dé, of eigenlyk de Heer van *Beauvezé*, met zes-
 honderd man, door hem afgezonden, hadt zig,
 midlerwyl, geflaagen voor Deutichem, welk zig,
 den negenden, overgaf, by verdrag, waarin de
 bezetting, uit vier vendels bestaande, vryen uit-
 togt en de gewoonlyke krygseer bedong (*b*).

't Fransche Leger was zo dra niet in aantogt
 herwaards, of de Keurvorst van Keulen en de
 Bifchop van Munfter verklaarden den Staaten
 den oorlog, op 't einde van Bloei maand. De
 eer-

(*w*) Refol. Gener. Lunc 5 Juny 1772.

(*x*) Memoires de GUICHE p. 392.

(*y*) VALKENIER Verw. EUROPA. I. Deel, bl. 430.

(*z*) Holl. Merc. van 1672. bl. 64. VALKENIER I. Deel, bl.
 368-434.

(*a*) Holl. Merc. van 1672. bl. 59 enz.

(*b*) VALKENIER I. Deel, bl. 434. Memoir. de MONTBAS p. 34.

1672. eerste klaagde, dat de Staaten hem Rynberk onthielden, en onlangs krygsvolk in zyn Aartsbisdrom gezonden hadden. De andere gaf den Staaten na, dat zy gezogt hadden zyne Amptenaars en Krygsoverften om te koopen (c). Beide de Vorften voegden hunne magt byeen in Westfaalen, vielen in Overysfel en in 't Graaffchap Zutfen, en bemagtigden, ligtelyk, Enschede, Oldenzeel, Ootmarfum, Almelo, Borkelo en Lochem, Plaatsen allen, die buiten staat waren, om tegenftand te doen. Grol werdt, heviglyk beschooten zynde, by verdrag, overgegeven, op den negenden van Zomermaand (d). Breëvoort werdt, op den agttienden, bemagtigd (e). Toen eischten de Vorften Deventer op, voorgeevende, de Stad wederom onder 't Ryk te willen brengen, waaronder zy oudtyds behoord hadt: en moedeloosheid of kwaade trouw van sommigen bragt te wege, dat zy zig, op den eenentwintigften, overgaf (f). Zwol volgde 't voorbeeld van Deventer. Doch ik lees, in eenen brief van deezen tyd, dat, toen hier de eed gedaan werdt, door de bezetting en burgerye, wel een vyfde deel de vingers niet opftak (g). Hierop, verlieden de bezettingen uit de overige Overysfelsche Steden en Sterkten, zig voegende by den Kolonel *Ailua*, die, met eenig volk, op de Friefche grenzen lag. De Munstersche maakten zig toen ligtelyk meester van Kampen, Hasfelt, Zwartfluis, Blok-

ten den
oorlog,
en be-
magtigen
Enschede,
Oldenzeel,
Ootmar-
fum, Al-
melo,
Borkelo,
Lochem,
Grol,

Breë-
voort,

Deven-
ter,

Zwol,

Kampen,
Hasfelt,
Zwart-

(c) VALKENIER *Vcrw. Europa*, I. Deel, *Bylaag* N. 35, 36. bl. 87, 92.

(d) VALKENIER I. Deel, bl. 438.

(e) VALKENIER I. Deel, bl. 444.

(f) VALKENIER I. Deel, bl. 559.

(g) *Mssive van BAMPFIELD van 29 Juny 1672. MS. VALKENIER I. Deel, bl. 587.*

Blokzyl, Steenwyk en de Kuinder. De Benningwolder- en Langakker-fchanfen zelve, verlaaten van de Staatfche bezetting, werden, zonder moeite, overmeesterd, door de Munsterschen (h). 't Schielyk ontflaan der Overysfelfche Steden werdt, door de bezetting van eenigen, geweeten aan de Wethouders; en door deezen aan 't Krygsvolk, zonder dat men, in deezen verwarden staat der dingen, fchuldigen en onfchuldigen wist te onderscheiden, naar behooren. Men wil, dat de meerderheid der Staaten van Overysfel zig, kort hierna, verdroeg met den Bisfchop van Munfter, hem aanneemende voor Heere, onder beding van vrye oefening van den Hervormden, zo wel als van den Roomschen Godsdienst, en van eenige andere punten (i). Doch ik weet niet, of op het ftuk, waaruit dit blyken zou, genoegzaame staat te maaken zy.

De eerste tyding van 't overgaan van Orfoi, Wezel en Rynberk veroorzaakte groote ongerustheid in den Haage. De Gemagtigden te veld hadden, daarbenevens, gemeld, dat men voor Schenkenschan en voor Nieuwmegen bedugt was. De Raadpensionaris de Witt floeg hierom, ter Vergaderinge van Holland, voor, op den agtften van Zomermaand „ dat de Franschen, van „ Nieuwmegen meester zynde, ligtelyk, door „ de Betuwe, in Holland, of over den Ryn, by „ Reenen, in 't Stigt, zouden kunnen rukken; „ dat Delft, Haage en andere Steden dan aanftoot zouden lyden; dat men, hierom, 's Lands „ Krygsgereedfchap en Schatkist, by tyds, in

1672.
fluis,
Blokzyl,
Steenwyk, de
Kuinder
en ver-
fcheiden
fchanfen.

VII.
Voorflag
van de
Witt, ter
Vergade-
ringe
van Hol-
land.

(h) Holl. Merc. van 1672. bl. 80-84. VALKENIER I. Deel, bl. 598.

(i) VALKENIER I. Deel, Bylaag. N. 44. bl. 107. DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. 1. p. 207.

1672. „verzeckerheid moest zoeken te brengen, best
 „in Amsterdā, dat sterk van gelegenheid was,
 „en de zee voor zig hadt; dat men, daarenbo-
 „ven, het Krygsvolk, welk ter betaalinge van
 „Holland stonct, van den Ysfelkant, herwaards
 „moest doen komen, om dit Gewest te dekken;
 „en dat men de Vergadering der algemeene
 „Staaten, niet, gelyk voorgeslaagen was, naar
 „Utrecht, maar ook naar Amsterdā behoor-
 „de te verleggen (*k*).” In gevolge van een be-
 „luit der Staaten, op deezen voorslag geno-
 „men (*l*), werden 's Lands penningen naar Amster-
 „dā gebragt. Doch onaangezien men naauw-
 „lyks kans zag, om den Ysel, met het geringe
 „Leger der Staaten, welk maar twee-entwintig-
 „duizend man sterk gerekend werdt, en nu onder
 „den Prinse van Oranje stonct, te beschermen,
 „beslooten de Staaten egter deeze post te ver-
 „dedigen, en niet, dan in den hoogsten nood, af
 „te trekken (*m*) naar Holland: welk Gewest men,
 „door het inlaaten van 't water (*n*), en door het
 „leggen van schansen op de toegangen, daaren-
 „boven, ongenaakbaar dagt te maaken, voor den
 „vyand (*o*).

Besluit,
 hierop
 geno-
 men.

VIII. De Franschen trekken, by het Tolhuis, over den Ryn.
 De Franschen, midlerwyl, na 't inneemen
 van Emmerik, bedagt, om in 't hert van 't Land
 te dringen, zогten, hier of daar, over den Ryn
 te geraaken. De stroom was, door de groote
 droogte van den Voorzomer, op eenige plaat-
 sen, waadbaar. Doch de Prins van Oranje lag
 nog,

(*k*) Aantek. van deezen tyd. MSS.

(*l*) Secr. Resol. Holl. 14 Juny 1672. III. Deel, bl. 259.

(*m*) Secr. Resol. Holl. 7 Juny 1672. III. Deel, bl. 254.

(*n*) Resol. Holl. 20 May 2, 15, 17, 20 Juny 1672. bl. 40, 41,
 74, 137, 147, 158.

(*o*) VALKENIER I. Deel, bl. 431, 452, 453.

nog, by Arnhem, langs den Yssel, en hadt, over eene schipbrug, toegang tot de Betuwe, die, daarenboven, beschermd werdt, door eenig voetenpaardevolk, onder *Jan Barton de Montbas*, Kommissaris - Generaal der Ruiterye van den Staat, die de Betuwe, op drie plaatsen, tusfchen Heusfen en het Tolhuis, bezetten moest (p). De Prins van Condé deed den stroom, tegen over deeze posten, bezigtigen, door *Saint Abre*, die, met het volk van Montbas, schutgevegt hieldt, en daarna te rug keerde, zonder zyn oogmerk bereikt te hebben. Condé besloot toen, vanagt perfoonen verzeld, zelf de diepte der Riviere te onderzoeken. Doch op den elfden van Zomermaand, gekomen tegen over de eerste post, die door Montbas bezet geweest was, vondt hy dezelve verlaaten, zo wel als de tweede en derde, zonder dat hy 'er de reden van bevroeden kon. Voor 't naast hieldt hy, dat men slegts geveeken was, om, naderhand, met te meer magt, op hem aan te vallen, als hy den overtocht onderneemen zou. Dit geschiedde, den volgende dag, onder 't geschut van eenen zwaaren tooren, by het Tolhuis. De Graaf van Guiche, wiens aantekeningen wy hier doorgaans volgen, reedt eerst in den stroom, geleid door eenen Roomschegezinden boer, *Jan Pieterszoon* genaamd (q), dien, schryft hy, dikwils, de moed ontzong, zo dat men hem, geduuriglyk, met brandewyn, het hert sterken moest. Naderhand, raakten de Jonkers *Barreveld* en *Bentink van Kennade*, besichuldigd den vyand den weg over de stroomen

16728

(p) Voyez Memoir. du Comte de MONTBAS p. 16.

(q) VALKENIER I. Deel, bl. 454.

1672. te hebben aangewezen, te Maafricht, in hegtenis. Doch zy werden, eerlang, onder borgtogt, geslaakt (r), zonder dat my gebleeken is, wat 'er, verder, omtrent hen, voorviel. Guiche bevondt den stroom waadbaar, op twee plaatsen; op de eene, voor agt en tien man, en op de andere, voor een gansch Esquadron naast elkanderen. Men was in de noodzaaklykheid gebragt, om de Rivier te doorwaaden; alzo 'er, ten deezen tyde, geene brug, noch gereedschap om 'er eene toe te stellen, in 't Fransche Leger was. Omtrent veertig man, meest Fransche edelluiden, reeden voort, onder 't schieten der onzen uit den genoemden tooren, en raakten de eersten over. Doch zy werden ontmoet van eenen grooten hoop Staatfche Ruiters, die hen eerst te rug in 't water dreeven, doch zelven, eerlang, door het grof geschut der Franschen, welk van eene batterye aan de overzyde op hen los brandde, op de vlugt gejaagd werden. Ondertusfchen, waren 'er veele Franschen, in 't overtrekken, gesneuveld, doordien de paarden, verschrikt voor 't schieten, van 't pad geraakt waren. Guiche kreeg, nogtans, eindelyk, zo veel volks over, dat hy post vatte in de Betuwe, hebbende den Ryn ter regter-, het Dorpaan 't Tolhuis ter linkerzyde, en de Betuwe voor zig. Koning Lodewyk zelf toonde zig begeerig, om den stroom, te paarde, te doorwaaden; doch hy werdt wederhouden, door Condé, wien de jigt verhinderde te water te gaan: 't welk hy, zo de Koning hem voorgegaan was, nogtans, niet zou hebben durven nalaaten (s). De Koning bleef dan aan de linkerzyde der Riviere,

(r) Refol. Holl. 13 Aug. 1672. bl. 107.

(s) DE CHOISY Memor. Tom. 1. p. 13, 26.

viere. Condé, zig daarna over den stroom hebbende laten zetten, viel aan op eenen hoop Staatsche Ruiters, onder den Generaal Wirtz (t), en raakte 'er mede in een hevig gevegt, waarin hy gekwetst werdt, en te kort geschooten zou zyn, ware hy niet bygesprongen door Guiche. Wirtz nam toen de wyk. De Fransche Ruitery raakte, eerlang, over den stroom. Ook hadt men, nog voor zeven uren des avonds, eene brug gereed gekreegen, langs welke, de knegten, insgelyks, aan de overzyde kwamen. Het Fransche Leger trok toen, langs den dyk, naar den kant van Heusfen, den weg inslaande naar het Dorp Elden, by welk, twee bruggen lagen, eene houten en eene steenen, over de vaart tuschen Nieuwmegen en Arnhem. Doch de voortogt des Legers onder den Prins van Oranje, die nu nog te Arnhem was, hadt zig meester gemaakt van de steenen brug; en de houten afgebroken. Men was bezig om ook de steenen brug af te breeken, toen men den voortogt des Franschen Legers zag naderen. Het Staatsche voetvolk nam, terstond hierop, de wyk, vlugtende herwaards en derwaards. De Ruitery sloeg den weg op naar Arnhem. Guiche, haar derwaards volgende, langs de overzyde der vaarte, raakte, door misverstand, op den weg, die, langs den Ryn, naar Wageningen leidt. De Prins van Oranje en Wirtz, die deeze ongewoone beweging uit Arnhem zien konden, meenden, schryft Guiche, dat men den Ryn andermaal dagt over te trekken, en voort te rukken, langs de Veluwe, naar 't Stigt en naar Holland. De Prins en de Gemagtigden

1672.

Het Le-
ger der

(t) Memotr. de MONTEBAS, p. 30.

1672. te velde, vryheid hebbende van hunne Hoog-Mogendheden, om, naar de opkomende gelegenheid, stand te houden, of af te trekken (u), beslooten nog dien zelfden nacht op te breeken met het Leger, van by Arnhem, om Utrecht en Holland, of het laatste Gewest ten minste te dekken. Turenne eischte, terstond hierna, Arnhem op. De Stad gaf zich over, op den veertienden, by verdrag, volgens welk, de bezetting krygsgevangen bleef (v). Doch die van de schans Knodsenburg, tegen over Nieuwmegen, welke, op den zestienden, overging, bedong de gewoonlyke krygseer (w). Van hier, rukte Turenne voor Schenkenschans, welk zig, op den eenentwintigsten, onder gelyk beding, overgaf (x). Ten zelfden dage, ging Doesburg aan den Ysiel over. De Koning hadt zig, in persoon, nedergeflaagen voor deeze Stad, op den zestienden. Zy was tamelyk versterkt, en beter dan de meeste Steden in deezen oord voorzien van volk en voorraad. Ook scheen men 'er zig, in 't eerst, te willen verdedigen. Doch de onwil der soldaaten en 't kermen der vrouwen was oorzaak, dat men, al spoedig, tot de overgaave besloot. De bezetting bedong de gewoone krygseer, de Stad behouden is van Godsdienst en voorregten (y). Eer Doesburg nog over was, hadt de Koning Zutfen doen berennen. De Hertog van Orleans deedt, federt, eenige bomben in de Stad werpen. En zo groot was de schrik onder de weinige Wethouders,

Staaten
trekt van
Arnhem
naar
Utrecht.

Arnhem
verlooren.

Ook
Knodsenburg,
Schenkenschans en
Doesburg.

Zutfen
geeft zig
ook over.

(u) Secr. Resol. Holl. 7 Juny 1672. III. Deel, bl. 259

(v) Memoir. de GUICHE p. 398-423. VALKENIER I. Deel, Bylaag. bl. 879-901.

(w) VALKENIER I. Deel, bl. 471.

(x) VALKENIER I. Deel, bl. 476.

(y) Zie VALKENIER I. Deel, bl. 496, 498.

ders, die niet gevlugt waren, en onder de meeste ingezetenen, dat men de Stad overgaf, op den drie-entwintigsten van Zomermaand. De bezetting, die zig, met uitvallen, nog eenigszins te weer gesteld hadt, bleef hier krygsgevangen, wordende in de Kerke opgeslooten, tot dat zy haar losgeld voldaan hadt (z).

Een andere hoop Franschen, onder den *Markgraave van Aspremont*, door de Betuwe, nederwaards trekkende, maakte zig, by verdrag, meester van de schanzen Voorne en S. Andries, die slegt voorzien waren. Tiel, Kuilenburg, Buuren, Leerdam, Yselftein (a) en andere Steden hieromtrent, niet te verdedigen zynde, namen * vrye hoede van de Franschen (b); die, door den voorspoed hunner wapenen aangemoedigd, sedert eenige dagen, geenen anderen staat gemaakt hadden, dan om, over Utrecht, in Holland te dringen, en dit aanzienlykste der Vereenigde Gewesten, zo wel als de overigen, te overweldigen.

Men kan van hunne oogmerken oordeelen, uit eenen Brief van den Graave d'Estrades, den zeventienden van Zomermaand, uit Wezel, aan den Koning van Frankryk geschreeven, waarin hy zig, onder anderen, dus uitlaat: „Zo even
 „ ontvang ik berigt, dat het gemeen, te Utrecht,
 „ de wapenen opgevat heeft, tegen zulken, die
 „ hunne kleederen en huisraad ter Stad uit wil-
 „ den schikken: ja, dat men hun zelfs van hun-
 „ ne goederen beroofd heeft. In deeze Stad,
 „ zyn meer dan zesduizend Katholyken, wel-
 „ ker

(z) Zie VALKENIER I. Deel, bl. 508.

(a) Uit Aantek. van den Pension. VIVIEN van 22 Juny 1672. MS.

(b) Deduct. der Staaten van Utrecht, gedr. 1673. bl. 155.
 VALKENIER I. Deel, bl. 450-487.

1672

De
 schanzen
 Voorne
 en S. An-
 driesgaan
 over.
 Verschei-
 den' Ste-
 den nee-
 men vrye
 hoe de
 van de
 Fran-
 schen.
 * *Sauve-*
garde.
 Merk-
 waardi-
 ge Brief
 van den
 Graave
 d'Estrad-
 es.

1672.

„ ker voornaamften my bekend zyn ; die , zig
 „ ziende onderfteund , door het Leger van uwe
 „ Majesteit , niet zullen nalaaten , het overige
 „ deel des volks te doen omflaan : het zelve
 „ doende begrypen , dat 'er , uit Holland , gee-
 „ ne hulp te wagten is , zonder dat men zwa-
 „ re lasten op zig neeme , die de Provincie in
 „ den grond helpen moeten. Men zal , derhal-
 „ ve , gaarne willen handelen met uwe Majesteit ,
 „ zo men zyne vryheid en goederen behouden
 „ kan. Utrecht overmeesterd zynde , zal uwe
 „ Majesteit Holland naar zyne hand kunnen
 „ zetten , door 't afzenden van eenige troepen ,
 „ die zig meester moeten maaken van Muiden ,
 „ waaromtrent de fluizen zyn : waarna men ,
 „ zonder iet te vreezen te hebben , tot voor de
 „ poorten van Amsterdam , komen kan , en dee-
 „ ze Stad zelve dwingen tot verdrag. Een an-
 „ dere hoop kan Woerden inneemen , en van
 „ daar , over Zwammerdam , naar Leiden trek-
 „ ken , welke Stad zig liever , by verdrag , zal
 „ willen opgeeven , dan het omgelegen land laa-
 „ ten verwoesten. - - Utrecht en de andere
 „ genoemde Plaatsen bemagtigd zynde , zal uwe
 „ Majesteit den Vereenigden Staat kunnen vernietigen , en , in twee maanden tyds , verrigten ,
 „ 't gene de magtigste Vorsten der weereld niet
 „ hebben kunnen doen. - - Het inneemen van
 „ Utrecht stelt de Provincien van Gelderland ,
 „ Utrecht en Overysfel in 'sKonings magt. Fries-
 „ land en Groningen kunnen overmeesterd wor-
 „ den , door zyne Bondgenooten - - waarna
 „ Holland en Zeeland alleen zullen overschie-
 „ ten. Holland kan ligtelyk verdeeld worden ,
 „ door het belang der Steden zelve. - - Am-
 „ ster-

„ Amsterdam heeft gefchil met Haarlem en Leiden,
 „ over de dykaadjen en wateren. Rotterdam
 „ met Dordrecht over den Koophandel en an-
 „ dere dingen. - - De Steden zullen zig dan
 „ ligtelyk beweegen laaten, tot onderwerpinge
 „ aan zyne Majesteit, zo men haar haare Wet-
 „ houders, inkomsten, koophandel en voorreg-
 „ ten laat behouden; het belagchelyk regt op
 „ de zee uitgenomen, welk, door den Koning,
 „ naar zyn welgevallen, zal kunnen geregeld
 „ worden. - - De Noordhollandfche Steden
 „ zullen Amftterdam volgen. Zeeland zal, zon-
 „ der den Franfchen en Engelschen koophandel,
 „ niet lang beftaan kunnen. De andere Steden
 „ der Staaten, 's Hertogenbosch, Graave, Bre-
 „ da, Bergen op Zoom, Maastricht, zullen 't
 „ niet houden kunnen, wanneer de bezettingen
 „ niet meer betaald worden, door de groote Hol-
 „ landfche Steden. - - Op deeze wyze, zal de
 „ Vereenigde Staat en deszelfs Regeering t'ee-
 „ nemaal vernietigd zyn (c).” Dus fchreef
 „ d'Estrades: en 't gevolg heeft getoond, dat de
 „ Koning van Frankryk niet vreemd was van
 „ diergelyk oogmerk; fchoon de uitkomst geheel
 „ niet beantwoordde aan zyne verwagting.

1672.

D'Estrades hadt egter te regt voorzien, dat
 Utrecht het niet zou kunnen houden. Het ber-
 gen van den besten huisraad, naar Holland, en
 vooral naar Amftterdam, was aldaar begonnen,
 op de eerste tyding van het overgaan van Orfoi,
 Wezel en Rynberk, en de plondering, van wel-
 ke d'Estrades gewaagt, viel voor, op den negen-
 den van Zomermaand. Doch, op de maare van
 het

IX.
 Ontftel-
 lenis te
 Utrecht.

(c) D'ESTRADES Tom. I. p. 431.

1672. het doorbreeken des vyands by het Tolhuis, werdt het vlugten algemeen, met bystere ontfeltenis der gemoeden. De Prins van Oranje, opgebroken met het Leger der Staaten van by Arnhem, sloeg zig, den vyftenden, neder onder de Stad, langs den Daalschen dyk en de Vegt, en dus aan de Hollandsche zyde, onaan gezien de Staaten 's Lands van Utrecht gaarne gezien zouden hebben, dat zyne Hoogheid zig boven de Stad nedergeslaagen hadt (*d*). De aankomst van 't Leger deedt, nogtans, de verbaasdheid een weinig bedaaren. Zyne Hoogheid verscheen ook, des anderendaags, in de Vergadering der Staaten van 't Gewest, daar men hem den nood der Stad en der Provincie zo leevendig vertoonde, dat hy en de Gemagtigden te velde aannamen, de Stad tot het uiterste toe te verdedigen. De Prins sloeg ook voor, dat men de bemuurde Waard en de vier voorsteden behoorde af te branden (*e*): waartoe de Afgevaardigden der Staaten van Utrecht verklaarden niet te konnen besluiten, zonder naderen last (*f*). Doch kort hierop, bragten de Afgevaardigden der algemeene Staaten een besluit van den zestienden, te Utrecht, waarby den Prins van Oranje belast werdt, met het Leger, te trekken naar Holland, zonder eenige Steden, met een gedeelte van het zelve, te bezetten. Die van Utrecht hielden vergeefs aan, om eenige bezetting (*g*). Men verstondt, dat de Stad toch niet te houden zou zyn, en dat 'er inder tusschen de bewaaring van Holland gelegen ware. Het Leger der

De Prins verlaat de Stad, om Holland te dekken.

(*d*) Resol. Utrecht *Mercur.* 7 Juny 1672.

(*e*) Deduc. der Staat. van Utrecht *gedr.* 1673. bl. 7, 8, 9.

(*f*) Resol. Utrecht *Jovic.* 8 Juny 1672.

(*g*) Deduc. *als boven*, bl. 14.

Staaten brak dan op van Utrecht, op den agttienden (*h*), en sloeg zig, ten zelfden dage, op vyf byzondere toegangen naar Holland, neder. De Prins zelf legerde zig aan de Nieuwerbrugge, by Bodegrave, met drie regementen te paarde en twee te voet. Prins Joan Maurits van Nassau bezette Muiden, met drie regementen ruiters en een regement knechten. De Veldmaarschalk Wirtz sloeg zig neder te Gorinchem, met twee regementen paarden, en twee regementen knechten. De Graaf van Hoorne legerde zig aan de Goejanverwellen-fluis, met vier regementen ruitery en een regement knechten, en de Markgraaf van Louvigni, te Schoonhoven, met twee regementen ruitery en een regement knechten (*i*).

Midlerwyl was de Markgraaf van Rochefort, met eenige Fransche troepen, den dertienden van Zomermaand, by Ysfeloord, over den Ryn getrokken (*k*), met last, om zig van de Veluwe en van 't Stigt meester te maaken. Wageningen, Reenen, Wyk te Duurstede en Amersfoort namen terstond vrye hoede van den Markgraave, die, op den negentienden, in persoon, binnen de laatstgemelde Stad kwam: van waar hy honderdenzestig man afzondt, om Naarden in Holland op te eischen. Der Regeeringe en bezettinge ging hier zulk een schrik aan, dat elk naar een goed heenkomen zocht, en de Franschen, zonder verdrag, ter Stad in gelaaten werden. Eenige Gemagtigden der Stad kwamen, nogtans, op den twintigsten, met Rochefort, te Amersfoort, overeen, dat Naarden zynen Godsdienst, voorregten

1672.

De Markgraaf van Rochefort trekt de Veluwe langs. neemt Amersfoort en Naarden in.

(*h*) VALKENIER I Deel. bl. 620-627.

(*i*) VALKENIER I Deel. bl. 631.

(*k*) COSTERUS IIft. Verhaal, bl. 163.

1672. ten en goederen behouden zou. Muiden, opge-
eischt door vyf Franfche Dragonders, was reeds
met Rochefort in onderhandeling getreden, toen
Prins Joan Maurits van Nassau aldaar post vat-
tede, en de Franfchen, afgezonden om de Stede
te bezetten, noodzaakte te rug te keeren (i).

De Stad
Utrecht
onder-
werpt zig
aan den
Koning
van
Frankryk.

De Staaten en Stad van Utrecht, het Leger
van den Staat hebbende zien aftrekken naar Hol-
land, en den vyand, van uur tot uur, te ontmoet-
ziende, waren in de noodzaaklykheid gebragt,
om met hem te verdraagen. Van hun besluit
hiertoe (m) gaven zy den algemeenen Staaten
kennis, op den een-entwintigften van Zomer-
maand (n). Midlerwyl, hadden zy eenen Trom-
petter afgezonden aan den Koning van Frank-
ryk, die toen in 't Leger voor Doesburg lag, en
terftond vrygeleide verleende, voor de Utrecht-
fche Gemagtigden, welken, zonder uitftel, aan
hem werden afgezonden. Terwyl zy uit waren,
vertoonde Rochefort zig, met het Leger, voor
de Stad. Men tradt, terftond, met hem in on-
derhandeling, bewoog hem, het Leger buiten
om te laaten trekken, en liet hem toen, verzeld
van honderd muskettiers, binnen. De fleutels
der Stads poorten werden hem, op het Stadhuis,
overgeleverd, op den drie-entwintigften (o).
Des anderendaags, keerden de Gemagtigden te
rug, met berigt, dat de Koning van Frankryk vrye
hoede aan 't Gewest geweigerd hadt, en begeerde,
dat men zig aan hem onderwierpe. Men moest
hun

(i) VALKENIER I. Deel, bl. 477-480.

(m) Refol. Utrecht Sabbathi 1° Juny 1672.

(n) VALLENIER I. Deel, Bylaag. N. 45. bl. 100. Doducé
der Staat. van Utrecht gefr. 1672. bl. 16, 17, en Byl. N. 5. bl. 26.

(o) Refol. Utrecht Jovis 2° Juny 1672.

hun dan nieuwen last geeven, om, op deezen voet met den Koning, te verdraagen, en bedong, op den volgenden dag „tegen de gevorderde onderwerping, behoudenis van Gods- dienst, Regeering en Voorregten, midsgaders, dat het Gewest niet aan eenen byzonderen Heere zou gefchonken, en begreepen worden in het Verdrag, welk de Koning met de algemeene Staaten zou mogen fluiten (p).” ’t Stigt raakte dus geheel in de magt van Frankryk, wordende Montfoort ook, op den vyf-entwintigften, bezet met honderd en vyftig muskettiers (q).

Het Leggen van eenen dam aan de Nieuwerbrugge in den Ryn hadt de Hollandfche Steden Woerden en Oudewater reeds doen besluiten, dat men ongeraaden vondt, haar te befchermen, hoe zeer zy ’er op aangehouden hadden. Zy zagen zig, derhalve, in de noodzaakelykheid gebragt, om ook vryehoede te verzoeken van den Koning van Frankryk. Rochefort werdt, op den vier-entwintigften, met eenige honderden paarden in Woerden ontvangen (r). Des anderen daags, zondt hy ook eenig Paardevolk in Oudewater. Beide deeze Steden bedongen de gewoonlyke vryheden (s).

De ongelooflyke spoed, met welke de vyand byna drie Gewesten, Gelderland, Utrecht en Overysfel, en drie Steden van Holland, Naarden, Woerden en Oudewater, overweldigd hadt, vervulde Holland in ’t byzonder met verflaagenheid

Woerden en Oudewater nemen vryehoede.

X. De Staaten doen eene bezending aan de Konin-

(p) Refol. Utrecht *Vener.* 12 Juny 1672. VALKENIER I. Deel, bl. 630.

(q) VALKENIER I. Deel, bl. 633.

(r) COSTERUS *Hist. Verh.* bl. 165, 177, 178, 185, 189.

(s) VALKENIER I. Deel, bl. 634 enz.

1672. heid en schrik. De Staaten zelve en de Raad-
 pensionaris de Witt waren byna radeloos. De
 Prinsesse Weduwe van Oranje deedt, ter Ver-
 gaderinge van Holland, verlosf verzoeken, om
 voor haar Huis en goederen in den Haage vrye
 hoede te mogen neemen van den Koning van
 Frankryk. Doch 't werdt haar, duidelyk, gewei-
 gerd (t). Ondertusfchen, neigden de Staaten
 zelve tot handeling. Men hadt, al terftond, en
 eer 'er zo veele Steden over waren, beslooten
 een buitengewoone bezending te doen aan de
 Koningen van Frankryk en van Groot Britanje,
 om te onderzoeken, op welke voorwaarden,
 men met hen zou konnen overeenkomen (u).
 Naar Groot-Britanje, vertrokken *François Tee-
 resfein van Halewyn*, Raad in den Hove van Hol-
 land, en *Eyerard van Weede*, Heer van *Dykyeld*,
 uit het Lid der * Gekoorenen van Utrecht die,
 nevens den Ambassadeur Boreel, terftond in on-
 derhandeling zogten te treden; doch geen an-
 der antwoord ontvingen, dan dat de Koning,
 zonder Frankryk, niet met hen handelen kon.
 Boreel fchreef dit, terftond, herwaards over,
 daarby voegende „ dat men nu het oogmerk
 „ der twee Koningen, met zekerheid, meende
 „ ontdekt te hebben, hebbende Frankryk zig
 „ zelve Holland; Groot-Britanje, Zeeland en de
 „ Hollandsche Zeefteden toegelegd (y).” Doch
 hierop is luttel staats te maaken. De Groot ver-
 nam, naderhand, uit de Fransche Staatsdienaars,
 dat, volgens het Verdrag tusfchen Frankryk en
 Groot-Britanje, waarvan maar zes perfoonen in
 Frank-

gen van
 Frankryk
 en van
 Groot-
 Britanje.

Uitflag
 der be-
 zendinge
 aan Karel
 den II.
 * Gëeli-
 geerden.

(t) Refol. Holl. 20 Juny 1672. bl. 160.

(u) Secr. Refol. Holl. 14 Juny 1672. III. Deel, bl. 259.

(y) Misfiv. van den Amb. BOREEL van 20, 21 Juny 1672. 225.

Frankryk kennis hadden, elk bezitten zou, 't gene hy overmeesterde (w). Voorts, schreef Boreel ook „ dat Karel de II. den Nederland-
 „ fchen Koopluiden hadt doen aanzeggen, dat
 „ hunne vrienden, uit den Vereenigden Staat,
 „ in Engeland, willende overkomen, aldaar
 „ het regt van inboorlingschap en alle andere
 „ vryheden genieten zouden: ook, dat geheele
 „ Steden of Gewesten, zig willende begeeven
 „ onder Groot-Britanje, de voorregten genie-
 „ ten zouden, welken de meest begunftigde Ste-
 „ den en Gewesten in Engeland genooten (x).”
 De Afgevaardigden naar Engeland hadden, zo
 sommigen melden, heimelyken last mede, om
 den Koning aan te bieden, dat men den Prins
 van Oranje Stadhouder maaken zou; waarop
 Arlington, te vooren, dikwils, gedrongen hadt,
 by Boreel. Doch deeze aanbieding, zo ze anders
 gefchied zy, want ik vind 'er niets van, in de *Secreete Resolutien* van Holland, vondt nu geenen
 ingang ten Hove (y). Men hielt de Afgevaardig-
 den der Staaten egter, nog eenigen tyd, in En-
 geland, om 't volk, welk zeer morde over den
 oorlog, in den waan te houden, dat men nog
 zocht te verdraagen (z).

De Prins van Oranje handelde, omtrent dee-
 zen tyd, ook, in 't heimelyk, met den Koning,
 zynen Oom, hem door Gabriel Silvius en door
 den, Heere van Reede, eenige voorflagen doende,
 waarop, zyns oordeels, de Vrede met den
 Staat zou konnen getroffen worden. Sommigen

Hande-
 ling des
 Prinzen
 van O-
 ranje met
 den Ko-
 ning van
 Groot-
 Britanje.

(w) *Uit Aant. der Penf. VIVIEN en HOP van 1 July 1672. MSS.*

(x) *Miffice van den Amb. BOREEL van 21 Juny 1672. MS.*

(y) *BORNET Hist. of own Time. Vol. 1. p. 324.*

(z) *Miffiv. der Gedep. in Engel. van 30 Juny 1672. MS.*

1672. meenen ontdekt te hebben, dat deeze voorflaagen, in de volgende *negen* punten, zouden beflaaten hebben: „ 1. Erkenenis van 't regt der Vlag-
 „ ge, alomme. 2. Honderdduizend guldens 's
 „ jaars, voor de vrye Visfchery. 3. Suriname
 „ in eigendom. 4. Viermillioenen guldens, bin-
 „ nen zekere termynen, te betaalen. 5. De Stad
 „ Sluis in pandfchap. 6. De opperfte magt over
 „ de zeven Vereenigde Gewesten voor den Prin-
 „ fe van Oranje. 7. Mids de Koning van Groot-
 „ Britanje vrede maakte met den Staat; en
 „ Frankryk, op geenerhande wyze, meer by-
 „ ftondt. 8. In geval zyne Majesteit deeze voor-
 „ waarden aanname, zou men Frankryk onaan-
 „ neemlyke vredepunten moeten voorflaan, en,
 „ zo ze van de hand gewezen werden, verklaar-
 „ ren, dat zyne Majesteit niet langer zou kon-
 „ nen blyven oorloogen. 9. Zo de bovenftaan-
 „ de voorwaarden omhelsd werden, zou de
 „ Prins zorg draagen, dat 'er andere Ambasfa-
 „ deurs naar Engeland kwamen, die in 's Prin-
 „ fen belang waren, en op welken men zig zou
 „ kunnen verlaaten (a).” Men heeft ook een
 gefchrift in 't licht gegeven, op deezen handel
 fltaande, waarin de Prins verzoekt „ te mogen
 „ weeten, op welke voorwaarden, de Koning
 „ van Groot-Britanje zou begeeren te fluiten
 „ met de Staaten, zig tegelyk fterk maakende,
 „ om deeze voorwaarden, hier, te doen inwil-
 „ ligen, in fpyt van den Raadpensionaris de
 „ Witt en dezelfs aanhang; zo zy niet regel-
 „ regt ftreeden met de grondwetten van den
 „ Staat (b).” Doch ik beken niet te weeten, of

(a) COSTERUS Hist. Verhaal, *Bylaag. bl. 434.*

(b) COSTERUS Hist. Verhaal, *Bylaag. bl. 430.*

'er genoegzaame staat te maaken zy op de eghtheid deezer stukken. Meer tekens van eghtheid heeft een Brief van den Koning aan den Prinse (1), waaruit blykt, dat hy den Heer van Reede gesproken, en uit hem, den slegten staat der zaaken hier te Lande verstaan hadt. Voorts, be-
 tuigt hy zyne genegenheid tot den Prinse, wiens belang hy, zelfs in alle zyne handelingen met Frankryk, verklaart, in 't oog gehouden te hebben. Ook bedient hy zig, in deezen brief, van de scherpe uitdrukkingen tegen den zogenaamden Loevesteinschen aanhang, welken wy, by eene andere gelegenheid (c), aangehaald hebben (d). Doch deeze Brief is later geschreeven. Men wil, dat 'er een andere op gevolgt is, afgezonden, na dat de Prins reeds tot Stadhouders verheeven was, en behelzende „ dat de Koning „ niet twyfelde, of hy zou den Prins, zo deeze „ zynen raad volgde, haast doen stellen in die „ magt, waarnaar zyne voorouders altyd ge- „ tragt hadden (e).” En 't gevolg zal ons doen zien, dat de Koning, ten dien tyde, zeer wel dus heeft konnen schryven. Ondertuschen, bleek het, allenthalve, dat hy, voorals nog, ongeneigd was, om zig, zonder Frankryk, te verdraagen met de Staaten. Hierom, besloot hy, eerlang, den Hertog van Buckingham en den Graaf

1672

(c) Hier voor, bl. 12.

(d) Zie Holl. Merc. van 1672. bl. 117. COSTERUS Hist. Verh. Bylaag. bl. 431.

(e) COSTERUS Hist. Verhaal, Bylaag. bl. 433.

(1) Ik heb een Afdrukfel van deeze Brief gezien, welk, op kosten van den Lande, gemaakt was, en waar op het woord *secret* stondt, ten blyke, dat men den brief, in 't eerst, geheim gehouden wilde hebben. Hy werdt egter, wel haast, weerdkundig.

1872. Graaf van Arlington herwaards te zenden, om te gelyk met de Staaten te handelen, en met den Koning van Frankryk, die zig, nog eenigen tyd, in den Vereenigde Gewesten, bleef onthouden.

XI.
Hande-
ling met
Frank-
ryk.

Opening
der Frau-
schen.

De bezending naar den Koning van Frankryk werdt bekleed door Joan van Gend, Willem van Nasfau, Heer van Odyk, en Pieter de Groot. De Afgevaardigden trokken door Reenen, welk geheel ontbloot was van ingezetenen, en door het Staatfche Krygsvolk leeg geplonderd; en kwamen, den een-entwintigften van Zomermaand, op het Huis te Keppel; daar nog eene tafel en spyze, doch geene bedde te bekomen waren. Hier kwamen Pompone en de Louvois hun, des anderendaags, uit naame des Konings van Frankryk, afvraagen, *of zy last hadden, om met zyne Majesteit te handelen?* Zy antwoordden „ dat zy „ van den Koning begeerden te hooren, op wat „ voet, hy met de Staaten zou willen overeen- „ komen.” De Fransche Gemagtigden hernamen „ dat zy volmagt hebben moesten, zo men „ in onderhandeling zou treden; dat al wat de „ Koning gewonnen hadt het zyne was, en we- „ derom zou moeten vrygekogt worden; dat „ men hem, daarenboven, de onkosten van „ den oorlog zou moeten vergoeden, en einde- „ lyk zynen Bondgenooten genoeg geven.” Ook vraagden zy „ of men, om de Regeering „ te behouden, den Koning niet eenige andere „ Plaatfen, in stede der overwonnen Gewes- „ ten, zou kunnen afftaan?” Pompone voegde hierby „ dat men spoedig besluiten moest tot „ handeling, zo men het uiterste bederf ontgaan „ wilde.” Hy en de Louvois, toen een' keer naar den Koning gedaan hebbende, bragten geen

ander bescheid te rug, dan „ dat de Koning niet
 „ verstondt te handelen, dan met gevolmagtig- 1672.
 „ den; en van de Staaten begeerde te hooren, —
 „ wat zy hem hadden aan te bieden.” De Groot DeGroot
 vertrok hierop naar den Haage, om naderen last. keert
 Hy deedt verslag, op de vyf-entwintigsten, ter naar den
 Vergaderinge van Holland (f), op welke raad- Haage.
 pleegingen en besluiten, de spil der Regeeringe, en raadt
 ten deezen tyde, byna geheellyk, draaide; en tot ver-
 gevraagd naar zyn gevoelen, verklaarde hy, drag.
 „ dat men een van beide besluiten moest, of
 „ den Staat, met de wapenen, te verdedigen,
 „ of zig, zo goed als men kon, te verdraagen
 „ met Frankryk. Dat de Koning zou konnen
 „ bewoogen worden, om de Gewesten vereen-
 „ igt te laten, mids men de overwonnen' Ste-
 „ den vrykocht, en hem de Grensvestingen, ge-
 „ legen buiten de Vereenigde Landen, in han-
 „ den stelde. Dat men meer bedingen zou, naar
 „ gelang dat men meer uitboodt, en dat men,
 „ de handeling rekkende, 't Land zou zien ver-
 „ looren gaan: zynde den staat der dingen, naar
 „ 't hem toefcheen, geheel wanhoopig, en den
 „ Koning, binnen een' dag of twee, te wagten
 „ in Utrecht, alwaar men zig van den weg naar
 „ Gouda en naar Amsterdam hadt doen onder-
 „ regten.” Toen de Groot uithadt, begonden Raad-
 zig de Leden te verklaren. De Edelen, zynde pleegin-
 de Heeren van Maasdam en van Duivenvoorde, gen hier-
 zeiden „ dat 'er weinig keur ware; doch dat zy, op, ter
 „ nevens de Groot, zouden neigen tot de han- Vergade-
 „ deling, en, mids men de vereeniging der ringe van
 „ westen, den vryen Godsdienst en de behou- Holland.
 „ de-

(f) Secr. Resol. Holl. 25 Juny 1672, III, Deel, W. 262.

1672.

„denis der Regeeringe bedonge, de rest over-
 „stappen.” Dordrecht verklaarde „ook geene
 „andere uitkomst te zien: doch de vyandlyk-
 „heden behoorden op te houden, gedurende
 „de handeling. Nogtans, wilde men de andere
 „Leden gaarne hooren, en 't aanzien, zo
 „men besloote, volmagt tot handeling te ver-
 „leenen.” Haarlem „zag maar twee middelen
 „overig, verdediging of verdrag. Tot het eer-
 „ste, was geene kans: men moest, derhalve, tot
 „het tweede komen, en zonder uitsfel last gee-
 „ven om te sluiten.” Delft verklaarde zig, op
 „gelyken zin. Leiden stemde ook, met veel drift,
 „tot handeling „rekenende het beter de vryheid,
 „gedeeltelyk, te behouden, dan geheel te ver-
 „liezen. Ook moest men de Gevolmagtigden
 „tot de handeling niet binden aan eenige voor-
 „waarden; maar ter Generaliteit bewerken,
 „dat hun onbepaalde last gegeven werdt.” Maar
 „die van Amsterdam zeiden „dat de Afge-
 „vaardigden ter Dagvaart niet bevoegd waren,
 „om, in eene zaak van zo veel gewigt, te stem-
 „men, zonder byzondere last der Steden,
 „dat zy, hierom, eerst verslag zouden doen,
 „en, ondertusfchen, de Leden baden, moed te
 „willen houden.” Gouda zou zig voegen naar
 „de overige Leden. Rotterdam kon niet stem-
 „men; doch zou, op 't behaagen der Stad, alles
 „toestaan, houdende „het Land onmogelyk te
 „beschermen, en de toegangen aan de Nieuwer-
 „brugge en by Goejanverwellen fluis niet te be-
 „waaren te zyn.” Gorinchem voegde zig met de
 „Edelen, verklaarende „redekavelingen onnut,
 „daar de nood zo zeer drong. 't Verlies van
 „vryheid, Godsdienst, goed en bloed was voor

„gee-

„geene dapperheid te houden. Men moest
 „zoeken te bedingen, zo veel men kon, en
 „zonder uitsfel sluiten.” Schiedam verklaarde,
 „zig te zullen voegen, zo dra de Leden eenpaarig
 waren. Schoorhoven zou het besluit aanzien,
 oordeelende „dat men het Bondgenootschap,
 „de Vryheid en den Godsdienst wel verdedi-
 „gen moest, zo veel mogelyk ware; doch dat
 „men 'er nu geen volk toe hadt.” Briel ver-
 klaarde zig onbekwaam om te stemmen; doch
 zou openlyker spreken, als de Leden eenpaarig
 waren. Alkmaar durfde ook niet over zig
 neemen, op zulk een gewigtig punt, te stemmen;
 doch vermaande de Leden moed te houden, ge-
 lyk Amsterdam gedaan hadt. Hoorn kon ook
 niet stemmen, zonder naderen last. Enkhuizen
 zou zig duidelyk verklaren, als de andere Le-
 den zig zouden verklaard hebben. Edam zeide,
 „dat de posten niet te houden waren; dat Kam-
 „pen, Deventer en Zwol waren ingenomen;
 „dat de Zuiderzee reeds onveilig werdt, en dat
 „'er een schip ingekomen was, waarop ver-
 „scheiden' schooten gedaan waren,” stemmen-
 de voorts met de Edelen, om zig, zonder uit-
 sfel, te verdraagen. Monnikendam zou zig, by
 eenpaarigheid, op het behaagen der Stad, ook
 voegen met de Edelen. Medenblik zeide „dat
 „'er geene keur was; zynde de zaaken zo verre
 „verloopen, dat zy niet konden gered worden,
 „en geheel wanhoopig zouden zyn, zo de Fran-
 „schen doorbraken in Holland, waarom men
 „zig ook voegde met de Edelen.” Purmeren-
 de verklaarde „dat 'er geen tyd was om rugge-
 „spraak te houden; dat, naar 't zeggen van de
 „Groot, het Krygsvolk aan de Nieuwerbrug-
 XIV. DEEL.

1672. „ge zo flauwhertig was, dat het, naar allen
 „ſchyn, de post niet beſchermen zou; dat men
 „zig, hierom, ook voegde by de Edelen.” De
 Poogingen der Leden, om Amſterdam te doen bewilligen, in't verleen van volmagt om te ſluiten.
 Leden zig verklaard hebbende, werdt het ſtuk
 in nader beraad gelegd, en toen, door ſommi-
 gen, aangemerkt „dat 'er Steden waren, die
 „zig niet konden verdedigen, en polders, wel-
 „ken men niet kon onder water zetten.” Daar-
 na, zeiden de Edelen „dat de Leden zig dien-
 „den te voegen, of aan den Haage toe te ſtaan,
 „om vrye hoede te verzoeken van Frankryk;
 „dat men zig zelven, zyne vrouw, kinderen
 „en goederen in geen gevaar moest ſtellen, en
 „dat zy niet aanspraakelyk wilden zyn, voor
 „het nadeel, welk, door draalen, zou konnen
 „veroorzaakt worden.” Die van Dordrecht
 verklaarden „dat zy de vryheid lief hadden;
 „doch geene kans zagen om ze te behouden.”
 Zy verzogten „dat Amſterdam zig wilde voe-
 „gen, alzo deeze Stad niet zou konnen be-
 „houden blyven, zo de andere Steden verloo-
 „ren gingen. Nu was 'er nog middel, om de
 „Regeering en 't Bondgenootſchap te behou-
 „den; 't welk daarna hoopeloos zyn zou.”
 Haarlem zou zig voegen met de Edelen en an-
 deren, die van verdrag ſpraken, en voor zig
 zelven zorgen wilden. Delft zou anders ſtem-
 men, zo Amſterdam geheel Holland was, of ge-
 heel Holland binnen Amſterdam beſlooten. „Nu
 „hadt men den vyand voor de deur. De voor-
 „naamſte Steden waren over. Men hadt, reeds
 „voor eenige dagen, geraadpleegd, om vol-
 „magt tot handelen te geeven. Sedert, was
 „het gevaar nog toegenomen. Uit Engeland
 „kwam niets goeds. Doch Engeland zou wel
 „vol-

„ volgen, als men zig met Frankryk verdraa-
 „ gen hadt. Amsterdam behoorde zig, derhal-
 „ ve, te voegen.” Leiden merkte aan „ dat
 „ men, alſchoon Amsterdam en zenige andere
 „ Leden by hun gevoelen bleeven, evenwel tot
 „ een beſluit zou moeten komen. Dat men, over
 „ ’t punt in geſchil, elkanderen wel niet mogt
 „ overſtemmen, als men keur hadt; doch dat
 „ nood, wet brak. Dat men, weleer, zonder Am-
 „ ſterdam en Gouda, beſlooten hadt, de Graaf-
 „ lykheid aan Prinſe Willem den I. op te draa-
 „ gen (g). Dat ’er geen tyd was, om ruggespraak
 „ te houden, zullende alles onherfelbaar ver-
 „ looren zyn, zo men langer marde met beſluiten.
 „ Dat de andere Leden zig zo wel niet verdedi-
 „ gen konden, als Amsterdam, welk rykelyk van
 „ volk en krygsbehoefden voorzien was; daar de
 „ andere Steden geene manſchap, kruid noch
 „ lood in voorraad hadden. Dat het den Ste-
 „ den niet mangelde aan moed, maar dat zy
 „ allen niet verlooren wilden gaan, om Amſter-
 „ dams wille.” Amſterdam bleef egter by zyn
 „ gevoelen. De Afgevaardigden deezer Stad bood-
 „ den aan „ de andere Leden te willen byſtaan,
 „ en in perſoon de poſten te gaan beſchermen.
 „ Zy vertrouwden, dat de andere Leden hun
 „ het ongelyk niet zouden willen aandoen, van
 „ zig alleen met den vyand te verdraagen, te
 „ minder, om dat de voorwaarden onaannem-
 „ lyk waren; dat ’s Lands geldmiddelen niet
 „ gedoogden, dat men den Koning en ’s Ko-
 „ nings Bondgenooten voldoening gawe. Dat
 „ Engeland nog in oorlog bleef enz.” Doch
 „ Gou-

1672:

Daar
 deeze
 Stad niet
 toe be-
 ſluiten
 kan.

(g) Zie VII. Deel, bl. 525.

1672.

Gouda begreep, dat men voortgaan moest met handelen. Rotterdam zou zig voegen by de eenpaarigheid; doch kon niet stemmen, zo lang Amsterdam niet stemde: ondertusfchen, zou het deeze Stad geen' dag houden, zo de andere Steden verlooren gingen. Gorinchem herzeide „ dat, als de Leden by hun gevoelen „ bleeven, zulken, die eenpaarig waren, zig „ zelveu moesten zoeken te behouden.” Schiedam hieldt zig by 't gevoelen der Edelen. Briele zeide „ dat de zwakke Steden zig niet be- „ fchermen konden, als de fterken 't opgaven. „ Dat men, derhalve, tot handeling komen „ moest, en van de Vryheid, Godsdienst en „ goederen zo veel bedingen, als men kon.” Maar Alkmaar voegde hierop „ dat men den „ Afgevaardigden niet vergen kon, te stem- „ men, in eene zaak van zulk eene natuur. Dat „ de voorwaarden onmogelyk waren aan te „ neemen. Dat de Koning van Frankryk ons „ fchatten zou, en de fchatting invorderen te „ gelyk: en dat zy liever van de vyanden dan „ van de burgers wilden omgebragt worden.” Hoorn verklaarde zig ongelast. Enkhuizen zei- de, te zullen stemmen, als de Leden oordeel- den, dat de zaak, by overstemming, was af te doen: anders zou men wagten, tot dat de andere Leden zig geuit hadden. Edam stemde met Dordrecht. Monnikendam zou zig verklaaren, als de andere Leden zig verklaard hadden. Die van Medenblik zeiden „ dat hunne „ Stad, aan de eene zyde, open lag; dat hunne „ burgery oproerig was, en dat zy kruid, noch „ lood, nog eenig middel van verweering had- „ den: waarom zy verzogten, dat Alkmaar zig

„ voc.

„voegen wilde.” Purmerende kon niet stemmen, zo lang de Leden niet eenpaarig waren. Na deeze tweede omvraage, drong Leiden, nog eens, op spoedige handeling. De Groot, wederom gehoord zynde, riedt 'er ook ernstelyk toe. Hy herhaalde nogmaals „dat men met den „Koning mildelyk handelen moest, hem Maas- „tricht en de andere Steden buiten de Veree- „nigde Gewesten aanbiedende, tegen 't gene „hy reeds in zyn geweld hadt, en hem te ge- „moet komende, in de kosten van den oorlog; „mids *hy de goedheid hadt* van de Leden met „elkanderen vereenigd, en hun hunnen Gods- „dienst en Regeering vry te laten.” Om Amsterdam van gedagten te doen veranderen, zeide hy „dat de Koning van zins was, hier, „den aanstaanden winter, te blyven, en dan „deeze Stad aan te tasten: en dat hy 'er den eenen steen niet op den anderen laten zou, zo „zy hem ophieldt (*h*).” Doch men kwam, ten deezen tyde, nog tot geen besluit. De Leden, die zwaarigheid gemaakt hadden, om te stemmen, beloofden, des anderendaags, 's avonds, ten agt, of uiterlyk ten negen uren, wederom in de Vergaderinge te zullen wezen, met naderen last hunner magtigens (*i*).

Ondertusfchen, hadden de Staaten van Zeeland, verneemende, dat men, in Holland, raadpleegde op handeling met Frankryk en Groot-Britanje, een bezending naar den Haage gedaan, met uitdrukkelyken last, om zig tegen de handeling te verklaaren, en op moedigen tegen

1672.

Leiden dringt meest op spoedige handeling. De Groot raadt 'er ook toe.

Men komt nog tot geen besluit.

XII.

Zeeland verklaart zig tegen de handeling.

(*h*) Uit Aantek. van den Pension. Hor van 25 Juny 1672. MS.

(*i*) Uit Aantek. van den Pension. VIVIEN van 25 Juny 1672. MS.

1672. genweer te dringen. Zy kwam, den zesentwintigsten, in den Haage, sprak met den Pensionaris van Dordrecht, Nikolaas Vivien, die toen, in de plaats van den Raadpensionaris de Witt, de Vergadering van Holland waarnam, en haar verscheiden' redenen gaf, waar door de meeste Leden tot de handeling waren overgehaald. Doch de Zeeuwen bleeven de handeling afkeuren (k). Des avonds, ten negen uuren of laater,

Men besluit 'er, ter Vergadering van Holland, toe, in afwezendheid van Amsterdam en vier Steden.

tradt men, ter Vergaderinge van Holland, tot het hervatten der raadpleegingen van den voorgaanden dag, en besloot toen, in afwezendheid der Afgevaardigden van Amsterdam, Schiedam, Hoorn, Edam en Purmerende, die nog niet te rug gekeerd waren „ om de zaaken ter Generaliteit daar heenen te beleiden, dat den Afgevaardigden aan den Koning van Frankryk „ volmagt gegeven werdt, om ten beste mogelijk te sluiten, zo maar de Godsdienst, Vryheid en Regeering behouden bleeven.” Alkmaar hadt nu ook in dit besluit bewilligd (l).

Ook ter Generaliteit.

Men gaf 'er, terstond, kennis van aan de algemeene Staaten, daar men, over dit gewigtig stuk, reeds eenige dagen, onder den eed van geheimhoudinge, geraadpleegd hadt. Gelderland bewilligde, in't verleenen van volmagt tot de handeling. Holland drong 'er sterk op. Zeeland verklaarde zig ongelast. Utrecht zeide, hierin, geene stem te hebben. Friesland maakte zwaarigheid. Overysfel en Staden Lande waren

ren

(k) Secr. Resol. Holl. 26 Juny 1672. III. Deel, bl. 262. Notul. Zedl. 23 Juny 13 July 1672. en uit Aantek. van den Pens. Vivien van 26 Juny 1672. BIS. en van den Pens. BURGERSDYK van 29 Juny 1672. MSS.

(l) Dit Aant. van den Pens. VIVIEN van 26 Juny 1672. MS

ren afwezig. Toen men tot een besluit zou komen, weigerde Friesland, welk voorzat, het zelve op te maaken. Zo deeden ook Utrecht en Zeeland, die, de twee voorgaande weeken, hadden voorgezeten. Holland besloot, derhalve, by monde van den Heere van Duivenvoorde, tot het verleenen van volmagt (*m*). Doch de Griffier Fagel weigerde dit besluit te tekenen. Nogtans, drongen Pieter Burgersdyk en Jakob van der Togt, Pensionarissen van Leiden en Gouda, den volgenden morgen, zo sterk op het vertrek van de Groot, dat hy, op belofte, dat hem 't besluit der Staaten nagezonden zou worden (*n*), op reis ging.

Hy was nog niet of nauwlyks vertrokken uit den Haage, toen de Leden, die den voorgaanden dag afwezig gebleeven waren, ter Vergaderinge van Holland, wederkeerden. Sommigen tonden zig te onvrede, dat men, over zo gewigtig een stuk, in 't afzyn van verscheiden' Leden, en vooral van Amsterdam, een besluit genomen hadt. Doch Schiedam en Edam voegden zig naar 't besluit. Purmerende begeerde, daarentegen, dat de zaak wederom in omvraage gebragt werdt. Amsterdam verklaarde, zig niet te kunnen uiten, op eene zaak, die reeds beslooten was; doch zou het doen, zo men ze op nieuws in omvraage wilde brengen. Hoorn voegde zig by Amsterdam. Monnikendam en Medenblik, schoon by 't besluit tegenwoordig geweest zynde, verklaarden nu, wel gewenscht te hebben, dat het, in 't afzyn der vyf Steden, niet genomen

1672.

Misnoegen van Amsterdam en eenige andere Leden, over 't genomen besluit.

(*m*) Secr. Resol. Holl. 26 Juny 1672. III. Deel, bl. 62. Resol. Gener. Domin. 26 Juny 1672. 's avonds ten tien uren.

(*n*) Uit Aanek. van den Pens. Hor van 26 Juny 1672. MS.

1672. men geweest ware. Doch Leiden beweerde,
 „ dat men wel besluiten mogt, in 't afzyn ee-
 „ niger Leden, als 'er dag en uur gelegd, en
 „ gevaar in 't uitstellen was. Ook hadt Vivien,
 „ niet dan na voorgaande omvraage, willen be-
 „ sluiten.” Terwyl men raadpleegde, kwam 'er
 een brief in de Vergadering, dien morgen, ten
 zeven uren, door Burgemeester *Diderik van*
Leiden van Leeuwen, uit Leiden gefchreeven aan
 den Pensionaris Burgersdyk, meldende „ dat de
 „ Koning van Frankryk, des anderendaags, met
 „ een aanzienlyk Leger, in Utrecht verwacht
 „ werdt; dat hy 't Aartsbisdom van Utrecht aan
 „ den Kardinaal van Bouillon opgedraagen hadt;
 „ dat hy staat maakte, om de post aan de Nieu-
 „ werbrugge aan te tasten, en daarna op Leiden
 „ en den Haage aan te trekken; dat men, hier-
 „ om, niet uitstellen moest, tot een besluit te
 „ komen.” Op 't leezen van deezen brief, ont-
 stelden de meeste Leden der Vergaderinge. Am-
 sterdam alleen, welk ook nog verst van 't gevaar
 was, bleef hertig, verklaarende, zig gezind, om
 't Land te beschermen; niet, om onuitvoerlyke
 voorwaarden te omhelzen. De Afgevaardigden
 deezer Stad deden 'er egter by, dat zy zig voe-
 gen zouden, zo 't om een gedeelte van 't goed
 te doen ware. Hoorn zeide ook „ dat men alle
 „ manschap, burgers en boeren, opontbieden
 „ en de posten alomme sterker bezetten moest.”
 Te noodiger moest dit geoordeeld worden, om
 dat die van Leiden aanmerkten „ dat de toegan-
 „ gen niet zodanig bezet waren, dat 'er de vyand
 „ niet zou konnen doorbreken. Dat het op-
 „ ontbieden der manschap uit beide de Kwar-
 „ tieren, hierom, te meer vereischt werdt. Dat
 „ men

Gewigti-
ge tyding
uit Lei-
den.

Amstel-
dameeft
iet soe.

Aanmer-
kingen
der ande-
re Leden.

1672i

„ men de beste voorwaarden bedingen zou, als
„ men op zyne bescherming bedagt was. Doch
„ dat Frankryk, tegenstand vindende, naar geen
„ verdrag zou willen luisteren, en dat zy, zo
„ lang 'er hoop tot een verdrag ware, hunne
„ Stad en burgery niet konden laten overwel-
„ digen. Dat zy niemant van 't platte land in
„ hunne Stad hadden, en geheel geen' voorraad
„ van kruid en lood. Dat zy op hunne manschap
„ niet gerust waren, endat 'er geen tyd was tot
„ lootinge. Dat de Huisluiden ook misnoegd
„ waren op de Regeeringe. Dat men, om alles
„ met beter orde te doen, den Kapitein - Gene-
„ raal meer gezags moest geeven." Die van
„ Delft zeiden „ dat zy, niet uit lafhertigheid;
„ maar om dat de posten niet verdedigd konden
„ worden, beslooten hadden tot de volmagt.
„ Dat de Leden, die nu zwaarigheid maakten,
„ aangenomen hadden, op zekeren tyd, behoor-
„ lyk gelast, te rug te keeren." Die van Gouda
„ verklaarden, te verwagten „ dat zy, alle uren,
„ van den vyand zouden aangetast worden; dat
„ zy egter, zo men hun volks genoeg gawe, in
„ perfoon, hunne post zouden beschermen.
„ Dat zy, op een Kanonschoot van den dyk,
„ aan de Stad, drie *traversen* hadden gemaakt,
„ en op de voorste, batteryen, bekwaam om
„ geschut op te leggen. Doch dat het, zo men
„ volk gebrek hadt, nog beter was, iet te be-
„ dingen, dan alles te verliezen." De Edelen,
„ toen 't woord herneemende, verklaarden zig ook
„ vry van lafhertigheid, voorts zeggende „ dat
„ 'er wel groote schaarsheid van penningen was;
„ doch dat Frankryk zig, veelligt, met eene
„ maatige somme zou vergenoegen, en dat, in

1672.

„ allen geval, de oorlog ook veel gelds kosten
 „ zou." Dordrecht, zig insgelyks van blooheid
 vry pleitende, en verklaarende, dagelyks, aan
 't versterken der Stede, te arbeiden, betuigde,
 met leedwezen, te zien, dat 'er zo veele hevige-
 heid ontstondt onder de Leden. „ Men moest
 „ zig in staat van tegenweer stellen, en midler-
 „ wyl handelen. Men moest burgers en boeren
 „ naar de posten zenden, waartoe elk het zyne
 „ doen moest; gelyk 'er reeds twee Dordsche
 „ vendels waren uitgezonden." Haarlem schouw-
 de zig ook zuiver van lasthertigheid, was bereid,
 zyne burgers uit te zenden, niet dan met de wa-
 penen in de hand te handelen, en als men de
 * opperste magt en verdere redelyke voorwaar-
 den niet kon bedingen, zig tot het uiterste te ver-
 dedigen. Leiden, toen wederom moed grypen-
 de, vraagde, of Amsterdam raad wist, om volk
 te bekomen? zonder welk, de posten, gewisfe-
 lyk, niet te houden waren, te gelyk, verklaar-
 ende, zig ook te zullen kwyten, zo men voor-
 hadt elkanderen te helpen. Amsterdam hernam,
 hierop „ dat men zig, met burgers en boeren,
 „ verdedigen moest, en voorts wagten, tot dat
 „ 'er meer Krygsvolk geworven zou zyn, waar-
 „ mede men dagelyks vorderde, nogmaals her-
 „ haalende, dat de Stad niet kon stemmen, op
 „ de verleende onbepaalde volmagt; doch zo
 „ 't gevaar met eene redelyke somme af te koo-
 „ pen was, zou zy daartoe ligtelyk verstaan kon-
 „ nen." Gouda hernam „ dat 'er, wat de somme
 „ betrof, geene onbepaalde volmagt verleend
 „ was; dat men dezelve op tien of twaalf mil-
 „ lienen begroot hadt, waarin de overwonnen
 „ Gewesten, welken men daarmede zou vry-
 „ koo-

* *Souverainiteit.*Begroo-
ting der
somme,
welke
men
Frankryk

„koopen, ook zouden moeten draagen.” Rotterdam voegde hierby „dat de Groot gevraagd
 „hadt, of hy tot twaalf millioenen zou mogen
 „gaan? en dat hem geantwoord was, dat het
 „op een tonne gouds of twee niet zou aankomen.” Voorts merkte deeze Stad aan „dat
 „Amsterdam aangenomen hadt, den zesentwintigsten, in de Vergaderinge te zyn; dat
 „wegblyven voor bewilligen genomen moest worden; dat men van den nood eene deugd
 „moest maaken, en de handeling voortzetten, te meer, om dat 'er van burgers en boeren
 „niet te wagten was, en men geen Krygsvolk
 „genoeg by der hand hadt.” Rotterdam en alle de andere Leden verzogten toen Amsterdam, zig te willen voegen. Hoorn zelf, het merg van den last, aan de Groot gegeven, verstaan hebbende, hadt het reeds gedaan. Doch die van Amsterdam betuigden, niet te konnen gaan, buiten 't gene zy voorgesteld hadden: 't welk, ter hunner begeerte (o), zeer tegen den zin van Leiden, by het besluit op het verleenen van volmagt tot de handeling, werdt aangetekend (p). Leiden deedt, ten deezen tyde, een' voorslag, die geheim gehouden werdt, hierin bestaande,
 „of men niet, wanneer zig te veele zwaarigheden in de handeling opdedden, voor Holland
 „alleen, zou konnen handelen, en de Groot daartoe last geeven, 't welk, in allen geval
 „beter zou zyn, dan dat de Hollandsche Steden genoodzaakt zouden wezen, elk voor zig
 „zelve, te sluiten.” De Edelen en veele Leden

1672:

zou wil.
 len toe-
 staan.

Amster-
 dam doet
 aanteken-
 ning te-
 gen de
 verleen-
 de vol-
 magt.
 Leiden
 slaat
 voor,
 om voor
 Holland
 alleen te
 hande-
 len.

(o) Secr. Resol. Holl. 26 Juny 1672. III. Deel. bl. 264.

(p) Zie Aantek van de Penf. VIVIEN en Hof van 27 Juny 1672. 1755.

1672.

den bewilligten hierin. Dordrecht hieldt het nog in bedenking. Delft meende, dat men aan de Groot kennis geeven moest, dat 'er zulk een voorslag gedaan was (q). Doch ik vindt niet, dat men, hierop, tot besluit gekomen is.

Wy hebben de raadpleegingen, op dit gewigtig stuk, dus omftandiglyk, uit de Aantekeningen van twee of drie Leden der Vergaderinge, willen te boek stellen, ten deele, op dat men ze zou kunnen vergelyken, met het gene men, des-aangaande, by anderen (r), vermeld vindt; maar voornaamlyk, om den Leezer den inwendigen toestand van de Vergadering der Staaten van Holland, ten deezen tyde, van naby, te leeren kennen; welke kennis alleen genoeg is, om elk te doen zien, in welk een' gevaarlyken staat, het gantsche Land thans gebragt was.

XIII.
De Prins
van O-
ranje
verzoekt,
wegens
zyne by-
zondere
belan-
gen, ook
te mogen
hande-
len met
Frank-
ryk.
* *saufve-
garde.*

De Groot, den zeven-entwintigsten van Zomer-
maand, vroegtyds, uit den Haage, vertrokken
zynde, gaf, in 't doorreizen, den Prins van O-
ranje, in 't Leger te Bodegrave, kennis van zy-
nen last. De Prins zondt, nog dien zelfden nade-
middag, twee Brieven naar den Haage, aan de
algemeene Staaten en aan den Griffier Fagel. By
den eersten, schreef hy „ verstaan te hebben,
„ dat Graave, welks Heerlykheid hem toe-
„ kwam, op last der Staaten, van Krygsvolk
„ stont ontledigd te worden; waarom hy be-
„ geerde, dat hem toegestaan werdt, * vrye
„ hoede te verzoeken van Frankryk: 't welk
„ hem te' minder behoorde geweigerd te wor-
„ den, om dat de Groot hem zyne volmagt ge-
„ toond

(q) *Uit Aantek. a's boyen.*

(r) VALKENIER I. Deel, bl. 642-650.

toond hadt, om met Frankryk te sluiten." 1672.
 De Staaten van Holland beslooten, dat het
 verwerven van vrye hoede voor Graave, by
 oogluikinge, zou worden gedoogd (s). En ik
 meen, dat men, ook ter Vergaderinge der
 algemeene Staaten, een diergelyk besluit geno-
 men heeft (t). De tweede brief luidde, van
 woord tot woord, aldus:

M Y N H E E R,

*Soo aanstonds passeert den Heer DE GROOT
 alhier, die my heeft verthoont d' ample authorisatie,
 die haar HOOG. MOG. aan hem, de Heeren VAN
 GENT en ODYK hebben gegeven, om met den
 Con. van Vrankryk te tracteren, soo als sy, in dese
 conjuncture van tyden, ten meesten dienste van de
 Landen, bevinden sullen te behooren: 't welk my
 niet weynich heeft gesurpreneert. Ick meen, dat het
 nu mede tydt is, dat ick op myn particuliere in-
 teresen begin te denken, daarom verzoek ick U Ed.
 haar Hoog. Mog., uit mynen naam, permisie te
 vragen, om mede ymandt van mynen't wegen aan
 den Con. van Vrankryk te schikken, om te tracteren
 over myne particuliere interesen: waarop ten spoed-
 digste antwoordt verwagende, blyve*

M Y N H E E R

U E. Dienstwill. Vriendt

G. PRINSE D'ORANGE.

Doch

(s) Resol. Holl. 28 Juny 1672. bl. 206.

(t) Uit Aant. der Penl. VAVIEN en HOE van 28 Juny 1672. MSS.

1672.

Doch men was, ter Vergaderinge van Holland, niet zeer gereed, om op het verzoek, in deezen brief gemeld, te besluiten. De Gemagtigden tot de Fransche zaaken werden verzogt, der Vergaderinge, daarop, eerst, van kunnen raad te dienen (u). Wat 'er verder, by de Staaten van Holland, en ter Generaliteit, over voorviel, is my niet voorgekomen. Alleenlyk vind ik, dat de Edelen en eenige Steden van Holland den Prinse wilden toestaan, wegens zyne domeinen, te handelen. Doch Amsterdam kon, hierin, niet bewilligen (v). De Groot vondt zyne Mede-Afgevaardigden te Reenen; daar zy, gezamenlyk, spraken met De Louvois en Pomponne. De Groot was, den eersten van Hoopmaand, reeds wederom in den Haage. Doch eer wy 't verhaal zynere handeling vervolgen, vordert de orde der gebeurtenissen, dat wy de merkwaardige verandering in de Regeering, welke de Staat, omtrent deezen tyd, onderging, in haare byzonderste omstandigheden, te boek stellen.

XIV.
Oorzaaken der oproerigheid in de Hollandsche en Zeeuw. sche Steden.

De eerste gerugten van het overgaan der Steden aan den Ryn hadden niet alleen de hooge Regeering, maar ook het gemeen, in alle Steden van Holland en Zeeland, ontrust. Veel en begon den hunne beste goederen te bergen: 't welk niet slegts te Utrecht; maar ook te Haarlem en elders, geweldiglyk, belet werdt door 't graauw, 't welk niet gehengen kon, dat de ryken 't Land, in den nood, verlieten, en hun alleen voor den opkomenden last lieten zitten. De al-

(u) Resol. Holl. 28 Juny 1672. bl. 266.

(v) *Uit* Aantek. van den Persoon, VIVIEN en HOP van 29 Juny 1672. *MISS.*

algemeene vlugt veeler in- en opgezetenen van Gelderland, Overysfel en Utrecht, die met al wat zy hadden konnen bergen, naar Holland afkwamen, vervulde elk met schrik en ontfteltenis, en was regt in ftaat, om het gemeen te doen overflaan tot geweldige onderneemingen. Men was, gelyk doorgaans, ingenomen met hooge gedagten van de fterkte der Grensvestingen, en kon zig niet verbeelden, dat zo veele Steden overgegaan waren, zonder verraad. In deeze gedagten, werdt het gemeen gesterkt, doordien eenige Overften, bevel gehad hebbende in de verlooren' Steden, na 't overgaan derzelve, in hegtenis genomen waren. Ook werden, wat laater, *Daniel, Baron van Osfery*, Kolonel van een Regiment Paarden binnen Rynberk, en *Alexander d' Hinyosfa*, Kapitein binnen Wezel, door den Krygsraad, gevonnist, om onthald te worden, wordende den eesten te last gelegd, dat hy eenen Edelman des Bifchops van Straatsburg, Neef zyner Huisvrouwe, en eenen vyandyken Trompetter, geduurende de belegering van Rynberk, toegang verleend, met den Hertoge van Duras, bevel voerende in 't Franfche Leger, op de brugge voor Rynberk, heimelyk gefproken, en daarna zeer op het overgeeven der Stad gedrongen hadt. De tweede werdt veroordeeld om lafhertigheid, en om 't verlaaten van zyne post, terwyl de vyand voor Wezel lag (w). Montbas zelf, wien de Betuwe aanvertrouwd geweest was, werdt in hegtenis genomen, en eenigen tyd, in 't Leger by Bodegrave, bewaard.

1672.

Vermoe-
den dat
de Steden door
verraad,
overge-
gaan wa-
ren aan
Frank-
ryk.

Vonnis
over Os-
fery, Hi-
nyosfa en
Mont-
bas.

(w) Zie de Sentent. by VALKENIER I. Deel, Bylaag. N. 32, 41. bl. 94, 100.

1672. waard. Doch hy hadt gelegenheid gevonden, om te ontvlugten naar Utrecht (*x*), en werdt, eerlang, om 't verlaaten van zyne post, om 't verkrachten zyner hegtenisfe, en om 't overloopen tot den vyand, gelyk zyn wyken naar Utrecht genoemd werdt, gevonnist, om in zyn beeldtenis opgehangen te worden; welke straf hy zelf te wagten hadt, zo men hem t'eenigen tyde, in handen kreege (*y*). Doch hy hieldt zig buiten 't gevaar; midlerwyl, aanbiedende, te regt te willen staan voor onzydige regters, mids hem veiligheid verzekerd werdt, geduurende de regtspleeging (*z*). Ook verdedigde hy zig, naderhand, schoon zeer tegen den zin van zynen Zwager, de Groot (*a*), in openbaaren druk, over 't verlaaten van de Betuwe, beweerende, dat hy 't niet gedaan hadt dan op uitdrukkelyken last der Afgevaardigden te Velde (*b*), dien hy, ten allen tyde, toonen kon (*c*). Zelis schreef hy, tot zyne verontschuldiging, aan de Staaten en aan de byzondere Steden van Holland (*d*), zonder dat men goedvondt, hem te antwoorden. Wat laater, daagde hy de Heeren van Zuilenstein en 's Graavenmoer en de Graaven van Styrum en Flodorp, die de hand gehad hadden in zyne te regtstelling, ieder in 't byzonder, uit tot een lyfgevegt (*e*). Doch men liet zyne brie-

Montbas
verde-
ligt zig.

(*x*) Refol. Gener. *Vener.* 29 July 1672. VALKENIER I. Deel, bl. 459.

(*y*) Zie de Sentent. by VALKENIER I. Deel, N. 42. bl. 101.

(*z*) Aant. van een' Regent van D. Alt 30 Sept. 1672. MS.

(*a*) Lettre de MR. DE GROOT du 56. Decembre 1673.

(*b*) Zie ook Refol. Gener. *Mercur.* 28 Ju y 1672.

(*c*) Uit Aantek. vanden Pension. Hof van 29 Juny 1672. MS. *Voyez aussi* Meunor. du Comte de MONTBAS p. 17, 21, 24, 28.

(*d*) Lettr. de MONTBAS p. 1. 8.

(*e*) Lettr. de MONTBAS p. 15, 19, 21, 23.

brieven beantwoorden, door den Scherpreger van 't Leger, die 't antwoord, door eenen Trompetter, afzondt aan den Hertoge van Luxemburg (*f*). Montbas bleef nog eenigen tyd in Utrecht. Hy heeft zig, sedert, onthouden in Frankryk, vanwaar hy herkomstig was, schoon hy, hier, met eene eigen' Zuster van den Ambassadeur Pieter de Groot gehuwd, en lang in Staatfchen dienst geweest was. Ondertusfchen, versterkte het vatten en te regtstellen van verscheiden' Krygsoversten het volk in den waan, dat de Steden, meest allen, door verraad, waren overgegaan.

Doch men vergenoegde zig niet met de Kryghluiden alleen te verdenken van verraad. De tegenwoordige Regeering werdt, genoegzaam openlyk, beschuldigd, dat zy heulde met Frankryk, waaraan zy, zeide men, 't Land verkogt en verraaden hadt. De ongelukken, die den Staat, van alle kanten, troffen, werden gewee-
 ten aan de agteloosheid niet alleen, maar aan de kwaade trouwe en baatzugt der Overheid, op welke 't gemeengewoon is te verhaalen de rampen, die dikwils onvermydelyk zyn. De vrienden van het Huis van Oranje, sedert lang, getragt hebbende, den Prins te doen stellen in 't bewind, welk zyne Voorzaaten hier te Lande gehad hadden, versterkten 't volk in deeze gedagten; waartoe zy gelegenheid hadden, nadat de burgers, in verscheiden' Steden, sterker dan te vooren, hadden begonnen ter wagt te komen, 't zy tot voorkoming van plondering, die, op veele Plaatsen, gedreigd, op eenigen, met der daad,

1672.

XV.
De tegenwoordige Regeering wordt van agteloosheid en ontrouw beschuldigd.

(*f*) *Memoir. de MONTEBAS p. 55.*

1672.

Argwaan
over de
hande-
ling met
Frank-
ryk.

Eenige
Predi-
kanten
styven 't
gemeen.

daad, ondernomen was; 't zy, om de Steden, die meest bloot lagen, te beveiligen tegen eenen gevreesden overval. Ook gaf het byeen-trekken der burgeren, om aan der Steden Vestingen te arbeiden, aan verscheiden' oorden, met naame te Dordrecht, te Gouda en te Rotterdam, gelegenheid, om hun, wien 't werken dikwils verdroot, misnoegen in te boezemen tegen de Overheid. Sterk nam dit misnoegen toe, na dat het gemeen de lust gekreegen hadt van de aangevangen' handeling met Frankryk, die men zeer nadeelig hielt te zyn voor 't Vaderland. 't Huis van *Jakob Steyn*, Burgemeester van Haarlem, werdt met plondering gedreigd, om dat hy gehouden werdt, den eersten voorslag tot handeling met Frankryk gedaan te hebben, in de Vroedschap (*g*). Te Hoorn, viel 't graauw aan op het huis van Burgemeester *Reinier Langewagen*; doch de plondering werdt 'er, ten deezen tyde, noch belet, door de gewapende burgerye (*h*). Te Amsterdam, werden, op den zes-entwintigsten van Zomermaand, de Afgevaardigden van Edam aangeast door 't graauw, naar 't Stadhuis gesleept, en gedwongen om hunnen last te openen; waarby bleek, dat zy in de Volmagt tot handeling bewilligen mogten: 't welk hen in lyfsgevaar bragt (*i*). Eenige Predikanten roeiden hieronder, 't volk styvende in de gedagten, dat veele Leden der Regeeringe den Lande ongetrouw waren, en dat de zaaken zo slegt gingen, om dat

(*g*) Kort Verhaal van de burgerlyke Oproer. in Haarlem *MS.*

(*h*) Uit Aant. van den Persoon. Hoop van 21 Juny 1672. *MS.*

(*i*) Aantek. wegens 't gehandelde in 1672. *MS.*

dat men den Prinse van Oranje te weinig gezags gaf. Onder de voornaamste yveraars van den predikstoel, telde men de Predikanten Thaddæus de Landman en Simon Simonides in den Haage, *Jakobus Borstius* en *Joannes Ursinus* te Rotterdam (k). Ook hadt *Samuel Gruterus*, op den negentienden van Zomermaand, te Haarlem, gepredikt, *dat 'er, onder de Regenten dier Stad, verraad en kwaad bestier schulde*: welk zeggen hy, daarna, ondervraagd zynde, toepaste op den Ambassadeur de Groot, dien hy *een vuil ei, op Loevestein uitgebroeid*, noemde (l). De argwaan op de Regeering en de begeerte om den Prins van Oranje bevorderd te zien, nam zo sterk toe onder 't volk, dat 'er sommige Leden van Holland ook ernstelyk om begonden te denken. Leiden zeide, op den twintigsten, in de Vergadering der Staaten „ dat de zaaken „ niet wel konden gaan, zo men den Kapitein- „ Generaal geen meer gezags gave, hem ont- „ slaande van de verpligting om zig naar 't be- „ sluit der Afgevaardigden te Velde te gedraa- „ gen; also 't Leger, onmogelyk, geregeerd „ kon worden door zo veele hoofden; en, ten „ besluite, verzoekende, dat men hem, slegts „ voor drie of vier maanden, grooter gezag „ wilde opdraagen.” Naderhand, sloegen dee- ze Stad en Haarlem nog eens voor, dat men het geeven der patenten aan den Kapitein-Generaal behoorde te laten (m). Doch daar verlieden eenige dagen, eer hierop iet beslooten werdt.

Leiden
en Haarl-
lem vor-
deren,
dat man
den Prin-
se meer
gezags
geeven.

't Mor-

(k) Verhaal der muniterye te Rotterd. in 1672. MSS.
(l) Kort Verhaal van de Oproer. te Haarlem. MS.
(m) Resol. Holl. 27 Juny 1672. bl. 187. Uit Aant. van de Penſ. van den Hop van 20, 24, 27 Juny 1672. MSS.

1672.

XVI.
De Raad-
penfio-
naris de
Witt
wordt, by
nagt, aan-
gevallen
en ge-
wond.

't Morren en fchelden op de Regeering hieldt, ondertusfchen, aan, onder 't volk. En gelyk de Raadpenfionaris de Witt, federt veele jaaren, 't voornaam bewind der zaaken gehad, en, meer dan anderen, den Prins van Oranje buiten de Regeeringe en hooge Krygsampten gehouden hadt, zo waren hy, zyn Broeder de Ruwaard van Putten, en allen, die van zyne maagfchap waren, of zyne zyde meest gehouden hadden, by veelen, in den haat geraakt: 't welk zo hoog liep, dat eenigen ondernamen, den Raadpenfionaris en zynen Broeder, den Ruwaard, van 't leeven te berooven. Dit droeg zig toe, in deezer voege. De Raadpenfionaris, op den een-entwintigften van Zomermaand, tot omtrent middernacht, in de Vergadering van Holland geweest zynde, werdt, van zynen knecht, die eene brandende *flambeau* droeg, naar huis geleid; doch op de Plaats, by het zogenaamde *groene zoodje*, aangevallen, door vier Mansperfoonen, die, 't licht hebbende uitgedaan, hem eenen houw in den hals gaven, op den grond fmeeten, en daarna nog een wonde tusfchen de fchou- ders, en eene andere tusfchen de ribben toebragten: ook was hem 't hoofd gekneusd, door den val. De moorders, hem meenende afge- maakt te hebben, ftelden 't opeen loopen. Men vernam haast, wie zy waren, naamlyk, de twee zoonen van den Raadsheer van der Graaf, *Pie- ter* en *Jakob*, benevens *Adolf Borrebagh* en *Kor- nelis de Bruin*. Doch Jakob van der Graaf werdt alleen gevat, en, terftond, voor 't Hof, te regt gefield. Hy beleeft hier „ dat zy, met hun vie- ren, ten huize van den Raadsheer, die naar „ Delft vertrokken was, gegeten hebbende, „ uit.

Bekente-
nis van
een' der
handdaa-
digen,

„uitgaande, gezien hadden, dat 'er noch licht
 „was in de Vergadering van Holland; dat zy, 1672.
 „hieruit, beslooten hadden, dat de Raadpen-
 „sionaris daar nog zyn zou, dien zy uitmaak-
 „ten voor een schelm en Landverraader, en
 „beslooten van kant te helpen; dat de Bruin
 „hem eerst hadt aangetast, en dat hy, gevan-
 „gen, hem, met een mes, tusfchen de fchou-
 „ders gefteken hadt, voorts geene reden wee-
 „tende te geeven, waarom hy dit ftuk hadt
 „helpen uitvoeren, dan dat hy van God ver-
 „laaten was (n).” De jonge van der Graaf
 werd, op 't fterk aanhouden der Staaten van
 Holland, fpoedig, gevonnist door 't Hof, welk
 hem verklaarde, begaan te hebben misdaad van
 gekwetfte Hoogheid, en veroordeelde, om ont-
 halsd te worden, met verbeurtenis zynere goe-
 deren. Hy ging, den negen-entwintigften, ter
 dood, wordende zeer beklaagd, door de vrien-
 den van het Huis van Oranje, die hem als een'
 martelaar voor de belangen van dit Huis aan-
 merkten. Ook werd de Godvrugtigheid van
 zynen uitgang, eerlang, in zeker gedrukt fchrift,
 hooglyk, gepreezen. De Staaten van Holland
 deden veel moeite, om de andere handdaadi-
 gen magtig te worden. Zy fchreeven'er over,
 aan den Prinfe, en aan de Veldmaarschalken,
 op dat men 'er naar zogte, onder 't Krygsvolk.
 Ook deden zy, door 't Hof, vyfduizend gul-
 dens belooven, aan elk, die eenen der fchuldigen
 aanbragt, mids deeze fomme, uit deszelfs
 goederen, betaald werd (o). Doch zy wisten
 zig

die ont-
 halsd
 wordt.

(n) Sentent. in de Holl. Merc. van 1672. bl. 88.
 (o) Refol. Holl. 22, 23 Juny 1672. bl. 168.

1672. zig schuil te houden, tot dat het gevaar over was: 't welk, eerlang, gebeurde. Borrebagh, die Postmeester was, bleef in 't bezit van dit ampt (*p*). Wat de Wit betreft, men bevondt, dat zyne wonden niet gevaarlyk waren, en hy genas 'er spoedig van. De Vergadering van Holland werdt, terwyl hy 't huis hieldt, gemeenlyk, door zynen Neeve, Nikolaas Vivien, Pensionaris van Dordrecht, waargenomen.

Aanflag
op den
Ruwaard
van Put-
tel.

De Ruwaard van Puitten, geduurende den jongsten zeetogt, aan zinkingen, onpafelyk geweest zynde, was, met verlof der Staaten (*q*), uit de Vloote naar Holland gekeerd, en op den vierentwintigsten van Zomermaand te Dordrecht gekomen. Hy hadt deeze Stad, op haar verzoek, drieduizend ponden buskruids, uit de Vloote, ter leen, toegezonden, 't welk hem, daarna, tot misdaad toegerekend werdt (*r*), schoon 't, onder bevelhebbers van belegerde Steden, zeer gebruikelyk, en nu, met overleg van de Ruyter, gefchied was; behalve dat die van Dordrecht overboodig waren, het kruid te betaalen. De Ruwaard vondt, op zyne aankomst, de Stad vol beweeging, en 't gemeen geweldig tegen hem verbitterd. Men hadt, eenige weeken te vooren, zyne beeldtenis, daar 't verbranden der Engelfche fchepen te Chattam by ver- toond werdt, van 't Stadhuis gehaald, ver- fcheurd, de flukken rondsom de hoofdwagt der burgerye, en 't uitgefneeden hoofd aan de galge gefpykerd (*s*). Doch hierby bleef het niet. Kort
na

(*p*) P. A. SAMSON Hist. de Guill. III. Tom. II. p. 261.

(*q*) Refol. Holl. 21 Juny 1672. bl. 106.

(*r*) Refol. Holl. 23 Juny 1672. bl. 26.

(*s*) VALKENIER I. Deel, bl. 677.

na zyne t'huiskomst, kwamen 'er, op eenen nagt, ten elf uuren, vier onbekende perſoonen aan zyn huis kloppen, begeerende hem te ſpreken. Men zeide hun, dat hy onpaſfelyk, en niet te ſpreken was. Doch zy zогten, met geweld, door te dringen, met oogmerk, zo men vaſtſtelde, om hem 't leeven te beneemen. Een der huisgenooten, agteruit geloopen zynde, haalde toen de burgerwagt van 't Stadhuis: waarop de geweldenaars zig weg pakten (t). Doch de Broeders de Witt ſcheenen de ramp, die hun dreigde, ſlegts ontkomen te zyn, om, eerlang, in grooter te ſorten.

Midlerwyl, ſpatte de zugt om de Regeering veranderd en den Prins van Oranje verder bevorderd te zien, in veele Steden van Holland en Zeeland, tot hevige daadelykheden uit. 't Volk, ſamengerot in merkelyken getale, drong de Wethouders, om in deeze bevordering te be-willigen. Veele, die by de verandering voor-deel rekenden, roeiden hier onder, en zогten zig zelve, terwyl zy voorgaven, 't belang van 't Vaderland en van den Prinſe te zoeken. On-mogelyk is 't, hier te verrekenen, wat 'er, in alle Steden, voorgevallen zy: ook zou een omſtan-dig verhaal daarvan, ligtelyk, verveelen, alzo 't gebeurde, op verſcheiden' Plaatsen, groote overeenkomst hadt met elkanderen. 't Zal dan genoeg zyn, dat wy de voornaamſte en minst bekende byzonderheden te boek ſtellen.

Te Veere in Zeeland, werdt de Prins van O-ranje 't eerst tot Stadhouder verklaard, op 't aanſtaan der burgerye, tegen het einde van Zo-
 Eerst te Veere, in Zeeland;
 met-

(t) BRANDT de Ruitcr, 44. 682, 683.

1672. mermaand: 't zy dat de burgery hier meer moeds hadt dan elders, om de Wethouders, die door den Prinse gesteld waren, te beweegen om zyne Hoogheid te bevorderen; 't zy dat, gelyk ik, in geschreeven' aantekeningen van deezzen tyd, leeze, sommige Wethouders zelve 't gemeen hadden opgewekt, om 's Prinzen verheffing te begeeren. Men smeet, hier op den een-entwintigsten, in eenen oploop, de glazen uit, aan 't huis van Burgemeester *Thysfen*; hoewel 't tot den dertigsten aanliep, eer men de Oranje-vlag van den tooren waaijen liet (u).

Daarna,
te Dor-
drecht.

Van Veere, sloeg de beweging onder 't gemeen over, naar Dordrecht. Eenige burgers, in den waan gebragt, dat het magazyn der Stad slegt verzorgd was, en dat de Wethouders de sleutels verstekten hadden, op dat men 't niet merken zou; vorderden de sleutels, op 't Stadhuis, openenden en bezogten het magazyn, dat beter voorzien gevonden werdt, dan men verwacht hadt. Dit was egter, niet zonder veel beweging, toegegaan. Zeker Persoon mengde zig onder den hoop, der burgerye inscherpende, dat men den Wethouderen vergen moest, van 't eeuwige Eddict af te gaan, en den Prins van Oranje tot Stadhouder te verklaaren, zo men wilde, dat 's Lands zaaken eenen beteren keer namen (v). Dit zeggen vondt gereeden ingang by 't gemeen, welk straks aan 't hollen raakte, onder een algemeen geroep van *Leeye de Prins van Oranje! de duyvel haale de Witten!* De burgers, die de wagt op 't Stadhuis hadden, voegden zig by 't graauw.

(u) Extr. uit de Notul. van Wette en Raede van Vere 21 en 30 Juny 1672. BIS.

(v) VALKENIER I. Deel, bl. 678.

grauw. Men haalde de Wethouders uit hunne huizen, noodzaakte hen, Vroedschap te beleggen, en te belooven, dat zy den Prins Stadhouder maaken zouden. De Burgemeester *Joan Hallingk*, van agteren 't Stadhuis willende afgaan, werdt met een grooten byl gedreigd, zo hy weigerde te voldoen aan de begeerte der burgerye. Hy, en eenige anderen uit de Regering, Hopluiden en Burgerye werden genoodzaakt naar den Prinse te trekken, en hem naar Dordrecht te geleiden, om kennis van zaaken te nemen. De Prins weigerde, in 't eerst, het Leger te verlaten; doch besloot 'er eindelyk, toe, en kwam, op den negen-entwintigften van Zommermaand, binnen Dordrecht; daar hy, door eenige Gemagtigden uit de Regeeringe, ontvangen, en, tusschen de gewapende schutterye door, onder een algemeen gejuich, naar het Stadhuis geleid werdt, terwyl de Oranje-vlag ten tooren uitstak. Men verzogt den Prins, de Stad en Magazynen te willen bezigtigen; gelyk hy deedt: doch men repte geen woord van het Stadhouderschap. Na de maalyd, deedt men hem uitgeleide. Maar 't volk, wat anders verwacht hebbende, sloeg aan 't morren, dat men den Prins en de burgers misleidde. Straks daarop, vliegen eenige burgers naar 's Prinse koets, en vraagen hem, *of hy Stadhouder ware?* Hy verklaart, *volkomete vrede te zyn. Wy niet, dryft men hem toe, ten zy wy uwe Hoogheid Stadhouder zien.* In eene aantekening van deezen tyd, lees ik „ dat de Predikant *Henrik Dibbets* zekeren „ Wynkooper, en, door deezen, nog tien of „ elf anderen bewoogen hadt, om, by eede, te „ belooven, dat zy den Prins niet ter Stad uit

1672. „ zouden laten gaan, voor zy verzekerd wa-
 „ ren, dat hy voldoening ontvangen hadt van
 „ de Wethouderfchap; en dat het deeze luiden
 „ waren, die 's Prinfen koets tegen bielden, en
 „ Burgemeester Hallingk, zittende nevens zyne
 „ Hoogheid, met den gelaaden fnaphaan op de
 „ borst, afvraagden, *of men den Prins voldoe-
 „ ning gegeven hadt*; dat de Prins hierop zeide,
 „ *mannen, het zal wel gaan*; voorts, verzoeken-
 „ de, dat men hem, tot aan de herberg de
 „ Paauw, daar hy gegeten had, wilde laten
 „ voortryden. Dat, den Prins en de Heeren
 „ in de Herberg getreden zynde, de voorge-
 „ melde luiden, en nog omtrent twintig ande-
 „ ren, aangezet door den Predikant Dibbets,
 „ eenen nieuwen eed deden, dat zy niemant
 „ der Wethouderen uit de herberg zouden laa-
 „ ten komen, zonder hem den hals te breeken,
 „ ten ware hy tot 's Prinfen bevordering ge-
 „ stemd en getekend hadt.” De Wethouders,
 „ ontzet door dit dreigen, beslooten, derhalve,
 „ het eeuwig Edict te vernietigen, en den Prins
 „ tot Stadhouder van Holland te stemmen, by
 „ eene Akte van deezen inhoud:

De Wet-
 houders
 tekenen
 eene Ak-
 te, waar-
 by de
 Prins
 Stadhou-
 der ver-
 klaard
 wordt.

*Wy ondergeschreeven Vroedschappen, goede man-
 nen van Agte en bedienden van de Stad Dordrecht
 verklaaren, by deezen, te cederen en renunciëren
 het eeuwig Edict: verklaarende, wegens haare Stad,
 syne Hoogheid den Prince van Orangien tot Stad-
 houder, en confereren op hem alsucke machten,
 digniteyten en authoriteyt, die syn Vooryaders hoog-
 loffel. memorie hebben gehad en beseten. Eyndelyck
 ontflaan wy syn Hoogheyd van den eed, die gedaen
 had van het voorfz. Stadhouderfchap niet te zullen
 aannemen. Gedaen te Dort, den 29 Juny 1672.*

De

De Prins, het dwingen der burgerye ziende, zeide, zig tot de Wethouders keerende, *Myne Heeren, ik beklaag u.* Nogtans, aanvaardde hy het Stadhouderschap, zo ver het hem, door de Stad, kon aangeboden worden, na dat hy, gelyk de Akte meldt, van den eed ten tegendeelde gedaan, ontslaagen was. De Vroedschap en Luiden van Agte ondertekenden allen de Akte: ook, naar men zegt, eenige Predikanten (w); hoewel anderen alleenlyk melden, dat 'er twee Predikanten, by het stellen en tekenen der Akte, tegenwoordig waren (x). Doch de Ruwaard van Putten, nog ziekelyk te bedde leggende, weigerde te tekenen. Men hielt hem voor, dat de gewapende burgerye zyn huis omringd hadt, en hem den dood dreigde, zo hij langer aarzelde. Doch hy antwoordde, *dat hem, in den laatsten zeeslag zo veele kogels over 't hoofd gewaad waren, dat hy 'er geen en meer vreesde, en liever een kogel wilde afwagten, dan dat schrift tekenen.* Maar zyne Egtgenootte, haare jongste kinderen by de hand houdende, badt hem, met traanen, dat hy van den nood eene deugd maaken, en zig, zo niet over zig zelve, ten minsten over haar en haare kinderen, erbarmen wilde. Hy liet zig dan overhaalen, en tekende, met byvoeging van twee letters *V. C.* dat is, *Vi Coactus*, of *door geweld gedwongen.* Doch 't volk, van de betekenis deezer twee letteren, door eenen Predikant, onderregt (y), was niet te stillen,

1672

Men dwingt den Ruwaard ook tot het tekenen der Akte.

voor

(w) BRANDT de Ruyter, M 692.

(x) VALKENIER I. Deel, II 681.

(y) Aanteek. wegens 't voorgevallene by de verkiez. van Zyne Hoogh. in 't jaar 1672. A.S.

1672. voor hy 'er de pen doorgehaald hadt (z). 't Werk was hiermede afgedaan te Dordrecht, en de Prins, ondertuschen naar 't Leger by Bodgrave, te rug gekeerd.

XVIII.
Opfchud-
ding te
Rotter-
dam.

Te Rotterdam, werdt de Regeering, ten zelfden dage, gedwongen, tot het neemen van diergelyk besluit. Ik vind, in sommige aantekeningen van deezen tyd, dat de beweging hier verwekt werd, door Joan Kievit, voorheen Burgemeester der Stad; die nog in Engeland was, doch heimelyk verstand hieldt met eenige burgerhopluiden en voornaame burgers, en nu voltooide, 't gene Buat, in den jaare 1666, begonnen hadt. De Oud-Burgemeester *Herman van Zoelen* ook, dien men hieldt verandering in den zin te hebben, vervoegde zig, met *Leonard van Naarfen (a)*, *Willem Bastiaansz*, *Dominikus Roosmaale* en anderen, van 't begin van Zomermaand af, dikwils, op 't Stadhuis, om veelerlei voorflagten te doen, uit den naam der burgerye; dan eens begeerende, dat men de burgers deede werken aan de Vesten; dan wederom klaagende, dat het volk verdriet in 't werk kreeg, en plondering dreigde. Diergelyke bedreiging aan Regenten, die, zo voorgegeven werdt, gezeid hadden, *Liever Fransch, dan Prinsch te willen wesen*, was ook, ten aanhooren van den Schepen *Jakob Gaal*, geschied, door *Reinier van der Wolf*, dien Gaal uitdaagde, om zulke Regenten aan te wyzen, alzo hy verklaarde, dat ze hem onbekend waren. Twee Gekommitteerde Raaden,
door

(z) Uit Aantek. van den Pension. Hop. van 29 Juny 1672, MS. BRENDT de Ruyter. bl. 692.

(a) Zie XII. Deel, bl. 281.

door Rotterdam, met eenig geld, naar Gorinchem reizende, werden, door 't graauw, aangestast en opgehouden. Twee van de belhamels werden gevat; doch men moest ze haast wederom ontslaan. *Arend Zonnemans*, Vroedschap der Stad, verzogt, op den vierentwintigsten, dat men hem toeliete, zyne Vroedschapsplaats te mogen nederleggen, alzo hy de verkiezing van den Prins van Oranje tot Stadhouder noodig hieldt tot welzyn van den Lande; doch geen middel zag, om ze te bevorderen. Ook verliet hy, sedert, de Stad (b). Den volgenden dag, kwam van Naarsen op 't Stadhuis, den Heeren voorhoudende, dat men vrede met Engeland hebben kon, zo men den Prins Stadhouder maakte; alzo de Koning van Engeland alleenlyk oorloogde, om 's Prinsen verheffing te bevorderen. Kort hierna, vergde het volk, in grooten getale voor 't Stadhuis samengevloeid, den Wethouderen eenen eed af, dat zy de Stad niet aan de Franschen overgeeven; maartot het uiterste verdedigen zouden. Hieruit scheen 't voor 't gemeen, dat men argwaan hadt op de Regenten, met naame op *Joan Pesfer*, *Adriaan Vroezen*, *Willem van der Aa*, den Pensionaris de Groot en eenige anderen: sommigen van welken, op straat, aangerand, gescholden en gedreigd werden. De Groot oordeelde toen, dat de oproerigheid te stillen zou zyn, zo men twee of drie belhamels by 't hoofd vatte, en strafte naar verdienste; doch de Regeering hadt geen herts genoeg, om hiertoe te besluiten. Ook waren 'er in de Vroedschap, die zelve haakten naar de

1672.

ver-

(b) Resol. Holl. 10 July 1672. *ib.* 279.

1672. verandering, welke men, uit de oproerigheid, te gemoed zag. Zy duurde dan, tot den agtewintigften, wanneer de Burgerhopluiden, Burgemeesters gevergd hebbende de Vroedfchap te beleggen, uitdrukkelijk vorderden, dat men Gemagtigden naar den Haage zondt, om, van wege de Stad, den Prins te helpen bevorderen tot Stadhouder van Holland. Doch hierop werd, dien dag, geen befluit genomen. Maar des anderendaags, als men de Oranje-vlag van den tooren te Schiedam, daar de Vroedfchap, Willem Nieuwpoort, ook, in eenen oproer, gevat was (c), zag afwaaijen, was 'er geen houden meer aan 't hollend gemeen. De Burgerhopman *Jakob Vosmaar*, de groote markt, met zyn vendel, bezet hebbende, ten tyde van 't uitgaan der Kerke, deedt elk afvraagen, *of hy Staatsch- of Prinsgezind ware?* Allen verklaarden ze zig voor *Prinsgezind*. Toen trok men, aan hoopen, te famen: daar de Predikant Borstius zig byvoegde, 't volk vragende, *of zy niet begeerden dat de Prins Stadhouder gemaakt werdt? of men het eeuwige Edict niet behoorde te vernietigen, of men den Prins niet behoorde te ontslaan van den eed, by 't aanvaarden van 't Kapitein Generaalschap gedaan?* En toen alle deeze vragten met een ja beantwoord waren, toog men naar 't Stadhuis, paste 't Oranje-Vendel op den tooren te krygen, en noodzaakte de Vroedfchap tot het nemen van diergelyk befluit, als men te Dordrecht genomen hadt. Maar Pesfer en Vroezen hadden, te vooren, hunne ampten nedergelegd. Pesfer was ter Stad uit geweeken; doch werd,

ag-

(c) *Uit Aant van den Penf. VIVIEN van 29 Juny 1672. 243.*

De burgerhopluiden eischen, dat men den Prins tot Stadhouder helpe bevorderen.

De Predikant Borstius neemt de stemmen van 't volk op.

agterhaald zynde, gevangkelyk, te rug gebragt, en eenen geheelen nagt, door de burgers, bewaard op 't Stadhuis (*d*). Dien zelfden nagt, moest de Vroedschap het besluit, om den Prins Stadhouder te doen verklaaren, ondertekenen, en van de puye doen afkondigen, hebbende sommige burgers gezworen, allen, die niet tekenden, den hals te zullen breeken, en de huizen van zulken, die ter Stad uit weeken, te zullen doen plonderen. Ook waakte de burgery, met vier vendels, de poorten geslooten, en de Ruitery, ontbooden tot voorkominge van oproer, buiten de Stad houdende (*e*).

Op den zelfden negen-entwintigsten van Zomermaand, was 'er ook eenige opschudding ontstaan te Gouda. De Boeren van 't omgelegen Land, misnoegd over 't inlaaten van 't water, door de groote sluizen, waren, in merkelyken getale, naar de Stad getrokken; doch lieten zig, eerlang, door een bevel van den Prinse, en uit vrees ook voor de gewapende burgerye, bewegen, om te vertrekken (*f*). Daarna, vergaderden eenige wyven en jongens, voor 't Huis van den Burgemeester *Reinier Kant*, begeerende, dat men zulk eene Akte tekenen zou, als in andere Steden getekend was. De Vroedschap, hierop vergaderd zynde, kondigde, eerlang, der Gemeente aan, dat men den Prins, des anderen-daags, verwachtte, wanneer men hem allen genoeg geven zou. 't Volk schein hiermede te vrede, en vorderde, zelfs na dat de Prins in de Stad gekomen, en in de Herberg het Hart ont-

1672.

XIX.
Bewee-
ging te
Gouda.

(*d*) Verhaal van de Miltarye te Rotterdam. in 1672. MS.

(*e*) Uit Aant. van den Penf. Hop van 1 July 1672.

(*f*) VALKENIER 1. Deel, bl. 690.

1672. haald was, geene nieuwe verklaring of tekening van de Wethouderen (g).

en te
Haarlem.

Te Haarlem, was het gemeen, op de tyding dat andere Steden den Prins Stadhouder verklaard hadden, ook aan 't hollen geslaagen. Eene Kompagnie ruiters, door de Staaten van Holland, derwaards geschikt, om de rust in de Stad te bewaaren, werdt, op het sterk aanhouden der gewapende schutterye, door de Wethouders, wederom gezonden, op den dertigsten van Zomermaand. Terstond daarna, rot de menigte samen, mompelt eerst, en begeert, eindelyk, ronduit, dat men den Prins tot Stadhouder verklaare. Zekere *Pieter Maas* haalt het Oranjewendel uit de nieuwe Doele, dat, door *Jakob Aalbertsz van Beyerwyk*, eerst op het Stadhuis-toorentje, en daarna, in de plaats van den windwyzer, op 't kruis van den grooten Kerks tooren, gezet werdt. De Vroedschap toen, in alleryl vergaderd zynde, stemde, terstond, tot de verheffing van den Prinse, wien van dit besluit, door vier Gemagtigden, *Mattheus Steyn* en *Willem Fabritius* uit de Vroedschap, en *Balthazar Koymans* en *Abraham Loreyn* uit de Burgerye, kennis gegeven werdt (h).

Delft
wordt
door die
van
Maas-
land en
Maas-

Delft raakte, ten zelfden dage, in roere. De opgezetenen van Maasland en Maaslandsfluis, aangezet, of door zekeren Predikant, of, zo anderen willen, door een Lid der Delftsche Vroedschap zelve (i), trokken, met den dag, ten ge-
tale

(g) Uit Aanteek. van den Pensioen. Hop van 1 July 1672. MS.

(h) Kort Verhaal van de burgerl. Oorloer. in Haarlem MS.

Uit Aant. van den Pens. Hop van 1 July 1672 MS. Uit Aant. van den Pens. BURGERSDYK van 1 July 1672. MS.

(i) VALKENIER 1 Deel, bl. 684.

tale van agthonderd, waaronder wel honderd Schiedammers waren, met vliegende vendels en slaande trom, regt aan op Delft, daar zy, met schuitjes, aan en over den wal raakten. De Stad hadt twee vendels burgers uitgezonden, om de post aan Goejanverwellen-fluis te helpen bezetten, en was hierom minder in staat, om deezzen woesten hoop te wederstaan. De Ruitery, haar door de Staaten toegeschikt, hadt men ook buiten gehouden, en men durfde ze nu niet inlaaten, uit vreeze voor een bloedbad. De Vischers en Dorpelingen, derhalve, meester van de Stad zynde, bezetteden het Stadhuys, en noodzaakten de Wethouderschap, het eeuwig Edict af te zweeren, en den Prins tot Stadhouder te verklaaren. De Burgemeester *Kornelis Onderwater*, van agteren 't Stadhuys afgegaan zynde, was, terstond, vertrokken naar den Haage, om den Staaten kennis te geeven van 't gene 'er gebeurd was. De Vergadering verstonde „ dat de twee vendels burgers van „ Goejanverwellen-fluis te rug ontbooden moesten worden, zo dra de vier vendels zeefol- „ daaten, die men aldaar verwagte, zouden „ aangekomen zyn; dat de Ruitery behoorde „ op te zitten, en dat men eenigen van de „ schuldigsten by den kop vatten moest (k).” Doch ik vind niet, dat dit laatste geschied zy. De Dorpelingen, tyding bekomen hebbende uit den Haage, dat de Prins reeds, staatswyze, tot Stadhouder verklaard was, 't welk egter nog wel twee dagen aanliep, trokken, den vol-

1672.
 ———
 lands-
 fluis in-
 geno-
 men.

(k) Uit Aant. van den Penf. Hop van 1 July 1672. MS.

1672. volgenden dag, vergenoegd, naar huis (1).
 Bewee- Het graauw te Leiden was, sedert cenige
 ging te dagen, ook oproerig geweest, en, by verschei-
 Leiden, den' gelegenheden, samengerot; doch het liep
 en aan tot den derden van Hooimaand, eer eeni-
 ge burgers, met zydgeweer gewapend, ten
 Stadhui- zedrongen, en de Wethouderschap
 noodzaak- ten, om het besluit op het afgaan van
 het eeuw- ig Edict en op de verkiezing van den
 Prinse tot Stadhouder den volke voor te lee-
 zen (m).

te Am- In Amsterdam, waren eenigen onder 't ge-
 ster- meen wel misnoegd en vol argwaan; doch men
 dam. bespeurde 'er, vooral in 't eerst, geene merkely-
 ke beweeging tot oproer. Het domme grauw
 hadt egter 't hoofd vol van de handeling met
 den Koning van Frankryk, wien sommige Re-
 genten de Stad, zeide men, dagten over te le-
 vereren. Prins Joan Maurits van Nasau, op den
 zeven-entwintigsten van Zomermaand, door
 Amster- dam reizende, werdt aangerand, en voor
 verraader gescholden. Drie dagen daarna, ver-
 klaarde de Vroedschap openlyk, dat zy gezind
 was, de Stad tot het uiterste te verdedigen, ten
 dien einde, den uitvoer der graanen, waaraan
 de vyand groot gebrek hadt, verbiedende; ten
 ware men borg stellen kon, dat zy niet naar
 Plaatsen, door den vyand ingenomen, gevoerd
 zouden worden. Hierdoor werden de morren-
 den gestild. Ik vind niet, dat eenigen spraken
 van den Prins tot Stadhouder te verheffen. Zelfs
 werdt de Oudburgemeester *Andries de Graaf*,
 af-

(1) VALKENIER I. Deel, bl. 685.

(m) VALKENIER I. Deel, bl. 685.

afgevaardigd naar den Haage, om hierin te be- 1672.
willigen, op den eerften van Hooimaand, aan
den postwagen, opgehouden door 't graauw,
welk hem dreigde te doorschieten, om dat hy,
zo de roep ging, verreisde, om de Stad aan
Frankryk te leveren. Hy werdt, met moeite,
geborgten, en daarna, onder een geleide van
burgeren, ter Stad uit geholpen. Meer dan
één oloop ontftondt 'er, omtrent deezen tyd
(*n*), doch ik vind niet, dat zy eenig gevolg
van belang gehad hebben. Maar 't zal niet
noodig zyn, van stuk tot stuk, te ontvouwen,
hoe 't befluit om den Prins tot Stadhouder te
verheffen, byna op gelyke wyze, als nu verhaald
is, in de meeste stemmende Steden van Hol-
land, doorgedrongen zy. Laat ons, veel lie-
ver, zien, hoe men tot deeze gewigtige veran-
dering, ter Staatsvergaderinge van Holland,
beflooten hebbe.

By 't beëedigen van 't eeuwige Edict, in den **XX.**
jaare 1667 vastgesteld, hadden de Edelen en **Eerste**
Steden van Holland en derzelve Afgevaardig- **pening**
den ter Staatsvergaderinge moeten belooven, **ter Ver-**
noot eenigen voorflag te zullen doen, eenigs- **gaderin-**
zins ftrydig met dit Edict (*o*). Maar de mees- **ge van**
te Steden hadden nu beflooten, den Prins tot **Holland**
Stadhouder te verheffen, onaan gezien het Stad- **tot vernietiging**
houderschap, by het gemelde Edict, voor al- **van 't**
toos, vernietigd was, in Holland. Doch alzo, **eeuwig**
zo ver my bekend is, geene Stad, behalve Rot- **Edict,**
terdam, beloofd hadt, daartoe voorflag te doen
ter Dagvaart, schynen de andere Steden zig
al-

(*n*) VALKENIER I. Deel. bl. 687.

(*o*) 2^e Resol. van Confid. ten tyde van DE WITT. bl. 801.

1672. alleenlyk vergenoegd te hebben, met het doen van een verhaal aan de Staaten van 't gene 'er was voorgevallen, en van 't gene zy, gedwongen, hadden beslooten; zonder nog eenigen voorflag te doen: 't welk zy scheenen aan te zien, als meer regelreht frydig met haaren eed. Maar Rotterdam hadt zig hiertoe verbonden, en verzogt den Pensionaris Burgersdyk van Leiden, die, in afwezendheid van den Raadpensionaris de Witt en van den Pensionaris Vivien, de Vergadering waarnam, daarvan opening te doen aan de tegenwoordige Leden; gelyk hy, op den dertigsten van Zomermaand, des avonds, deedt. Hy vraagde alleenlyk „ of „ men aan eenige Leden geene vryheid behoort de te geeven, om iet voor te slaan, daar zy „ verstonden 's Lands welvaart aan te hangen, „ alware 't schoon, dat het voorlaan daarvan „ streede met eenige *Edictale* wetten, of vastgestelde besluiten?” Niemand was 'er, die niet verstondt, waar deeze vraag, die met *ja* beantwoord werdt, op zage. Des nagts dan, tusfchen den tweeden en derden van Hooimaand, begon een der Afgevaardigden van Rotterdam eerst bewimpeld te spreekken van 't stuk, in de volle Vergaderinge, zeggende „ dat „ hy, van wege zyne Stad, iet voor te draagen hadt, daar 's Lands welvaart aanhing, „ en 't gene nogtans de eer, het geweeten en „ de uitdrukkeelyke Staatsbesluiten verboden „ voor te draagen, ten ware, hiertoe, byzonder verlosf gegeven werdt.” De Edelen, naamlyk de Heeren van Duivenvoorde, van Asperen en van Maasdam, oordeelden, dat men zig nader verklaaren moest. Dordrecht stem-

flemde 't verzoek glad af. Haarlem oordeelde, dat men Rotterdam verlof behoorde te geeven, om het voorftel te doen. Delft wilde eerst verflag doen. Leiden zeide, dat men wel merkte, dat Rotterdam op de vernietiging van 't eeuwig Edict zag. Toen veinsde men niet langer. Na eenig beraad, werdt tot de vernietiging van 't eeuwig Edict, eenpaariglyk, beflooten (p). Men vernietigde zelfs, eerlang het boek, waarin de naamen stonden van hun, die dit Edict bezwooren hadden (q): te Amsterdam, werdt het, in de Raad-Kamer, verbrand (r). Doch vreemd is, 't gene ik, in gefchreeven' aantekeningen van deezen tyd, gemeld vind „ dat „ Burgemeester Gillis Valkenier, 's daags te „ vooren, in de Vroedschap deezer Stad, nog „ gedreeven hadt, dat men het eeuwig Edict „ in wezen behoorde te laten, en den Prins „ egter tot Stadhouder aan te ftellen, of zelfs, „ van flads wege, voor te flaan, om hem tot „ Graave te verheffen: waartoe de Raaden Ni- „ kolaas Pancras, Kornelis Geelvink, Jakob Ja- „ kobszoon Hinloopen en Kornelis Bakker ook ge- „ zind zouden gefcheenen hebben.” Doch Hans Bontemantel, Raad en voorzittend Schepen, drong op de vernietiging van 't eeuwig Edict „ welk, zo hy zeide, door den Griffier Fa- „ gel, en iemant uit Amsterdam (hy meende „ Valkenier) uitgevonden, en den Raadpen- „ sionaris de Witt overdrongen was, schoon „ Fa-

1672.

waartoe,
eenpaariglyk,
beflooten
wordt.

(p) Refol. Holl. 3 July 1672. bl. 242. by VALKENIER I. Deel. Bylaag N. 51. bl. 117. en uit Aantek. van den Penfionar. Hop van I July 1672. MS.

(q) Refol. Holl. 8 July 1672 bl. 266.

(r) Uit Aant. van Schepen BONTEMANTEL, bl. 496. MS.

1672. „Fagel, nog Pensionaris van Haarlem, het,
 „in 't jaar 1670, reeds had willen doen vernietigen, zo men den Prinse geene beslissende stem in den Raad van Staate wilde toestaan: waarom, vervolgde hy, Valkenier ook niet tegen deeze vernietiging behoorde te hebben: en te minder, daar de Staaten de Leden, ongetwyfeld, ontheffen zouden van den eed.” Men besloot, hierop, tot de vernietiging van 't Edict, en om den Prins, met eenpaarigheid der Leden, tot Stadhouder te kiezen. Doch de voorflag, om hem tot Graaf te verheffen, werdt, by de meerderheid, van de hand geweezen (s). Amsterdam floeg, vervolgens, ter Vergaderinge van Holland, voor, of men geenen Stadhouder behoorde aan te stellen? waar op Leiden aanmerkte „dat men, hierover, de andere Gewesten, met welken men eene Akte van Overeenstemming gemaakt hadt, eerst behoorde te kennen; dat haasten gevaarlyk was; dat men vooral ook de Oktrooijen op het bestellen der Wethouderfchap, in en na den jaare 1651, aan de Steden verleend, niet krenken moest.” Gouda voegde zig by Leiden. Doch Andries de Graaf, Burgemeester van Amsterdam, hervatte „dat uitsfel 't volk verbitteren zou; dat men de zaak ook niet ten halve doen moest; maar den Prinse van Oranje, den eenigsten, die tot het bekleeden der Stadhouderlyke waardigheid in aanmerking kwam, alle voorregten toestaan.” Rotterdam, Gorinchem en Schoonhoven vielen Amsterdam toe, en de zaak werdt be-

Mids-gaders, tot het aanstellen van den Prinse van Oranje tot Stadhouder.

(s) Uit Aant. van Schepen BONTEMANTEL. MS.

WILLEM DE DERDE
Prins van Oranje,
Stadhouder, Kapitein-
en Admiraal-Generaal enz.

A. Schenkman del. exar. & Origineel van de Doan op t Hof in s Grazenhage.

J. Houbraken fec.

beslooten, op 't behaagen der *Principaalen*; om welk te verneemen, eenigen een' keer naar huis deden. Ondertusfchen, hadt men, reeds te vooren, vastgesteld, den Prins van Oranje, ter Generaliteit, te doen opdraagen het regt over de Patenten, welk zyne voorzaaten gehad hadden (z). En op den vierden van Hooimaand, 's morgens ten vier uuren, werdt, WILLEM HENRIK, *Prins van Oranje en Nassau*, staatswyze, verklaard, tot Stadhouders, Kapitein- en Admiraal-Generaal van Holland (u). De tyding hiervan werdt hem, in 't Leger by Bodegrave, gebragt, door elf Afgevaardigden uit de Vergadering van Holland. Hy vraagde, eer hy 't Stadhouderschap aanname, of men hem ontflaagen hadt van den eed, by 't aanneemen van 't Kapitein-Generaalschap, gedaan? waarop ja geantwoord werdt. Toen deedt zyne Hoogheid belofte van 't Land te zullen beschermen, de rust in de Steden te zullen herftellen, en zig, allenthalve, van eed en pligt te zullen kwyten (v). De Staaten van Holland bragten, vervolgens, ter Generaliteit, te wege, dat men den Prins tot Kapitein-Generaal van de Unie, of over de Legers te velde en 't Krygsvolk in de Generaliteits Landen, aanstelde: doch men gaf hem de magt over de Patenten, welke zyne voorzaaten gehad hadden, alleen tot kennelyk we-

1672.

Hywordt
ook Ka-
pitein-
Generaal
van de
Unie,

(z) Resol. Holl. 3 July 1672. bl. 242.

(u) Uit Aant. van den Pension. VIVIEN van 3 July 1672. MS. Resol. Holl. 3 July 1672. bl. 242. by VALKENIER I. Deel, Byl. N. 53 bl. 118. Zie ook Holl. Merc. van 1672. bl. 91.

(v) Aantek. wegens 't gebeurde by de aanstell. van den Prins tot Stadh. in 1672. MS. Aant. van den Pension. VIVIEN en HOE van 5 July 1672. MSS.

1672. wederzeggen toe (w). En Friesland en Stad en Lande, eenen byzonderen Stadhouder hebbende, behielden, gelyk voorheen, het regt der Patenten aan zig (x). Zyne Hoogheid, op den negenden, in den Haage gekomen, werdt, in den ouderdom van omtrent twee-entwintig jaaren, in de genoemde hooge waardigheden bevestigd (y), nam, volgens gewoonte, zitting in de Raadkamer en op de rolle van den Hove, en keerde, nog den zelfden dag, wederom naar 't Leger. Men hadt, te vooren reeds, ter Vergaderinge van Holland, beslooten, den Prinsfe alleen eene *Commissie*, geene *Instructie* te geeven (z). De Staaten van Zeeland hadden hem, al op den tweeden van Hooimaand, verkooren tot Stadhouder-Kapitein-en Admiraal-Generaal van hun Gewest (a). Doch 't liep aan tot den zestienden, eer zy hem, in den Haage, den eed lieten afneemen (b). Men gaf, zo dra de Prins aangefeld was, alomme, uitbundige tekenen van vreugde. De Oranje-vendels waaiden van de Kerk- en Stadhuistoorens. Elk was met Oranjelinten opgeschikt. Men schoot en dronk, ter eere van zyne Hoogheid. Zelfs melden sommigen, dat de Raadpensionaris de Witt, die aan zyne wonden het huis hielt, zig geliet, als of hem

en Stadhouder van Zeeland.

(w) Refol. Holl. 3 July 1672. M. 242. by VALKENIER I. Deel, Bylaag. N. 52. bl. 117. Refol. Gener. Vener. 8 July 1672. Refol. Holl. 16 July 1672. bl. 305.

(x) Refol. Gener. Vener. 8 June 18 July 1772. BRANDT de Ruiter, bl. 693.

(y) Refol. Holl. 9 July 1672. bl. 270.

(z) Aant. wegens de aanstelling van den Prinsfe, MS.

(a) Aant van de Penf. Hof van 9 July. 1672. MS. VALKENIER I. Deel. bl. 696, 697, 700.

(b) Notul. Zeel. 1, 2, 9 July 1672. Holl. Merc. van 1672. bl. 92.

hem de tyding van 's Prinzen verheffing verheugde (c). 1672.

Het eerst, welk op den Prinse begeerd werd, na dat men hem zyne aantelling bekend gemaakt hadt, was het schryven van eenen rondgaanden brief aan de Steden, tot verdediging der verdagte Regenten, en tot stilling der ongeruste gemeente (d). De Prins schreef zulk een Brief, op den agtten van Hooimaand. In den zelfden, weet hy 't verlies der Steden, door de wapenen des Konings van Frankryk overweldigd, voor een groot gedeelte, aan de trouwloosheid en lafhertigheid van zulke Bevelhebberen, Oversten en Knegten, welken de voornaamste posten op de grenzen waeren aanvertrouwd geweest. „Hierdoor,” voegde hy 'er by „was ontsteltenis veroorzaakt onder de ingezetenen, en argwaan op de Regenten, als „of deezen de gemeene zaaken niet ernstig „genoeg gehandhaafd hadden: en uit deezen „argwaan waren, in eenige Steden, zorgelyke beroerten ontstaan, niet zonder schending van de agting en gehoorzaamheid, welken onderzaaten aan hunne hooge en wettige Overheden schuldig waren. Weshalve hy, tot bereiking zyner heilzaame oogmerken, verklaaren moest, aan den eenen kant, gezind te zyn, om de trouwloosheid en lafhertigheid der Krygsluiden te straffen naar verdienste; doch ook, aan den anderen, geene kennister wereld, en zelfs geen vermoeden te hebben, dat eenige Regenten van „ Hol-

XXI.
Hy schryft eenen brief, tot verontschuldiging van de Regenten der Steden en des Land.

(c) VALKENIER I. Deel. bl. 695.

(d) Resol. Holl. 4 July 1672. bl. 243.

1672. „ Holland, of van de Steden van Holland zig
 „ zouden hebben schuldig gemaakt aan ver-
 „ raad, verstandhouding met den vyand, of
 „ aan iet anders, welk met den pligt van een'
 „ eerlyk' en trouw' Regent slydig was: ook
 „ veroordeelde hy de oproeren, onlangs, in
 „ verscheiden' Steden, ondernomen: de aan-
 „ leiders en begunstigers derzelve strafbaar
 „ houdende in den hoogsten graad, als ver-
 „ stoorders der gemeene rust. Eindelyk, meen-
 „ de hy, dat, tegen diergelyke oproerigheden,
 „ behoorde gewaakt te worden, door strenge
 „ Plakaaten, aan de uitvoering van welken,
 „ hy, met allen ernst, de hand wilde houden
 „ (e).” Doch dit schryven deedt zo veel nut
 „ niet, als men 'er van gehoopt hadt (f). Men
 „ verzogt den Prins, eenige dagen laater, om
 „ een scherp Plakaat, op zynen naam, tegen de
 „ burgerlyke oproeren (g). Doch zyne Hoog-
 „ heid, meenende, dat de beroerten haaren oorsprong
 „ hadden, uit Burgerhopluiden en voor-
 „ naame burgers, die met geene Plakaaten te
 „ dwingen waren, kon hiertoe niet verstaan. Hy
 „ sloeg, daarentegen, eene bezending voor, daar
 „ de Staaten gaarne in bewilligd zouden hebben,
 „ zo zyne Hoogheid zig aan 't hoofd hadt willen
 „ stellen. Maar de Prins verklaarde, dat hy, naar
 „ de eene Stad gaande, ook naar de anderen zou
 „ moeten gaan, en dat hy zo lang niet uit het
 „ Leger blyven kon. De bezending bleef dan ag-
 „ ter (h). De oproerigheid hieldt, sedert, aan,
 „ in

Die wei-
 nig nut
 doet.

(e) Zie VALKENIER I. Deel, Bylaag, N. 54. bl. 119.

(f) Aant. van 't voorgevalene in 't jaar 1672. MS.

(g) Refol. Holl. B. 11 July 1672. bl. 263, 273.

(h) Aant. a's buyen MS. Uit Aant. van den Pension. VIVIEN
 en HOP van 15 July 1672. MSS.

in verscheiden' Steden. Doch eer wy 'er verder verflag van doen, roept ons de order der gebeurtenisse tot het verhaal van zaaken, die het Land in 't algemeen betreffen.

1672.

't Huis te Gennep en Ravestein, op bevel der Staaten, ontledigd zynde van bezetting, waren, omtrent het einde van Zomermaand, ingenomen door de Franschen, welken Ravestein deeden slegten, en den Hertoge van Nieuwburg, die 'er regt op meende te hebben, daarna, overgaven. Wat laater, beslooten de algemeene Staaten ook Graave te doen ruimen (i), en met de bezetting deezer Stad die van Bommel en 's Hertogenbosch te versterken. De Krygsraad der Stad maakte 'er egter zwaarigheid in, om dat 'er de Prins van Oranje geen' last toe gegeven hadt. Doch, op het herhaald bevel der Staaten, verliet men de Stad, en trok naar 's Hertogenbosch. De algemeene Staaten, midlerwyl, berigt ontvangen hebbende, dat de Graaf van Montereij eenige Spaansche vendels naar 's Hertogenbosch gezonden hadt, bevalen den Bevelhebber van Graave derwaards weder te keeren met zyn volk (k). Hy deedt het; doch de Franschen, die, midlerwyl, met de Wethouderfchap, in onderhandeling getreden waren over het inneemen van Fransche bezetting, sloegen de bezetting van Graave onder wege, en maakten verdrag met den Bevelhebber, die reeds, met tagtig Dragonders, in de Stad gekeerd was. By dit Verdrag, welk den vyfden van Hooimaand getekend was, werdt Graa-

XXII.
't Huis te
Gennep,
Rave-
stein en
Graave
ingenom-
men door
de Fran-
schen.

(i) *Cit Aant. van den Penf. HOP van 24, 25 Juny 1672. MS.*
(k) *Cit Aant. van den Penf. VIV. EN van 5 July 1672. MS.*

1672 Graave den Franfchen geleverd: doch de Prins van Oranje, als Heere van Graave en den Lande van Kuik, bedong de behoudenis zyner regten en goederen (l).

Turenen
bemag-
tigt
Nieuw-
megen,
Creve-
coeur en
de En-
gelen-
fchans.

Midlerwyl, hadt Turenne Nieuwmegen belegerd van de landzyde, de Waal by het Dorp Gend, langs eene fchipbrugge, zynde overgetrokken, op den tweeden van Hooimaand. De Stad werdt, in den aanvang van 't beleg, wakkerlyk verdedigd; doch toen de vyand, tot aan en over de hameye, genaderd was, ontzonk der bezettinge de moed. Nieuwmegen werdt, op den negenden, overgegeven. De bezetting bleef krygsgevangen; doch begaf zig, voor een groot gedeelte, in vyandyken dienst. Van Nieuwmegen, toog Turenne voor de fchans Crevecoeur, die, vyf dagen na 't openen der loopgraaven, opgegeven werdt, op den negentienden van Hooimaand. De Engelenfchans, nog nader aan 's Hertogenbosch gelegen, te gelyk met Crevecoeur belegerd geweest zynde, werdt, na 't overgaan deezer vestinge, verlaaten van de Staatfche bezetting, en, terftond daarna, ingenomen door de Franfchen (m).

Hy
neemt
Bommel
in,

Bommel, daar, op den vier-entwintigften van Zomermaand, ook, op 't aanhouden van een gedeelte der burgerye, beflooten was, den Prins van Oranje tot Stadhouder te verkiezen, werdt, door Turenne, den veertienden van Hooimaand, opgeëischt, en op 't ontvangen van weigerend antwoord belegerd. De Stad, niet te houden zynde, gaf zig, den een-entwintigften, over by
ver-

(l) VALKENIER I. Deel, bl. 509-516.

(m) VALKENIER I. Deel, bl. 514-528.

verdrag, waarin de bezetting de gewoonlyke krygseer bedong (*n*). Het inneemen van Bommel bragt het Leger onder Turenne op de uiterste grenzen van Holland, aan deeze zyde: gelyk het Leger des Konings, te vooren reeds, aan de Noordelykste grenzen van het Zuiderkwartier van dit Gewest, tot in Naarden, was doorgedrongen. Men verwagte, derhalve, van dag tot dag, eenen aanval op de posten te Gorinchem en te Muiden. Doch Turenne vergeenoegde zig, met het Huis te Loevestein, vanwaar de Rotterdamse burgers, kort te vooren, verlopen waren (*o*), Gorinchem en Woudrichem, alleenlyk, op te eischen; en, op't bekomen van moedig antwoord van den Veldmaarschalk Wirtz, den Gelderschen bodem te verlaten, en 't beleg te slaan voor 's Hertogenbosch (*p*). Te Utrecht, werdt ook wel geraadpleegd, om dieper in Holland te trekken; doch de vrees voor 't water, welk, aan veele oorden, op 't laage land stondt, terwyl de hooge wegen of dyken, met schansen, bezet waren, belemmerde, zo men meent, de Franschen in 't uitvoeren van hun voorneemen (*q*): om 't welke te beter te doen verstaan, het niet ondienstig zal zyn, hier, beknoptelyk, te vertoon, op wat wyze, men thans voor de verdediging van Holland gezorgd hadt.

1672;

en trekt
voor 's
Hertogen-
bosch.

Elk, die dit Gewest eenigszins kent, weet dat het, van de Maaze tot aan 't Y of de Zui-

XXIII.
Tegen-
woordig.

(*n*) Waaragtig Vesh. gedrukt 1674. en Auth. Refol. Act. enz. gedr. 1673. VALKENIER I Deel, bl. 528-539.

(*o*) Uit Arch. van den Penf. VIVIER van 22 Juny 1672. MS.

(*p*) VALKENIER I. Deel, bl. 539, 540.

(*q*) VALKENIER I. Deel, bl. 659, 660, 663. COSTERUS Hist. Verhaal, bl. 209.

1672. derzee, van verscheiden' waters, stroomen en rivieren doorsneeden wordt, in en langs welken, sluizen leggen, waardoor men 't afkomend- en binnen-water of naar welgevallen loozen kan, of, door het tydig dicht houden of openen der sluizen, op 't laage land laten staan, of loopen; wanneer Holland niet dan langs de dyken en hooge wegen gemaakbaar is, van de landzyde. Doch als de rivieren of stroomen te weinig waters in hebben, gelyk by drooge Zomers, veeltyds, gebeurd, en, tegenwoordig, met der daad, gebeurde, brengt het openen of dighouden der sluizen geen water genoeg over 't land: waarom men genoodzaakt is, of 't zee-water in te laten, of, zo de gelegenheid hiertoe niet gunstig is, de dyken, hier en daar, door te delven, wil men 't laage land doen ondervloeyen: tot welk laatste middel men egter noode komt, om de schade en kosten, die 'er door veroorzaakt worden, te ontgaan. Ook was men thans op middelen bedagt, om de landen onder water te zetten, zonder dat men tot het doorsteeken van voornaame dykaadjen zou behoeven te besluiten. De grenzen van Holland ter linkerzyde der Maaze werden, door 't openen der sluizen by Heusden, onder water gezet. Het land om Gorinchem liep onder, door 't openen der sluizen by Dalem, door welken het water, voor 't einde van Zomermaand, reeds sterk invloeyde (r). By Schoonhoven aan de Lek, lagen ook sluizen, die dienen konden, om de Krimpenerwaard onder water te zetten, waarover

(r) Uit Aantekenen. van den Pensionar. VIVIER van 20 July 1672. MS.

over, reeds in 't begin van Hooimaand, geraadpleegd was (s). Twee sluizen, aan den Ysfel, ten einde der groote en kleine Wierikken gelegen, dienden om het laage land tusfchen den Ryn en den Ysfel te doen ondervloeyen, en zelfs het land benoorden den Ryn; wanneer de fluis te Bodegrave dicht gehouden, of de froom afgedamd werdt; gelykaan de Nieuwerbrugge gefchied was (t). De sluizen in enaan de Vegt dienden om Amftelland en een gedeelte van Gooiland te doen onderloopen. Wy fpreken niet van veele andere voornaame sluizen, die, meer landwaards in gelegen, ook dienen konden, om water op de binnen-landen te brengen of te houden: waartoe, onder anderen, de sluizen in Delfland langs de Maaze, reeds in 't begin van Hooimaand, gebruikt werden. Het Leger der Staaten, welk nu, op vyf byzondere toegangen naar Holland, gelegd was, hadt ook de sluizen, die, dichtst aan de grenzen, op deeze toegangen, lagen, bezet. Van 't Hoofdkwartier te Muiden was eenig volk gelegd aan de sluizen in den Hinderdam, en ongetwyfeld ook elders aan de Vegt. Aan den Ysfel by de Goejanverwellen-fluis, ten einde de groote Wierikken, was een Hoofdkwartier: ook by de fluis te Bodegrave en aan de Nieuwerbrugge in den Ryn. Schoonhoven en Gorinchem, waarby sluizen aan de Lek en Merwè lagen, waren ook Hoofdkwartieren. Zo lang men nu meester van de sluizen was, kon men zig van dezelve bedienen, om 't binnen-land onder water te zetten

of

(s) *Uit Aant. van den Penfion. VIVIEN van 7 July 1672. MS.*(t) *COSTEROS Hist. Vechtaal, W. 175, 176.*

1672.

of te houden: om 't welk te hooger te doen bevlouen, de dyken, ook, hier en daar, werden doorgefneeden. Al wat binnen de vyf posten lag werdt gedeekt door dezelve, en de vyand, in Holland willende dringen, was genoodzaakt, of 't overftroomd land, daar 't waadbaar zyn mogt, te doorwaaden, of één der posten te overweldigen. Voor 't een en 't ander nu, was reden van vreeze. Het onderwaterzetten van 't laage land gelukte, aan sommigen oorden, niet zo fpoedig en wel, als men hoopte (u). Elders, fteden 'er de huisluiden zig zo heftiglyk tegen, dat men 't ftaaken moest. Die van de Ketel ondernamen, het inlaaten van 't water, te Delfshaven en te Schiedam, gewapenderhand, te beletten (v). Die van Waddingsveen dwongen de Afgevaardigden der Staaten, tot het tekenen eener Verbindtenisse, om 't Land niet onder water te zullen zetten (w). Aan den Rynkant, wisten de huisluiden, door middel van kleine gootjes, 't water van 't land in den froom af te leiden (x). De Landmeeter *Dou* berigtte den Staaten van Holland, op den twintigften van Zomermaand, dat het water aan den Yffel de landen nevens de wegen niet genoeg zou konnen dekken, terwyl Beverningk zig geliet, als of het reeds te hoog ftondt: 't welk, in sommige Leden, merkelyke agterdocht veroorzaakte (y). Alle deeze zwaarigheden bragten te wege, dat het land niet zo hoog bevlouid was, als 't
wel

(u) *Miffive van zyne Hoogh. van 19 July 1672. MS.*(v) *Uit Aant. van den Penfion. Hor van 6 July 1672. MS.*(w) *Uit Aant. van den Penfion. Vrijen van 16 July 1672. MS.*(x) *Aantek van 't voorgevall. in 't jaar 1672. MS.*(y) *Uit Aant. van den Penfion. Hor van 20 Jun. 1672. MS.*

wel behoorde, en hier en daar doorwaad kon worden. Doch grooter oorzaak van vreeze gaf, dat de posten zo zwak bezet waren. Op 't einde van Zomermaand, namen die van Gouda reeds in beraad, om zig met den vyand te verdraagen, alzo de Graaf van Hoorne, die aan de Goejanverwellen-fluis geboodt, hun verzekerd hadt, dat hy zyn leeven wilde waagen; doch geen vierde deel van 't volk hadt, welk hy behoefde, om de post te bezetten. De Graaf van Merode ook, die over Spaansche Ruiters bevel hadt, oordeelde, dat de post niet te houden zou zyn, als 'er de vyand op aantrok. Men hielt zig in den Haage niet veilig: en op den agtentwintigften, zeiden de Heeren van Duivenvoorde en Maasdam, in de Vergadering van Holland „ dat zy de flegte gesteldheid der posten aanzagen met bekommring; dat de Steden oproerig waren, en veelligt, elk voor zig zelve, verdraagen zouden met den vyand; dat zy niet zonder gevaar in den Haage konden blyven; waarom zy verzogten, te mogen weeten, werwaards zy zig begeeven, of wat zy doen zouden (z).” Doch op deezen voorflag viel geen besluit. Ondertusfchen, ziet men, uit dit alles, dat, onaangezien het inlaaten van 't water, en 't bezetten der toegangen, Holland nog groot gevaar liep van overvallen te worden, door den vyand. Hy ondernam egter niet door te breeken: 't zy dat, gelyk sommigen meenen, de aankomst der Engelsche Gezanten hem verhinderd hebbe dieper in 't Land in te dringen: 't zy dat hy,

(z) *Uit Aant. van den Pens. Hop van 27, 28 July 1672. MS.*

1672. hy, gelyk anderen willen, niet wel onderregt geweest zy van den staat der posten en der ondergeloopen' landen (a): 't zy, eindelyk, gelyk ons waarfchylykft dunkt, dat de tyding der Duitfche wervingen hem bewoogen hebbe, om zyne meeste magt te fchikken naar den Rynkant, in Duitschland. De aangevangen' handeling fchynt egter ook iet toegebragt te hebben, om den voortgang der Franfche wapenen te fluiten. De orde des verhaals leidt ons nu, natuurlyk, tot het verflag van 't gene, beide door de Staatfchen en Engelschen, ten deezen tyde, met den Koning van Frankryk, gehandeld werdt.

XXIV.
Vervolg
der handeling
met
Frankryk.

De Groot, gelyk wy reeds gemeld hebben, te Reenen te rug gekeerd zynde, hadt, aldaar, de volmagt der Staaten, op den negenentwintigften van Zomermaand, vertoonnd aan de Louvois en Pompone, en hierop was men in onderhandeling getreden. De Staatfchen verzogten, dat de Koning den Staat vereenigd, en by zyne Regeering laaten wilde. De Franschen vraagden, *wat men hiervoor wilde afftaan? Maastricht, met het gene 'er onder behoort,* was het antwoord. *En wat, hernamen de Franschen, begeert gy den Koning toe te leggen, voor de onkosten van den oorlog? De onzen antwoordden, dat zyne Majesteit zig behoorde te laaten vergenoegen met den roem, dien hy, door zyne wapenen, behaald hadt.* Daarna, kwamen ze egter tot de uitbieding van zes millioenen, en zulke Steden uit de Generaliteits Landen, die den Koning gelegen, en den Staaten niet hinderlyk zouden zyn: waarop Louvois, glimlagchende, zeide „ dat 'er niet „ te

(a) *Voiez FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. Tom. I. p. 275.*

„ te doen zou wezen.” De Staatschen booden, 1672.
 eindelyk, tien millioenen, nevens alle de Generaliteits Landen: ’t welk in aanmerking scheen te komen. Immers, men deedt ’er verslag van aan den Koning, die ’er egter geen genoegen in nam. Men vraagde, *wat zyne Majesteit toch meer begeeren kon?* Waarop Louvois een Papier uithaalde van deezen inhoud:

„ De Koning van Frankryk begeert, in eischten
 „ gendom 1. al wat de Staat bezit, evenveel des Konings.
 „ op welk eene wyze, buiten de zeven Gewesten. 2. Delfzyl, met twintig van de naaste
 „ Kerfpelen. 3. Het Graaffschap en de Stad van Meurs voor den Keurvorst van Keulen, mids
 „ de Prins van Oranje schadeloos gesteld worde, door de Staaten. 4. De opperste magt
 „ over de Steden Grol, Breëvoort, Ligtenvoorde en Borkelo. 5. en, eindelyk, alles
 „ wat gelegen is tusfchen den Ryn en Lek en de Spaanfche Nederlanden.” Voorts eischt
 „ de Koning nog de volgende punten: „ 1. Vryheid van gaan en keeren, zonder onderzocht
 „ te worden, of eenige regten te betaalen. 2. Intrekking van de Plakaaten op den Koophandel,
 „ en herftelling van den zelve door de Staaten, als in den jaare 1662, zonder
 „ dat het wederkeurig behoefte te gefchieden, door Frankryk. 3. Ontlasting der Franschen
 „ van de vyftig ftuivers op ’t vat; en dat men ze handele als de meest begunftigde volken.
 „ 4. dat men, wegens de belangen der Indifche Maatschappye, daarna, in ’t minnelyke,
 „ overeenkome. 5. Openbaare oefening van den Katholyken Godsdienst, zo dat men den Katholyken,
 „ in alle Steden, daar meer dan éé-

1672.

„ ne Kerk is, eene Kerk inruime; en vryheid
 „ geeven, om 'er eene te stigten, in Steden en
 „ Dorpen, daar maar ééne Kerk is; dat de Pries-
 „ ters uit de Kerkelyke goederen onderhouden
 „ werden, en dat de Katholyken, ook in de
 „ Wethouderfchap en openbaare Ampten, wer-
 „ den toegelaaten. 6. Algemeene vereffening
 „ der gefchillen, tusfchen den Koning van Dee-
 „ nemarken en de Staaten. 7. Agt millioenen
 „ gouds [uitmaakende vierentwintig millioenen
 „ Fransche *Livres*] voor de kosten van den oor-
 „ log, de drie millioenen, die de Koning nog
 „ te vorderen heeft, daaronder begrepen. 8.
 „ Een jaarlyksch buitengewoon Gezantschap
 „ of openbaar gehoor, om den Koning te be-
 „ danken, dat hy, voor de tweede reize, het
 „ Land aan de Staaten wedergegeven heeft,
 „ onder 't aanbieden van eenen gedenkpen-
 „ ning, ter waarde van vyf of zes gouden pis-
 „ toletten, vertoonende de reden deezer dank-
 „ zegginge (b).” In 't handelen over deeze
 „ eifchen, zeide Louvois „ dat de Koning zig
 „ nog zou kunnen laten beweegen, om, van
 „ 't gene hy tusfchen den Ryn en Lek en de
 „ Spaansche Nederlanden gevorderd hadt, de
 „ Betuwe af te staan aan de Staaten, mids men
 „ hem, daartegen, liete Bommel, de Bomme-
 „ lerwaard, de fchanfen S. Andries en Voorne,
 „ Crevecoeur, Loevestein en Klundert; en dat
 „ Schenkenschan en Knodfenburg geslegt, en
 „ Nieuwmegen ontmanteld werdt. Ook zou hy
 „ zig, in plaats van vierentwintig, vergenoegen
 „ laa-

(b) Copie d'un Papier, écrit de la main de Mr DE GROOT
 MS. Zie ook Resol. Gener. Vener. 1 July 1672. en Secr. Resol.
 Holl. 1 July 1672. III. Deel, bl. 264.

„ laten met twintig millioenen Fransch geld,
 „ die omtrent zestien millioenen Hollandſche
 „ guldens uitmaakten.” Om de rykſte Gewe-
 sten, en vooral Holland, te lichter, te doen be-
 willigen in 's Konings geweldigen eisch, merkte
 Louvois aan „ dat zyne Majesteit handelde,
 „ met die Gewesten, welken hem 't gevor-
 „ derde geld betaalen zouden, en dat hy aan
 „ deezen de overwonnen' Gewesten en de Re-
 „ geering over dezelveu zou overlaaten.” De
 Staatſchen, 's Konings eisch verſtaan hebbende,
 beſlooten, dat de Groot naar Holland, en Odyk
 naar Zeeland keeren zou, om nieuwen last. De
 Groot beloofde, binnen vyf dagen, te rug te
 zullen zyn. Op den eerſten van Hooimaand,
 deedt hy verſlag der handeling, ter Vergade-
 ringe der algemeene Staaten en der Staaten
 van Holland (c). Doch 't liep aan, tot op den
 vierden, eer men 'er, ter laatſtgemelde Verga-
 deringe, omvraag op deedt. Intuſſchen, was de
 Prins van Oranje tot Stadhouder aangeſteld, 't
 welk merkelyken invloed hadt op de raadplee-
 gingen der Staaten. De Edelen verklaarden
 toen „ dat Frankryk zo veel eischte, dat 'er
 „ geen bieden naar was; dat men, egter, op
 „ de voorſlagen van den zesentwintigſten van
 „ Zomermaand, zou konnen voortgaan, of an-
 „ ders de handeling gevoeglyk afbreeken.”
 Dordrecht verſtondt „ dat men niet, dan op
 „ den van der Staaten zyde voorgedraagen voet,
 „ kon voortgaan met handelen, zo niet voor
 „ alle de Gewesten, ten minſte voor Holland
 „ al-

1672.

Raad-
 pleegin-
 gen op de
 zelveu,
 ter Ver-
 gaderin-
 ge van
 Holland

(c) Reſol. Gener. Vener. 1 July 1672. en uit Aantek. van
 den Penſion. Hor van 1 July 1672. MS.

1672. „ alleen.” Haarlem oordeelde 's Konings eisch ook onaanneemlyk; doch begeerde, dat men de handeling aanhieldt, midts de behoudenis der Unie, Regeeringe en Godsdienst bedingende. Delft meende „ dat men de geëischte punten, „ op de beleefdfte wyze, behoorde af te slaan; „ doch de handeling aanhouden, ten minfte „ voor Holland alleen: ook moest men zig be- „ roepen op den zwaaren eisch, dien Engeland „ deedt:” waarvan terftond nader. Maar die van Leiden, schoon zy betuigden, zo noode als iemant, tot eenige laagheid te kunnen komen, moesten, zeiden ze, verklaaren „ dat Frank- „ ryks eisch wel hard; doch, in de tegenwoor- „ dige omftandigheden, eenigzins, te billyken „ was; dat 'er drie dingen in aanmerking geno- „ men moesten worden: 1. dat Frankryk reeds „ veel gewonnen hadt, welk men niet weder „ zou kunnen herwinnen. 2. dat men niet wist, „ wat 'er nog verder zou overmeesterd worden: „ dat 's Hertogenbosch, Breda en Bergen op „ Zoom groot gevaar liepen, schryvende de „ bevelhebbers, dat die Plaatsen kwalyk voor- „ zien, en niet, of bezwaarlyk te houden wa- „ ren. 3. dat de toegangen naar Holland niet „ wel te beschermen zouden zyn, by gebrek „ van water en van volk, hebbende de burgers „ de posten verlaaten, terwyl de huisluiden „ morden en moedeloos waren. Dat hulp van „ buiten beloofd; maar nog niet gekomen was. „ Dat 'er geen voorraad van geld was, terwyl „ de Soldaaten en Matroozen en duizend an- „ dere dingen te betaalen stonden. Dat de „ Landen onder lagen en geene inkomsten ga- „ ven. Dat 's Lands Komtoiren en de Steden

Leiden
dringt op
het slui-
ten met
Frank-
ryk.

„ 't geloof kwyt waren. Dat het, daarenboven, 1672.
 „ aan moed mangelde. Dat de vyand drie Ge-
 „ westen weg hadt, en Friesland winnen kon,
 „ als hy wilde. Dat men wel wat uitlooven
 „ mogt, om de Gewesten wederom te krygen,
 „ zynde het raadzaamer een gedeelte van den
 „ Staat te beveiligen, dan alles in gevaar te
 „ stellen. Dat 'er geene Regeering, Unie noch
 „ Godsdienst meer zyn zou, als Frankryk eens
 „ meester werdt. Dat zyn eisch groot was:
 „ doch dat hy dien, waarfchynlyk, matigen
 „ zou, als men voor Holland alleen handelde.
 „ 't Slot van alles was, dat zy oordeelden, dat
 „ de Groot volmagt behouden moest, om zo
 „ veel te bedingen als hy kon, en ten beste mo-
 „ gelyk te fluiten: welk hun gevoelen zy be-
 „ geerden, dat in ernstige agtinge genomen
 „ werdt.” Maar gantsch anders verstondt het
 Amsterdam, wenshende „ dat 'er nooit over
 „ handeling met Frankryk geraadpleegd ware.
 „ Hieruit was verwarring en moedeloosheid
 „ ontstaan. Kans tot redding was 'er nog, als
 „ men slegts moed hielt. Veel te hard was
 „ Frankryks eisch. En zo men sloote met Frank-
 „ ryk, zou men toch, met Engeland, in oor-
 „ log blyven, of niet dan op harde voorwaar-
 „ den verdraagen konnen. Zonder voorbeeld
 „ was 't, dat men iet ter Generaliteit hadt door-
 „ gedreeven, tegen 't gevoelen van alle de an-
 „ dere Gewesten: en dat Holland, laf hartig-
 „ lyk, alleen zou handelen, streedt met de U-
 „ nie. Best was 't dan, de handeling, glimpig-
 „ lyk, af te breeken.” Van Beuningen zeide,
 „ onder anderen „ dat de zaaken nog te herstel-
 „ len waren; dat alle de Vorsten van Europa be-

Amster-
 dam ver-
 klaart
 zig, voor
 't afbree-
 ken der
 hande-
 linge.

1672. „ lang hadden by onze behoudenis ; dat men nog
 „ met Engeland handelen kon , waartoe ons be-
 „ lang ons thans sterker drong ; dat Frankryk de
 „ Steden der Generaliteit vorderde , om daar-
 „ uit de Spaansche Nederlanden te overmees-
 „ teren , en ons daarna enz.” Gouda verklaar-
 de „ niet te kunnen stemmen , voor dat de Le-
 „ den , die naast aan de toegangen lagen , ge-
 „ stemd hadden. Doch dat de Prins van Oran-
 „ je en de Graaf van Hoorne hadden verklaard ,
 „ dat de posten aan de Nieuwerbrugge en aan
 „ de Goejanverwellen-fluis niet te houden wa-
 „ ren.” Rotterdam „ was zeer bekommerd
 „ over de slechte gesteldheid der posten , daar ’t
 „ volk moedeloos was , en daar de burgery meer
 „ kwaad dan goed deedt ; doch zou liever met
 „ den degen in de hand sterven , dan in slaa-
 „ verny vervallen. Men moest de handeling af-
 „ breeken , zo de Koning staan bleeve op zynen
 „ eisch. Beter was ’t , zig dood te vegten , dan
 „ op schandelyke voorwaarden te sluiten.” Go-
 rinchem hieldt ook de punten niet aanneemlyk ,
 en verstondt „ dat men zyn best doen moest ,
 „ om de toegangen wel te bezorgen , en om
 „ geld te verschaffen.” Schiedam stemde met
 Rotterdam ; doch meende egter , dat men de
 handeling moest aanhouden. Schoonhoven merke-
 te aan , dat Louvigni geoordeeld hadt , dat
 de post aan de Lek wel kon verdedigd worden ,
 stemmende voorts met Schiedam. Briel zeide ,
 „ dat de zaaken niet zo wanhoopig stonden ;
 „ dat men ’t oog naar Engeland wenden moest ,
 „ en de handeling met Frankryk , voltrekt , af-
 „ breeken.” Alkmaar verzogt eerst , dat Gouda
 zig opende , en na dat deeze Stad zig met Lei-
 den

den gevoegd hadt, hernamen die van Alkmaar, 1673.
 „ dat zy niet staan konden, als Leiden flap was,
 „ en Haariem volgde; doch als zy 't oog floe-
 „ gen op zulke schandelyke voorwaarden, oor-
 „ deelden zy, dat men eer het uiterste behoor-
 „ de te waagen, dan dezelyen aanneemen.
 Die van Hoorn wenschten, gelyk Amsterdam,
 „ dat men de handeling nimmer begonnen hadt,
 „ Men moest ze, hierom, spoedig, doch op
 „ de gevoeglykste wyze, afbreeken, en 't Land
 „ wakkerlyk verdedigen: waartoe zy burgers
 „ en boeren en al wat in hun vermogen was
 „ aanboden.” Enkhuizen uitte zig, omtrent
 op gelyke wyze, verklaarende „ aan de Stads
 „ vesten te arbeiden, en daartoe ook de an-
 „ dere Steden vermaanende.” Edam meende,
 „ dat men den Prins van Oranje hooren moest:
 „ houdende, wyders, de voorwaarden onaan-
 „ neemlyk.” Monnikendam wilde de hande-
 „ ling nog aanhouden, en zien, of de voorwaar-
 „ den niet wat konden gemaatigd worden. Men-
 denblik stemde met Monnikendam. Purmeren-
 de verwierp Frankryks eisch, t'eenemaal, zeg-
 „ gende „ dat het volk de Regenten dood smy-
 „ ten zou, zo zy zulke schandelyke voorwaar-
 „ den omhelsden,” voorts, den vierden man
 aanbiedende, om de posten te verdedigen.
 De Leden zig allen verklaard hebbende, be-
 floot men 't gevoelen van zyne Hoogheid in te
 neemen, en ondertusfchen nader te overleggen,
 of men de handeling zou afbreeken, of aan-
 houden, en, zo 't laatste, wat men verder
 zou uitbieden (d).

De

(d) Uif Aant. der Penf. VVIEN en UOR van 4 July 1672. MSS.

1672

De Prins
houdt
Frank-
ryks
eisch
voor on-
aan-
neemlyk.
Besluit
der Staa-
ten.

De Prins verklaarde rondelyk, dat hy de voorwaarden, door Frankryk voorgeslaagen, hieldt voor onaanneemlyk. Ook zeide hy, by deeze gelegenheid „ dat de posten aan de Nieuwerbrugge, aan Goejanverwellingen-fluis en te Schoonhoven, wel te houden waren, zo zy „ maar wat beter voorzien waren van volk (e).” De Staaten van Holland beslooten, derhalve, „ de zaaken ter Generaliteit zulks te beleiden, „ dat de Groot te rug gezonden mogt worden, „ om den Koning van Frankryk te vertoonen, „ dat zyn eisch niet kon aangenomen worden: „ voorts, om verslag te doen, in geval de eisch „ gemaatigd werdt, en anders de handeling af „ te breeken (f).”

Hierop werdt, des anderendaags, geraadpleegd met de Groot, die geneigd schieen, om de handeling te agtervolgen. Doch de aanstelling van den Prins tot Stadhouder en de overkomst der Engelsche Gezanten hadt de zaaken, derwyze, veranderd van gedaante, dat de handeling, op eene gantsch andere wyze, dan zy, door de Groot, aangevangen was, werdt voortgezet. Ook melden sommigen, dat de Groot, omtrent deezen tyd, aan *Pieter Scheep*, Raad der Stad Amsterdam, in den Haage, gezeld zou hebben „ dat hy liever sterven wilde „ dan zig laten gebruiken, om op zulk een „ voet, als Frankryk voorsloeg, vrede te maaken (g).” De Franschen zelve hadden, naderhand, berouw, dat zy de aanbieding der Staat-

(e) Uit Aant. der Penf. VRIJEN en HOOP van 5 July 1672. MSS.

(f) Uit Aant. als boven van 6 July 1672. MSS. Zie ook Secr. Resol. Holl. 8 July 1672. III. Deel, bl. 267.

(g) Uit Aant. van Schepen BONTEMANTEL, bl. 403. MS.

Staatfchen van de hand gewezen hadden. Men vindt, dat Pomponne geraaden hadt tot het omhelzen derzelven; doch dat Louvois, uit byzondere inzigten, den Koning hadt bewoogen tot voortzetten des krygs (*h*). 1672.

De Afgevaardigden der Staaten in Engeland, eindelyk, vernomen hebbende, wat de Koning begeerde, zonden zynen eisch herwaards over, die zeer ver ging. Hy vorderde „ 1. erkente-
 „ nis zyner heerschappye over de zee, en dat
 „ men, daarom, alomme, freeke. 2. honderd-
 „ duizend ponden sterlings, voor de vrye Vis-
 „ schery. 3. vyfhonderdduizend ponden ster-
 „ lings, tot voldoening der kosten van den oor-
 „ log. 4. Vlisfingen, Briele en Sluis, voor al-
 „ toos, in pandfchap. 5. Opdragt van het Stad-
 „ houder- en Kapitein Generaalfchap, 't welk
 „ toen nog niet gefchied was, aan den Prinfe
 „ van Oranje en deszelfs mannelyke erven,
 „ mids, in geval van minderjaarigheid, Groot-
 „ Britanje en de Staaten de voogden ftelden (*i*).”
 Wy gaan de overige punten voorby, om dat
 toch, in alles, haast verandering kwam, door
 de aankomst van Buckingham en Arlington,
 die, in 't begin van Hooimaand, in den Haage
 kwamen, en, eerlang, door *Hallifax*, wien eg-
 ter 't geheim des Konings niet vertrouwd was
 (*k*), gevolgd werden. De twee eerften, zig eerst
 hebbende doen onderregten van den staat der
 afzonderlyke handeling met Frankryk, die hun
 zeer tegen den borst was, vertrokken, terftond
 daarop, naar 't Leger by Bodegrave, om met
 den

XXV.
Eerfte ei-
fchen des
Konings
van
Groot-
Britanje.

(*h*) FREQUENRS Memoir. Hist. & Milit. Tom I. p. 23, 112. 265.
 (*i*) Misfivc der Gedep. in Engl. van 30 Juny 1672. MS.
 (*k*) BURNET Vol. 1. p. 325.

1672. den Prinse van Oranje te spreken. Van daar, begaven zy zig naar Zeist, daar de Koning van Frankryk zig thans onthieldt.

Hande-
ling der
Staaten
met de
Engel-
sche Ge-
zanten,
Buck-
ingham en
Arling-
ton.

De Staaten hadden, onder den eed van geheimhoudinge, beslooten, den Prins van Oranje te magtigen, om, nevens van Beuningen, Beverningk en *Schato Gokkinga*, met Buckingham en Arlington, in onderhandeling te treden; alzo de Heer van Dykveld, die uit Engeland terug gekeerd was, gezeid hadt, dat de zaaken, daar, niet wanhoopig stonden. Men was gezind, een beschadigend en verdedigend Verbond aan te gaan met Groot Britanje; doch geene Gewesten, Steden of Sterkten over te geeven aan den Koning: ook wilde men geene jaarlyfche erkentenis betaalen, voor 't gebruik der zee, of voor de vrye Vistchery, hoewel men, op dit laatste, de handeling niet wilde afgebroken hebben. Voor de onkosten van den oorlog, begeerde men alleenlyk eene maatige somme toete staan. Eindelyk, werdt ook vastgesteld, *dat men* (ik volg de eigen^o woorden der aantekeningen, onder gemeld) *de Engelsche Heeren wat smeerer* zou, en eenige *Liberaleit* bewyzen aan zulken,

* *diensten. die goede * officien zouden doen by den Prinse (l).*

Ook tekenen sommigen aan, dat 'er, ten deezen tyde, van wege de Staaten, rykelyk geld gespild werdt, onder de Engelsche Staatsdienaars (m). In 't gesprek, welk de Prins, eerst alleen, doch, daarna, in 't byzyn van Van Beuningen, Beverningk en Gokkinga, met Buckingham en Arlington hieldt, drongen zy zeer op Steden van ver-

(l) *Uit Aant. der Pension. Hov en VRIJEN van 5 Juny 1672. MSS.*
(m) *BURNET Vol. 1. p. 325.*

verzekerdheid. Men vertoonde hun „ welke on-
„ gemakken hieraan vast waren: ook, dat 'er
„ geene eigenlyke verzekerdheid in lag; also
„ men altoos, de Engelsche bezetting zou
„ zoeken te loozen; dat de eigenlyke verze-
„ kerdheid voor Engeland van den Prinse van
„ Oranje komen moest, en dat zyne aanstel-
„ ling tot Stadhouder den Engelschen meer
„ waardig was dan twaalf Steden van verze-
„ kerdheid.” Waarop zy hernamen „ dat 'er,
„ veelligt, geen oorlog begonnen geweest zou
„ zyn, zo de Prins eerder Stadhouder geweest
„ ware, en dat het gemeen, op hunne aankomst
„ hier te Lande, overal, geroepen hadt *lang*
„ *leeve de Koning van Engeland, en de Prins van*
„ *Oranje!*” Voorts, vraagden zy, *wat men*
„ *Frankryk hadt aangeboden?* waarop geantwoord
„ werd, dat het, met die aanbieding, zo wat *ta-*
„ *liter qualiter* toegegaan was; doch dat men,
„ eindelyk, Maastricht, de bezetting in de
„ Steden op den Ryn en Schenkenschans hadt
„ willen overgeeven; en dat Frankryk hierop
„ eenen eisch gedaan hadt, die geheel onaan-
„ neemlyk was:” 't welk de Engelschen toefton-
„ den. Eindelyk, verzogt men hun „by den Koning
„ van Frankryk, te willen uitwerken, dat hy
„ niets bedonge; maar wederom ten Lande uit
„ trokke: also hy, anderszins, eerst de Veree-
„ nigde Gewesten en daarna de Spaansche Ne-
„ derlanden overmeesteren zou: 't welk ten
„ hoogste nadeelig zou zyn voor Engeland.”
„ Voorts, begeerde men „dat de Engelschen vrede
„ maakten met den Staat, zonder iet mer-
„ kelyks te bedingen, also zy geene reden tot
„ oorlog gehad, en niets gewonnen hadden dan
„ fche-

1672.

„ Dat de Groot, hierom, niet gevoeglyk zou
 „ kunnen voortgaan met handelen. Dat de
 „ Gewesten zig ook regeuzyn vertrek naarden
 „ Koning van Frankryk hadden verklaard. Dat
 „ men den Prins met de handeling behoorde
 „ te laten geworden, hem bedankende, dat
 „ hy de zaaken reeds zo verre gebragt hadt.
 „ Dat de Leden te vooren, uit verbaasdheid
 „ en angst, een besluit genomen hadden, welk
 „ men, bedaard zynde, behoorde te veran-
 „ deren.” ’t Slot was „ dat, naar ’t gevoelen
 „ van Amsterdam, van Gend by den Koning
 „ van Frankryk blyven moest; dat men de
 „ Groot niet moest laten keeren; dat men met
 „ Frankryk niet dan van wege alle de Gewes-
 „ ten handelen moest; doch de handeling ge-
 „ heellyk laten aan den Prins en de Engel-
 „ schen.”

Wonder was ’t, om te zien, hoe spoedig al-
 le de Leden Amsterdam toevielen. Haarlem
 erkende, rondelyk, te vooren, uit vreeze, in
 de volmagt tot handeling bewilligd te hebben.
 Hoorn en Enkhuizen alleen zouden gaarne ge-
 zien hebben, dat men de Groot keeren liete, en
 van Gend ’t huis ontboode. Doch ’t besluit viel
 volkomen overeenkomstig met het gevoelen
 van Amsterdam. Ook zou men aan van Gend
 schryven, dat ’er verandering in den Staat voor-
 gevallen was (*p*). Ter Generaliteit, werdt dier-
 gelyk besluit genomen. De verandering in den
 Staat was te gewigtig, om geenen merkelyken
 invloed te hebben op de raadpleegingen der Le-
 den. Des anderendaags, werdt, ter Vergade-
 rin-

(*p*) *Uit Aant. van den Penf. Hov van 7 July 1672. MS.*

ringe van Holland, beslooten, dat men, eershalve, de Groot verzoeken zou, wederom naar den Koning van Frankryk te keeren (*p*); doch dat hy zig zou verontschuldigen (*q*): gelyk, federt, geschiedde (*r*).

1672i

Terwyl de zaaken dus stonden, en men hoop hadt, om, door middel der Engelschen, min schadelyke voorwaarden te bedingen van Frankryk, besloot men ook, op hunne begeerte, bevel te geeven aan de Ruiters, die thans met 's Lands Vloote op Schooneveld lag, om het gevegt met de Engelschen, zo veel doenlyk ware, te vermyden, de Vloot op een' verzeekerde post te houden, en alleen, in geval 's vyands Vlooten iet op de Hollandfche kusten onderneemen mogten, tot afbreuk derzelve, foldaat- en zee-manschap te gebruiken. Men had, inderdaad, uit Buckingham en Arlington, verstaan, dat de Hertog van York iet zou onderneemen op 's Lands Vloote, ook op Amsterdam, mischien door Texel (*s*): en hierop sloeg het laatste gedeelte van 't bevel aan de Ruiters (*t*). 't Werdt hem toegeschikt, door eenige Gemagtigden der Staaten, die, op den agtsten van Hooimaand, met een Jagt, te Rotterdam gekomen, de Stad vol beweeging vonden. De burgers, die, aan de Delftsche poort, de wagt hadden, zagen 't jagt zo dra niet, of riepen, dat 'er verraaders in waren.

XXVII.
De Ruiters
krygt
last om 't
gevegt te
myden.

Oproer
te Rot-
terdam.

Straks

(*p*) Secr. Resol. Holl. 8 July 1672. III. Deel, bl. 267.

(*q*) Uit Aant. van den Pension. HOP. van 8 July 1672. MSS.

(*r*) Uit Aant. van den Pension. VIVIEN van 11 July 1672. MSS. Resol. Holl. 12 July 1672. bl. 274.

(*s*) Resol. Holl. 5 July 1672. bl. 246. Uit Aant. van de Pension. VIVIEN en HOP van 7 July 1672. MSS.

(*t*) BRANDT de Ruiters, bl. 695.

1672.

„ Dat de Groot, hierom, niet gevoeglyk zou
 „ konnen voortgaan met handelen. Dat de
 „ Gewesten zig ook tegenzyn vertrek naar den
 „ Koning van Frankryk hadden verklaard. Dat
 „ men den Prins met de handeling behoorde
 „ te laten geworden, hem bedankende, dat
 „ hy de zaaken reeds zo verre gebragt hadt.
 „ Dat de Leden te vooren, uit verbaasdheid
 „ en angst, een besluit genomen hadden, welk
 „ men, bedaard zynde, behoorde te veran-
 „ deren.” ’t Slot was „ dat, naar ’t gevoelen
 „ van Amsterdam, van Gend by den Koning
 „ van Frankryk blyven moest; dat men de
 „ Groot niet moest laten keeren; dat men met
 „ Frankryk niet dan van wege alle de Gewes-
 „ ten handelen moest; doch de handeling ge-
 „ heellyk laten aan den Prinse en de Engel-
 „ schen.”

Wonder was ’t, om te zien, hoe spoedig al-
 le de Leden Amsterdam toevielen. Haarlem
 erkende, rondelyk, te vooren, uit vreeze, in
 de volmagt tot handeling bewilligd te hebben.
 Hoorn en Enkhuizen alleen zouden gaarne ge-
 zien hebben, dat men de Groot keeren liete, en
 van Gend ’t huis ontboode. Doch ’t besluit viel
 volkomen overeenkomstig met het gevoelen
 van Amsterdam. Ook zou men aan van Gend
 schryven, dat ’er verandering in den Staat voor-
 gevallen was (*p*). Ter Generaliteit, werdt dier-
 gelyk besluit genomen. De verandering in den
 Staat was te gewigtig, om geenen merkelyken
 invloed te hebben op de raadpleegingen der Le-
 den. Des anderendaags, werdt, ter Vergade-
 rin-

(*p*) *Uit Aant. van den Penf. Hof van 7 July 1672. MS.*

ringe van Holland, beslooten, dat men, eershalve, de Groot verzoeken zou, wederom naar den Koning van Frankryk te keeren (*p*); doch dat hy zig zou verontschuldigen (*q*): gelyk, ferdert, geschiedde (*r*).

1672

Terwyl de zaaken dus stonden, en men hoop hadt, om, door middel der Engelschen, min schadelyke voorwaarden te bedingen van Frankryk, besloot men ook, op hunne begeerte, bevel te geeven aan de Ruiters, die thans met 's Lands Vloote op Schooneveld lag, om het gevegt met de Engelschen, zo veel doenlyk ware, te vermyden, de Vloot op een' verzekerde post te houden, en alleen, in geval's vyands Vlooten iet op de Hollandfche kusten onderneemen mogten, tot afbreuk derzelve, foldaat- en zee-manschap te gebruiken. Men had, inderdaad, uit Buckingham en Arlington, verstaan, dat de Hertog van York iet zou onderneemen op 's Lands Vloote, ook op Amsterdam, mischien door Texel (*s*): en hierop floeg het laatste gedeelte van 't bevel aan de Ruiters (*t*). 't Werdt hem toegeschikt, door eenige Gemagtigden der Staaten, die, op den agtsten van Hooimaand, met een Jagt, te Rotterdam gekomen, de Stad vol beweeging vonden. De burgers, die, aan de Delftsche poort, de wagt hadden, zagen 't jagt zo dra niet, of riepen, dat 'er verraaders in waren.

XXVII.
De Ruiters krygt last om 't gevegt te myden.

Oproer te Rotterdam.

Straks

(*p*) Secr. Resol. Holl. 8 July 1672. III. Deel, bl. 267.

(*q*) Uit Aant. van den Pension. HOP. van 8 July 1672. MSS.

(*r*) Uit Aant. van den Pension. VIVIEN van 11 July 1672. MSS. Resol. Holl. 12 July 1672. bl. 274.

(*s*) Resol. Holl. 5 July 1672. bl. 246. Uit Aant. van de Pension. VIVIEN en HOP van 7 July 1672. MSS.

(*t*) BRANDT de Ruiters, bl. 695.

1672. Straks vielen 'er eenigen in 't vaartuig, vraagende, *waar de Heeren heenen wilden?* 't Antwoord was, *naar de Vloote, om den Generaal de Ruiters eenen brief der Heeren Staaten te brengen.* Doch dien brief wilden de burgers leezen. Of de Heeren hun 't gevaar vertoonden, welk hier uit te wagten was; 't baatte niet. Zy werden gedwongen, eenen uit de burgers, die by eede beloofde, den inhoud geheim te zullen houden, den brief voor te leezen. Doch hy wist den inhoud naauwlyks, of 't volk, welk omtrent de poort was, wist dien ook, en de gantsche Stad, insgelyks. Men was 'er sedert eenige dagen, vol argwaans geweest, over de handeling met Frankryk en Engeland, van welke men opening begeerde, op 't Stadhuis. Zekere Engelschman, *Reye* genaamd, hadt de burgery ontrust, voorgeevende, met Buckingham en Arlington gegeven, en uit dezelve verstaan te hebben, dat zy volmagt hadden om vrede te sluiten; doch dat de Staaten die niet ernstelyk scheenen te begeeren. De Vroedschap besloot, hierop, den Prins van Oranje te verzoeken, om te Rotterdam te komen: ook gaven zy den Staaten van Holland kennis van den toestand der Stad, daar men, midlerwyl, het Huis van de Vroedschap *Arend Zonmians*, die ter Stad uit vertrokken was, en dat van de Vroedschap *Willem van der Aa* gedeeltelyk geplonderd, en verscheiden' punten van de Regeeringe gevorderd hadt, waarin zy gedwongen hadt bewilligd, op 't welbehaagen van zyne Hoogheid. De punten waren „1. Afdere Afgevaardigden ter Dagvaart in den „Haage. 2. Inzigt in de Handeling met Frankryk

„ ryk en Engeland, en spoedige vrede met En- 1672
 „ geland. 3. Nieuwe Vroedschap, in Zonmans
 „ plaats, te kiezen door den Prins, uit een
 „ drietal, door burgers benoemd, naamlyk,
 „ Leonard van Naarlen, Willem Bastiaansz en
 „ Samuel Beyer, Schepen. 4. Verandering der
 „ verdere Wethouderschap, door zyne Hoog-
 „ heid. 5. Alle voorregten, die de Stadhouders
 „ ooit gehad hadden, aan den Prins op te draa-
 „ gen, zo dat ze ook op deszelfs nazaten ver-
 „ ftuiven. 6. Dat de Heeren Pesfer, Vroezen,
 „ Gaal, de Vischen, van der Aa, Paats, de
 „ Groot en Voorburg in hegtenis genomen wer-
 „ den: die tegenwoordig waren, terstond, en
 „ de afwezigen, zo dra men ze bekomen kon,
 „ en dat zy, noch derzelve nazaten, tot in
 „ 't vierde Lid, nimmer in de Regeeringe zou-
 „ den mogen komen. 7. Dat dit alles onweder-
 „ roepelyk en zonder verwyf zou plaats heb-
 „ ben." In gevolge van het zesde punt, werden
 Pesfer, Vroezen, Gaal en *Gerard Jokobszoon*
Visch, op 't Stadhuis, in Schepens kamer, be-
 waard, door de Kapiteins *Egidius Groeninckx* en
Ysbrand Ysbrandsz en eenige schutters. Daarna, Kievit
 werdt 'er een brief verspreid, door Kievit, den komt we-
 negenden van Hooimaand, geschreeven, uit het derom in
 Jagt der Staaten van Zeeland, leggende voor die Stad.
 Delftshaven, en by den Boekverkooper *Joan-*
nes Borstius, des Predikants Zoon, gedrukt. De
 schryver klaagde, in deezen brief, over 't gene
 hy, voor den Prins, voor 't Vaderland, en tot
 bevordering der Vrede geleeden hadt, en beval
 zig in de gunst der Rotterdamsche Burgerye.
 De Krygsraad beantwoordde den brief; en Kie-
vit

1672. vit werdt, terftond, als in zegepraal, ter Stad in geleid. Te gelyk, werdt door Rotterdam verfpread, dat Kievit verklaard hadt, de Landverraaders te zullen ontdekken, en de Vrede met Engeland in zynen zak te hebben. Doch hierop volgde niets. Zyne Hoogheid zondt, midlerwyl, eenen brief naar Rotterdam, met eenen Trompetter, waarin hy 't vasthouden der Heeren veroordeelde, en 't volk vermaande tot gehoorzaamheid. Doch 't volk morde over den brief; houdende dien voor verdigt door de Regeeringe, die ook, riep men, den Trompetter opgemaakt hadt. Nogtans, werden de Heeren gelaakt. Doch de Groot, die, ten tyde van het afkondigen van 's Prinsen brief, in de Stad gekomen was, werdt, nevens Vroezen van 't Stadhuis gaande, door 't graauw, opgehitst door luiden van meerder aanzien, wederom naar binnen gedreeven. Een uit den hoop, de Groot met een' mes gedreigd hebbende, werdt gegrepen; doch, ter begeerte van 't volk, kort daarna, wederom, gelaakt. De Groot en Vroezen waren, ondertusfchen, door eenige gewapende fchutters, naar huis geleid (v). De Groot keerde toen naar den Haage, daar hy zig nog eenige dagen ophieldt.

De Groot raakt in lyfsgevaar.

XXVIII. Midlerwyl, waren Buckingham en Arlington, met den Koning van Frankryk, in onderhandeling geweest. Doch men heeft zulke ftrydige berigten van deeze onderhandeling, dat men naauwlyks weet, wat 'er van te gelooven zy. Som-

(v) Uit Aantek. der Pensionar. VIVERN en HOP van 8, 11 July 1672. MSS. Verh. van de Miltiere binnen Rotterdam MS.

Sommigen (w) verhaalen „ dat Frankryk en 1672.
 „ Groot-Britanje overeengekomen waren, dat
 „ Holland niet eerder door Frankryk zou aan- met den
 „ getast worden, dan na dat Groot-Britanje in Koning
 „ 't bezit gesteld was van Zeeland, en dat de van
 „ Engelsche Gezanten nu drongen, op het vol- Frank-
 „ brengen deezer voorwaarden.” Zy voegen 'er ryk.
 by „ dat Frankryk zig hierop zou hebben laa-
 „ ten beweegen, om den ontworpen inval in
 „ Holland te staaken, en Woerden en Oudewa-
 „ ter te ruimen,” welk laatste, inderdaad,
 kort hierna, gebeurde (x). Ook was de *Mark-
 graaf de Nancre*, Bevelhebber van Aath, on-
 lang, op 's Konings last, tot tweemaal toe,
 voor Aardenburg geweest; doch, door de bur-
 gerye en kleine bezetting, geholpen door de vrou-
 wens en jongens, zo wakkerlyk afgeslaagen, dat
 hy, met merkelyk verlies, welk van sommigen wel
 op vyftienhonderd man begroot werdt, wyken
 moest (y). En men meent, dat het bemagtigen van
 Aardenburg, en dat van Sluis, welk 'er op gevolgd
 zou zyn, geschikt was, om den weg te baanen tot
 het overmeesteren van Zeeland, ten behoeve
 van Groot-Britanje: waarop de Engelsche Ge-
 zanten nu verder zouden gedrongen hebben.
 Al het welke, zo 't gronds genoeg hadt, ons de
 ware reden aan de hand geeven zou, waarom
 men thans niet dieper in Holland trok en de
 zwakke posten der Staaten aanviel. Maar an-
 de-

(w) VALKENIER I. Deel, bl. 661, 662. Zie ook TEMPLE Me-
 mor. bl. 301.

(x) COSTERUS Hist. Verhaal, bl. 207.

(y) A. PEURSSYN Verh. van 't beleg Aardenb. MS. Holl.
 Merc. van 1672. bl. 63. VALKENIER I. Deel, bl. 728-732.

1672.

deren spreekten geheel anders van de onderhandeling der Engelschen, ten deezen tyde. Zy verhaalen „ dat Buckingham en Arlington, t'eenemaal gewonnen door Frankryk, geen oogmerk hadden, om Frankryk met de Staaten te bevredigen; maar om den knoop tuschen Frankryk en Groot-Britanje nog vaster te leggen dan te vooren;” 't welk by 't gemeen in Engeland, en by verre de meeste Staatskundigen van deezen tyd, gehouden werdt vierkant te sryden met het belang van Groot-Britanje (z). Doch by dit verschillend oordeel over de handeling der Engelsche Gezanten, zal ik alleenlyk voegen, 't gene my, desaangaande, uit egte stukken en aantekeningen, gebleeken is.

Drie Engelschen komen den Prins van Oranje alleen spreken.

Op den tienden van Hooimaand, kwamen drie Engelsche Heeren, *Seimour*, *Germain* en *Silvius*, den Prins van Oranje alleen in 't Leger spreken, hem eenige voorlaagen doende van Verdrag met Frankryk en Engeland beide: waarop zy, ten spoedigste, zyn gevoelen begeerden te weeten. De Prins verzogt de voorwaarden schriftelyk, en gaf, midlerwyl, den Staaten, door Van Beuningen, kennis van 't gene hem voorgekomen was. Zo veel was, uit het gene de Engelschen voorfloegen, gebleeken, dat men Briel, Vlisfingen en Sluis tot onderpand begeerde. Nog lieten zy zig, onder 't spreekken, verluiden „ dat Engeland gerust was van zyn aandeel te zullen krygen; al ware 't, dat Frankryk den gantschen Staat overmeesterde, zyn de de twee Koningen in zulk een goed onder-

(z) BURNET Vol. I. p. 327. RAPIN Tom. IX. p. 321.

„ derling verftand , dat niemand tweedragt tus-
 „ fchen hen zou kunnen verwekken. Ook hadt
 „ Buckingham gezeid , *de Franschen zyn eerlyke*
 „ *luiden ; men moet met hen handelen.*” De Prins
 fchreef , hierop , terftond , aan Buckingham en
 Arlington , om de voorwaarden , Germain en
 Silvius namen zynen brief mede , en Seimour
 vertrok naar Engeland. Midlerwyl , ontfchoot
 het gedrag der Engelschen den Staaten van
 Holland geweldiglyk . Leiden fprak wederom
 van , op de fpoedigfte en beste wyze mogelyk ,
 te fluiten . Doch Amfterdam beweerde , dat
 alle Regenten , op den eed , verplicht waren ,
 hun Gewest , tot den laaftten man , te verde-
 digen (a).

Op het fchryven van den Prinfe aan Bucking-
 ham en Arlington , kwam , in eenige dagen , geen
 befcheid . De Koning van Frankryk was , op den
 zelfden tienden van Hooimaand , vertrokken
 van Zeist , en , met het grootfte deel van zyn
 Leger , getoogen naar 's Hertogenbosch , den
 Hertog van Luxemburg gefield hebbende tot
 Gouverneur over Utrecht en over de overmees-
 terde Plaatsen in Holland (b). Buckingham en
 Arlington waren den Koning gevolgd , en floo-
 ten , op den zestienden , in het Leger te Hees-
 wyk , eene overeenkomst met Frankryk , behel-
 zende „ dat zy geene Vrede noch Bestand zou-
 „ den maaken met de Staaten , buiten elkan-
 „ ders bewilliging , noch zig in eenige hande-
 „ ling met dezelfen inlaaten , zonder 'er elkan-

1672.

XXIX.
 Nieuwe
 overeen-
 komst
 tusfchen
 Frankryk
 en Groot-
 Britanje.

(a) *Vit Aantek. van de Pension. VIVIEN en HOE van 12 July*
 1672. MSS.

(b) VALKENIER I. Deel, bl. 718.

1672. „ deren kennis van te geeven.” Voorts, werdt het Verdrag, den twaalfden van Sprokkelmaand deezes jaars, tusfchen de twee Koningen, geflooten, by deeze overeenkomst, bekragtigd. Eindelyk, kwam men ook overeen, wegens de voorwaarden, op welken, beide Frankryk en Groot-Britanje zig zouden willen verdraagen met de Staaten. Frankryk vorderde „ 1. Dat

Voor-
waarden,
op wel-
ken
Frankryk
zig met
de Staa-
ten ver-
draagen
wil.

„ de Plakaaten der Staaten, verbiedende of be-
„ zwaarende de Franfche Waaren, ingetrok-
„ ken werden, en dat men, binnen drie maan-
„ den, een Verdrag van Koophandel floote, on-
„ der anderen opzigtelyk op de wederzydfche
„ Oost- en Westindifche Maatschappyyen. 2. O-
„ penbaare oefening van den Roomsch-Katholy-
„ lyken Apostolifchen Godsdienst, in de Ver-
„ eenigde Gewesten, en onderhoud voor de
„ Priefters, uit de Kerkelyke goederen. 3. Stondt
„ de Koning toe, dat de zeven Gewesten ver-
„ eenigd bleeven, gelyk zy geweest waren, uit-
„ gezonderd 't gene volgt. 4. Aftand van al-
„ les, wat de Staaten in Braband en Vlaand-
„ ren bezaten, uitgenomen Sluis en Kadzand.
„ 5. Aftand van Nieuwmegen, Knodfenburg
„ en Schenkenschan, met het gedeelte van Gel-
„ derland, welk, ten opzigte van Frankryk,
„ aan deeze zyde des Ryns gelegen was, be-
„ nevens Bommel en de Bommelerwaard, de
„ fchanfen Voorne en S. Andries, Loevestein
„ en Crevecoeur. 6. Aftand van de Stad Graa-
„ ve met het gene 'er onder behoorde, en van
„ de Stad en het Graaffchap van Meurs, mids
„ de Staaten den Prins van Oranje fchadeloos
„ ftelden. 7. Aftand aan zyne Majesteit van
„ het

„ het regt op de Steden aan den Ryn, door den 1672.
 „ Koning overmeesterd, en aan den Vorst van
 „ Oostfriesland, van het regt op Embden,
 „ Lieroord en de Eiler-schanse, waaruit de Staa-
 „ ten hunne bezetting zouden moeten ligten.
 „ 8. Dat 's Konings onderdaanen, vryelyk, zou-
 „ den mogen gaan naar, en keeren uit de Plaat-
 „ sen, aan hem afgestaan, zonder bezogt te
 „ worden, en zonder eenige regten te betaa-
 „ len. 9. Herstelling der Ridder-orde van Mal-
 „ tha, in 't bezit haarer Kommanderyen in de
 „ Vereenigde Gewesten. 10. Den Graave van
 „ Benthem zouden de kinderen te rug gege-
 „ ven worden, die, door de Graavinne, ge-
 „ bragt waren onder de bescherming der Staa-
 „ ten (2). 11. Twintig millioenen *Livres* voor
 „ de onkosten van den oorlog, waaronder be-
 „ greepen zouden zyn de drie millioenen, die
 „ de Staaten den Koning, reeds in 't jaar 1651,
 „ betaald moesten hebben. 12. De jaarlykfche
 „ aanbieding, door eenen buitengewoonen
 „ Ambassadeur, van eenen Gedenkpenning, ter
 „ zwaarte van een mark gouds; in welks op-
 „ schrift, erkend werdt, dat de Staaten van 's
 „ Konings hand hielden de behoudenis der zelf-
 „ de

(2) *Ernst Willem*, Graaf van Benthem, hadt, in 't
 jaar 1668, den Roomfchen Godsdienst aangenomen.
 Zyne Gemaalin, den Hervormden Godsdienst aanlee-
 vende, dien hij ook, eertyds, beleeden hadt, zondt toen
 zyne en haare kinderen, vyf in getal, herwaards, ou-
 der de bescherming der Staaten; die, hoe zeer hy 'er op
 gedrongen hadt, tot nog toe, niet te rug gegeven wa-
 ren. Zie AITZEMA VI. Deel, bl. 593, 594, 595, 603,
 892, 893, 901, 902.

1672.

„ de vryheid, tot verkryginge van welke, 's
 „ Konings voorzaaten ook het hunne hadden
 „ toegebracht. 13. De Koning begeerde, aan de
 „ aanbieding der genoemde voorwaarden, niet
 „ langer dan tien dagen, gebonden te zyn: ook
 „ niet te sluiten, zo men den Koning van Groot-
 „ Britanje en den Ryksvorften, met Frankryk
 „ verbonden, geene voldoening gawe.” Ten
 „ besluite, gaf de Koning den Staaten keur „ om
 „ hem, in plaats van het boven gevorderde,
 „ af te staan 't gene hy reeds bemagtigd hadt,
 „ en nog zou bemagtigen, voor het aanneemen
 „ deezer voorwaarden, benevens Maastricht
 „ en Wyk, de Landen van Dalem, Valkenburg
 „ en 's Hertogenrade, de Stad en Meyerye van
 „ 's Hertogenbosch en de schans Crevecoeur;
 „ mids de Koning dan afftonde van zyn regt
 „ op de Plaatsen, door hem bemagtigd, op den
 „ bodem des Duitfchen Ryks, welker Vef-
 „ tingwerken hy egter zou mogen doen fleg-
 „ ten. Ook zouden de Staaten hun Krygsvolk
 „ uit Oostfriesland moeten trekken. Men zou,
 „ daarenboven, den vryen doortogt, door Lui-
 „ kerland, naar Maastricht, zoeken te bedin-
 „ gen, mids betaalende. Eindelyk, zouden, zo
 „ deeze laafte voorflag aangenomen werdt, al-
 „ le de boven gevorderde punten, zelfs het
 „ punt, den afftand van Meurs betreffende,
 „ in hun geheel blyven, de punten, den af-
 „ ftand der andere Plaatsen raakende, alleen-
 „ lyk uitgenomen (b).”

De

(b) Condit. fous les quelles le Roy Tres-Chrestien confentiroit a faire la Paix. op Staaten last gedrukt, in 1672. Resol. Gener. Jovis 21 July 1672. Secr. Reiol. Holl. 20 July 1672. III. Deel, bl. 271.

De Koning van Groot-Britanje eischte de volgende punten: „ 1. De eer der vlagge, tot zo verre zelfs, dat geheele vlooten strecken voor „ een enkel Engelsch schip, 's Konings vlagge „ voerende, in de gantsche Britannische zee, tot „ op de Hollandfche kust toe. 2. Verlof voor de „ Engelschen in Suriname, om zig, een rond „ jaar geduurende, met hunne goederen, van „ daar te begeeven, werwaards zy wilden. 3. „ Dat zulke onderzaaten des Konings, die zig, „ aan misdaad van gekwetste Hoogheid, of aan „ oproerigheid, schuldig gemaakt hadden, voor „ altoos, zouden gebannen worden uit de Vereenigde Gewesten. 4. Een millioen ponden sterlings, voor de kosten van den oorlog. 5. Tienduizend ponden sterlings 's jaars, voor de Haringvischery op de kusten van Engeland, Schotland en Ierland. 6. De Prins van Oranje en deszelfs nazaaten zouden * de op- „ perste magt bezitten over de Vereenigde Ge- „ westen, zo ver zy den twee Koningen en „ derzelver bondgenooten niet werden toege- „ deeld: of, ten minste, voor altoos bekleeden de waardigheden van Generaal, Admiraal en Stadhouder, op zulk eene voordeelige wyze, als dezelve, door iemant zyner Voorzaaten, bekleed geweest waren. 7. Men zou, binnen drie maanden, een Verdrag van Koophandel sluiten, opzigtelyk op de Indien, volgens de eischen, voorheen gedaan, en tot voordeel voor 's Konings onderzaaten, handelende onder 't gebied van den Staat. 8. Tot onderpand voor de onderhouding der genoemde voorwaarden, zouden de Staaten den

1672.

Voorwaarden; waarop de Koning van Groot-Britanje met de Staaten wilde sluiten.

* *La Souveraineté*, 16.

23 Ko-

1672. „ Koning afftaan Walcheren, de Stad en 't Kas-
 „ teel van Sluis, en de Eilanden van Kadzand,
 „ Goereede en Voorne. 9. Eindelyk, hieldt zig
 „ de Koning, even als die van Frankryk, maar
 „ tien dagen, aan deeze voorwaarden. Ook be-
 „ geerde hy niet te fluiten met de Staaten, dan
 „ na dat zyne Bondgenooten voldoening van
 „ hun ontvangen zouden hebben (c).” Beide
 deeze ontwerpen, nevens een Affchrift van de
 overeenkomst tusschen de twee Koningen om
 niet dan met gemeene bewilliging te fluiten met
 de Staaten, werden den Prinse van Oranje toe-
 gezonden, in eenen brief, uit het Leger te Box-
 tel, den zeventienden van Hooimaand, door
 Buckingham en Arlington, getekend, die niet
 schroomden te schryven „ dat zy deeze over-
 „ eenkomst gemaakt hadden, na dat zy hadden
 „ gezien, wat van der Staaten zyde gedaan
 „ ware, om argwaan te verwekken tusschen de
 „ twee Koningen, als of elk hunner zyne re-
 „ kening zocht te vinden, by 't fluiten van een
 „ afzonderlyk Verdrag.” Zy voegden 'er by,
 „ dat de Koning van Frankryk, in zo veele da-
 „ gen, geen antwoord bekomen hebbende op
 „ de voorlaagen, den Staaten, door de Groot,
 „ gedaan, niet dan met veele moeite, tot het
 „ doen van nieuwe voorflagen, hadt konnen
 „ bewoogen worden (d).” De Ridder Silvius
 bragt den Prinse deezen brief, en zyne Hoog-
 heid deelde de twee ontwerpen den Staaten
 me-

(c) Condit. sous les quelles le Roy de la Grande Brit. consen-
 titoit a faire la Paix, *op Staaten last gedrukt, in 1672.*

(d) Lettre de BUCKINGH. & ARLINGTON de $\frac{17}{7}$ Juillet 1672.

mede (e): te gelyk, egter, verklaarende „ dat
 „ 'er niet één punt onder was, welk hy zou
 „ aanneemen; dat men zig liever aan stukken
 „ behoorde te laten houwen, dan zulke voor-
 „ waarden omhelzen; dat de Engelsche voor-
 „ waarden niet van den Koning kwamen, maar
 „ van de Ambassadeurs, en dat het geene zy-
 „ nen Persoon betrof, vyanden-geen vrienden-
 „ werk was (f).”

1672:

De ontwerpen in 't byzyn van den Prins ge-
 lezen zynde in de algemeene Staatsvergaderin-
 ge, werdtzyne Hoogheid verzogt, eerst zyn ge-
 voelen te willen uiten. De Prins was hiertoe
 gereed; doch verzogt, dat vooraf, eenige Per-
 soonen, by hem te noemen, uit de Vergade-
 ring mogten gaan. De meeste Gewesten bewil-
 ligden hierin. Holland alleen maakte zwaarig-
 heid, bedugt, dat 'er nieuwe opschudding on-
 der 't gemeen uit ontfaan mogt. 't Stuk, ter
 Vergaderinge van dit Gewest, overwoogen zyn-
 de, besloot men, den Prins te verzoeken, dat
 hy zyne meening openen wilde aan de Gemag-
 tigten tot het drievoudig Verbond, of aan zul-
 ken, als hy zelf zou gelieven te kiezen (g).
 Doch des anderendaags, veranderden de Staa-
 ten van gedagten, en beslooten, op den voor-
 slag van Haarlem, op den Prins te begeeren,
 dat hy de verdagte Persoonen wilde noemen (h).
 De Prins noemde, eindelyk, de Groot (i). Men
 vraag-

De Prins
 van O-
 ranje
 vertoont
 tekens
 van arg-
 waan op
 de Groot.

(e) Resol. Gener. Jovis 21 July 1672.

(f) Uit Aant. van den Pens. Hof van 20 July 1672. MS.

(g) Secr. Resol. Holl. 20 July 1672. III. Deel. bl. 281. Uit Aant. van den Pension. Hof van 20 July 1672. MS.

(h) Uit Aant. der Pens. VIVIEN en Hof van 21 July 1672. MSS.

(i) Resol. Holl. 23 July 1672. bl. 32.

1672. vraagde hem naar reden. Hy antwoordde,
 „ dat hy, in deezen tyd, niet raadzaam hielt,
 „ dieper in deezen zaak te treden; doch dat
 „ hy meende, dat de Groot zulk een' breeden
 „ last van de algemeene Staaten of van die van
 „ Holland niet gehad hadt, als zyne uitbiedin-
 „ gen wel geweest waren (*k*).” Weinige dagen
 hierna, vraagden die van Haarlem, of men de
 Groot nog niet eens nader behoorde te onder-
 zoeken, op het gehandelde met Frankryk (*l*);
 fchoon hy reeds verflag van zyne bezending
 gedaan hadt, en 'er, door de Staaten, voor be-
 dankt geworden was. 't Bleek, derhalve, aan 't
 een en 't ander, dat de tyden gevaarlyk voor
 hem begonden te worden (*m*). Ook kreeg hy
 hiervan zo dra de lugt niet, of hy oordeelde,
 dat men voorhadt, hem bloot te stellen voor
 den haat van 't gemeen. Hy week dan, kort
 hierop, naar Antwerpen, geevende den Staa-
 ten van Holland en der Wethouderschap van
 Rotterdam kennis en reden van zyn ver-
 trek, in twee brieven, die nog voorhanden
 zyn (*n*).

DeGroot
 wykt ten
 lande uit.

XXX. Men oordeelt de ontwerpen der twee Ko-
 de „ dat men Frankryk moest aanzeggen, dat
 „ zyn eisch onaanneemlyk was, zonder meer;
 „ en dat men den handel met Engeland moest
 „ leevendig houden.” De Leden van Holland
 en

(*k*) *Uit Aant. van den Pension. VIVIEN van 23 July 1672. MS.*

(*l*) *Resol. Holl. 28 July 1672. bl. 49.*

(*m*) *Pleidooi van MR. SIMON VAN MIDDELGEEST VOOR MR. PIETER DE GROOT N. 2. MS. Uit Aant. van den Pens. VIVIEN van 21 July 1672. MS.*

(*n*) *vergad. te Rotterd. Maand. 8 Aug. 1672. MS. VALKE, NIER I. Deel, byt. N. 61. bl. 134, 135.*

en die der algemeene Staaten voegden zig allen naar 's Prinſen gevoelen (o). Ondertuſſchen, ſchreeven Halewyn en Boreel, uit Hampton-court „ dat van de handeling met Engeland „ niets te hoopen was; en dat de Koning de „ overwinningen des Konings van Frankryk „ hieldt als zyne eigen; ſchoon men 't gemeen „ diets maakte, dat Engeland vrede zegt; maar „ dat de Staaten zig afkeerig van dezelve „ toonden (p).” Uit welk ſchryven, eenigzins, op te maaken is, hoe hagchelyk de handel tegenwoordig ſtondt.

Den Koning van Frankryk, midlerwyl, gekeerd zynde naar S. Germain, hadden de Engelfche Gezanten zig begeven naar Bruſſel, om met den Graave van Montereil te ſpreken. De Staaten, bedugt, dat hier iet mogt gehandeld worden, tot haar nadeel, zonden den Heer van Beuningen, in alleryl, derwaards; die wel haast vernam, dat men, ſchoon ongelast, den Graaf hadt gezogt te beweegen, om zig van de Steden der Generaliteit meester te maaken; doch de Graaf hadt verklaard, den Staaten getrouw te willen blyven. Van Beuningen en *Kornelis van Vrybergen*, gewoonlyke Reſident der Staaten, te Bruſſel, ook in geſprek geraakt zynde met de Engelfchen, vertoonden hun de onaanneemlykheid der gevorderde punten: onder anderen zeggende „ dat de geëiſchte der „ tig millioenen guldens aan gereed geld mo „ gelyk in 't Land niet te vinden zouden zyn.

„ Dat

(o) Uit Aant van den Penſ. HOP van 21 July 1672. MS.

(p) Miſſive van HALWYN en BOREEL van 21 July 1672. by BRANDT de Ruyter, bl. 703.

1672. „ Dat ook het bezetten der Zeeplaatfen door
 „ de Engelschen den Hollandschen en Zeeuw-
 „ fchen Koophandel t'eenemaal bederven zou,
 „ vooral, als Frankryk, gelyk men vorder-
 „ de, meester was van de rivieren.” Ger-
 main zeide toen „ dat men zig wel met min-
 „ der zou laten genoeg; doch niet zon-
 „ der Frankryk.” Maar Arlington dreigde de
 Staaten met Engelsche troepen, en met een-
 nen inval der Franschen in Holland. Van
 Beuningen keerde spoedig naar den Haage te
 rug, bevestigende de Leden in de gedagten,
 dat 'er met handelen niet dan tyd te winnen
 ware (q). Ook hadden de Staaten van Zee-
 land zig onlangs zo ernstelyk verklaard te-
 gen de ontwerpen, door Frankryk en Groot-
 Britanje herwaards gezonden; dat die van Hol-
 land, sedert de aanstelling van den Prins, niet
 zo veel gezags hebbende ter Generaliteit als te
 vooren, zig ligtelyk lieten dryven, daar zy, door
 zyne Hoogheid en door de andere Gewesten,
 gevoerd werden (r). De handeling met de twee
 Koningen werdt, eerlang, zo goed als afgebrot-
 ken, en men bereidde zig, om, uit al zyn ver-
 mogen, den vyand tegenstand te bieden.

XXXI. Midlerwyl, werdt Holland, niet alleen van
 Voorge- de Landzyde, maar ook van den Zeekant ge-
 nomen dreigd. Sedert dat men, uit de Engelsche Ge-
 Landing zanten, vernomen hadt, dat de Hertog van
 der En- Jork

(q) Uit Aantek. van den Prins. Hof van 28 July 1672. MS.
 Missive van VAN BEUNINGEN en VAN VRYBERGEN by BRANDT
 de Rutter, bl. 706.

(r) Resol. Holl. 21, 23 July 1672. bl. 19, 28. Notul. Zeel.
 13 July 1672.

Jork eenen aanslag op Amsterdam, door Texel, in den zin hadt, was men in Holland, in geduurige ongerustheid geweest voor eene landing. Tien schepen van oorloge waren, den elfden van Hooimaand, gezien omtrent den mond der Maaze (s). Doch de gantsche Engelsche Vloot zeilde, kort hierop, noordwaards aan, naar Texel, alwaar zy, zo vastelyk geloofd werdt, eene landing dagt te doen. Maar ten dage, beraamd, om, met den vloed, in klein vaartuig, naar land te zeilen, bleef de ebbe, tegen gewoonte, wel twaalf uren duuren; waarop een storm volgde, die den vyand van de kust dreef. De ongewoone lange ebbe werdt, van veelen, gehouden voor een wonderwerk; van de meesten, voor een zonderling gunstbewys der Hemelsche Voorzienigheid (t). Wat laater, hadden de Engelschen ook een aanslag gesineed op Hellevoetsluis, welk, ten deezen tyde, gantsch onweerbaar was. Doch de Hertog van Buckingham, den *Graave van Osfory* de eer van deezen togt misgunnende, wist dien, zo men wil, den Koning uit het hoofd te praaften. Ondertusfchen gaf dit voorneemen, toen men'er, naderhand, kennis van kreeg, den Staaten gelegenheid, om Hellevoetsluis te versterken (u). De Engelsche Vloot, sedert, de landing uit den zin stellende, maakte haar werk van het kruisfen op de Oostindifche schepen.

Het Keulsch en Munstersch Leger hadt, na XXXII.
 t Koeverdeninge

(s) Resol. Holl. 12 July 1672. bl. 278. *Uit Aant. van de Penf. Vivien en Hop van 12 July 1672. MSS.*

(t) BRANDT de Ruiters, bl. 697. BURNET Vol. I. p. 334.

(u) BURNET Vol. I. p. 334.

1672. 't bemagtigen van verscheiden' schanfen en fterkten, in Groningerland en Oostfriesland, en na een' vergeeffchen toeleg om de Serkte op de Bourtange in te neemen door verraad, op den twintigften van Zomermaand, het beleg geslaagen voor Koeverden, daar de Vestingwerken zeer vervallen waren, en de voorraad van krygsbehoefden gering. Ook ging de Vesting over, by verdrag, op den elfden van Hooimaand. Groningen werd toen belegerd, op den raad van den Keurvorst van Keulen (y). De Stad was vry wel voorzien; doch de bezetting, staande onder 't bevel van *Karel Rabenhaupt*, *Baron van Sucha*, niet boven de twaalfhonderd man sterk. De Burgers en Studenten weerden zig, daarenboven, wakkerlyk. Schuilenburg, die, voorheen, uit Groningen geweeken was (w), en zig nu by den Bisfchop van Munfter onthieldt, fchreef aan de Regeering der Stad, om haar tot de overgave te vermaanen. Doch zyn brief werd, met verontwaardiging, van de hand gewezen (x). De vyand vertoonde zig, den negentienden, voor de Stad, die hy, eenige dagen laater, heviglyk, begon te befchieten. Ook wierp hy 'er veele bomben en andere vuurwerken in; doch die van binnen hadden zulke goede orde gesteld op het blusfchen van den brand, waartoe zig de Doopsgezinden gebruiken lieten, dat 'er weinig fchade van kwam. Ook deden de belegerden meer dan eenen gelukkigen uitval, ontvangende, nu en

(y) VALKENIER I. Deel, bl. 600-620.

(w) XIII. Deel, bl. 67, 175.

(x) Refol. Gener. Mart. 19 July 1672.

en dan, versch volk uit Friesland. De vyand hieldt, midlerwyl, aan, met schieten, met gloeiende kogels en vergiftigde vuurwerken, tot op den zes-entwintigften van Oogstmaand, wanneer hy, geene kans ziende om de Stad te bemagtigen, het beleg opbrak, waarin, meent men, van zynen kant, meer dan vyf-enveertig honderd man gefneuveld waren. Ook was zyn Leger merkelyk gedund, door verloop. Men wil egter, dat de nadering der Duitfche en Brandenburgfche troepen hem, voornaamlyk, bewoog, tot het verlaaten van Groningen. De voorfpoed der Keulfche en Munfterfche wapenen fcheen, met dit vrugteloos beleg, de wyk genomen te hebben. De Groningers herwonnen Winfchooten, 't Huis te Wedde, de Benningwolder- en Langakker-fchanfen en verfcheiden' anderen, te vooren bemagtigd door de Bifchoppelyken. Ook maakten de Friezen, met hulp der ingezetenen, opgeftaan tegen de Munfterfche bezetting, zig meester van Blokzyl en daarna van de Kuinder en van de fchans op 't Heereveen (y).

De Keizer en verfcheiden' Duitfche Vorsten hadden, niet zonder reden, argwaan opgevat, over den voortgang der wapenen van den Koning van Frankryk, en van dezelfs Bondgenooten. De Staatfche Afgevaardigden aan het Hof van Weenen en elders voedden deezen argwaan. De Vorften flooten, eerlang, verfcheiden' Verbonden van onderlinge befcherming, die van heilzaame gevolgen waren voor

1672.
doch,
eerlang
wederom
verlaaten.

XXXIII.
Verbond
tusfchen
Keizer
Leopold
en de
Staaten.

(y) VALKENIER I. Deel, bl. 781-301.

1672.

den Staat der Vereenigde Gewesten. Keizer Leopold hadt zig, reeds in Sprokkelmaand, verbonden met den Keurvorst van Trier (z), en in Zomermaand, floot hy ook een Verbond met den Keurvorst van Brandenburg (a). 't Oogmerk van beide deeze Verbonden was het handhaaven der Westfaalfche Vrede. Doch de Staaten hadden den Keizer, ook, sedert eenen geruimen tyd, aangezocht, om zig met hen te verbinden, tot het handhaaven der Kleeffche Vrede, in den jaare 1666, tusfchen hen en den Bisfchop van Munfter, geflooten. Hy liet zig, eindelyk, overhaalen. 't Verbond werdt, den vyf-entwintigften van Hooimaand, in den Haage, getekend. Zyne Keizerlyke Majesteit beloofde, by het zelve „ vyfduizend Ruiters en „ zevenduizend knechten te zullen voegen, by „ het Leger, welk toen, onder den Keurvorst „ van Brandenburg, verzameld werdt, en „ zelfs, deeze troepen, met een gelyk getal, „ te zullen vermeerderen. De Staaten zouden, „ tot de kosten, vyf-enveertigduizend Ryksdaalers ter maand betaalen, ingeval 'er vier-entwintigduizend man werden geworven, „ en indien minder, zo veel minder, naar evenredigheid. Ook zouden zy, des verzogt „ zynde, twaalfduizend knechten en agtduizend paarden voegen by het Vereenigde „ Leger (b).” Doch 't liep, door de woeleryen

(z) *Votéz DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 161.*

(a) *Secr. Refol. Holl. 18 Novemb. 1672. III. Deel, bl. 297. DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 201. VALKENIER I. Deel. Eyl. N. 77. bl. 166. PUFFENDORF de Reb. Gell. FINDER. Willb. Libr. XI. §. 51. p. 630.*

(b) *Votéz DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 203. en VALKENIER I. Deel, Eyl. N. 78. bl. 169.*

ryen der Franschen, aan 't Hof van Weenen, tot laat in 't najaar, aan, eer dit Verbond bekrachtigd werdt (c). Beide de Keizer en de Keurvorst van Brandenburg vielen nogtans zo vlytig aan 't werven, dat de laatste, in Oogstmaand, gereed was, om, met zyn Leger, op te breeken. Het Keizerlyk Leger werdt, te Egra in Boheeme, verzameld, en voegde zig, ten getale van vier-entwintigduizend man (d), in Herfstmaand, in 't Bisdom Hildesheim, by het Leger van den Keurvorst van Brandenburg (e). Midlerwyl, verlost de tyding alleen van de werving des Keizers en der Duitfche Vorsten, de Vereenigde Gewesten van een groot deel des Franschen Legers, dat, na 't ligten der bezettingen uit Woerden en Oudewater, naar 's Hertogenbosch toog, daar Turenne zig reeds nedergeslaagen hadt. Doch de Stad was in zo goeden staat van tegenweer gesteld, dat zy niet spoedig te winnen was. Ook hadt zy, zo wel als Breda, Bergen op Zoom, Hulst, Sluis en Sas van Gend, eenige Spaansche hulptroepen ingenomen. De Franschen nu gaven voor, dat zy niets wilden onderneemen op Plaatsen, die Spaansche bezetting inhadden. Turenne verliet, derhalve, 's Hertogenbosch eerlang, en toog, met het gantsche Leger, naar Wezel, om de Duitfche Krygsmagt, die haast over den Ryn verwaagt werdt, tegen te trekken: waardoor het tooneel des oorlogs geschaapen schein, uit de

1672.
 Het Fransche Leger trekt van 's Hertogenbosch naar Wezel.

(c) Uit Aant. van den Pension. Hop van 17 Sept. 1672. MS.
 (d) Uit Aant. van een' Regent van Delft Aug. 1672. MS.
 (e) VALENIER I. Deel, bl. 856.

1672. Nederlanden, naar Duitschland, verplaatst te zullen worden (*f*). Nogtans, bleef 'er, in 't Stigt en in de andere overheerde Gewesten, nog volks genoeg leggen, om, in den volgenden Winter, eenen gevaarlyken inval te doen in Holland, waarvan wy den uitlag, in 't volgende Boek, staan te verhaalen.

(*f*) VALKENIER I. Deel, bl. 716-722 856

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIER-ENVYFTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Haat tegen de Broeders de Witt, en tegen den zogenaamden Loevesteinschen aanhang. De Raadpensionaris verdedigt zig. Hy schryft aan zyne Hoogheid. 's Prinses antwoord.* II. *De Ruwaard van Putten wordt gevat, en van een' aanslag op't leeven van den Prinsse beschuldigd. Dordrecht klaagt over de regtspleeging tegen den Ruwaard. Zyne verdediging.* III. *De Raadpensionaris legt zyn ampt neder.* IV. *De Ruwaard wordt gepynigd. Bekent niets.* V. *Zyn vonnis. Hy en zyn broeder, de Raadpensionaris, worden deerlyk vermoord. Mishandeling der lyken.* VI. *Zyne Hoogheid ontraadt het vervolgen der handdaadigen. Uiteinde van drie der zelyen.* VII. *Afbeelding van den Raadpensionaris de Witt.* VIII. *De Griffier Gaspar Fagel wordt Raadpensionaris. Zyne Hoogheid wordt gemagtigd, om derust in de Steden te herstellen, zelfs door't veranderen der Regeeringe.* IX. *Opschudding te Rotterdam, daar de Regeering veranderd wordt.* X. *Beweging te Delft. Te Leiden. Te Gouda.* XI. *Te Dordrecht.* XII. *Te Haarlem, alwaar byna gee-*

*ne verandering gemaakt wordt. XIII. Tegenwoordige gesteldheid der Stad Amsterdam XIV. Zy handelt, in 't byzonder, met zyne Hoogheid. XV. De Prins komt in de Stad. Gemor aldaar over 't bewaaren der Sleutelen. Verzoekschriften, om verandering der Regeeringe te verkrygen. Vergaderingen in de Doele. Twaalf Artikelen. Wederlegd. De Prins verandert de Regeering. 't Lid der Edelen wordt, met drie Heeren, vermeerderd. XVI. Beroerte in Zeeland. XVII. Algemeene vergiffenis afgekondigt. Beweegingen ter deezer gelegenheid. Hollandsch Venezoen. XVIII. De Ruiter beschermt de Oostindische Vloot. XIX. Fransche Krygsbedryven, in en om Holland. Aanlagen op Naarden en Woerden gemist. Zuilestein sneuvelt. Aanslag op Zwartsluis. XX. 's Prinsens togt naar Charleroi; welk belegerd, doch haast wederom verlaten wordt. XXI. Zorg voor Holland, by beslooten water. Last aan Koningsmark. XXII. Togt der Franschen over 't ys. Zwammerdam en Bodegrave verbrand. XXIII. Pain & Vin verlaat de post aan de Nieuwerbrugge. Hy wordt onthalsd. XXIV. De Franschen trekken te rug. Koeverden herwonnen. XXV. Beweegingen der Keizerschen en Brandenburgschen. XXVI. Handeling met Spanje. XXVII. Opening tot eene Vredehandeling. Wapenschorsing afgewezen door de Staaten. XXVIII. De Keurvorst van Brandenburg sluit een Verdrag met den Koning van Frankryk. XXIX. Voorslag der Zweedschen. Antwoord der Staaten. XXX. Raadpleegingen op de Instructie, voor de Gevolmagtigden tot de Vredehandeling XXXI. Byeenkomst te Keulen. Voorslag der
 Zweed-*

*Zweedschen, van de hand geweest. XXXII.
Ontmoetingen van den gewezen Ambassadeur
de Groot. De handeling wordt gerekt.*

Het aanvangen en afbreeken of opschorten der handelingen met Frankryk en Groot-Britanje, het aantellen van den Prins van Oranje tot Stadhouder, Kapitein- en Admiraal Generaal, en verscheiden' andere gewigtige zaaken waren, ter Staatsvergaderinge van Holland, overwoogen en afgedaan, zonder dat 'er de Raadpensionaris de Witt, die gehouden werdt, deeze Vergaderinge, federt veele jaaren, genoegzaam alleen bestierd te hebben, de hand in geschad hadt. Zyne wonden noodzaakten hem, het huis te houden, en 't beleid der zaaken te laten aan de Leden der Vergaderinge; die, door den nood des tyds gedwongen, andere maatregels, dan hy plag te volgen, genomen hadden. De verheffing van den Prins van Oranje strekte eigenaartiglyk, om 't gezag, welk de Witt zig hadt weeten te verkrygen, te doen afneemen. Dit was 't minst. Men schieen hem wars te willen maaken van 't bewind, en hem te willen opofferen aan den haat van veelen onder 't gemeen. 't Regende, dagelyks, schimpschriften tegen zyn' persoon en beleid. Zyn Broeder, de Ruwaard, deelde in den haat, die den Raadpensionaris trof. De boeren van 't Eiland van Voorne hadden hem, in Hooimaand, wel zes dagen, gezogt, met meening om hem dood te slaan; en eenen Kommis willen vermoorden, om dat hy, weleer, des Ruwards knegt geweest

1672.

Haat van
veelen
tegen de
Broederen de
Witt en
den zogenaamden
Loevenschen
aanbang.

1672. was (a). Op andere Regenten, die men, onder den naam van *Loevesteinſchen aanhang*, begreep, werdt ook, in ſchotſchriften, vinnig uitgevaaren. Hierdoor, werdt de weg gebaad tot de verandering in de regeering der Steden, die ſommigen, ten deezen tyde, zogten, en dienſtig hielden, en die van den val der Broederen de Witt werdt voorgegaan.

De Raad. De Raadpenſionaris, gewoon, de ſchimp-
penſionaris wordt in zeker
in zeker Gefchrift, vinnig
Gefchrift, vinnig beſchuldigd.
beſchuldigd. Hy verdedigt
Hy verdedigt ſig.

ſchriften, die tegen hem geſtrooid werden, te veragten, werdt egter, terwyl hy het huis nog hieldt, getroffen door zeker *Pasquil*, verſpreid, onder den naam van *Waarschouwing aan alle edelmoedige en getrouwe Inwooners van Nederland* (b), waarin hem te laſt gelegd werdt, dat hy ongetrouwelyk gehandeld hadt met zekere penningen, hem, zeide men, jaarlyks, tot geheime dienſten en verſtandhoudingen, toegelegd. Hierover ſchreef hy den Staaten van Holland, aanwyzende „ dat er, jaarlyks, op den Staat van „ Oorloge, ten laſte van Holland, uitgetrokken werdt een' poſt van vier-entwintigduizend guldens, voor de geheime verſtandhouding; doch dat, niet hy in 't byzonder, maar, of de algemeene Staaten, of derzelve Gemagtigden tot de geheime onderhandelingen; ſomtyds ook, doch zelden, de Staaten van Holland, en ook, voor een gedeelte, de Gekommitteerde Raaden 't beſchik over deeze ſomme gehad hadden; dat, naar zyn beſte geheugen, 't gene, met zyne kennisſe, door „ Gekommitteerde Raaden, van de genoemde „ pen-

(a) Miſſive van den Kol. TORSAY van 19 July 1672. *ibid.*
BRANDT de Ruitcr, bl. 715.

(b) Refol. Holl. 11 July 1672. *ibid.* 275.

„ penningen uitgegeven was, geene zesduizend
 „ guldens in 't jaar beloopt hadt; en, einde- 1672.
 „ lyk, dat daarvan nooit heller noch penning, ———
 „ door zyne handen, gegaan was.” De Gekom-
 „ mitteerde Raaden bevestigden het fchryven van
 „ de Witt, verklaarende „ niet te weeten, dat hy,
 „ zo lang zy zitting in het Kollegie gehad had-
 „ den, eenige penningen, tot geheime dienften
 „ en verftandhouding, hadt ontvangen (c).” Hy
 „ Den Raadpenfionaris werdt, daarenboven, fchryft
 „ nagegeven, dat hy het Leger kwalyk verzorgd aan zyne
 „ hadt. Hierover en over het punt der penningen, Hoog-
 „ tot de geheime dienften gefchikt, fchreef hy heid.
 „ ook aan den Prinfe van Oranje, verzoekende,
 „ dat zyne Hoogheid hem, des aangaande, gelief-
 „ de te regtvaardigen. De Prins antwoordde De Prins
 „ alleenlyk „ dat hy niet twyfelen mogt, of de Witt an:-
 „ hadt zo veel zorg voor 't Leger gedraagen, woordt
 „ als, naar tyds gelegenheid, hadt konnen hem.
 „ gefchieden; doch dat de menigte der dage-
 „ lyksche bezigheden hem verhinderd hadt,
 „ naauwkeurig naar te gaan, wat aan 't Le-
 „ ger zou mogen ontbroken hebben, en aan
 „ wien het gehaperd hadt, dat dit gebrek niet
 „ naar behooren mogt vervuld geweest zyn.
 „ Wegens de penningen, tot de geheime ver-
 „ ftandhouding gefchikt, beriep hy zig op de
 „ Gekommitteerde Raaden, fluitende, einde-
 „ lyk, met eene verklaring, dat de regtvaar-
 „ diging, door de Witt van hem begeerd, be-
 „ ter zou konnen gevonden worden, uit de bly-
 „ ken van voorzorge, by hem aangewend (d).”
 De

(c) Refol. Holl. 20, 23 July 1672. bl. 10, 24.

(d) Zie Holl. Merc. van 1672. bl. 112.

1672

Men be-
schuldigt
hem van
baatzugt
in 't ver-
panden
van
schuldbrieven
op 't
Land.

Zyne
verdedi-
ging.

De brief van den Prinse werdt, terstond, in 't licht gegeven; doch deedt, om dat hy zo flauw sprak, de Witt meer kwaad dan goed. Nog iet werdt hem, ten deezen tyde, tot misdaad toegerekend. Hy hadt, sedert eenige jaaren, merkelyke sommen opgenomen tot twee en een half ten honderd, om, zeide men, de penningen te beleggen aan schuldbrieven op 't Land, waarvan hy vier ten honderd trok, de schuldbrieven in pand geevende voor de opgenomen sommen, om de intrest zo veel minder te kunnen bedingen: 't welk voor eene laage baatzugt werdt uitgemaakt. Doch hierop verdedigde hy zig, in eenen brief aan zekeren zynen Neeve, veeligt, den Pensionaris Vivien, in deezer voege: „Hy
„ had, schreef hy, by drierhande gelegen-
„ heid, schuldbrieven op 't Land in pand gege-
„ ven, *eerst*, toen hy, als Stadhouder van de
„ Leenen, genoodzaakt zynde, eenig Leen-
„ goed te koopen, de Heerlykheden Hekendorp,
„ Snelrewaarde, Zuid- en Noord-Linchooten
„ en Yselveere gekogt hadt; waartoe hy een
„ deel der kooppenningen hadt opgenomen,
„ onder verpanding van eenige schuldbrieven;
„ *ten anderen*, wanneer hem, in den jaare 1668,
„ aangediend werdt, dat zekere Vrouw van aan-
„ zien aan 't Hof van Brunswyk-Lunenborg,
„ hier, tweehonderdduizend guldens wilde uit-
„ zetten, tot drie of mogelyk minder dan drie
„ ten honderd in 't jaar, op onderpand van
„ schuldbrieven, ten laste van Holland; heb-
„ bende hy, toen, te wege gebragt, dat deeze
„ somme den Lande, tot twee en een half ten
„ honderd, aangeboden werdt; doch dezelve
„ zynde afgeslaagen, om dat men den gemeen-

» neu

„ nen peil der Intrest niet wilde verminderen, 1672.
 „ hadt hy, daarna, een gedeelte der gemelde
 „ fomme opgenomen, en daarvoor schuldbrie-
 „ ven verpand: *en ten derde*, wanneer hy; 't
 „ Land geraaden hebbende, liever Lyfrenten
 „ te verkoopen dan geld op losrente of intrest
 „ op te neemen, om dat het van de lyfrenten
 „ eens, zekerlyk, ontlast werdt; zelve om-
 „ trent vyfduizend guldens jaarlyks aan lyfren-
 „ ten gekogt hadt; waartoe hy, insgelyks, eene
 „ fomme van zeventigduizend guldens hadt
 „ moeten opneemen. Voorts, hadt hy nog wel
 „ vyftigduizend guldens aan lyfrenten gekogt,
 „ om, schryft hy „ zyne gantsche welvaart te
 „ verbinden aan de welvaart des Vaderlands,
 „ en, ten opzigte zyner tydelyke middelen,
 „ met Holland, te staan of te vallen, hebbende
 „ hy nooit iet bezeten buiten den Staat der Ver-
 „ eenigde Nederlanden; en, nog in deezen jaa-
 „ re, waarin 't Land, by veele anderen, zyn
 „ geloof reeds kwyt geraakt was, eene goede
 „ fomme aan het zelve verstrekt. Alle deeze
 „ handeling was, openlyk, en door makelaars,
 „ geschied, op gelyke wyze, als zy, door an-
 „ deren, dagelyks, gedreeven werdt: waarom
 „ hy verftondt, dat men ze hem ook niet kwa-
 „ lyk behoorde te neemen (e).” Doch de ver-
 „ dediging van den Raadpensionaris vondt by
 „ veelen kleinen ingang. Hy bespeurde, dage-
 „ lyks, dat de haat tegen hem en de zynen aan-
 „ wies: waarvan het vatten van zynen Broe-
 „ der, den Ruwaard, hem een nieuw bewys
 „ verschafte.

Ge-

(e) Miffive van den Raadp. de WITT van 20 July 1672. MS.

1672.

II.
De Ru-
waard
van Put-
ten,
Broeder
van den
Raadpen-
sionaris,
wordt in
hegtenis
geno-
men.

Dor-
drecht
klaagt
hier
over, ter
Vergade-
ringe
van
Holland.

Gelegenheid tot dit vatten gaf de beschuldiging van eenen aanflag op 't leeven van den Prinse van Oranje, door *Willem Tichelaar*, Chirurgyn van Piershil, tegen den Ruwaard, ingebragt, by den Hove van Holland; waarop de Advokaat Fiskaal, *Mr. Joan Ruisch*, naar Dordrecht gezonden was, om den Ruwaard te ligten. De Fiskaal, met een Jagt voor de Stad gekomen, vervoegde zig, op Zondag den vierentwintigsten van Hooimaand, aan 't Huis van den Ruwaard, zonder Burgemeesters of iemand der Wethouderen te kennen. Ook waren zy meest in de Kerke, en eer zy byeen konden zyn, of iet besluiten, was de Fiskaal, met den Ruwaard, reeds, in eene koets, naar 't hoofd, en voorts, met het jagt, naar den Haage vertrokken. Men bragt den Ruwaard eerst in de Kasteleinye van den Hove van Holland, daar hy, door Gemagtigden van den zelve Hove, ondervraagd werdt. Tichelaar, die ook in de Kasteleinye kwam; doch vryheid van gaan en keeren hadt; vertrok, daarna, naar huis, zo hy voorgaf, om nader bewys. Op den zesden van Oogstmaand, kwam hy wederom, en toen werdt de Ruwaard, en, op sterk aanhouden der Regeeringe van Dordrecht, ook hy, op de Voorpoorte van den Hove, in naauwe bewaaring gesteld. Midlerwyl, hadt het ligten van den Ruwaard veel gerugts gemaakt. De Wethouderschap van Dordrecht klaagde 'er over, ter Vergaderinge van Holland, op den negen-entwintigsten van Hooimaand. „ 't Streedt, zeide zy, „ met de Privilegien der Stad, dat men eenen „ burger van daar haalde, om hem elders te „ regt te stellen. Ook wist zy geene reden, „ waar-

MR. CORNELIS DE WITT,
Burgermeester van Dordrecht,
Ruwaard van Putten enz.

J. Schouten del. naar 't Originaal, by den H. Burgom. C. de Wit, te Dordrecht.

J. Houbraken fec.

Is TINTON excudit.

„ waarom de Ruwaard dus gehandeld werdt, 1672.
 „ ten ware zulks gefchied mogt zyn, om hem
 „ rekschap af te vorderen van het buskruid,
 „ welk hy haar, op haar verzoek, uit de Vloote,
 „ toegefchikt hadt. Doch dit gefchiedde
 „ dikwils, tusfchen bevelhebbers van fterke
 „ Plaatsen. Ook was 'er de Vloot niet door ver-
 „ zwakt, alzo men de eerschooten nagelaaten
 „ hadt. Daarenboven, was men bereid, het bus-
 „ kruid te betaalen. 't Gene zekere Tichelaar
 „ gezeid werdt, ten laste van den Ruwaard,
 „ verklaard te hebben, hadt geenens fchyn, en
 „ ftondt, in allen geval, niet aan 't Hof te be-
 „ oordeelen. Ook hadt deeze Tichelaar nog een
 „ vonnis ten zynen laste, volgens welk hy, we-
 „ gens laster, den Heere en den Schout van
 „ Piershil aangewreeven, 't Geregt om vergif-
 „ fenis bidden moest. Hy hadt, daarenboven,
 „ eene jonge Dogter, by nagt, op 't water, ge-
 „ weld aangedaan. Men verzogt, derhalve,
 „ dat Tichelaar in hegtenis gezet, en de Ru-
 „ waard aan den gewoonlyken Regter te rug
 „ gezonden mogt worden (f).” 't Eerste ge-
 „ fchiedde, federt, gelyk wy reeds gemeld heb-
 „ ben; doch niet het tweede.

Ondertusfchen, werdt bekend, wat Tiche-
 laar tegen den Ruwaard hadt ingebragt. Hy hadt,
 naamlyk, verklaard „ hoe hy, op den zevenden
 „ van Hooimaand, gekomen zynde, aan 't huis
 „ van den Ruwaard, om hem, over zeker ge-
 „ ding met den Heere en den Schout van Piers-
 „ hil, te fpreken, uitgefteeld was, tot den volgen-
 „ den

Willem
 Tiche-
 laar be-
 fchul-
 digt den
 Ruwaard
 van ee-
 nen aan-
 slag op 't
 leeven

(f) Refol. Holl. 29 July 1672. bl. 54. *Uit Aantem. van de
 Penfion. VIVIEN en Hop van 29 July 1672. MSS.*

1672. „ den dag; dat hy, toen, den Ruwaard, te bed-
 „ de leggende, gezien en gefproken hadt; dat
 van den „ de Ruwaard beloofd hadt, hem, in het ge-
 Prinse. „ ding, behulpelyk te willen zyn; midt hy zig
 „ verbonde, den Ruwaard ook zekeren dienst
 „ te doen; dat, Tichelaar zig hiertoe bereid ge-
 „ toond hebbende, de Ruwaard hem, met veel
 „ omflags van redenen, zou hebben voorge-
 „ houden, dat de Prins nu Stadhouder gewor-
 „ den was, en dat men niet rusten zou, voor
 „ men hem *Souverein* gemaakt hadt; dat zulks
 „ bederfelyk voor 't Land was, konnende den
 „ Prins, ligtelyk, met de Dogter van de eene
 „ of de andere Mogenheid, trouwen, en 't
 „ Land aan eenen vreemden Heer brengen;
 „ dat het, eindelyk, onder of over, buigen
 „ of barften moest, en het in 't Land niet wel-
 „ gaan zou, of de Prins moest van kant. Dat
 „ er wel dertig voornaame luiden waren, die
 „ 't hierop hadden toegelegd; doch dat Ti-
 „ chelaar 't werk moest uitvoeren, door ver-
 „ gif, staal, of schietgeweer. Dat Tichelaar
 „ er zig ook, by eede, toe verbonden hadt,
 „ bewoogen, door eene belofte van dertigdui-
 „ zend guldens en 't Baljuwſchap van Beyer-
 „ land. Dat de Ruwaard hem zes zilveren Du-
 „ katons op de hand hadt gegeven. Dat hy,
 „ hierop, ten huize uit gegaan, en, na verloop
 „ van agt dagen, uit wroeging, zo hy zeide,
 „ over de ſnoodheid van 't ſtuk, waartoe hy
 „ zig hadt verbonden, naar 't Leger by Bode-
 „ grave, vertrokken was, en alles aan den Hee-
 „ re van Albrantswaard, Hofmeester van den
 „ Prinse, en daarna aan den Heere van Zui-
 „ leſtein ontdekt hadt; dat hy, toen, met den
 „ cer-

„ eersten van deezen twee, naar den Haage, 1672:
 „ gereisd zynde, de zaak aan den Prinse hadt
 „ geopenbaard, door wien, 'er 't Hof kennis
 „ van gekreegen hadt (g).”

Van de zyde des Ruwards, werdt toege- Verdedi-
ging des
Ru-
wards.
 staan „ dat Tichelaar, op den agtsten van Hooi-
 „ maand, omtrent een vierdedeel uurs, met
 „ hem gesproken hadt; doch men beweerde,
 „ dat, in dit gesprek, niet de Ruwaard, maar
 „ Tichelaar de voorstellen hadt gedaan, die
 „ hierop uitkwamen: Eerst, hadt hy gewaagd
 „ van de zwaarigheden des tegenwoordigen
 „ tyds, waarna hy aangeboden hadt, den Ru-
 „ waard iet te willen openbaaren, mids 't on-
 „ der hem bleeve. De Ruwaard hadt hierop
 „ geantwoord, dat hy 't zeggen mogt, zo 't iet
 „ goeds ware, in welk geval, hy hem ook wel
 „ behulpelyk wilde zyn; doch was 't iets kwaads,
 „ dan mogt hy 't wel zwygen, zo hy 't niet o-
 „ penbaar gemaakt wilde hebben. Tichelaar,
 „ nog eene wyle, op belofte van geheimhou-
 „ ding, aangehouden, en geduurig gelyk ant-
 „ woord bekomen hebbende, was, hierop, met
 „ deeze of diergelyke woorden, vertrokken,
 „ *dewyl 't myn' Heer dan niet gelieft te weeten,*
 „ *zo zal ik het zwygen: ik wensch myn' Heer goe-*
 „ *den dag.* De Zoon en Knecht van den Ruwaard,
 „ aan de geopende deur van de Kamer, naauw-
 „ lyks eene roede van 't bedde, staande, had-
 „ den 't gantsche gesprek gehoord, en het, ter-
 „ stond, eer zy den Ruwaard of iemant gespro-
 „ ken hadden, op deeze wyze, over verteld.
 „ De

(g) Verhaal van 't gepasf. tusfchen W. TICHELAAR en MR.
 CORN. DE WITT gedr. 1672.

1672. „ De Ruwaard zelf, bedugt, dat dit gesprek,
 „ in deezen hagchelyken tyd, ligtelyk, stof
 „ geeven mogt, om hem te lasteren, hadt het
 „ terstond verhaald aan den Sekretaris *Arend*
 „ *Muis van Holy*, met verzoek, dat hy 't wilde
 „ melden aan den Burgemeester van 't Ge-
 „ regt, en dat'er op Tichelaar gelet mogt wor-
 „ den (*h*).” De Sekretaris Muis verklaarde ook,
 „ uit den Ruwaard verstaan te hebben, „ dat ze-
 „ kere vent, by hem gekomen zynde, hem ge-
 „ zeid hadt, dat zyne Hoogheid mogelyk trou-
 „ wen zou met de Dogter van zekere Mogend-
 „ heid, en dat men dit moest zoeken te belet-
 „ ten: waarop hy hem belast hadt, te zwygen,
 „ alzo hy daarvan niet meer hooren wilde:
 „ ook, dat de Ruwaard hem niet kende; maar,
 „ daarna, van zyne huisgenooten verstaan hadt,
 „ dat hy de Barbier van Piershil was (*i*).” Uit
 „ alle deeze omstandigheden byeengevoegd,
 „ meenden de vrienden des Ruwards, klaarlyk,
 „ te konnen opgemaakt worden, dat de beschul-
 „ diging geenen schyn altoos hadt van waarheid.
 „ 't Was, zeiden ze, gantsch niet te vermoe-
 „ den, dat de Ruwaard een stuk van zo veel
 „ gewigts vertrouwd zou hebben aan eenen on-
 „ bekenden: ook niet, dat hy, in den tyd van
 „ een vierdedeels uurs, den boozen toeleg ont-
 „ dekt, en hem tot den zelve overgehaald zou
 „ hebben; dat hy daarna onvoorzigtig genoeg
 „ geweest zou zyn, om van een geheim ge-
 „ sprek, met iemand, dien hy vooronderfeld
 „ werdt, tot zynen wil, bewoogen te hebben,

„ ken-
 (h) *Confiderat. en Vertoog van de Huisvrouw en Vrienden*
 van *CONR. DE WITT. gedr. 1672.*
 (i) *Uit Aant. van den Pension. Hor van 29 July 1672. MS.*

„ kennis te geeven aan Burgemeesteren van
 „ Dordrecht, en zelfs te melden, dat dit ge- 1672:
 „ sprek den Prins van Oranje betrof: dingen,
 „ die hem gewisfelyk voor de fcheenen moes-
 „ ten springen, zo de aanslag tegen den Prins
 „ eens ondernomen geworden was, gelyk men
 „ onderstellen moest, dat hy verwagte. By al
 „ 't welke, nog kwam, dat de beschuldiger ter
 „ kwaader faame stondt, en dat 'er verschei-
 „ den vonnissen, over misdaden van belang,
 „ ten zynen laste, geweest waren, door 't
 „ Gerecht van Piershil, en door de Vierfchaar
 „ van Putten (k).” Doch alle deeze redenen
 fcheenen zo veel by 't Hof niet te vermoogen,
 dat men den Ruwaard ontfloeg uit de hegte-
 nis. Terwyl hy zat, werden 'er nog andere na-
 deelige gerugten van hem verspreid, als „ dat
 „ hy, niet om ziekte, maar om dat hy, door „
 „ de Ruiter, in zynen arm, gekwetst was, uit „
 „ de Vloote t'huis was gekomen; dat hy, met „
 „ 's Lands vyanden, en vooral met de Fran- „
 „ schen, niet hadt willen stryden, en dat hy, 's „
 „ daags na den slag voor Soulsbaai, het her- „
 „ vatten van den stryd belet hadt.” Doch de „
 Ruiter verklaarde, ten verzoeke van den Raad- „
 pensionaris (l), in eenen brief aan de Staaten „
 van Holland, den vierden van Oogstmaand ge- „
 dagtekend „ dat alle deeze gerugten verziert „
 „ waren; dat hy in broederlyke eendragt met „
 „ den Ruwaard geleefd hadt; dat de Ruwaard „
 „ altoos veel yver getoond hadt, om de vyanden „
 „ te bevegten, en dat het hervatten van „
 „ t

Gerug-
 ten, we-
 gens zyn
 gedrag
 op de
 Vloote.

De Rui-
 ter ver-
 dedigt
 hem.

(k) Considerat. en Verloof enz.

(l) Zie BRANDT de Ruiter, bl. 716.

1672

” ’t gevegt voor Soulsbaai, door den wind, be-
 ” let geworden was (m).”

III.
 De Raad-
 pensiona-
 ris de
 Witt legt
 zyn ampt
 neder.

De Raadpensionaris de Witt, onderwyl her-
 steld zynde van zyne wonden, ging, op den
 eersten van Oogstmaand, den Prins begroeten,
 en met zyne uitsteekende waardigheden geluk
 wenschen. De argwaan en haat, die ’t gemeen
 tegen hem opgevat hadt, troffen hem, onder-
 tusfchen, zo diep, dat hy besloot, het Ampt,
 welk hy nu negentien jaaren bekleed hadt, ne-
 der te leggen, en, gelyk hem te vooren ver-
 gund was, zitting te neemen in den Hoogen
 Raad. Ten deezen einde, vertoonde hy den
 Staaten van Holland, op den vierden van Oogst-
 maand, met welk een’ yver, hy sedert veele
 jaaren, de misverstanden, waaruit de tegen-
 woordige oorlog gereezen was, hadt gezogt
 weg te neemen; hoe het Gode egter behaagd
 hadt, de waarfchynlykheid van eenen aan-
 staanden oorlog, van tyd tot tyd, te doen ver-
 meerderen; hoe hy, den tyd daar zynde, om
 zig in staat van tegenweer te stellen, geduu-
 riglyk, ter Vergaderinge van Holland, en
 ter algemeene Staatsvergaderinge, geraaden
 hadt, om de grenzen te sterken; hoe, on-
 aangezien hunne Edele Groot Mogendhe-
 den zo veele en spoedige voorzorg gebruikt
 hadden; als, in een ligchaam uit zo veele Le-
 den samengefteld, mögelyk ware, de voor-
 zienigheid egter beslooten hadt, den Staat te
 dompelen in de tegenwoordige zwaarighe-
 den, zo fchielyk en met zo weinig tegen-
 stand, dat het de nakomelingschap bezwaar-
 lyk

(m) Zie BRANDT de Ralter, bl. 718.

» lyk zou kunnen gelooven. En naardemaal, 1672.
 » vervolgde hy, deeze schieyk opgekomen
 » rampen de Gemeente niet slegts vervuld had-
 » den met schrik en ontsteltenis; maar ook met
 » argwaan op de Regenten, en in 't byzonder
 » op hem, schoon geen Regent maar alleenlyk
 » een dienaar zynde, naar gelang van 't be-
 » leid der zaaken, welk aan zyne bedieninge
 » vast was, of liever, by veelen, door onkun-
 » de, gewaand werdt vast te zyn; zo kon hy,
 » in goeden gemoede, niet anders oordeelen,
 » dan dat het blyven in deeze zyne bedienin-
 » ge der gemeene zaake nadeelig zou zyn, zul-
 » lende de besluiten der Staaten, opgesteld door
 » zyne penne, voortaan, de vereischte aange-
 » naamheid by 't gemeen en spoed in 't uitvoe-
 » ren niet kunnen hebben. Hy verzogt, hier-
 » om, erbidiglyk, dat het den Staaten ge-
 » lieven mogt, hem te ontslaan van zyn ampt,
 » terwyl hy hun, op 't nederigst, dankte voor
 » de gunsten, hem, by verscheiden' gelegenhe-
 » den, beweezen, en vooral ook, om dat zy
 » hem, in de jaaren 1653 en 1652, toege-
 » staan hadden, in geval hy, t'eenigen tyde,
 » zyn Ampt nederleide, zitting te mogen nee-
 » men in den Hoogen Raade. Ten slot, be-
 » geerde hy, dat zyn last om in deezen Raa-
 » de te zitten, van 't jaar 1658, mogt worden
 » opgemaakt, alzo 't hem schein eenige hardig-
 » heid in te hebben, schoon 't hem, en anderen
 » voor hem gegund was, dat hy, in zulk een
 » rang, zitten zou, als of hy, in 't jaar 1653,
 » toen hy Raadpensionaris werdt, tot Raads-
 » heer in den Hoogen Raade, aangesteld ge-

1672. „weest was (n).” Den Raadpensionaris, na 't doen van deezen voorflag, vertrokken zynde, raadpleegde men 'er over, in zyn afzyn. De Edelen, Dordrecht, Delft, Rotterdam en Briele verklaarden, wel gewenscht te hebben, dat de Raadpensionaris, in zynen getrouwen dienst, hadt konnen volharden. De andere Leden drukten zig zo kragtig niet uit. 't Besluit viel, dat men hem, op de eerlykste wyze, ontslaan zou, hem de begeerde zitting in den Hoogen Raade toestaande. Op de wyze van zyn ontslag, werdt eerst met den Printe gesproken, die twee of drie dagen tyds begeerde, om 'er zig over te bedenken, en daarna merkelyke verandering maakte, in 't ontwerp der Staaten. Men voegde zig geheellyk naar de inzigten des Prinzen (o), stontd den Raadpensionaris zyn verzoek toe, ontsloeg en bedankte hem eenvoudiglyk, en vergunde hem zitting in den Hoogen Raad, in welken hy egter nimmer gezeten heeft. Ook vind ik, dat de Staaten van Zeeland zwaarigheid maakten, om hem hiertoe last te verleenen (p). Sommigen hebben aangetekend, dat de Witt, kort voor dat hy zyn ampt nederleide, van wege den Prinse, zou aangezigt zyn, om zig geheellyk te voegen naar de inzigten van zyne Hoogheid; in welk geval, hy in 't bewind gebleeven zou zyn; doch dat hy zulks van de hand gewezen zou hebben, om dat hy oordeelde, te zeer in den haat van 't volk vervallen te wezen (q). Maar ik heb geene ge-
noeg-

De Staaten bedanken hem, en gunnen hem zitting in den Hoogen Raad.

(n) Resol. Holl. 4 Aug. 1672. bl. 69.

(o) *Vit Aant. der Pension. VIVIEN en HOP van 4, 5, 6 Aug. 1672. MSS.*

(p) Notul. Zeel. 10 Aug. 1672.

(q) P. A. SAMSON *Hist. de Guill. III. Tom. II. p. 285.*

noegzaame zekerheid van de waarheid van dit verhaal. 1672.

Midlerwyl, was de Ruwaard eens gehoord tegen Tichelaar, die, vergeefs getragt hebben-
de, te Piershil, een Getuigfchrift te bekomen, dat hy zig aldaar eerlyk gedraagen hadt, ligte-
lyk bevroeden kon, dat zyn bloot getuigenis, in Regte, voor geen genoegzaam bewys, zou
kunnen doorgaan. Hierom hadt hy, zo-geloofd
werdt, aangeboden, tegen den Ruwaard, ge-
pynigd te worden (r). Doch deeze aanbieding,
gelykende naar de aloude wyze van regtsplee-
ginge, door tweegevegten, heet yzer of koud
water (s), werdt, by 't Hof, van de hand ge-
weezen. Nogtans, werdt in beraad gelegd, of
men den Ruwaard niet scherper behoorde te
onderzoeken. Men deedt, hiertegen, van zy-
nen kant, een ernstig Vertoog, zeer dringen-
de op de bekende eerloosheid van den beschul-
diger, en dat 'er, gelyk naar Regte behoorde,
geen blyk was van eenig *Corpus delicti*, dat is,
in dit geval, dat men nog geen bewys hadt van
eenige famenzweering tegen het leeven van den
Prinse, veel min, dat 'er de Ruwaard aan schul-
dig ware (t). Doch 't bleek langs hoe duide-
lyker, dat het Hof bedekte redenen hadt, of
meende te hebben, om streng met den Ru-
waard te handelen.

IV.
Men
spreekt
van den
Ruwaard
op de
pleye te
brengen.

Zyne
vrienden
doen
hierte-
gen een
Vertoog.

Inzekere aantekeningen van deezen tyd, leest
men dat de Ruwaard, nog maar eens tegen
Tichelaar gehoord zynde, hem reeds van twee
valscheden overtuigd, en federt, dikwils, te
ver- heeft uit

(r) Vertoog der Huisv. en Vrunden van C. DE WITT. bl. 15.

(s) Zie III. Deel, 119.

(t) Vertoog en Ampliat. bl. 16, r.

1672. vergeefs, aangehouden hadt, om wederom tegen hem gehoord te mogen worden (*u*): en uit het zogenaamd *Waaragtig Verhaal*, ter verdediging van Tichelaar, opgesteld, zo men wil (*y*), door den *Corrector Hagius*, blykt niet, dat zy, meer dan eens, in elkanders tegenwoordigheid, ondervraagd zyn (*w*). Nogtans, hieldt men den Ruwaard in hegtenis. 't Schynt zelfs, dat sommigen hem op de Voorpoorte van den Hove niet genoeg verzekerd hielden, en hierom te wege zogten te brengen, dat hy zorgvuldiger bewaard werdt. Immers, des nagts tuschen den zeventienden en agttienden van Oogstmaand, ontstondt 'er een gerugt in den Haage, dat de Ruwaard wilde uitbreeken; en dit gerugt gaf aanleiding, om de Gevangenpoorte bezetten met burgerwagt. Maar 't gerugt zelf was eerst verwekt door den Klapperman, op uitdrukkelyken last van zekeren Heer: indien men anders staat maaken mag, op geschreeven^s Aantekeningen van deezen tyd, daar 't verhaald wordt, uit den mond van iemand, die 't zeide van den Klapperman zelven te hebben. 't Bezetten nu van de Gevangenpoort was eene der voornaamste oorzaken van het ongeluk, welk den Ruwaard en zynen Broeder, kort hierna, overkwam. Tot het pynigen van den Ruwaard, werdt, vervolgens, beslooten: en omdat 'er verschillend van geschreeven en geoordeeld is, zal 't niet ondienstig zyn, uit zekere byzondere aantekeningen, te boek te stellen, hoe 't zig, met deeze pyniging, hebbe toegedraagen.

Op

(*u*) Gedenk. Stukk. weg. den moord der Witten, bl. 47.

(*y*) Gedenk. Stukk. bl. 29.

(*w*) Waaragt. Verh. bl. 17, 18.

De Ge-
vangen-
poort
wordt be-
zet met
Burger-
wagt.

re bree-
ken.

Op den agttienden van Oogstmaand, des avonds, werdt den Ruwaard aangezeid, dat de Cipier last hadt, hem, dien avond, geen eeten te geeven. Hy vraagde naar reden, die de Cipier, zelf deeze boodschap gebragt hebbende, niet goedvondt te geeven. *Hoe na, hervatte toen de Ruwaard, willen zy my morgen pynigen?* Nogtans, gaf hy geen blyk altoos van ontsteltenis (x). Men bragt hem, den volgenden dag, in de pynkamer, daar hy niemant der Raads-luiden vondt. De Scherpreger, *Jan Christiaans zoon*, hem, vooraf, vergiffenis verzogt hebbende, wegens 't gene hy hem aandoen zou, begeerde, dat hy zig, gewilliglyk, in zyne handen stelde, zyn' nagttabbaard, wambuis, hemd-rok, broek en koufen uittrekkende, zo dat hy alleenlyk een onderbroekje aanhieldt. Toen, werden hem de scheenschroeven aangedaan: waarop hy zeide, *gy doet my al pyn aan, eer de Heeren hier zyn.* De scherpreger antwoordde, *dat hem dit belast was.* De Ruwaard, op 't sterker aanzetten der scheenschroeven, ongeduldig wordende, riep, *gy schelm! is my dat pyn aandaen, ik zou u wel een klink om de ooren geeven;* waarop de beul hernam, *klaagt gy reeds? 't zal 'er nog wel bet op aankomen: ik zou u hierom raaden, maar te bekennen; want gy zult de pyn niet kunnen wederstaan.* De Ruwaard zeide, *hoe kan men bekennen, 't gene men niet gedaan heeft?* Toen werdt, hem, aan ieder teen, vyftig pond gewigt, met een dun touw vol knoopen, vast gemaakt, en hy, by de armen, agterover, om hoog gehaald, tot dat de katrollen aan elkan-

1677.

De Ru-
waard
wordt ge-
pynigd.

(x) Aant. uit een Verh. van den Deurw. KERVEL, MS.

1672.

Hy be-
kent
niets.

deren fieten: waarna men hem heen en weder flingerde. De Raadsluïden, hierop binnen komende, vergden hem belydenis af. Doch hy verklaarde zig onschuldig, zeggende *rekt en scheurs my aan stukken; gy zult 'er nooit uithaalen, dat 'er niet in is*. Men bleef, nochtans, by aanhoudinge, dringen op bekentenis. Toen sprak hy heftiger, daagende zyne Regters voor Gods Vierfchaar, en zeggende, *dat zy zelve wel wisten, dat hy onschuldig ware*. Hierna, werdt hy, op de pynbank, uitgerekt, zyn lighaam, op drie plaatfen, met dunne touwen vol knoopen, gebonden, en zyn hoofd, tusfchen vier pennen, gelegd zynde. Doch hy bleef, tot het uiterfte toe, zyne onschuld betuigen (y). Men wil, dat hy, toen of wat eerder, onder 't pynigen, zynen Regters de bekende verzen van HORATIUS (1) hebben voorgehouden. De pyniging duurde, in 't geheel, vierdehalf uur. De fcherpreger, in 't eerst gezeid hebbende dat hy den Ruwaard zwaarlyk gepeinigd hadt, verspreidde, daarna, op last van zekeren Heer, dat de pyniging niets te

(y) Aant. uit den mond van Dr. JOHAN VAN FLAKVELD, die dit verhaal van den Scherpreger zelve hadt. MS.

(1) *Carm. Libr. III. Od. 3. vers 1.*

*Iustum & tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solidâ.*

't welk omtrent hierop uitkomt:

„ Geen dving'lands wenk, geen muiltziek volk,
„ Geen heul, geen foltering, noch dolk,
„ Die op de blanke deugd hunn' haat en moordpunt wetten,
„ Zyn magtig, om 't gemoed eens braaven om te zetten.

te beduiden gehad hadt, daarby voegende, dat hy die, om een glas wyns, wel doorstaan wilde. Doch men heeft nog een' brief, door hem, aan de Huisvrouw van den Ruwaard, weinige maanden laater, op zyn doodbedde, geschreeven, waarin hy haar vergiffenis verzoekt, wegens 't geene hy haaren man hadt aangedaan, te gelyk verklaarende, dat hy geene pyn aan hem gespaard hadt (z).

Het Hof, geene belydenis uit den Ruwaard hebbende konnen trekken, en egter beslooten hebbende, hem te veroordeelen, wist niet, welke misdaad men, in zyne *Sententie*, zou doen stellen. Terwyl men hier over raadpleegde, hieldt de Griffier *Adriaan Pots* den Raaden voor (a), dat 'er een voorbeeld was, dat het Hof iemand ter straffe verweezen hadt, zonder belydenis of misdaad uit te drukken in de *Sententie* (2). Dit voorbeeld besloot men te volgen en des anderendaags, werdt de *Sententie* opgemaakt; die, woordelyk, aldus luidde:

'T HOF VAN HOLLANDT, *gesien ende geexamined* hebbende de *stukken ende munimenten*, by den *Procureur Generaal van den selyen Hove*, overgegeven, tot laste van MR. CORNELIS DE WITT, *Oud-Burgemeester der Stad Dordrecht ende Ruard van den Lande van Putten*, *jegenwoordigh Geyangen op de Voorpoorte van den selyen Hove*, midts-

(z) Gedenk. Stukken, bl. 1.

(a) Geschr. Aant. van deezen tyd. MS.

(2) In 's Lands *Geschiedenisfen*, zyn my hiervan twee voorbeelden bekënd, te weeten de *Sententien* van *Uitenbogaard* en *Trefel*, in 't jaar 1619 geveld: doch deeze *Sententien* waren niet van 't Hof, maar van *gedelegeerde Regters* geweest. Zie X. Deel, bl. 374.

172.

V.
Hy wordt verval-
len ver-
klaard van zyne
ampten,
en ten
Lande uit
geban-
nen.

1672. *gaders syne examinatie ende confrontatien, als mede 't gene van wegen den voorschreven gevangen is overgeleyert, ende voorts overwoogen hebbende 't gene ter materie dienende is, ende eenighsints heeft mogen moveren; verklaert den selven Gevangen vervallen van alle zyne Digniteyten ende Ampten, by hem tot noch toe bedient: Bandt hem voorts uyt den Lande van Holland ende West-Vriesland, zonder daer oyt wederom in te komen, op poene van swaerder straffe, te ruymen deselve Landen met den eersten, ende condemneert hem in de kosten en misen van Justitie tot taxatie ende moderatie van den voorsz. Hove. Actum by de Heeren Adriaen Pauw, Heere van Bennebroek, President, Aelbrecht Nierop, Willem Goes, Heere van Boeckborstenburgh, Frederick van Lier, Heere van Soetermeer, Cornelis Baen ende Mattheus Gool, Raedshuyden van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende gepronuncieert op de Voor-poorte van den selven Hove, op den twintighsten Augusti sestiën honderd twee en tseventigh.*

In kennisse van my

A D R. P O T S.

Aanmerking over zyne Sententie.

Uit deeze Sententie, bleek genoegzaam, dat de Regters den Ruwaard niet schuldig hielden aan de misdaad, met welke hy betigt was, alzo hy anders zwaarer straf verdiend zou hebben. Ook hieldt men 't daarvoor, dat zy, meer om Staatkundige dan om eenige andere redenen, bewoogen geweest waren, om den gevangen uit zyne ampten te zetten en ten Lande uit te bannen (b). Doch 't leedt niet veel

(b) BURNET *Vol. I. p. 325.*

le uren, na 't uitspreken deezer Sententie, of hem trof zwaarer lot, dan hem de Regters hadden opgelegd. Men wist zelfs zynen Broeder Joan in te wikkelen in de ramp, die hem, bereid was. En de dag liep niet ten avond, of beide de Broeders verftrekten tot een Schouwfpel, waaraan de laate nakomelingschap niet zonder afgryzen gedenken kan, en waarvan wy, hier, de merkwaardigfte en minst bekende byzonderheden, uit egte Aantekeningen, zullen verhaalen.

Op Saturdag, den twintigften van Oogst-
 maand, tufchen agt en negen uren des mor-
 gens, begaven zig de Raadsluiden van den Ho-
 ve naar de Voorpoorte, om den Ruwaard de
 Sententie voor te leezen. Hy begeerde, dat zulks
 gefchiedde, ter gewoonlyker plaatfe, de rolle
 van het Hof. Doch men gaf hem te verftaan,
 dat hy, derwaards gebragt wordende, gevaar
 loopen zou van mishandeld te worden, door 't
 volk. Hy hernam, dat hy voor 't volk niet ver-
 vaard was, andermaal vorderende, dat men
 hem naar de rolle bragt. Doch men floorde zig
 niet aan zyn verzoek, en voer voort met het
 leezen der Sententie. Midlerwyl, hadt, vol-
 gens zeker gefchreeven Verhaal, een der Reg-
 teren (3) gezonden om Tichelaar; dien hy, in
 een' hoek van de Kamer, daar 't nogtans be-
 luisterd werdt, door een' der Klerken van den
 Fiskaal Ruisch, die 't, naderhand, verhaald
 heeft, voorhielt, „ dat de Ruwaard gebannen
 „ zou worden; dat hy 't niet verder hadt kon-
 „ nen brengen; doch dat Tichelaar nu naar
 „ buiten gaan moest, en 't volk ophitsen, om
 „ zulk

1673.

Men
 leest den
 Ruwaard
 de Sen-
 tentie
 voor.

Tiche-
 laar
 wordt
 aangeze-
 om't volk
 tegen
 hem op
 te hiften

(3) Mr Aelbrecht Nicrop.

1672. „zulk een' schelm, die den Prins hadt willen
 „vermoorden, van kant te helpen.” Hierby
 „moest hy voegen „ dat men hem immers niet
 „los gelaaten zou hebben, zo hy den Ruwaard
 „valschelyk angeklaagd hadt; doch dat 'er
 „meer aan 't schelmstuk vast waren, welken
 „men hadt willen verschoonen (c)” En 't zal
 „haast blyken, hoe meesterlyk Tichelaar zig
 naar deezen raad wist te gedraagen.

Briefjes,
 ten zelf-
 den ein-
 de ge-
 strooid.

't Vonnis gelezen en de Raadsluiden ver-
 trokken zynde, verspreidde zig 't gerugt van
 het zelve, wel haast, door den Haage; daar
 men, ten zelfden tyde, briefjes gestrooid en
 aangeplakt, hadt, strekkende, om 't volk te lok-
 ken naar de Gevangenpoorte, voor welke ik
 vind, dat, omtrent half tien uren, niet meer
 dan twee Burgers met hun geweer en twee Rui-
 ters stonden. De affchriften van twee byzonde-
 re briefjes zyn my ter hand gekomen, die ik
 niet weet, dat ergers gedrukt zyn. Ik voeg ze
 hieronder (4), op dat men zou kunnen zien,
 waar

(c) Omstand. Verh. van den moord der Witten. MS.

(4). Het eene was een tydſchrift, dus luidende:
*CornELIs De wlt, RVAert Van PVtten,
 VerraDer Van 't Lant en 's PrInCen Vlant.
 Gaat naar 't geVangenbVIs, nHet Verre Van 't
 Groene sootle, aLwaar bl haast Loon naer
 Sllne werCken sal ontfangen. In 't laer,
 ALs Ian Barten en Pieter GrosIVs het zlln ontfapt.*

Het andere stondt, des morgens, aan de Kerkdeur,
 aangeplakt, en luidde:

*Lucifer roept uit de Hel,
 Wanneer de Witt daar komen zel.
 De Burgers riepen uit den Haag,
 Wagt hem t'avond in u waag*

waar sommigen, al vroeg in den morgen, op uit waren. Ondertusfchen, zag men, in deeze briefjes, alleen op den Ruwaard, alzo men den gewezen Raadpensionaris, toen dezelve geftrooit werden, nog niet in 't net hadt. Deez' hadt, maar even, uit zyn' knegt, verftaan, hoe 'er gerugten liepen, dat de Ruwaard gebannen was, of de Dienftmaagd van den Cipier kwam hem boodfchappen, dat zyn Broeder vry verklaard was, en hem terftond eens begeerde te fpreken. De Witt bevondt zig, toen, ten huize van zynen Zwager, den Heere van Zwyn-drecht, op den Kneuterdyk, en tradt; terftond, ter deure uit, verzeld van zyne twee Klerken, *Wolfert Bacherus* en *Reinier van Ouvenaller*, en van zynen dienaar, *Jan van der Wisfel*. Hy hadt, eer hy uitging, belast, dat men hem de koets nazondt, met welke hy zynen Broeder dagt af te haalen. Zyn Vader, de Rekenmeester de Witt, toen, in den tuin, bezig met leezen, en verneemende, dat hy vertrokken was, zonder hem te waarfchuwen, nam het hem eenigszins kwalyk, alzo hy verklaarde, dat hy hem gaarne verzeld zou hebben (*d*). De Witt, voor de Gevangenpoorte gekomen, vraagde den twee burgeren, die hy daar nog maar vondt, of zy niet iets gehoord hadden, ziende, naar 't fchynt, op het vonnis van den Ruwaard, waarop, met een ftuursch gelaat, *neen* geantwoord werdt. Men liet hem voorts, ongemoeid, ter Voorpoorte ingaan. De Cipier bragt hem, terftondt, by den Ruwaard (*e*), die zig, zo my, uitmondellinge overleveringe, berigt is, verwonderd toonde, dat

1672.

Men loke
den ge-
wezen
Raad-
pension-
aris op de
Voor-
poorte.

(*d*) Tweejaar. Gefchied. bl. 67.

(*e*) Gedenkw. Stuk. II. 30, 31.

1672.

Tiche-
laar hitst
het volk
op, om
de Wit-
ten van
kant te
helpen.

dat hy hem zag, verklaarende, hem geenszins ontbooden, noch hem iets noodzaakelyks te zeggen te hebben. Ook wil men, dat de Broeders, van toen af, begonden te vermoeden, dat 'er iets kwaads tegen hen gebrouwen werdt.

Joan de Witt was maar pas op de Poorte gekomen, of Tichelaar tradt naar buiten. In 't gaan over 't buiten- en binnenhof, werdt hy, door sommigen, staande gehouden, by welke gelegenheid, hy verscheiden' vinnige beschuldigingen uitlineet tegen de Witten. Doch gekomen voor de Kasteleinye, werdt hy ontvangen van zekeren bekenden Ligtmis, Jonker van der Moesel in de wandeling genoemd, die hem, voorts, aan 't praaten hielp. Daarna begaf hy zig voor de opgefchooven' raamen der Kasteleinye, met luider stemmen, ten aanhoo- ren van eene menigte, die, van tyd tot tyd, aanwies, zeggende „ dat de Ruwards slegts om „ de leus gepynigd was; dat men hem 't hoofd „ voor de voeten hadt behooren te leggen; „ doch dat men hem alleenlyk van zyne ampten „ beroofd en gebannen hadt, omdat de Reg- „ ters zo wel schuldig waren, als hy.” Daarna, 't hoofd ten vensteren uitsteekende, riep hy 't graauw toe „ dat die hond, meenende den Ru- „ waard, haast, met zynen Broeder, afkomen „ zou; doch dat het nu de tyd nog was, om „ het te beletten; dat men zig eerst aan deeze „ twee schelmen wreeken, en daarna de ande- „ ren, meer dan dertig in getal, straffen moest.” 't Volk, door deeze en diergelyke redenen, gaande gemaakt zynde, raakte aan 't roepen, de Burgers wapen! wapen! 't graauw moord! moord! verraad! verraad, freevende, te gelyk,

'tGraauw
sreeft
naar de
Voor-
poorte.

naar

maar de Gevangenpoorte, en frydende, onderling, wie de eerste zyn zou, om de Witten het leeven te beneemen (f). 1672.

De Staaten van Holland, ten deezen tyde, vergaderd, om eenen nieuwen Raadpensionaris te kiezen, kreegen, uit de Heeren *Filips Jakob van Boetselaar*, *Heere van Asperen*, *Adriaan Bogaard* en *Gillis Valkenier*, zitting hebbende in de Gekommitteerde Raaden, terstond, kennis van deeze samenrotting. Asperen voerde het woord, verhaalende, onder anderen „ dat „ het graauw, zo gezeid werdt, eenigen uitgezonden hadt, om de boeren uit de naaste „ dorpen naar den Haage te doen komen;” welk gerugt egter, naderhand, valsch bevonden werdt, zonder dat ooit, met zekerheid, gebleeken is, van wien, of met wat oogmerk, het verzierd zy. De Staaten vonden, hierop, eenpaariglyk, geraaden „ de Gekommitteerde „ Raaden te verzoeken en te gelasten, de drie „ Kompagnien Ruiters, „ die toen alleen in den Haage lagen, zynde een deel der bezettinge, onlangs, verlegd naar 't Noorderkwartier „ in „ de wapenen te doen komen, om, door middel derzelven, de samenrotting te doen scheiden, met gemoede, ware 't mogelyk, of anders, met schieten op de wederspannigen.” Voorts, zouden de Gekommitteerde Raaden ook bezorgen, dat de Wethouderschap van den Haage de vertrouwdste schuttery, die hier zes vendels sterk was „ in de wapenen deedt komen: ook zouden ze, tot sluitinge der boeren, welken men hielt in aantogt te zyn, „ de

De Staaten van Holland krygen 'er kennis van en stellen 'er orde op.

(f) Gedenk. Stukken II. 16, 17.

1672. „ de valbruggen doen ophaalen, en de schuif-
 „ ten doen leggen aan deeze zyde der Graft.
 Eindelyk, befloot men „ zyne Hoogheid, ter-
 „ ftond, kennis te geeven van 't gene 'er om-
 „ ging, hem verzoekende, ten spoedigfte, in
 „ den Haage te willen komen, te gelyk eeni-
 „ ge Kompagnien te paarde en te voet mede-
 „ brengende (g).” Terftondt na 't neemen van
 dit befluit, kreeg de Ritmeester, *Graaf van*
Tilly, fchriftelyk bevel, uit den naam der Ge-
 kommitteerde Raaden, door den Sekretaris,
Simon van Beaumont, getekend, om zyne en de
 twee andere Kompagnien Ruiters, ten spoedig-
 fte, te doen opzitten; en om de Kompagnie,
 dié thans de wagt hadt, te ftellen voor de *Corps*
de garde of Hoofdwagt der Ruitery, en de
 twee andere Kompagnien op de Plaats. Voorts,
 was hem gelast, aldaar, de nadere bevelen der
 Gekommitteerde Raaden af te wagten (h). Ten
 zelfden tyde, werdt de trom geroerd, om de
 fchuttery in de wapenen te doen komen. De
 Staaten ook, gereed fttaande om te fcheiden,
 hadden, op den voorflag van Amfterdam, be-
 flooten, allen in den Haage te blyven (i).

Een der
 Klerken
 van Joan
 de Witt
 in ge-
 vaar.

Weinige oogenblikken, na dat Joan de Witt
 op de Voorpoorte gekomen was, zondt hy zy-
 ne twee Klerken naar beneden, Bacherus, om
 een Affchrift van de Sententie te haalen, en
 Ouwenaller, om te zien, of 'er ook veel volks
 voor de Poorte ftondt. Bacherus, met een ont-
 feld gelaat en wankelenden gang, ter Poorte
 uit.

(g) Refol. Holl. 20 Aug. 1672. bl. 137. Aant. van den Penf.
 Hop van dien zelfden dag MS.

(h) COSTERUS Hitt. Verhaal, Eyleg. bl. 426.

(i) Gedenk. Stukken, bl. 18, 45.

uitgetreden, was maar weinige huizen voort geraakt, toen hem 't volk agter na zette. Men hadt hun diets gemaakt, dat een Klerk van den Verraader de Witt, die al deszelfs geheimen wist, uit de gevangenis gekomen was. Verscheiden' wilden den schelm te lyve. Doch Bacherus verhaastte zynen tred niet, waardoor 't graauw hem voorby liep, zonder hem te ontdekken. Maar eer hy met de Sententie te rug kwam, was de menigte voor de Poort reeds zo sterk aangegroeid, dat hy 'er niet doorkon. Of veel ligt, heeft de vrees hem het wederkeeren belet. De gewezen Raadpensionaris, omtrent een uur naar hem getoefd hebbende, en verneemende, dat het volk sterk aangroeide voor de Poorte, besloot, ten half elfuuren, zonder zynen broeder, af te gaan. Doch de burgers beletten 't hem. Een onder anderen, van Os genaamd, dreef hem toe, *hier mag niemand uit.* Hy vraagde *waarom niet, mannen? immers weet gy wel, wie ik ben.* Anderen riepen, *wy hebben 'er geen' last toe. Wat last, hernam hy, moest gy hebben? Van onzen Officier, was het antwoord.* Hierop, ontstondt een geroep van *schiet! schiet!* De Klerk Ouwenaller trok toen Heer Joan te rug, en de deur werdt wederom toegedaan. De Witt, weder by den Ruwaard gekomen zynde, zeide, een en andermaal, *ik wenschte dat ik hier van daan was. Hoe kom ik hier nog van daan?* Kort hierna, kwam Gerard Ameling, Boekverkooper op de Zaal van 't Hof, en Vendrig van 't Orange blanche & bleu vendel, neveris den genoemden van Os, boven, by de Broeders. De Vendrig nam aan, met zynen Kapitein, te overleggen, hoe men Heer Joan best uit het ge-

16728

Joan de Witt zoekt alleen van de Poort te gaan. 't Wordt hem belet.

1672. vaar zou kunnen verlossen. Doch hy keerde niet te rug, door de schuttery verhinderd zynde. Heer Joan onderzocht ook, of 'er geen gelegenheid ware, om ergens agteruit te geraaken. Maar de Cipier verzekerde hem, dat zulks onmogelyk was (k).

De Schuttery komt in 't geweer, en plaatst zig omtrent de Voorpoorte. Bitterheid van sommigen, Midlerwyl, waren de zes vendels schutters in de wapenen gekomen, deels uit eigen' beweeging, en deels uit last der Burgemeesteren van den Haage. Sommigen, en onder deezem, *Henrik Verhoef*, Zilverfmid op de Vogelmarkt, hadden elkanderen sterk opgehitst, om zig te wreken aan de Witten. Zelfs hadt *Joan van Bankhem*, Schepen, en naderhand Baljuw van 's Graavenhaage, eenige Kapiteins, by eede, doen belooven, om de Witten niet in 't leeven te laten (l). Het Orange blanche & bleu Vendel, welk, deezem dag, de wagt hadt, plaatste zig regt voor de Gevangenpoorte. Het witte en het Oranje-Vendel voegden zig op de Plaats: het groene en het kolombynen- of appelbloeifel-Vendel op den Vyverberg. Het blaauwe, geboden door Kapitein *Zacharias de Zwart*, die, naderhand, nevens twee andere Burger-Kapiteinen, tot Vroedschap van den Haage, werdt aangesteld, vervatte de vinnigste vyanden der twee Broederen, en onder deezem, den Zilverfmid, *Verhoef*, die, naderhand, verhaald heeft, dat hy zig van een Staaten-roer voorzien hadt, waarop hy twee kogels hadt laten loopen, en dat hy, des morgens, God hadt gebeden, dat hy, tot het van kant helpen der Broederen, mogt

en byzonderlyk van den Zilverfmid *Verhoef*.

(k) Gedenk w. Stukk. bl. 18, 32, 33, Omstand. Verh. *D.S.*
 (l) Omstandig Verhaal. *D.S.*

mogt medewerken, of zelf omkomen. Dit Vendel trok eerst naar den Singel, wordende ontmoet van eene Kompagnie Ruiters, die Verhoef toetste, door het roepen van *de Prins boven! de Witten onder! wie anders meent, dien sla de donder*: waarop zy antwoordde, *dat zy 't ook zo meende*. Maar het blaauwe Vendel, klaagende, dat het te bekrompen stondt op den Singel, trok, eerlang, naar het Huis van den Ryngraaf, en dus digter aan de Gevangenpoorte. De drie Kompagnien Ruiters hadden ook post gevat. De Graaf van Tilly stondt, met zyne Kompagnie, op de Plaats, buiten de Gevangenpoort, voor de herberg de Zwaan: de andere Kompagnie op den Kneuterdyk, en de derde op het Buitenhof. Doch de Burgers van 't Orange blanche & bleu Vendel, daar zig eerlang, het blaauwe Vendel onder stak, plaatsten zig zo dicht voor en nevens de Kompagnie Ruiters onder Tilly, dat de paarden zig nauuwlyks beweegen konden, zonder de burgers uit het gelid te dringen; waardoor, van wederzyde, nu en dan, eenig gemor ontstondt (m). Terwyl de bürgery hier stal hielt, werdt Verhoef, eerst door den Burgemeester en Kolonel, *Joan Maas*, en daarna, door de Wethouderfchap van den Haage, op 't Stadhuis, op eene vriendelyke wyze, verzogt van zyn opzet af te staan; doch hy beantwoordde hunne beleefdheid, bruskelyk, en keerde, scheldende, naar de Poorte te rug (n).

1672:

De Ruitery vat ook post.

Omtrent den middag, ontstondt 'er een ge- Valsch rugt gerugt.

(m) Gedenk. Stukk. bl. 5, 6, 18, 19, 26, 33, 34, 35.
 (n) Gedenk. Stukk. bl. 6, 7, 8, 9.

1672. rugt onder de Burgerye, dat de Witten ontsnapt waren. Tien of twaalf Burgers uit het Orange blanche & bleu Vendel kwamen, toen, boven, by de Broeders; doch gingen, terstond, wederom af, om 't graauw te stillen, en het te verzekeren, dat de Heeren nog op de Poort waren. Men moest, daarna, nog twintig of dertig van het slegtste graauw aan de kamer der Broederen laten komen, op dat zy 'er door hunne eigen oogen van zonden overtuigd worden. Ook waren 'er Burgers, die de naaste huizen doorzogen, om te zien, of 'er ook kans ware, om door dezelve te ontvlugten. Een Metfelaar, *Klaptas* genaamd, plaatste zig, met zyn roer, op het dak der Poorte, van zins om los te branden op de Witten, als zy ergens mogten uitkomen (o).

Joan de Witt, andermaal, willende afgaan, wordt door de burgers en door den Fiskaal Ruisch, verplicht te blyven.

Ten een uure omtrent, zetteden de Broeders zig aan de tafel. Onder de maalyd, kwam de Dienstmaagd van den Cipier den Ruwaard zeggen, dat de Burgers zeer oplopend werden. *Wat willen zy hebben?* vraagde de Ruwaard. *Zy willen u doodslaan*, hernam de Dienstmaagd. *Is 't om my te doen*, zeide toen de Ruwaard, *laatzze komen; hier ben ik*. Ook kwamen, tegen 't einde van de maalyd, omtrent ten twee uren, de Fiskaal Ruisch, gevolgd van eenige Officiers der Burgerye en vyf of zes Burgers, in 't vertrek. De Fiskaal, den Klerk Ouwenaller en den Dienaar Jan van der Wisfel hebbende doen vertrekken, gaf te kennen, dat de Burgers daar kwamen, tot bewaaring van den Ruwaard. Heer Joan, toen meenende af te gaan, werdt egter ook

(o) Gedenk. Stukk. bl. 18, 26, 33.

ook opgehouden, door de Burgers, zeggende, *hela, mijn Heer, gy moet hier mede blyven.* Ook verzogt de Fiskaal hem, nog wat te willen toeven, om 's volks wille. Hy zag zig dan genoodzaakt te blyven. De Broeders, de Officiers nodigende tot eeten, 'twelk eenigen deden, onderhielden ze, verder, met een minzaam gesprek, in welk zy, zo sommigen schryven (p), genoegzaam overtuigd werden van des Ruwaards onschuld. Na de maalyd, schikte de Heer Joan sloeg den Bybel op, en verkwikte zig, met leezen in 't Boek der Regteren.

't Oproer voor de deur vermeerderde, midterwyl, hand over hand. De Burgers, misnoegd, dat zy, door de Ruitery, in hun oogmerk betlet werden, zогten ze te doen aftrekken. Men drong, van tyd tot tyd, in op elkanderen. De Burgers vielen aan 't dreigen, en men stondt nu in vreeze voor een bloedbad, toen 'er schielyk een gerugt ontstondt, dat een hoop boeren in aantogt was naar den Haage (q). Toen begeerden de Burgers, dat de Ruitery aftrokke, om de toegangen te bezetten; doch deeze be-riep zig op haaren last, die haar verbondt, hier, tot nader bevel, te toeven. Twee Gekommitteerde Raaden, de Heeren van Asperen en *Adriaan van Boschveld*, hielden, ten deezen tyde, de middag-maalyd ten huize van den Kommissaris *de Wilde*, op de Prinzen-graft. Derwaards begaven zig eerst twee Serjanten, *Duurkant* en *van Spanje*, begeerende bevel aan de Ruiterye om

Gerugt van den aantogt der boeren naar den Haage.

Twee Gekommitteerde Raaden belasten de Ruitery af te trekken,

(p) Holl. Merc. van 1672. bl. 138.

(q) Gedenky. Stukk. bl. 33, 34.

1672. om af te trekken. Doch zy kreegen geen gehoor. Wat laater, deden twee Kapiteinen, *van Leeuwen* en *van Reenen*, het zelfde verzoek. Men vraagde hun, of zy wilden aanneemen, de Heeren, die op de Poort waren, te befchermen tegen allen overlast. Zy beloofden 't; doch hitten, te rug gekeerd, hunne vendels nog fterker op. 't Gerugt van de aankomst der boeren vast vermeerderende, hielden zelfs *Joan Maas* en *Jakob van der Hoeve*, de eerste Burgemeester, de andere Pensionaris van 's Graavenhaage, aan, by *Asperen* en *Boschveld*, op het verzenden der Ruiterye naar de toegangen. En hierop kwam mondeling bevel aan *Tilly*, om den naderenden boeren tegen te trekken. Doch hy weigerde zyne post te verlaaten, ten ware het hem schriftelyk belast werdt (r). Wat laater, kreeg hy schriftelyken last, opgesteld, door den Kommiss de *Wilde*, en getekend door de Heeren van *Asperen* en *Boschveld* „ om zyne „ Kompagnie en die van den Ritmeester *Steenhuizen*, Heere van *Malden*, in vier partyen „ te verdeelen, dezelve stellende aan de *Wagenbrugge*, zynde den ryweg naar *Delft*; by „ de *Westbrugge*, strekkende naar *Loosduinen*; op of omtrent de *Scheveningsche brug*, „ en omtrent het *Tapythuis*, strekkende naar „ beide de *Boschbruggen*.” Wyders, moest hy, „ van tyd tot tyd, een' Ruiters of twee op „ kondschap uitzenden, en, eenigen onraad „ verneemende, terstond, kennis geeven aan de „ Hoofdwagt en aan de Burgerye (s).” *Tilly*,

(r) Onstandig Verh. MS. uit den mond van de: Kommiss de *WILDE*.

(s) Zie *COSTERUS* Hist. Verh. *Byleg*, bl. 427.

om de
toegan-
gen te be-
letten.

ly, deezen last ontvangen hebbende, zeide ik zal gehoorzaamen; doch nu zyn de Witten doode luiden. Hy vertrok dan, met twee Kompagnien: de derde bleef staan op het Buiten-Hof, de gewoonlyke wagt houdende.

De Ruitery vertrokken zynde, kreegen de Burgers meer ruimte. Het blaauwe Vendel, opgehitst door den Schepen van Bankhem, om de Witten van de Poort te haalen, trok, omtrent ten vier uren, voort, tot onder de Gevangenpoorte, en mengde zig met het Orange blanche & bleu Vendel, welk daar nog post hielt. Kort hierna werdt 'er geroepen „ dat men de Heeren van de Poort haalen, en op 't Stadhuis „ in beter bewaaringe brengen moest, tot op „ de komst van zyne Hoogheid.” 't Schynt, dat men nu van geen doodlaan sprak, om de goedwilligen, te eerder, de hand te doen leenen aan de toeleg, of ten minste te maaken, dat zy dien niet hinderden. Weinig laater, werdt 'er, door den Zilverfmid Verhoef, den Wapenshyder *d'Affigny*, den Pokmeester *Adriaan van Vaalen*, den Beeldshyder *Kaspar de Mars*, den Wynkooper *van Dorsten*, en eenige andere Burgers, geschooten op de deur der Voorpoorte, die haast zo vol gaaten werdt, dat zy een rooster geleck. Nogtans, ging zy niet open. Verhoef liep toen, op den raad van zekeren Koetsier, naar 't Voorhout, by 't Leidsehe Wagenveer, onthaalende daar den Smid van zyne Hoogheid, zyns ondanks, eenige mokers, hammers en breekyzers. Hierop, werdt de deur, geweldiglyk, gebeukt, onder een ysfelyk dreigen, dat men al vermoorden zou, wat men 'er binnen vondt, zo zy niet geopend werdt. De

1672.

De Burgers zettelkenander aan. om de Witten van de Poort te haalen.

Men schiet en beukt op de Poorte;

1672. Cipier, hierdoor vervaard gemaakt zo 't scheen, opent, eindelyk, de deur. Straks stuiyen Verhoef en eenige anderen de trappen op, naar 't vertrek, daar de Broeders hun deerlyk lot waren verwagende (t). De Ruwaard lag nog op 't Ledekant, hebbende een slaapmutsje op 't hoofd, en een lang dasje om den hals. Zyn paruik en hoed hingen aan het hoofdeinde. Heer Joan stondt gekleed, met' een sluweelen mantel om, aan eene tafel, aan de andere zyde van 't vertrek, lezende in den Bybel, en hebbende eenen Deurwaarder of Bode by zig. Zo ras waren de Burgers niet binnen, of Verhoef vliegt naar 't Ledekant, schuift de gordynen, met beide de handen, open, en dryft den Ruwaard toe; *Verraaider, gy moet sterven, bid God en beroid u.* Waarop de Ruwaard, zeer ontfteld zynde, zeide, *Vrienden, wat heb ik misdaan?* en Verhoef wederom, *gy zyt een Prinzenmoorder, een verraaider, een schelm! haast u.* De Ruwaard, toen opryzende, bleef eene poos zitten, met gevouwen' hadden, als iemant die bidt; terwyl één der Burgeren, met de kolf van den snaphaan, naar hem floeg, zo geweldig, dat de stylen van 't Ledekant tot elkanderen vielen, zonder dat egter de Ruwaard gekwetst werdt. Deez', toen de beenen van 't Ledekant fleekeude, vondt dat één der opgekomen' Burgeren deszelfs water, in zyne kamermuilen, gemaakt hadt: waarop hy, het hoofd schuddende, zeide, *ziet, wat hebben ze gedaan.* Maar Verhoef antwoordde; *trek aan maar, 't is voor u slegts om een' korten tyd te doen.* Toen hing hem iemant den

(t) Gedenkw. Stuk. bl. 7, 10, 18, 19, 20, 35, 36, 37.

De Broeders KORNELIS en JOAN DE WITT, in een Vertrek der gevangen poorte in den Haage, overvallen door enige Burgers, op den twintigsten Augustus 1672.
Is. Teniers sculpsit.

den nagtrok om: doch men gaf hem geenen tyd, om zyne kousen aan te doen. Met ééne onderkous aan 't linker been, werdt hem, tastende naar de zwarte bovenkous, met eene scherpe pen, naar de keel gesteken. De gewezen Raadpensionaris werdt, in 't eerst, niet aangeraakt. Hy vraagde dan, *of men hem ook meende om hals te helpen?* waarop iemand zeide, *ja, schelm, verraader, dief, gy zult den eigen gang van uw' Broeder gaan.* Heer Joan, toen iet tot zyne verdediging willende zeggen, kreeg zulk een' geweldigen slag, met de kolf van een' snaphaan, aan 't hoofd, dat 'er 't bloed uit gudsde; waarop hy, zonder te ontfellen, zyn' hoed en kalotje aflagte, en zyn' neusdoek op de wonde lei, zeggende, voorts, de handen over elkanderen leggende, met een onverbleekt gelaat; *manneen, is 't om myn leeven te doen; schiet my dan terstond maar onder de voet.* Verhoef belette dit eger, dryvende, dat zulke schelmen in 't openbaar sterven moesten. Den Officieren en Burgeren, die de Broeders te vooren bewaakt hadden, en nu iet tot hunne verfooning zeggen wilden, werdt toegegrauwd, *gy zyt schelmen, gy hebt u al mede laten omkoopen.* 't Leedt niet lang, of men fleurde eerst den Ruwaard, dien eene bedplank naar 't hoofd gesmeeten werdt, onder een woest gejuil en getier, de trappen af. Toen werdt hy by de keel gevat, en geleept, tot omtrent vier treden buiten de Gevangendoor, regts af, naar den vyver toe. Midlerwyl, was Joan, die, onder 't dringen, zyn' hoed reeds kwyt geraakt was, zynen Broeder gevolgd, wordende by de hand geleid, door Verhoef, wien hy vraagde: *vroome burger, hoe gaat dit zo?*
hem

1672;

De gewezen Raadpensionaris wordt, met de kolf van een' snaphaan, gekwetst.

De Broeders worden buiten gefleurd.

1672. hem, ondertusfchen, aanziende, met een ge-
 laat, zo vinnig, dat het hem verbaasde. Nog-
 tans ondernam hy, de Witt te betigten van Land-
 verraaderye. Doch terwyl deeze zig, kort en
 bondiglyk, verdedigde, begonden eenigen te
 roepen, dat Verhoef zig reeds met den Raad-
 pensionaris verftondt, en deszelfs goudbeurs
 en uurwerk al weg hadt; waarop Verhoef, toornig
 wordende, Heer Joan van zig afstiet, met
 deeze woorden, *neemt den fchelm dan, en bruidt
 met hem voor den duivel!*

en deer-
 lyk om-
 gebragt.

Adriaan van Vaalen, Verhoef en anderen ha-
 den voor, de Broeders te fleepen naar de
 woonlyke Strafplaats, het groene zoodje, en ze
 daar te doorschieten: doch hiertoe hadt de woe-
 de geen geduld. De Ruwaard, reeds onder de
 voet geraakt, werdt, meest door het slaan met
 de kolven der fnaphaanen, waartoe de Wyn-
 koper *van Ryp* en zekere Vleeschhouwer *Louw*,
 en, in de wandeling, *Kapitein van de Hal* ge-
 naamd, de hand leenden, ter dood gebragt.
 Een bootsgezel, van een' luifel gefprongen, gaf
 hem, met zyn' houwer een' houw in 't hoofd
 en een' ander in de hand. Ook heeft *Kor-
 nelis d'Assigny*, Vendrig van 't blaauwe Vendel,
 hem, met zyn' degen, verfcheiden' fteeken ge-
 geven. De gewezen Raadpensionaris, maar pas
 buiten de Voorpoorte gekomen, werdt, door
 den Notaris *van Soenen*, met de piek in 't aan-
 gezigt gekwest. Daarop voortgeftooten, tot om-
 trent half weg tusfchen de Poort en 't groene
 zoodje, fchoot hem *Jan van Vaalen*, Broeder
 van Adriaan en Luitenant te water, met een
 pistool, in den nek, dat hy op de knieën neder-
 zeeg. Toen, Hoofd en handen hemelwaards hef-
 fen.

fende, werdt hem toegegrauwd, *gy bidden! gy om God denken! gy gelooft niet, dat'er een God is, en hebt hem al lang verzaakt, met uwe schelmeryen en verraaderyen (u)*. Ten zelfdentyde, gaf Pieter Verhagen, Waardin den Dolfyn en Schutter onder 't witte Vendel, hem, met de kolf van den snaphaan, zulk een' geweldigen slag op 't hoofd, dat hy ter aarde stortte, wordende, voorts, door den Vleeschhouwer, *Christoffel de Haan*, en verscheiden' anderen, afgemaakt. Het Lyk van den Ruwaard, toen, by dat van zynen Broeder, gesleept zynde, sloegen de burgers eene halve kring om de twee Lyken, en schooten'er een algemeen *Salvo* op, welk de lighaamen aan fleteren geslaagen zou hebben, zo niet de meeste kogels, door 't nederwaards houden der snaphaanen, uit de loopen gerold waren, eer men vuur geeven kon (v). Voorts, werden de lyken, door 't slegtste graauwen eenige Burgers, gesleept naar 't groene zoodje, daar zy, door een Matroos, by de beenen, aan de wip werden opgehangen, waartoe de Burgers de lonten leenden. Een knegt van de postwagens, met den fluweelen mantel van Heere Joan wegloopende, werdt ontmoet, door den gewezen Luitenant-Admiraal, Kornelis Tromp, dien hy toeriep, *hier heb ik de fulpen lap van den Verraader langen Jan*: waarop Tromp antwoordde, *dat is goed, mannen*, zig voorts stellende regt voor de strafplaats (w), 't Lyk van den Ruwaard hing, eene sport hooger, dan dat van zynen Broeder, welk, merkelyk langer zynde,

1679.

De Lyken worden by de beenen aan de wip opgehangen.

(u) Omstandig. Verh. MS.

(v) Gedenk. Stukk. bl. 11, 12, 13, 14, 21, 22, 26, 29, 38, 39.

(w) Gedenk. Stukk. bl. 22, 23, 29. Omstandig. Verh. MS.

1672. met hoofd en schouders, het schavot raakte. De lighaamen waren toen genoegzaam naakt uitgeschud, en reeds, met houwen en snyden, geweldiglyk, mishandeld, waarin, terwyl zy hingen, werdt voortgegaan. Eerst sneedt men Joan de twee voorste vingers van de rechterhand, met welke hy, riep men, het eeuwige Edict bezwooren hadt. Men hadt de leden, die de schaamte verborgen houdt, in den Ruwaard, met eene doode kat, hier, by toeval, gevonden, en in Joan, met eene oude lap of stuk van een rozynekorf, toegedekt; doch deeze dekfels werden, wel haast, weg gesmeeten. Een uit den woesten hoop zette de tanden in des Ruwards manlykheid, poogende dezelve af te byten; doch hy sneedtze, daarna, af. Een ander slokte een oog in, welk hy hem uit het hoofd geboord hadt, luidkeels vragende: *of hy het wel wederom zou kunnen losfen?* een derde sneedt den Ruwaard, omtrent de heupen, een stuk vleesch uit het lighaam, welk hy voorgaf, met zynen vriend Tichelaar, dien avond, gebraden, te zullen opeeten. Geduurende dit ysfelyk schouwspel, vraagde iemand, Tromp ziende onder de toekykers, *wat zegt 'er myn Heer Tromp van?* waarop Tromp, naar 't verhaal van eenigen, antwoordde, *dat moet 'er nu so mede door;* doch anderen melden, dat hy, den hoed in de oogen trekkende, stil zweeg. Ondertusfchen, geesfelden sommigen de Lyken, met de handen, onder 't melden der schelmstukken, welken men den Broederen te last gelegd hadt. Een matroos schreeuwde, *dit zyn de schelmen, die geene Vloot tegen Kromwel in zee wilden brengen; maar den ouden Admiraal Tromp so deerlyk vermoorden lieten.*

van alle ledematen beroofd, en schandelyk mishandeld.

Getier van een Matroos.

ten. Die hond, wyzende op het Lyk van Joan, meende het den zoon, ons Keesje, ook te klaaren; doch dit miste hem. Evenwel zette hy hem nog af. Maar toen de Broër van deezen schelm tegen een' wettig' Koning zou vechten, werdt 'er wel voor de Vloot gezorgd. En nog durfde die hond niet tegen de Franschen aan. Te gelyk eenigen der verscheurde klederen over zyn hoofd zwaaijende, riep hy, *Tromp boven! de Witten onder! die 't zo niet wil, dien sla de donder!* De Predikant Simon Simonides, ook onder de aanbouwers staande, werdt, door eenen der beulen toegeroepen, *Domine, hangenze hoog genoeg?* waarop een der omstanderen zeide, *hangt dien grootsten schelm nog een sport hooger.* Maar Simonides, het afschuwelyk gezigt niet langer konnende veelen, begaf zig naar de herberg naast de Gevangendoor: vanwaar de Regeering van den Haage 't stuk ook afschouwde. Ook stontd 'er, ten zelfden einde, een groot getal van koetsen op den Vyverberg. Simonides deedt, des anderendaags, eene Predikatie in de nieuwe Kerke, in welke hy den moord der Broederen *eene wraake Gods* noemde, verzeckerende, dat de handdaadigen niet gestraft, maar veeleer beloond zouden worden.

't Mishandelen der Lyken duurde, van vyf uren tot aan de schemering, binnen welken tyd, zy van genoegzaam alle de ledemaaten, vingers, teenen, neuzen, ooren en schaamtedelen, geknot werden. De ledemaaten werden, zo wel als de lappen en fletren van 't gewaad, aan de omstanders geveild en verkogt. Een vinger goldt vyftien of twintig, een oor vyfentwintig of dertig, een teen tien stuivers.

Daar-

1672.
De Predikant Simonides is onder de aanbouwers.

De geknotte ledemaaten worden te koop geveild.

1672. Daarna, kwamen 'er twee Ruiters om de Lyken te bewaaren: een van welken, terstond, op 't schavot klom, en den Ruwaard den laatsten teen affneedt, dien aan de omstanders voor dertig stuivers te koop veilende (x). Onder 't ombrengen en mishandelen der Broederen, waren de kinderen van Heere Joan geborgen, in 't Huis van de Doopsgezinde Zusters *Koster*, op de lange graft, in den Wenteltrap, van waar zy, des anderendaags, in stilte, naar Amsterdam gebragt werden.

De Bur-
ger ven-
dels trek-
ken af.

Tegen den avond, trokken de Burgervendels, in goede orde, af. Het blaauwe Vendel nam zynen weg langs den Vyverberg, voorby het Heeren-Logement, daar toen de Heeren Tromp en Kievit in de vensters lagen, die eger 't hoofd omkeerden, toen de schutters, in 't voorbytrekken, *Lang leeye de Prins! Lang leeye Tromp!* riepen. Voor 't Huis van den Raadsheer van der Graaf, schreeuwde men Mevrouw toe, *Wy hebben uws Zoons dood gewrooken. Zy hangen al, die 'er oorzaak van syn.* Omtrent het Huis van Prins Maurits, kreegen de schutters Willem van der Aa, Burgemeester van Rotterdam, in 't oog, dien zy, zo Verhoef naderhand verhaald heeft, even als de Witten, zouden gehandeld hebben, was hy niet, schieelyk, uit hun gezicht geraakt. Men hadt, te vooren al, gesproken, om 't Huis van den gewezen Raadpensionaris en nog eenigen te plonderen. Doch Verhoef en anderen wederhielden dit. Ook wilden sommigen den Rekenmeester *de Witt*

(x) Gedenk. Stukk. bl. 14. 22. 25. 28. 40. 41. Holl. Merck. van 1672. bl. 140. L. ev. van C. en J. de Witt. bl. 419.

Witt te lyve. Doch zy vonden geene ondersteuning genoeg, om dit voornemen uit te voeren (y). 1672.

Maar omtrent half tien uren, begaf Verhoef, voorgeevende, in de zak van Heere Joan, eenen brief aan Beverningk gevonden te hebben, waaruit het verraad klaarlyk bleek, zig wederom naar de strafplaats, om den vermoorden de herten uit het lyf te haalen, gelyk hy, met veel verwoedheid, deedt. Hy zelf heeft egter, naderhand, verhaald, dat hy ze eenen jongen ontweldigd hadt. Vast gaat het, dat hy ze, terstond hierna, in de herberg van Beukelaar, aan eenige liefhebbers van zyne Hoogheid vertoonde, welken hy wist te zeggen, dat het grootste dat van den Raadpensionaris was. Hy gaf voor, de herten aan den Prinse of naar Engeland te willen zenden; doch hy heeft ze zelf, in Terebinthyn-olie, bewaard, en federt, dikwils, vertoond (z). Omtrent den brief aan Beverningk, weet men nog, dat Verhoef, voorgeevende, des nagts, by den Prinse, in't Leger, geweest te zyn; zig, des anderendaags, met zulk een' brief, vervoegd heeft aan 't huis van den Prokureur *Sterreveld* in den Haage, op hem begeerende, dat hy 'er twee Affchriften van maaken zou, die, des avonds, door een Paadje van zyne Hoogheid, zouden afgehaald worden: gelyk geschiedde (a). Omtrent half elf uren, werden de Lyken, door iemand, by

Verhoef
maakt zig
meester
van de
herten
der Broe-
deren.

(y) Gedenk. Stukk. bl. 14, 15, 24.

(z) Gedenk. Stukk. bl. 14, 24, 26, 41. VALKENIER I. Deel, bl. 768.

(a) Aant uit den mond van den Prok. STERREVELD. M3.

1672. fakkellicht, uitgetekend (b). Men vindt toen de borst van den Ruwaard, met een dwars-hout, gelyk men de beesten doet, opgespalkt. Doch 't lighaam van Joan was, met geopende borst, blyven hangen. De Staaten van Holland, kennis van 't gebeurde gekreegen hebbende, hadden 'er, terstond, over geschreeven aan den Prinse, het ombrengen der Broederen noemende *eene zaak, die, voor hun en voor al de weerd*
 * *verfoeilijk was*, en zyne Hoogheid verzoekende, om terstond naar den Haage te komen, en de verdere onheilen, door zyne tegenwoordigheid, te fluiten. Ten zelfden tyde, hadden zy belast, dat de mishandelde Lyken afgenomen zouden worden (c). Ook geschiedde dit, ten twaalf uren des nagts, door twee dienaars van Heere Joan, twee dienaars van den Heere van Zwyndrecht, en een' dienaar van den Rekenmeester de Witt: waarby zig, uit loutere liefde tot de vermoorde Broeders, voegden de Advokaat *Theophilus Neranus*, en zekere Schoenlapper. Men bragt de lyken, onder geleide van eenige Ruiters, naar 't huis van den gewezen Raadpensionaris, in wiens graf, in de nieuwe Kerke, zy, des nagts tusfchen den een-en tweentwintigften van Oogstmaand, wederom onder 't geleide van eenige Ruiters, doch zonder dat 'er eenige vrienden by waren, ter aarde befeld werden (d). De wapens der Broederen werden, sedert, bedektelyk, in 's Kusters huis gebragt, met meening, om ze, ter gelegener tyd, naar 's Lands gebruik, in de Kerke, op te hangen.

* *detestabel.*

De Lyken worden afgenomen en begraven.

(b) Leven van C. en J. de Witt. bl. 423.

(c) Resol. Holl. 20 Aug. 1672 bl. 138, 139.

(d) Gedenkw. Stukk. bl. 25, 41. Omftandig Verh. MS.

gen. Doch 't graauw, hiervan de lugt gekreegen hebbende, viel ter deure in, en maakte zig meester van de wapens, die, terstond, vernield werden (e). 1671.

's Daags na het ombrengen van de Witten, was de Prins in den Haage. De Staaten van Holland vaardigden den Heer van Maasdam aan hem af, om uit hem te verneemen, welke middelen men tegen de handdaadigen zou behooren in 't werk te stellen. 't Scheen, dat zy neigden tot strengheid. Doch zyne Hoogheid bragt in bedenking, dat het stuk, door de voornaamste burgers, was uitgevoerd; tegen welken men zig, niet zonder gevaar, van strenge middelen zou kunnen bedienen (f). Ook heeft men, sedert, geheel geen onderzoek naar de handdaadigen gedaan. Aanmerkelyk is 't egter, dat verscheiden' derzelve een ongelukkig einde gehad hebben. De Schepen Joan van Bankhem, in Herfstmaand, door zyne Hoogheid, bevorderd tot Baljuw van 's Graavenhaage, kweet zig zulks in zyn ampt, dat hij, op last van 't Hof (g), in hegtenis gezet en strengelyk gepynigd werdt; waarna hy, in den jaare 1680, wegens *menigvuldige begaane misdryven en vuile handelingen* (h), veroordeeld werdt, om onthalsd te worden. Hy beriep zig van deeze Sententie op den Hoogen Raad, en stierf, terwyl zyn geding daar onafgedaan hing, in zyne gevangenis, op de Voor-

VI.
Zyne Hoogheid ont-raadt het vervolgen der handdaadigen.

Uitende van drie derzelve: den Schepen Joan van Bankhem,

(e) Holl. Merc. van 1672. bl. 140. Leeven van C. en J. de Witt. bl. 432.

(f) Uit Aant. van den Penf. VIVIEN van 22 Aug. 1672. MSS. Gedenk. Stukk. bl. 46.

(g) Resol. Holl. 31 July 19 Dec. 1672. bl. 317. 626.

(h) Zie Art. en eisch van den Procur. Gener. tegen Mr. J. van Bankhem gedr. 1679.

16.2. Voorpoorte, na dat hy verscheiden' jaaren geze-
 ten hadt (i). De Zilverfmid Verhoef was van
 Woerden geboortig, alwaar zyne Ouders een
 glas met zynen naam vereerd hadden in de Re-
 monftrantfche Kerke, welk, zo ras men'er kennis
 van zyn bedryf gekreegen hadt, veragtelyk, in
 flukken geflaagen werdt. Daarna verliet hy de
 Zilverfmidf Winkel, en werdt Waard te Voor-
 burg, alwaar hy, zig, cerlang, aan verschei-
 den' ftraatfchenderyen en andere fchelmftukken
 fchuldig gemaakt hebbende, door Baljuw en
 Mannen van Rynland, tot openbaare geesfe-
 ling veroordeeld werdt. Dit vonnis werdt, den
 zeventwintigften van Slagtmaand des jaars
 1677, te Leiden, aan hem uitgevoerd. De mees-
 te aanfchouwers verheugden zig, in zyne fchande.
 Eenige Studenten hadden Vioolfpeelers ge-
 plaatst, tegen over 't fchavot, die zy, terwyl hy
 geftraft werdt, wakker fpeelen lieten. Voorts,
 was hy voor vyftig jaaren in het Tugthuis ge-
 bannen (k). Ik lees egter, dat hy, na eenigen
 tyd, geflaakt zynde, met der woon naar Utrecht
 vertrokken is (l). Doch hoe hy daar of elders
 aan zyn einde geraakt zy, is niet tot myne ken-
 niffe gekomen. Maar van Willem Tichelaar,
 den befchuldiger des Ruwards, heb ik ver-
 fcheiden' merkwaardige byzonderheden aange-
 tekend gevonden. Niet lang na 't ombrengen
 der Broederen de Witt, kwam hy ten huize van
 den Heere van Heemfede, toen oudften Re-
 kenmeester van Holland, begeerende van hem
 het

den Chi-
 rurgyn
 Willem
 Tiche-
 laar.

(i) Aantek. van deezen tyd. MS. Zie ook DE RIEMER's Gra-
 venh. II. Deel, bl. 53, 54.

(k) Verhaal der Justitie aan den H. Verhoef ged. te Leyden 1677.

(l) Leeven van C. en J. de Witt. bl. 429, 430.

het Ampt, welk hem toegezeid was, voor den dienst, dien hy aan 't Land gedaan hadt. De Heer van Heemstede vraagde, *wie hem het Ampt toegezeid hadt? De Heer van Zuilenstein*, antwoordde Tichelaar. *Ga dan*, hernam de Heer van Heemstede, *naar den Heer van Zuilenstein, en laat die u het Ampt geeven* (m). Tichelaar kreeg, eerlang, een Ampt. Hy werdt Stedehouder van den Heer *Joan François van Schagen*, Heere van Heenvliet, die Ruwaard van Putten geworden was, in de plaats van Kornelis de Witt. Doch *Johan Boreel*, Luitenant-Kolonel in Staatfchen dienst, in den jaare 1681, Ruwaard geworden zynde, gaf den Prins te verstaan, dat hy met Tichelaar niet te handelen wist, en hem gaarne, met goedvinden van zyne Hoogheid, zou afdanken. Hy vraagde, te gelyk, of zyne Hoogheid zig ook iet aan deezen mensch liet gelegen zyn? De Prins antwoordde, *neen*: daarby voegende, *geeft den hondsvot een voet in 't gat, en laat hem loopen* (n). Hy werdt ook, kort hierna, om zeker misdryf, afdedankt. 't Schynt egter, dat de Prins, ook na dat hy Koning van Groot-Britanje geworden was, Tichelaar nog met een jaargeld ondersteund heeft. Immers, ruim een jaar na 's Konings dood, in den Zomer des jaars 1703, verwoegde hy zig by *Godard Willem van Tuil van Serooskerke, Heere van Welland*, toen, wegens Utrecht voorzittende ter algemeene Staatsvergaderinge, hem zeggende, dat hy, van wege zyne Koningkly-

ke

(m) Aantek. uit den mond van Schepen Bontemantel, die 't hadt van den Hr. van Heemstede z. byen MS.

(n) Aant. uit den mond van Schepen C. Kloek, die 't hadt van den Hoofdoffic. Boreel Broeder van den Ruwaard. J. Boreel. MS.

1672.

ke Majesteit, jaarlyks, agthonderd guldens
 „ ontvangen hadt, in vergelding van den dienst,
 „ door hem, in 't jaar 1672, aan den Lande ge-
 „ daan; dat de Akte, welke hy hiervan hadt,
 „ egter maar sprak van vierhonderd guldens,
 „ willende zyne Majesteit niet weeten, dat hy
 „ hem, jaarlyks, zo veel gaf.” Voorts, ver-
 „ zoekende „ dat hunne Hoog Mogendheden, als
 „ Executeurs van 's Konings Testament, hem,
 „ die nu oud en behoefdig was, uit 's Konings
 „ domeinen, de jaarlyksche agthonderd gul-
 „ dens lieten trekken, als te vooren (o).” Doch
 men kan ligtelyk denken, dat zulk een verzoek
 toen geen' ingang vondt. Tichelaar verviel,
 daarna, tot de diepste elende. Men heeft hem,
 in eenen hoogen ouderdom, op krukken, in
 den Haage, zien bedelen, zonder dat iemand
 byna, die hem kende, zig zyns erbarmde. Ook
 flect hy zyne dagen in geduurige ongerustheid,
 erkennende, nu en dan, onder vier oogen, dat
 hy den Ruwaard valschelyk beschuldigd hadt,
 en oorzaak van den moord der twee Broederen
 geweest was (p). Hy is, volgens sommiger ver-
 haal, in of omtrent het jaar 1714, in den Ha-
 age, gestorven (q).

VII.
 Afbeel-
 ding van
 den
 Raad-
 pensiona-
 ris de
 Witt.

Zo veel hield ik dienstig aan te tekenen, over
 het ombrengen der Broederen de Witt,
 „ waardoor men,” schryft Burnet „ den Prin-
 „ se meende dienst te doen; schoon men hem
 „ meer nadeels toebragt, dan men ooit magtig
 „ was te herstellen. Ook sprak, getuigd hy,
 „ zyne Hoogheid nimmer van den moord, dan
 „ met

(o) Aant. uit den mond van den H. van Welland zelveu MS.

(p) Aant. van Mr. N. N. Ady. MS.

(q) H. J. Z. C. Grondig berigt van 's Lands Ongeval, bl. 28.

„ met de uiterfte verfoeying (r).” De dood van den gewezen Raadpenfionaris werdt ook beklagd by veelen, die, met reden, voor voorftanders van het Huis van Oranje, gehouden werden (s). Zyn vlug verftand, vaardig oordeel, inneemende welspreekendheid, ongemeene fchranderheid, in 't uitvorfchen van geheimen (t), en groote ervaarenis in zaaken van Staat en Regeeringe (u), hadden hem, al lang doen aanzien, voor het Orakel der hooge Staatsvergaderingen. 't Beleid der gewigtigfte onderhandelingen, over uitheemsche en binnenlandsche zaaken, werdt hem, hierom, doorgaans, toevertrouwd. Hy ontwierp de Brieven, Inftuften en andere Akten van aanbelang. Hy onderhieldt briefwifeling met de Gezanten van den Staat aan alle Hoven, en handelde, daarenboven, dagelyks, met de uitheemsche Gezanten in den Haage. De staat van 's Lands Geldmiddelen, was, door hem, in zulk eene uitfteekende orde, gebragt, dat de Staaten, na dat hy zyn ampt reeds neder gelegd hadt, nog op hem begeerden, dat hy hun daarvan eene fchets zou leveren (v). Hy droeg, gemeenlyk, een zakboekje by zig, voorzien met tafels, waaruit hy aanwees, op wat grond en wyze, men den Staat aan geld helpen kon, in geval van noodzaakelykheid (w). Die gefchreeven hebben, dat hy geene kennis had van den staat en belangen van vreemde Mogendheden, moeten

(r) BURNET *Vol. I. p. 326.*(s) *Gedenkw. Stuk. bl. 47.*(t) D'ESTRADES *Tom. II. p. 61, 563. Tom. III. p. 22, 25, 546.*(u) *Voiez D'ESTRADES Tom. II. p. 167.*(v) *Refol. HOLL. 4. Aug. 1672. bl. 73.*(w) BURNET *Vol. I. p. 220.*

1672. ten zyne Brieven niet hebben gelezen. Temple getuigt, nimmer iemand gekend te hebben, die deeze belangen zo wel verfondt (x). Ook is 't hem, door anderen, als een mislag toegerekend, dat hy te veel uit der Vorsten belangen redkavelde, en te ligt onderstelde, dat zy, naar hun wezenlyk belang, te werk gingen. In den jongsten oorlog met Groot-Britanje, hadt hy zig zelfs op 's Lands Vloote begeben, dezelve, eens, tot merkelyk voordeel van den Staat, tegen 't gevoelen der Lootsluiden, met eenen ongewoonen wind, in zee brengende. Doch sommigen oordeelden, dat hem de kryg niet voegde, en dat hy 'er, uit loutere verwaandheid, de hand aan sloeg: of, veelligt, om zyn wankelend gezag, door eenen gelukkigen zeeflag onder zyn beleid, te herstellen (y). Schoon hy zig wars toonde van uiterlyke praal, dikwils alleen te voet ging, en maar een' of twee knechts hieldt (z), meent men egter, dat hy niet vry was van trotsheid en heerschzugt: en dat hieruit ontstondt, dat hy de gewigtigste zaaken geheim hieldt, en genoegzaam alleen afdeedt (a). Ook paste hy veel invloed te hebben in de Regeeringen der Steden, welken hy, allengskens, wist te vervullen, met Luiden, die zyne zyde hielden. Zeer was hy 'er op gezet, om zyne bloedverwanten en vrienden te bevorderen, tot eerlyke en voordeelige ampten, waarover, somtyds, misnoegen rees, tuschen hem en zulken, die anders hooge agting voor hem

(x) TEMPLE MEMOR. bl. 506.

(y) MEMOR. de GUYCHE p. 77, 82, 104.

(z) Zie BRANDT de RUITER, bl. 614.

(a) BURNET Vol. I. p. 319, 329. D'ESTRADES Tom. IV. p. 367.

hem hadden (b). Voor 't overige, is hy den Vaderlande altoos getrouw gebleeven, zonder dat men, wat hem ook, by monde en geschrifte, moge nagegeven zyn, ooit ontdekt heeft, dat hy zig, door vreemde Mogendheden, heeft laten omkooopen, omiet te onderneemen, ten nadeele van den Staat. De Prins van Oranje zelf hieldt hem, schryft Burnet, voor eenen der grootfte mannen zyner eeuwe, en geloofde, dat hy den Staat getrouwelyk gediend hadt (c). Dezelfde schryver noemt hem een opregt, openhartig man, die geene konstfreak oefende, dan die van stilzwygendheid, aan welke hy de weerd zo gewend hadt, dat men naauwlyks wist, of hy, met voordagt, of uit gewoonte zweeg (d). Doch 't gene wy, te vooren, van zyne handelingen met den Franschen Ambassadeur, d'Estrades, te boek gesteld hebben, heeft den Lezer konnen leeren, dat hy, ook somtyds, al spreekende, zyne waare meening wist te verbergen. Terstond na zynen dood, werden alle zyne papieren, en zyne byzondere brieven zelve in beslag genomen door de Staaten, en door en door onderzocht (e), zonder dat 'er iet in gevonden werdt, welk zyner gedagtenisfe oncer aandoen kon. Een der Gemagtigden tot dit onderzoek, gevraagd zynde, wat hy in de Witts papieren gevonden hadt, antwoordde, *wat zouden wy gevonden hebben? niets dan eerlykheid* (f). Alleen-

(b) D'ESTRADES Tom. VI. p. 155. Lettre de Mr. DE GROOT du 20. May 1673.

(c) BURNET Vol. I. p. 321.

(d) BURNET Vol. I. p. 220.

(e) Resol. Holl. 23, 25 Aug. 27 Sept. 20 Decemb. 1672. bl. 141, 156, 90, 104.

(f) Gedenk. Stukk. bl. 50

1672. leenlyk, kan niet geloochend worden, dat hy, door eene onverzettelykheid, die sommigen grootheid van ziele (*g*), andere styfzinnigheid en wraaklust noemden (*h*), al zyn gezag gebruikt heeft, om den Prins van Oranje, zo veel hem mogelyk ware, buiten bewind te houden, tegen 't gevoelen van alle de Gewesten en van vercheiden' voornaame Leden van Holland zelve, die niet veelen konden, dat iemand, die hun gelyk stondt in rang en geboorte, zig 't voornaam bewind der Regeeringe aanmaattigde (*i*). Ook schynt men, aan deeze onverzettelykheid, een groot deel der rampen van deezen tyd te moeten toeschryven. Zy bragt hem ook in den haat van zulken, die 't belang van den Staat, of hunne eigen' grootheid zogen, door 's Prinzen verheffing (*k*). Zy was oorzaak, dat hy verdagt gemaakt werdt van Landverraaderye en ontrouw, by 't onverftandig gemeen, welk, geene paalen weetende te stellen aan zyne woede, en, door luiden van meerder aanzien, eerder opgehitst zynde dan nedergezet (*l*), hem aan zyn eynde hielp, op eene wyze, die sommigen heeft doen twyfelden, of de Hollanders niet wel met reden beschuldigd werden van wreedheid (*m*), en die de meesten, zonder onderfcheid, heeft doen oordeelen, dat zyne negentienjarige diensten een beter lot waardig geweest waren. Zyn Vader, de Rekenmeester de Witt, ontloeg zig wat laater, ook van zyn ampt

(*g*) Lettr. de Mr. DE GROOT du 12 Sept. 1673.

(*h*) Memoir. de GUICHE p. 30, 31.

(*i*) BURNET Vol. I. p. 221. 329. D'ESTRADES Tom. II. p. 379.

(*k*) Memoir de GUICHE p. 226.

(*l*) BURNET Vol. I. p. 326.

(*m*) See TEMPLE Observ. upon the Netherl. Ch. IV.

Wittbroeck p. 179. Pl. 98

MR. JACOB DE WITT,
Burgermeester der Stad Dordrecht
enz.

A. Schueman del. naar 't Orig. by den H^o Burg. C. de Witt.

J. Houbraken fec.

Is. URION excudit 1766.

ampt (n), en overleefde het ongeval, welk zynen Huize overgekomen was, nog geen anderhalf jaar (5). 1672

Het deerlyk omkomen der Broederen de Witt baande den weg tot verandering in de Regeeringe der Steden, die, kort hierna, voorviel; doch niet zonder merkelyke opschudding toeging. De Heer van Maasdam gaf, op den tweentwintigsten van Oogstmaand, ter Vergaderinge van Holland, in bedenking, of sommige Regenten, die by 't gemeen verdagt waren, schoon de Prins hen onschuldig hieldt, zig niet behoorden te ontslaan van de Regeeringe (a). Doch hierop werdt toen nog niets beslooten. Midlerwyl, hadden de Staaten, op aanpryzyng van zyne Hoogheid, den Griffier *Gaspar Fagel*, verkooren tot Raadpensionaris, op de Instructie van den jaare 1668, die den Prinse wel geviel, mids men 'er by beval, dat de voornaamste zaaken den Stadhouder moesten bekend gemaakt worden (p). Fagel aanvaardde het gewigtig Ampt, na dat hy verklaard hadt „ dat hy in „ zig niet vondt de hoedanigheden, welken, in „ zynen voorzaat, hadden uitgemunt, en die de- „ zen, schoon hy wel gediend hadt, egter niet „ hadden konden hoeden voor de rampen, wel- „ ken hem waren overgekomen; dat het Ampt „ ook veel opspraak onderworpen was, en dik- „ wils,

VIII.
De Griffier Gaspar Fagel wordt Raadpensionaris.

(n) Uit Aant. van den Pensf. HOP van 27 Sept. 1672. MS.

(a) Uit Aant. van den Pensf. VIVIEN van 22 Aug. 1672. MS. Galenk. Stukk. bl. 46.

(p) Resol. Holl. 18, 19 Aug. 1672. bl. 122, 127. Aantek. van de Pensf. VIVIEN en HOP van 16, 17, 18, 19, 20 Aug. 1672. MSS.

(5) Hy stierf, den tienden van Louwmaand des jaars 1674. Zie *Tweejaarige Geschiedenis*, bl. 67.

1672. „ wils, zelfs by Regenten, in 't oog liep; en dat
 „ hy het aannam, om de Staaten te gehoorzaa-
 „ men (q).” Op den voorflag der Edelen (r),
 werden hem, in de plaats van zesduizend, gelyk
 zyn voorzaat genooten hadt, twaalfduizend gul-
 dens, in 't jaar, toegelegd (s). De nieuwe
 Raadpensionaris, schoonhy, voorheen, de zyde
 van de Witt gehouden, en zeer gearbeid hadt,
 om Friesland te beweegen, tot het omhelzen
 der Akte van Overeenstemming (t), was, se-
 dert eenigen tyd, geworden een yverig bevor-
 deraar der belangen van den Prinsfe, zonder
 wiens hulp, hy, zegt Temple (u), meende,
 dat het Land niet kon behouden worden. Ook
 verliet de Prins zig geheellyk op zynen raad,
 die, schryft de Groot (v), omtrent deezen tyd,
 strekte, om zyne Hoogheid te doen begrypen,
 „ dat deszelfs gezag niet onafhangkelyk genoeg
 „ zyn zou, zo lang 'er geene verandering kwa-
 „ me in de Regeeringe der Steden, en zo lang
 „ zy, die de maatregels van de Witt gevolgd
 „ hadden, zitting behielden in de Staatsverga-
 „ deringen.” De oproeren in verscheiden' Ste-
 den gaven, ten zelfden tyde, den Raadpension-
 aris aanleiding, om den Staaten, die nu op 't
 scheiden stonden, af te vraagen „ hoe de Ge-
 „ kommitteerde Raaden zig, in der Staaten af-
 „ zyn, omtrent deeze oproeren, zouden heb-
 „ ben te gedraagen?” Men verstontd, dat de
 Gekommitteerde Raaden zelve, desaan-
 de,

De Ge-
 kommit-
 teerde

(q) *Uit Aant. van den Pension. VIVIER van 23 Aug. 1672. MS.*

(r) *Uit Aantek. van deezen tyd. MS.*

(s) *Resol. Holl. 20 Aug. 1672. bl. 137.*

(t) *BURNET Fol. I p. 327.*

(u) *Memor. bl. 299.*

(v) *Lettre de 29 May 1663, ecrite d'Anyers.*

de, eenigen voorflag zouden doen: die, hierop, in 't breede, verklaarden „ dat zy, ernstelyk „ geraadpleegd hebbende, op eenig middel, „ om de verkeerde indrukfels, door de gemeen- „ te, opgevat, tegen de Regenten, wegtene- „ men, maar twee wegen open zagen; of de „ oproerigen, geregtelyk, aan te tasten, en te „ straffen, of den weg van zagtheid en toegee- „ vendheid met hen in te slaan. Dat de eerste „ weg niet was te houden, zynde de Regters, „ zelfs gesterkt met het weinig Krygsvolk, welk „ in de Steden lag, niet bestand, tegen de ge- „ wapende burgery. Ook hadt men den vyand „ op de grenzen, die zig ligtelyk bedienen zou „ van de gelegenheid, om eenige Steden te ver- „ rasen, als hy zag, dat Regeering en Burge- „ ry onderling overhoop lagen: en als 't volk „ eens magtiger werdt dan de Wethouders, „ zou ook 't gezag der onverdachten en dat des „ Stadhouders zelve eenen onherftelbaaren „ krak gekreegen hebben. Zy oordeelden, hier- „ om, eenpaariglyk, dat men den zagten weg „ behoorde te kiezen, en zyne Hoogheid ver- „ zoeken en magtigen, om alomme onderzoek „ te doen naar de oorzaaken van het mistrou- „ wen op de Wethouders, en de gemeente, „ door redenen, te overtuigen van haar onge- „ lyk; of zelfs, om, zo men anders de rust niet „ herftellen kon, de verdagte Wethouders, op „ de beleefdfte wyze, over te haalen, om zig „ te ontslaan van 't bewind, zonder de minste „ krenking der Privilegien, of van den goeden „ naam en faam der Wethouderen; die ook, „ hierom, niet zouden mogen geagt worden, „ zig ergens in vergreepen te hebben. Dat men,

„ by

1672

Raaden oordeelen, dat men den Prins behoort te magtigen om de rust in de Steden, zelfs door 't veranderen der Regeeringe, te herftellen.

1672. „ by Titus Livius (w), las, hoe Pakuvius, te
 „ Capua, daar 't volk, oproerig geworden, den
 „ Raad dreigde te vermoorden, gezag gekree-
 „ gen hebbende van den Raad en 't volk, om
 „ den twist te besliffen, middel gevonden hadt,
 „ om den Raad in wezen te laten, en 't volk
 „ te stillen; en dat zy God bidden zouden, dat
 „ het hier ook zo gaan mogt.” De Staaten, de
 Gekommitteerde Raaden gehoord hebbende,
 beslooten, op den voorflag van Haarlem, der-
 zelve gevoelen den Prinse aan te dienen en zy-
 nen raad daarop te hooren. Doch zyne Hoog-
 heid vondt niet dienstig, zig te uiten. Alleen-
 lyk verklaarde hy zig gereed, tot het gene de
 Staaten heilzaam zouden oordeelen, daarby
 voegende, dat hy van meening was, dat veele
 Wethouders, ten onregte, verdagt werden ge-
 maakt (x). De Edelen, Dordrecht, Haarlem en
 de meeste andere Steden schikten zig, federt,
 naar den voorflag der Gekommitteerde Raa-
 den. Delft en Leiden meenden, dat de veran-
 dering der Regeeringe, niet dan op den ge-
 woonlyken tyd, en volgens de Privilegien, be-
 hoorde te geschieden. Leiden merkte aan „ dat
 „ men 't meest gelaaden hadt op zulken, die,
 „ voorheen, tegen de bevordering van den
 „ Prinse, gestemd hadden.” Ook begeerde
 deeze Stad en Briele, dat zyne Hoogheid zo
 wel last kreege, om de Gemeente te straffen,
 wanneer zy bevonden werdt, ten onregte, te
 klaagen, als om de Wethouders te verlaten
 van hunne ampten. Doch de Raadpensionaris
 Fagel

De mees-
te Leden
vallen
hun toe.
Bedenke-
lykheid
van som-
migen,

opgelost
door den

(w) *Libr. XXIII. Cap. 2, 3.*

(x) *Retol. Holl. 26 Aug. 1672 bl. 162, 163. Uit Aant. der
 Pension. VIVIEN en HOE 26 Aug. 1672. MSS.*

Fagel merkte aan „ dat de verandering der Re-
 „ geeringe, buitentyds, en door den Stadhou-
 „ der, behoorde te geschieden, om dat het volk
 „ anderszins niet te vrede zou zyn, hebbende
 „ men, hier, toen het * verfoeilijk stuk aan de
 „ Witten uitgevoerd werdt, voorgegeven, dat
 „ de Prins te goed was, en dat men daarom 't
 „ werk verrigten moest, eer hy in den Haage
 „ kwame. Dat de voorgeslaagen' verandering
 „ wel aanliep tegen de gewoone orde der Re-
 „ geeringe, mogende de Vroedschappen zelf\$
 „ niet verlaaten worden; maar dat het beter
 „ ware, dit, voor ééne reize, door de ving-
 „ ren te zien, dan af te wagten, dat het volk
 „ zelf orde stelde. Dat zyne Hoogheid, onge-
 „ twyfeld, bescheidelyk handelen, en de Re-
 „ geering zoo veel in stand houden zou, als
 „ mogelyk ware. Dat 'er stof genoeg was, om
 „ scherpe Plakaaten te maaken; doch dat de
 „ tyden zulks niet gehengden, zullende het
 „ volk maar hardnekkig worden, zo men 't
 „ door strenge middelen, dagt te verbaazen.”
 Door deeze redenen, lieten zig de drie Steden
 overhaalen (y), en de Staaten verzogten en mag-
 tigden zyne Hoogheid, by een Besluit van den
 zevenentwintigsten van Oogstmaand „ om, in
 „ zulke Steden, daar reeds agterdopt en gemor-
 „ ontstaan was, aanstonds, en zonder af te
 „ wagten, dat de zaaken aldaar tot verdere
 „ oproerigheid voortliepen, op het verzoek van
 „ de Burgemeesteren en Regeerderen, of van de
 „ Burgeren en Ingezetenen, of anders ook uit
 „ ei-

167a.

Raad-
 pensiona-
 ris Fagel.
 *execra-
 bel fait.

Zyne
 Hoog-
 heid
 wordtge-
 magtigd,
 om, des
 noods,
 de Re-
 geering
 te veran-
 deren.

(y) Uit Aantek. van de Penſion. VIVIEN en HOR van 27 Aug.
 167a. MSS.

1672.

* *oblige-
ren.*

„ eigen' beweging, onderzoek te doen, op de
 „ oorzaaken der agterdocht, dezelve, ware 't
 „ mogelyk, weg te neemen, en de Wethou-
 „ ders en Ingezetenen met elkanderen te her-
 „ eenigen, ook, door aanwyzing van de on-
 „ gegrontheid der agterdocht, en door vermaa-
 „ ning tot fchuldige eerbiedenis aan de Wet-
 „ houderfchap. Doch zo dit niet mogt willen
 „ gelukken, werdt de Prins ook verzogt en ge-
 „ magtigd, om de meest verdagte Wethou-
 „ ders, op de befcheidenfte en bekwaamfte
 „ wyze, te bewegen, over te haalen, en des
 „ noods, te * verpligten, om zig van de Re-
 „ geeringe over Stad en Land te ontfiaan:voorts,
 „ ook, om zulke orde te fteilen, als zyne Hoog-
 „ heid, ten meesten dienfte van den Lande,
 „ zou noodig oordeelen: alles flegts voor dee-
 „ ze reize, en zonder in gevolg te kunnen ge-
 „ trokken worden; ook zonder benadeeling
 „ van de Privilegien, vry- en geregtigheden
 „ der Steden. Ook zouden de voornoemde
 „ Wethouders, om dit ontfag, niet moogen ge-
 „ agt worden, zig in den dienst van den Lan-
 „ de kwalyk gekweeten te hebben, of in hun-
 „ nen goeden naam en faam gekrenkt te zyn:
 „ zelfs zouden zy, nevens hunne Huisgezins-
 „ nen en goederen, genomen worden in de by-
 „ zondere befcherminge van zyne Hoogheid,
 „ met waarfchuwing aan elk, op verbeurte van
 „ lyf en goed, om hun, in geenerlei opzigt,
 „ te beledigen. Eindelyk, werdt verklaard, dat
 „ tot de voornoemde magtiging alleenlyk be-
 „ flooten was, op infchryven, zodanig dat de
 „ Steden, die goedynden mogten, zig van de-
 „ zelve te bedienen, zulks terftond zouden mo-
 „ gen

„gen doen ; doch de Steden, die oordeelden, 1672.
 „dezelve niet noodig te hebben, zouden 'er
 „niet mede bezwaard worden, mids zy haare
 „bewilliging in dezelve, binnen agt dagen, op-
 „schreeven (z).” 't Welk, nogtans, door gee-
 ne der Steden, dan door Enkhuizen, gedaan
 werdt (a).

Doch eer zyne Hoogheid, op deeze wyze, IX.
 gemagtigd was, tot herstelling der ruste in de Opfchud-
 Steden, hadt hy reeds verandering gemaakt in ding te
 de Regeering van Rotterdam, alwaarde oproe- Rotterdam, en
 righeid en het wantrouwen, sedert het wyken verande-
 van de Groot naar Antwerpen, merkelyk waren ring der
 toegenomen. Eenige Leden der Vroedschap (6), Regee-
 afgevaardigd naar 't Leger by Bodegraave, om ringe al-
 zyne Hoogheid te bedanken voor 't schryven daar.
 van den Brief van den negenden van Hooi-
 maand (b), hadden zelfs bespeurd, dat zy den
 Prinse niet aangenaam waren, alzo hy, hun, te
 paarde en met gedekten hoofde, gehoor verleend
 leend hebbende, zo dra zy uit hadden, voort-
 reedt, hun, op hun verzoek, om de Stad met
 zyné tegenwoordigheid te vereeren, over schou-
 der, toeroepende, *ik heb u zo dikwils laten zeg-
 gen, dat ik niet komen kon : ik kan niet komen.*
 Sedert hadt men zyn best gedaan, om 's Prinse
 gunst te herwinnen. Men vernam zo dra niet,
 dat zyne Hoogheid Joan Kievit * uitwisfching * Abolk-
 van de Sententie, tegen hem geveld, verleend tie.
 hadt,

(z) Refol. Holl. 27 Aug. 1672. bl. 171. VALKENIER I. Deel;
 Bylag. N. 62. bl. 136.

(a) Verhaal der Miltierye te Rotterdam. MS.

(b) LIV. Boek, bl. 116.

(6) Adriaan Vroezen, Gerard Gaal en Gerard Vre-
 denburg.

1672. hadt, of men boodtaan, 's Prinſen oogmerk, op de beſte wyze, te willen helpen bevorderen (c). Doch 't baatteluttel. Zo haast men, in de Stad, tyding gekreegen hadt van het ombrengen der Broederen de Witt, werdt de Schuttery in de wapenen gebragt. Twaalf voornaame Burgers, in eene herberg byeengekomen, beſlooten de Regeering te doen veranderen, en vaardigden eenigen af aan Burgemeesteren, om te verzoeken, dat de Vroedschap belegd mogt worden: 't welk geſchied zynde, verzogten zy, ſchriftelyk, dat twaalf Vroedschappen, die hun, zeyden ze, verdagt waren, aſtand deden van hunne Ampten: onder deezen waren Paats en de Groot uitlandig, en nog drie anderen afwezig. Alle de overigen voldeeden, op ſtaande voet, aan de begeerte der Burgerye, en den volgenden dag, zynde den drie-entwintigſten van Oogstmaand, werdt 'er, op den voorſlag der Burgeren, een driedubbel getal genoemd, waaruit zyne Hoogheid, op den vyf-entwintigſten, de verkiezing deedt: onder de verkoorenen waren Kievit, Willem Bastiaansz, van Naarden, Roosmaale en anderen, die deel aan de jongſte beweegingen gehad hadden. De plaatsfen der afwezende Vroedschappen werden, wat laater, ook door zyne Hoogheid, uit diergelyke benoeming, vervuld. Kievit werdt Pensionaris, in de plaats van de Groot. Doch hy bekleedde dit ampt niet lang. De Groot ſchreef, wat laater „ dat, onder de genen, die, ten deezzen tyde, te Rotterdam, in de Regeeringe „ kwamen, maar twee Perſoonen waren, die „ ee-

(c) Vergader. 8 Aug. 1672. MS.

eenig goed hadden; daar de verlaaten' Re-
genten, te samen, meer dan drie millioenen
ryk geweest waren (d).” De Burgers, die
deeze verandering bewerkt hadden, vorder-
den, daarna, verscheiden' punten van de nieu-
we Regeeringe. Doch een groot getal anderen
van de voornaamsten der Stad kanteden zig te-
gen dit verzoek, zeggende, dat zy 'er nooit in
bewilligd hadden. Ook hadt het verzoek geen
gevolg, en Rotterdam geraakte, allengskens,
in rust (e).

Te Delft, was 't graauw in beweeging ge-
raakt op den negentienden van Oogstmaand,
by gelegenheid, dat 'er eenig schietgeweer ge-
bragt was in twee herbergen by de Rotterdam-
sche Poorte, waarvan 't gemeen de reden niet
bevroeden kon. Eene deezer herbergen werdt
geplonderd (f). 't Morren hielt, sedert, aan
onder de Schutters, die, eindelyk, op den der-
tigsten, een Geschrift ontwierpen, waarby zy,
onder anderen, begeerden, dat de Regeering
mocht gezuiverd worden van den Loevensteinschen
aanhang, en niemant dan die den Hervormden
Godsdienst beleedt, tot dezelve werden toe-
gelaaten. Met dit Geschrift, trok men, van
twee Leden uit de Vroedschap verzeld, naar
den Prinse, die 't der Regeeringe van Delft toe-
zondt, door welke het, van punt tot punt, we-
derlegd werdt. De Vroedschappen zagen zig
egter, op het aanhouden van eenige Burger-
Officieren, voorgeevende te spreken uit den
naam

1672.

X.
Beweeging te
Delft.

(d) Lettre de MR. DE GROOT du 30. Jany. 1673.

(e) Verhaal der munitie te Rotterdam. MS. Zie ook VAL-
KENIER I Deel, bl. 751 enz.

(f) VALKENIER I. Deel, bl. 739.

1672.

naam der Burgerye, en door het dreigen der boeren uit de Veenen, genoodzaakt, afftand te doen van hunne ampten. De Prins stelde toen, by eenen brief, nieuwe Vroedschappen, Burgemeesters en Schepens, zonder voorgaande benoeming, onder welken 'er verscheiden waren, die het eerste Verzoekschrift getekend hadden (g). De Vroedschap van Delft floeg, omtrent het einde des volgenden jaars, ter Vergaderinge van Holland, voor, of 't ook geraaden zou zyn, eenigen der ontslaagen Regenten, van nieuws, te benoemen. Men gaf den Prinse kennis van deezen voorslag, die verklaarde, voor als nog, ondienstig te vinden, dat 'er in bewilligd werdt (h): doch toen, in 't jaar 1679, diergelyke voorslag gedaan werdt, betuigde hy, dat hy 'er gaarne zyne toestemming toe gaf (i). Ook werden 'er, sedert, eenige ontslaagen Regenten hersteld.

te Leiden,

Te Leiden, daar men zig, sedert eenigen tyd, wakkerlyk in staat van tegenweer gezogt hadt te stellen tegen den naderenden vyand (k), ontstondt ook eenige beweeging, op den drientwintigsten van Oogstmaand; begeerende eenige Burgers, dat de Kapiteins, die Leden van de Vroedschap waren, hunne Vroedschapsplaatfen zouden nederleggen. Ook rees 'er twist over 't begeeven eener Vendrigs-plaatse, by welke gelegenheid, iemand in 't been geschooten werdt. Eindelyk, kwam men ook met een Ver-

(g) Aantek. van een' Regent van Delft 30, 31 Aug. 5 Sept. 1679. MS. Zie ook VALKENIER I. Deel, Byl. N. 66. bl. 143-149.

(h) Resol. Holl. 23 Nov. 14 Dec. 1673. bl. 24, 55.

(i) Resol. Holl. 20, 22 Dec. 1679. bl. 1065, 1070.

(k) VALKENIER I. Deel, bl. 705, 706.

Verzoekschrift aan den Prins voor den dag (1), waarby begeerd werdt, dat eenigen, die men zeide *Arminiaanen*, of van den *Loevensteinschen aanhang* en liever *Fransch* dan *Prinsch* te zyn, ook meest gedrongen te hebben op de handelingen met *Frankryk*, ja 't Land aan *Frankryk* te hebben willen overgeeven, verlaaten werden van hunne ampten. De gantsche Vroedschap nam, hierop, een besluit, om de agting der verdagte Heeren te handhaaven; ten dien einde, den elfden van Herfstmaand, eene bezending doende aan zyne Hoogheid. De ontfelde Burgers begaven zig, ten zelfden tyde, naar de Doele, alwaar een geschrift werdt opgesteld, vorderende, benevens andere punten, dat de gantsche Regeering ontslaagen werdt. Zelfs benoemden zy tagtig Perfoonen, uit welken zy begeerden, dat zyne Hoogheid nieuwe Regenten kooze. Onder deezen tagtig, waren vyfentwintig oude Regenten, die de Prins, by voorraad, in dienst hielt, zedende, daarna, *Aelbrecht Nicrop*, oudsten Raad in den Hove van *Holland*, en *Joan Wierts*, Raad en Rekenmeester van zyne Hoogheid, naar *Leiden*; die, onderzoek en verflag gedaan hebbende, verder gemagtigd werden, om de vyf-entwintig benoemden Vroedschappen, benevens de overigen, die de Prins daarby stelde, den eed af te nemen. Voorts, maakte zyne Hoogheid ook schikking op de verdere punten, uit den naam der *Burgerye* gevorderd (m).

Te *Gouda*, werdt een papier gesteken onder te *Gouda*.

(1) VALKENIER I. Deel, bl. 741 enz.

(m) VALKENIER I. Deel, Bylaag. No 67. bl. 150.

1672. de deur van eenen der regeerende Burgemeesteren, vervattende de naamen van eenige Regenten, welken men voorgaf verdragt te houden, en door den Prins wilde doen afzetten. De Vroedschap, Burgemeesters en Schepens beslooten, hierop, hunne Ampten te stellen ter beschikkinge van zyne Hoogheid, die, by eenen brief, zes Heeren ontfloeg, zes anderen in der zelve plaats stellende (n).

XI.
Te Dordrecht.

Grooter baldadigheid werdt te Dordrecht gepleegd. De Burgemeester Joan Hallingk, nevens Joan Meerman, Burgemeester van Leiden, en *Kornelis Geelyink*, Heere van Kastrikum, Raad en Oud-Schepen van Amsterdam, gemagtigd geweest zynde, om de Huishuiden in de wapenen te brengen, hadt zig, hierdoor, zo zeer in den haat van 't Landvolk gebragt, dat het ondernomen hadt, zyn Huis te Dordrecht en nog eene wooning in Beyerland te plonderen, waarby hy rekende, ten minste twaalfduizend guldens schade geleden te hebben (o). De Regeering nochtans, de gunst van den Prins zoekende, floeg, eenige weeken laater voor, „ dat men zyner Hoogheid Hellebaardiers behoorde toe te voegen, „ en hem aan te moedigen, om te trouwen; of „ om, zo hy ongetrouwd sfierve, orde te stellen „ op zyne nalatenschap:” welke voorslag overgenomen werdt, door de Leden (p). De oproerigheid onder de Gemeente nam egter, sedert, zo zeer toe, dat het vendel Schutters, welk,

(n) VALKENIER I. Deel, bl. 751.

(o) Resol. Holl. 16, 23 July 1672. bl. 308, 31. Uit Aant. van den Penf. Hop van 6 Aug. 1672. MS.

(p) Resol. Holl. 13 Aug. 1670. bl. 108. Uit Aant. van den Penf. Hop van 13 Aug. 1672. MS.

welk, in 't begin van Herfstmaand, de wagt hadt op 't Stadhuis, alle de kussens der Heeren aan stukken sneedt. Ook werden de wapens der Burgemeesteren uit de Kerke genomen. Hierby bleef het niet. Op den vyfden, liep de Schuttery te hoop, verklaarde alle de Heeren ontflaagen van hunne Ampten, om dat zy het eeuwig Edict bezwooren hadden, en bragt eene bezending aan den Prins te wege, om eene nieuwe aanstelling te verzoeken. Midlerwyl, hadt men, by een aangeplakt briefje, den dood bedreigd aan den Heer *Matthys Pompe*, Baljuw van Zuidholland, indien hy, in plaats van *Adriaan van Bleyenburgh*, Heer van *Naaldwyk*, die, door den Prins, in de Gekommitteerde Raaden geroepen was, tot Burgemeester mogt verkooren worden. Daarna, kwamen de Gemagtigden van zyne Hoogheid, Nierop en Wierds, te Dordrecht: ten overstaan van welken, zeventien Leden van de Vroedschap of Oud Raad bedankt werden (q).

Te Haarlem, was, op den vierden van Hooimaand, geplonderd het Huis van *Askanius van Sypestein*, Baljuw van Brederode en Neeve van den Raadpensionaris de Witt, op een valsch gerugt, dat de Witt zig daar binnen versteek hadt. Veele oude stukken, den Huize van Brederode aangaande, werden hier vernield. Doch de plonderaars, wel drie- of vierhonderd sterk, lieten zig, na verloop van twee uren, door omtrent twintig gewapende schutters, verjaagen. Vier werden 'er gevat, die, tot op den een-entwintigsten van Oogstmaand, in hegtenis bleeven; doch toen, op 't sterk dringen van twee

1672.

XII.
Te Haarlem,

(q) VALKENIER I. Deel, bl. 735.

1672. twee vendelen Schutters, het bonte en het Oranje vendel, moesten geslaakt worden. 't Schelden op de Regeeringe, en het dreigen van moord en plondering hieldt, sedert aan, tot op den dertigften, wanneer eenige Burgers, die, gelyk naderhand gebleeken is, agterraad hielden met luiden van meerder aanzien, in zekeren herberg, vergaderd zynde, op den voorflag van den Prokureur *Pieter van Rixtel*, een Verzoekfchrift ontwierpen, waarby eenige punten begeerd werden, welken men hieldt te strekken, tot herftel van 't verval in 't bestier van de Stad en van 't Land (r). Zes Perfoonen, die ten deele benoemd waren, ten deele zig zelve opgeworpen hadden, werden gemagtigd, om dit Verzoekfchrift te behandigen aan de Vroedschap, die gedwongen werdt, af te kondigen, dat zy de Burgery, in derzelve Voorregten, handhaaven zou, en de overige punten verbleef aan den Prinse. Aan deezen zondt men Gemagtigden uit de Vroedschap en uit de Burgerye: welke laafte, door zyne Hoogheid, vermaand werdt tot gehoorzaamheid aan de Regeeringe, terwyl hy haar verzoek in bedenking hieldt. Voorts, werdt zy ook bestraft, om dat zy, kort te vooren, eenige Ruiters, met 's Prinzen patent, naar de Stad gezonden, geweigerd hadt te ontvangen, onder voorwendfel, dat zy eene

* *Sauvegarde.*

Fransche * vrye hoede waren. 't Morren hieldt, ondertusfchen, aan, in de Stad. *Jozef Koymans*, wiens Broeder, *Balthazar*, naderhand Vroedschap werdt, zocht den President Burgemeester *van Teffelen* te beduiden, dat de Regenten, tot

VOEGT.

(r) VALRENIER I. Deel, Bylaag. N. 62. bl. 137.

voorkoming van oproer, zig van hunne ampten behoorden te ontslaan. Doch hy vorderde niet. Tegen den avond van den agtsten van Herfstmaand dan, trok een groote hoop Schutters naar de nieuwe Doele, daar verwardelyk beflooten werdt „s Prinsén Ruitery, die wederom voor de Stad gekomen was, in te laaten; doch te gelyk de gantsche Regeering af te zetten, en eene nieuwe benoeming te doen, waaruit men de keuze wilde laten aan zyne Hoogheid.” De gantsche Krygsraad werdt ook buiten bewind gesteld. Veele Burgers begaven zig, dien zelfden nacht nog, naar de huizen der Vroedschappen, die allen, onder een groot gejuil en gespot, naar 't Stadhuis gebragt, en gedwongen werden, hunne ampten neder te leggen. Den volgenden dag, traden vier-entwintig gemagtigde Burgers tot de benoeming van eenen nieuwen Krygsraad, die, op twee Kolonellen na, sedert, bevestigd werdt, door den Prinsé. Men benoemde ook een dubbel getal tot Vroedschappen, waaronder de twee-endertig ouden begreepen waren. Agt van de vier-entwintig Burgers bragten deeze benoeming aan den Prinsé, terwyl de Stad zonder Regeering stondt. Doch de zestien overige Gemagtigden begonden, den elfden, op 't Stadhuis te vergaderen. Hun bewind duurde egter maar korten tyd. Op den twaalfden, kwamen Nierop en Wierts, van wege den Prinsé, in de Stad, om onderzoek te doen. Veele verklaarden zig toen rondelyk, tegen den handel der vier-entwintigen. Wierts, een' keer naar zyne Hoogheid gedaan hebbende, kwam, den vyftenden, wederom in de Stad, en den volgenden dag werden alle de oude Vroedschappen,

1672.

alwaar
byna
geene
verande-
ring in

1672. pen, op *Mr. Jan Everswyn* na, in wiens plaats Balthazar Koymans kwam, hersteld in de Regeeringe (s). Voorts, werden de meeste punten van het verzoek der Burgeren, openlyk of bedektelyk, afgeslaagen, en eene algemeene vergiffenis van 't bedreevene afgekondigd (t). Dus werdt, te Haarlem, tegen veeler verwagting, byna geene verandering gemaakt in de Regeering. Sommigen schryven dit toe aan 't beleid van den Raadpensionaris Fagel, die, voorheen Pensionaris van Haarlem geweest zynde, veel invloed hadt in de Stad, en zyne Hoogheid hadt doen verstaan, dat zy volkomenlyk gezind was te treden in de maatregels, welken hy voor dienstig hieldt. Eenigen uit de Burgerye bleeven nog al morren; doch alzo zy 't gezag van den Prinsè vreesden, raakte alles, eerlang, in rust (u).

de Regeering
gemaakt
wordt.

Wy agten ondienstig, byzonderlyk te verhaalen, hoe 't, omtrent deesen tyd, ook in de meeste Hollandsche Steden (7), met het veranderen der Regeeringen, toegegaan zy. Uit de bovengemelde staaltjes, is ligtelyk op te maaken, op welk eene wyze, dit werk, eindelyk, zyn beflag kreeg. Alleenlyk, konnen wy niet voorby, kortelyk, te melden, wat, hieromtrent, te Amsterdam, voorgevallen zy.

XIII.
Tegenwoordig

De Regeering deezer groote Stad hadt zig zo yverig verklaard, tegen den handel met Frankryk,

(s) VALKENIER I. Deel, Bylaag. N. 65. bl. 140.

(t) VALKENIER I. Deel, Bylaag. N. 64. bl. 140.

(u) Kork Verhaal der Burgerl. Oproeren te Haarlem. MS. Zie ook VALKENIER I. Deel, bl. 735. enz.

(7) Te Enkhuizen en te Purmerende, is geene verandering geschied.

ryk, dat zy, in dit opzigt, geheel buiten kwaad vermoeden behoorde gebleeven te zyn, by de Burgerye. Ook hadt men 'er, om 't Land aan gereed geld te helpen, by voorraad, schoon zeer tegen den zin van Dordrecht en van de Westfriefche Steden (*v*), eene Munt opgeregt, waarin veel ongemunt goud en zilver, welk voor de Capitale Leeninge opgebracht was, en niet zonder gevaar naar Dordrecht kon gezonden worden, spoedig tot geld gemunt werdt (*w*). Men hadt, daarbenevens, om de Stad, tegen den naderenden vyand, te verzekeren, de Diemer- en Bylemer-meeren onder water gezet: de Stadsfluizen werden met den vloed geopend; de drie voornaame toegangen naar de Stad, van Haarlem, van Amsterveen en van Muiden, waren doorgesneeden, by 't Huis ter Hart, aan den Overtoom, en by Jaap Hannes; en de doorsnydingen verzekerd met schansen. De Amstel was met eenige Uitleggers belegd, en de weg ter wederzyde den Omval ook doorgesneeden en gesterkt. De boomen om de Stad werden afgehakt: 't hout en de zeilen van de Zaagmolens naar binnen gebragt, hebbende de molenaars zig verbonden, de molens in den brand te zullen steeken, zo dra de vyand zig voor de Stad vertoonen zou. Het Y, het Pampus en de Zuiderzee was ook voorzien van Uitleggers; waardoor de Stad, aan den zeekant, gedekt was. Zestienhonderd matroozen, voorzien van geweer, bezetteden de voornaamste posten langs den Waterlandfchen dyk. De Stads Wal-

1672.
—
ge ge-
feldheid
der Stad
Amster-
dam.

(*v*) Resol. Holl. 5 Aug. 17 Sept. 2 Dec. 1672. bl. 74, 17, 49.
Aantek. van den Penf. Hop van 24 Sept. 2 Dec. 1672. MS.

(*w*) VALKENIER 1. Decr, bl. 704.

1672. len, waaraan de Doopsgezinden wakkerlyk werkten, werden, alomme, opgemaakt: de Haarlemmer- en Leidſche Poort, met nieuwe werken, van buiten gedekt. Voorraad van krygs- en mondbehoefden was overvloedig in de Stad, zelfs geheele Fluitschepen met zoet water, om by nood, bier te konnen brouwen, en tot ander gebruik, alzo de groote droogte de meeste regenbakken ledig liet. In deezen ſtaat, hadt men de Stad gebragt, toen de Prins van Oranje Stadhouder werdt (x): 't welk men aan het beleid en den moed der Heeren *Gerard Hasfelaar*, Hoofdofficier, en (8) *Henrik Hoofft* en *Jan van de Poll*, Burgemeesteren, inzonderheid, te danken hadt (y): waarby ſommigen ook den Burgemeester *Gilijs Valkenier* voegen (z). 't Land was toen in grooten nood: en men verwagtte, van uur tot uur, den vyand in 't hert van Holland. De Regeering van Amſterdam deedt, kort daarna, eene bezending aan zyne Hoogheid, die hem, ſchryft *Burnet* (a), de * opperſte magt over de Stad aanboodt. Doch hy is, deſaangaande, niet naar behooren onderregt geweest, en de zaak is gewigtig genoeg, om 'er hier eenig omſtandiger verflag van te doen.

* *ſovereignty.*

XIV. Burgemeesteren en Regeerderen van Amſterdam, terſtond na 's Prinſen aanſtelling, uit de Haare byzondere Afgevaardigden der Stad in den Haage, verſtaan

(x) VALKENIER I. Deel, bl. 706 enz.

(y) Vervolg op 't Loeven van DE GROOT, bl. 76.

(z) VALKENIER I. Deel, bl. 617.

(a) Vol. I. p. 326.

(8) Zie wat TEMPLE van de Burgemeesters Hoofd en Valkenier geſchreeven heeft, in zyne *Memorien*, bl. 585, 587, 630-640.

staan hebbende, dat zyne Hoogheid gezind was, Amsterdam in 't byzonder, met raad en daad, by te springen, en tegen vyandyke aanvallen te verdedigen, gaven hem, in eenen beleefden brief, den agtsten van Hooimaand gedagtekend, de gelegenheid der Stad, omftandiglyk, te kennen, onder anderen, zeggende, „ dat hunne Burgery bestond uit zestig vendels, „ uitmaakende tienduizend koppen; hun Krygsvolk, uit twee-entwintighonderd koppen, „ behalve vier Kompagnien paarden, waaronder twee Kompagnien vrywilligen waren van de jongkheid der Stad, samen uitmaakende „ tweehonderd en zestig ruiters, en dus, in alles, „ twaalfduizend vier honderd en zestig man. „ Voorts betuigden ze, een en andermaal, „ dat zy „ zig volkomenlyk verlieten op 's Prinzen wys „ beleid en edelmoedigheid, waarvan zy vertrouwden dat hun heil, naast God, geheellyk „ afhing. „ Zy voegden 'er by, „ dat zy 's Prinzen raad noodig hadden, in veele gewigtige zaken, waarvan hun verstand, by mangel van „ crvaarenis, stil stondt. „ Ten belluite, verzogten ze „ dat de Prins de Stad Amsterdam, met „ zyn bezoek, geliefde te vereeren, onder verzekering, dat hy aldaar vinden zou genege- „ ne herten, die hunnen roem stelden in onver- „ anderlyk te zyn zyner Hoogheids ootmoedige dienaars (b). „ Te gelyk met deezen brief, of eenige dagen na 't afvaardigen van den zelve, werdt de Burgemeester Henrik Hooft gezonden aanden Prinse, met last „ om hem, in „ een

1672.

ling met
den Prin-
se van
Oranje.

(b) Mislike van Burgemeest. en Regeerd. van Amst. aan zyne Hoogh. van 8 July 1672. MS.

1672.

„ een afzonderlyk gehoor , de waare gefchaa-
 „ penheid van de Stad en van derzelve geld-
 „ middelen open te leggen , en in 't byzonder
 „ 's Prinſen raad ; goeddunken en oordeel te be-
 „ geeren over deeze gewigtige vraage , of 'er ,
 „ na dat men alles , ook goed en bloed , zou
 „ opgezet hebben bij de gemeene zaak , ook
 „ eenig middel zou kunnen bedagt worden ,
 „ waardoor 't gene nog in wezen was zou kon-
 „ nen behouden , en verdere verderfelyke kos-
 „ ten gefpaard worden : 't zy dat zyne Hoog-
 „ heid zelve zulk een middel wist in 't werk te
 „ ſtellen , of , door zyn Vorſtelyk aanzien en
 „ vermogen , by zyne Koningklyke Majesteit
 „ van Groot-Britanje , of op eenige andere wy-
 „ ze , wist uit te werken (c) ?” De Heer Hooft ,
 „ met deezen laſt vertrokken zynde , hadt , op den
 „ zeventienden , tot tweemaal toe , gehoor by
 „ den Prinſe . Hy vertoonde hem , in 't breede
 „ den ſtaat van de Krygsmagt en Veſtingwer-
 „ ken der Stad , en vooral de ſlegte geſteltenis
 „ haarer geldmiddelen , en het volkomen verval
 „ van haar * geloove .” Hy verzogt , wyders ,
 „ dat de Prins zyne gedagten geliefde te laaten
 „ gaan , over de wyze , waarop men 't Land
 „ beſt zou kunnen redden , uit den tegenwoor-
 „ digen nood , met verzekering , dat Amſter-
 „ dam lyf en goed veil hadt , zo de Prins oor-
 „ deelen mogt , dat de Staat , door de wape-
 „ nen , wederom te herſtellen waren . Doch
 „ hieldt zyne Hoogheid de zaaken zo verre ver-
 „ loopen , dat zy , niet dan by verdrag , op aan-
 „ neemlyke voorwaarden , te redden waren ,
 „ en

(c) Extr. uit de Ref. der Vroedf. van Amſt. van 16 July 1672. M⁶.

„ en was het noodig , ten dien einde , *hooger* 1672.
 „ *waardigheden aan zyn' Persoon te doen opdraa-*
 „ *gen , en zyn gezag , magt en aanzien te doen* * *digni-*
 „ *vermeerderen* ; de Stad was genegen , daartoe , *teiten.*
 „ het haare , van goeder herte , te helpen aan- *Zy biedt*
 „ wenden .” De Prins antwoordde beleefdelyk *de be-*
 op deezen voorflag , den Heere Hooft verze- *hulpzaa-*
 kerende „ dat hy zig het belang van Amster- *me hand,*
 dam zeer ter herte liet gaan ; dat hy een' *om den*
 „ Edelman gezonden hadt aan den Koning van *Prinse*
 „ Groot-Britanje , van wiens handeling hy zig *meerder*
 „ iet goeds beloofde ; dat hy den Ingenieur *gezag te*
 „ *Mont* , met den eersten , naar Amsterdam *doen op-*
 „ schikken zou : ook zyne gedagten laaten gaan *draagen.*
 „ over goede Bevelhebbers , en zo 't hem ee-
 „ nigszins mogelyk ware , zelf in de Stad ko-
 „ men .” De Raad of Vroedschap nam genoeg
 in 't gene Burgemeester Hooft gehandeld hadt
 (d) : 't welk egter niet blykt bestaan te hebben
 in eene aanbieding van de opperste magt over
 de Stad , gelyk Burnet schryft ; maar in eene
 aanbieding van de medewerking der Stad , om
 den Prinse meerder gezag over 't Land in 't ge-
 meen te doen opdraagen . Dezelfde Schryver
 meldt ook , hoe de Prins zelf hem verhaald hadt ,
 „ dat de Stad Amsterdam hem zulke aanbie-
 „ dingen deedt , om dat zy alles voor verloo-
 „ ren hielt , en de schande van haaren onder-
 „ gang liever over hem dan over zig zelve wil-
 „ de brengen .” Hy zou 'er bygevoegd hebben ,
 „ dat hy zig verzekerd hielt , dat de Landzaa-
 „ ten geenen *Souverain* verdraagen konden , en
 „ meer tot den oorlog zouden opbrengen om
 „ hun-

(d) Extr. uit de Ref. der Vroedf. van Amst. van 19 July 1672. Ms.

1672. » hunne eigene vryheid te beschermen, dan
 » voor eenigen Vorst, wie hy ook ware. 't
 » Welk hem bewoogen hadt, om de aanbiede-
 » ding van Amsterdam, zonder beraad, af te
 » slaan (e). Doch van deeze byzonderheden,
 die egter zeer wel waar konnen zyn, vindt men
 niets, in de aantekeningen der Amsterdamsche
 Vroedschap.

XV.
 Zyne
 Hoog-
 heid
 komt te
 Amster-
 dam.

't Liep aan, tot den twaalfden van Oogst-
 maand, eer de Prins binnen Amsterdam kwam,
 daar hy in den vollen Raad ontvangen werdt,
 en de vestingwerken en magazynen bezigtigde.
 De Vroedschap beschoonk hem met dertigdui-
 zend guldens, te korten van 't gene men zynen
 Heere Vader, in den jaare 1650, verstrekt hadt
 (f). Voorts, deedt hy, van daar, een' keer
 naar Muiden, Weesp, 't Huis te Abkoude en
 den Hinderdam, en vertrok, op den vyftien-
 den, wederom naar 't Leger, beloofd hebbende,
 in persoon, in de Stad te zullen komen bevel
 voeren, indien de vyand zig van Muiden mogt
 meester maaken (g). Doch kort na 's Prinzen
 vertrek, begon den eenigen toe te leggen op
 verandering in de Regeeringe. Twee dagen na
 's Prinzen aanstelling, op den vyfden van Hooi-
 maand, hadt zekere *Govert Outvorst*, Koperflaa-
 ger en Serjant onder 't vendel van den Kapitein
Jakob de Graaf, zig vervoegd in Burgemees-
 ters Kamer, den Heere Hooft, die zig toen al-
 leen aldaar bevondt, met gedekten hoofde, stout-
 telyk, afvraagende, *hoe men 't met de Stad voor-
 hadt?* Daarby voegende, *dat hy, en wel driedui-
 zend*

(e) BURNET Vol. I. p. 326.

(f) *Uit Aant. van Schepen BONTMANTEL*, bl. 570, 571. MS.

(g) VALKENIER I. Deel, bl. 711, 712.

zend met hem ongerust waren, en gerust gesteld 1672:
 wilden worden. Men nam in overleg, om hem, —
 terstond, agter af te leiden. Doch eenigen hielden 't tegen, en hy badt Burgemeester Hooft, des anderendaags, om verschooning; zo dat de zaak geen verder gevolg hadt (h). Sedert, was 'er gemor ontstaan, over 't bewaaren van de sleutels der Stads poorten, welken men voorgaf niet langer te vertrouwen aan 't huis der Burgemeesteren, alwaar zy plagten bewaard te worden: 't welk zo veel invloed gehad hadt op Burgemeester *Lambert Reinst*, dat hy besloot, by de sleutels, op 't Stadhuis, zyne nagtrust te neemen. Daarna, werdt egter goedgevonden by Burgemeesters, dat de sleutels wederom, gelyk voorheen, door eenen der Burgemeesteren, beurtswyze, bewaard zouden worden, ten zynen huize. Doch de Burgers, hiervan de lust gekreegen hebbende, trokken, des avonds, in merkelyken getale, naar 't Huis van den Burgemeester Jan van de Poll, die toen de sleutels van de Nieuwe-brugs boom in huis hadt, zynde de sleutels der poorten op 't Stadhuis gebragt. Men viel hier straks aan 't dreigen, zo de sleutels niet geleverd werden, waartoe de Burgemeester, eindelyk, besloot. Zy werden toen ook naar 't Stadhuis gebragt, alwaar, van deezen tyd af, tot heden toe, de sleutels van Poorten en Boomen, in eene yzeren kist, bewaard worden; van welke kist de sleutel is aan 't huis van den President-Burgemeester (i) 't Ge-

Gemor
 in de
 Stad,
 over 't
 bewaaren
 der sleu-
 telen.

(h) Uit Aant. van Schepen BONTEMANTEL, bl. 492. MS.

(i) Uit Aant. van Schepen BONTEMANTEL, bl. 539, 540. MS.
 VALKENBURG. 2. Deel, bl. 746 enz.

1672. Eenige zoeken verandering in de Regeering.

Inhoud van een Verzoekschrift, ten dien einde, aangeplakt,

Gemor, om 't bewaaren der Stads sleutelen ontfaan, veranderde, daarna, in eene beweging, om hervorming der Regeeringe te wege te brengen. Op den drie- en vierentwintigsten van Oogstmaand, vondt men een Verzoekschrift aangeplakt, op verscheiden' plaatfen der Stad, waarby, uit naam der Burgerye, gevorderd werdt 1. „ herstelling der oude Privilegien. 2. aanstelling der Kapiteinen en Luitenanten uit de Burgerye, niet uit de Regeeringe. 3. dat geene Regenten Bewindhebbers waren der Oost- en Westindische Maatschappye, *volgens hunnen eed, in de Unie beslooten.* 4. Afstand der Doelen aan de Burgerye. 5. Dat der Steden Vesten niet meer verhuurd werden. en 6. dat de zesendertig Raaden uit Burgers of fatsoenlyke Koopluiden werden gekoooren, op dat men verzekerd mogt zyn, dat het geld van de schattingen aan 's Lands *getrouwten Stadhouder*, of daar hy 't beveelen zou, besteld werdt, en *hy Heer ware en geen knegt.*” By dit verzoek, was eene bedreiging gevoegd, dat men *op zyn Haags huishouden* zou, zo 't van de Heeren niet werdt ingewilligd: ook zou men hem, die 't Geschrift affcheurde, ten zynen tyde, *een' kogel vereeren.* 't Slot van alles was

*Oranje moet groot,
De Witten zyn doot,
Tot Borgers glory,
Brant Victory.*

*Dit 's kort bescheyt, de Borgers houden 't Landt,
De opperdieven behalen oneer en schandt (k).* Ten

(k) Uit een Affchrift van het Oorspronkelyke. MS.

Ten zelfden tyde, staken sommigen den 1672:
 luiden een briefje in de hand, welk ook te
 Rotterdam, en vermoedelyk in meer andere
 Steden verspreid werdt, en, woordelyk, dus
 luidde:

*Voor de Liefhebbers van 't Vaderlandt
 en den Heere*

PRINCE VAN ORANGIEN.

Alsoo om onser sonden wille, en den haet van eenige quaetwillige Regenten tegen den persoon van syn Hoogheit den Heere Prince van Orangien, het lieve Vaderlandt bynaer in d' uiterste ruine is geraekt; en dat het selve (naer menschelyk oordeel) niet lichtelyk door de wapenen wederom herstelt sal kunnen worden; te meer alsoo syne Hoogheit daer toe geen genoegsaeme maght ofte autoriteyt en heeft als Stadhouder; soo werden alle goede Patriotten versocht (uit liefde tot het Vaderlandt) syn Hoogheit tot Grave van Hollandt (door de magistraten van de Steden, met alle beleeftheid) te doen verklaren: mits dat de Graeffelyke waerdigheid by succesie sal vallen op de wettige lyserven en nakomelingen van syn Hoogheit, die als Graven (in der tyd) binnen Hollandt sullen gehouden syn te resideren.

Daer werdt niet getwyffelt (om veele gewichtige redenen), of Godt almaghtig sal ons, door dit middel, in 't korte eene gewenschte Vrede met den Koning van Engelandt geven.

Komt ook in groote consideratie, dat de Heer Keurvorst van Brandenborgh (by 't voorsz. geval)

en van
 een ander Briefje, welk raadt den Prins tot Graaf van Holland te verkiezen.

1672. als Oom van syn Hoogheit, met des te meerder drift, onse saeken sal behertigen.

God bewaere het lieve Vaderlandt,
en syn Hoogheit (l).

De Regeering van Amsterdam besluit haare Ampten te stellen ter bescheidenheid van den Prinse.

Oproer omtrent het Huis van den Luitenant-Admiraal de Ruiters.

Den Prinse, kort hierop, door de Staaten, gemagtrigd zynde, tot herstelling van de rust in de Steden, raadpleegde men, in de Vroedschap van Amsterdam, of men zig in de Regeeringe handhaaven, of zyne ampten stellen zou ter bescheidenheid van zyne Hoogheit: en op den agtentwintigsten van Oogstmaand, ten elf uuren des nagts, werdt tot het laatste beslooten. Doch de Akte, hiervan ontworpen, werdt, niet voor den vyfden van Herfstmaand, getekend, en aan den Prinse gezonden, door den Sekretaris *Dirk Schaap* (m). Terwyl hy uit was, vergaderde, op den zesden, schieelyk, eene geweldige menigte van 't slegste graauw, omtrent het Huis van den Luitenant-Admiraal de Ruiters, welk met plondering gedreigd werdt. Doch dit ongeluk werdt afgeweerd, door 't beleid van den Burgerhopman *Wesfel Smit*, die zyn vendel in de wapenen bragt, en 't graauw deedt verstuiven. Ook schooten andere vendels toe, en zekere uitlegger, daar, by geval, voorby vaarende, haalde 't geschut te boord: 't welk den schrik bragt, onder den woesten hoop. Men meende dat deeze oploop, voorbedagtelyk, verwekt was, door luiden, die, gebeeten op de Ruiters, 't graauw hadden diets gemaakt, dat hy 's Lands Vloot verraaden hadt. Doch

(l) Dit een Afschrift van het Oorspronkelyke. MS.

(m) Zie Lyst der XXXVI. Raad. voor de Handv. van Amst. op 't jaar 1672.

zyne Hoogheid nam hem, zyn huisgezin en goederen, daarna, in zyne byzondere hoede (n). Nogtans, liep hy, in Wynmaand in Amsterdam zynde, nog wederom gevaar van 't leeven, wordende, door zekeren onbekenden, met een broodmes gedreigd (o). Maar 's daags na den oploop voor zyn huis, kwamen 'er omtrent honderd Burgers, meest Handswerksluiden, byeen in de Kloveniers Doele in de nieuwe Doelestraat, die, elkanderen, met geslooten' deure, aanmoedigden, om, in deezen tyd, op het herkrygen der oude Voorregten, aan te houden. Midlerwyl, werdt 'er, als by toeval, eene menigte afdruksels van een Verzoekschrift gevonden onder een stoelkussen. Terstond klom *Gerrit Klaaszoorn Fruit*, Scheepstimmerman, op de tafel, en las het Verzoekschrift, welk aan de Regeering der Stad gerigt was (p), en twaalf Artikelen behelsde: 1. „ Dat alle verdagte Regenten zig ontiloegen van 't bewind. 2. Dat de Burgery hersteld werdt in haare Voorregten. 3. Dat geene Regenten, tot Sekretarissen ingeslooten, Leden zouden zyn van den Krygsraad. 4. Dat elk Regement zyn' eigen Kolonel hebben mogt, uit dat Regement gekooren. 5. Dat de Kolonellen, en niemant anders in den Krygsraad zouden mogen voorzitten, en dat zy den Krygsraad, naar hun welgevallen, zouden mogen famenroepen. 6. Dat niemant tot Kapitein, Luitenant, Vending of Serjant zou mogen verkooren worden, dan die voorheen als Adelborst gewaakt had.

1672.

Vergadering eeniger Burgers in de Doele.

Nieuw Verzoekschrift van twaalf Artikelen.

(n) BRANDT de Rüter, bl. 740-745.

(o) BRANDT de Rüter. bl. 762.

(p) VALKENIER I. Deel, bl. 749, 750.

1672. „ hadt. 7. Dat de Stads Artillerymeesters uit
 „ den Krygsraad mogten verkooren worden.
 „ 8. Dat de Stads sleutels altoos op 't Stad-
 „ huis bewaard werden. 9. Dat de bedieningen,
 „ tot den Krygsraad behoorende, met naame
 „ ook de drie Doelen, door de Leden van den
 „ Krygsraad, zouden begeben worden. 10. Dat
 „ geene Ampten zouden worden gegeven dan
 „ aan gebooren' Burgers, of ten minsten aan
 „ Hollanders, die zes jaaren in de Stad ge-
 „ woond hadden. 11. Dat de Kollegien van
 „ Schepenen, Kommisfarisfen en Sekretarisfen
 „ gezuiverd werden, en geen Burgemeester
 „ het Schoutsamt meer bekleedde. 12. Dat de
 „ Gildenkeuren en Voorregten werden gehand-
 „ haafd (q).” Na 't leezen van dit Verzoek-
 „ schrift, vraagde men, *of 't niet wel ingesteld wa-
 re? en of de Burgers niet begeerden gehandhaafd
 te worden in derzelyer Voorregten?* 't welk met ja
 beantwoord zynde, werdt 'er een kort gefchrift
 vertoond, waarby alleenlyk dit laatste verzogt
 werdt. De meesten tekenden dit. Eenigen, die
 't in beraad namen, liepen gevaar van mishan-
 deld te worden (r). Ten zelfden tyde, werdt
 'er een scherp schrift gestrooid, waarin de ver-
 dagte Regenten, tot zestien in getal, by naa-
 me, genoemd, en over 't smeeden van 't eeu-
 wig Edict, over 't verraden van 't Land aan
 Frankryk, over 't famenspannen om in de Re-
 geering te blyven, en over andere dingen, he-
 viglyk, beschuldigd werden. Daarentegen,
 kwam 'er een antwoord op het zogenaamd Bur-

Scherp
 schrift
 tegen
 zestien
 Regen-
 ten.

Ander
 geschrift

(q) Zie VALKENIER I. Deel, Bylaag. N. 63. bl. 152.
 (r) VALKENIER I. Deel, bl. 750.

ger-verzoek in 't licht, welk voorgaf te spreken, uit den naam van de *redelyke Gemeente, bestaende in Lutherschen, Catholyken, Remonstranten, bescheydene Gereformeerden en de meeste Doopsgezinden, den blaauwburgwalschen steyloor uitgenomen, samen uitmaakende zeven agtste der Burgerye. 't Verklaarde voorts, dat 'er geene verkiezing der Wethouderen geschieden zou, dan op den gewoonlyken tyd, en dat men geene andere Regeering zou gehoorzaamen, dan de tegenwoordige, al werdt zy schoon aangesteld, door den Stadhouder, dien men zig niet ontzag, eenen *Mas-Anjello* en eedbreeker te noemen (s). Doch dit schimpen en schryven, van wederzyde, hielp luttel. Vier Gemagtigen der Vergaderden in de Doele, Doktor *Abraham van Poot*, zyn Broeder *Henrik, Elias Nolet* en *Jan Bruinenburg* traden naar 't Stadhuis (t); doch lieten zig eerst overhaalen, om het getekend Verzoekschrift te vernietigen, en kreegen toen zulk antwoord van Burgemeesteren, dat zy zig te vrede scheenen te houden. De Regeering hadt nu reeds vastgesteld, haare ampten neder te leggen. Ook zag men haast een' lyst in druk, vervattende de naamen der Heeren, in welker plaats, de Prins, zeide men, anderen verkiezen zou. De Vergaderden op de Doele maakten eene nieuwe benoeming van Vroedschappen. Doch alzo zy, hieronder, eenigen hunner voornaamste hoofden geplaatst hadden, bragten zy zig zelve in de gemeene veragting, en werden, derwyze, bespot, in openbaare schimp-

1672.

tegen de
twaalf
Artike-
len.
*raison-
nable.

(s) Uit een Afschrift van het Oorspronkelyke. MS.

(t) Uit Aant. van Schepen BONTEMANTEL, bl. 630 enz. MS.

1672. schimpfchriften, die men, voor hunne huizen, te koop liet schreeuwen, dat zy 't hoofd naauwlyks ter deure uit steeken durfden (*u*). Ook hadt zyne Hoogheid, reeds te vooren, twee regeerende Burgemeesters, Joan van de Poll en Lambert Reinst, drie regeerende Schepens, tien Raaden en vyf Oud-Schepens, by eenen brief van den tienden van Herfstmaand, ontslaagen van hunne waardigheden: welker plaatfen, op verzoek der Regeeringe, by eenen gelyken brief van den vyftienden, door den Prins, vervuld werden. Koenraad van Beuningen en *Joannes Hudde* werden, in de plaats van Van de Poll en Reinst, aangesteld tot Burgemeesters. Onder de nieuwe Raaden was 'er maar één, die ook door de Burgers benoemd was (*v*). Eenige dagen na deeze verandering, vondt men, aan den Jan-Roodenpoorts-tooren, een geschrift aangeplakt, waarin de ontslaagen' Regenten, driftiglyk, verdedigd werden, en de verandering toegeschreeven aan den Burgemeester Gillis Valkenier, die, zeide men, alleenlyk beoogd hadt, zyne vrienden ter Regeeringe in te dringen (*w*). Doch hierop kwam geen verder gevolg, en Amsterdam geraakte, eerlang, in rust.

Vermeerdering van 't getal der beschreeven' E-
 Zyne Hoogheid zou, na 't veranderen der Regeeringe in de Steden, het Lid der Ridderfchap ook gaarne met eenige Heeren gesterkt hebben. Doch 't werdt verschooven, ter gelegenheid van het afzyn des Heeren van Werken.

(*u*) *Uit* Aant. van Schepen BONTMANTEL, MS.

(*v*) *Zie* Lyst der XXXVI. Raaden voor de Handv. van Amst. 2^e jaer 1672

(*w*) *Uit* een Afschrift van het Oorsprongkelyke. MS.

kendam, die in Gezantschap vertrokken was naar Deenemarken. Ook hadden de Heeren van Duivenvoorde, van Maasdam, van Heenvliet, van Wasfenaar en van Zevender, op den drie-entwintigften van Louwmaand deezes jaars, een heimelyk Verbondfchrift getkend, waarin zy, by adelyke eere en trouwe, beloofden, niet te zullen toestaan, dat het Lid der Edelen, in den tyd van vier jaaren, met eenige nieuwe Heeren, buiten de Zoonen der agt tegenwoordig beschreevenen, vermeerderd werdt; ten ware zy 't, onderling, eenpaariglyk, anders mogten goedvinden. 't Verbondfchrift bleef, toegezegeld, in bewaaringe van Philips de Zotte de Laeke van Villers, Heere van Zevender (x). Doch men hielt zig niet aan 't eerste lid van 't zelve, en veranderde, zo 't schein, na dat zyne Hoogheid Stadhouder geworden was, eenpaariglyk, van gedagten. Het afzyn des Heeren van Werkendam stremde ook het vermeerderen van 't getal der Edelen wel voor eenen tyd; maar verhinderde het niet. De Heeren *Wolfert van Brederode, Heer van Brederode, Maurits van Nassau, Heer van de Lek, en Fredrik van Reede, Heer van Lier*, werden, op 't begeeren van zyne Hoogheid, in Sprokkelmaand des jaars 1674, in de Orde beschreeven (y).

't Bleef niet by de veranderinge der Regeeringe in Holland. In Zeeland veroorzaakte de oproerigheid der Gemeente ook nieuwe Wet-houders, in verscheiden' Steden. Huisluiden en Burgers waren, hier, al in Hooimaand, op de been

1672.

delen
van Hol-
land.

XVI.

Beroer-
ten in
Zeeland
geeven
ook ge-
legcu-

(x) Uit een Afschrift van het Oorspronke'lyke. MS.

(y) Resol. Ridderfch. 20 Febr. 1674. MS.

1672. **heid tot verandering der Regeeringe.** been geweest. Te Zierikzee, hadden de boeren al de glazen van 't Stadhuis in geslaagen. Daar, te Middelburg en te Vlissingen, waren de Burgers ook, met Verzoekschriften, in de weer geweest (z), die egter, door de Wethouders, niet naar den zin der Burgeren, beantwoord waren (a). Te Vlissingen, beslooten, eindelyk, negen Vroedschappen, zig van de Regeering te ontslaan, in welker plaats, de Prins anderen aansfelde. Te Veere, werdt de Regeering verdagt gemaakt by de Gemeente, door den Raad en Pensionaris *honorair*, *Serooskerke*, als hadt zy zig, in 't raadpleegen op de handeling met Frankryk, schuldig gemaakt aan kwaade trouwe. Doch Serooskerke werdt, hierover, scherpelyk bestraft, door de Staaten, die de Regeering van Veere regtvaardigden (b). Nogtans werdt 'er, in Herfstmaand, ook verandering in de Regeering bewerkt; door eenigen uit de Burgerye, die 't oor van den Prinse wisten te winnen (c). Te Middelburg, raakte het graauw op de been, op een valsch gerugt, dat de Franschen bezig waren met landen. Burgemeester *van den Brande* werdt, van eenen hoop wyven, uit zyn huis gehaald, en deerlyk geslaagen. Kort hierna, rukten de boeren gewapend ter Noordpoorte in, haalden van den Brande van 't Stadhuis, daar hy, door de Schutters, geborgen was, en voerden hem en de Burgemeesters *Le Sage*, *Brouwer*, *Vrybergen*, den Pensionaris de Huybert en den Sekretaris *Reigersbergen*,

ge-

(z) VALKENIER I. Deel, *Dylaag*. N. 55, 56. bl. 120, 122.

(a) VALKENIER I. Deel, bl. 693, 699.

(b) Nouv. Zee!. 19 Aug. 1672.

(c) Extr. uit de Notulen van Wetten en Raede te Vere 31 July, 24 Sept. 1672.

gevangkelyk, ter Stad uit, dezelve, in hunne bierkroegen, bewaarende. Toen zondenze om Gemagtigden uit de Burgery, die, nevens hen, de *Verraaders*, want beter naam kreegen de Heeren niet, zouden onderzoeken. Dit geschiedde ruwelyk: waarna de Burgers de gevangenen wederom naar de Stad voerden, en, eerlang, onder borgtogt, ontfloegen. Doch de oproerigen lieten zig niet stillen, voor dat de Prins, die, te vergeefs, door de Regeering, verzogt was, in de Stad te komen (*d*), ook hier, eenige verandering in de Regeeringe gemaakt hadt (*e*). Hy kwam, ten deezen einde, in de Lente des volgenden jaars, in persoon, in Zeeland (*f*).

1672.

Ondertusfchen, waren, zelfs naar 't oordeel van zyne Hoogheid in laater' tyd, door deeze algemeene verandering in Holland en in Zeeland, veele bekwaame luiden uit het bewind geraakt. Veele driftige en geringe luiden, die zig 's Prinsen vrienden noemden, hadden zig, daarentegen, by deeze gelegenheid, ter Regeeringe weeten in te dringen. Deezen verlooren haast al hunne agting, alzo zy kleine bescheidenheid en geheel geen aanzien hadden. Zy regeerden, zo getuigd wordt, zeer eenzydig, en verdrukten zulken, die de zaaken wat anders inzagen. De Prins bespeurde den misflag, waarin hy vervallen was, eerder, dan hy kans zag, om dien te herstellen. Doch allengskens kwamen zy, die te vooren den kant van de Witt ge-

XVII.
Gevolgen der veranderinge in de Regeering.

(*d*) Notul. Zeel. 16 Aug. 5 Sept. 1672.

(*e*) VALKENIER I. Deel, bl. 755 enz. Vid. & J. BERONICH Geogarchontomachia.

(*f*) Notul. Zeel. 14, 18 April 1673. bl. 87, 91.

1672. gehouden hadden, tot zyne zyde over, volgende zyne maatregels, in het wederstaan der Franschen en in het verdedigen van 't Vaderland (g). Ook werden sommigen, die men bevondt, op eene onbehoorlyke wyze, in de Regeeringe gebragt te zyn, daarna gemyd. Te Gorinchem, waren eenige Vroedschappen, door geld, aan hunne ampten geraakt: waarover zy, sedert, door den Fiskaal, in regten betrokken werden (h).

Algemeene vergiffenis afgekondigd.

Kort na de verandering der Regeeringe in Holland, beslooten de Staaten van dit Gewest, op 't aanhouden van zyne Hoogheid, eene algemeene vergiffenis van al 't voorleedene te laten afkondigen, 'twelk egter, niet voor den agtsten van Slagtmaand, geschiedde, schoon 't Plakaat, reeds op den zevenentwintigsten van Herfstmaand, getekend was (i). By dit Plakaat, werdt de gehoorzaamheid aan de Overheden en de gewillige betaaling der gemeene lasten, op 't ernstigst, aanbevolen (k). Doch eer 't nog afgekondigd was, hoewel 't reeds was vastgesteld, viel 'er, in den Briele en te Medenblik, nieuwe beroerte voor. Eenige Leden der Regeeringe leeden geweld, in hunne perfoonen en goederen. In den Briele smeet men de glazen in, aan 't huis van den Burgemeester *van der Pot*, zyne Huisvrouw, met slagen, mishandelende. Te Medenblik wilde het volk twee Regeeringsperfoonen dwingen, hunne ampten af te leggen

Bewegingen omtrent den tyd van 't afkondigen.

(g) BURNET *Vol. I. p. 370.*

(h) Pleidooi van MR. SIMON VAN MIDDELGEEST VOOR MR. PIETER DE GROOT *N. 3. MS.*

(i) *Resol. Holl. 27 Sept. 1672. bl. 55.*

(k) *Zie VOLKENIER I. Deel, Bijl. N. 26. bl. 163.*

gen (l). Men onderzocht, of deeze daadelykhe- 1672.
den onder de algemeene vergiffenis begreepen
waren; doch 't befluit viel, dat 'er regt over be-
hoorde te gefchieden, om dat zyne Hoogheid,
in deeze Steden, reeds orde op de Regeering
gefteld hadt (m). Een weinig anders liep het af,
met Theophilus en *Samuel Neranus*, in den
Haage, en met den Boekverkooper *Izaak Ne-*
ranus, te Rotterdam, die verdagt waren, de
hand gehad te hebben in het famenftellen, of
in het verfpreden en verkoopen van zeker
fcherp Gedigt, genaamd *Hollands Venezoen, in*
Engeland gebakken, en in Holland geopend, voor
de Liefhebbers van 't Vaderland. De twee eerften
werden voor 't Hof gedagvaard. De Boekver-
kooper werdt, door den Hoofd-officier, buiten
kennis van de bank van Schepenen, op den
zeventienden van Herftmaand, in hegtenis ge-
nomen, en onder 't Raadhuis naauwkeurig be-
waard. De gewezen Ambafadeur de Groot
werdt, meen ik, als de maaker van dit Gedigt
befchuldigd (n). *Joachim Oudaan Franszoon*,
Tegelbakker te Rotterdam en vermaard Digter,
ook verdagt, dat hy 't vers gemaakt hadt,
werdt, ten zelfden tyde, boven ontbouden.
Doch hy verfcheen niet: en my is niet bekend,
dat men hem, federt, gemocid heeft. Hy liep,
nogtans, ten deezen tyde, zeer in 't oog by 't
oproerig gemeen, welk, reeds op 't einde van
Zomermaand, verfpred hadt, dat hy van zins
was, de Staatfche Ruitery, welke men toen
buiten wilde houden, door zeker Waterpoort-
je

Drie Næ-
ranen in
moeilyk-
heid, ter
oorzaake
van zek-
ker
fcherp
vers.

Joachim
Oudaan
Frans-
zoon
loopt
ook in 't
oog.

(l) Refol. Holl. 18 Nov. 1672. bl. 24, 27.

(m) Uit Aant. van den Penfion. Hop van 18 Nov. 1672. MS.

(n) Artic. waer op Mr. P. DE GROOT 21 May 1676, gehoord is. MS.

1672. je, aan de Vest nevens de Goudsche poorte, van welk poortje hy een' sleutel hadt, ter Stad in te laten. De Boekverkooper zat wel drie weken in hegtenis: doch alzo de Schout geen regt bewys tegen hem hadt, en verscheiden' Schepens hem genegen waren, werdt hy, onderborgtogt, gellaakt (o). De zaak van den Advokaat Theophilus Næranus bleef sleepen, tot in Wintermaand des volgenden jaars. Hy bekende, het vers uitgeschreeven; doch niet gemaakt, of verspreid te hebben: en verzogt, eindelyk, begreepen te worden onder de algemeene vergiffenis: 't welk hem en den drukker *Jan Franken*, te Leiden, op de goedertieren' voorspraak van zyne Hoogheid werdt toegestaan, mids het op de rolle werdt afgekondigd (p). Wat 'er, omtrent Samuel Næranus, verder, gebeurde, vind ik niet aangetekend. Na 't afkondigen der algemeene vergiffenisse, vielen er, op verscheiden' Plaatsen, bewegingen voor, daar onderzoek en straf op volgde (q). Doch, somtyds, leeden ook de ontilaagen' Regenten overlast, die niet gestraft werdt. In Slagtmaand van dit, en in Sprokkelmaand van 't volgende jaar, werden de dienstboden en het Huis van de Groot, te Rotterdam, nog aangevallen (r), en meende hy te kunnen toonen, wie de plondertekens aan de dollen wyven gegeven, en betaald hadt. Doch niemant werdt, om deezen moedwil, gestraft. Opeenige mishandelingen, ge-

(o) Verhaal der muiterye te Rotterd. MS.

(p) Resol. Holl. 22 Decemb. 1673. bl. 89. Uit Aant. van den Pension. Hor van 21 Maart 1673 MS.

(q) Zie Ontroerd. Leeuw II. Deel, bl. 23.

(r) Interrog. voor 't Gerecht van Kool.

gepleegd aan den gewezen Rotterdamschen Burgemeester van der Aa (s), was wel onderzoek gedaan; doch niets verder gevolgd. Daarentegen, was een der plonderaaren van het Huis van Burgemeester Hallingk, te Dordrecht, met geesfeling, geftraft (t). Een Delftsch Burger werdt, om oproerige taale, door het Hof van Holland, veroordeeld, om onthalsd te worden (u). De ongeregeldheden werden door de vingeren gezien, of niet, naar dat zy, die geffeld waren, omze te onderzoeken, zig niet of al gelegen lieten zyn aan de luiden, die 'er by geleeden hadden.

1672.

De binnenlandsche zaaken van Regeeringe hebben ons lang bezig gehouden. 't Wordt tyd dat wy wederkeeren, tot het verhaal der zaaken van oorloge.

's Lands Vloot onder de Ruitcr, in 't begin XVIII. van Oogstmaand, nog leggende voor Goeredc, kreeg last, om op de t'huiskomende Oostindische Vloote te pasfen: waarop men wist, dat de vyand het oog hadt. Zy was toen, veertien fchepen fterk zynde, gekomen omtrent de Eems, werwaards de Ruitcr ook zeilde, om haar, ware 't mogelyk, in behouden haven te brengen. De Staaten van Holland waren van meening, dat de Ruitcr eerder een' slag met de Engelschen waagen moest, dan gedoogen, dat de Oostindische fchepen hun in handen vielen (v): doch zyne Hoogheid oordeelde, dat hy

De Ruitcr
brengt
de Oostindische
fchepen
in behouden
haven.

(s) Attest. en Interrog. MSS.

(t) Pleidooi van MR. SIMON VAN MIDDELGEEST voor Mr P. DE GROOT N. 2. MS.

(u) Sentent. van den Hove van 2 Febr. 1673. MS.

(v) Secr. Refol. Holl. 5, 6, 7, 11 Aug. 1672. III. Deel, bl. 283, 285, 286, 287.

1672.

hy 't gevegt eerder moest zoeken te ontwyken. De algemeene Staaten belastten hem, hierop, de Oostindische schepen te beveiligen, zonder 's Lands Vloot te zeer te waagen. Midlerwyl, waren de Oostindische schepen, gelukkiglyk, in de Eems geraakt, van waar zy, door de Ruiter, afgehaald en behouden in 't Vlie en in Texel binnen gebragt werden, voor 't einde van Oogstmaand (w). 's Lands Vloot ging, daarna, wederom op Schooneveld leggen. Doch ziekte en gebrek van mondbehoefsten noodzaakten de Staaten, haar, in Herfstmaand, in 's Lands havens te doen invallen (x). Ter zee, viel dus niets meer voor, dit jaar. Alleenlyk hadden de Hollandische en Zeeuwfche Kaapers den Franschen en Engelfchen beide een groot getal van schepen afgenomen (y).

XIX.
Fransche
Krygsbe-
dryven,
in en om
Holland.

Te lande, werdt ook niet veel verrigt van belang. De Fransche bezetting van Utrecht, het Huis te Kroonenburg by Loenen, welk Staatfche bezetting ophadt, in 't begin van Oogstmaand, hebbende ingenomen, veroverde, terftond daarna, de Huizen te Loenersloot en te Jaarsveld, en plonderde Loenen. Omtrent het einde van Herfstmaand, beroofden de Franschen Lopik, Leksmoede, Kapelle, Benskoop, Loosdrecht, Hilversom en Emmenes. Waverveen en Botshol werden, in 't begin, Abkoude, in 't einde van Slagtmaand, jammerlyk, verbrand. De meesten deezer Dorpen hadden Fransche vrye hoede in. Doch men toonde 'er geene

(w) BRANDT de Ruiter, bl. 721-733. VALKENIER I. Deel, bl. 810-822.

(x) BRANDT de Ruiter, bl. 757.

(y) VALKENIER I. Deel, bl. 813.

ne agting voor, van 's vyands zyde: 't welk ¹⁶⁷² die van Willis bewoog, hunne vrye hoede, gevangelyk, aan den Prinse te zenden, en de toegangen naar het Dorp zo final af te steeken, en zo sterk te bewaaken, dat 'er de Franschen niet by konden (z). Te vooren, in Wynmaand, hadt de vyand een schansje, by 's Graavenland, aangetast; doch de Veldmaarschalk, Prins Joan Maurits, van Muiden derwaards getrokken, dreef hem toen, en nog twee maalen, in Slagmaand en Wintermaand, te rug (a). Op den zesentwintigsten van Slagmaand, overvielen de Franschen de schans by het Dorp Ameide, die den Kolonel Bamphield toevertrouwd was. Doch de bezetting verliet haare post, op de aankomst van den vyand, die ligtelyk meester werdt van de schanse, en het Dorp, daarna, deerlyk plonderde (b). De Veldmaarschalk Wirtz schreef, dat de Franschen, by deeze gelegenheid, wel veertig gevangenen naakt uirgeschud, en naar Utrecht gebragt hadden, en dat Bamphield, om 't verlaaten van de post, van de wyven van Ameide, mishandeld was (c). Bamphield werdt, naderhand, in hegtenis genomen, en zat, tot in Wynmaand des volgenden jaars, wanneer hy, kosteloos ontslaagen werdt (d). Ook hadt hy, reeds te vooren zyn gedrag, in openbaaren druk, verdedigd (e).

De onderneemingen der Staaten, onder 't be- ^{Aansla-}
leid ^{gen op}
Naarden,

(z) VALKENIER I. Deel, bl. 813-823.

(a) Missive van Pr. J. MAURITS van 28 Nov. 23 Dec. 1672.

MSS. VALKENIER I. Deel, bl. 825.

(b) VALKENIER I. Deel, bl. 820.

(c) Missive van den Veldm. WIRTZ van 30 Nov. 1672. MS.

(d) VALKENIER II. Deel, bl. 177.

(e) *Poix Réflex. & Relat. du Colon. BAMPHIELD.*

1672. leid van zyne Hoogheid, slaagden ook, dit na-
 jaar, gantsch niet gelukkiglyk. De Prins onder-
 nam, op 't einde van Herfstmaand, Naarden in
 te neemen, door verrassing, waartoe eenige be-
 zettingen van Muiden en Weesp, en eenig
 Krygsvolk, welk, te schepe, van Amsterdam,
 verwagt werdt, gebruikt stondt te worden. Doch
 de vaartuigen waren, door stilte, opgehouden.
 Anderen schryven, dat het bootsvolk onwillig
 was; en dat men, met veel moeite, niet meer
 dan twintig man hadt kunnen bekomen (f).
 Midlerwyl, was het schoon dag geworden: 't
 en Woer- welk den aanflag verydelde (g). In Wynmaand,
 den. zocht zyne Hoogheid Woerden te verrassen;
 doch de Stad raakte, vroegtyds, in beweging,
 op den elfden, wanneer de aanflag stondt te
 worden uitgevoerd. Men schoot, om die van
 Utrecht te waarschuwen, en vuurde zo sterk van
 den tooren, dat hy in brand raakte, en, eerlang,
 op de Kerk nederstortte. Een gedeelte der be-
 zettinge van Utrecht onder den Hertog van
 Luxemburg, waarby Montbas zig bevondt (h),
 trok uit, om Woerden te ontzetten, en viel aan
 op de post van den Heere van Zuilestein aan de
 Grevenbrugge, tusfchen Utrecht en Woerden,
 terwyl de bezetting van Woerden een' uitval
 deedt op de troepen onder den Prinse, die nu
 voor de Stad gekomen was. Zy werdt, met mer-
 kelyk verlies, te rug gedreeven. Doch de post
 aan de Grevenbrugge werdt, in den tweeden
 De Heer aanval, overweldigd, door de Franschen. Fre-
 van Zui- drik van Nassau, Heer van Zuilestein, natuur-
 lyke

(f) BRANDT de Ruitcr. bl. 763.

(g) VALKENIER I. Deel, bl. 324.

(h) Memoir. de MONTBAS p. 57.

Iyke Zoon van Prins Fredrik Henrik, sneuvelde, in deeze gelegenheid. 't Beleg van Woerden werdt, daarna, opgeslaagen, door de Franschen. De Prins keerde, met zyn volk, wederom naar de post omtrent de Nieuwerbrugge, alwaar hem het Lyk van den Heere van Zuilestein, van Woerden, toegezonden werdt (*i*). De Franschen hebben, naderhand, geschreeven, dat zy vyf-entwintighonderd, en de onzen vyfduizend man, in deeze ontmoeting, verlooren hadden. Ook meenden zy, dat men, van onzen kant, zekere post te Harmelen, die, door vyftig Franschen, bezet was, en hun den weg naar Woerden opende, verzuimd hadt, te bemagtigen. Voorts, hadt men de brug in 't Dorp Kameryk niet afgebroken, en onbezet gelaaten: 't welk den Hertoge van Luxemburg gelegenheid gegeven hadt, om de onzen, die langs de Kameryker Vaart lagen, van vooren en van ter zyde, te overvallen (*k*). In Herfstmaand en in Slagtmaand, ondernam men Zwartfluis te verrasfen: de eerste reize te schepe, uit Amsterdam, de tweede reize, door de Friezen, uit de Kuinder en Blokzyl; doch beide deeze onderneemingen mislukten, insgelyks (*l*).

De Prins, de Franschen van de Hollandfche grenzen willende trekken, werdt, na 't mislukken van den aanslag op Woerden, te raade, de wapenen te voeren in de Fransche Nederlanden: doch 't geheim van den toeleg bleef bedekt voor de

1672.

Iestein
sneuvelt.Aanslag
op Zwart-
fluis.

XX.

Togt van
zyne
Hoog-
heid naar
Charle-
roi:

(i) COSTERUS Hist. Verh. bl. 273-286. VALKENIER I. Deel, bl. 826-830.

(k) FROUQUERES Memoir. Hist. & Milit. Tom. II. p. 5 & suiv.

(l) VALKENIER I. Deel, bl. 823.

1672. de Staaten (*n*). De posten in Holland dan, naar vermogen, bezet, en de zyne omtrent Bodegrave den Graave van Koningsmark toevertrouwd hebbende, verzamelt hy een Leger by Roozendaal in de Baronye van Breda, en trekt, met het zelve, in 't begin van Slagtmaand, naar Maastricht, en, van daar, over de Maaze, naar de Roer, van waar hy den Graaf van Duras de wyk deedt neemen (*o*). Daarna, Valkenburg hebbende doen veroveren, op den zesden van Wintermaand, toog hy schieelyk te rug, en floeg zig, den zestienden, onverhoeds, neder voor Charleroi, daar weinig volks, en geen bevelhebber binnen was (*p*). De Graaf van Montal, die over de bezetting geboodt, en uitgetoogen was, om Tongeren te beschermen, wist 'er zig egter, door list, binnen te werpen (*q*), en moedigde de zynen sterk aan, door zyne tegenwoordigheid. Men wil, nogtans, dat de Stad het niet zou hebben kunnen houden; doch een schieelyke en felle vorst verhinderde den Prinse, het beleg voort te zetten. Hy verliet dan de Stad, deedt, in 't aftrekken, Binch inneemen en plonderen, en zondt toen het Leger naar de Winterkwartieren (*r*).

welk be-
legerd;

doch we-
derom
verlaaten
wordt.

Doch dezelfde vorst, die den Prins verhinderde, Charleroi te bemagtigen, en zyn optogt, met een goed deel van 's Lands Krygsmagt, onder welk byna alle de Ruitery was, gaven den Hertoge van Luxemburg gelegenheid,

(*n*) Refol. Gener. Mart. 8 Nov 1672. en *Uit Aant. van den Penf. Hop van 15 Nov. 1672 MS.*

(*o*) *Mislive van den Graave van Waldek van 28 Nov. 1672. MS.*

(*p*) *Mislive van den Raadp. PAGEL van 21 Dec. 1672. MS.*

(*q*) *Mislive van VRYBERGEN uit Brussel van 21 Dec. 1672. MS.*

(*r*) *VALKENIER I. Deel, bl. 831 - 837.*

heid, tot het doen van eenen inval in Holland, die tot den wintertyd was uitgesteld, en gevaarlyke gevolgen gehad zou hebben, zo 't weêr den vyand, by aanhouding, hadt willen dienen. 1672.

Men was, in Holland, al lang, bekommerd geweest voor deezen inval, en 't Hoogheemraadschap van Rynland hadt, in 't begin van Slagtmaand, eenige middelen voorgeslaagen, tot bescherming van Rynland by beslooten water, bestaande in het open byten van de groote en kleine Wierikken tot aan den Ryn, en van de onder water staande Mye-Polder tot in de Miert of Mydrecht, die ook open zou moeten gehouden worden tot aan het Woerdsche Verlaat; van waar het byten voortgaan moest, langs de kromme Mydrecht tot in de Drecht, by den Uithoorn, alwaar Amstelland begint, welk zelf op het yzen en byten orde zou moeten stellen (s). Voorts, hadden de Gemagtigden der Staaten van Holland, die voor de vyf posten zorg droegen, en zig te Alfen onthielden, geraadpleegd met Printse Joan Maurits en den Baron Wirtz, beide Veldmaarschalken van den Staat, en met den Graave van Koningsmark, Luitenant-Generaal van 't Voetvolk, over de wyze, waarop men zig, in zulk eene ongelegenheid, van 't Krygsvolk zou kunnen bedienen: waarop, beslooten werdt, de vyf posten te beschermen, en elkanderen te hulp te komen, zo een van allen aangetast werdt (t). Doch 't ontbrak, op verscheiden' van deeze posten, nog aan volk en

XXI.
Zorg
voor de
bescherming van
Holland,
by beslooten
water.

(s) Alwys van Dykgr. en Hoogheemr. van Rynl. van 9 Nov. 1672. MS.

(t) Secr. Resol. Holl 22 Nov. 1672. III. Deel, bl. 603. Uit Aantek. van den Pensionar. Hor van den zelfden dag. MS.

1672. aan verscheiden' noodwendigheden: ook hadt men 'er genoegzaam geene Ruitery, en de post te Bodegrave, op welke de Graaf van Koningsmark geboodt, was wel naar den kant van Woerden; doch niet binnenwaards versterkt, alwaar zy egter zou konnen aangetast worden, wanneer de vyand, over 't ys, in 't Land gekomen zou zyn. Koningsmark, 't gevaar hiervan bezeffende, hadt den Prins, voor den optogt naar boven, gevraagd, hoe hy zig, in zulk een geval, zou moeten gedraagen? waarop zyne Hoogheid, met deeze woorden, geantwoord hadt: *Als men daer wel van versceekert soude syn, in zulcken gevalle, sich te retireeren binnen Leyden, en de ordre van Vorst Mauritz, ofte den Heer Veldmarschall Würts aff te wachten (u)*. Doch uit nader schryvens van den Prins, bleek, dat zyn oogmerk was, dat men Bodegrave niet verlaaten zou, dan in den uitersten nood (y): 't welk ook, by een' brief van den Raadpensionaris Fagel, bevestigd werdt (w). De Staaten van Holland vernieuwden, derhalve, hun besluit, om de post by Bodegrave te beschermen, zo lang 't mogelyk ware (x). Voorts, werdt 'er ook orde gesteld op 't yzen en byten, in geval van vorst: waartoe de huisluiden zouden gebruikt worden (y). Doch sommige Ambagten, gelyk dat van Zevenhoven en Noorden, hadden geen volk te misen (z). Zelfs ontbrak het, in Amstelland,

aan

(u) Extract uit de Instr. van zyne Hoogh. aan den Graave van Koningsm. sub dato 1 Nov. 1672. MS.

(y) Missive van den Prins van Oranje van 18 Dec. 1672. MS.

(w) Missive van den Raadp. Fagel van 18 Dec. 1672. MS.

(x) Secr. Resol. Holl. 21 Decemb. 1672. III. Deel, bl. 312. Missive van hunne Ed. Gr. Mog. van 23 Dec. 1672. MS.

(y) Resol. Holl. 15 Decemb. 1672.

(z) Brief van die van Zevenh. en Noorden van 17 Decemb. 1672. MS.

Last des
Prinsen
aan den
Graave
van Ko-
nings-
mark.

aan manschap en gereedschap, om 'tyste breeken (a). Het Krygsvolk op de posten, met naame, op die van Bodegrave, zegt zig ook, volgens 't berigt van de Gemagtigden der Staaten, *met eene ongelooftyke voorzigtigheid*, te hoeden voor den vyand, sedert dat Koningsmark zig hadt laten verluiden, dat hy naar Leiden dagt te wyken (b).

Midlerwyl, was de schans aan het Woerdsche Verlaat, op den dertienden van Wintermaand (c), verlaaten van de onzen, zonder dat zy den vyand gezien hadden. Doch zy werdt, naderhand, wederom bezet (d). Kort hierna, begon het te vriezen, waarop de Hertog van Luxemburg de bezettingen der Geldersche en Stigtsche Steden byeen trok, om den ontworpen inval te doen. Hy hadt, omtrent deezen tyd, eenen stroop laten doen, tot by het Dorp Kameryk, niet verre van Woerden, voornaamlyk, om nette kennis te krygen van de gelegenheid des Lands in deezen oord, en zig daarvan, by den voorgenomen inval, te bedienen (e). Op en na den zeventienden van Wintermaand, vroom het zo fel, dat men, binnen weinige dagen, overal, over het ys kon. De Graaf van Koningsmark gaf toen, in verscheiden' brieven aan de Gemagtigden der Staaten, te verstaan, dat men 't, met zulk weder, zonder Ruitery, niet zou kunnen houden tegen den vyand, zo deeze, over 't ys, als over een

1672;

XXII.

De vorst
brengt
het Land
in groot
gevaar.

(a) Brief weg. Dykgr. en Heemr. van Amstell. van 19 Dec. 1672. MSS.

(b) Uit Aant. van den Peuf. Hop. van 23, 25 Dec. 1672. MSS.

(c) Relol. Holl. 24 Dec. 1672. bl. 79.

(d) Misfiven van J. M. van Frost. r. van 18 en 19 Dec. 1672. MSS.

(e) COSTERUS Hist. Verh. bl. 322.

1672. een vlak veld, ten lande introk. De Mye, de groote en kleine Wierikken en de Ryn omtrent Bodegrave lagen, op den twintigsten, reeds zo vast toe, dat men 'er te paarde over kon. De huisluiden kwamen niet op, om te byten, en 't ontbrak, in de schansen hieromtrent, zeer aan mondbehoefden (*f*). Ondertusfchen, kreeg men, van alle oorden, tyding van den optogt der Franschen, die allen naar Utrecht trokken. Men vernam, dat zy 't op Leiden en den Haage gemunt hadden (*g*): uit welke laatste Stede, drie of vier Roomschegezinde Burgers, zo gezeld werdt, in Utrecht gekomen waren, aanbiedende den Franschen den weg naar den Haage te willen wyzen, mids men hun de groote Kerk afftondt (*h*): welke tyding zo zwaar woog by de Staaten, dat men besloot op deeze burgers te pasfen (*i*). Ook heb ik een afschrift gezien van een' brief zonder naam, omtrent eene maand eerder, geschreeven aan den Kolonel *Mozes Pain & Vin*, die te Bodegrave lag, hem berigtende, dat 'er, dagelyks, brieven gedraagen werden, van Utrecht naar Holland, en van Holland naar Utrecht, door luiden, die 't, dus spreekt de Schryver, *niet wel met het rechte* * *Patria meenden, noch met Willem Willemsen, den rechten en echten huysvader.* Tot welk briefdraagen, zig, onder anderen, gebruiken liet zekere Timmerman van Utrecht, *Jan Kees* ge-

* *Vaderland.*

(*f*) *Misfive van den Gr. van Koningsm. van 17, 18, 19, 20 Dec. 1672. MSS.*

(*g*) *Misfive van Pr. J. MAURITS van 23 Decemb. 1672. MS. Brief van N. N. uit Utrecht van 22 Dec. 1672. MS.*

(*h*) *Andere Brief uit Utrecht van 22 Dec. 1672. MS.*

(*i*) *Refel. Holl. 25 Dec. 1672. bl. 127. Uit Aantek. van des. Penlion. Hop van 25 Dec. 1672. MS.*

genaamd, die als een bedelaar gekleed ging, in een rok, waarvan de lappen, aan elkanderen gespeld zynde, de brieven dekten (*k*). Door zulke briefwisseling, kreeg, meende men, de vyand ook kennis van de gelegenheid van Holland. Men vernam nogtans, te gelyk, dat hy, te Utrecht, genoegzaam geen geſchut hadt, zo dat hy genoodzaakt zou zyn, den inval zonder geſchut te doen (*l*). De Graaf van Koningsmark, uit de aanhoudende gerugten van den voorgenomen inval, afneemende, dat het zyne post gelden zou, ſchreef, den twee-entwintigſten, aan de Regeering van Leiden „ dat hy „ last hadt, om, in geval van nood, te wyken „ naar haare Stad, waarom hy verzogt, dat „ men orde ſtelde, om zyne byhebbende manſchap, ſterk omtrent drieduizend knegten „ en vyftig paarden, te voorzien van huisveſting en turf (*m*).”

De Hertog van Luxemburg brak, den zeven-entwintigſten van Wintermaand, van Utrecht op, met een' aanzienlyken hoop volks, die ongelyk begroot wordt: doch dien ſommigen, met de bezetting van Woerden, die 'er zig, terſtond, byvoegde, op negenduizend knegten en tweeduizend paarden berekenen (*n*). Hy trok, dien dag, tuſſchen Schoonhoven en Oudewater door, naar Woerden. Van hier, zondt hy eerst eenige Ruitery, onder *Milac*, naar de groote Wierikken bezuiden den Ryn, om te bezoeken, of het ys van dit water ſterk genoeg

1672.

Zy komen te Woerden.

wa-

(*k*) Brief van Nov. 1772. MS.(*l*) Rapport van een' Spion van 24 Dec. 1672. MS.(*m*) Msive van den Gr. van Koningsm. van 22 Dec. 1672. MS.(*n*) COSTERUS Hist. Verh. bl. 330.

1672. ware, om 'er met het Paardenvolk, over te konnen. Doch men bevondt het te zwak. Hy zelf was, midlerwyl, langs de Noordzyde van den Ryn, getrokken naar Zegveld, en voorts naar de Mye-Polder by Bodegrave, latende de post aan de Nieuwerbrugge een groot half uur gaans ter linkerhand van zig leggen. De Graaf van Koningsmark was, op de eerste tyding van de aankomst der Franschen, van Bodegrave vertrokken; hebbende hy van de Gemagtigden der Staaten last bekomen, om, in den uitersten nood, niet verder dan tot aan de Goudsche fluis te wyken. Doch honderd-envyftig man uit het Regiment van zyne Hoogheid waren naar Leiden getoogen (o), zonder in de Stad ontvangen te zyn; waarop zy naar Alfen gekeerd waren. Aan de Goudsche fluis, stondt Koningsmark in flagorde, en men begon 'er zig te verschansē, toen de vyand voor de brugge van Zwammerdam kwam: welke brug, aan den Zuidkant van den Ryn, opgehaald was, en door eenige weinige manschap bewaard werdt. Doch deeze manschap verliēp terstond. Eenige Franschen kwamen, zonder moeite, met vaartuigen, over den stroom, die hier open was, lieten daarna de brugge neder, en het gantsche Leger te Zwammerdam (p), dat van de meeste opgezetenēn verlaaten was, en terstond geheel aan koolen gelegd werdt. 't Huis van den Schout, welk het aanzienlykste van het Dorp was, werdt ook aangefteken: doch de vlam schein niet te willen vatten. Immers, het huis bleef behouden. Al
le

verbranden
Zwammerdam,

(o) *Uit Aant. van den Pension. Hor. van 28 Dec 1672. MS.*
(p) *Resol. Gener. Jovis 29 December 1672.*

le de fchepen met levensmiddelen, welken men hier vondt, werden, insgelyks, verbrand. Van Zwammerdam, toog de vyand, den hoo- gen Ryndyk langs, te rug naar de Zuidzyde van Bodegrave, alzo 't ontlaten van 't weder, zynde den wind van oostelyk in westelyk, de vorst in regen veranderd, hem verhinderde, dieper in Holland te rukken. Bodegrave werd toen ook, op verscheiden' plaatsén, in den brand gesteken, en, op één huis na, welk te voorren tot eene Roomfche Kerk gebruikt geweest was, en aan de Zuidzyde des Ryns ftondt, in de asfche gelegd. De buitenplaatfén en poldermolens omtrent deeze Dorpen werden ook allen in brand gesteken en verwoest (*g*). De Schryvers, die 't vernielen van Zwammerdam en Bodegrave te boek gesteld hebben, uit de eerste verhaalen, welken, ingegeven door fchielyken fchrik en ontfeltenis, gewoonlyk de dingen vergrooten boven de waarheid, fpreeken, omftandiglyk, van een algemeen vrouwenschen- den, moorden en verbranden van weerlooze vrouwen, ftokoude mannen en onnozele kinde- ren, en van veele uitgezogte wreedheden, by deeze gelegenheid, gepleegd (*r*). Doch anderen, die, daarna, by de opgezetenén der twee Dorpen zelve, onderzoek op 't gebeurde hebben gedaan, hebben niet boven de drie voorbeel- den van vrouwenschennis konnen ontdekken: en niets vernomen van de onmenfchelyke wreed- heden, waarmede sommigen de Franschen betigt hebben (*s*). Ook vind ik, in een' heden- daagsch'

(*g*) COSTERUS Hist. Verhaal, bl. 330-338.

(*r*) *Advis fidelle* p. 47. & *suiv.* VALKENIER I. Deel, bl. 341.
Holl. Merc. van 1672. bl. 219.

(*s*) COSTERUS Hist. Verhaal, 328.

1672. daagsch' Schryver, uit overlevering van oude liuden, verhaald, dat de grootste wreedheden, by deezen inval, gepleegd, bestaan hebben, in het naakt uitschudden van eenige weinige menschen, die, daarna, landwaards in gejaagd werden; en het mishandelen van eenen kranken Metfelaar van Zwammerdam, en deszelfs onlangs verlostte Huisvrouw, van welken de eerste in 't leeven bleef. Doch de vrouw overleedt, kort hierna, te Gouda (t). De gewezen Ambassadeur Pieter de Groot, omtrent deezen tyd, over deezen inval der Franschen schryvende, noemden dien *eenen kleinen stroop in Holland*; ook getuigd hy, dat 'er, in den veldtocht des jaars 1673, in Duitschland, dagelyks, dingen gebeurden, die niet veel verschilden van 't gene, te Zwammerdam en te Bodegrave, gebeurd was (u).

XXIII.
De Kolonel Pain & Vin verlaat de post aan de Nieuwerbrugge.

Na 't verbranden van Bodegrave, zou de vyand, op zynen hertogt naar Woerden, de post aan de Nieuwerbrugge voor de borst gehad hebben: doch deeze was, kort te vooren, verlaaten door de onzen. De Graaf van Koningsmark hadt ze, toen hy naar de Goudsche fluize week, toevertrouwd aan den Kolonel Mizes Pain & Vin, Kwartiermeester-Generaal van de Legers der Staaten, die, zig, door het bemagtigen van Zwammerdam en Bodegrave, ziende afgesneden van den Graave van Koningsmark, en bezeffende, dat zyn Kwartier naar de zyde van Bodegrave, slegts met eenen *kaspel* of *Frieschen Ruiter* gedekt, en derhalve niet

(t) Tegenw. Staat der Vereen. Nederl. VI. Deel, bl. 349.

(u) Lettres de Mr. DE GROOT du 5e Jany. & 31e Octobre 1673.

niet te houden was, te raade werdt, op 't voorbeeld van Koningsmark zelve, de Nieuwerbrugge te verlaaten, en de wyk te neemen naar Gouda, daar hy, met open' armen, ontvangen werdt (v). Doch dit wyken, zonder nadrukelyken last van Koningsmark geschied zynde, werdt hem zo kwalyk genomen door zyne Hoogheid, die, op den dertigsten van Wintermaand, wederom, in 't Leger te Alfen gekomen was; dat Pain & Vin, terstond, gevat, en voor den Krygsraad te regt gesteld werdt. Hy werdt, op den tienden van Louwmaand des jaars 1673, ook op 't aanhouden der Staaten van Holland, gevonnist tot verbeurtenis zyner ampten en goederen, en tot eene eeuwige gevangenis (w). Maar zyne Hoogheid verstondt, dat dit vonnis niet overeenkwam met de Krygswetten, die, in zulk een geval, strengere straf vorderden. Wirtz en de andere Leden van den Krygsraad, het vonnis, op 's Prinses begeerte, herzien hebbende, bevestigden het egter; met deeze verandering, dat men den gevangen voor 't Leger brengen, en met het zwaard over 't hoofd straffen zou. Doch zyne Hoogheid, hiermede nog niet vergenoegd, trok de zaak aan zig zelve, en aan eene Regtbank, uit Raadsluiden van den Hoogen Raade, den Hove en den Raade van Brabant, samengesteld. Voor deeze Regtbank, werdt Pain & Vin, eindelyk, gevonnist, om onthalsd te worden, welk vonnis, op den dric-entwintigsten van Louwmaand, in 't Leger

1673

Hy
wordt
onthalsd.

(v) COSTERUS Hist. Verh. bl. 332-337. Holl. Merc. van 1672. bl. 218, 221.

(w) Holl. Merc. van 1672. bl. 219.

1672.
 Aanmer-
 kingen
 over zyn
 vonnis.

ger te Alfen, aan hem uitgevoerd werdt (x).
 Verschillende werdt 'er geoordeeld over dit
 vonnis. Veelen hielden 't voor ten hoogfte
 redelyk, alzo zy verftonden, dat Pain & Vin
 zynen last ftipter gevolgd, en den vyand, die,
 midts het ontlaten van 't weder, nergens door-
 kon, den weg tot den hertogt niet geopend
 moest hebben (y). Doch anderen oordeelden,
 dat de last, aan Koningsmark gegeven, om, in
 den uiterften nood, naar Leiden te wyken, Pain
 & Vin, in gelyk geval, ook het wyken veroor-
 loofde, en dat de nood moest geagt worden op
 't hoogst gekomen te zyn, doordien hy afge-
 sneeden was van den Graave van Koningsmark,
 en op eene post lag, die, van den kant van Bo-
 degrave, wordende aangevallen, niet te houden
 was (z). De Groot, wat laater, fchryvende,
 aan eenen vriend, over de straffe van Pain &
 Vin, bedient zig van deeze woorden „ Gy ge-
 „ waagt van de veroordeeling van Pain & Vin.
 „ Men fchryft 'er my ook over van Rotterdam;
 „ maar men voegt 'er by, dat hy, ftervende,
 „ verklaard hadt, dat hy leedt, om dat hy zy-
 „ nen last hadt gevolgd: en dat Wirtz niet
 „ over hem hadt willen zitten, om dat hy geen
 „ Pilatus zyn wilde, en onnozel bloed vergie-
 „ ten, om 't volk te voldoen. Ik weet niet,
 „ vervolgt de Groot, wat 'er van zy; maar ik
 „ ben geen vriend van *gedelegeerde* Regters,
 „ noch van het herroepen van vonniffen, die
 „ door

(x) Refol. Holl. 5. II, 12 Jan. 1673. bl. 5. 20, 23. Holl.
 Merc. van 1672. bl. 220, 221. VALKENIER I. Deel, bl. 843.
 II. Deel, bl. 172.

(y) BURNET Vol. I. p. 336.

(z) COSTERUS bl. 333 enz.

„ door bevoegde Regters geweest zyn (a).” 1672.

De Franfchen, de werken aan de Nieuwerbrugge geflegt hebbende, kwamen, des avonds, wederom te Woerden, vanwaar het Leger, terftond, keerde naar de Steden, daar het in bezetting gelegen hadt (b). De Staaten van Holland beflooten, kort hierna, den arbeid aan de Goudfche fluis wakkerlyk voort te zetten (c), een Leger van zes- of zeventuizend knechten en tweeduizend Ruiters byeen te trekken, en nog zestienduizend man, burgers en huisliiden, op de been te brengen. Men vondt ook geraaden, het Krygsvolk van den Staat, in dit koude jaargetyde, te voorzien van pyrokken, yslandsche koufen en fterke fchoenen, en de Doopsgezinden, die niet wel konden verpligt worden, om aan krygsbedryven deel te neemen, aan te moedigen, tot het betaalen deezer pyrokken, koufen en fchoenen (d): waartoe my gebleeken is, dat zy zig ook, in sommige Steden, immers te Amftterdam (e), te Rotterdam en in Waterland (f), gereed getoond hebben.

De vorst, die 't verlaaten van Charleroi veroorzaakt en tot den inval in Holland gelegenheid gegeven hadt, gaf, aan eenen anderen oord, aanleiding tot het herwinnen van Koeverden. Terwyl de moerafen, rondom deeze Vesting, dicht en hard bevrooren lagen, vaardigt Rabenhaupt een deel der bezettinge van Groningen onder den Luitenant-Kolonel Eibergen, der-

XXIV.
De Franfchen
trekken
af.
Voor-
zorg in
Holland.

Koever-
den ge-
wonnen.

(a) Lettre de Mr. DE GROOT de 23. Dec. 1673.

(b) CASTERUS bl. 330.

(c) Miflive van Gasp. van Kinfchot van 11 Jan 1673. MS.

(d) Refol. Holl. 11 January 1674.

(e) VALKENIER I. Deel, bl. 135.

(f) VALKENIER I. Deel, bl. 160.

1672: derwaards af, die, op den dertigften van Wintermaand, voor de Stad kwam, en des nagts, tusfchen elf en twaalf uuren, onder eenen dicken mist, aanviel, op den buitenften wal, die eerlang overweldigd werdt: waarna de bezetting, die op de markt byeen getrokken was, gedwongen werdt, het geweer af te leggen, en de Stad te ruimen. Over deeze verovering van Koeverden, werdt een algemeene dankdag gehouden, in de Vereenigde Gewesten. De Munsterfchen verlieten, federt, verſcheiden' poften in deezen oord, die, nochtans, by gebrek van volk, niet konden bezet worden, door de onzen (g).

XXV.
Bewee-
gingen
der Kei-
zerfchen
en Bran-
denburg-
fchen.

De Keizersche troepen onder den *Graaye van Montecuculi*, die zig, in Herftmaand reeds, by Halberftad, met de Brandenburgfchen verenigd hadden (h), verrigtten weinig, in dit jaar. Montecuculi bewoog den Keurvorst, om niet regelregt in Westfaale te vallen; 't welk de Munsterfchen, terftond, getrokken zou hebben uit de Vereenigde Gewesten; maar veel hooger over den Ryn te trekken, den Franfchen den toevoer af te fhynen, en zig, daarna, in Luikerland, te vereenigen met het Leger der Staaten, onder den Prinfe van Oranje: waarna 't, meende hy, weinig werks hebben zou, de Franfchen den bodem des Ryks, en veelligt ook de Vereenigde Gewesten te doen verlaaten. Doch deeze raad ſproot, zo ſommigen willen, uit een heimelyk Verdrag, in 't jaar 1671, tusfchen den Keizer en den Koning van Frank-

(g) V. LERNER I. Deel, II. 845-852.

(h) *Mémoire van den Heere van Amerongen van 12 Sept. 1672, MS.*

Frankryk, geflooten, waarby de Keizer beloofd hadt, in 't eerste jaar, zig niet te zullen moeijen met den oorlog tusfchen Frankryk en de Staaten. In 't overtrekken van den Ryn, vondt men merkelyke zwaarigheden. De Keurvorften van Trier, Ments en de Palts wilden 't niet gedoogen. Zy gaven voor, dat zy de Franschen reeds op hunnen bodem hadden, en derhalve aan andere troepen geenen doortogt vergunnen konden. De Staaten vonden, ondertusfchen, vreemd, dat 'er, van de Duitfche zyde, zo weinig verrigt werdt. De Prins van Oranje zelf toonde 'er zig misnoegd over (i). 't Liep aan tot in Wintermaand, eer het vereenigd Leger in het Paltfifche over den Ryn trok; doch het keerde, na weinige dagen, te rug, en toog, eindelyk, door Westerwald, naar Westfaale, werwaards Turenne zig ook ylings begaf, met het Fransche Leger. De Brandenburgfchen liepen, nog voor 't einde des jaars, verfcheiden' Plaatsen, in Munfterland, af. De Bifchop deedt, ten zelfden tyde, eenen inval in 't Land van der Mark, alwaar de Keurvorst, eerlang, de Winterkwartieren betrok, terwyl Montecuculi zig in 't Bifdom Paderborn legerde (k).

De Winter werdt, wyders, onder de oorloogende Mogendheden, gefleeten, ten deele met toerustingten tegen het aanftaande jaarge-tyde, ten deele met handelingen over eene Vrede en over nieuwe Verbonden; waartoe, van de Fransche en Staatsche zyde, geene vlyt gefpaard werdt. De Staaten en de Keurvorst

XXVI.
Handel
met
Spanje.

van
(i) PUFFENDORF de Reb. Gest. Frid. Wilh. Libr. XI. §. 72.
§f. 82. 634, 662.

(k) VALRENIER I. Deel, bl. 856-862.

1672. van Brandenburg hadden, reeds in Herfstmaand, den Spaanschen Gezant, Don Emanuel de Lira, zoeken te overtuigen, dat Spanje Frankryk den oorlog behoorde te verklaaren; doch de Lira hadt geoordeeld, dat zulks den Koning, zynen Meester, niet te raaden ware, ten ware men zig verbonde, geene Vrede te zullen maaken met Frankryk, voor dat de zaaken, tusfchen dit Ryk en Spanje, gebragt waren op den voet, als by de Pyreneeſche Vrede beraamd was (1). De Staaten zagen merkelyke zwaarigheid in zulk eene verbindtenis, ſchoon men zeer wel bezefte, dat zy van geene kragt zou zyn, voor dat Spanje Frankryk, met der daad, den oorlog verklaard hadt. Men zocht Spanje te voldoen met de belofte, dat men, niet dan gezamenlyk, met Frankryk ſluiten zou. Doch hiermede was de Lira niet te vrede. Nogtans beloofde hy, dat de Koninginne Regente den invoer van alle Fransche en Engelsche Waaren en den uitvoer van krygsbehoeften verbieden zou, en hieruit zou, hoopte men, van zelve, eene Vredebreuk ontſtaan (m). Doch eer 't zo ver kwame, verliepen 'er nog eenige maanden.

XXVII.
Opening
eener
Vrede-
hande-
ling on-
der be-
midde-
ling van
Zwee-
den.

Midlerwyl, arbeidde de Koning van Frankryk ernstelyk, om den Keizer en den Keurvorst van Brandenburg de wapenen te doen afleggen (n). Ook zocht hy de Staaten te doen verſlaauwen in de krygstoerusting, door den voorſlag eener Vredehandeling, die, van wege den Koning van Zweeden, als middelaar, geſchiedde.

(1) Uit Aantek. van den Penf. Hof van 17 Sept. 1672. MS. PUFFENDORF Libr. XI. §. 65. p. 647.

(m) Uit Aant. van den Penf. Hof van 24 Nov. 1672. MS.

(n) Uit Aant. van den Penf. Hof van 23 Sept. 1672. MS.

de. De Zweedsche Gezanten, *Pieter Sparre* en *Eduard Ehrensteen*, waren reeds in Frankryk en in Engeland geweest, alwaar men hunne bemiddeling aangenomen hadt. De Staaten hadden 't te vooren gedaan. Zy kwamen, derhalve, omtrent den aanvang des jaars 1673, in den Haage, te rug, om nadere voorflagten te doen. Op den zesden van Louwmaand, kreegen zy openbaar gehoor (o), en de algemeene Staaten benoemden, terstond, Gemagtigden, om met hen in onderhandeling te treden. Zy stelden voor „ dat Frankryk en Groot-Britanje geneigd „ waren tot vrede; dat zy Duinkerken tot handelplaats voorsloegen, en dat Groot-Britanje gezind was, terwyl men handelde, eenen „ stilstand van wapenen, voor den tyd van drie „ maanden, te sluiten met de Staaten.” Doch de Staaten, zig insgelyks genegen verklaard hebbende, om van vrede te handelen, weezen de handelplaats en den voorgeslaagen stilstand van wapenen af (p). Voorts, begeerden ze te weeten, op wat voorwaarden, men in handeling treden wilde; want naardien de Koning van Frankryk geene reden gegeven hadt, waarom hy hun den oorlog verklaarde, wisten zy niet, op wat voet, hy met hen zou begeeren te verdraagen: 't welk onderstelde, dat de Staaten de eischen des Konings van Frankryk van Hooimaand laatstleeden aanmerkten, als niet gedaan. Eindelyk, stelden ze agt andere Steden tot handelplaatien voor, uit welken zy de keuze lieten aan de twee Koningen. De Koning

1672.

1673.

Voorflag
eener
wapen-
schorsing
ge,

die de
Staaten
afslaan.

(o) Resol. Gener. Vener. 6 Jan 1673.

(p) Secr. Resol. Holl. 12 Jan. 1673. III. Deel, bl. 319.

1673.

Doch
daarna,
op zekere
voorwaarden,
aanbieden: die
niet omhelsd
worden.

Keulen
wordt tot
handel-
plaats
verkooren.

van Frankryk gaf geene hoop, dat hy eene deezzer agt Steden zou goedkeuren; doch hy wees het ook niet volstrektelyk van de hand. Maar de Koning van Groot-Britanje was, ten hoogste, misnoegd, dat men Duinkerken niet aangenomen hadt, en dat de wapenschorfing afgeslaagen was, in den Haage. De Staaten, hiervan, uit de Zweedfchen, kennis bekomen hebbende, verklaarden, den een-entwintigften van Sprokelmaand „ dat zy, voor een jaar of langer, „ een Bestand te water met zyne Majesteit van „ Groot-Britanje sluiten wilden; doch zulks „ niet voor drie maanden konden doen, zonder dezelfde kosten te maaken, die zy zouden moeten maaken, al werdt 'er geen stillstand van wapenen getroffen.” Maar Karel de II. hadt geenen zin, om een lang Bestand te maaken met de Staaten. Ook stondt hy 'er sterker op, dat men te Duinkerken kwame handelen. Doch, eindelyk, liet hy zig, in Lentemaand, beweegen om uit twee van de agt Steden, door de Staaten voorgeslaagen, te wecten Keulen en Aken, de keuze te laten aan den Koning van Frankryk; die eerlang Keulen verkoos. Ten zelfden tyde, werden de Gevolmagtigden tot de Vredehandeling benoemd. De Koning van Frankryk benoemde den *Hertog van Chandos* en de Heeren *Courtin* en *Barillon*. Die van Groot-Britanje den *Graaf van Sunderland* en de Heeren *Lionel Jenkins* en *Jozef Williamson* (q). Van wege de algemeene Staaten werden benoemd de Heeren *Beverningk* en van Renswoude wegens Holland, *Odyk*, in wiens plaats egter *Joan*
ds

(q) BURNET *Fel. I. p. 354.*

de *Mauregnault* kwam, wegens Zeeland, van *Haren*, wegens Friesland, en *Joan 2ibrands*, wegens Groningen en de Ommelanden (r). Beverningk en Renswoude waren, door zyne Hoogheid, voorgeslaagen. Doch eenige Leden van Holland, met name Amsterdam, maakten zwaarigheid, om den laatsten goed te keuren, alzo hy uit Utrecht geboortig was, een Gewest, welk thans in de magt was van Frankryk (s). De Koning van Frankryk keurde Renswoude, als zynen onderdaan, insgelyks, af: ook sprak hy, wat later, van te Aken, en niet te Keulen byeen te komen, om dat, in deeze laatste Stad, nog Keizerlyke bezetting lag, welke hy vernam, dat men zelfs voorhadt te versterken. Doch na dat deeze bezetting den eed aan de Stad gedaan hadt, bleef Keulen bestemd tot de plaats van handeling (t).

Ondertusfchen, waren de Staaten in de verwagting, dat de Keizerfche en Brandenburgfche troepen iet van gewigt onderneemen zouden, om der Vredehandeling klem by te zetten. Vooral, hadden zy vertrouwd, dat de Keurvorst van Brandenburg de Franschen, Keulfchen en Munsterfchen zou hebben genoodzaakt, om de drie Gewesten van den Vereenigen Staat wederom te ruimen. Doch de Keurvorst begon, omtrent deezen tyd, te dugten, dat men hem zyne eigen Landen afhandig zou maaken. Ook kreeg hy den beloofden onderftand niet van de Staaten, die de handen geflooten hielden, om dat zy niet zagen, dat de

1673.
XXVIII.
De Keurvorst van Brandenburg fluit een Verdrag met den Koning van Frankryk.

(r) VALKENIER II. De I. bl. 671-678.

(s) Uit Aank. van den Penf. Hop. van 24 Maart 1667. 223.

(t) VALKENIER II. Deel, bl. 679, 686.

1673. Keurvorst iet uitvoerde van gewigt. Zyne Doorlugtigheid leende zelfs, ten deezen tyde, het oor zo zeer aan de voorflagen van Frankryk, dat hy den Staaten eene wapenschorfing aanriedt. Hy liet hun voorhouden, dat zyne
 „ poogingen om hun by te staan hem mislukt
 „ waren, zynde den vyand verder in zyn Land
 „ gedrongen, dan hy verwagt hadt, zig byna
 „ van het geheele Graaffchap van der Mark
 „ meester gemaakt hebbende. Dat de meeste
 „ poogingen der Staaten ook van kwaaden uit-
 „ slag waren geweest. Dat men, dit voornaam-
 „ lyk, toe te schryven hadt, aan de groote
 „ overmagt van Frankryk, in geld, in levens-
 „ middelen, in sterke Plaatsen en in rivieren.
 „ Dat de Duitfche Vorften Frankryk meer dan
 „ hem begunstigen. Dat zyn Leger zeer af-
 „ gemat was van den jongften togt, en onbe-
 „ kwaam zouzyn, om thans veel dienste te doen.
 „ Dat het hem ook mangelde aan geld, om zyne
 „ troepen te betaalen, voornaamlyk, om
 „ dat de Staaten vier maanden ten agteren wa-
 „ ren, met het voldoen der beloofde onder-
 „ standgelden. Dat de Staaten geen Verdrag
 „ met Deenemarke noch met den Huize van
 „ Brunswyk-Lunenburg hadden aangegaan,
 „ geene genoegzaame landmagt op de been ge-
 „ bragt, en zelfs geen behoorlyk aantal van
 „ volk in Friesland en in Groningerland ge-
 „ houden hadden. Dat hy verwagte, dat zy,
 „ terftond, vrede maaken zouden, wanneer
 „ de Franschen dieper doordrongen in Holland;
 „ dat hy, hierom, noodig hielt, zelf ook Vre-
 „ de, of ten minste Bestand te sluiten met
 „ Frankryk, en dat hy hun ook aanriedt eene

„wapenschorfing te treffen (u).” Men befpeurde, aan 't geeven van deezen raad, ligtelyk, dat'er van den Keurvorst niet veel meer te wagen zou zyn. Ook floot hy, terftond hierna, eenen fliltand van wapenen met Frankryk, tot het einde van Blocimaand: waarop een Verdrag volgde, den zesden van Zomermaand gedagtekend. De Koning verbondt zig, by het zelve, den Keurvorstte zullen stellen in 't bezit van de Steden Wezel en Rees, zo dra de Vrede, tusfchen hem en de Staaten, getekend zou zyn: waartegen de Keurvorst beloofde, 's Konings vyanden, op geenerhande wyze, te zullen byftaan (v).

Doch lang eer dit Verdrag nog getekend was, en zo dra men, in den Haage, begreepen hadt, dat het den Keurvorst te doen ware, om het herkrygen zyner Steden, raadpleegden de Staaten, ernstelyk, of 't hun nu niet, meer dan te voeren, geraaden ware, eenen fliltand van wapenen te omhelzen. Eenige Leden van Holland neigden hiertoe. Doch zyne Hoogheid, de raadpleegingen bywoonende, deedt hen veranderen van gedagten; fchoon hy, in 't eerst, eene wapenschorfing tot den eerften van Zomermaand hadt willen toeftaan: waarin hy daarna alleenlyk onder zekere voorwaarden bewilligde (w). Hy hielt hun voor, dat Frankryk, geduurende de wapenschorfing, de overwonnen' Plaatsen zou inhouden en verfterken, zig op het vermeerderen zyner Krygsmagt toeleggen, en, na 't eindigen der wapenschorfinge, met grooter magt dan te voeren, vallen in de Vereenigde Gewesten.

1673.

XXIX.

Raadpleegingen in Holland op het aanvaarden of afwyzen eener wapenschorfinge.

't Gevoelen van den Prinse.

„Dat,
(u) *Uit Aant. van den Penf. Hof van 29 Maart 1673. MS. BUREAUFORF de Reb. Guffis Frid. Wilh. Libr. XI. §. 36, 87. p. 667.*
(v) *Viez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 234.*
(w) *Aantek. van een' Regent van Delft 24 Maart 1673. MS.*

1673.

„ Dat, midlerwyl, de Duitſche Vorſten zig niet
 „ zouden durven verklaaren, en dat hier de Ge-
 „ meente ſlap zou worden, in het opbrengen der
 „ gemeene laſten, die, nogtans, zo zwaar zouden
 „ moeten blyven, als zy geweest waren. Dat hy
 „ zelfs ſlaauwmoedigheid beſpeurde in zulken,
 „ wien 't werk van den oorlog, byzonderlyk,
 „ aanbevolen was; dat hy zulks, om zyn ge-
 „ weeten te ontlaſten, moest voordraagen; dat
 „ het voor God niet te verantwoorden was, en
 „ dat het niet goed zyn zou, dat 'er 't volk
 „ de lugt van kreeg, alzo 't, uit lafhertigheid,
 „ of uit kwaataartigheid, ontſondt. Dat hy
 „ nagt en dag arbeidde; doch 't werk egter,
 „ niet alleen, en zonder hulp, afdoen kon.”
 „ 't Slot was „ dat hy geene onbepaalde wapen-
 „ ſchorſing zou aanraaden. Doch dat men ze,
 „ voor een' korten tyd, zou kunnen aannee-
 „ men, mids men de gemeene zaak, ondertus-
 „ ſchen, naar behooren, ter herte name.” Alle
 „ de Leden in 's Prinſen voorſtel bewilligd heb-
 „ bende, verzogt men, zyne meening te hooren,
 „ over de bepaalingen, onder welken men de wa-
 „ penſchorſing zou mogen aanneemen. De Prins
 „ verklaarde toen „ dat zy, tot den eerſten van
 „ Zomermaand, zou moeten duuren, en een
 „ weinig langer te water, tegen welken tyd,
 „ men zig zou kunnen in ſtaat geſteld hebben,
 „ en ook zien, hoe de zaaken zig ſchikten, te
 „ Keulen. Dat de wapenſchorſing eene bloote
 „ ophouding van vyandlykheden zou moeten
 „ zyn, zonder toevoer of toegang tot elkan-
 „ deren. Dat elk, midlerwyl, zyne Plaatsen
 „ zou mogen verſterken; doch dat men, met
 „ de Vlooten, niet op elkanders kusten zou

„ mo

„ mogen komen. Dat men de wapenschorfing
 „ zou moeten aanneemen, als den Staat aan-
 „ geboden door de Zweedschen, uit den naam
 „ van Frankryk en Groot-Britanje, op dat men
 „ den middelaaren te meerder genoegen gee-
 „ ven mogt; en dat men, eindelyk, al 't ge-
 „ handelde, op den eed zou moeten geheim
 „ houden." 't Besluit viel geheel overeenkom-
 „ stig met den raad van zyne Hoogheid (x). Doch
 „ de middelaars zagen geene kans, om de twee
 „ Koningen te doen bewilligen in zulk eene wa-
 „ penschorfing. Zy floegen, in Grasmaand, voor,
 „ of de Staaten niet zouden kunnen goedvri-
 „ den, de wapenschorfing te doen duuren den
 „ tyd van twee maanden, te rekenen van den dag
 „ der afkondiging, mits zy zig, te water, strek-
 „ te tot aan de Kaap S. Vincent of tot de engte
 „ van Gibraltar? Of men, *ten anderen*, ook
 „ zou kunnen verstaan tot eene verlenging der
 „ wapenschorfing, ter bescheidenheid der mid-
 „ delaaren, in geval de twee Koningen daar-
 „ toe mogten te beweegen zyn? en of de Staa-
 „ ten, *ten derden*, terstond na de afkondiging
 „ der wapenschorfinge, hunne Kaapers zouden
 „ willen t'huis houden (y)?" Zy voegden hier-
 „ by „ dat zy bedugt waren, dat Frankryk den
 „ Staat eenen onherstelbaaren slag zou toebre-
 „ gen; dat de Prins van Condé, met eene aan-
 „ zienlyke magt, afkwam, en in 't hert van 't
 „ Land zou zoeken te dringen; dat de grenzen
 „ van den Staat niet al te wel voorzien waren"
 „ en diergelyke redenen meer, strekkende om de

1673.

waarin
 de Staa-
 ten be-
 willigen.
 Voorflag
 der
 Zweed-
 schen.

Staa-

(x) Secr. Resol. Holl. 29 Maart 1673. III. Deel, bl. 325. Uit Aant. van den Penf' Hoop. van 29 Maart 1673. MS.

(y) Zie VALKENIER II. Deel, bl. 680.

1673. Staaten in hunnen voorflag te doen bewilligen
 Ant- (z). Men antwoordde hun, op den negentien-
 woord den van Grasmaand „ dat men te vrede was,
 der Sta- „ dat de wapenschorfing inginge van den dag
 ten. „ der afkondiging, mids deeze, binnen veer-
 „ tien dagen na 't fluiten, gefchiedde; dat, in
 „ dien tufchenryd, geene Perfoonen of goede-
 „ ren, zonder vrygeleide, in elkanders gebied
 „ zouden mogen komen, en dat ook de Bond-
 „ genooten der Staaten in de wapenschorfing
 „ zouden begreepen zyn. Dat men, wyders,
 „ toeftondt, dat de ftiftand te water zig uit-
 „ ftrekte tot aan de Kaap S. Vincent of de
 „ Straat van Gibraltar, begin neemende, in el-
 „ ke Plaats, zo als, by het Verdrag van Breda,
 „ beraamd was, en niet ophoudende, dan vol-
 „ le twee maanden, na dat zy, op elke Plaats,
 „ hadt moeten aanvangen. Dat ook, zo dra be-
 „ kend zou zyn, dat de wapenschorfing by de
 „ twee Koningen aangenomen ware, al was
 „ fchoon de dag der afkondiging nog niet be-
 „ paald, de Staaten hunne Oorlogfchepen en
 „ Kapers t'huis zouden houden, mids zulks
 „ ook van de zyde der twee Koningen gefchied-
 „ de, en men met geene Oorlogfchepen op
 „ elkanders kusten kwame. Doch 't verlengen
 „ der wapenschorfinge, ter befcheidenheid der
 „ middelbaren, hielden zy voor een punt van zo
 „ veel gewigts, dat zy, daarover niet dan met
 „ nader kennis der byzondere Gewesten en hun-
 „ ner hooge Bondgenooten, befluiten konden;
 „ waarop zy het duidelyk antwoord hierop
 „ moesten uiftellen. Zo veel konden zy egter
 „ ver-

(z) *Uit Aant. van den Penfion. Hof van 12 April 1673. MS.*

„verklaaren, dat zy, van hunnen kant, tot be- 1673.
 „vordering eener goede en verzekerde Vrede,
 „alles wilden toebrengen, wat men van eenen
 „vredelievenden Staat zou kunnen verwag-
 „ten; dat zy, om dit te toonen, over het laast-
 „genoemde punt, aan de Gewesten zouden
 „fchryven en met de Gezanten hunner Bond-
 „genooten fpreken, in zulk vertrouwen, dat
 „zy, verftaande, dat de twee Koningen tot
 „het verlengen der wapenfchorfinge neigden;
 „dat hunne Bondgenooten daarin ook bewil-
 „ligden, en dat 'er eenige hoop ware op eenen
 „goeden uitflag van de Vredehandeling, een
 „antwoord aan de middelaaren geeven zou-
 „den, waarmede dezelve zig, volkomenlyk,
 „zouden te vrede houden (a).”

Men zag, uit dit antwoord, onder anderen, dat de Staaten geen groot vertrouwen hadden op de Zweedfchen, die men oordeelde, te zeer in de Franfche belangen te zyn. Ook kwam 'er niets van deeze handeling over eene wapenfchorfing. De Koning van Frankryk hadt zig gereed gemaakt, tot den veldtogt, en wilde de kosten, hiertoe vereischt, niet vergeefs, gedaan hebben. Of, veelligt, is hem de voorflag eener wapenfchorfinge nimmer regt ernst geweest. In Engeland, hadt men 't Parlement ook bewoogen, om den Koning merkelyk te ondersteunen, tot het voortzetten des oorlogs. De Kanfelier, Graaf van Shafsbury, hadt, by deeze gelegenheid, eene aanspraak gedaan, waarin hy te pas bragt „hoe 't Parlement, met reden, „geoordeeld hadt, *quod delenda est Carthago*, „dat

De han-
 deling
 over
 eene wa-
 pen-
 fchorfing
 blyfe
 fteeken.

(a) Zie VALKENIER II, Deel, bl. 631.

1673.

„ dat de Vereenigde Staat moest uitgerooid
 „ worden.” Ook zeide hy „ dat de Staaten van
 „ Holland Engelands eeuwige vyanden waren,
 „ zo van wege hun belang, als van wege hun-
 „ ne geneigdheid (b).” Woorden, die regel-
 „ regt strekken moesten, om de Engelschen, tot
 „ welken ze gesproken, en de Hollanders, by wel-
 „ ken ze haast bekend werden, te verbitteren te-
 „ gen elkanderen. Ook viel men, terstond hier-
 „ na, aan 't uitrusten eener magtige Vloote. Doch
 „ desonaangezien zondt de Koning zyne Gevol-
 „ magtigden tot de Vredehandeling, in Bloei-
 „ maand, naar Keulen, alwaar zy, eerst in de vol-
 „ gende maand, aankwamen. De Fransche Ge-
 „ zanten waren 'er, even voor hen, aangekomen,
 „ De Spaanschen en Keizerfchen volgden hen.
 „ De Zweedschen en Staatschen waren 'er de cer-
 „ sten geweest (c).

XXX.
 Raad-
 pleegin-
 gen op de
 Instruc-
 tie voor
 de Ge-
 magtig-
 den tot
 de Vre-
 dehan-
 deling.

Doch eenige weken voor dat de Staatsche
 Gevolmagtigden vertrokken, hadt men, ter Ver-
 gaderinge van Holland, op den voorslag van
 den Raadpensionaris Fagel, geraadpleegd, over
 de wyze, op welke de Instructie voor de Ge-
 volmagtigden behoorde opgemaakt te worden,
 en of men, daartoe, niet eenige Leden der Ver-
 gaderinge behoorde te magtigen? De Edelen
 oordeelden van ja; doch verstonden, te gelyk,
 „ dat 'er een uit ieder der Leden van het *groot-
 „ te Besoigne* in den Haage behoorde te blyven
 „ tot agterraad; dat men al 't gehandelde ge-
 „ heim moest houden, en op de noodzaakely-
 „ ke punten alleen de Staaten famenroepen.
 „ Dat men, wyders, op 't gevorderde door En-

„ ge-
 (b) RAPIN Tom. IX. p. 305. VALKENIER II. *Deel*, bl. 675.
 (c) VALKENIER II. *Deel*, b. 682, 685, 689, 690.

„geland, omtrent de Vlagge, de Vischery en
 „Suriname, in onderhandeling treden kon; 1673.
 „doch dat men moest afwagten, wat de Ko-
 „ning van Frankryk eischte, alzo deeze geene
 „reden gegeven hadt van het beoorloogen der
 „Staaten. Eindelyk, moest men van alles wat
 „er gehandeld werdt kennis geeven aan den
 „Prinse van Oranje.” Rotterdam verstondt
 zelfs „dat men 't beleid der gantsche handel-
 „ge behoorde te laten aan zyne Hoogheid,
 „die alleenlyk drie of vier Persoonen tot zig
 „zou kunnen neemen, welken men de slypste
 „geheimhoudinge aanbeveelen moest.” Gorin-
 chem stemde met Rotterdam, en dat men zo
 weinige Gemagtigden by den Prinse voegen
 moest, als mogelyk ware. Briele voegde zig
 met Rotterdam en Gorinchem; doch *bedong*,
 dat de Stad, in allen geval, *niet buiten gedykt*, of
 van den Vereenigden Staat afgesneeden werdt.
 Hoorn, Enkhuizen, Edam, Medenblik en Pur-
 merende stemden met Rotterdam of de Ede-
 len. Of zig ook eenige andere Leden, op dit
 stuk, verklaard hebben, vind ik niet aangete-
 kend. Veelligt waren zy niet tegenwoordig,
 alzo de Vergadering, *op recess*, of om hervat te
 worden, gescheiden geweest zynde, maar even
 begonnen was, toen over deeze zaak gehan-
 deld werdt (*d*).

De onderhandelingen te Keulen werden, op XXXI.
 't einde van Zomermaand, geopend, met eene Aanvang
 deftige aanspraak der Zweedsche Gezanten, der Vre-
 strekkende tot aanpryzyng van de Vrede (*e*). dehande-
linge te
De Keulen.

(*d*) Secr. Resol. Holl. 13 April. 1673. III. Deel, bl. 327.

(*e*) Aant. van den Penf. Hop van 12 April 1673. MS.

(*e*) VALKENIER II. Deel, bl. 708.

1673.

Voorfla-
gen der
Zweed-
fchen.

De Staatfchen begeerde, daarna, uit de Franfchen, te verftaan, om welke redenen, deezen den Staaten den oorlog hadden aangedaan; doch hierop kwam geen behoorlyk antwoord. 't Liep aan, tot den twaalfden van Hooimaand, eer de Zweedfchen den Staatfchen, in gefchripte, verklaarden „ dat men met Frankryk zou „ moeten overeenkomen, 1. wegens de vol- „ doening, welke de Koning vorderde. 2. we- „ gens zekere fomme gelds, voor de kosten „ van den oorlog. 3. wegens de vryheid des „ Koophandels, en een Verdrag, desaangaan- „ de te maaken. 4. wegens de herlevering der „ goederen van de Ridderorde van Malthe.” Hierby fcheenen de Franfchen ook te zullen dringen op vryheid voor de Roomsgezinden, in den Vereenigden Staat: doch de Zweedfchen hadden hiervan niet willen reppen. Tot voldoening van het *eerfte* punt, zou Frankryk zig, naar 't oordeel der Zweedfchen, met niet minder laaten vergenoegen dan met Maastricht en de Landen van Overmaaze, Graave en het Land van Kuik, Crevecoeur, de Stad en Meerye van 's Hertogenbosch en de Stad en Baronye van Breda, tegen de ontruiming van 't gene de Koning thans inhadt. Het *tweede* punt zou, meenden de Zweedfchen, wel kunnen ontweeken worden. Omtrent het *derde*, zou men, huns oordeels, den wederzydfchen vryen handel kunnen bedingen, mids zig voegende naar de wetten, gemaakt, of nog te maaken. Over het *vierde* punt, zou men in der minne kunnen handelen. En 't punt van den Godsdienst zou meh trachten te ontwyken. Doch Frankryk vorderde, behalve deeze punten, ook voldoening voor den

Ko-

Koning van Deenemarke en den Hertoge van Nieuwburg, en ontruiming der vestingen Embden en Lieroord, zonder egter, hiernaar, het tekenen van een Verdrag te willen ophouden. De Koning van Groot Britanje zou, volgens de schriftelyke verklaring der Zweedschen, gesteld zyn „ 1. op 't stuk der Vlagge. 2. op 't „ gene den Prins van Oranje aanging. 3. op „ de zaak van Suriname. 4. op eene erkentenis voor de Haringvischerye. 5. op 't stuk „ des Koophandels, met naame in Oostindie „ en op de kust van Guinea. 6. op eene ver- „ goeding van de kosten des oorlogs in geld, „ en 7. op Plaatsen van verzekerdheid.” De Zweedschen hadden den Engelschen hierop reeds verklaard „ dat de Staaten hun, op het „ eerste punt, voldoening hadden gegeven: dat „ omtrent het tweede, zyne Hoogheid, de Heer „ Prins van Oranje zig slegts hadt te verklaaren; dat men wegens het derde, alleenlyk „ hadt te onderzoeken, of 'er nog iet ontbrake aan 't volbrengen van 't gene de Staaten, wegens Suriname, beloofd hadden; dat men, „ aan het vierde en zesde, met eene somme gelds, „ voldoen kon, welke zy op drie of vier mil- „ lioenen begrootten: te gelyk verklaarende, „ dat zy, zo min als de Staaten, den Koning van Groot-Britanje voor Heer van de Zee „ zouden kunnen erkennen. Wegens het vyfde „ punt, hadden ze voorgeslaagen, dat men 't „ Verdrag van Koophandel van den jaare 1667, „ zou kunnen vernieuwen, en omtrent den „ handel op Oostindie en op Guinea, door „ Gemagtigden, overeenkomen.” Wegens Keulen en Munster, hadden de Zweedschen geoor-

1673. oordeeld „ dat men den Keurvorst van Keulen
 „ Rynberk laten moest, zonder dat de Scaat-
 „ ten eenigen eisch hielden op deeze Ves-
 „ ting, en dat men beiden den Vorsten, daar-
 „ enboven, eene somme gelds toeleide, tegen
 „ de ontruiming van 't gene zy thans inhadden.
 Voorts, hadden de Zweedfchen nog te verstaan
 gegeven, dat men de Plaatsen, die Frankryk
 vorderde, aan Spanje zou konnen afstaan, mids
 Spanje daarentegen Plaatsen van gelyke waar-
 de, die nader aan de Fransche grenzen lagen,
 afstonde aan Frankryk. Doch de Staaten, of
 derzelve Gemagtigden tot het werk der Vre-
 dehandelingē vonden, in verscheiden' deezer
 punten, nog merkelyke zwaarigheid (f). Men
 kwam egter, binnen weinige dagen, tot een be-
 sluit op 't gene men den Zweedfchen zou ant-
 woorden (g). Beverningk en van Haren, met de
 byzondere Besluiten der vier Gewesten, Hol-
 land, Zeeland, Friesland en Stad en Lande,
 die niet in alles overeenkwamen, gekeerd zyn-
 de naar Keulen, sloegen, eerlang, den Zweed-
 fchen voor „ dat Frankryk de ingenomen' Plaat-
 „ sen behoorde te ruimen, en elk te herstellen
 „ in 't gene hy, voor den oorlog, bezeten hadt:
 „ in welk geval, de Staaten Orloi, Wezel, Bu-
 „ rik, Rees en Emmerik in handen van den
 „ Keurvorst van Brandenburg wilden laten,
 „ en Maastricht, met het gene 'er onder be-
 „ hoorde, de Landen van Overmaaze, Grol,
 „ Breëveort, Lochem, Deutichem, 's Heeren-
 „ berg en Ligtenvoorde, benevens het gant-
 „ sche

Ant-
woord
der Staat-
schen.

(f) Secr. Resol. Holl. 10 July 1673. III. Deel. v. 332.
 (g) Secr. Resol. Holl. 23 July 1673. III. Deel. bl. 346, 348.

„sche platte Land des Graaffschaps Zutfen, 1678
 „eene ſtreek van tweeduizend Rynlandſche
 „roeden in de breedte, langs den Yſel, uit-
 „genomen; en eindelyk ook de Stad en het
 „Land van Hulst, met de onderhoorige Sterk-
 „ten, afstaan aan den Koning van Spanje; die,
 „daartegen, den Koning van Frankryk voldoening
 „geeven zou, uit Artois of eenig ander
 „gedeelte zyner Nederlanden. Dat men, wy-
 „ders, wegens den Koophandel en wegens de
 „eifchen der Ridderorde van Maltha, in 't
 „minnelyke, wilde overeenkomen." Doch de Zeeland
 Heer van Odyk hadt in deezen voorſlag niet be- bewilligt
 willigd, alzo Zeeland zwaarigheid gemaakt hadt, 'er niet
 om Hulst over te geeven. Ten opzigte van in.
 Groot-Britanje, boodt men aan „'t ſtuk der
 „Vlagge te willen regelen, naar het dertiende
 „Lid der Bredaſche Vrede, zo als men 't, te
 „vooren reeds, verklaard hadt. De Staaten en
 „de Prins van Oranje leefden, zeide men, in de
 „volmaaktſte eensgezindheid, zo dat 'er, ten
 „opzigte van zyne Hoogheid, niet te handelen
 „viel. De zaak van Suriname was ook reeds
 „geregeld en afgedaan. De Staaten waren, van
 „ouds, in 't bezit der Viſcherye geweest, en
 „zouden niet kunnen beſluiten, om 'er eenige
 „erkenntenis voor te betaalen. Ook was 't
 „vreemd, dat men hun, die, driemaal agter-
 „een, onregtvaardiglyk, beoorloogd waren,
 „door de Engelfchen, Plaatsen van verzekerd-
 „heid afvorderde: zy hadden veeleer reden,
 „om goede zekerheid te eifchen, voor de on-
 „derhouding van 't Verdrag, welk men ſlui-
 „ten zou; doch over dit laaſte, en over een
 „Verdrag van Koophandel, zou men elkande-
 XIV. DEEL. R „ren,

1673. „ren, in redelykheid, konnen verstaan. Van
 „vergoeding van kosten wilde men niet hoo-
 „ren, alzo men reeds zulk eene zwaare scha-
 „de ten onrechte geleeden hadt.”

Nadere
 voorla-
 gen der
 Zweed-
 schen.

De Zweedfchen, dit befcheid op hunne voor-
 flagen ontvangen, en met de Franfchen en En-
 gelfchen gefproken hebbende, gaven te verstaan,
 „dat men, ten minfte, Maastricht, Graave,
 „’s Hertogenbosch, Breda en Crevecoeur af-
 „ftaan moest, zo men vrede begeerde.” Doch
 Zeeland meende, dat men reeds te veel uitge-
 booden hadt, en *protesteerde* ernftelyk tegen ’t
 overgeeven van Hulst. Ook hadt Rotterdam,
 al voorheen, ter Vergaderinge van Holland,
 voorgesteld, dat men in de Plaatsen, welken
 men overgaf, vrye oefening van den Hervorm-
 den Godsdienst behoorde te bedingen: waarin
 de meeste andere Leden bewilligd hadden (*h*).
 Maar de Franfchen lieten zig verluiden, dat zy
 niet te vrede zouden zyn, ten ware men, bo-
 ven de vyf Plaatsen, door de Zweedfchen ge-
 noemd, Nieuwmegen, Bommel, de Bommeler-
 waard, de fchanfen Voorne en S. Andries, en
 de Landftreek tusfchen Nieuwmegen en Graave
 overgaf. De handeling werdt, ondertusfchen,
 gerekt. De Staatschen, de Zweedfchen gedron-
 gen hebbende, om het uiterfte te mogen wee-
 ten, waarmede partyen zig zouden laaten ge-
 noegen, ontvingen, eindelyk, tot befcheid,
 „dat Frankryk ftaan bleef op Maastricht,
 „Graave, Breda, ’s Hertogenbosch, Creve-
 „coeur, met de Landen en Sterkten, die ’er
 „van afhingen of toe behoorden, benevens de
 „Ei-

(*h*) *Wit Aant. van den Penf. Hof van 19 en 27 July 1673 MS.*

» Eilanden en schansen van Voorne en S. An- 1673.
 » dries, en een klein gedeelte van Gelderland.
 » Ook eischten de Franschen het Graaffchap
 » Meurs voor zeker' Duitsch' Vorst [te wee-
 » ten, den Keurvorst van Brandenburg.] Tot
 » vergoeding der kosten van den oorlog, zou-
 » den zy zig met twee millioenen Ryksdaalers
 » te vrede houden. Wegens den Koophandel,
 » wilden zy overeenkomen: doch de goederen
 » der Ridderorde van Maltha, of derzelve
 » waarde, moesten terug gegeven worden. We-
 » gens de oefening van den Roomfchen Gods-
 » dienst in de Vereenigde Gewesten, zou de
 » Koning redelyke verzagtingen gedoogen. De
 » Koning van Groot-Britanje zou zig, omtrent
 » het stuk der Vlagge, houden aan de Breda-
 » sche Vrede, mids het punt, welk 'er van sprak,
 » werdt uitgelegd, naar zyn welgevallen. Voorts,
 » vorderde hy twaalfduizend jakobusfen 'sjaars
 » voor de Visfchery, en een millioen ponden ster-
 » lings, voor de kosten van den oorlog: nog, den
 » volkomen afstand van Suriname, eene vaste
 » schikking op den Koophandel in Oostindie en
 » in Guinea, en een* Staat voor den Prinse van * *Etablis-
 » Oranje.* Wegens Keulen en Munster, werdt *femens.*
 » verklaard, dat zy Zwolle, Salland en Twen-
 » te, en uit het Land van Vollenhove, Zwartfluis
 » en de Kolmschate om Deventer, benevens de
 » Landstreek, by Kampen, over den Ysfel, ge-
 » legen, begeerden te behouden: ook Lochem,
 » Grol, Borkelo, Breévoort en Ligtenvoorde,
 » in 't Graaffchap Zutfen; het Graaffchap Lin-
 » gën, en tweehonderdduizend Ryksdaalers in
 » geld." Zy vorderden, wyders, vrye oefen-
 » ning van den Roomfchen Godsdienst, door

1673.

„ alle de Vereenigde Gewesten, het slegten van
 „ de Bourtange, het ruimen van Embden en
 „ Lieroord en van andere Duitfche Plaafsen;
 „ door de Staaten bezet: ook het wedergee-
 „ ven van de kinderen des Graaven van Ben-
 „ theim.” Doch alle deeze eifchen fcheenen den
 „ onzen zo hard (9), dat men ze, na't innemen
 van 't gevoelen van zyne Hoogheid, als onaan-
 neemelyk van de hand wees (i). De handeling
 vorderde, derhalve, traaglyk. De Zweedfchen
 toonden, meer tot Frankryk dan tot de Staa-
 ten genegen te zyn, terwyl deezen zig, door
 afzonderlyke handeling met Groot-Britanje, en
 door nieuwe Verbonden, zогten te fterken te-
 gen hunne vyanden.

XXXII.
 Ontmoe-
 tingen
 van den
 gewezen
 Ambafsa-
 deur de
 Groot.

Terwyl de Vredehandeling dus fleepende ge-
 houden werdt, was Pieter de Groot, gewezen
 Penfionaris van Rotterdam, te Keulen geko-
 men. Hy was, gelyk wy, in't voorgaande boek
 (k), gezien hebben, in Hooimaand des jaars
 1672, ten Lande uit geweeken naar Antwer-
 pen. Hier was hy niet lang geweest, of men be-
 rigtte hem, dat de Graaf van Montereij onder-
 zoek deedt op zyn gedrag. Ook fchreef men
 hem, uit Holland, dat hem daar iets args ge-
 brouwen werdt. Hy begaf zig, derhalve, naar
 Luik,

(i) Secr. Refol. Holl. 18, 22 Sept. 1673. III. Deel, bl. 350. enz. 338.
 (k) *Bladz.* 126.

(9) Wy hebben de byzonderheden der Keulfche Vre-
 dehandelingen, hier, uit de egtfte en geheimfte Be-
 rigten, te boek gefield. Men kan 'er uit afneemen,
 hoe kwalyk anderen, die van deeze Vredehandeling
 gewaagd hebben, onderrigt geweest zyn. Zie, in 't
 byzonder, VALKENIER II. Deel, bl. 711 enz. *Holland-
 fche Mercurius* van 1673. bl. 121. en zelfs P. A. SAMSON
Hift. de Guill. III. p. 209 & *fuiv.*

Luik, alwaar hy zig ophieldt, tot na den moord van de Witten. Toen, verneemende, dat Lui-kerland, door de Staaten, met eenen inval, gedreigd werdt, keerde hy wederom naar Brus-fel. Hier, verhaalde hem de Graaf van Mon-terei, hoewel 't, zo sommigen verzekeren, streeft met de waarheid, dat hy, door den Prin-se van Oranje, verzogt was hem in hegtenis te willen neemen; doch dat hy zig verzekeren kon van zyne bescherming. Hy zette zig dan, in Herfstmaand, neder te Antwerpen, alwaar hy den Winter, volgens zyn eigen schryven, sleet, met een verkeertje, een pyp tabak en een glas wyne, in 't gezelschap van *La Court van der Voorde*, Langewagen en Pesfer, die ook derwaards geweeken waren; zonder zig met eenige zaa-ken te moeijen. Doch in of omtrent Bloei-maand des jaars 1673, ontving hy eenen brief, met eene onbekende hand geschreeven, meldende, dat men in Holland verspreidde, dat zyn Zwa-ger, Montbas, eenen aanslag op Sas van Gend gesmeed hadt, waarvan vermoed werdt, dat hy kennis hebben zou. Doch hy hieldt dit schry-ven voor eenen trek zyner vyanden, om hem schrik aan te jaagen, en sloeg 'er geene agt op. De Graaf van Montereï, wat laater, te Antwerpen gekomen zynde, riedt hem egter ook, te vertrekken, voorgeevende, bedugt te zyn, voor last uit Spanje, ten zynen nadeele. Hy verliet, hierop, deeze Stad, den twaalfden van Zomermaand. Te Mechelen gekomen, vernam hy uit van der Tugt, Pensionaris van Gouda, dat zyn ongeluk te wyten ware, aan hem, dien hy zelf voor de oorzaak daarvan hieldt. Hy reisde, wyders, in 't gezelschap

1673. der Brandenburgfche en Nieuwburgfche Gezanten, tot aan S. Truyen, en toen, alleen, naar Luik, daar hy berigt ontving, dat Monterei zig verbonden hadt, om hem te doen ver- trekken, of te gedoogen, dat men hem om- bragte. Van Luik, trok hy naar Aken (l), en eerlang naar Keulen, alwaar hy, met de Ge- volvmagtigden tot de Vredehandeling, vyanden en vrienden, zonder onderscheid, verkeeren- de, fomtyds, zyne gedagten opende, over de voorwaarden, op welken men zig, wederzyds, behoorde te verdraagen; fomtyds ook iet vernam uit de Franfchen, welk hy den onzen mededeelde: hoewel Beverningk, zyne verkeer- ing fchuwde (m). Onder anderen, vind ik, dat hy van gedagten was, dat de Staaten Maastricht en nog eenige andere Plaats of Plaatsen aan Frankryk behoorden af te staan, en dat hy dit, nu en dan, in een byzonder gefprek, te kennen gegeven hadt. Ook blykt, van elders, dat hy zig zo vast overtuigd hieldt van de nood- zaakelykheid om iet aan Frankryk over te gee- ven, dat hy, in eenen zyner Brieven, deeze woorden gebruikt: *Si votre P. M. croit que la France fasse presentement la Paix, en quittant tout, sans aucun échange, il est un ignorant: & s'il en abuse le Gouvernement, il est un imposteur.* dat is „Zo uw eerfte Staatsdienaer gelooft, „ dat Frankryk, tegenwoordig vrede maaken- „ de, alles zal willen te rug geeven, zonder „ iet in de plaats te ontvangen, is hy een weet- „ niet: en zo hy 't, tegen zyn beter weten,

den
(l) Lettr. de MR. DE GROOT *scr. à Aix la Chapelle 4 Juill.*
1673.

(m) Lettr. de MR. DE GROOT *de 12 Sept. 1673.*

„den Staaten diets maakt, is hy een bedrie- 1673.
 „ger (n).” Doch wy hebben reeds gezien,
 dat de Staaten niet ongeneigd waren, om iet
 af te slaan. Voorts, hadt de Groot, uit den
 Franschen Gezant, vernomen, dat Frankryk
 met Spanje zou willen sluiten op den voet van
 het Verdrag van Aken (o), en met de Staaten,
 wanneer men hem Maastricht en nog eene an-
 dere Plaats, welke egter vrygekogt zou kon-
 nen worden, afstondt; en deeze ontdekking
 verzuimde hy niet, den Staatschen Gezanten
 mede te deelen (p). Doch de staat der dingen
 was, geduurende de Vredehandeling, zo mer-
 kelyk veranderd van gedaante, hebbende de
 Staaten verscheiden' voordeelige Verdragen
 weeten te sluiten met den Keizer, Spanje, Dee-
 nemarken en Lotharingen; dat men, eerlang,
 hoop kreeg, om Frankryk tot redelyker voor-
 slagen te beweegen. Ook stonden de Franschen,
 allengskens, een gedeelte af van hunnen eisch.
 De Zweedschen deden, insgelyks, voorslagen,
 die nader bykwamen (q): spreekende alleenlyk
 van eenen afstand van Maastricht, Graave,
 Hulst, Sas van Gend en de helft van de Meie-
 rye van 's Hertogenbosch, en van eene zekere
 somme gelds, of iet anders, tot genoegen van
 den Koning van Frankryk; en ten behoeve van
 Groot-Britanje, van den afstand van Suriname,
 van zesduizend ponden sterlings in Geld, en
 van voldoening aan den Prins van Oranje,
 we-

(n) Lettr. de Mr. DE GROOT *scr. de Cologne* 8 Dec. 1673.

(o) Lettr. *du même* *de* 17 Avril 1674.

(p) Piclois van MR. SIMON VAN MIDDELGEEST voor MR.
 P. DE GROOT N. 4 en 5. *MSS.*

(q) Secr. Résol. Holl. 13 Sept. 1673. *III. Deel*, bl. 369, 370.

1673. wegens de penningen, die Karel de II. hem
 schuldig was. Ook floegen zy, op 't einde van
 Herfstmaand, wederom eene wapenschorfing
 voor, waarop Frankryk zeer gezet schein.
 Doch hunne voorflagen vonden nog al geen
 De Vredehandeling wordt gerekt.
 ingang, by de Staatschen (r). De Vredehandeling
 werdt gerekt, tot in 't volgende voorjaar,
 wanneer 'er iet voorviel, welk gelegenheid
 gaf, dat zy plotselyk afgebroken werdt.

(r) Holl. Merc. van 1672. bl. 191, 211. VALKENIER II. Diss. 4. 741.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYF-ENVYFTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Aanslag op Sas van Gend. Maastricht verloor-
ren. II. Staat van Holland. De Prins van Oran-
je veroverd Naarden. III. Verbonden der Staa-
ten met Deenemarke, Lotharingen, den Keizer
en Spanje. IV. Krygsbedryven in Duitschland.
Bon gewonnen, door den Prins. V. De Fran-
schen verlaaten de meeste ingenomen' Plaatsen
in de Vereenigde Gewesten. VI. De Munster-
schen ruimen verscheiden' Steden in Overyssel.
VII. Zeeslagen onder de Ruiter tegen de Fran-
sche en Engelsche Vlooten. Schade in de Indien.
VIII. Vrede tuschen Groot-Britanje en de Staa-
ten. Inhoud van 't Verdrag. De Vredehandeling
te Keulen wordt afgebroken. Vrede met Keulen
en Munster. IX. Verbond met Brunswyk-Lu-
nenburg. Met Brandenburg. Met Deenemar-
ke. De Franschen trekken uit de overige Plaat-
sen in de Vereenigde Gewesten. X. Handeling
over de hereeniging der drie overheerde Gewes-
ten. XI. 's Prinsen hooge waardigheden worden
erfelyk verklaard, in zyne mannelyke nakome-
lingschap. Men raadt hem tot trouwen. Voor-*

deelen, hem toegevoegd. XII. Toeleg om een gedeelte van 't Stigt aan Holland te trekken. De drie overheerde Gewesten worden met de overige vier hereenigd. XIII. Zyne Hoogheid verfelt de Regeering te Utrecht. XIV. Veldtogt in Brabant. Slag van Senef. Graave belegerd. XV. Krygsbedryven aan den Ryn en in Duitschland. In Katalonie. In Sicilie. XVI. Togt van de Ruyter naar de Karibifche Eilanden. XVII. Verdrag van Zeevaart met Groot-Britanje. Overeenkomst wegens den handel in Oostindie. Handeling met Temple. XVIII. De Prins wordt verdagt gehouden in Engeland. XIX. Frankryk verlangt naar vrede. XX. Het Hertogdom van Gelder en het Graaffchap van Zutfen wordt den Prinse aangeboden. Raadpleegingen hierover, in Holland en in Zeeland. XXI. De Prins weigert de Hoogheid van Gelder en Zutfen. Hy herstelt de Regeering in Gelderland en in Overysfel. Schryft aan de Staaten van Zeeland. Henrik Kasimir wordt Erftadhouder van Groningen en Drente. XXII. Voorbereidsels tot de Vredehandeling te Nieuwmegen. De Prins krygt de pokjes. Herstelt gelukkiglyk. XXIII. De Veldtogt wordt geopend. Limburg verlooren. Binch gewonnen. XXIV. Staat des Oorlogs in Duitschland. XXV. Krygsbedryven in Rousfilton en in Sicilie. XXVI. De Staaten verklaaren Zweeden den oorlog. Zy voegen eenige fchepen by de Deenfche Vloote. XXVII. Watersnood in Holland en in Friesland. De Prinse Weduwe van Fredrik Henrik sterft. XXVIII. Wicquefort gevangen. Hy wordt gevonnist. Hy ontvlugt. XXIX. De Groot wordt in regten beschauldigd. Vrygefproken. XXX.

Ka

Karel de II. zoekt de Vredehandeling te doen openen. Eenige Gezanten komen te Nieuwmegen.

Terwyl de Vredehandeling te Keulen slaauwelyk voortging, werden de toerustingten ten oorlooge, in Frankryk, in Engeland en in de Vereenigde Gewesten, te water en te lande, wakkerlyk, voortgezet. De Koning van Frankryk verscheen eerst in 't veld, aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger, met den aanvang van Bloei-maand. 't Leger lag toen omtrent Kortryk. Terwyl het gemonsterd werdt, broeide 'er een aanslag, om Sas van Gend te bemagtigen, door verraad. *Launai*, een Franschman in Staatschen dienst, hieldt heimelyk verstand met *Robert de Cerceau*, Heer van Renchamps; die over de Sterkte S. Antoni geboodt, en dien hy zocht te beweegen, om tot het overleveren van Sas van Gend mede te werken. Doch Cerceau hieldt Launai zo lang op, tot dat de bezetting van Sas van Gend merkelyk versterkt was, door den Veldmaarschalk Wirtz, waarna hy alle onderhandeling met hem affneedt (a). De aanslag op Sas van Gend liep dus te niet. De Koning van Frankryk, eerst een gedeelte van zyn Leger hebbende doen trekken naar Hulst, als hadt hy 't op deeze Stad gemunt gehad, voerde zyne gansche magt, in Zomermaand, op 't onverwagtst, voor Maastricht, welk hy, kort te vooren, door den Graave van Montal, die in Luikerland lag, hadt doen berennen. De talryke bezetting deezer Stad hadt den

1673.

De Franschen trekken te veld.

Aanslag op Sas van Gend.

Maastricht belegerd.

(a) VOLKENIER II. Deel, II. 256-264.

1673. den Franschen veel nadeels gedaan; hun, nu en dan, den toevoer affnydende (b), waarom de Koning raadzaam vondt, zig van deeze Stad, en daardoor van zyne overwinningen in de Vereenigde Gewesten te verzekeren. De Stad stondt thans onder 't bevel van den Kolonel *Fariaux*, zynde den ouden Ryngraave, in Louwmaand deezes jaars, overleeden. Voor dat zy beslooten was, hadt men 'er nog een Regiment Italiaanen, uit Limburg, weeten in te krygen. Doch het was nog geene driehonderd man sterk. Eenige dagen daarna, kwam 'er nog eenige manschap binnen. De belegerden deeden twee uitvallen, in den aanvang van 't beleg, die gelukkiglyk slaagden. Daarna, deedt de Koning, vlytiglyk, arbeiden aan de batteryen, affnydingen en loopgraaven, en begon de Stad, den vyftienden van Zomermaand, te beschieten, waar mede dagelyks aangehouden werdt. Op den negentienden, werdt, voor 't eerst, storm gelooopen op een buitenwerk, daar, zo men wil, vyftienhonderd Franschen omkwamen. Dit stormen werdt, daarna, meermaalen, hervat, en, door die van binnen, wakkerlyk afgekeerd. Nogtans, maakte de vyand zig, eerlang, van eenige werken meester. In den wal, werden verscheiden breuken gemaakt, door 't grof geschut, en aan de Tongersche Poort eene van tien roeden breed. De Stad was ook plat geschooten, en de Geestlykheid, Wethouderschap en Burgery drongen den bevelhebber zo sterk tot de overgaave, dat hy 'er, eindlyk, toe besloot (c). 't Ver-

De Stad
gaat
over.

(*) Holl. Merc. van 1672. bl. 99, 123, 143.
(c) VALKENIER II. Deel, bl. 272-318.

Verdrag werdt getekend, op den eersten van Hooimaand (d). De bezetting bedong de gewoonlyke krygseer. Doch de Koning wilde niet toestaan, dat de Geestelyke gebouwen en goederen in de Stad bestierd en bezeten werden, anders, dan door de gezindheid, die ze gestigt of gegeven hadt. Na 't bemagtigen van Maastricht, verdeelde de Koning van Frankryk zyn Leger in drie hoopen, een van welken, onder den Maarfchalk des Humieres, op de bewegingen der Spaanschen passen zou: een andere, onder den Markgraave van Rochefort, werdt naar het Trierfche gezonden: met den derden, toog de Koning naar Lotharingen, alwaar hy zig nederfloeg. De Prins van Condé zelf, die onlangs in Utrecht gekomen was (e), trok met een goed gedeelte der Fransche Krygsmagt, welke in Brabant gelegen hadt, naar Rysfel, om de overwinningen van Frankryk, aan deezen kant, te dekken. 't Jaargetyde verliep, zonder dat de Franschen eenig ander beleg ondernamen, in de Nederlanden (f).

Veelen verwonderden zig over de gematigdheid van Frankryk, te meer, om dat de Franschen en Engelschen, te Keulen, breed hadden opgegeven van hun voorneemen, om den kryg sterk door te zetten, en, in de eerste plaats, Breda aan te tasten. Doch de Groot, die, in deezen tyd, te Keulen was, schryft het staaken der verdere onderneemingen in de Nederlanden toe aan een heimelyk gesprek van den Zweedfchen Gezant, *Graave van Tott*, met

1673:

Reden waarom de Franschen niets vaders onderneemen, in de Nederlanden.

(d) Zie het by VALKENIER II. Deel, Bylaag N. 16. bl. 36.
 (e) VALKENIER II. Deel, bl. 238.
 (f) VALKENIER II. Deel, bl. 319-322.

1673.

den Koning van Frankryk, dien hy voorhieldt,
 „ dat de Koning, zyn Meester, genoodzaakt
 „ zou zyn te breeken met Groot-Britanje, zo
 „ zyne Majesteit van Frankryk geene paalen
 „ stelde aan zyne overwinningen.” Maastricht
 was toen nog niet over. En de Groot verhaalt,
 dat Lodewyk de XIV. den Zweedschen Ge-
 zant zyn woord gaf, dat hy, na 't veroveren
 van Maastricht, geen nieuw beleg ondernee-
 men zou. Hy voegt 'er by, dat deeze affpraak,
 zelfs voor de Engelschen, bedekt bleef (g). Wat
 hiervan zy, zeker is 't, dat de Koning van
 Frankryk, kort na 't bemagtigen van Maas-
 tricht, aftrok met zyn Leger.

II. Het platte Land van Holland, nog onder wa-
 ter staande, verhinderde de Franschen zeer, in
 hunne aanslagen op dit Gewest. Zy hadden,
 reeds te vooren, eenig Krygsvolk, onder de
 Hertogen van Enguien en Luxemburg, van U-
 trecht, over Hilversom, gezonden naar Mui-
 derberg. Hier hadden ze eene hoogte aan den
 zee-kant, tusfchen Naarden en Muiden, inge-
 nomen; by dezelve, eene doorsnyding gemaakt
 in den dyk, en daarin eene fluis gelegd, door
 welke zy het water, beoosten de Vegt op 't land
 staande, zogten af te tappen in de Zuiderzee.
 Doch zy bedagten niet, dat de onzen, door de
 Uitermeersche fluis, of met het doorsteeken
 van den Vegtdam, zo veel waters uit de Vegt,
 ten lande inlaaten konden, als door de nieuwe
 fluis, afgetapt werdt. De vyand hadt, daaren-
 boven, de Vegt en andere waters en vaarten
 omtrent Utrecht gestopt en toegedamd, de flui-
 zen

De Fran-
 schen
 neemen
 eene
 hoogte
 by Mui-
 derberg
 in.

Staat van
 Holland.

zen ook toehoudende, op dat Holland gebrek aan bovenwater krygen, en 't land dus droog loopen zou. Doch men hadt altoos gelegenheid, om het, door middel van 't zeewater, onder te houden. Ook veroorzaakte het stilstaand opperwater zo groot een stank in en om Utrecht, dat men 't, eerlang, zynen vryen loop wederom geeven moest. In Zomermaand, zogten de Franſchen, die te Muiderberg lagen; Muiden te naderen en in te neemen; doch het grof gefchut, van Amsterdam derwaards gebragt, en dat der Uitleggers op de Zuiderzee en in 't Naarder-Meer, vernielde hunne werken, die zy egter, des nagts, wederom herftelden, tot dat zy, eindelyk, door 't aanhoudend hevigh ſchieten, genoodzaakt werden, Muiderberg te verlaaten (*h*). Midlerwyl was op den voorſlag van Amſterdam, de arbeid aan de ſchanſen, die Holland dekken moesten, vlytiglyk, voortgezet. Onder anderen werdt in de plaats van de verlaaten post aan de Nieuwerbrugge, de kleine Wierikken verſterkt, met eene aanzienlyke ſchanſen van vier bolwerken: ook werdt, agter de groote Wierikken, digtaan de Nieuwerbrugge, een Sterreſchanſe gelegd. De ſchanſen aan de Goudſche fluis en aan het Woerdsche Verlaat werden, inſgelyks, in beteren ſtaat geſteld. Alles was genoegzaam gereed, in Oogetmaand. Alleenlyk, bevondt men toen, dat de grond der Sterreſchanſen en der ſchanſe aan de kleine Wierikken wat te laag was: waarom men laſt gaf, om den zelve op te hoogen (*i*). Op deeze en dier-

1673.

Verlaaten ze wederom.

(*h*) VALKENIER II. *Decl.* bl. 248-252.

(*i*) *Uit Aant van den Penf Hop van 15 July, 8 Aug. 1673.*
MS. COSTERUS H. Verhaal, W. 366.

1673. gelyke wyze, oordeelde men Holland behoorlyk verzekerd, tegen eenen vyandyken inval.

De Prins
van O-
renje
belegert
Naarden.

De Prins van Condé, ondertusſchen, met een deel des Franſchen Legers, van Utrecht, ver- trokken zynde, gaf den Prinſe van Oranje ſchoo- ne gelegenheid, om Naarden te belegeren. Het Leger der Staaten was, te Raamsdonk, byeen- getrokken; doch, op de tyding van eene voorge- nomen' landing der Engelfchen, gedeeltelyk, naar de kusten gezonden: van waar het Krygs- volk, geene Engelfchen verneemende, weder- om, naar Raamsdonk gekeerd was. Zeven Re- gementen, ook, ingefcheept, om, door Holland, naar Friesland gevoerd te worden, kreegen, on- der weg, bevel, om te Amſterdam of te Muiden te blyven leggen. Midlerwyl, hieldt de Prins den vyand onzeker van zyn oogmerk, doende Bommel beſchieten, door eenige Uitleggers, die op de Waale voor de Stad lagen, en Graave be- rennen, door vyftienhonderd Ruiters. Ook meende de Hertog van Luxemburg, dat men 't op ééne deezer Plaatsen gemunt hadt: waarom hy vyf- of zesduizend man afzondt naar Tiel, zo dra hy vernam, dat Oranje van Raamsdonk op- gebroken was. Doch zyne Hoogheid was, door Loon op 't Zand, naar Werkendam; voorts, over de bruggen te Hardinksveld en te Schoonhoven, naar Alfen en verder door Ouderkerk getrokken. Hierna werdt het Leger, des nagts na den vyfden van Herſtmaand, in een ſchrikkelyk onweder, met ſchuiten, over de Vegt gezet: waarna 't zig in 's Graavenland nedersloeg. Den volgenden dag, werdt Naarden berend, en zo dra 't gros des Legers ende Regimenten, te vooren, naar Friesland geſchikt, voor de Stad gekomen wa- ren,

en, heviglyk, befchooten. De Contrescarpe en een Ravelyn, daarna, aangetast en overweldigd zynde, gaf zyne Hoogheid bevel, om eenen algemeenen storm te loopen. Doch de belegerden wagtten dien niet af, maar gaven de Stad op, by verdrag, op den twaalfden van Herfstmaand (k). De Fransche Bevelhebber, *Filips de Procé, Heer du Pas*, werdt van zyn krygsampt verlaaten, om dat men oordeelde, dat hy de Stad te spoedig overgegeven hadt: doch hy verdedigde, eerlang, zyn gedrag, in openbaaren druk (l). Hy kreeg, daarna, verlof, om in Graave te dienen; alwaar hy gesneuveld is (m). Geduurende 't beleg van Naarden, voor welke Stad, 's Lands meeste krygsmagt gebragt was, hielden sommigen 't Land te zyn in zulk een groot gevaar, als het, in deezen gantschen oorlog, geweest was, indien de vyand, de bezettingen van Gelderland, Overysfel en 't Stigt byeengetrokken hebbende, 't ontzet hadt ondernomen. Doch de schielyke overgaave der Stad deedt dit gevaar verdwynen (n).

1673.

De Stad geeft zig over.

Maar onder 't woelen der wapenen, hadden de Staaten niet verzuimd, zig, door nieuwe verbindtenissen, te sterken, tegen de overmagt van Frankryk en Groot-Britanje. Willem van Haren, Grietman van de Bilt, was naar Zweeden gezonden (o), terwyl *Simon van Beaumont*, Sekretaris der Staaten van Holland, aan 't Hof van Koppenhagen, handelde. 't Oogmerk was,

III. Handeling der Staaten in 't Noorden.

(k) VALKENIER II. *Deel*, bl. 480-495.

(l) *Memorie of Verhaal enz. gedr.* 1674.

(m) DANIEL *Journal de Louis XIV.* p. C7.

(n) COSCIERUS *bl.* 376.

(o) Zie zyne *Instr. in de Secr. Resol. Holl.* 25 No. 1571. III. *Deel*, bl. 176.

1673.

Verdrag
van
Koop-
handel
met
Zwee-
den.
Verbond
met Deen-
emmarke.

de twee Noordſche Kroonen te beweegen tot een Verbond, welk Groot-Britanje, inzonderheid, tot vreedzaame gedagten brengen moest. Doch Zweeden was te diep ingewikkeld met Frankryk, om naar de voorſlagen der Staaten te luisteren (p). Alleenlyk, hadt men, den tweeden van Bloemaand, in den Haage, een Verdrag getroffen met dit Ryk, waarby eenige punten van Koophandel geregeld werden (q). Maar met Deenemarke, flooten de Staaten een Verbond van onderlinge beſcherming, welk, op den twintigſten van Bloemaand, te Koppenhagen, getekend werdt. „ De voorige Verbonden werden, by het zelve, bevestigd; doch men „ beloofde elkanderen merkelyk meer onder- „ ſtand. Chriſtiaan de V. verbondt zig, om de „ Staaten, met zesduizend knechten en vierdui- „ zend paarden, te onderſteunen, en nog met „ veertig Oorlogſchepen, te vooren beloofd. „ De onderſtand te lande zou, des noods, met „ een gelyk getal van knechten en ruiters, ver- „ meerderd worden. Doch de Staaten moes- „ ten het werfgeld, en een groot deel van het „ onderhoud deezer troepen bekostigen. By „ nader beding, werdt egter verſtaan, dat de „ Koning van Deenemarke, tegenwoordig, al- „ leenlyk twaalfduizend man en twintig Oor- „ logſchepen vaardig houden zou, en dat de „ Staaten, in ſtede van geld, goede Obligatien „ zouden leveren. Doch zo eenige nabuurige „ Mogendheid [naamlyk, Zweeden] haare wa- „ penen voegen mogt by die der vyanden van „ de

(p) VALKENIER II. *Deel*, bl. 161.(q) *Vies DU MONT* Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 222.

„ de Staaten, en Deenemarke, daardoor, nood- 1673.
 „ zaaken, met der daad, deel te neemen in
 „ den oorlog, zouden de Staaten de beloofde
 „ penningen, in baaren gelde, moeten op-
 „ brengen (r).” Wat laater, verbondt zig de
 Hertog van Lotharingen, die, door den Koning
 van Frankryk, in den jaare 1670, van zyn Land
 beroofd was: „ om den Keizer, den Koning van
 „ Spanje, en de Staaten, met drieduizend Rui-
 „ ters by te staan; waartegen deeze Mogendhe-
 „ den beloofden, hem negenduizend Ryksdaa-
 „ lers ter maand te zullen betaalen, de twee
 „ eerften in geld, en de Staaten in Obligatien
 „ op Holland en Westfriesland.” Men trof dit
 Verbond, reeds in 't begin van Hooimaand;
 doch het kreeg zyn beflag niet voor Wynmaand
 (s), wanneer de Staaten ook eene nadere over-
 eenkomst getroffen hadden, met den Keizer en
 met de Kroon van Spanje.

Verbond
met den
Hertoge
van Lot-
haringen.

De Zweedschen hadden, om Frankryk te be-
 haagen, sedert eenigen tyd, hun werk gemaakt,
 om den Keizer af te trekken van de zyde der
 Staaten (t): doch Leopold beloofde, by de
 overeenkomst, van welke wy spreken „ de ge-
 „ meene zaak te zullen blyven voorstaan, on-
 „ aangezien de Keurvorst van Brandenburg een
 „ byzonder Verdrag met Frankryk gemaakt
 „ hadt. Hy verbondt zig om een Leger van
 „ dertigduizend man op de been te zullen hou-
 „ den, tot de kosten van welk Leger, de Staa-
 „ ten vyfveertigduizend Ryksdaalers ter
 „ maand

Verbond
met den
Keizer.

(r) *Voiez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 223.*

(s) *Voiez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 235.*
 244. *VALKENIER II. Deel, Bylaag. N. XI. bl. 43.*

(t) *Secr. Resol. Gener. 15 May 1673. VALKENIER II. Deel,*
bl. 87, 226.

1673. „ maand zouden draagen, en daarenboven hun-
 „ ne landmagt, tot veertienduizend, of, zo 't
 „ mogelyk ware, tot twintigduizend man ver-
 „ meerderen.” Men sloot deeze overeenkomst,
 op den dertigften van Oogstmaand, in den Haa-
 ge (u): alwaar, ten zelfden dage, een Verbond
 van meer gewigt getroffen werdt, tusfchen den
 Koning van Spanje en de Staaten.

Verbond met Spanje. De laaftten hadden, van den aanvang des oorlogs af, Spanje gezogt te beweegen, om zig niet te vrede te houden met het verleenen van onderftand aan de Staaten; maar om den oorlog openlyk te verklaaren aan Frankryk. Sommigen oordeelden zelfs, dat Spanje den oorlog zou hebben kunnen voorkomen, zo 't alleenlyk verklaard hadt, de zyde der Staaten te willen houden (v). Om het zo ver en verder te brengen, was Adriaan Paats, toen Vroedschap van Rotterdam, in Bloeiamaand des voorleeden jaars, gezonden naar 't Hof van Madrid (w). Doch Spanje fcheen niet te willen breeken met Frankryk, ten ware de Staaten zig verbonden, om geene vrede te maaken, voor dat de zaaken herbragt waren in den ftaat, waarin zy, by de Pyreneefche Vrede van den jaare 1659, waren gefteeld. De voorfpoed der Fransche wapenen, de overlast, dien 'er de Spaanfche Nederlanden van begonden te lyden, en boven al het bemagtigen van Maastricht deedt het Spaanfche Hof nu een weinig veranderen van gedagten, en een Verbond fluiten met de Staaten, voor den tyd

(u) *Voiez Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 242.*

(v) *Lettre de Mr de Groot escr. d'Anvers le 3. Janvier 1673.*

(w) *Resol. Gener. Sabb. 9 Luna 25 April 1672. Holl. Messc. pen 1672. bl. 43.*

tyd van vyfentwintig jaaren, waarby Spanje be-
 loofde „ in openbaaren oorlog te zullen tree-
 „ den met Frankryk. De Staaten verbonden
 „ zig, daarentegen, geene vrede met Frankryk
 „ te zullen maaken, voor dat zyne Katholyke
 „ Majesteit hersteld ware in het bezit der Plaat-
 „ fen, hem, sedert de Pyreneefche Vrede, be-
 „ nomen door Frankryk, *ten ware men 't, on-
 „ derling, tot bevordering der Vrede, anders ge-
 „ raaden vinden mogt.*” Voorts, beloofden de
 Staaten „ Maastricht, met het gene 'er onder
 „ behoorde, met naame het Graaffchap van
 „ den Vroenhove, te zullen afstaan aan Span-
 „ je.” By een afzonderlyk punt, verbondt Span-
 je zig ook „ om in oorlog te treden met den
 „ Koning van Groot-Britanje, zo deeze zig,
 „ door geene zagte middelen, mogt willen laa-
 „ ten beweegen, tot het sluiten eener redely-
 „ ke vrede (x).” Terftond na het treffen van
 dit Verbond, maakte de Graaf van Monterei Spanje
 gereedfchap, om Frankryk den oorlog aan te en Frank-
 doen: die, den zestienden van Wynmaand, ryk ver-
 openlyk, verklaard werdt (y), ten welken dage, klaaren
 ook de vyandykheden op de grenzen begon- elkande-
 nen werden. De Koning van Frankryk ver- rer den
 klaarde, drie dagen laater, den oorlog, insge- oorlog.
 lyks aan Spanje (z). Paats bleef aan 't Hof van
 Madrid, tot in 't jaar 1675: wanneer hy, in
 Herfstmaand, te rug keerende, zig van zyne
 Vroedfchaps plaats te Rotterdam verlaa-
 ten vondt. Doch zyne Hoogheid, die 'er hem
 van

(x) Secr. Refol. Holl 18 Sept 1673. III Deel, bl. 370 enz.
 Voetz DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. 1 p. 240.

(y) VALKENIER II. Deel, bl. 592.

(z) DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. 1. p. 245.

1673. van ontzet hadt, herstelde 'er hem wederom in, kort na zyne te rug komst (a).

IV. De vrees voor de Fransche overmagt was eene der voornaamste oorzaken geweest van het sluiten van alle deeze Verbonden. Het Huis van Oostenryk in 't byzonder rekende het van zyn belang, dat Frankryk geen' verderen voet kreege, in de Nederlanden en in 't Duitfche Ryk. De Keizer begon, hierom, in Zomermaand, zyn Leger wederom te verzamelen onder den Graave van Montecuculi; die last hadt, van Egra in Boheeme, te trekken naarden Rynkant. Doch Montecuculi was, niet voor 't einde van Oogstmaand, in staat, om op te breeken met het Leger, welk, in verscheiden' hoopen, trok naar Neurenberg, en, van daar, hereenigd, naar Miltenburg, in 't Bisdom Wurtsburg, dicht by welke plaats, Turenne, met de Fransche Krygsmagt, zig hadt nedergeslaagen. Tusschen de twee Legers, vielen verscheiden' schurgevegten voor; doch 't kwam tot geen hoofdtreffen. Turenne brak, eerlang, op, en legerde zig by Mariendal. Montecuculi, 't Stigt Wurtsburg, insgelyks, verlaatende, kwam, in 't midden van Wynmaand, te Frankfort, en voor 't einde der zelfde maand, te Koblents aan. Turenne was, omtrent ten zelfden tyde, tusschen Heidelberg en Manheim, over de Nekker, getrokken in 't Paltfische, alwaar hy zig nedergeslaagen hadt (b).

Bon be- Midlerwyl, hadt de Graaf van Montereï een-
legerd nig Krygsvolk verzameld. Ook hadt de Prins
door de vaa

(a) Tweejaar. Geschied. bl. 717.

(b) VALKENIER. II. Deel, bl. 451, 525, 636.

van Oranje zig, op 't einde van Herfstmaand, begeven naar 't Leger der Staaten, te Roozendaal. De Spaanfche troepen vereenigden zig, eerlang, te Heerentals, met de Staatfchen. Zyne Hoogheid, wien 't opperbevel over dit vereenigd Leger opgedraagen was, trok, terfchondt, aan 't hoofd van het zelve, by Venlo, over de Maaze, en voorts, door Gulikkerland, in het Keulfche, zig te Bruel nederslaande. Montecuculi, daarna, den Bifchop van Wurzburg, die met Frankryk in verdrag fchondt, overgehaald hebbende, om hem doortogt te verleenen (c), en vervolgens den Ryn te fchepe zynde afgezakt, tot omtrent Keulen, maakte zig meester van Nuis, Andernach en eenige andere Plaatsen. Oranje, Rynbach veroverd hebbende, voegde zyn Leger, met den aanvang van Slagtmaand, by het Keizerlyke: waarna het vereenigd Leger 't beleg floeg voor Bon. Zyne Hoogheid kwam, den zevenden, in perfoon, voor de Stad, en voerde, federt, het opperbevel over 't beleg. De loopgraaven geopend zynde, naderde men de Plaats fpoediglyk. Ook werdt zy vinnig befchooten. Op den elfden, werdt één der buitenwerken veroverd, by welke gelegenheid, de Graaf van Koningsmark sneuvelde. Men hadt hem, eenigen tyd te vooren, te Maaslandsfluis, kwalyk bejegend, uit haat, naar 't fchynt, over 't verlaaten der post by Bodegrave, op 't einde des voorleeden jaars. De Prins hadt 'er zeer op gedrongen, dat men de fchuldigen opzogte en ftrafte (d). Doch wat hier-

1673.

Bondge-
nooten,
onderbe-
vel des
Prinzen
van O-
ranje.

Konings-
mark
sneuveld.

(c) FEUQUERES Memoir. Hist. & Milit. Tom. I. p. 141.

(d) Ketol. Holl. 9 Aug. 1673. bl. 67.

1673. hierop volgde, is my niet voorgekomen. 's Daags na 't omkomen van Koningsmark, traden de belegerden in besprek, en gaven de Stad op, by verdrag (e). Hierna betrokken de Leegers de Winterkwartieren. De Keizerfchen floegen zig, in en om Bon en in Gulikkerland, neder: de Spaanschen en Staatschen toogen, by Roermonde, over de Maaze, naar de Steden, uit welken zy getrokken waren. Turenne, vergeefs gepoogd hebbende, Bon te ontzetten, maakte zig, daarna, meester van eenige Plaatsen, en betrok toen de Winterlegeringen in het Trierfche, in Bourgondie en in Lotharingen (f). In de Spaansche Nederlanden en op de grenzen van Frankryk, vielen, na dat de Koningen van Frankryk en Spanje elkanderen den oorlog verklaard hadden, dit jaar, niet dan eenige schutgevegten en strooperyen voor (g). Men verwagte de voornaamste gevolgen der nieuwe Vredebreuke, niet voor het volgende jaar.

V.
De Franschen verlaaten de meeste overwonnen Steden, in de Vereenigde Gewesten: als Woerden,

De Verbonden der Staaten met den Keizer en met de Kroone van Spanje, ende optogt der Keizerfchen en Spaanschen en des Prinzen van Oranje naar den Rynkant noodzaakten den Koning van Frankryk, de meeste Steden, welken hy, in de Vereenigde Gewesten, veroverd hadt, nog voor 't einde des jaars 1673, wederom te ruimen (h). De bezetting van Woerden kreeg allereerst bevel, om deeze Stad te verlaaten, en naar Utrecht te trekken; 't welk egter niet geschiedde, voor dat de Stad de plondering, met

(e) Resol. Gener. *Mercur.* 15 Nov. 1673.

(f) VALKENIER II. *Deel*, bl. 585-619.

(g) VALKENIER II. *Deel*, bl. 617-624.

(h) FLEUQUIERES *Memoir. Hist. & Milit. Tom. I. p. 112, 243*

met welke zy toen nog gedreigd werdt, voor vyftien- of zestienduizend guldens, afgekogt hadt. De Franſchen verlieten Woerden, op den zevenden van Slagtmaand, des morgens; en in den nademiddag, werdt de Stad voorzien van Staatſche bezetting (i). 't Huis te Harmelen, ten zelfden tyde, verlaaten zynde van de Franſchen, werdt, inſgelyks, ingenomen, door de onzen. *Stoupa*, Bevelhebber van Utrecht, ook laſt gekreegen hebbende, om de Stad te verlaaten, vorderde vyf tonnen gouds van de Regeering, zo zy niet begeerde, dat Utrecht verbrand en verdelgd werdt. Men vertoonde hem „ dat „ de Stad, terwyl zy onder de heerſchappy „ der Franſchen geſtaan hadt, reeds zeer veel „ hadt moeten opbrengen aan den Koning; dat „ zy thans ook ontbloot was van haare rykfte „ ingezetenen, die met hunne goederen naar „ elders waren gevlugt (k), en dat het haar, „ hierom, onmogelyk was, te voldoen aan den „ eiſch des Bevelhebbers.” Doch deeze Ver-
toogen hielpen luttel. Men moest, eindelyk, vierhonderdenvyftigduizend guldens belooven, waarvan honderdduizend Ryksdaalers, in ge-
reeden gelde, moesten opgebracht worden. De Vroedſchap ging, in perſoon, door de Stad, om de Gemeente te vermaanen, tot het vol-
doen van haar aandeel in deeze ſomme, by we-
ge van Leeninge tegen zes ten honderd in 't jaar. *Stoupa* verzekerde zig van eenigen der voor-
naamſte Burgeren, tot dat hem de beloofde ſomme betaald was. Op den drie-entwintigſten
van

1673.

Utrecht,

(i) CISTERIUS II. 378-379.

(k) Zie VALKENIER II. Deel, bl. 33, 322, 504.

1673. van Slagmaand, toog de Fransche bezetting ter Stad uit. Stoupa leverde den Heeren de sleutels der poorten wederom over, eer hy vertrok. Zy werden, terstond na den uittogt der Franschen, geslooten. 't Oranje vendel waaide, hierop, straks, van den Doms-tooren. Elk verscheen, op straat, met Oranje-linten en strikken, en men zondt, zonder uitsfel, eenige Heeren af, om den Prins van Oranje het Stadhouderfchap van 't Gewest aan te bieden. De Domkerk, die, zodra de Stad zig overgegeven hadt, door den Kardinaal van Bouillon, den Roomfchen Godsdienst toegewyd, en sedert, met beelden en altaaren, versierd geworden was, werdt nu, door 't grauw en de jongens, ontbloot van alle sieraden, die, nevens eenige schildwagtshuisjes, voor 't Stadhuis, in den brand gesteken werden. Ook werdt, nog deezen zelfden nademiddag, door den Predikant *Gentman*, gepredikt in de Domkerke, daar men, des morgens, de misfe hadt zien doen. Tegen den avond, trok de Staatfche bezetting, onder den Graave van Hoorne, ter Stad in, zonder eenigen eed te doen aan de Staaten van 't Gewest (1). De Graaf van Hoorne deedt, twee dagen hierna, de Vroedschap vergaderen, welke hy aanzeide, dat hy alle de Leden derzelve, op een schriftelyk verzoek der Burgerye, en om beroerte te voorkomen, schorfte in hunnen dienst. Eenigen spraken hiertegen, onder anderen vraagende, *hoe veertig of vyftig perfoonen de burgery vertoonen konden?* Doch Hoorne herhaalde zyn zeggen, en

(1) Memor. van 't gepasf. te Urecht in den jaare 1673, gez. d'atke 1679. bl. 43.

en vertrok: den Leden der Vroedschap, die nog op 't Stadhuis bleeven, daarna doende aanzeggen, *dat hy begeerde, dat zy naar hunne huizen gingen (m)*. Ten zelfden dage, kwamen te Utrecht vyf Gemagtigden der algemeene Staaten, te weeten, *Joan Geelvink*, Heer van Kastrikom, de Raadpensionaris *Fagel*, *Willem van Krommon*, *B. Gemmenich* en *Scato Gokkinga*, die de schorfing, door den Graave van Hoorne gedaan, bevestigden (n), alleenlyk eenige weinige Regenten, by voorraad, herftellende, om zaaken, die geen uittitel lyden konden, waar te neemen: waartoe ook agt Burgerhopluiden werden aangesteld. Sommigen twyfelden, of de algemeene Staaten regt hadden tot zulk eene verandering, alzo zy Utrecht, noch te vooren, met de wapenen verdedigd, noch tegenwoordig, door de wapenen herwonnen hadden (o). Doch men verstondt het anders, in den Haage. De andere Stigtſche Steden, Amersfoort, Wyk te Duurstede, Reenen en Montfoort, werden, ten zelfden tyde, van de Franschen verlaaten. In Holland, ruimden zy, behalve Woerden, Oudewater, Yseltstein, Viane, Heukelom, Asperen en Leerdam; welke Steden vrye hoede ingenomen hadden van Frankryk: doch dit belette niet, dat zy, of sommigen derzelven, nog zwaare brandſchattingen betaalen moesten, eer zy van den vyand werden verlost: of, anders gedooden, dat zy geplonderd werden. In Gelderland, ver-

Amers-
foort,
Wyk te
Duurste-
de, Ree-
nen en
Mont-
foort;
Oudewa-
ter, Ys-
eltstein,
Viane,
Heuke-
lom, As-
peren en
Leer-
dam;

(m) Memor. van 't gepasf. te Utrecht in den jaare 1673. gedrukt 1679. bl. 45. Verhaal van de verander. Regeer. te Utrecht in 1674. MS.

(n) Sec. Refol. Gener. Sabbatſch 18 Nov. 1673. Groot Utr. Plakaath. I. Deel, bl. III.

(o) Lettr. de MR. DE GROOT de 5 Dec. 1673.

1673. verlieten de Franschen Hattum, Elburg, Wageningen, Harderwyk, Bommel en Doesburg. De Sterkte Crevecoeur, en de Engelen- en Ortenfchans by 's Hertogenbosch werden ook verwoest en geruimd. In Overysfel, raakte Kampen, daar egter een aanmerkelyk getal van huizen verwoest werdt, vry van Fransche bezetting. Met al dit Krygsvolk, welk op de Mookerheide verzameld werdt, floeg de Hertog van Luxemburg, in Wintermaand, naar Frankryk op weg. De Spaanschen onder den Graave van Montereï, gevoegd met eenige Staatfche manschap, onder den Graave van Waldek verzameld, zогten hem te onderscheppen. De Prins van Oranje zelf vervoegde zig, ten deezzen einde, na 't veroveren van Bon, naar 't vereenigd Leger. Men trof den Hertog aan, omtrent Maastricht; doch hy hieldt zig in zyn voordeel, en verdeelde zyn Leger, eerlang, in de gemelde Stad en in eenige omgelegen Steden (p).

VI. 't Vertrek der Franschen uit de meeste Steden, te vooren, in de Vereenigde Gewesten, veroverd, veroorzaakte zo groot eene bekommring in den Bisfchop van Munster, dat hy, insgelyks, te raade werdt, eenige Plaatsen te ruimen, eer 't jaar nog ten einde liep. Hy was, na dat de Keuryvorst van Brandenburg zig verdraagen hadt met Frankryk, genoodzaakt geweest het Brandenburgsch gebied in Westfaale te verlaaten, omtrent het midden van Bloei- maand. *Ransdorf*, die de Munsterfche en Keul- fche troepen geboodt, floeg toen op weg naar Fries-

(p) Zie MEMOR. van 't gepasf. te Utrecht in 1673. VALKENIER II. Deel, bl. 517, 633-662. BRANDT de Ruiter, bl. 879. 880.

Friesland, en bemagtigde, eerlang, het Slot Gramsbergen, welk, door eenige bezettingen van Koeverden, bewaard werdt. Prins Joan Maurits van Nasfau, die 't bevel voerde over de Staatsche Krygsmagt in deezen oord, deedt hem, nogtans, kort hierna, naar Ootmarfum, en, eerlang, naar Steenwyk, te rug keeren. Sedert, vielen 'er eenige schutgevegten voor, met wederzydsch nadeel. In Hooimaand, sloeg Rabenhaupt 't beleg voor de nieuwe schans, en veroverde ze, op den agttienden, stormerhand. Ten zelfden tyde, zegt Prins Joan Maurits Zwartsluis in te neemen door verrassing; doch de vyand was op zyne hoede, waardoor de toeleg verydeld werdt. De Munsterschen hadden ook eenen dam gelegd in de Overysfelfche Vegt, waar door Koeverden veel overlast van 't water leedt. In deezen toestand, vernamen, dat de Bisfchop in aantogt was naar de Plaats. Men besloot, hierom, langs verscheiden' wegen, aan te trekken op den dam, en dien, met geweld, door te steeken. Doch eer dit besluit ter uitvoeringe gebragt werdt, ontstondt 'er, op den eersten van Wynmaand, zulk een felle storm uit den oosten, dat de dam doorbrak; waardoor verscheiden' vaartuigen met vyandlyke manschap, tot het beleg van Koeverden derwaards gezonden, naar Zwol te rug gedreven, of omgeslaagen werden (q). Dit ongeluk benam den Bisfchoppelyken den moed, om iet meer te onderneemen. Hier kwam 't vertrek der Franschen by, welk de Munsterschen bewoog, ook Steenwyk, Meppel en eenige ande-

1673:

't Slot Gramsbergen verloorren.

De nieuwe schans gewonnen.

De Munsterschen ruimen Steenwyk,

(q) VALKENIER II. Deel, bl. 372-389. 580-585.

1672. Meppelt en andere Plaatsen. dere Plaatsen in Overysfel en Drente te ruimen (r). De belegering en verovering van Bon, welke hierop volgde, deedt den Keurvorst van Keulen en den Bisfchop van Munfter, eerlang, de ooren leenen naar een Verdrag, waarover, federt eenigen tyd, gehandeld was (s); doch welk, eerst in de Lente des volgenden jaars, geflooten werdt.

Zodanig een aanzien hadt de oorlog te lande, op het einde deezes jaars. Nu vordert de orde des verhaals, dat wy, beknoptelyk, ontvouwen, wat 'er, dit jaar, merkwaardigs, ter zee, voorgevallen zy, en welk een' uitflag de poogingen der Staaten, tegen de vereenigde Vlooten van Frankryk en Groot-Britanje, gehad hebben.

VII. Brand-ftigter te Amfterdam. Terwyl 's Lands Vloot, vroeg in 't voorjaar, gereed gemaakt werdt, raakte, te Amfterdam, zekere Engelschman, *Joan Frajer* genaamd, in hegtenis; die, buiten pyne, beleedt, door, voornaameluiden in Engeland, gehuurd te zyn, om 's Lands fchepen, toen nog onttakeld leggende, in den brand te fteeken: waarop hy geblakerd en geradbraakt werdt. Een zyner makkeren, *Willem Mader*, eenige jaaren laater, te Rotterdam, in hegtenis geraakt zynde, werdt, insgelyks, met de dood geftraft (t). In 't begin van Bloeiimaand, was de Vloot, uit tagtig zeilen beftaande, in ftaat, om zee te kiezen. Ook liep zy, kort hierna, uit. De Ruitter hadt 'er wederom het opperbevel over: en Tromp, die, door den Prinfe herfteld was in de waardigheid van

(r) VALKENIER II. Deel. Bl. 654.

(s) *Foiez Du MONT* Corps Dipl. Tom. VII. P. I. p. 233.

(t) *Holl. Merc. van 1677. Bl. 232.*

van Luitenant-Admiraal onder het Kollegie te Amsterdam, was, op uitdrukkelyken last van zyne Hoogheid, met de Ruiters verzoend. Men hadt eenige zinkschepen by de Vloote gevoegd, welken men voorhadt op den Theems in den grond te booren. De Vloot zeilde, terstond, derwaards; doch een zwaare mist hieldt de zinkschepen op; waardoor de toeleg mislukte. Toen keerde de Ruiters, wederom, met de Vloot, naar Schooneveld, daar van Beuningen en Mauregnault, als Gemagtigden van zyne Hoogheid, by hem kwamen. De Vloot werdt, sedert, nog met verscheiden' schepen versterkt, en vondt zig, eindelyk, in staat, om de vyandyke Vlooten, welken men, op den eersten van Zomermaand, in't gezigt kreeg, slag te leveren. Doch stielte, van hevigen storm gevolgd, verhinderde 't gevegt eenige dagen. Op den zevenden, raakten de Vlooten eerst aan elkanderen. De vereenigde Vloot der Franschen en Engelschen bestondt uit weinig min dan honderdenvyftig zeilen, onder welken, men tusfchen de tagtig en negentig groote schepen van oorloge geteld hadt. De Vloot der Staaten was, daarentegen, niet sterker dan twee-envyftig schepen van oorloge, twaalf fregatten, veertien advysjagten en vyfentwintig branders; in alles, omtrent honderd zeilen. Omtrent ten een uure na den middag, ving de stryd aan, tusfchen het witte Esquader onder den Graave d'Estrées en dat van den Luitenant-Admiraal Tromp. Wat laater, raakte de Ruiters en Bankers in een hevig gevegt met Prins Robert en Spragge. 't Gelukte de Ruiters, een merkelyk getal van vyandyke schepen af te snyden van het gros der Vloote. Doch by ver-

1673.

Raakt
slaags
met de
Fransche
en En-
gelsche
Vlooten.

1673. vervolgde ze niet, om Tromp by te staan, die zig, ten deezen tyde, in groot gevaar bevondt, en de Ruiters zo dra niet zag aankomen, of hy riep, tegen 't bootsvolk, *mannen, daar is bestevaer, die komt ons helpen. Ik zal hem ook niet verlaaten; zo lang als ik adem kan scheppen.* Ook hieldt de vyand, kort na de Ruiters aankomst, af van Tromp. Voorts, werdt 'er, van wederzyde, met ongelyke hevigheid, gevogten, naar dat men den wind mede of tegen hadt. Verscheiden' Fransche en Engelsche schepen, in alles omtrent veertien in getal, werden in den grond geschooten, of verbrand. De onzen verlooren alleenlyk eenige brandschepen, die vrugteloos verbrandden: doch geene schepen van oorloge. Ook hadden zy weinig dooden: doch onder dezelve, den Vice-Admiraal Schram en den Schout by Nagt Vlugh. Onder de Franschen en Engelschen, waren, zo veel men weet, geene Vlag-officiers gesneuveld. De nagt hadt het gevegt gescheiden. Doch 's Lands Vloot lag, des anderendaags, nog buiten de banken, en in dezelfde zee, daar zy gevogten hadt. De Engelschen roemden nogtans op de overwinning. Doch zy en de Franschen waren verstecken geworden van hun oogmerk, welk was, zo men wil, eene landing te doen op de Hollandsche kusten (u). 's Daags na den slag, schreef de Luitenant-Admiraal Tromp eenen brief aan zyne Zuster, waarvan my een woordelyk Affchrift ter hand gekomen is. In deezen Brief, steekt de aart des zeehelds zo blykbaar door, dat ik vertrouw, den Leezer geenen onaangenaamen dienst

Bras
flig
Au
d.

(u) BRANDT de Ruiters, bl. 768-810.

ADRIAAN BANKERT,
Lt. Admiraal van Zeeland.

A. Scheeman del. naar de Orig. Schildery by den H^o. Parker te Middelburg.

J. Heubraek en. fec.

Is. TYRION excud. 1766.

1677

CORNELIS EVERTSEN,
Vice-Admiraal van Zeeland enz.

A. Schuppen del. naar een Schildery by de Keer-generaal Evertsen

J. Neubronen fec.

Is. TIRION Excud.

dienst te zullen doen, met hem hier, letterlyk, 1673.
in te voegen. Dus luidt hy:

BEMINDE SUSTER,

Gisteren hebben wy den dans aangegaan, en ben Godt sy gelooft gefondt, en hebben ons hart eens weder opgehaelt als Keuningen. Ik ben op mynvierde Schip, de Comeetstar, en meene van daeg een braven dans te dansen. Wy krygen de Franssen soo uen 't loopen, dat sy de bramseils en alles bysetten, en soo het van daeg soo voortgaet, soo hoop ik dat uller vrienden en ons gebedt verhoort sal zyn, en dat wy van de tyranny verlost zullen worden. Adieu. Couragie. 't Sal waerachtig wel gaen. 3 Juny 1673.

C. T R O M P.

Vyf dagen na 't gevegt, was 's Lands Vloot, die, ondertusfchen, met eenige fchepen, verfterkt geworden was, wederom in ftaat, om den vyand 't hoofd te bieden. Ook ging zy, terftond hierna, onder zeil, om de vereenigde Fransche en Engelsche Vlooten op te zoeken. Men raakte, andermaal, flaags, op den veertienden van Zomermaand. 't Schip van den Vice-Admiraal Sweers, vooruit gezeild, verviel in een hevig gevegt met Spragge en den Vice-Admiraal der blaauwe vlagge, werdt zeer reddeloos gefchooten, en genoodzaakt af te houden. De Ruiters, daarentegen, met Prinse Robert in gevegt geraakt, deedt de vyanden wyken. Bankert hadt het gemunt op den Graave d'Estrées; doch kon niet regt met hem flaags raaken. 't Gevegt, welk minder hevig geweest was dan het voorgaande, werdt wederom gefcheiden door den nagt. Den volgenden dag,

XIV. DEEL.

T

zag

1673. zag men geenen vyand meer, en vernam, eerlang, dat de vereenigde Vlooten, onder welken veele ontredderde fchepen waren, naar de riviere van Londen waren gekeerd. 's Lands Vloot kwam toen wederom ten anker op Schooneveld (y). Tromp beschuldigde Sweers, daarna, van lafhertigheid, om dat hy, in 't jongfte gevegt, geweeken was. Doch daar kwamen zo veele verklaaringen in zyn voordeel, dat zyne Hoogheid de zaak in staate hieldt, en Sweers, ondertusfchen, zyn ampt behouden liet (w).

Met het begin van Hooimaand, ging 's Lands Vloot onder zeil naar de Engelsche kusten, en vertoonde zig voor Harwich, de vyandlyke Vlooten, die midlerwyl de Rivier de Theems hooger op geloopen waren, ten ftryde uitdaggende. Doch zy kwamen niet in zee. De Ruiter besloot, hierom, en om dat 'er een zwaare ziekte begon te ontftaan op 's Lands fchepen, te rug te keeren naar de Maaze. Voor 't einde van Hooimaand, liepen de vyandlyke Vlooten egter in zee. De Ruiter, hiervan berigt bekomen hebbende, zeilde ze te gemoet. Doch zy hielden af, en fcheenen 't gevegt te willen ontwyken: 't welk de Ruiter nogtans aanzag voor een' ftreek, om hem af te trekken van de Zeeuwfche kust. Hy ging, hierom, wederom op Schooneveld leggen. Ook verftondt men, daarna, dat 'er een groot getal Landfoldaaten op de vyandlyke Vlooten gefcheept was, met welken men, ongetwyfeld, eene landing zou ondernomen hebben, wanneer men 's Lands Vloot hadt kon-

(y) BRANDT de Ruiter, *bl.* 811-819.

(w) BRANDT de Ruiter, *bl.* 821-827.

konnen aftrekken van onze kusten. De vereenigde Vlooten vertoonden zig, in 't begin van Oogstmaand, op de kusten van Holland, om welken te bezetten en te voorzien, de Gekommitteerde Raaden de noodige zorg gedraagen hadden. De Fransche en Engelsche schepen zeilden totaan de Helder en Texel, zonder ergens te landen. De Ruiters waren hen gevolgd, tot voor Scheveningen, daar de Prins van Oranje aan zyn boord kwam; op wiens raad, beslooten werdt, den vyanden slag te leveren. Men was, ten deezen tyde, bedugt dat de vereenigde Vlooten, die niet te rug kwamen, hooger op zeilen mogten, om de Oostindische schepen te onderscheppen. Ook viel haar een enkel schip, dat van het gros der t'huiskomende Oostindische Vloote afgeraakt was, in handen. De Ruiters, geduurig, zo veel hem wind en weder toeliet, noordwaards aan stevenende, kwam eger, niet voor den twintigsten, in 't gezigt van den vyand, omtrent de Helder en Kykduin. Hier raakten de Vlooten, den volgenden morgen, omtrent halfnegen uren, aan elkanderen. De onzen hadden 't voordeel van den wind. Bankert, die den voortogt hadt, viel aan op 't Esquader van den Graave d'Estrées. De Ruiters raakte, met den middeltogt, in een schrikkelyk gevegt tegen Prins Robert. Tromp, de agterhoede geleidende, streeft tegen de blaauwe vlagge onder Spragge omtrent drie uren agtereen, zonder eenige gekwetsten te bekomen. De Ruiters zelf en verscheiden' anderen spraken van diergelyk geluk, welk de godvrugtigen toeschreeven aan de kragt der gebeden, die, gedurende 't gevegt, in alle kerken van Holland,

1673.

De
vyandy-
ke Vloo-
ten ver-
toon
en zig voor
Texel.

Zeeslag
voor
Kykduin.

1673. met ongemeene beweegenis der gemoederen, werden uitgeftort. D'Estrées en Prins Robert begonden eerst te wyken: waarna de Ruiters Tromp te hulp kwam, tegen 't Esquader van Spragge, die, overgegaan in een' sloep om van schip te veranderen, jammerlyk verdronken was, doordien de sloep in den grond werdt geschooten. Prins Robert toen de Ruiters gevolgd zynde, werdt 'er zo grouwelyk gevogten, dat men weinige voorbeelden van diergelyke zeeslagen gezien hadt. Tegen den avond, zag men twee of drie Engelsche Oorlogschepen zinken. Van onzen kant, werdt niet één schip gemist. Doch beide de Vlooten waren zwaar befchadigd, en de Engelsche zo zeer, dat zy, met den nacht, die een einde van den sryd maakte, naar haare kust te rug zeilen moest, om zig te herstellen. Behalve Spragge, hadden de Engelschen verscheiden' Kapiteinen verlooren. Van onzen kant, waren de Vice-Admiraalen Jan de Liefde en Izaak Sweers en ook ettelyke Kapiteinen gesneuveld. De Engelschen schreeven zig, in gedrukte verhalen, de overwinning toe, waarover, ook hier te Lande, een dankdag gehouden werdt. Wat laater, kreeg men, by gerugte, tyding, dat de Engelschen eenige Oostindische schepen, by het Eiland S. Helena, veroverd hadden (*). De Ruiters ontving, hierop, last, om den vyand, op zyne kusten, op te zoeken; doch de aanhoudende stormwinden verhinderden hem, iette onderneemen tot afbreuk der Engelschen of Franschen. Men besloot, derhalve, de Vloot te doen scheiden: 't welk, nog

(*). Zie Ontr. Lescuw III. Deel, bl. 15.

ISAAK SWEERS,
Vice Admiraal
van Holland en West-Vriesland.

J. Neuberken. sculp.

nog voor 't einde van Herfstmaand, geschiedde (y). 1673.

In de Indiën, hadden de onzen, in 't voorleeden jaar en in dit, eenige schade geleeden, waarvan men onlangs tyding gekreegen hadt. De Sterkten Trinquenemale op Ceilon en S. Thomas op Koromandel waren, in Wynmaand des voorleeden jaars, op de Nederlandfche Oostindifche Maatschappye, veroverd, door de Franfchen, die, in Lentemaand dezzes jaars, ook Curaçao zогten te verrasfen; doch onverrigter zaake te rug keeren moesten. Ook was het Eiland Tabago, in Wintermaand des voorleeden jaars, door de Engelfchen, veroverd. En maakten zy zig, wat laater, meester van het Eiland S. Helena (z).

Schade
in de
Indiën.

Doch deeze kleine voordeelen konden het nadeel niet opweegen, welk Engeland, ten deezen tyde, leedt by den oorlog met de Staaten; die 't Parlement en 't volk zeer begon tegen te staan (a), en, tot het voortzetten van welken, men noode besluiten kon, eenigen nieuwen last op zig te neemen. Ondertusfchen, konden de onderftandgelden, welken Karel de II. van Frankryk ontving, niet toereiken, om de kosten van den oorlog goed te maaken: 't welk hem ook wars maakte van den kryg. Hierby kwam het besluit van Spanje, om Engeland den oorlog aan te doen, welk, fchryft Temple, meer dan iets anders, medewerkte, om den Koning te doen haaken naar vrede. De Engelfche Staatsdienaars, die meest tot den oorlog geraaden

VIII.
Aanvang
der Vrede-
hande-
linge,
tusfchen
Groot-
Britanje
en de
Staaten.

(y) BRANDT de Ruyter, II. 329-376.

(z) OUR. LOEW III. Deel. bl. 14, 15, 16, 17, 77.

(a) Aant. van een Regent van Delhi 22 April 1673. MS.

1673. den hadden, begonden zig ook huns raads te schaamen, en voor den haat des gemeenen volks te dugten (b). Zy rieden, hierom, den Koning, dat hy Temple wederom naar den Haage zondt, om over eene byzondere Vrede met de Staaten te handelen (c). De Graaf van Arlington ver-voegde zig zelfs by den *Markgraave del Fresno*, Spaanschen Gezant te Londen, hem aanzettende, om de Staaten en den Prins van Oranje over te haalen, tot het begeeren van de Vrede, en tot het aanbieden van zekere somme aan den Koning, welke hy wederom aan den Prins uitkeeren zou, in voldoening van 't gene deeze te vorderen hadt van de Kroone van Groot-Britanje (d).

De Staaten schryven aan den Koning van Groot-Britanje. De Staaten kreegen spoedig berigt van 's Konings gezindheid tot vrede, en, zig te over bezwaard vindende met den oorlog tegen Frankryk, waren zy gereed, om den eersten openbaaren stap te doen, tot het verkrygen van de Vrede met Groot-Britanje (e). 't Volk in 't gemeen neigde, hier, ook sterker tot Verdrag met de Engelschen. Zelfs vernam men, dat de Klasfis van Walcheren heimelyk bezig was, of reeds ondernomen hadt, briëven te schryven aan den Aartsbisfchop van Kanterbury en aan den Bisfchop van Londen, tot bevordering der Vrede: 't welk de Staaten van Zeeland egrter aanzagen voor zulk eene groote voorbaarigheid, dat zy 't deeze Klasfis en allen anderen Klasfen van dit Gewest, uitdrukkelyk, deden verbieden (f).

Maar

(b) TEMPLE Memor. H. 278.

(c) TEMPLE Memor. bl. 280.

(d) BURNET Vol. I. p. 366.

(e) Secr. Retol. Holl. 22 Sept. 1673. III. Decl. H. 338.

(f) Nouv. Zeel. 2, 14 Juny. 1673, bl. 104, 117.

1673.

Maar de algemeene Staaten zonden den Koning van Groot-Britanje eenen wydluftigen brief toe, gedagtekend den vyf-entwintigften van Wynmaand, waarin zy, opgehaald hebbende, wat'er, van hunne zyde, gedaan ware, om het onderling misverftand weg te neemen; zo wcl voor als na het uitberften van den oorlog; en hoe ook de Heer Prins van Oranje alle bedenke-lyke wegen ingeflaagen hadt, om hen in de vriendschap zyner Majesteit te herftellen, zig zeer beklaagden „ dat de oorlog bleef duuren, „ ook na dat's Prinzen belangen en de hunnen „ een en dezelfden geworden waren.” In 't byzonder weezen zy aan „ dat zy den ftempel „ van den Gedenkpenning, waarover zyne Ma- „ jesteit zig, in zyne Oorlogsverklaaring, mis- „ noegd getoond hadt, reeds te vooren, had- „ den doen vernietigen; dat zy den Koning ook, „ wegens Suriname, voldoening hadden aan- „ geboden; dat zy van Beuningen naar Enge- „ land gezonden hadden, om een Verdrag te „ maaken wegens de Indien; dat zy 't punt van „ de vlagge ook, tot genoeg van zyne Ma- „ jesteit, hadden willen afdoen; dat zy, zelfs na „ 't ontfaan van den oorlog, buitengewoone „ Gezanten hadden afgevaardigd; doch dat „ men deezen, te Hamptoncourt, in verzeke- „ ring gehouden, en hun gehoor geweigerd hadt. „ Al't welke en 't aanhouden des oorlogs hen, „ zeiden ze, eindelyk, genoodzaakt hadt, ver- „ dedigende Verbonden aan te gaan met het „ allerdoorlugtigfte Huis van Oostenryk; die, „ gewisfelyk, van gevolg zouden zyn, en, uit „ hoofde van welken, Spanje den oorlog reeds „ aan Frankryk verklaard hadt. Eer egter het

1673. „ kwaad ongeneeslyk werdt, wilden zy zyne
 „ Majesteit wel aanbieden alle voldoening,
 „ welke hy, naar reden, begeeren kon; en alzo
 „ eene algemeene Vrede, tegenwoordig, zeer
 „ bezwaarlyk te trefsen zou zyn, zouden zy
 „ zig zeer gelukkig agten, zo zyne Majesteit
 „ zig kon laten beweegen, tot het sluiten van
 „ een byzonder Verdrag, en weder keerde tot
 „ de gevoelens, waarin zy hem, voorheen,
 „ met vreugde, gezien hadden: in vast ver-
 „ trouwen, dat de verzoening, eens te wege
 „ gebragt zynde, duuren zou, voor altoos (g).”
 Men vernam, eerlang, dat deeze Brief den Kon-
 ning weinig aanstondt. Ook meenden sommigen
 „ dat hy zo nedrig niet moest ingesteld ge-
 „ weest zyn, indien hy geschreeven was, om t
 „ Parlement de onregtvaardigheid des oorlogs
 „ te doen zien; of zo men 'er den Koning door
 „ wilde vermurwen, moesten 'er minder ver-
 „ wytingen in zyn geweest (h).” Doch hoe de
 brief ook, in Engeland, opgevat mogt worden;
 de algemeene geneigdheid tot vrede gedoogde
 niet, dat men hem onbeantwoord liete.

's Kon-
 nings
 Ant-
 woord.

's Konings antwoord was, den zeventienden
 van Slagmaand, getekend. Het behelsde eene
 uitvoerige wederlegging van al wat de Staaten,
 ter hunner verdediging, hadden aangevoerd.
 Onder anderen stondt de Koning wel toe „ dat
 „ hy, na de verheffing des Prinzen, ernstiger
 „ gedagt hadt op 't herstellen der Vrede; doch
 „ hy beweerde tevens, dat zyne poogingen, in
 „ weérwil ven den Prinse, verydeld waren ge-
 „ wor-

(g) Zie den Brief by VALKENIER II Deel, bl. 745.
 (h) Lettre de MR. DE GROOT du 24 de Nov. 1673.

„ worden, door den Loevesteinschen aanhang; 1673.
 „ dat men, te Keulen, niet dan afzonderlyke
 „ vrede gezogt hadt; dat de Prins van Oranje
 „ hem nimmer eenige voorstellen hadt gedaan,
 „ en dat de Staaten zelve nog niet dan alge-
 „ meene betuigingen van geneigdheid tot vre-
 „ de deden.” Ten besluite, vermaande hy
 „ hen, tot het opstellen van redelyke en byzon-
 „ dere voorwaarden, en hy beloofde elk te doen
 „ zien, dat hy de gevoelens van agtinge en
 „ vriendschap, welken zyne Voorzaaten den
 „ Vereenigden Staat hadden toegedragen,
 „ gereedelyk, herneemen kon (i).

De Staaten beantwoordden 's Konings brief, Weder-
ant-
woord
der Staat-
ten.
 niet voor den negenden van Wintermaand, zig
 voornaamlyk bezig houdende, om te doen zien,
 dat de Koning, zonder zyne eer te krenken,
 een afzonderlyk Verdrag met hen aangaan kon,
 alzo Frankryk zulks, reeds in Zomermaand des
 voorleeden jaars, hadt gezogt te doen, en zy-
 ne Majesteit geene grooter verpligting aan
 Frankryk hadt, dan Frankryk aan hem reken-
 de te hebben (k). Te gelyk, zonden de Staat-
 ten aan den Spaanschen Gezant de voorstellen
 over, welken zy den Koning van Groot-Britan-
 je wilden doen, om de Vrede te verkrygen,
 hiërop uitkomende „ dat zy hem twee millioe- Hunne
aanbie-
ding.
 „ nen guldens zouden betaalen, en 't punt der
 „ Vlagge regelen naar zyn genoegen, mids men
 „ elkanderen, over en weder, herstelde in 't
 „ bezit der Plaatsen, welken men elkanderen,
 „ gedurende den oorlog, buiten Europa, be-
 „ no-

(i) Zie den Brief by VALKENIER II. Deel. II. 756.
 (k) Zie den Brief by VALKENIER II. Deel. II. 761.

1673. „nomen hadt.” Doch de Koning hieldt dit laatste ondoenlyk. Ook vorderde hy, dat men den handel in de Indien regelde; den Engelschen vryheid gawe, om uit Suriname te vertrekken; en, niet zonder byzonder verlos, op de Engelsche kusten, kwame vischen. De
1674. Staaten lieten den Koning ook, door den Markgraave del Fresno, voldoening, wegens den handel op de Indien en 't punt van Suriname, aanbieden; doch te gelyk verklaaren, dat zy niet afftaan konden van de vrye Vischerye. Zelfs schreeven zy hem, den vier-entwintigsten van Louwmaand des volgenden jaars, eenen beleefden brief, waarin zy aanboden „1. het „Verdrag van Breda van den jaare 1667, en „dat van Zeevaart van den jaare 1668 te willen vernieuwen en bekragtigen, en het *negen- „tiende* punt van het eerste zo te willen verklaaren, dat geheele Vlooten, zo wel als enkele schepen, voortaan, in de Britannische zeeën, ook voor een enkel Konings schip, slyken zouden. 2. binnen drie maanden na 't sluiten der Vrede, gemagtigden te benoemen, tot het regelen van den handel in de Indien. 3. den Engelschen vryheid te geeven, om uit Suriname te vertrekken. 4. Nieuw Nederland af te staan aan den Koning, zonder daarvoor iet, in wisfeling, te ontvangen. 5. Hem zulk eene aanzienlyke somme te betaalen, als de Spaansche Gezant, uit hunnen naam, aangeboden hadt (1).”
- Door deeze aanbiedingen der Staaten, werdt de

(1) Zie VALKPNIER II. Deel, Byslag. N. XXII. bl. 68, Tweejaar. Geschied. bl. 32.

de Koning sterk bewoogen om te sluiten. Doch hy vondt niet geraaden, hiertoe, der Staaten Gezanten naar Londen te laten komen, gelyk de Staaten, by nader schryvens van den zesden van Sprokkelmaand, hadden aangeboden (m): alzo men vreesde, dat zy zig van 's volks misnoegen bedienen mogten, om beter voorwaarden te bedingen, dan hy begeerde toe te staan. En deeze bedenking hadt het besluit om Temple naar Holland te zenden voortgebragt. Doch eer hy vertrok, gaf de Markgraaf del Fresno hem te verstaan, dat de Vrede, te Londen, zo wel als in den Haage, geslooten kon worden, hebbende hy, daartoe, volmagt ontvangen van de Staaten. Temple en eenige andere Gemagtigden des Konings traden, hierop, in gesprek met del Fresno: in drie byeenkomsten, werdt alles geregeld (n), en de Vrede tusschen Groot-Britanje en de Staaten, te Westminster, getekend, op den negentienden van Sprokkelmaand. Het Verdrag behelsde slegts twaalf punten, behalven een geheim punt, waarby men beloofde, elkanders vyanden geen den minsten onderstand te zullen verleenen. De byzondersten waren het vierde en tiende. By het vierde, verbonden zig de Staaten „ om alle hunne schepen en „ vloote, voor een of meer Konings schepen, „ die zyne Majesteits wimpel voerden, of het „ zeil, *jac* genoemd, te doen groeten, met het „ ligten van den topwimpel van de groote „ mast, en het laten vallen van het topzeil; „ in de zee, die zig uitstrekt van de Kaap *Finis*

1674.

De Vrede
wordt
geslooten.Voor-
naamste
inhoud
van het
Verdrag.

(m) Tweejaar. Geschied. II. 53.

(n) TEMPLE MEMOR. bl. 263 633.

1674. „ *nis terræ*, tot voor 't midden van 't punt, ge-
 „ naamd *Staaten Land* in Noorwegen.” In het
 „ tiende, beloofden de Staaten „ den Koning
 „ twee millioenen guldens te zullen betalen:
 „ een vierde terftond, en de overigen drie vier-
 „ den binnen drie jaaren, ieder jaar een gelyk
 „ gedeelte.” Naderhand, nam de Prins van
 „ Oranje deeze drie vierde deelen, zynde vyftien
 „ tonnen fchats, over van Koning Karel, en vor-
 „ derde ze in, van de Staaten: daar zy langzaam
 „ voldaan werden (o). De Staaten van Holland
 „ beflouten, eerst in 't jaar 1679, hun aandeel,
 „ in deeze fchuld, te betalen: daarvoor over-
 „ neemende fchuldbrieven, ten lafte van zyne
 „ Hoogheid loopende, welken zy beloofden, bin-
 „ nendrie jaaren, te zullen afloffen (p). De an-
 „ dere Gewesten voldeeden hun aandeel, nog
 „ laater. Voorts, werdt den Engelschen vryheid
 „ vergund, om uit Suriname te vertrekken. Men
 „ verbondt zig, elkanderen te zullen herftellen
 „ in 't bezit van de Plaatsen, welken men eikan-
 „ deren, geduurende den oorlog, buiten Europa
 „ of elders, ontnomen hadt. Men beloofde, Ge-
 „ magtigden aan te ftellen tot het fluiten van een
 „ nieuw Verdrag van Zeevaart, terwyl men dat
 „ van den jaare 1668, zo wel als de Bredafche
 „ Vrede, in kragt liet (q). Het Verdrag werdt,
 „ terftond, ter wederzyde, bekragtigd, en de Vre-
 „ de, daarna, in Engeland en hier, openlyk, af-
 „ gekondigd (r). De Franfche Gezant, *Markgraaf*
 „ *de*

(o) Notul. Zool. 15 Maart 1681. bl. 25.

(p) Regid. Holl. 28 April, 28. 29 July 1670. bl. 554. 563, 765.

(q) *Voiez* Actes de la Paix de Nimèg. Tom. I. p. 606. Twee-
 „ jaar Gefchied. bl. 55.

(r) Tweejaar. Gefchied. bl. 62, 63.

de *Ruyigni*, hadt zich veel moeite gegeven, om het sluiten der Vrede te voorkomen (s); doch vrugtelooſ. Men vindt, dat de Koning 'er hem kennis van gaf, zo dra zy getekend was, en dat hy 'er op zeide „ dat 't gene gedaan was niet te „ herdoen ware; doch dat de Koning, zyn mees- „ ter, geene zwaarigheid maaken zou, om hem „ zyne belangen in handen te ſtellen, indien „ hy beſluiten kon de algemeene Vrede te be- „ middelen, na dat hy zyne byzondere Vrede „ gemaakt hadt.” Men voegt 'er by, dat de Koning deezen voorſlag, met blydſchap, omhelsde (t). Zeker is 't, ten minſte, dat hy zig, kort hierna, als middelaar tuſſchen de oorloogende Mogendheden, aanbodt (u): welke aanbieding, door Frankryk en door de Staaten, ge- reedelyk, aanvaard werdt (y).

1674

Niet lang na 't ſluiten der Vrede tuſſchen Groot-Britanje en de Staaten, werdt de Vredehandeling te Keulen, plotſelyk, afgebroken. Zy was, tot hiertoe, ſleepende gehouden, ten deele, doordien de Franſchen weigerden, met den Hertoge van Lotharingen, te handelen, en zynen Gezanten Paſpoorten te verleenen; ten deele, om dat men 't, allengskens, meer op het ſluiten van byzondere Verdragen tuſſchen de oorloogende Mogendheden, dan op het bevorderen der algemeene Vrede begon toe te leggen. Frankryk wiſt zelfs de zaaken derwyze te beleiden, dat 'er, in Wintermaand des jaars 1673,

De Vredehandeling te Keulen wordt afgebroken.

een

(s) BURNET *Vol. I. p. 366.* Tweejaar. Geſchied. Bl. 50. Act: 2 de la Paix de Nimeg. *Tom. I. p. 600.*

(t) BURNET *Vol. I. p. 367.*

(u) *Actes de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 1.*

(y) *RELIN Tom. IX p. 358, 359.*

1674. een Verbond van onderlinge Verdediging geflooten werdt, tusfchen Karel den XI, Koning van Zweeden, en Fredrik Willem, Keurvorst van Brandenburg (w): waardoor men den aanhang des Keizers dagt te zwakken. Doch dit oogmerk werdt niet bereikt, alzo de Keurvorst, eerlang, wederom andere inzigten kreeg. De Zweedschen drongen, midlerwyl, te Keulen, nog al op eene wapenschorfing. Doch de voorflagen, welken zy verder deeden, waren zo voordeelig voor Frankryk en voor Groot-Britanje, welk toen nog niet met de Staaten bevredigd was, dat men 'er niet in bewilligen kon (x). De Staaten hadden, gelyk wy boven zagen, Frankryk de Stad en 't Land van Hulst en een gedeelte van 't Graaffchap Zutfen aangeboden. Doch de Franschen vorderden veel meer. De Zweedschen en eenige anderen meenden, dat zy zig met Maafricht, Breda, en 's Hertogenbosch, of met Nieuwmegen en de Bommelerwaard, zouden hebben laaten genoeg (y). Maar zo veel wilden de Staaten niet afftaan. In Sprokkelmaand deezes jaars, kwam de Zweedsche Gezant Sparre in den Haage, om de Staaten te beweegen tot de Vrede, of ten minfte tot eenen stillstand van wapenen. Doch alzo men toen tyding verwachtte van de geflooten' Vrede met Groot-Britanje, vondt zyn voorftel te minder ingang (z). Weinige dagen voor zyne aankomst, was 'er ook, te Keulen, iet voorgevallen, welk gelegenheid gaf tot het afbreeken der handeling.

De

(w) *Voiez DU MONT Corps Dipl. Tom. P. VII. p. 246.*

(x) *VALKENIER II. Decl. bl. 736-742.*

(y) *Lettre de MR. DE GROOT du 1. de Sept. 1673.*

(z) *Tweejaar. Gefchied. bl. 89 enz.*

De Keizer hadt Prins Willem van Furstemberg, die gehouden werdt, voor den voornaamsten aanslooker van den tegenwoordigen oorlog, en zig nu, als Gezant van den Keurvorst van Keulen, op de Vredehandeling bevondt, met geweld, doen vatten, en naar Bon voeren; daar hy naauw bewaard werdt. Veertien dagen laater, hielden de Keizerschen, te Keulen, ook eenige vaten met Fransch geld aan, welk voor Brandewyn aangegeven was. 't Een en 't ander ontsak den Koning van Frankryk zo zeer, dat hy zynen Gezanten bevel gaf, om niet voort te gaan met de Vredehandeling, zo lang Prins Willem van Furstemberg vast gehouden werdt. De Zweedschen zогten den Keizer te bewegen, om Furstemberg te slaaken; doch Leopold hielt hem schuldig aan misdaad van gekwetste Hoogheid tegen den Keizer en 't Duitche Ryk, en liet hem, derhalve, in hegtenis. De Fransche Gezanten te keulen kreegen, hierop, last, gedagtekend den zeventwintigsten van Lentemaand, om naar huis te keeren, gelyk zy, kort hierna, deden. Voor hun vertrek, leverden ze den middelaaren een geschrift over, waarby zy den Keizerschen de schuld gaven van 't afbreeken der Vredehandeling, als die, door het vatten van Prins Willem, het regt der volken geschonden hadden. De Staatse Gevolmagtigden gaven den Zweedschen ook een Geschrift, waarby zy, voor eerst, verklaarden, geen deel te hebben aan 't gene omtrent Prins Willem gebeurd ware; doch ook, ten anderen, beweerden, dat het vatten van deezen Prins den Franschen geene genoegzaame reden gaf,

1674. gaf, tot het afbreeken der handeling (a). Doch de Franschen bleeven by hun gevoelen, en de algemeene Vredehandeling te Keulen liep geheellyk te niet.

Vrede
ruschen
de Staa-
ten en
den Bis-
schop
van
Munster.

De Staatſche Gevolmagtigden hadden 'er, nogtans, den tyd niet vrugteloos geſleeten. Zy troffen 'er, den twee-entwintigſten van Graſmaand, door bemiddeling der Keizerschen, eene byzondere Vrede met den Biſchop van Munſter; die, beſpeurende, dat Frankryk de handen langſhoe meer vol werks kreeg, en, door de Keizerschen en Staatſchen te gelyk overvalen wordende, den oorlog moede geworden was. Ook hadt de Kolonel Rabenhaupt, onlangs, Nyenhuis overweldigd, welke Plaats egter, wat laater, herwonnen werdt, door de Munſterſchen (b). Doch de vyandlykheden hielden op, na 't ſluiten van de Vrede, die, eerlang, bekrachtigd werdt (c). De Biſchop verbondt zig, by dezelve „ tot het te rug geeven van alle „ Landen, Heerlykheden en Wooningen, wel- „ ken hy, geduurende den oorlog, veroverd „ hadt.” Voorts, werdt het Kleeffche Verdrag van den jaare 1666 bevestigd, en de Graaf van Bentheim in de Vrede begreepen (d). De Keurvorst van Keulen hadt de Staaten, reeds voor 't einde des jaars 1673, doen aanzoeken tot een byzonder Verdrag. Doch men kon 't niet eens worden, over de voorwaarden (e). De Keur-
vorst

(a) Tweejaar. Geſchied. bl. 89-123. BURNET Vol. I. p. 354. TEMPLE Memor. bl. 291.

(b) Tweejaar. Geſchied. bl. 124.

(c) Retol. Holl. 4 May 1674. bl. 16.

(d) *Voies Du Monſieur Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 259.* Tweejaar. Geſchied. bl. 125.

(e) VALRENIER II. *Deel*, bl. 739.

vorst wilde niet toestaan, dat de Keizerfchen, nevens hem, bezetting hielden in Bon. Ook vorderde hy, dat hem Rynberk en 't Graafschap Meurs overgegeven werden, boven vierhonderdduizend kroonen, tot voldoeninge der kosten van den oorlog. Eindelyk, begeerde hy, dat men den Roomschen vrye Godsdienstocfening gawe in Overysfel. Doch de Staatschen floegen alle deeze punten af, uitgenomen dat van Rynberk, welk men hem wilde afftaan, mids hy daarentegen afftand deedt van alle zyne eischten op het Graaffchap Meurs. De handeling bleef, hierop, eenigen tyd fleepen (f), tot dat de Keurvorst, om gelyke redenen als zyn Bondgenoot, de Bisfchop van Munster, eindelyk, bewilligde in een Verdrag, welk, op den elfden van Bloeiimaand, te Keulen, getekend, en sedert bekragtigd werdt. De Keurvorst beloofde, by het zelve „ alle Plaatsen te zullen te „ rug geeven, welken hem, geduurende dert „ oorlog, in handen gevallen waren. De Staa- „ ten stonden, daarentegen, af van al het regt, „ welk zy, uit eenigen hoofde, zouden moget „ hebben op de Stad Rynberk (g).”

1674.
Vrede
tusfchen
de Staa-
ten en
den Keur-
vorst van
Keulen.

Op deeze wyze, hadden zig de Staaten, in dit voorjaar, weeten te ontslaan van drie vyanden, Groot-Britanje, Munster en Keulen. Nog lieten zy 't hierby niet, met handelen. Op den twintigften van Zomermaand, werdt, te Zelle, een Verbond geflooten tusfchen den Keizer, Spanje en de Staaten ter cener, en George Willem en Rudolf Christiaan, Hertogen van Brunswyk-

IX.
Verbond
met de
Hertog-
gen van
Brunswyk-
Lu-
uenburg,

(f) Tweejaar. Gefchied. bl. 155.

(g) *Votiz Du Mont Corps D'plom. Tom. VII. P. I. p. 262.* Tweeij. Gefchied. bl. 156.

1674.

en met
den Bis-
chop
van Os-
nabrug.

Verbond
met den
Keur-
vorst van
Bran-
denburg.

wyk-Lunenburch, ter anderer zyde: waarby de laatste zig verbonden, om vierduizend ruiters, agtduizend knechten, en duizend dragonders op de been te zullen brengen; van welken de eersten tweeduizend ruiters en vierduizend knechten onderhouden zouden (*h*). Eenigemaanden laater (*i*), slooten de drie Mogendheden een diergelyk Verbond met den Hertoge *Ernst Augustus*, Bisshop van Osnabrug, die vyftienhonderd paarden, drieduizend knechten en vyfhonderd dragonders beloofde te zullen op de been brengen, welken, op gelyken voet, zouden onderhouden worden (*i*). De Keurvorst van Brandenburg zelf, bedugt, dat Zweeden, welk zig ten oorloge begon toe te rusten, eenen inval in Pomeran mogt doen, keerde wederom tot de maatregels, van welken hy, in 't voorleeden jaar, afgeweeken was, en sloot, op den eersten van Hooimaand, te Keulen op de Spree, een Verbond met den Keizer, Spanje en de Staaten, tot bevordering eener goede, vaste en algemeene Vrede. De Keurvorst beloofde,
 „ vyfduizend ruiters, agtduizend knechten en
 „ duizend dragonders op de been te zullen
 „ brengen, en voor de helft te zullen onder-
 „ houden, zullende de wederhelft der kosten
 „ gedraagen worden, door de drie andere Mo-
 „ gendheden, die zig, daarenboven, verbon-
 „ den, den Keurvorst te hulp te zullen komen,
 „ zo hy, in eenigen zyner Landen, werdt aan-
 „ ge-

(*h*) *Voyez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 263.*
 (*i*) *DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 285.*

(*i*) Den zesentwintigsten van Louwmaand des jaars 1675.

„getast (k). Eindelyk, werdt, op den tien- 1674.
den van Hooimaand, een nader Verbond ge-
flooten, in den Haage, tusfchen den Keizer, Nader
Spanje en de Staaten ter eener, en Christiaan Verbond
den V, Koning van Deenemarke, ter anderer met den
zyde, waarby de laafte beloofde „vyfduizend Koning
„ruiters, tienduizend knechten, en duizend dra- van Dee-
„gonders te zullen gereed houden; tot het nemarke.
„onderhoud van welke manfchap, veertiendui-
„zend Ryksdaalers ter maand betaald zouden
„worden, door Spanje en de Staaten, ieder
„voor de helft. Ook zouden deeze twee Mo-
„gendheden, tot het werf- of aanritsgeld dee-
„zer troepen, eenhonderd en zeventigduizend
„Ryksdaalers overmaaken (l).”

Alle deeze Verbonden, gefield tegen die, wel- De Fran-
ken Frankryk, van zyne zyde, geflooten hadt, fchen
ftonden gefchaapen, eenen algemeenen oorlog ruimen
in Europa te veroorzaaken, ten ware de Mo- Zutfen,
gendheden, ter wederzyde, tot eene fpoedige Arnhem,
vrede, befluiten mogten, waartoe, nogtans, na Thiel,
’t afbreeken der onderhandelingen te Keulen, Nieuw-
weinig hoop fcheen. De Koning van Frankryk, megen,
geene kans ziende, om de overwonnen’ Steden, Kullen-
den in Gelderland langer in te houden, wan- burg en
neer de Keizer, Spanje en de Duitfche Vorften Luuren,
op hem afkomen zouden, hadt, reeds te voo-
ren, bevel gegeven, om alles, wat hy op den
Vereenigden Staat veroverd en nog ingehou-
den hadt, op Maastricht en Graave na, te ver-
laaten. Ook gefchiedde dit, in Gras- en Bloei-
maand. De Franfche bezettingen ruimden toen
Zut-

(k) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 655.

(l) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 680.

1674.

Ook
Wesel,
Rees,
Emme-
rik,
Schen-
ken-
schans,
Rynberk
en Nuis.
De Keul-
schen en
Munster-
schen
verlaa-
ten Over-
ysfel.

Zutfen, Arnhem, Tiel, Nieuwmegen, Kuilenburg en Buuren, de meeste van welke Plaatsen, nevens het platte Land, welk 'er onder behoorden, zwaare brandfchattingen moesten opbrengen. De fchanfe Voorne en S. Andries werden ook verlaaten en geflegt. Zelfs Wezel, Rees, Emmerik, Schenkenschans, Rynberk en Nuis werden ontledigd van Fransch Krygsvolk. De Koning bevondt, dat hy zo veele Steden niet inhouden kon, en tegelyk een genoegzaam aantal van manschap in 't veld te brengen. De Keulsche bezetting, die in Deventer lag, hadt, eer de Vrede met den Keurvorst geslooten was, twee-enveertigduizend Ryksdaalders aan brandfchatting bedongen, en hierop de Stad geruimd. De Munstersche troepen verlieten de Overysfelfche en andere Plaatsen, uit hoofde van het Verdrag (m). Zulke gevolgen hadden, terstond al, de Verbonden der Staaten met verscheiden⁷ uitheemsche Mogendheden, en de Vrede met den Bischoep van Munster en den Keurvorst van Keulen.

X. Doch de Koning van Frankryk en de twee Duitsche Vorsten hadden nog maar een begin gemaakt van het ruimen der ingenomen⁷ Steden, in Gelderland, Utrecht en Overysfel, toen men, ter Vergaderinge van Holland, raadpleegde, op welk eene wyze, men deeze drie Gewesten, voortaan, hadt aan te merken. Om deeze raadpleegingen te beter te verstaan, moeten wy de zaaken, van wat hooger, ophaalen.

Weinig⁸ weeken na dat de drie Gewesten in

De Afge-

(m) Tweejaar. Geschied. bl. 141. VALKENIER I. Deel, bl. 209-215.

's vyands magt vervallen waren, hadt men, ter Vergaderinge van Holland, beslooten „ de zaa-
 „ ken ter Generaliteit zulks te beleiden, dat de
 „ Afgevaardigden van Gelderland, Utrecht en
 „ Overysfel, by voorraad, op de beleefdfte en
 „ bescheidenfte wyze, uit de algemeene Staats-
 „ vergaderinge en uit de andere Generaliteits
 „ Kollegien, mogten geweerd worden: of wel,
 „ onder de hand, te wege gebragt, dat deeze
 „ Afgevaardigden zig, vrywilliglyk, en zonder,
 „ daartoe, eenig besluit der Staaten af te wag-
 „ ten, uit de Vergaderingen, hielden (n).”

Die van Gelderland hadden, toen, verzogt, op dit stuk, met Gemagtigden van Holland, in onderhandeling te mogen komen. Doch Holland weigerde zulks heuschelyk. Ter algemeene Staatsvergaderinge, werdt, wat laater, een besluit genomen, overeenkomstig met den voorflag van Holland (o). En sedert onthielden de Afgevaardigden der overheerde Gewesten zig uit de Generaliteits Vergaderingen (p). Doch roen deeze Gewesten, op het einde des voorleeden jaars, begonden verlaaten te worden van den vyand, kwam in overweeinging, of, en op welk eene wyze, men ze, wedcrom, in 't Verbond van Vereeniging, aanneemen zou. De Staaten van Utrecht hadden, den twee-entwintigften van Slagtmaand, aan de algemeene Staaten gefchreeven „ dat de wapenen van den Staat,
 „ in zo verre, gezegend geweest waren, dat de
 „ Franschen de Stad Utrecht verlaaten, en het

1674.

vaardigden der overheerde Gewesten waren uit de Generaliteits Kollegien en geweerd.

Utrecht verzoekt wederom hersteld te worden in de Unie.

Ge-

(n) Resol. Holl. 4 Aug. 1672. bl. 73.

(o) Resol. Gener. 29 Sept. 1672.

(p) Tweejaar. Geschied. bl. 1, 2. VALKENIER II. Deel, 221. Holl. Merc. van 1672. bl. 140.

1674.

Raad-
pleegin-
gen hier-
over, ter
Vergade-
ringe
van Hol-
land.

„ Gewest in zyne vryheid herffeld hadden; dat
 „ zy Afgevaardigden aan den Prinsfe van Oran-
 „ je hadden gezonden, om hem het Stadhou-
 „ derfchap op te draagen, en dat zy, voor hun-
 „ ne Afgevaardigden, wederom zitting en rang
 „ verzogten in de Generaliteits Vergaderingen.
 „ Op 't ontvangen van deezen brief, was, ter
 „ Vergaderinge van Holland, op den voorflag
 „ der Edelen, en onder den eed van geheimhou-
 „ dingeflooten „ t fluk met kennisfe van zy-
 „ ne Hoogheid ter Generaliteit zulks te belci-
 „ den, dat 'er Gemagtigden der algemeene
 „ Staaten naar Utrecht gezonden werden, om
 „ alle Regenten, by voorraad, in derzelver be-
 „ dieningen, te doen fliffaan; om de oproe-
 „ ren te weeren; en om onderzoek te doen op
 „ den flaat der geldmiddelen van 't Gewest.
 „ Voorts, werdt ookaangemerkt „ dat men, daar-
 „ na, met Gelderland en Overyffel, zou moe-
 „ ten fprecken, en dat men, ter deezer ge-
 „ genheid, in gedagten diende te houden, dat
 „ Holland tuffchen Gelderland en Utrecht be-
 „ flooten lag; waaromtrent wel eenige nader
 „ orde vereifcht werdt.” Eindelyk, werdt goed-
 „ gevonden, den brief van die van Utrecht, voor-
 „ eerst, aan een' zyde te leggen (q). Hierop volg-
 „ de het afvaardigen der Gemagtigden naar U-
 „ trecht, en het fchorfen der Regeeringe aldaar,
 „ waarvan wy, hiervoor (r), kortelyk, gewaagd
 „ hebben. De Raadpensionaris deedt van 't ver-
 „ rigtte, omftandiglyk, verflag, ter Vergaderin-
 „ ge van Holland, op den derigften van Slagt-
 „ maand,

(q) Refol. Holl. 21 Nov. 1673. III. Deel, bl. 390. Uit Aant.
 van den Penf. Hof van 24 Nov. 1673. MS.

(r) Bl. 283.

maand, verhaalende „ hoe de Gemagtigden, 1674
 „ te Utrecht gekomen zynde, Burgemeesters
 „ en Vroedschappen der Stad, in der Staaten
 „ Kamer, ontbooden, en hun den last der al-
 „ gemeene Staaten geopend hadden; waarop
 „ zy begeerd hadden, elkanderen te mogen
 „ spreken: 't welk, heuschelyk, geweigerd
 „ zynde, hadden zy beloofd, stil te zullen zit-
 „ ten. Diergelyke belofte hadden ook de te-
 „ genwoordig zynde * Gekoorenen gedaan: * *Geëli-
 „ geerden.*
 „ de Wethouderschap van Amersfoort, insge-
 „ lyks. Voorts, was 'er, door de Gemagtig-
 „ den, by voorraad, eenige orde gesteld op de
 „ ontvangst der gemeene middelen. Zy had-
 „ den het gemeen en de Kerk zeer ingenomen
 „ gevonden tegen de Regeeringe, en waren nu
 „ bezig, met het onderzoek van den staat der
 „ geldmiddelen en van het bestier der Klooster-
 „ goederen. Zy hadden het Verdrag gevonden,
 „ welk de Stad met den Franschen Intendant
 „ Robert gemaakt hadt, volgens welk, zy vier-
 „ honderdenvyftigduizend guldens in geld,
 „ en tweeduizend malder koorens moest op-
 „ brengen; eene algemeene vergiffenis afkon-
 „ digen; de huwelyken, voor Priesters gesloot-
 „ ten, bestendig verklaaren, en den Room-
 „ schen gelyke vryheid gunnen, als dezelve,
 „ te Amsterdams, genooten. De Franschen be-
 „ loofden, geene schade te zullen doen aan
 „ dyken noch sluizen, en zouden twintig Per-
 „ soonen tot gyzelaars mogen medeneemen,
 „ die, gelyk bleek uit een' brief, wolken de Ge-
 „ magtigden in handen kreegen, toen reeds van
 „ Arnhem naar Rees gevoerd waren. Einde-
 „ lyk, besloot de Raadpensionaris, dat men, in

1674.

„ de eerste plaats, orde moest stellen, ten min-
 „ ste, by voorraad, op de bestelling van 't straf-
 „ fend Regt in 't Stigt, en ten anderen op de
 „ Geldligting, tot voldoening der Franschen;
 „ 't zy by schatting, of op eenige andere wy-
 „ ze (s).” Ook werdt, hierop, sedert, zekere
 „ voet beraamd (t). Wyders, tradt men in be-
 „ raad, over deeze drie punten. 1. Of men 't Stigt,
 „ welk toen alleen geheellyk van Franschen ont-
 „ ledigd was, wederom in 't Verbond van Vereeniging zou aanneemen? 2. Of men ook een gedeelte van 't platte Land van 't Stigt aan Holland trekken zou? 3. Wat rang dit Gewest, onder de andere Vereenigde Gewesten, zou hebben? Doch eer, hierop, een eindelyk besluit kwam, gaf men zynere Hoogheid, den Prinse van Oranje, een nieuw blyk van hoogagtinge, in de opdragt van het Erf- Stadhouderschap en het Erf- Kapitein- en Admiraal- Generaalschap aan zyne mannelijke nakomelingen, waarvan wy, hier, de gelegenheid moeten melden.

XI.
 Haarlem
 staat voor
 dat men
 's Prinse
 hooge
 waardig-
 heden
 erfelyk
 behoort
 te ver-
 klaaren
 in zyne

De Stad Haarlem, bewoogen, zo sommigen aantekenen (u), door den Raadpensionaris Fagel, die veel invloed hadt op de Regeering dezer Stad, sloeg, op den drie-entwintigsten van Louwmaand, ter Vergaderinge van Holland, voor „ dat 'er sedert het jaar 1650, eene groot-
 „ te verwydering ontstaen was, tuschen het
 „ Huis van Oranje en de Staaten. Dat de Koning van Engeland, te rug geroepen zyde
 „ in zyn Ryk, zynen Neef den Staaten hadt
 „ aan-

(s) Uit Aant. van den Pense. Flor van 30 Nov. 1673. 118.

(t) Uit Aant. van den Pense. Flor van 19 Jan. 1674. 118.

(u) Geschr. Aant. van deezen tyd. Lettre de Mr. DE GROOTS du 29. de Jany. 1674.

„aanbevolen. Dat de Koninglyke Prinfes, 1674.
 „op haar vertrek, haaren Zoon den Staaten,
 „insgelyks, aanbeveelende, eene Akte beko- manne-
 „men hadt, dat de jonge Prins zou aangeno- fyke na-
 „men worden tot een Kind van Staat, en komelijn-
 „door de Staaten opgevoed worden. Dat de gen.
 „opvoeding verwaarloosd was, ondanks de
 „poogingen van Engeland, de Prinfesfe We-
 „duwe en Brandenburg. Dat men, in 't jaar
 „1664, in oorlog geraakt was met Engeland,
 „en veel verlooren hadt; 't welk, door den
 „brand van Londen en den togt op Chattam,
 „wederom, eenigszins, hersteld geworden
 „was. Dat Frankryk, daarna, genegenheid
 „getoond hebbende tot den Staat, de zaaken
 „zulks bestierd waren, dat deeze Landen in
 „de gedaante van een volstrekt Gemeenebest
 „werden geregeerd, en men afweeke van de
 „oude Regeering, onder de Prinzen van O-
 „ranje. Dat Frankryk den Staat, in den jaa-
 „re 1671, met oorlog gedreigd hebbende,
 „veelen dien oorlog hadden willen voorko-
 „men, of eenen Kapitein-Generaal aanstellen:
 „doch dat de Leden elkanderen niet hadden
 „konnen verstaan, en dat het Land, hierop,
 „in eenen jammerlyken staat vervallen was.
 „Dat men toen eerst gezien hadt, dat deeze
 „Staat, zonder uitsteekend Hoofd, niet kon
 „geregeerd worden. Dat Venetie en Genua
 „hunnen *Doge* of Hertog hadden, en dat En-
 „geland zelf, een Gemeenebest geworden zyn-
 „de, eenen Protector hadt aangesteld. Dat
 „de Staat, geen uitsteekend Hoofd hebbende,
 „in veele oorlogen met Engeland, Zweeden,
 „Deenemarke en Portugal vervallen was. Dat

1674. „ de Stad Haarlem, dit alles in ernstige aan-
 „ merking hebbende genomen, dienftig gevon-
 „ den hadt, voor te slaan, of 't niet best zou
 „ zyn, dat men vastfelde, dat, zyne Hoog-
 „ heid trouwende en mans oir nalaatende, dit
 „ hem, in het Kapitein-Generaalschap en Stad-
 „ houderfchap, zou opvolgen.” Zo dra was
 Men be- „ deezee voorflag niet gefchied, of de Edelen ver-
 fluit hier „ klaarden zig gereed, om 'er op te besluiten, als
 toe ter „ de andere Leden gereed waren. Dordrecht be-
 Vergade- „ tuigde den voorflag gaarne gehoord te hebben.
 ring van „ Delft durfde wel over zig neemen, om 'er in
 Holland. „ te bewilligen, op de oude grondflagen. Leiden
 „ was, insgelyks, genegen tot bewilliging. Am-
 „ fterdam zou verflag doen. Die van Gouda, ins-
 „ gelyks, fchoon de voorflag hun zeer behaagd
 „ hadt. Alle de andere Leden verklaarden ook,
 „ dat hun de voorflag aangenaam geweest was.
 „ Enkhuizen, Monnikendam en Medenblik zei-
 „ den, dat men Haarlem bedanken moest (v).
 „ Op den tweeden van Sprokkelmaand, werdt,
 „ by de Edelen en Steden, eenpaariglyk, besloo-
 „ ten „ het Stadhouder-Kapitein- en Admiraal-
 „ Generaalschap over Holland en Westfries-
 „ land op te draagen aan den Prinse van Oranje
 „ en deszelven wettige mannelijke nakome-
 „ lingen; en de zaaken ter Generaliteit zulks
 „ te beleiden, dat aldaar diergelyk befluit, ten
 „ opzigte van het Kapitein- en Admiraalschap-
 „ Generaal der Vereenigde Nederlanden, ge-
 „ nomen werdt (w).” Eenige Leden hadden,
 Beden- „ by 't neemen van dit befluit, nog wel eenige
 kingen „ be-

(v) *Hil. Kant. van den Penf. Hof van 23 Jan. 1674. MS.*

(w) *Reiol. Hou. 23 Jan. 2, 3, Febr. 1674. bl. 25, 31, 40.*
Tweejaar. Gefchied. H. 3. Groot-Plaatsb. III. Deel, bl. 123.

bedenkelykheden ingebracht, betreffende den Godsdienst van den opvolger, en hoe 't gaan zou, wanneer hy hooger waardigheid buiten 's Lands bekleedde: meenende sommigen, dat men moest vaststellen, dat hy de hooge Ampten hier te Lande, in persoon, behoorde waar te neemen. Doch deeze bedenkelykheden maakten geene verandering in het genomen besluit. Delft meende ook, dat men, van nu af aan, behoorde te zorgen voor de Voogdy der minderjarige Prinzen, en vast te stellen dat dezelve tot kinderen van Staat zouden aangenomen worden (x). Doch hierop viel ook geen besluit. Men gaf den Prinse, terstond, kennis van de opdracht van 't Erftadhouderschap. Zyne Hoogheid nam 'er genoeg in, en ging 'er ieder der Leden van Holland, in 't byzonder, voor bedanken. Zeeland hadt, ten zelfden dage, een diergelyk besluit als Holland genomen (y). Doch de Afgevaardigden van dit Gewest en die van Friesland stelden, daarna, voor, dat de woorden *mannelyke nakomelingen* eenige duisterheid inhadden, en of op de nakomelingen van den Prinse in 't eerste Lid, of ook op de verdere afstammelingen van hetzelfde konden gepast worden. Men verklaarde, hierom, sedert „ dat „ men verstondt, het Stadhouder-Kapitein- en „ Admiraal-Generaalschap op te draagen aan „ den Prinse en deszelfs mannelijke Kinderen, „ Kinds-kinderen, *Descendenten* en verdere „ nakomelingen (z).” Zelfs zeiden Delft en Rotterdam

1674

van eenige Leden.

De Prinse wordt Erftadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal.

(x) Dit Aant. van den Pension. Hon. van 2 Febr. 1674. MS.

(y) Tweejaar. Geschied. bl. 71. Groot-Plakaath. III Deel, bl. 125. Zie ook Nouv. Zeet. 20 Jan. 2, 3 Febr. 1674 bl. 56, 74.

(z) Tweejaar. Geschied. bl. 73.

1674. dam „ dat de meening was, een eeuwig *Edict*

Inclusie.

„ te maaken van eene altoosduurende * inluiting van het Stadhouderschap (a).” Voorts, hadden de Staaten van Zeeland de opdragt van het Erftadhouderschap ook uitgestrekt over de Stad Briele en het Land van Voorne, welken, in de opdragt van het Erftadhouderschap van Holland, niet onderscheidelyk genoemd waren, om dat men ze daar hielt tot Holland te behooren (b). Doch dit bragt te wege, dat die van Briele en Voorne eene afzonderlyke opdragt van het Erftadhouderschap deeden: waarin zy verklaarden, van ouds, tot Holland behoord te hebben en nog te behooren (c). En hiermede mogt men rekenen, het oud getchil, of deeze Stad en Landstreek op zig zelve bestonden, of een deel van Holland of van Zeeland waren, afgedaan te zyn. Utrecht volgde, eerlang, Holland, in de opdragt van het Erftadhouderschap, en, wat laater, ook Gelderland en Overysel. De algemeene Staaten lieten ook niet na, den-Prinse het Erf-Kapitein- en Admiraalschap-Generaal der Vereenigde Nederlanden op te draagen (d). Wat laater, werdt, op den voorflag der Edelen, ter Vergaderinge van Holland, beslooten, zyne Hoogheid, ernstelyk, tot trouwen te raaden „ also men verstonde, dat dit het middel moest zyn, om de „ regte vrugten te trekken van de heilzame „ besluiten op het Erftadhouderschap.” Ook geschiedde deeze aanraading, sedert, uit den naam

Wien raadt zyne Hoogheid tot trouwen.

(a) Uit Aant. van den Pension. Hof van 6 Febr. 1674. MS.

(b) Resol. Hof. 15 Febr. 1674. N. 37.

(c) Groot-Plakaatb. II. Deel, bl. 126.

(d) Groot-Plakaatb. III. Deel, bl. 127.

naam en door Gemagtigden der Staaten (f). En om den Prins te meer tot trouwen aan te moedigen, floeg Amsterdam voor, dat men zyne Hoogheid behoorde te ontheffen van eene schuld van twee millioenen guldens, welken deeze Stad aan Prinse Willem den II. geleend hadt, dezelve brengende ten laste van Holland. De Edelen bedankten Amsterdam hertelyk voor den voorflag, en voegden 'er zig, in allen deele, naar. Andere Leden bewilligden 'er eenvoudiglyk in: eenigen alleen, wanneer 't met eenpaarigheid geschieden kon. Doch Leiden en Schiedam verftonden, dat de kommerlyke tyden zulk eene mildheid niet gehengden. Evenwel, werdt 'er toe beslooten (g). De Stad Amsterdam kreeg, door dit besluit, meer verzekerdheid voor haare schuld, dan zy te vooren gehad hadt, alzo zy de Heerlykheden van den Prinse, welken 'er voor verbonden waren, nooit geregtelyk zou hebben kunnen aantasten, zonder groot misnoegen te verwekken. Zeeland vereerde zyne Hoogheid, ten deezen zelfden tyde, met driemaalhonderdduizend guldens in rentebrieven, die egter niet voor 't volgende jaar werden opgemaakt (h). De Oostindische Maatschappy gaf, wat laater, ook een merkwaardig blyk van agtinge voor zyne Hoogheid, hem en zynen mannelyken erfgenaamen toestaande een drie-endertigste van alle haare uitdeelingen (i). Alle welke bewyzen van gunst

1674.
Ontheft hem van eene schuld van twee millioenen.

De Oostindische Maatschappy legt hem een drie-endertigste der uitdeelen

(f) Resol. Holl. 10 Maart 1674. bl. 66.
(g) Resol. Holl. 20, 24 Maart 1674. bl. 92, 136.
(h) Notul. Zeel. 13, 23 April 1674. bl. 90, 107, 29 Jan. 1675 bl. 51.
(i) Notul. Zeel. 30 May. 1674. bl. 138 en uit Aant. van den Prof. HOP van 10, 20, 24 Maart, 17 July 1674. bl. 8. Getchr. Aant. van deezen tyd. Tweejaar. Geschied. bl. 129.

1674.

lingen
toe.XII.
Toeleg.
om een
gedeelte
van 't
Stigt aan
Holland
te trek-
ken.
Zeeland
stelt 'er
zig te-
gen.Staat des
geschieds.

en erkentenis het aanzien en gezag van den Prinsfe hoog deeden ryzen.

Doch de wyze, waarop de overheerde Gewesten, eerlang, wederom ontvangen werden in 't Verbond van Vereeniging, bevorderde 's Prinsfen gezag ook grootelyks. De Staaten van Holland toonden groote genegenheid, om een gedeelte van 't Stigt aan Holland te trekken. Men hadt, terwyl de Franschen hier meester waren, eenige Stigtsche Dorpen onder Holland doen verpagten (*k*). Doch de Afgevaardigden van Zeeland verklaarden rondelyk, dat men niet een' voet Lands van 't Stigt zou hebben af te neemen, of zy wilden vorderen, dat hun Brielle en Voorne te rug gegeven werden. Friesland en Stad en Lande begeerden ook, voortaan, rang te hebben, voor de overheerde Gewesten. Doch Zeeland stelde zig hiertegen, insgelyks (*l*). De groote vraag was, of de drie Gewesten, van den vyand verlaaten zynde, moesten gegagt worden, van zelve, wederom geraakt te zyn in den staat en rang, waarin zy te vooren geweest waren; of, dat zy de voorige voorregten t'eenemaal verlooren hadden? 't Laatste schein hard, en kwam gantsch niet overeen met het gemeene Regt der volken, volgens welk, zelfs Steden, van den vyand verlaaten wordende, den zelfden staat en voorregten hernemen, welken zy, te vooren, bezeten hadden. Doch zo men slegts toestondt, dat de drie Gewesten niet alle de voorregten van het Verbond van Vereeniging verlooren hadden, schein 't, dat men hun ook niet van eenigen ontzetten kon,

zyn-

(*k*) Resol. Holl. 23 July 1672. II. 51.

(*l*) *Uit Aant. van den P.n.t. Hof van 24 Maart 1674. MS.*

zynde 'er zo weinig reden om hun eenigen, als om hun allen te beneemen. Het eerste, zynde het gevoelen van Zeeland, schieen, derhalve, de reden aan zyne zyde te hebben. Men schieen den Gewesten alle voorregten te moeten laten behouden, om dat men geen regt hadt, om hen van alle voorregten te ontzetten (*m*). Den Raadpensionaris Fagel en eenige andere Gemagtigden der Vergadering van Holland, wegens de herstelling van Utrecht in 't byzonder in onderhandeling getreden zynde met zyne Hoogheid; bleek klaar genoeg, dat de Leden, en vooral Haarlem en Amsterdam, gaarne het gedeelte van 't Stigt, welk binnen de Sterkten lag, aan Holland zouden getrokken hebben; zo om de sluikeryen der gemeene middelen van Holland te beter te kunnen weeren, als om meester te zyn van 't afkomend water. Doch zyne Hoogheid, zyn gevoelen openende, over de drie punten, die, op de herstelling van Utrecht, in aanmerking kwamen (*n*), verklaarde, in 't breede „ I. dat men 't Gewest, met geen „ regt of reden, buiten 't Verbond houden kon. „ 't Was den ingezetenen leed, dat de zaaken „ zo verre verloopen waren. De Stad Utrecht „ hadt, toen 't Leger van den Yssel kwam, in „ 't eerst, wel geen volk willen inneemen, en, „ daarna, hiertoe beslooten hebbende, zwaarigheid gemaakt, om de voorsteden te verwoesten: doch, op 't vertrek van 't Leger naar Holland, egter geklaagd, dat zy verlaaten werdt. Zy hadt, daarna, aan den Koning

1674:

Raadpleeging met zyne Hoogheid.

's Prinse's gevoelen.

(*m*) *Vid.* C. v. BYNKERSHOEK *Quæst. Jur. publ. Libr. I. Cap. XVI. p. 118.*

(*n*) *Zie* hier voor, *bl. 312.*

1674.

„ ning van Frankryk gezonden, en hem de fleu-
 „ tels der stad aangeboden; doch hierdoor
 „ mogelyk alleen veroorzaakt, dat 'er de Fran-
 „ schen wat vroeger binnen getrokken waren,
 „ dan zy anders gedaan zouden hebben. In
 „ Holland, waren ook wel Steden, die zig, op
 „ de aankomst van den vyand, niet ten beste
 „ verdedigd zouden hebben. Hy besloot, der-
 „ halve, dat men Utrecht by 't Verbond van
 „ Vereeniging laten moest. 2. Wyders, kon-
 „ men, zyns oordeels, het Stigt, met geen regt,
 „ eenig Land afneemen. Het belang, welk
 „ Holland hierby hebben mogt, gaf geen Regt,
 „ en God zou, wegens zulke onregtvaardig-
 „ heden, het Land, ligtelyk, straffen. Nog-
 „ thans, verstondt hy, dat men wel eenig regt
 „ op de wateren zou kunnen bedingen, en de
 „ Sterkten behouden, schoon men den grond,
 „ daar zy op stonden, aan 't Stigt liete. 3. Ein-
 „ delyk betref het punt van den rang, welk
 „ hy voor het tederste hieldt, niet alleen het
 „ Stigt, maar ook Gelderland en Overysfel,
 „ en zou hy, daarover, gaarne eerst de aan-
 „ merkingen der Leden hooren." De Edelen,
 „ den Prinse voor zyn *praedijis* bedankt hebben-
 „ de, verklaarden zig, op 't *eerste* punt, volko-
 „ menlyk, in 't gevoelen van zyne Hoogheid. Zy
 „ merkten aan „ dat Utrecht, niet door kwaad-
 „ willigheid, maar schiedlyken schrik, overge-
 „ geven was: 't welk anderen Steden ook zou
 „ hebben kunnen gebeuren, zo de vyand haar
 „ genaderd was. Ook hadt men, in Holland, be-
 „ flooten, met Frankryk te handelen, en eeni-
 „ ge Generaliteits Plaatsen af te staan, om de
 „ zeven Gewesten wederom vereenigd te kry-
 „ gen.

Gevoe-
 len der
 Edelen.

„gen.” Op het *tweede* punt, stemden zy ook met den Prinse „mids Holland behielde de Nieu-
 „werfluis, den Hinderdam en de fchanfen aan
 „de Wierikken en het Woerdfche Verlaat, met
 „vryen toegang derwaards over den Stigtfchen
 „bodem; en daarbenevens 't regt bedonge, om
 „het water te mogen inlaaten, de verfchillen,
 „deswege vallende, onderworpen maakende
 „aan den Hove van Holland. Maar van 't Stigt
 „iet te vorderen, om dat het ons wel gelegen
 „komen zou, hielden zy een kwaad voorbeeld
 „te zullen zyn voor Friesland en voor Stad en
 „Lande, die, op gelyken grond, Zwartfluis,
 „de Kuinder en andere Plaafsen van Overys-
 „fel zouden kunnen begeeren. Over 't stuk der
 „gemeene middelen, zou men, met Utrecht
 „en de andere overheerde Gewesten, onder de
 „hand, door tufchenkomst van zyne Hoogheid,
 „kunnen overeenkomen.” Op het *derde* punt,
 „waarover zyne Hoogheid zig niet hadt gelieven
 „te uiten, oordeelden ze „dat men den overheer-
 „den Gewesten hunnen ouden rang behoorde
 „te laten behouden.” Alle de Steden fchik-
 „ten zig naar 't gevoelen van de Ridderfchap: hoewel fommigen byzondere bedenkingen in-
 „bragten. Dordrecht gaf in overweeging „of
 „men Utrecht niet buiten 't Verbond behoor-
 „den te houden, tót dat het in staat zyn zou,
 „om zyn aandeel in de gemeene lasten op te
 „brengen: ook, of men de gemeene midde-
 „len aldaar niet behoorde te verhoogen, om
 „het vertrekken uit Holland naar 't Stigt te
 „voorkomen: en om het aandeel van Utrecht
 „in de gemeene lasten te kunnen verzwaaren:
 „alzo dit Gewest, naar gelang daarvan, meer
 „in-

1674.

Beden-
 kingen
 van ee-
 nige
 andere
 Leden.

1674. „ inkomsten hadt dan Holland, konnende men
 „ daar jaarlyks op negen tonnen schats, of een
 „ millioen guldens rekenen.” Leiden merkte
 „ aan „ dat men de grenscheiding van Holland
 „ en „t Stigt wel een weinig zou kunnen ver-
 „ schikken, tot voorkominge van 't fluiken der
 „ gemeene middelen.” Amsterdam, Rotter-
 „ dam, Alkmaar en Hoorn meenden „ dat men
 „ de gemeene middelen, volgens de Unie, be-
 „ hoorde te brengen op eenen eenpaarigen
 „ voet.” 't Besluit der Vergaderinge viel „ dat
 „ men Utrecht, en ook Gelderland en Overys-
 „ sel wederom in 't Verbond, en op den ouden
 „ rang ontvangen zou, en dat men aan 't Stigt
 „ zou laaten volgen de Landen, die 'er, van
 „ ouds, onder behoord hadden, uitgenomen de
 „ Sterkten, op Stigtſchen bodem leggende,
 „ over welken, de opperste magt, zo ten opzig-
 „ te van de Verpagtinge als van het Regtsge-
 „ bied, aan Holland zou blyven behooren: ook
 „ zou men den vryen toegang derwaards over
 „ den Stigtſchen grond bedingen (o).” De
 „ zaak, naderhand, door den Raadpensionaris,
 „ in de volle Vergadering der algemeene Staaten
 „ gebragt (p), en over dezelve aldaar nader ge-
 „ raadpleegd zynde, namen eerst de Staaten van
 „ Holland een naauwkeuriger en nader besluit op
 „ dit stuk, op den tweeden van Sprokkelmaand,
 „ hierop uitkomende: „ dat Utrecht, en ook Gel-
 „ derland en Overysfel, zo dra deeze twee Ge-
 „ westen van den vyand verlaaten zouden zyn,
 „ op

(o) Secr. Refol. Holl 23 Jan. 2 Febr. 24 Maart 1674. III. Deel, bl. 411, 414, 423. Zie Aantek. van den Penf. HOP van 24 Jan. 1674. BIS.

(p) Refol. Gener. Lunæ 29 Jan. 1674. Tweejaar. Geschied. bl. 2.

„ op hunnen ouden rang, in 't Verbond van
 „ Vereeniging, zouden aangenomen worden; 1674c
 „ dat aan de gemelde Gewesten ook wederom
 „ zouden volgen alle de Landen en Plaatsen,
 „ welken, voor deezen, onder dezelve be-
 „ hoord hadden, uitgenomen, dat de * opper- * Souve-
rainiteit.
 „ ste magt, met de gevolgen en aankleeven
 „ daarvan, over het Land of de plaats, op
 „ welke, de Provincie van Holland en West-
 „ friesland eenige Sterkte of Sterkten gelegd
 „ hadt, aan deeze Provincie verblyven zou,
 „ met alles, wat binnen de wallen, grafsen en
 „ vestingen van gemelde Sterkten beslooten
 „ was, zullende de Provincie van Utrecht niet
 „ vermogen, binnen de honderd roeden van
 „ het uiterste deezer Sterkten, eenige huizen,
 „ gebouwen of plantaadjn aan te leggen, of
 „ iet aan 't gene 'er tegenwoordig stondt te her-
 „ stellen of te veranderen; al het welke de Pro-
 „ vincie van Holland, vryelyk, zou mogen doen
 „ slegten. Dat ook de Provincie van Holland
 „ vryen heen- en wedergang naar en van de
 „ gemelde Sterkten behouden zou over den
 „ Stigtschen bodem, en dat zy, tot haare ver-
 „ dediging, de Landen, onder Gelderland en
 „ Utrecht gelegen, zo wel en zo vry als haare
 „ eigen Landen, zou mogen onder water zet-
 „ ten. Dat de geschillen, betreffende de Lan-
 „ den en Polders, die met of over Holland
 „ uitwaterden, of in gevolg zouden mogen uit-
 „ wateren, ter eerster aanleg behoorende tot
 „ de regtbank van Dykgraave en Heemraaden,
 „ by gebreke of hooger betrek, zouden moe-
 „ ten gebragt worden voor den Hove van Hol-
 „ land. Dat, wyders, de weggenomen Hinder-

1674. „ dam in de Vegt, in welks plaats, nu de fluis
 „ te Muiden gelegd was (2), nooit zou mogen
 „ hermaakt worden, noch, daar dezelve eer-
 „ tyds gelegen hadt, noch, op eenige andere
 „ plaats; en dat Holland, hiervan en van al het
 „ voorgaande behoorlyke Akte bekomen heb-
 „ bende, de Stigtsehe Plaatsen, die thans on-
 „ der Holland gebragt waren, aan de Provincie
 „ van Utrecht laten zou. Al het welke de Af-
 „ gevaardigden der Staaten van Holland last
 „ kreegen, ter Generaliteit en daar 't ver-
 „ der behooren zou, ter uitvoeringe te doen
 „ brengen (q).”

De alge-
 meene
 Staaten
 besluiten
 tot de
 herstel-
 ling der
 over-
 heerde
 Gewes-
 ten.

Doch eer, hierop, iet verder, ter Generaliteit, beslooten werdt, drong Holland by de andere Gewesten sterk aan, dat zyne Hoogheid gemagtigd mogt worden, om de Regeering in 't Stigt, en daarna ook in Gelderland en Overysfel te veranderen (r). 't Volk hadt, in deeze Gewesten, zo wel als in Holland en Zeeland, misnoegen opgevat tegen eenige Regenten, die zig te zeer gehouden hadden aan de maatregels der voorgaande Stadhouderlooze Regeeringe. Men vindt, derhalve, raadzaam, dat ook, in deeze Gewesten,

(q) Refol. Holl. 3 Febr 1674. bl. 39. Tweejaar. Geschied.
 bl. 4.
 (r) Refol. Holl. 3 Febr. 1674. bl. 39. Tweejaar. Geschied.
 bl. 15.

(2) Dit was, in 't voorleeden jaar 1673, geschied, op den voorslag van Amsterdam, en op 't sterk aanraaden des Prinzen van Oranje, die den Staaten vertoond hadt, dat men zig, anders, niet van 't overvloedig Lekwater ontlasten kon. Uit *Aantek. van den Pensf. Hof* van 23 Maart 1673. MS. Zie ook *Refol. Holl.* 23 Sept, 20, 21 Dec. 1672. bl. 33, 110, 114. 9 Febr. 20 Maart, 13 April 1673. bl. 25, 56, 3.

ten, de verandering gemaakt werdt, welke Holland en Zeeland hadden moeten ondergaan. Ook dagt men, mogelyk, in Holland, dat de nieuwe Regeering van 't Stigt, ligter dan de gefchorfte, bewilligen zou in de voorwaarden, op welken, men de Provincie wederom wilde aanneemen in 't Verbond. Wat 'er van zy; de algemeene Staaten namen, hierop, en op den twist, tusfchen Friesland en Utrecht, over den rang, en over de herftelling der drie Gewesten in 't Verbond, eerlang een befluit, by welk, 't gefchil over den rang verbleeven werdt aan zyne Hoogheid en aan Prinfe Henrik Kafimir, Stadhouders van Friesland; die, federt, overeenkwamen, dat Utrecht den rang voor Friesland behouden zou, gelyk van ouds. Doch eer dit gefchil nog beflist ware, hielden de twee Gewesten, beurtswyze, rang, van vier tot vier weeken. Wyders, raamden de algemeene Staaten „ dat de drie „ Gewesten niet wederom in de Unie zouden „ ontvangen worden, voor dat zy ze, van „ nieuws, bezwooren hadden; waarna de be- „ lastingen, waarmede zy en de vier andere „ Gewesten elkanderen mogten bezwaard hebben, op een' eenpaarigen voet, gebragt zouden worden. Ten opzichte van het regt van „ opperfte magt over de Sterkten op Stigt- „ fchen bodem, en van de andere punten in 't „ befluit van Holland begreepen, gedroegen „ de algemeene Staaten zig, geheellyk, aan dit „ befluit. Ook verklaarden zy, dat Friesland „ en Stad en Lande, op hunne kosten, eene „ fchans zouden mogen leggen op Rooveen in „ Overyffel, en over dezelve, als mede over „ de Ommersfchans, het regt van opperfte magt,

1674.

„ en van vryen af- en toegang behouden. 't
 „ Onderhoud van alle deeze Sterkten zou al-
 „ leen komen ten laste van de Gewesten, die
 „ ze gestigd hadden. De Landen, op welken
 „ in Holland eenige penningen waren geligt,
 „ zouden niet onder de beheering der drie Ge-
 „ westen komen, voor dat deeze schulden wa-
 „ ren afgelost. Gelderland en Overysfel zouden
 „ Holland gerust stellen, wegens de bezitting
 „ der Visfcherye in de Zuiderzee en in het Zwar-
 „ te water. Ook zouden de drie Gewesten zig
 „ verbinden, om den anderen vier het verdie-
 „ pen van den Yssel en Nederryn en het onder
 „ water zetten of houden der moeren in Over-
 „ yssel, tot afbreuk van den vyand, nimmer
 „ te zullen beletten. Binnen 's jaars, na 't ein-
 „ digen van den tegenwoordigen oorlog, zou-
 „ den de zeven Gewesten elkanderen leveren
 „ eenen netten staat hunner inkomsten in goe-
 „ de tyden, waarnaar men, onderling, elks
 „ aandeel in de gemeene lasten regelen zou:
 „ doch zo men elkanderen, deswege, binnen
 „ zes maanden, niet mogt konnen verstaan,
 „ zou de beslissing van 't geschil gelaaten wor-
 „ den aan zyne Hoogheid; die ook een' rede-
 „ lyken tyd stellen zou, binnen welken, Gel-
 „ derland, Utrecht en Overysfel hunne agter-
 „ stellen aan de Kollegien ter Admiraliteit zou-
 „ den moeten voldoen. Aan Stad en Lande zou-
 „ den, om de getrouwe diensten van dit Ge-
 „ west in den tegenwoordigen oorlog, twee
 „ plaatsen in den Raad van Staate, in plaatse
 „ van ééne, worden toegestaan: waartegen
 „ Gelderland maar ééne plaats in dien Raad
 „ hebben zou, in plaatse van twee. Eindelyk,

Zy mag.

„ mag-

„ magtighden de algemeene Staaten zyne Hoog- 1674.
 „ heid, tot het veranderen der Regeeringe in
 „ 't Stigt en in de twee andere Gewesten, mids tigen zyne
 „ de ontslaagen' Regenten, hierom, niet ge- ne Hoog-
 „ oordeeld werden, in hunnen goeden naam en heid tot
 „ faam gekrenkt te zyn, noch ook van de an- het ver-
 „ dere zyde ontheeven van de verpligting, anderen
 „ om in regte te verschynen, zo zy zig, er- der Re-
 „ gens in, vergreepen mogten hebben: alles geeringe
 „ egter voor deeze reize alleen, zonder in ge- in de-
 „ volgte te kunnen getrokken worden, en zon- zelven.
 „ der benadeeling der Privilegien (s).”

In gevolge van het laafte gedeelte van dit XIII.
 besluit, begaf de Prins zig, in de eerste plaatse, De Prins
 naar Utrecht, daar hy, op den zes-entwintigsten regelt de
 van Grasmaand, eene geheele nieuwe Rege- Regeer-
 ring over 't Land en over de Stad aanstelde. De ringe van
 Heer Joan van Reede, Heer van Renswou- 't Stigt.
 de, werdt tot President der Staaten en negen-
 de Lid der * Gekoorenen, die anders maar * Geest-
 agt in getal plagten te zyn, aangesteld. Ook geerden.
 stelde de Prins eenige Edelen in de Orde der
 Ridderfchap, die, te gelyk, hunne Krygsamp-
 ten behielden: 't welk niet te wel met de ge-
 woonten der Provincie overeenkwam. Doch hy
 verklaarde, dat het niet in gevolg zou getrok-
 ken worden. Voorts, maakte zyne Hoogheid
 een geheel nieuw Reglement op de Regeeringe
 van 't Land en de Steden: welk, terstond (t),
 Staatswyze, goedgekeurd, vastgesteld en beëe-
 digd werdt. By dit Reglement, werdt aan den
 Stadhouder in der tyd verbleeven „ 1. de aan-
 „ stel-

(s) Resol. Gener. Vener 20 April 1674. Tweejaar Gesch. bk 9.
 (t) Zie ook Memor. van 't gepasf. te Utrecht gedrukt 1679.
 bl. 55.

1674.

„ stelling zonder benoeming van het eerste Lid
 „ der Staaten, zynde dat der Gekoorenen: die,
 „ om de drie jaaren, afgaan zouden moeten,
 „ zo zy niet bevestigd werden. 2. het vermo-
 „ gen, om nieuwe Leden in de orde der Rid-
 „ derfchap te beschryven, of tot vermeerde-
 „ ring van 't getal der befehreeven' Edelen, of
 „ tot vervulling van de plaatsen der afgestor-
 „ venen, insgelyks, zonder eenige voorgaande
 „ benoeming. 3. de aanstelling van Burgmees-
 „ teren en Schepenen der Steden, uit de be-
 „ noeming van een dubbel getal. 4. de jaarlyk-
 „ sche verlaating of bevestiging van de Vroed-
 „ schappen der Steden en de vervulling der
 „ opengevallen' plaatsen, zonder eenige voor-
 „ gaande benoeming; gelyk zulks, zegt het Re-
 „ glement, van onbedenkelyke tyden af, tot
 „ op het jaar 1610, hadt plaats gehad. 5. de ver-
 „ kiezing van Schouten en Hoofdofficieren in
 „ de Steden, van de Maarschalken ten platten
 „ Lande en van den Sekretaris der Staaten,
 „ insgelyks, zonder voorgaande benoeming,
 „ en zonder iemants wederzeggen. 6. het regt,
 „ om zulken, die, door de Leden der Staaten,
 „ op hunne beurt, afgevaardigd werden in de
 „ Generaliteits Kollegien, aangenaam of on-
 „ aangenaam te verklaaren, zonder gehouden
 „ te zyn, daarvan eenige røden te geven. 7.
 „ de verkiezing van een' President, Advokaat-
 „ Fiskaal, Prokureur-Generaal of Griffier van
 „ den Hove van Utrecht, uit de benoeming
 „ van een driedubbel getal. 8. de begeeven-
 „ van alle Proostdyen, en van de Kanonifyen,
 „ die, in de zes zogenaamde Staaten maan-
 „ den, openvielen, zullende de andere Dekaa-
 „ nyen

„nyen en Kanonifyen, niet zonder des Stad-
 „houders bewilliging, mogen vervreemd wor-
 „den: ook zou hy het volkomen beſchik heb-
 „ben, over de inkomsten der Vikaryen. 9.
 „Eindelyk, het regt van beſliſſinge der geſchu-
 „len, die, onder de Leden van den Staat,
 „mogten ontſtaan, en die, op geene andere
 „wyze, waren af te doen (u).” De Regeering
 van Utrecht, op deeze wyze, veranderd zynde,
 werden de Afgevaardigden der Staaten weder-
 om in de Generaliteits-Vergaderingen toege-
 laaten, na dat zy voldaan hadden aan de voor-
 waarden, op welken hun dit vergund was. Mid-
 lertwyl, hadden de nieuwe Staaten van Utrecht,
 terſtond na hunne aanſtelling, zyne Hoogheid
 verkooren tot Erſtadhouder van hun Gewest,
 op den voet, vervat in 't Reglement, by hem
 gemaakt (v). Zo dra Gelderland en Overyſſel
 van den vyand verlaaten waren, werdt de Re-
 geering aldaar, alleenlyk by voorraad en door
 Gemagtigden, veranderd (w). Doch, in 't be-
 gin des volgenden jaars, toog zyne Hoogheid,
 in perſoon, derwaards, om nader orde te
 ſtellen.

1674.

Terwyl men dus arbeide, om de van een ge-
 ſcheurde Gewesten te hereenigen, verwagtte
 men, met het voorjaar, en vooral na het af-
 breeken der Vredehandeling te Keulen, de
 uitwerkfels van de verſcheiden Verbonden,
 door de Staaten, eenigen tyd herwaards, ge-
 floo-

XIV.
 Algemeene
 toebe-
 reidfels
 ten oor-
 loge.

(u) Refol. Gener. *Vener.* 20 April 1674. Refol. Utrecht *Ju-
 nis* 16 April 1674. *Tweejaar. Geſchied. bl. 17 en 18.*

(v) Verhaal van de verand. der Regeeringe van Utrecht in
 1674. *M.S.*

(w) *Tweejaar. Geſchied. bl. 112. VALKENIER II. Deel 2. bl. 820.*

1674. flooten. Ook vernam men, aan alle oorden, niet dan toebereidsels ten oorloge; in Duitschland, in Frankryk, in Spanje, in de Nederlanden, in Zweeden, in Deenemarke, en waar niet al. 't Is ons oogmerk niet, den loop van den algemeenen oorlog, die, in dit en in eenige volgende jaaren, in Europa gevoerd werdt, uitvoeriglyk te verhaalen, schoon 'er onze Staat of groot belang by hadt, of met der daad in gemengd was. 't Zal genoeg zyn, de voornaamste Krygsbedryven te lande, die, naast by huis, en onder 't beleid van zyne Hoogheid, den Prinse van Oranje, voorgevallen zyn, flukswyze, te verrekenen, en den aanleg en uitval des oorlogs, in afgelegener Gewesten, alleenlyk ter loops, aan te roeren.

Veld-
toegt, in
Brabant.

De Graaf van Monterei begon, met het voorjaar, een Leger te verzamelen, in Brabant. De Prins van Condé trok in Bloei maand, insgelyks, te velde, en sloeg zig eerlang neder, omtrent Gemblours. De Maarfchalk de Bellefonds, geleidende de troepen, die in de Steden van den Vereenigden Staat gelegen hadden, en omtrent Wezel verzameld geweest waren, sloeg ook naar Brabant op weg, zig, in 't voorttrekken, meester maakende van de Stad Erkelens, en van de Slooten Argenteau en Navaigne aan de Maaze. De Prins van Oranje, het Leger der Staaten, ten zelfden tyde, omtrent Bergen op Zoom, hebbende doen byentrekken, begaf zig, omtrent het midden van Bloei maand, in Perfoon, derwaards: en trok, eerlang, naar Duffel by Mechelen, van zins, om zig met de Spaansche Krygsmagt te vereenigen. Eenige Keizerlyke manschap onder den Graave de Souches, te

De Prins
van O-
ranje
komt in
't Leger.

Duu-

Duuren byeengebragt, toog, in Zomermaand, door Luikerland, daar zy zig van Dinant verzekerde, naar Namen, en vereenigde zig, eerst in Hooimaand, met het Spaansche en Staatfche Leger, die nu, niet verre van Leuven, famengetrokken waren, en eerlang, onder 't beleid van den Prins van Oranje, optrokken, om den Prins van Condé, die toen, agter den stroom Pieton, die, by Charleroi, in de Sambre valt, verschanst lag, tot eenen veldslag uit te lokken. Doch hy hieldt zig binnen zyn voordeel (x). 't Vereenigd Leger, welk vier-enzeventigduizend man sterk gehouden werdt, besloot toen, op te breeken, en zig voor Binch of eenige andere Stad neder te slaan, om den Prins van Condé, die, zo men wil, niet meer dan vyftigduizend man onder zig hadt, te noodzaaken tot het verlaaten zyner verschanfingen. Op den negenden van Oogstmaand, legerde de Prins van Oranje zig by het Dorp Senef; waar hy, den elfden, wederom oprak, met oogmerk, om hooger op te trekken tot tusfchen Mariemont en Binch. Souches hadt den voortogt met de Keizerschen. De Staatfchen volgden, onder den Graave van Waldek, by wien Oranje zig bevondt. De Spaanschen hadden de agterhoede, onder den Graave van Monterci. De togt was niet zonder groot gevaar, ter oorzaake der enge wegen, welken men door moest. De Prins van Condé, dit van eene hoogte bespied hebbende, besloot, het vereenigd Leger te volgen, en op de agterhoede der Spaanschen aan te vallen: 't welk hem zo wel

1674.

Slag van
Senef.

(x) Tweejaar. Geschied. bl. 139, 158, 176-230, 250.

1674. gelukte, dat hy dezelve geheellyk in wanorde en aan 't wyken bragt. De Prins van Oranje verzuimde niet, haar drie Battailjons uit de agterhoede van 't Staatfche voetvolk te hulpe toe te zenden; doch deeze werden ook op de vlugt gejaagd, gedood of gevangen. Condé, hierdoor aangemoedigd, befloot met al zyne magt, aan te vallen op de Staatfche troepen, welken hy de flegftten oordeelde. Het fchutgevegt veranderde toen, tegen zyne verwagting, in eene volkomen veldflag, waarin de Prins van Oranje zig, zelfs naar 't oordeel des Prinzen van Condé, wakkerlyk kweet, doende, met dreigen, belooven en flaan, zyn best, om zyne wykende benden aan 't flaan te krygen, en geevende zyne bevelen, midden in 't gevaar, met de hoogfte voorzigtigheid en kloekmoedigheid. 't Gevegt was hevig, van wederzyde, en duurde nog twee uren na zonnenondergang, by 't lichte der maane; waarna het, door den nagt, gefcheiden werdt. Men meent, dat 'er, wederzydsch, omtrent evenveel volks gefneuveld was, welk, aan den een' en den anderen kant, op zes- of zevenduizend man begroot werdt. Beide de partyen fchreeven zig de overwinning toe: de Bondgenooten, om dat zy 't veld gehouden hadden, zynde Condé, des nagts, te rug gekeerd naar zyne voorige Legerplaatfe; en de Franschen, om dat zy de meeste ftandaarden, vendels en gevangenen hadden bekomen. Ook hadden zy, in den aanvang van 't gevegt, gelegenheid gevonden, om de meeste pakkaadje der Bondgenooten te bemagtigen. Beide in Frankryk en in Brabant, werdt te *Deum Laudamus* gezongen, over de uitkomst van den veld.

veldslag. Doch de onzydigften oordeelden, dat men 'er, wederzydsch, kleine reden toe hadt (y). Oranje zegt, terftond, gelegenheid, tot eenen nieuwen veldslag. Doch Condé bleef in zyn voordeel, zig vergenoegende met de bewegingen der Bondgenooten gade te slaan; de Steden, door Frankryk, te voeren, in de Spaanfche Nederlanden, veroverd, te befchermen, en eenen inval in Frankryk te beletten (z). De Prins van Oranje fchreef de onvoordeelige uitkomst van den slag by Senef toe aan de lafhertigheid van Souches, die zig, dagt hy, zo flegt gekweeten hadt, dat hy hem door den kop gefchooten zou hebben, was hy niet wederhouden geweest, door de agtinge voor den Keizer (a).

't Beleg van Oudenaarden, in Herftmaand ondernomen door de Bondgenooten, lokte Condé, voor eenen korten tyd, uit zyn voordeel. Oranje deedt toen zyn best, om de Bondgenooten over te haalen tot het waagen van eenen tweeden veldslag. De Spaanfchen bewilligden. Doch Souches bleef weigerig: waarop zo groot eene oneenigheid ontftondt, onder de Legerhoofden, dat de Keizerschen de Loopgraaven verlieten, en hierdoor te wege bragten, dat het beleg van Oudenaarden moest opgebroken worden (b). De Staaten hadden, in den voorzomer, reeds voorbereidfels doen maaken, om Graave te belegeren, en in Herftmaand, werdt de Stad berend, door den Generaal Raben-

1674

Oudenaarden belegerd, door de Bondgenooten. Verlaaten.

De Prins van Oranje koont voor Graave.

(y) DANIEL Journal de Louis XIV. p. CXVII. FROQUIERES Memoir. Hist. & Milit. Tom. I. p. 350. Tom. II. p. 108/109.

(z) Tweejaar. Gefchied. bl. 252-279, 282, 808. TEMPLE Memor. bl. 322-329.

(a) BURNET Vol. I. p. 377.

(b) TEMPLE Memor. bl. 330, Tweejaar. Gefch. bl. 305 enz.

1674.

De Stad
gaat o-
ver.Huy in-
geno-
men.

haupt. 't Beleg werdt flauwelyk voortgezet, tot dat de Prins van Oranje, in Wynmaand, in 't Leger voor de Stad kwam. 't Schieten en stormen was toen, eenige dagen, zo hevig, dat de Stad, daar men ook reeds groot gebrek aan mondbehoefden hadt, zig, den zes-entwintigsten, by verdrag, opgaf. De bezetting werdt naar Charleroi geleid. De Prins van Oranje deedt, na 't overgaan van Graave, eenige manschap vereenigen met de Spaanschen; door welken, Huy in Luikerland ingenomen werdt, op den tweeden van Wintermaand (c): waarna het Leger der Staaten de Winterkwartieren betrok. De Prins keerde, in Slagtmaand, naar den Haage. Van den Franschen kant, werdt, hieromtrent, niets meer ondernomen (d). De Stad Amsterdam, bezessende, in hoe veel gevaars, zyne Hoogheid zig, in den slag by Senef, bevonden hadt, sloeg, kort na den zelve, ter Vergaderinge van Holland, voor, of men den Prins niet behoorde te verzoeken, dat hy zig, voortaan, zo veel mogelyk ware, buiten gevaar hieldt, alzo den Lande veel gelegen was aan de behoudenis van zyn leeven (e). En de Staaten namen een besluit, overeenkomstig met deezen voorslag (f).

XV. Aan andere oorden, waren de wapenen der
De Franschen bemagti-
gen het

Franschen, dit jaar, gelukkiger geweest dan in de Nederlanden. De Hertog van Navailles, in Lentemaand, in 't Franche Comté gerukt zynde, hadt

(c) DANIEL Journal de Louis XIV. p. CXVIJ.

(d) Tweejaar. Geschied. bl. 198, 294-301, 322-336, 348.
TEMPLE Memor bl. 332.

(e) Tweejaar. Geschied. bl. 282.

(f) Resol. Holl. 17 Aug. 1674. bl. 230.

hadt zig reeds van eenige Plaatfen meester gemaakt, toen de Koning van Frankryk, hem in Blocimaand derwaards volgende, aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger, het gansche Graaffchap bemagtigde: waarna hy naar zyn Ryk keerde (g). Turenne, in Lentemaand, Germersheim aan den Ryn veroverd hebbende, raakte, op den zestienden van Zomermaand, by Seintzheim, flaags met het Keizerlyk Leger, onder den *Graave Kaprara*, waarby zig de Hertog van Lotharingen gevoegd hadt; en verhinderde de vereeniging van Kaprara en de Lotharingers, met de troepen onder den *Hertoge van Bournonville*. Ook viel hem Seintzheim in handen. Op den vierden van Wynmaand, sloeg hy de Keizerschen onder de Hertogen van Lotharingen en Bournonville, nog eens, by Hinsheim. Doch zy vereenigden zig, eerlang met het Leger, welk de Keurvorst van Brandenburg, sedert dat hy zig, van nieuws, met den Keizer en de Staaten, verbonden hadt, op de been hadt gebragt en leverden Turenne, andermaal, slag by Mulhauzen, op den negen-entwintigsten van Wintermaand. De Franschen behaalden hier egter wederom de overwinning, en vervolgden hun voordeel, in Louwmaand des volgenden jaars, wanneer 't hun gelukte, de Keizerschen en Brandenburgfchen te verdryven uit de Elfas (h).

In Rousfillon, was de kryg ook begonnen, tusfchen de Franschen en Spanjaards. De laatsten be-

1672.

Franche
Comté.Krygsbe-
dryven in
Duitsch-
land;in Kata-
lonie;

(g) Tweejaar. Gefchied. bl. 131-134. 146-153. DANIEL Jour-
nal de Louis XIV. p. CKII.

(h) Tweejaar. Gefch. bl. 161, 181-194, 221, 311-316, 328,
396, 402. DANIEL Journal de Louis XIV. p. CKIIJ-CXV, CKIX.
FEUQUERES Memoir. Hist. & Milit. Tom. II. p. 16, 20, 24.

1674. bemagtigden het Kasteel van Bellegarde, in Zo-
 mermaand. Doch omtrent dien zelfden tyd,
 werden zy, door de eersten, genoodzaakt, het
 beleg voor het Kasteel Los Bagnos op te bree-
 ken (i). Nadeeliger gevolgen hadt de opstand
 in Sicilie. der Stad Mestina, tegen de Spaansche Regee-
 ring aldaar. De Franschen roeiden hieronder,
 en voorzagen de oproerigen van Krygsbehoef-
 ten, die, met eenige schepen onder den *Mark-
 graave van Valavoit*, derwaards gevoerd wer-
 den. De Spanjaards werden genoodzaakt, een
 groot deel hunner Krygsmagt uit Katalonie te
 trekken, om ze tegen de Messineezen te gebrui-
 ken: waardoor de Franschen gelegenheid kree-
 gen, om zig verder uit te breiden in dit Land-
 schap (k). De Zweeden, opgehitst, door Frank-
 ryk, tegen den Keurvorst van Brandenburg,
 bragten, tegen 't einde des jaars, ook een Le-
 ger op de been. De Keurvorst van Brandenburg
 en de Deenen hadden zig, al vroeger, tegen
 Zweeden gewapend (l). Doch zy ondernamen
 niets, voor den aanvang des volgenden jaars.

XVI. Ter zee, viel, dit jaar, weinig voor. De Fran-
 De Ruit- schen hielden hunne Vlooten t'huis, na dat de
 ter wordt Vrede tusfchen Groot-Britanje en de Staaten ge-
 naar de troffen was. Maar de Ruitcr, nu, door zyne
 Fransche Hoogheid, aangesteld tot Luitenant-Admiraal-
 Karibi- Generaal (m), hadt in bedenking gegeven, of 't
 sche Eil- niet geraaden ware, iet te onderneemen op de
 landen gezon- Fransche Karibische Eilanden, Martenique,
 den. Guar-

(i) Tweejaar. Gesch. bl. 177, 143. DANIEL Journal p. CXVIII.

(k) Tweejaar. Gesch. bl. 290-294, 321, 342, 370. DANIEL
 Journal p. CXIX.

(l) Tweejaar. Gesch. bl. 163, 194, 319, 366.

(m) BRANDT de RUITER, bl. 885.

Guardeloupe, de Granades en Nantes, en hier-toe was, federt, beflooten by de Staaten. Ruim vyftig fchepen van oorloge en eenige mindere vaartuigen werden in zee gezonden, onder de Ruiters, die, na verſcheiden' tegenſpoeden, Martenique in 't gezigt kreeg, op den negentienden van Hooimaand. Doch de Franſchen, meer dan eene maand te vooren, wegens het oogmerk deezer uitrustinge, gewaarſchuwde, waren op hunne hoede. Men zondt, nogtans, eenige manſchap aan land, onder den Kolonel Uitenhove, om de Sterkte de *Culſac* aan te taſten: doch zy werdt, met groot verlies, afgeſlaagen. De onderneeming op Martenique miſlukt zynde, zag men ook geene kans, om de andere Eilanden, met voordeel, aan te doen, en befloot, derhalve, te rug te keeren naar 't Vaderland, daar de Vloot, op 't einde van Herftmaand, wederom aankwam (n). Tromp hadt, in Zomermaand te vooren, eene Landing gedaan op het Eiland Belle-isle, aan de kuſt van Bretagne. De Graaf van Hoorne begaf zig, aan 't hoofd van een goed getal van Landſoldaaten, naar de Stad; doch hy vondt ze zo wel verfterkt, en voorzien, dat hy haast wederom afrok, en naar de Vloote keerde; door welke niets verders, op de Franſche kuſten, ondernomen werdt (o).

Een ysfelyk onweder van donder, blikſem, wind en regen veroorzaakte, op den eerſten van Oogſtmaand, eene geweldige ſchade door gantsch Holland. Doch nergens woedde het zo

1674.

Hy keert on-
verrigter
zaake
te rug.

Landing
op Belle-
isle.

Zwaare
ſtorm.

(n) BRANDT de Ruiters, bl. 396-906. Tweejaar. Geſchied. bl. 323 enz.

(o) Tweejaar. Geſchied. bl. 236-249, 372.

1674. hevig, als te Utrecht, daar de Domkerk infortte, en verscheiden' toorens en kerken zwaar beschadigd werden. De vreemde uitwerkfels van de donder en van de rukwinden, in deezzen vervaarlyken storm, zyn, breedvoerig, by anderen, te boek gesteld (p).

XVII.
Handeling der
Staaten
in Engeland.

Decze ramp, komende by de algemeene elenden des oorlogs, deedt de Staaten der Vereenigde Gewesten te sterker haaken naar vrede, waartoe, sedert de Vrede met Groot-Britanje, en sedert dat Frankryk de bemiddeling deezer Kroone aanvaard hadt, de weg gebaand scheen; doch zy hadden, tot hiertoe, den Keizer niet kunnen overhaalen, om den Koning van Groot-Britanje voor middelaar te erkennen, zynde hy meer genegen, om deeze eer den Staat van Venetie op te draagen (q). Ondertusfchen, verzuimden de Staaten niet, een buitengewoon Gezantschap af te zenden naar Engeland, zo dra de Vrede bekrachtigd was. Het werdt bekleed, door de Heeren van Reede, van Beuningen en van Haren, die, in 't laatst van Bloemaand, te Londen, aankwamen. In Hooimaand, begaven zig ook derwaards *Joan Corver* en *Gillis Sautyn*, Oud-Schepens en Raaden van Amsterdam, *Samuel Beyer*, Pensionaris van Rotterdam, *Andries van Vosse*, Pensionaris van Enkhuizen, *Pieter Duielaar*, Oud-Burgemeester van Middelburg, en *Michiel Michielszen*, Schepens van Vlisfingen, die, door de algemeene Staaten, gemagtigd waren, om over een Verdrag van Zeevaart te handelen (r): 't welk,

(p) VALKENIER II. Deel, bl. 1046. enz. Tweejaar. Geschied. bl. 280.

(q) Tweejaar. Geschied. bl. 310.

(r) Tweejaar. Geschied. bl. 176, 197.

nogtans, niet voor den elfden van Winter-
 maand, geflooten werdt. By het zelve, werdt, 1674.
 onder anderen, vastgefteld „ dat goederen van Verdrag
 „ vrienden, in een vyandlyk fchip gelaaden, van Zee-
 „ verbeurdverklaaring onderhevig, en vyan- vaart.
 „ den goederen, in een vrienden-fchip gela-
 „ den, daarentegen, vry zouden zyn, mids
 „ geene *Contrebande* zynde (s).” Wegens den Overeen-
 handel op Oostindie in 't byzonder, kwam men, komst
 in Lentemaand des volgenden jaars, overeen, wegens
 „ dat eene der twee Maatfchappyen, oordee- den ham-
 „ lende door de andere beledigd te zyn, haare del op
 „ toevlugt niet terftond tot de wapenen zou Oostin-
 „ mogen neemen; maar eerst regt verzoeken die.
 „ by de Mogendheid, onder welke de Maat-
 „ fchappy ftondt, die geoordeeld werdt de ver-
 „ onglyking begaan te hebben; welke, hierop,
 „ Gemagtigden ftellen zou, die 't gefchil, bin-
 „ nen drie of uiterlyk vier maanden, zouden
 „ moeten afdoen (t).” Doch eer men 't, met Hande-
 deeze handeling, zo verre gebragt hadt, was ling van
 de Ridder William Temple naar Holland ge- Temple
 zonden, om, in gevolge der aanbiedinge des in den
 Konings, te arbeiden aan de algemeene Vrede Haage.
 (u). Hy kwam, in Hooimaand, in den Haage (v),
 fprak met den Raadpenfionaris Fagel, en ont-
 dekke wel haast, dat men, hier, in 't algemeen,
 geneigd was tot vrede, mids den Bondgenooten,
 by dezelve, redelyk genoeg gegeven werdt.
 Daarna begaf hy zig naar 't Leger der Staaten,

om-
 (s) Zie Groot-Plakaatb. III. Deel, bl. 352. Du Mont Corps
 Dipl. Tom. VII. P. 1. p. 282, 219, 325.

(t) Zie Holl. Merc. van 1675. bl. 161. Tweejaar. Gefchied.
 bl. 526.

(u) BURNET Vol. I. p. 377.

(v) Tweejaar. Gefchied. bl. 233, 301.

1674. om den Prins van Oranje te polsen. Doch hy kon deezen niet te zien krygen, voor dat de veldtogt geëindigd ware, waaruit vermoed werdt, dat zyne Hoogheid nog niet zeer neigde tot vrede (w). Ook maakten de meeste Bondgenooten staat, op 's Prinzen begeerte, om in den oorlog te volharden, tot dat men eene redelyke vrede bedingen kon. En verscheiden hunner Gezanten verklaarden, schryft Temple

Vertrouwen der Bondgenooten op den Prinse van Oranje.

De Zweedschen maaken zig verdagt.

„ dat hunne Meesters zig niet in de tegenwoordige Verbonden begeven zouden hebben, zo zy geen volkomener vertrouwen gesteld hadden op de eer en regtvaardigheid van den Prinse, dan op het gewoon beleid der algemeene Staaten, vooral, in 't gene uitheemsche handelingen en Verbonden betrof (x).” De Zweedschen, die te Keulen als middelaars gehandeld hadden, arbeidden, dit gantsche jaar nog, aan verscheiden Hoven, en vooral in den Haage, om de oorloogende Mogendheden te beweegen tot de Vrede. Doch de Staaten en derzelver Bondgenooten hielden hen, met reden, verdagt van te nauwe gemeenschap met Frankryk. Hunne werving en wapening versterkte dit vermoeden, en 't leedt niet lang, of hun inval in Pomeran deedt hen de hoedanigheid van middelaaren t' eenemaal verliezen (y).

XVIII. Zyne Hoogheid, na 't einde van den veldtogt, in den Haage gekomen zynde, tradt, terstond, met Temple in gesprek, over 't werk van de

(w) TEMPLE Memor. bl. 300-315, 319-322.

(x) TEMPLE Memor. bl. 336.

(y) Tweejaar. Geschied. bl. 200-222, 282, 326, 356-367, 389-393. TEMPLE Memor. bl. 341.

de Vrede, welke hy, tot nog toe, hoopeloos stelde, om dat Frankryk niet zou kunnen be-
woogen worden, om zulke Plaatsen in de Spaan-
sche Nederlanden aan Spanje te rug te geeven,
die de Vereenigde Gewesten zo zeer zouden be-
veiligen, als zy, by de Pyreeneefche Vrede, be-
veiligd geweest waren. Doch hy gaf, daarbe-
nevens, te verstaan, dat het den Koning van
Groot-Britanje weinig werks zou behoeven te
kosten, om Frankryk hiertoe te noodzaaken,
zo hy zig naauwer verbinden wilde met de Staa-
ten. Temple gaf zynen Meester kennis van dee-
ze opening, die, ten Hove van Londen, daar
men nog diep ingewikkeld bleef met Frankryk,
aangezien werdt als een blyk van 's Prinsfen on-
gezindheid tot de Vrede. Arlington, Osfery
en Silvius deeden, kort hierna, een' keer naar
Holland, in schyn om hunne vrienden te be-
zoeken; doch inderdaad, om den Prins van O-
ranje te beweegen, tot bewilliging in eene vre-
de, op de voorwaarden, die Frankryk goed-
vinden zou toe te staan. Arlington sprak, hier-
over, meermaalen, in 't heimelyk, met zyne
Hoogheid. Ook klaagde hy, by deeze gelegen-
heid, dat men, in den Haage, onlangs, gehoor
gegeven hadt aan eenigen, die oproer in Enge-
land wilden verwekken (z). Een Broeder van
den Heere *Howard*, gewoon briefwisseling te
houden met *Abraham van Wicquefort*, Resident
van den Koning van Poolen en Minister van de
Hertogen van Brunswyk-Lunenburg, in den
Haage, hadt zig, in 't begin van den oorlog,
herwaards begeven, en zynen dienst eerst den

1674.
ple, over
't bevor-
deren der
Vrede.

Arling-
ton komt
over, om
met den
Prins te
hande-
len.

Zyne
Hoog-
heid
wordt in
Engeland
verdagt
gehou-
den als
hieldt hy
gemeen-

Raad-

(z) TEMPLE MEMOR. bl. 343-349.

1674.
 —————
 fchap
 met de
 oproerti-
 gen al-
 daar.

Raadpenfionaris de Witt, en daarna den Prinfe van Oranje aangeboden, beloovende, hem niet alleen te zullen voorzien van heimelyke berigten uit Engeland; maar hem ook eenen ahang in 't Ryk te zullen bezorgen, daarhy, eene Landing onderneemende, om den Koning te noodzaaken, tot het beroepen van een Parlement, zeer veel dienst van zou kunnen trekken. By Howard, voegde zig *Pieter du Moulin*, bediende van den Graave van Arlington. En deezen twee voorzagen den Prinfe, door Wicquefort, federt, van het Hof- en Staat-Nieuws, welk tot hunne kennis kwam. Doch deeze handel werdt ontdekt, na 't fluiten der Vrede. Williamfon, na 't afbreeken der Vredehandeling te Keulen, door den Haage reizende, bewoog Wicquefort, om hem de brieven van Howard ter hand te ftellen; waaruit men eenige zaaken ontdekte, die vry wat argwaan veroorzaakten op den Prinfe van Oranje. Howard raakte in hegtenis: ook zekere *Castairs*, die, in 't jaar 1672, van Rotterdam naar Schotland gezeild was, met oogmerk, naar 't fcheen, om aldaar eenen opftand te verwekken, en 't gemeen, hiertoe, te voorzien van de noodige Krygsbehoeften. By deezen, vondt men een Gefchrift, zo donkerlyk opgefteld, dat 'er de argwaan tegen den Prinfe door gevoed werdt, hoewel zyne Hoogheid, hier naar gevraagd zynde, verklaarde, dat dit Gefchrift alleenlyk zag, op het werven van eenige Regementen in Schotland, waartoe de Koning verlof gegeven hadt (a). Maar du Moulin bleef hier zo zeer in de gunst, dat Holland,

eer-

(a) BURNET *Vol. I. p. 340, 374, 375.*

eerlang, verfondt, dat hem zestienhonderd guldens 's jaars, uit de *Secrecte Correspondentienningen*, behoorden te worden toegelegd. Ook werdt hy, in 't jaar 1676, tot Gouverneur van Suriname aangesteld (b). Arlington zocht nu zyne Hoogheid te beweegen tot eene belofte, om den Koning van Groot-Britanje by te staan, tegen alle wederspanningen, binnen en buiten 't Ryk, en hem alle zulken te ontdekken, die deel aan de jongste beweegingen gehad hadden. Doch de Prins weigerde zulks, volstandiglyk. Zelfs wilde hy zig in geene heimelyke Vredehandeling inlaaten, op den voet, dien Frankryk voorgeslaagen hadt. Men wil, dat Arlington hem ook eenige hoop gaf op een Huwelyk met de Prinsesse Maria, oudste Dogter des Hertogs van Jork: doch dat hy, hierop, geantwoord zou hebben, *dat 'er zyne zaaken nog niet naar stonden, om op eene Gemaalin te denken*. Arlington keerde, kort hierna, wederom naar Engeland (c).

De Koning van Frankryk, zig en zyn Ryk ook zwaar gedrukt vindende door den last des oorlogs, en bedugt, dat de Koning van Groot-Britanje, die egter, ten deezen tyde, nog een jaarlykschen onderstand van honderdduizend ponden sterlings van hem trok (d), door 't Parlement genoodzaakt mogt worden, om zig tegen hem te verklaaren, begon, tegen 't einde deezes jaars, door bewerking van Colbert, die zig, zo men wil, bediende van 's Konings minnaares, Madame de Montespan, aan wier Neef

1674.

XIX.
Frankryk
verlangt
naar vrede.

(b) Secr. Resol. Holl. 24 Maart 1676. III. Deel, bl. 537.

(c) TEMPLE MEMOR. bl. 359.

(d) RAPIN Tém. IX. p. 359.

1674. zyne Dogter getrouwd was (e), sterk tot vrede te neigen: doch meest tot eene byzondere met de Staaten; waartoe eene heimelyke onderhandeling werdt aangelegd, tusfchen den Graave d'Estrades en eenen gewezen Pensionaris van Maastricht, die alles, wat hem d'Estrades schreef, vertoonde aan den Raadpensionaris Fagel (f). Ook floeg de Koning, in Wintermaand, de Stad Breda voor, om van vrede te handelen (g). Midlerwyl, hadt de Prins van Oranje, die alle afzonderlyke vrede van de hand wees, met Fagel geraadpleegd, over de voorwaarden, op welken, men eene algemeene Vrede zou konnen treffen, en zy waren overeengekomen „ dat de Koning van Spanje behooren „ de te trouwen met Mademoifelle van Orleans, aan welke de Koning van Frankryk „ de veroverde Plaatsen in de Spaansche Nederlanden tot eene Bruidfchat zou afftaan: „ en dat de Koning van Groot-Britanje, voor „ zyne goede diensten, in 't bewerken van de „ Vrede, op deeze voorwaarden, beweezen, „ tweehonderdduizend ponden sterlings genieten zou.” Zulk eene Vrede zou, meende men, veilig voor Spanje en de Staaten, eerlyk voor Frankryk, en voordeelig voor Groot-Britanje zyn. Ook schreef 'er Temple, terstond, over, aan den Koning, zynen Meester. Doch men hadt, aan 't Hof van Londen, kleinen moed, om den Koning van Frankryk, tot het afftaan van Plaatsen, die hem, by de Akenfche Vrede, wa-

's Prinzen
begrip
van de
voor-
waarden,
waarop
men ze
zou kon-
nen slui-
ten.

(e) FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. Tom. I. p. 27.

(f) TEMPLE Memor. bl. 362.

(g) Actes de la Paix de Nimég. Tom. I. p. 2. Tweejaars Geschied. bl. 389.

waren toegeweezen, over te haalen (h). 't Jaar 1674. verliep, derhalve, zonder dat zig nog eenige gegronde hoop tot vrede opdeedt.

Midlerwyl, arbeidde de Raadpensionaris Fagel om den Prinse meerder gezags te doen opdragen in eenige Gewesten, met naame in Gelderland. Zyn Broeder, *Nikolaas Fagel*, was, te Nieuwmegeu, in de Regeering, te gelyk, met *Willem van Hoekelum*, beider Zwager, die zeer gezien was in de Stad. *Koenraad Klerk*, Schoonzoon van Van Hoekelum, was Sekretaris der Staaten van 't Kwartier, en ging voor een' man van verstand en van eere. Deeze hieldt, op den raad van den Raadpensionaris, die, onlangs, met verlof van de Staaten van Holland (i), een' keer naar Gelderland gedaan hadt, de Ridderfchap van 't Kwartier voor „ in welk een' „ flegten staat, de geldmiddelen van 't Gewest „ geraakt waren door den oorlog, en hoe veel „ voordeels men zou konnen vinden in de be- „ fcherming van den Prinse, indien 't hem be- „ haagen mogt, de opperfte magt over Gel- „ derland te aanvaarden.” Men wil zelfs, dat hy aan sommigen te verstaan gaf „ hoe men, „ hierop, fpoedig diende te besluiten, zo men „ van Holland niet voorgekomen wilde worden.” In de Stad, fpraken van Hoekelum en Nikolaas Fagel dezelfde of diergelyke taal. In de twee andere Kwartieren, werdt de voorflag den Leden ook fmaakelyk gemaakt, door eenigen. De Edelen neigden 'er eerst en gereedst toe. Doch om 'er op te besluiten, moest men eene Landfchaps

XX.
Poogingen, om den Prinse van Oranje meer gezags te doen opdraagen.

(h) Temple Memor. bl. 363 enz.

(i) Resol. Holl. 9 May 1674. bl. 46.

1674. schaps-Vergadering beschryven, waartoe de tegenwoordige Regenten van Gelderland, die, na 't vertrek der Franschen, slegts by voorraad, waren aangesteld, buiten byzonder verlot van zyne Hoogheid, als door de algemeene Staaten tot het bestellen der Regeeringe in Gelderland gemagtigd zynde, niet bevoegd geoordeeld werden (k). De Stad Nieuwmege den Prins

1675.

De Prins magtigt de Stad Nieuwmege om 't Kwartier te beschryven.

De proviſionele Regeering van Gelderland draagt den Prinſe het Hertogdom Gel-

om zulk verlot verzogt hebbende, magtigde zyne Hoogheid, den tweeden van Louwmaand des jaars 1675 „ de *proviſionele* Regeering dezer Stad, om, over eenige zaaken, die zy zeyde, den dienst van Gelderland te betreffen, „ de Ridderſchap en Gemagtigden tot de *proviſionele* Regeering in de andere Steden van 't Kwartier te mogen ſamenroepen, om, met „ elkanderen, te beſluiten, 't gene zy, ten dienſte der Provincie, zouden mogen noodig agten, en om daarover, des noods, ook te mogen raadpleegen met de andere Kwartieren, „ uit welken, de *proviſionele* Regeering van Zutſen en Arnhem, inſgelyk, gemagtigd werden, om de Ridderſchap en Steden van elk „ Kwartier te mogen vergaderen (l).” De Kwartieren, terſtond hierna, byeengekomen zynde, en op zig zelve en onderling geraadpleegd hebbende, namen, op den negenentwintigſten van Louwmaand, een eenpaarig beſluit „ om „ den Prinſe van Oranje, en deſzelfs mannelijke nakomelingen, uit erkentenis zynere uitſteekende dienſten, de hooge Regeering des Vorſtendoms Gelder en des Graaffſchaps Zutſen „ ſen

(k) Geſchr. Aantek. van deezen tyd.

(l) Tweejaar. Geſchied. bl. 413.

fen aan te bieden, onder den titel van *Her-
toge van Gelder en Graave van Zutfen.* Voor-
af, haadt men, in de byzondere Steden, de Gil-
den en Gemeenten gepolst op deeze verande-
ring in de Regeeringe, die 'er, eenpaariglyk, zo
ik meen, in bewilligd hadden. Te Arnhem, was
zulks geschied, op den voorflag van den Hoog-
schout, *Alexander Bentink (m)*. Men gaf den
Prinse, des anderendaags, kennis van dit be-
sluit te Zuilenstein, werwaards hy vertrok-
ken was, om zig met de jagtte verlustigen. De
aanbieding der nieuwe Hoogheid was hem aan-
genaam; doch hy vondt niet geraaden, de-
zelfde te aanvaarden of af te slaan, voor dat hy
de gedagten der andere Gewesten, hierop, zou
hebben verstaan. Hy verzogt deezen dan, om
hunnen raad (n), en hieldt zig, midlerwyl, te
Zuilenstein, te Amerongen en te Dieren, bezig
met jaagen. De Heeren, die hem verzelden,
dronken, dikwils, over de maaltyd, de gezond-
heid vanden Hertoge van Gelder; waarop het
gantfche gezelschap bescheid deedt. Eene en-
kele reis, werdt de gezondheid ingesteld van den
Graave van Holland; doch dit schein zyne Hoog-
heid kwalyk te neemen (o). De Staaten 's Lands
van Utrecht waren 't eerst gereed, met hun be-
sluit, welk, den zevenden van Sprokkelmaand,
genomen was, en strekte, om den Prinse 't aan-
vaarden der hooge Regeeringe van Gelder en
Zutfen aan te raaden. Zy gaven 'er zyne Hoog-
heid, terstond, kennis van, door vier Gemag-
tigden, *Pieter Rosa*, Zwager van den Raadpen-
sio-

1675.

der en
het
Graaf-
schap
Zutfen
op-
Zyne
Hoog-
heid
pleegt
raad met
de ande-
re Ge-
westen.

Utrecht
raadt
hem de
Hoog-
heid van
Gelder te
aanvaar-
den.

(m) Verbaalen waaraer. Vert. gebr. *Haage* 1703. *Byl. Bb bl. 31.*

(n) Tweejaar Geschied. *bl. 411-420.*

(o) Geich. Aantek. van deezen tyd.

1675.

* Geëli-
geerden.Raad-
pleeging
in Hol-
land.Gevoe-
len der
Edelen
en der
Steden
Dor-
drecht,
Haar-
lem,* Souve-
rain.

Delft,

fionaris Fagel, uit de * Gekoorenen, *Karel Valkenaar*, *Heer tot Valkenaar-Dukkenburg*, *Joan Nellestein*, Burgemeester van Utrecht, en den Sekretaris der Staaten, *Jonathan van Lugtenborgh* (p). In Holland, begon men, niet voor den negenden van Sprokkelmaand, te raadpleegen op 's Prinses voorflag. De Edelen oordeelden, dat zyne Hoogheid de aanbieding der Staaten van Gelderland aanvaardden moest. Dordrecht stemde met de Edelen. Maar Haarlem verklaarde „wel gewenscht te hebben, dat „men, over zulk eene zaak, niet hadt behoeven te raadpleegen. Ook moest men, vooraf, zien, op wat wyze, de eene Provincie „afhing van de anderen, en of zy de magt wel „hadt, om haare Souverainiteit af te staan. „Men kon, dagt deeze Stad, den Prins niet „raaden, eene waardigheid te aanvaardden, „waardoor zyn Staat niet verbeterd werdt. „t Was beter, Stadhouder dan * Opperheer „deezer Landen te zyn. De Prins, den staat „der geldmiddelen in Gelderland willende her- „stellen, zou zig den haat van 't volk op den „hals haalen, en zo hy 't niet deedt, de ande- „re Gewesten doen lyden. Gelderland, zig aan „Frankryk onderworpen gehad hebbende, was „ook niet veel te vertrouwen. Haarlem hadt „altoos veel genegenheid getoond voor zyne „Hoogheid; doch moest nu verklaaren, zul- „ken voor 's Prinses beste vrienden te houden, „die hem rieden, de aanbieding der opperste „magt over Gelderland van de hand te wyzen.”

Delft merkte aan „dat, Holland, Zeeland en

U-

„ Utrecht den Prinse aanzienlyke waardighe- 1675:
 „ den, goederen en geschenken hebbende aan-
 „ geboden, Gelderland ook wel deedt, dat
 „ het zig dankbaar toonde, en, niets anders
 „ hebbende, de Opperste magt afstaan wilde;
 „ doch dat Haarlem, te regt, tot het afflaan dee-
 „ zer aanbiedinge, wilde geraaden hebben. Dat
 „ Willem de I. de opperste magt over Holland
 „ en Zeeland, op 't ernstig aanhouden van de
 „ afgevaardigden der Steden, hadt aangenomen
 „ (q): doch dat 'er, na zynen dood, onder
 „ de drie volgende Stadhouders, niet meer
 „ van gerept was. Dat eene der voornaamste
 „ Steden (r) zyne Hoogheid, in den jaare 1672,
 „ kort na dat hy Stadhouder geworden was,
 „ de opperste magt over Holland aangeboden
 „ hadt; doch dat men 'er Arlington en den Kon-
 „ ning van Groot-Britanje over ondertast hadt,
 „ die 't aanneemen derzelve hadden ontraaden.
 „ Dat, eindelyk, de meeste Vroedschappen
 „ van Delft, ook nu, geoordeeld hadden, dat
 „ men den Prins raaden moest, de aanbieding
 „ van Gelderland af te slaan.” Leiden, ver-
 „ stontd „ dat alle nieuwigheden gevaarlyk wa-
 „ ren. De Prinzen van Oranje hadden zig, al-
 „ toos, met de waardigheid van Stadhouder,
 „ te vrede gehouden, en 't was te hoopen, dat
 „ zy 't, ook in gevolg, zouden doen. Zyne
 „ Hoogheid zou meer gezagen gunst by 't volk
 „ hebben, als Stadhouder, dan als *Souverain*.
 „ Het opleggen van belastingen, welk dan zyn
 „ werk zyn zou, maakte de Staaten meer of
 „ min gehaat by de Gemeente. Men moest,
 „ hier-

(q) Zie VII. Deel, bl. 512.

(r) Zie hier voor, bl. 207.

1675. „ hierom, den Prinse raaden, voor zyne eige-
 „ gene veiligheid, te zorgen, 's volks gunst en
 „ agting te bewaaren, en zig niet verder uit te
 „ breiden." Amsterdam zeide „ dat men zyne
 „ Hoogheid bedanken moest, dat hy 't gevoe-
 „ len der Staaten hadt begeerd te weeten, hem
 „ voorts raadende, af te zien van het opper-
 „ gebied over Gelderland." Die van Gouda
 „ merkten aan „ dat 'er, in de Unie, iet was,
 „ waarop de Staaten van Utrecht, ook in 't
 „ jaar 1583, gedrongen hadden (s), en 't welk
 „ hem deedt twyfelen, of de eene Provincie
 „ haare Souverainiteit wel mogt overgeeven,
 „ zonder de andere te kennen: doch deeze
 „ Stad zag anders geene reden, om den Prins
 „ te raaden tot weigering. Daar was groot
 „ onderscheid, tuschen de Souverainiteit van
 „ Gelderland en die van alle de Gewesten. Zy
 „ voegde zig, hierom, met de Ridderfchap." De Stad Rotterdam verklaarde „ dat zy zig
 „ met de andere Leden voegen zou, zo men
 „ tot een eenpaarig besluit komen kon: zo niet,
 „ dan moest zy eerst verflag doen. Anders,
 „ stemde zy met de Ridderfchap." Gorin-
 „ chem zeide „ dat men 't aanneemen der opper-
 „ ste magt over Gelderland den Prinse ontraa-
 „ den moest, en, deedt hy 't egter, dan moest
 „ men 't gezag eens Hertogs van Gelder on-
 „ derzoeken." Wat Schiedam stemde, vind ik
 „ niet gemeld, in de aantekeningen, welke ik hier
 „ volg; doch sommigen verhaalen, dat deeze Stad
 „ zig voegde met de Edelen (t). Schoonhoven
 „ verklaarde zig, insgelyks, voor de aanraading,
 „ ge-

(s) Zie VII. Deel, bl. 514.

(t) Tweejaar. Geschied. bl. 431.

gelyk de Ridderfchap „ om dat groote Huizen
 „ toch, doorgaans, groote titels begeerden, 1675.
 „ en de Graaven van Nafau, wel tweehonderd
 „ jaaren, over Gelder geregeerd hadden: ook,
 „ om dat de geldmiddelen, Regtsoefening en
 „ Regeering van Gelderland verbetering vor-
 „ derden.” Briele voegde zig hierby. Alkmaar Briele,
 „ merkte aan „ dat het volk, liefst, met eenen Alkmaar,
 „ fchyn van vryheid, gemompt werdt. Nog-
 „ tans, zou deeze Stad zig voegen naar de
 „ meerderheid, en naar 't welbehaagen van den
 „ Prinfe.” Hoorn ftemde voor de aanraading. Hoorn,
 „ Enkhuizen, daarentegen, voor het afraaden, Enkhui-
 „ zeggende „ dat Gelderland zyn eigen voordeel zen,
 „ zegt, en een' vergulden pil ingaf, waarvan
 „ de bitterheid verborgen was. 't Weigeren
 „ was, hierom, voorzigtigst, hoewel men zig
 „ gaarne aan den Prinfe gedraagen wilde.” E-
 „ dam voegde zig by de Ridderfchap: Monni- Edam,
 „ kendam, by Haarlem; doch op 't welbehaagen Monnikendam,
 „ van den Prinfe. Medenblik was 't met de Ede- Medenblik en
 „ len eens, en Purmerende gedroeg zig aan 's Purme-
 „ Prinfen genegenheid (u). Aanmerkelyk was, rende.
 „ dat de Steden, die meest voor de verheffing
 „ van den Prinfe geyverd hadden, gelyk Haar-
 „ lem, Leiden, Enkhuizen en anderen, nu 't aan-
 „ vaarden der opperfte magt ontrieden; en dat
 „ de Edelen, wier luister, meer of min, verdoofd
 „ werdt, onder eene eenhoofdige Regeering, en
 „ zulke Steden, die voorheen sterkst op de be-
 „ houdenis der onafhankelykheid en hoogheid
 „ der Gewesten hadden geftaan, gelyk Dordrecht,
 „ Rotterdam en Hoorn, nu voor de aanraading
 „ ftem-

(u) Gefch. Aantek. van daezen tyd.

1675. stemden (v). Sommigen tekenen aan, dat van Beuningen, toen aan 't Engelsche Hof in Gezantschap, kennis gekreegen hebbende van de opdracht der Hoogheid van Gelderland aan den Prins, gezeid zou hebben „dat de vryheid „van den Staat in gevaar was, zo men geen „haast maakte met het sluiten der Vrede (w).”

De Prins verklaart zig onverschillig.

Terwyl men, ter Vergadering van Holland, raadpleegde, hadt men 's Prinsen meening zoeken te ondertasten, door den Raadpensionaris, die voor bescheid bragt, dat de zaak den Prins onverschillig was, en dat hy, hierom, zyne byzondere genegenheid niet melden kon. Men gaf zynere Hoogheid, toen, by eenen Brief, kennis van 't verschillend gevoelen der Leden, zonder'ereenig besluit uit op te maaken (x).

Raadpleegingen in Zeeland.

Weinige dagen laater, ontving de Prins eenen diergelyken Brief uit Zeeland, vervattende, insgelyks, de verschillende gevoelens der Steden van dit Gewest, begreepen in de besluiten van den vyftienden en zestigsten van Sprokkelmaand. Men hadt hier, in 't raadpleegen over 's Prinsen voorstel, welk, door den Raadpensionaris de Huybert, in 't afzyn van den Heere van Odyk, gedaan was (y), in 't breede overwoogen, welke redenen Gelderland, naar allen schyn, hadden overgehaald, tot het opdraagen der hooge regeeringe aan den Prins, die, meendemen, zyn konden „hoop om, door „het aanzien van den Hertoge, hun aandeel

„ in

(v) Secr. Resol. Holl. 9 Febr. 1675. III. Deel. bl. 434.

(w) PUFFENDORF de Reb. Gest. Frider. Wilh. Libr. XIII. §. 66. p. 821.

(x) Gesch. Aantek. van deezen tyt.

(y) Voyez P. A. SAMSON Hist. de Guillaum. III. Tom. III. p. 380, 381.

„ in de gemeene lasten te doen verminderen, 1675.
 „ en de grenzen des Lands beter te zien verde-
 „ digen, tegen de Duitfche Vorsten.” Maar
 „ hiertegen werdt aangemerkt „ dat Gelderland
 „ geene magt hadt, om de hooge Overheid af
 „ te ftaan; dat zulk een werk ook fchadelyke
 „ gevolgen naar zig fleepen zou, en beweeg-
 „ ing en onrust veroorzaaken in den Staat,
 „ zullende Gelderland, waarfchynlyk, altoos
 „ woelen, om de andere Gewesten mede on-
 „ der eene eenhoofdige Regeering te bren-
 „ gen, terwyl deeze Gewesten zig, met alle
 „ magt, tegen Gelderland verzetten zouden.
 „ Ook kon men Gelderlands aanbieding niet
 „ voor goed keuren, zonder gelyke aanbieding
 „ te doen, en zyne Hoogheid te verkiezen
 „ tot Graave van Zeeland. Men behoorde,
 „ vooral, in agt te neemen, hoe dit werk,
 „ by den gemeenen man, zou opgenomen
 „ worden; ook, dat, onder eene eenhoofdi-
 „ ge Regeering, den Koophandel de rug in-
 „ gereeden werdt, de Wifelbanken hun ge-
 „ loof verlooren, en de Oost- en Westindi-
 „ fche Maatfchappyen onveilig ftonden. Ein-
 „ delyk, waren ’er ook groote zwaarigheden
 „ te voorzien, in ’t ftuk der opvolginge: want,
 „ fchoon de zaaken, onder ’t opperbewind
 „ zyner Hoogheid, al wel gaan mogten, hadt
 „ men, nogtans, te dugten, dat de nazaaten,
 „ van eenen anderen inborst zynde, ’t Land
 „ zouden kunnen ftorten in merkelyke onge-
 „ legenheden.” Ondertusfchen, waren de Le-
 „ den der Staaten niet eens, wat men den Prin-
 „ fe behoorde te antwoorden. De Huybert, die
 „ den eerften Edele vertoonde, hadt uitdrukke-

1675. lyken last van zyne Hoogheid , om zig niet te uiten (z). Middelburg wilde zig niet verklaaren , voor men 't gevoelen van Holland vernomen hadt. Doch Zierikzee en Goes hielden dit niet overeen te komen met 's Prinſen voorſtel , waarby 't gevoelen van elk Gewest gevraagd was , en niet vooronderſfeld , dat de Gewesten , onderling , zouden raadpleegen. Middelburg ſtemde toen „ dat men den Prinſe „ de redenen tot aanraadinge en afraadinge , „ in gefchriſte , behoorde over te zenden. ” Doch de andere Leden begeerden , dat Middelburg zig duidelyker openen zou. Midlerwyl , verklaarden zy zelve zig ronder. Zierikzee ſtemde tot afraading „ alzo 't zeer te bezien zou ſtaan , of de Unie wel gedoogde , dat een der Gewesten ſtondt onder eene byzondere eenhoofdige Regeeringe , terwyl de anderen , Staatswyze , geregeerd werden. Ook was de naam van eenen Oppervorſt , ſedert de afzweering des Konings van Spanje , haatelyk geworden by de Gemeente , daar de Prinſ , als Stadhouder , hooglyk geagt en bemind was , en zelfs , in deeze hochdanigheid , de voornaamſte deelen der opperſte magt oefende , ſchoon zy den Staaten der byzondere Gewesten , in eigendom , bleef toebehooren : waarom men zulken voor 's Prinſen beſte vrienden hielt , die hem rieden , de aanbieding van Gelderland af te ſlaan , en daarentegen de oude en loffelyke Regeering deezer Landen te handhaaven. ”

Goes

Middelburg verklaart zig niet duidelyk.

Gevoelen van Zierikzee,

(z) Lettre du Prince d'Orange dans SAMSON Hiſt. de Guill. III. Tom. III. p. 364.

Goes was volkomenlyk in 't gevoelen van Zierikzee, en herhaalde dezelfde redenen, daarbyvoegende „ dat de bloote titel van Hertog 1675.
 „ of Graaf den Prinse geen meer gezags ge- Goes,
 „ ven kon, dan hy reeds hadt; dat de ingeze-
 „ tenen, onder den zoeten naam van *Vryheid*,
 „ ook veel meer tot de gemeene lasten zou-
 „ den willen opbrengen, dan zy, onder ee-
 „ nen Oppervorst, zouden willen doen; ge-
 „ lyk de voorige tyden geleerd hebben; dat
 „ Gelderland, voorgaande, de andere Gewes-
 „ ten zou schynen te trekken, om zig, insge-
 „ lyks, te begeeven onder eene eenhoofdige
 „ Regeering; doch dat dit niet zou kunnen
 „ geschieden, zonder veel onrust te veroor-
 „ zaaken: dat het ook eene ondankbaarheid
 „ jegens God zyn zou, zulk eene Regeering
 „ te veranderen, die nu, door de oudheid en
 „ door 's Hemels zegen, zo zeer bekrachtigd
 „ was.” Thoolen, daarentegen, prees Gel- Thool-
 „ derland „ over 't aanbieden der hooge Regee- len,
 „ ringe aan den Prinse, als een blyk van er-
 „ kentenys zyner uitsteekende verdiensten, en
 „ van zorg voor de veiligheid van 't Gewest
 „ in het toekomende. Ook raakte deeze op-
 „ dragt der Unie niet, alzo Gelderland moest
 „ aangemerkt worden, als een overwonnen
 „ Gewest. De andere Gewesten hadden, der-
 „ halve, geene reden, om zig te stooten, aan
 „ 't gene Gelderland gedaan hadt, en Thoo-
 „ len zou den Prins wel kunnen raaden, tot
 „ het aanvaarden der opgedraagen' Hoog-
 „ heid.” Doch op dit *avis* van Thoolen werdt,
 „ door sommigen, aangemerkt, dat Gelderland
 „ niet kon gehouden worden voor een overwon-

1675. „Prinse, op de vaste en gezegende gronden
 „der tegenwoordige wyze van Regeeringe,
 „nooit ophouden, maar eeuwig duuren zou-
 „den.” Wyders, riedt men hem „de aan-
 „bieding der hooge Regeeringe van Gelder-
 „land af te slaan, naar het loffelyk voorbeeld
 „van Gideon, wien Izraël, door hem, uit de
 „slaaverny der Midianiten, verlost, diergelyk
 „eene aanbieding gedaan hadt (b).”

XXI.
 De Prins
 wyst de
 hooge
 Overheid
 van Gel-
 derland
 van de
 hand.

Midlerwyl, was zyne Hoogheid, ziende de
 voornaamste Steden van Holland neigen, om
 hem het aanvaarden der opperste magt van
 Gelderland te ontraaden, en bespeurende, dat
 men argwaan hadt begonnen op te vatten, te-
 gen zynen persoon en inzigten, op den vyf-
 tienden van Sprokkelmaand, reeds vertrokken
 naar Arnhem, met oogmerk om de aangeboo-
 den' waardigheid van de hand te wyzen, en
 de Regeering van 't Gewest te herstellen. De
 Raadpensionaris Fagel verzelde hem. De Rid-
 derschap en Steden van 't Gewest, hier, te-
 gen den twintigsten, byeengekomen zynde, be-
 dankte de Prins hun hertelyk, voor het blyk van
 agting en vertrouwen, welk zy hem getoond
 hadden, in de aanbieding van het Hertogdom
 en Graaffchap: waarna hy dezelve, heufche-
 lyk, afwees. Doch 't Erfstadhouder-Kapitein-
 en Admiraal-Generaalschap, welk hem, den
 volgenden dag, opgedraagen werdt, aanvaard-
 de hy, dankelyk. Hy herstelde, hierop, het
 Geregts-hof van Gelder, nam zitting op de Rol-
 le, en bragt, daarna, de Regeering der Provin-
 cie

Hy her-
 stelt de
 Regee-
 ring van

(b) Nouv. Zeil. 12. 14. 15. 16 Febr. 1675. bl. 30, 81, 82,
 87, 91. Tweejaar. Geschied. bl. 423-431.

cie en der byzondere Steden in eene nieuwe 1675.
 en geregelde Orde. „ De Raaden, Burgemees-
 „ ters en Schepens zouden, voortaan, aange- dit Ge-
 „ steld worden door den Erfstadhouder, in de west,
 „ meeste Steden, gelyk Nieuwmegen, Bom-
 „ mel, Zutfen, Doesburg, Deutchem, Lo-
 „ chem, Grol, Arnhem, Harderwyk, Wage-
 „ ningen, Hattum en Elburg, voor den tyd
 „ van drie jaaren; in Tiel alleen, voor den
 „ tyd van een jaar. De Gemeensluiden, te
 „ Nieuwmegen, Bommel, Zutfen, Doesburg,
 „ Arnhem en Harderwyk, zouden voor hun
 „ leeven dienen: doch de openvallende plaat-
 „ sen ook vervuld worden, door den Erfstad-
 „ houder. Alle deeze aanstellingen zouden
 „ geschieden, zonder voorgaande benoeming.
 „ De andere Ampten, als het Burggraaffschap
 „ des Ryks van Nieuwmegen, de Landdrost-
 „ schappen van Zutfen en de Veluwe, de
 „ Amptmanschappen, Rigter- en Scholtamp-
 „ ten en diergelyken, die, te vooren, niet
 „ door de Stadhouders alleen, begeven waren,
 „ zouden, voortaan, alleen en zonder voor-
 „ afgaande benoeming, door den Erfstadhou-
 „ der, begeven worden. Ook zou hy de Sek-
 „ retarissen der Kwartieren en der Steden
 „ aanstellen. De begeving der buitenland-
 „ sche Kommisfien in de Generaliteits-Kolle-
 „ gien en in de Oost- en Westindische Maat-
 „ schappyen zou, insgelyks, aan den Erfstad-
 „ houder staan: die ook de volstreckte bestel-
 „ ling over de Krygsmagt der Provincie, en
 „ de beslissing der geschillen tuschen de Le-
 „ den en Kwartieren hebben zou.” In gevol-
 ge van dit Reglement, werdt de Regeering

1675.
 ———
 en in
 Overys-
 sel.

van Gelderland gesteld door zyne Hoogheid, die, kort hierop, ten zelfden einde, naar Overysfel vertrok. Hier, werdt, na 't stellen der Wethouderen in de Steden, den tweeden van Lentemaand, insgelyks, een Reglement op de Regeering vastgesteld, volgens welk „ de „ Wethouderschap in de Steden Deventer, „ Kampen, Zwol, Hasfelt en Steenwyk, jaar- „ lyks, verkooren zou worden door de Ge- „ meentsluiden, in elke Stad; welke Gemeents- „ luiden, voor de verkiezing der Wethouderen, „ hun eigen getal zouden moeten vol maaken. „ Doch de Erftadhouder in der tyd zou het „ regt hebben om de keuze, zo van Gemeents- „ luiden als van Wethouders, goed te keuren „ of te verwerpen; en, in 't laatste geval, „ zelf anderen mogen aanstellen. In de an- „ dere Stedekens der Provincie, zou de Wet- „ houderfchap gekooren worden, op den ou- „ den voet. De Drostampten, Landrentmees- „ terfchappen, Ontvangerfchappen, Schout- „ fchappen en diergelyken zouden, door den „ Erftadhouder, alleen en zonder eenige be- „ noeming, begeeven worden: doch de buiten- „ landsche Kommisfien en het Griffierfchap „ der Staaten zou hy begeeven uit eene benoe- „ ming van een viertal. Eindelyk, zou de be- „ stelling over 't Krygsvolk en de besliffing der „ geschillen tusfchen de Leden, hier, ook staan „ aan den Erftadhouder (c).”

De Prins
 bedankt
 de Staa-
 ten van

Op deeze wyze, raakten de drie overheerde Gewesten, eindelyk, veel meer onderworpen aan het Stadhouderlyk gezag, dan zy, ooit te

VGO-

vooren, geweest waren: waaruit bleek, dat zy, eenigzins, als herwonnen, aangemerkt en behandeld werden. De Prins hadt, op den zelfden dag, dat hy de aanbieding van de hooge Regeering van Gelderland van de hand wees, hiervan kennis gegeven aan de Staaten van Utrecht, welke hy, tevens, bedankte, voor de blyken van agting, die zy hem, in 't geeven van hunnen raad, betoond hadden, hebbende hy, zo hy verklaarde „ met groot genoegen, „ gezien, dat zyn voorflag onder hen geen „ argwaan verwekt had, gelyk in andere Ge- „ westen, daar men hadt voorgegeven, dat „ hy, door den tegenwoordigen oorlog, niet „ dan zyne eigen' grootheid gezogt hadt (d).” Maar den Staaten van Zeeland schreef hy, den agttienden van Lentemaand, op eenen geheel anderen zin. De Staaten eerst, voor hunne genomen moeite, bedankt hebbende, verklaarde zyne Hoogheid „ dat, onaangezien zyne „ poogingen altoos gefirekt hadden, om den „ Staat te redden uit de rampen, waarin de- „ zelve, sedert vier-entwintig jaaren, verval- „ len was, en by deszelfs vryheid en voor- „ regten te bewaaren, hy, zelfs uit de *avifsen* „ van eenige Leden van Zeeland, met groote „ fmerte, hadt vernomen, dat men andere ge- „ dagten van hem hadt: waardoor, ook in de „ Gemeente, een argwaan verwekt was, als „ of hy 't op het verkrygen van de * opperste „ magt over de Landen toegelegd hadt; en „ daardoor, op het wegneemen der vryheid, „ het verbannen van den Koophandel, het „ floo-

1675.

Utrecht
voor
hunnen
raad.Zyn
ernstige
brief aan
die van
Zeeland.* Souve-
rainiteit.

(d) Zie Tweejaar. Geschied. bl. 472.

1675. van Gelderland gesteld door zyne Hoogheid, die, kort hierop, ten zelfden einde, naar Overysfel vertrok. Hier, werdt, na 't stellen der Wethouderen in de Steden, den tweeden van Lentemaand, insgelyks, een Reglement op de Regeering vastgesteld, volgens welk „ de „ Wethouderschap in de Steden Deventer, „ Kampen, Zwol, Hasfelt en Steenwyk, jaar- „ lyks, verkooren zou worden door de Gemeentsluiden, in elke Stad; welke Gemeentsluiden, voor de verkiezing der Wethouderen, hun eigen getal zouden moeten vol maaken. Doch de Erftadhouder in der tyd zou het regt hebben om de keuze, zo van Gemeentsluiden als van Wethouders, goed te keuren of te verwerpen; en, in 't laatste geval, zelf anderen mogen aanstellen. In de andere Stedekens der Provincie, zou de Wethouderschap gekooren worden, op den ouden voet. De Drostampten, Landrentmeesterschappen, Ontvangerschappen, Schoutschappen en diergelyken zouden, door den Erftadhouder, alleen en zonder eenige benoeming, begeeven worden: doch de buitenlandsche Kommisfien en het Griffierschap der Staaten zou hy begeeven uit eene benoeming van een viertal. Eindelyk, zou de bestelling over 't Krygsvolk en de beslissing der geschillen tuschen de Leden, hier, ook staan aan den Erftadhouder (c).”

De Prins
bedankt
de Staaten
van

Op deeze wyze, raakten de drie overheerde Gewesten, eindelyk, veel meer onderworpen aan het Stadhouderlyk gezag, dan zy, ooit te

VCO-

(c) Zie Tweejaar. Geschied. M 459-470.

vooren, geweest waren: waaruit bleek, dat zy, eenigzins, als herwonnen, aangemerkt en behandeld werden. De Prins hadt, op den zelfden dag, dat hy de aanbieding van de hooge Regeering van Gelderland van de hand wees, hiervan kennis gegeven aan de Staaten van Utrecht, welke hy, tevens, bedankte, voor de blyken van agting, die zy hem, in 't geeven van hunnen raad, betoond hadden, hebbende hy, zo hy verklaarde „ met groot genoeg, „ gezien, dat zyn voorslag onder hen geen „ argwaan verwekt had, gelyk in andere Ge- „ westen, daar men hadt voorgegeven, dat „ hy, door den tegenwoordigen oorlog, niet „ dan zyne eigen' grootheid gezogt hadt (d).”

Maar den Staaten van Zeeland schreef hy, den agttienden van Lentemaand, op eenen geheel anderen zin. De Staaten eerst, voor hunne genomen moeite, bedankt hebbende, verklaarde zyne Hoogheid „ dat, onaan gezien zyne „ poogingen altoos gefirekt hadden, om den „ Staat te redden uit de rampen, waarin de- „ zelve, federt vier-entwintig jaaren, verval- „ len was, en by deszelfs vryheid en voor- „ regten te bewaaren, hy, zelfs uit de *ayfers* „ van eenige Leden van Zeeland, met groote „ finerte, hadt vernomen, dat men andere ge- „ dagten van hem hadt: waardoor, ook in de „ Gemeente, een argwaan verwekt was, als „ of hy 't op het verkrygen van de * opperste „ magt over de Landen toegelegd hadt; en „ daardoor, op het wegneemen der vryheid, „ het verbannen van den Koophandel, het

1675.

Utrecht
voor
hunnen
raad.Zyn
ernstige
brief aan
die van
Zeeland.* Souve-
rainiteit.

(d) Zie Tweejaar. Geschied. bl. 472.

1675. „ floopen der Indifche Maatschappyyen, het
 „ verzwakken van 't geloove der Wifelban-
 „ ken, en het vernietigen der Schuldbrieven,
 „ loopende ten laste van de Landen. Tot wel-
 „ ke *haatelyke* en *boosaartige* vermoedens, hy,
 „ zyns weetens, nimmer eenige reden gege-
 „ ven hadt. Zy, die, voorheen, 't bewind der
 „ Regeeringe in handen gehad hadden, had-
 „ den hem willen uitsluiten van de waardig-
 „ heden, door zyne voorouders, zeer ten
 „ dienste van de Landen, bekleed; en 't gene
 „ zy hem daarvan nog als eene gunst laten
 „ wilden, derwyze, bepaald, dat hy buiten
 „ staat gesteld was, om 's Lands oorber te be-
 „ tragten naar behooren. Men hadt hem de
 „ Voorregten, die altoos aan zyne byzonde-
 „ re goederen gehegt geweest waren, gezogt
 „ te beneemen. Al wat tot zyne kleinigheid
 „ en verdrukking ter hand genomen werdt,
 „ doopte men, vast, met den naam van *voor-
 „ staan der Vryheden en Voorregten van de Lan-
 „ den*: terwyl de zogenaamde Voorstanders
 „ der Voorregten en Vryheden slegts Voor-
 „ standers van hunne eigen' grootschheid en
 „ aanzien waren, zig verheften boven hunne
 „ medeburgers, en zig, op allerlei wyzen,
 „ drongen in 't bewind, de Regeering der Ste-
 „ den schikkende naar hunnen zin, zonder
 „ veel agt te geeven op Privilegien. Hy hadt
 „ zig, daarentegen, tot het begin van den te-
 „ genwoordigen oorlog toe, alleenlyk tot ly-
 „ den en verdraagen moeten schikken; maar
 „ daarna getoond, dat hy zyn goed, eer en
 „ leeven niet te waardig hieldt, om 't Land by
 „ zyne vryheid, voorregten, koophandel, zee-

„ vaart en middelen te bewaaren. Wien kon
„ vergeeten zyn, hoe zeer veele Regenten,
„ toen 't, in den jaare 1672, aankwam, op
„ voortaan van de Vryheid en den Gods-
„ dienst met goed en bloed; beslooten en ge-
„ tragt hadden, op zeer schandelyke voor-
„ waarden, te verdraagen met den vyand, en
„ hoe zy, die meest gefnoefd hadden van
„ 't voortaan der Vryheid, de voorbaarig-
„ sten waren geweest, om een Verdrag te slui-
„ ten, waardoor Godsdienst, Vryheid, Voor-
„ regten en alles, op eens, verlooren geweest
„ zouden-zyn? Wien was onbekend, hoe hy,
„ zig verlaatende op de gunst des Almagtigen,
„ deeze schandelyke onderhandeling, zo veel
„ in hem ware, hadt tegengesproken en belet,
„ schoon hy, door 't aanhouden van den oor-
„ log, in zyne eigen' goederen, voor zo ver
„ dezelve in andere Landen gelegen waren,
„ meer leedt, dan iemant van 's Lands inge-
„ zetenen. Elk wist, dat, toen de vyand,
„ daarna, onder de voorwaarden der Vrede,
„ wilde doen stellen, dat hem de opperste magt
„ der Landen zou afgestaan worden, hy zig
„ even sterk gekant hadt, tegen zulk eene Vre-
„ de. 't Was, daarenboven, openbaar, hoe
„ hy, in den jaare 1672, toen de Burgery,
„ misnoegd op haare Regenten, dezelve allen
„ veranderd wilde hebben, zyn best gedaan
„ hadt, om de gereezen' onlusten te stillen,
„ zonder zig te willen bedienen van deeze ge-
„ legenheid, om meerder gezag te verkrygen,
„ 't welk hem, anders, zeer ligt te doen ge-
„ weest zou zyn. Zou hy de Souverainiteit
„ dan nu zoeken; daar hy ze afgeslaagen hadt,
„ toent-

1675. „ toen ze hem aangeboden werdt, en geen
 „ meerder gezag begeerd, toen hy 't, ligte-
 „ lyk, verkrygen kon? Zo hy, door het aan-
 „ neemen der Souverainiteit van Gelderland;
 „ de andere Gewesten hadt willen opwekken,
 „ om hem diergelyke opdragt te doen; kon hy
 „ ze, immers, aanvaard hebben, zonder de
 „ Staaten, deswege, vooraf, te raadpleegen.
 „ Hy wenschte, hierom, wel te weeten, wel-
 „ ke daad hy, onwetende, begaan mogt heb-
 „ ben, waardoor hy zulk een' argwaan ver-
 „ wekt hadt. De Leden hadden hem dienst
 „ gedaan, met hem te raaden naar hunne
 „ waare meening, en hunnen raad met rede-
 „ nen te bekleeden; maar hy beklaagde zig
 „ alleen, dat men hem, by 's Lands goede
 „ ingezetenen, bezwaard hadt, met haately-
 „ ke vermoedens. Immers, hadt hy de aan-
 „ bieding der Gelderschen, zonder aarzelen,
 „ en eer hy den brief der Sraaten van Zec-
 „ land ontvangen hadt, van de hand gewee-
 „ zen, onaangezien hy, tot het tegendeel, ge-
 „ raaden was, door zeer veele Leden der an-
 „ dere Gewesten. Ook hadt hy nooit genegen-
 „ heid tot zulke waardigheden gehad: en hy
 „ kon den Staaten verzekeren, dat zyn afkeer
 „ daarvan nimmer veranderen zou. Voorts,
 „ twyfelde hy, of 't voorbeeld van Gideon
 „ wel genoeg op hem paste. 't Ware, zeker,
 „ te wenschen, dat al het volk zig zo gedroe-
 „ ge, dat het den naam van *Gods Volk*, met
 „ regt, draagen mogt. Maar men hadt,
 „ voorheen, doen zien, dat men op die *er-
 „ fenis des Heeren* zo veel staats niet maakte,
 „ toen men kon goedvinden, de drie Gewes-

„ ten,

„ ten, die nu zo gelukkiglyk tot het Verbond
„ herbragt waren, over te geeven aan eenen
„ vyand, die een' Godsdienst beleedt, frydig
„ met den waaren Hervormden: minder zwaar-
„ righeid maakende in zulk een' afftand, dan
„ men nu argwaan hadt opgevat tegen hem,
„ om dat Gelderland hem de waardigheid van
„ Hertog en Graave wilde opdraagen, onder
„ beding, dat hy dit Gewest by de Unie be-
„ waaren zou. Uit zulk een gedrag, mogt
„ men veeleer dugten, dat eens zou konnen
„ bewaarheid worden, 't gene Gods Woord
„ van 't Huis Gideons getuigde, *dat, naamlyk,*
„ *de kinderen Izraels niet dagten aan den*
„ *Heere hunnen God, die ze gered hadt van de*
„ *hand aller hunner vyanden van rondsomme, en*
„ *dat zy geene weldaadigheid deden by den Hui-*
„ *ze Jerubaals, dat is Gideons, naar al het goed,*
„ *dat hy by Izrael gedaan hadt:* te meer, om
„ dat hy, hiervan, ten aanzien van de dien-
„ ften zyner voorouderen, ook in Zeeland,
„ zulke leevende blyken ondervonden hadt.
„ Doch hy hoopte, liever, dat God zyne goe-
„ de inzigten verder zegenen zou; en dat de
„ kwalykgezinden, door den tyd, genezen
„ zouden worden van de verkeerde indruk-
„ fels, welken zy opgevat hadden: terwyl de
„ genegenheid, die verscheiden' goede Re-
„ genten en veele goede ingezetenen hem toe-
„ droegen, hem nooit zou doen verslappen,
„ in den yver, om den Staat wel te doen.
„ Op alles hadt hy zig wat breeder moeten
„ uitlaaten, om dat hy bevonden hadt, dat
„ beide de brief en het besluit der Staaten van
„ Zeeland, met de verschillende gevoelens der
„ Le-

1675. „ Leden, door den druk, gemeen gemaakt
 „ waren, en aan kwalykgezinden gelegenheid
 „ gaven, om 't volk in te boezemen, dat zelfs
 „ eenige Regenten argwaan tegen hem hadden
 „ opgenomen (e).”

De Staa-
 ten van
 Holland
 verbie-
 den te
 zeggen
 of te
 fchry-
 ven, dat
 de Prins
 naar de
 Souve-
 rainiteit
 stondt.

's Prinzen brief werdt ook gedrukt, en open-
 lyk verkogt. Doch sommigen werden, door
 den zelve, geheel tegen 't oogmerk van zy-
 ne Hoogheid, versterkt in de gedagten, dat
 hy naar de opperste magt gestaan hadt (f):
 't welk zo ver ging, dat men 't der Gemeente,
 by monde en geschrifte, meer en meer, in-
 drukte; waarom, by de Staaten van Holland,
 eerlang, ernstelyk en op straffe des doods, ver-
 booden werdt, te zeggen of te fchryven, dat
 zyne Hoogheid stondt naar de Souverainiteit:
 alzo zy zulke gerugten hielden te strekken tot
 oproer, en om de Gemeente onlustig te ma-
 ken in het draagen der lasten, welken zy ge-
 noodzaak waren haar op te leggen (g): welk
 verbod den luiden den mond snoerde.

Aanmer-
 kingen
 van Tem-
 ple, over
 de op-
 dragt der
 opperste
 magt van
 Gelder-
 land aan
 den Prin-
 se.

De Ridder Temple, die zig, ten deezen
 tyde, in den Haage, ophieldt, verhaalt „ dat
 „ sommigen, uit het werk van Gelderland, in
 „ der daad opmaakten, dat de Prins Staatzug-
 „ tig was, en op de oppermagt der andere Ge-
 „ westen toelei; dat anderen oordeelden, dat
 „ zyne jonge Raadsluiden hem diergelyke ge-
 „ dagten in 't hoofd gebragt hadden, en dat
 „ 'er, eindelyk, ook waren, die meenden, dat
 „ de

(e) Zie Tweejaar. Geschied. II. 473-478.

(f) Ges. br. Aant. van dezen tyd. P. A. SAMSON Hist. de
 Guilt. II. Tom. III. p. 371, 414. 416.

(g) Zie Groot-Plakaat. III. Deel, II. 524. Tweejaar. Ge-
 schied. II. 716.

„ de Prins de Staaten slegts hadt willen pol-
 „ sen, en zelfs de eer behouden van hunne
 „ aanbiedingen afgeslaagen te hebben.” Hy
 „ voegt 'er by „dat het eerste vierkant streedt,
 „ met het openbaar gedrag en de geduurige
 „ betuigingen van den Prinse, die de Souve-
 „ rainiteit, hem door Frankryk aangeboden,
 „ afgeslaagen hadt, en altoos verklaarde, dat
 „ een souverain Vorst 's Lands Koophandel
 „ en te gelyk de grootheid en 't vermogen van
 „ den Staat bederven zou. Dat het ook geene
 „ jonge Raadsluiden alleen waren, die den
 „ Prins hadden geraaden, de opperste magt
 „ over Gelderland te aanvaarden: dat nie-
 „ mant twyfelde, of de Raadpensionaris Fa-
 „ gel hadt 'er in bewilligd: en dat Beverningk
 „ zelf hem gezeid hadt, dat hy den Prinse
 „ hadt geraaden het Hertogdom van Gelder
 „ te aanvaarden. Zyns oordeels, moest dit
 „ werk, voornaamlyk, toegeschreeven wor-
 „ den aan de Geldersche Edelen; die, op dee-
 „ ze wyze, hun Hof zогten te maaken by
 „ den Prinse, om tot krygs- en andere bedie-
 „ ningen bevorderd te worden. *Doch, belluit*
 „ *hy, of de Prins dit met oogluikinge aanzag,*
 „ *of zelf, of, door zyne vrienden, de zaak be-*
 „ *vorderde, en met hoedanige instructien of oog-*
 „ *merk, kan ik niet zeggen (h).*” Naderhand,
 heeft men, noch in Gelderland noch in eenig
 ander Gewest, gesproken van opdragt der
 hoogste magt aan den Prinse van Oranje.

In Sprokkelmaand deezes jaars, was de jon- Prins
 ge Prins, Henrik Kasimir, aangesteld, tot Erf- Hendrik
 stad- Kasimir
 wordt

(h) TEMPLE MEMOR. bl. 366-369.

1675. stadhouder van Groningen en de Ommelanden en van het Landschap Drente, door de Staaten van beide deeze gewesten (*i*).

Erffstadhouder van Groningen en Drente.

XXII. Voorbereidsels tot de algemeene Vredehandeling.

Na 't eindigen van den jongsten veldtogt, begon men, gelyk wy, te vooren, zagen, ernstiger dan voorheen, te spreken van vrede. Frankryk zelf werdt den oorlog moede, bedugt, zo men meende, voor eenen opstand onder 't gemeen, wanneer de Bondgenooten, gelyk 't voorneemen was, een' inval in 't Ryk zouden doen (*k*). En deeze kommer was niet ongegrond. Frankryk stak, thans, vol misnoegden, over de zwaare lasten, die de oorlog veroorzaakte. In Gras- en Hooimaand des voorleeden jaars, hadden die van Guienne, Languedoc, Dauphiné en Provence, zig onderling verbonden hebbende tot handhaaving hunner oude Privilegien; met welken, zy 't opleggen van veele nieuwe lasten hielden te stryden; een Verbond geslooten, met de staaten en met de Kroone van Spanje; waarby hun bescherming en onderstand beloofd werdt (*l*). En in deezen jaare, ontfonden 'er verscheiden' gevaarlyke opschuddingen, te Bourdeaux, te Nantes, te Rennes, en op verscheiden andere Plaatsen van Frankryk: waarover de Koning, eerlang, eene zwaare straf oefende (*m*). 't Was dan geen wonder, dat hy vrede zocht. Midlerwyl, hadden de Staaten Breda tot handelplaats afgewezen; doch daarna Hamburg,

en

(*i*) Tweejaar. Geschied. bl. 478.

(*k*) TEMPLE MEMOR. bl. 361.

(*l*) Secr. Resol. Holl. 20 July 1675. III Deel, bl. 463. DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. 1 p. 277.

(*m*) Tweejaar. Geschied. bl. 575-583, 709, 777.

en wat laater, Meurs, welk onzijdig verklaard was, voorgeslaagen. Maar Lodewyk de XIV. hieldt deeze Plaats onveilig, als gelegen in het Duiſche Ryk, en den Prinſe van Oranje toebehoorende. Van de zyde van Groot-Britanje, werdt toen Nieuwmegen voorgesteld: waarin beide Frankryk en de Staaten, en eerlang ook de overige Bondgenooten genoegten namen (n). Men tradt, terſond, tot het benoemen van Gevolmagtigden, om over de Vrede te handelen. Frankryk ſchikte, tot dit werk, den Hertog van Vitry, in wiens plaats, nochtans, daarna, de Maarſchalk d' Estrades kwam, benevens de Heeren Colbert en *Joan Antoni de Mêmes, Graave d' Ayaux*. Der Staaten Gevolmagtigden waren dezelfden, die tot de Keulſche handeling benoemd waren geweest, te weeten, van Beverningk, Odyk, van Haren en Ysbrands. De Koning van Groot-Britanje, als bemiddelaar der Vrede, magtigde *John Berkeley*, den Ridder Temple en Lionel Jenkins. Doch daar verliep nog een geruime tyd, eer men in onderhandeling tradt. Frankryk wilde zyne Gevolmagtigden niet afzenden, voor men Prins Willem van Furftemberg in vryheid geſteld, en 't geld, te Keulen aangehouden, te rug gegeven hadt. Ook ſtonden Koning Lodewyk en de Zweeden ſterk, op het ſluiten eener wapenſchorfinge. Doch geen van deeze voorafgaande punten konden, door de Bondgenooten, ingewilligd worden (o).

1675
Nieuwmegen wordt tot handelplaats vastgeſteld.

Ter-

(n) Actes de la Paix de Nimég. Tom. I. p. 10, 15.

(o) Actes de la Paix de Nimég. Tom. I. p. 21, 36. Tweede-
nar. Geſchied. bl. 390, 391, 407-412, 545. TEMPLE MEMOIR
No. 378-381.

1675.

De Prins van Oranje krygt de Kinderpokjes. Doch herstelt er, gelukkiglyk, van.

Terwyl de hoop tot vrede nog flauw was, bereidde men zig, wederzydsch, tot den veldtocht. Doch alle zaaken van gewigt bleeven, met den aanvang van Grasmaand, zo goed als stilstaan, ter gelegenheid van de onpafelykheid des Prinzen van Oranje, die, ten deezen tyde, de Kinderpokjes kreeg, welken zynen Vader, omtrent in gelyken ouderdom, doodelyk geweest waren. Doch de Zoon herstelde zo spoedig en gelukkig, dat hy, den negentienden, reeds wederom in 't openbaar verscheen. Tot lof van den Heere *Willem Bentink*, Drosfaard van Lingen en Kamerheer van zyne Hoogheid, wordt aangemerkt, dat hy, nacht en dag, by 't bedde van den zieken, was, hem alles, wat hy begeerde, met eigen' hand, aanreikende, tot zo verre, dat zyne Hoogheid, naderhand, verklaarde „niet te weeten, of Bentink geslaapen hadt of niet; maar wel, dat hy, in zestien etmaalen, niet hadt geroepen, zonder, „door deezen trouwen dienaar, vaardiglyk, „beantwoord te worden.” Doch de Prins was naauwlyks hersteld, of Bentink storte in de zelfde ziekte, en genas, met veel grooter gevaar, schoon spoedig genoeg, om zyne Hoogheid nog wederom te verzellen in 't Leger (p). De Prins kreeg, hierom, en uit andere oorzaken, zo groot eene agting voor deezen Heere, dat hy hem, schoon buiten Holland gebooren, in 't volgende jaar, zelfs voor den *Heere van Voorfchooten*, dien men gaarne den voorrang gegeven hadt, in de Orde der Ridderfchap beschryven deedt (q).

De

(p) TEMPLE MEMOR. bl. 373 enz. Tweejaar. Geschied. II 564.

(q) Uit versch. Resol. en Stukken, de Ridderfchap betreffende.

De Koning van Frankryk begaf zig, in Bloei-
 maand, naar t Leger, over welk hy den Prins
 van Condé het opperbevel hadt opgedraagen.
 Twee anderē vliegende Fransche Legers ston-
 den onder Crequi en des Humieres. In Len-
 temaand te vooren, hadt de Graaf d'Estrades,
 die, kort hierna, tot Maarschalk van Frank-
 ryk, verheeven werdt, zig meester gemaakt
 van het Kasteel van Luik. Crequi bemagtigde
 Dinant, op het einde van Bloei maand. Hui-
 ging, weinige dagen laater, overaan den Mark-
 graave van Rochefort. Een ander gedeelte van
 Condés Leger was, midlerwyl, gezonden om
 Limburg aan te tasten. De Prins van Oranje
 maakte, terstond, zyn werk, om deeze Stad
 te ontzetten. t Leger der Staaten, te Roozen-
 daal verzameld zynde, was, van daar, opge-
 broken en getoogen naar Duffel. Het Spaan-
 sche Leger, hieromtrent, byeengebragt, door
*Karel de Gurrea d'Arragon en de Borgia, Hertog-
 ge van Villa Hermosa*, die den Graave van Mon-
 terei, onlangs, opgevolgd was, in de Land-
 voogdye der Spaansche Nederlanden (r), was,
 midlerwyl, ook in beweeging geraakt. De
 Prins van Oranje, voorttrekkende tot ontzet
 van Limburg, was reeds by Mulheim over de
 Roer gekomen, toen hy vernam, dat de Stad
 zig, zes dagen na het openen der Loopgraa-
 ven, op den een-entwintigsten van Zomer-
 maand, overgegeven hadt aan den Hertoge
 van Enguien, die zig, daarna, wederom voeg-
 de by den Prins van Condé, en met hem Bra-
 bant introk. Oranje volgde het Fransche Le-

1675.

XXIII.
 Opening
 van den
 veldtogt.

De Fran-
 schen be-
 magtigen
 Limburg.

ger 3

(r) Tweejaar. Geschied. bl. 511, 512.

1575. ger, trekkende, by Roermonde, over de Maaze, en voorts na den kant van Diest. De Legers naderden elkanderen, tot op twee mylen, en 't s'cheen tot eenen slag te zullen komen: doch Condé schuwde dien: en 't jaargetyde verliep, zonder dat 'er iet van belang meer voorviel. De Legers vergenoegden zig, met agt geeven op elkanders bewegingen, en elkanderen het aantasten en veroveren van Steden te beletten. Nogtans, gelukte het den Prinsse van Oranje, Binch in te neemen, op den een-endertigsten van Oogstmaand. De Stad werdt, terstond, geslegt; doch, door de Franschen, wat laater, wederom bezet en versterkt. De Franschen deden, dit jaar, twee invallen in 't Land van Waas, daar zy rykelyken buit maakten. De onzen wierpen, in Herfstmaand, bezetting in de Stad Hasfelt, in Luickerland, waarna de wederzydsche Legers de Winterkwartieren betrokken (s).

Oranje
neemt
Binch in.

XXIV. 't Geweld des algemeenen oorlogs hadt zig, dit jaar, meest aan andere oorden vertoond. Het Keizerlyk Leger onder den Graave van Montécuculi, Philipsburg dreigende te belegeren, werdt over den Ryn tegengetrokken, door den Markgraave de Turenne, die, eenige Plaatsen hebbende ingenomen, zig op den oever dier Riviere nederfloeg. De twee Legers deden hier elkanderen veel schade, door 't hinderen van den toevoer. Turenne, eerst voortgetrokken tot by Saltsbach, werdt, van eene hoogte, op welke de Keizerschen gelegerd

Turenne
sheuvelt.

(s) Tweejaar. Geschied. bl. 556, 567, 570, 617-630, 719, 726, 774. TEMPLE Minor. bl. 332, 392.

gerd waren, door eenen Kanonkogel, die, iemand den arm weggenomen hebbende, hem tegen de borst stuitte, zo fel getroffen, dat hy 't, terftond, bestierf (t). De Koning van Frankryk verloor aan hem eenen zyner bekwaamste Legerhoofden. Ook verwekte zyn dood, die op den zeven-entwintigften van Hooimaand voorviel, zo veele ontfeltenis in 't Fransche Leger, dat het, terftond daarna, over den Ryn te rug toog. Montecuculi volgde den vyand op de hielen, viel hem in de agterhoede, en floeg hem een goed deel volks af. Sedert, vielen 'er verscheiden' schutgevegten voor, tusfchen de Keizerfchen en Franschen, met wederzydsch nadeel. De Hertog van Lotharingen en George Willem, Hertog van Brunswyk-Lunenburg, in 't begin van Oogstmaand, te Straatsburg, over den Ryn, getrokken zynde, floegen 't beleg voor Trier. Crequi, gekomen om de Stad te ontzetten, werdt geheellyk geslaagen. Trier stondt het beleg, eenne geheele maand, door, en ging, niet voor den zesden van Herfstmaand, over, by verdrag. Condé, 't gebied over 't Leger van Turenne op zig genomen hebbende, hadt Montecuculi, kort te vooren, genoodzaakt, 't beleg van Hagenau op te breeken: ook werdt de Markgraaf van Baden-Durlach, wat laater, gedwongen, de Stad Sabern, die hy belegerd hadt, te verlaten (u).

De

(t) TEMPLER MEMOR. bl. 390.

(u) FREQUERES MEMOIR. Hist & Milit. Tom. II p. 39. D'ARIST. Journal de Louis XIV. p. CXXI. Tweejaar. Geschied. bl. 558, 561, 563, 632-641, 660, 667-703, 729, 733. TAMER MEMOR. bl. 393-396.

1675. De Graaf van Schomberg, die 't Franfche Leger in Rousfillon geboodt, overmeesterde

XXV. **Krygsbedryven in Rousfillon en in Sicilie.** aldaar verſcheiden' Plaatsen, en onder anderen Bellegarde, welk hem, den dertigften van Hooimaand, in handen viel (v).

Ook liep het Krygsgeluk den Franſchen, in Sicilie, mede. De Spaanfchen hadden 't beleg geſlaagen voor Meſſina, en de Stad, door honger en elende, tot op 't uiterſte gebragt, toen 'er ontzet van Frankryk kwam, onder den Hertoge van Vivonne, die, eerlang, den eed van getrouwheid, in den naam van den Koning, zynen meester, van de ingezetenen ontving. De Stad Augusta in Sicilie werdt, in Herſtmaand, ook veroverd door de Franſchen. De Prins van Monte Sarchio, wat laater, afgevaaren van Napels naar Meſſina, geraakte in gevegt met de Franſchen, welk geſcheiden werdt, door eenen hevigen ſtorm, waarby de laaſten verſcheiden' ſchepen verlooren (w).

XXVI. **De Zweedſche Landen.** De Zweedſche Gezanten waren, te Weenen en in den Haage, nog bezig om tot vrede te raaden, toen het Koningklyk Leger, welk, ſedert eenigen tyd, onder den Generaal, Karel Guſtaaf Wrangel, verzameld was, den derten van Louwmaand, optrok, in Marks Land viel, en zig van verſcheiden' Brandenburgſche Plaatsen, zelfs tot dicht aan Berlyn toe, meester maakte. Daarna, trok Wrangel in Agter Pomeran, alwaar de meeste Plaatsen zig aan hem onderwierpen. Karel de XI. floot, ten zelfden tyde, een Verbond met den Hertoge van

(v) Tweejaar. Geſchied. II. 652, 712.

(w) Tweejaar. Geſchied. II. 518, 583, 653, 712, 743, 745, 746.

van Holstein, met den Hertoge van Brunswyk-Lunenburg te Hanover, en met den Keurvorst van Beieren. De Keurvorst van Brandenburg, daarentegen, in Lentemaand, te Kleeve, een mondgesprek gehouden hebbende met den Prins van Oranje, begaf zig, in Bloemaand, in persoon naar den Haage, en bewoog de Staaten, ligtelyk, om Zweeden den oorlog te verklaren, 't welk, op den vyftienden van Zomermaand, geschiedde (x). Hierop volgde eene Oorlogsverklaaring van Zweeden aan de Staaten, gedagtekend den zesden van Hooimaand. De goederen der ingezetenen van den Staat werden in beslag genomen, in Zweeden. Waartegen te Amsterdam een bevel uitkwam, om de Zweedsche goederen, aldaar, ook op te geeven ter Sekretarye (y). Midlerwyl, was de Keurvorst van Brandenburg, met een aanzienlyk Leger, opgetrokken tegen Wrangel, en 't was hem gelukt, drie Zweedsche posten op de Havel te veroveren. Ook bemagtigde hy de Stad Ratenauw; tastte, daarna, het Zweedsche Leger, welk hieromtrent lag, aan, op den agt-entwintigsten van Zomermaand, en behaalde 'er eene volkomen overwinning op. De Staaten hielden enen plegtigen dankdag, over deeze zeege. De Keurvorst, zyne overwinning vervolgende, rukte voort in Mecklenburg, en regt op Wismar aan, omtrent welke Stad, hy zig nederfloeg. De Koning van Deenemarke, insgelyks in de wapenen geraakt zynde, hadt den Hertog van Holstein gedwon-

1675.

De Staaten ver-
klaaren den oor-
log aan Zwee-
den.

De Branden-
burgschen be-
haalen merkely-
ke voordeelen
op de Zwee-
den.

De Staaten voe-
gen eenige
schepen

(x) Zie Tweejaar. Geschied. bl. 607.

(y) Zie Tweejaar. Geschied. bl. 703, 704.

1675. gen, van het Verbond, met Zweeden gemaakt, aftegaan. Ook bragt hy eenige fchepen in zee, waarby de Staaten eenigen anderen voegden, onder den Kommandeur Binkes. Deenemarke verklaarde Zweeden den oorlog, op den tweeden van Herfstmaand. Rostok werdt, eerlang, bezet by de Deenen. De Brandenburgfchen veroverden Wallin, stormenderhand; doch werden, wat laater, genoodzaakt, 't beleg voor Karelftad op te breeken. De Bifchop van Munfter, ook, voor eenigen tyd, met den Keizer (x), en federt met Spanje en met de Staaten (a), in Verbond getreden zynde, hadt een Leger verzameld, welk, met eenige Brandenburgfche troepen vereenigd, in Breemen viel, en verfcheiden' Plaatsen bemagtigde. Joan Fredrik, Hertog van Brunswyk-Lunenbug te Hannover, verliet, omtrent deezen tyd, het Verbond met Zweeden, en trof een Verdrag met Deenemarke, Brandenburg en Munfter, waarby hy beloofde, in den tegenwoordigen oorlog tegen Zweeden, onzydig te zullen blyven (b). Doch hy floot, daarna, een byzonder verdedigend Verbond met den Bifchop van Munfter (c): in gevolg van welk, hy, eerlang, ook deel nam in den oorlog tegen Zweeden. De ftaat der zaaken tufchen Zweeden en Brandenburg veranderde zeer ten voordeele van den laaftten, tegen 't einde van den veldtogt (d).
De

(x) Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 258.

(a) Tweejaar. Gefchied. bl. 717. Du MONT Corps Dipl. Tom. VII. P. I. p. 308.

(b) Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 305, 306.

(c) Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 310.

(d) Tweejaar. Gefch. bl. 482, 495-510, 529, 544, 606, 647, 650, 660, 705, 709, 733-743.

De Keurvorst veroverde Wolgast. De Decenen bemagtigden Wismar en Ribnits: en Karelstad werdt, in 't begin des volgenden jaars, veroverd door de Bondgenooten, die egter, kort te vooren, 't beleg van Stade hadden moeten opbreken (e). 1675.

Holland en Friesland, die zo veel te draagen hadden in de lasten des oorlogs, werden, in Slagtmaand, bezogt, met eenen gevaarlyken Watersnood, veroorzaakt door eenen noordwestelyken storm, die, des nagts tusschen den vierden en vyfden, opstak. 't Water, ingevallen by de Helder, rukte een stuk van Huisduinnen af, al 't Land tusschen Wieringen en de Zype overstroomende. By Hoorn, ging de zeedyk door, waardoor verscheiden dorpen onderliepen. Ook braken 'er gaten in den dyk tusschen Muiden en Naarden, die, toen de Franfchen hier nog lagen, zeer omgewroet was. Te Amsterdam, stondt het water tot aan de waage op den dam, en spoelde over den nieuwen dyk. De Ydyk, tusschen Haarlem en deeze Stad, bezweek, omtrent het Huis ter Hart. Het doorgaan van den S. Aagtendyk zette een groot deel van Waterland onder. In Friesland en in Overysfel, werdt ook veel schade geleeden, door het doorbreken der dyken (f).

Op den agtsten van Sprokkelmaand, was, te Leiden, het eerste eeuwfeest der oprigtighe van 's Lands Hooge Schoole aldaar, plegtiglyk, gevierd, in de tegenwoordigheid des Prin-

XXVII.
Watersnood, in Holland en Friesland.

Eeuwfeest der Hooge Schoole te Leiden.

(e) Tweejaar. Geschied. bl. 765-774. Memoires de Brandeb. p. 142-141.

(f) Tweejaar. Geschied. bl. 780.

1675. Prinzen van Oranje, die zig, met een jacht, van Zuilestein, derwaards hadt doen brengen (g).

Dood der Prinsesse Weduwe van Oranje. De Prinses Weduwe van Fredrik Henrik overleedt, in den Haage, op den agtsten van Oogstmaand, in den ouderdom van drie- en-zeventig jaaren (h). *Zy was, schryft Temple, eene vrouw van zulk een groot verstand, als ik 'er immer eene gekend heb.* Ook roemt hy haar, over haare spaarzaame en deftige hofhouding (i). Doch alle haare tydgenooten hebben zo gunstig niet van haar geoordeeld. Iemant, die, naar zyn eigen getuigenis, bekend was voor een' vriend en dienaar van het huis van Oranje (k), heeft zelfs durven schryven „ dat de Prinses Weduwe van zulk eenen „ werkzaam aart was, dat zy liever kwaad „ gedaan zou hebben dan ledig geweest zyn, „ en dat, als zy maar meesteres blyven kon, „ het haar om 't even was, wie 'er door ver- „ ongelykt wierdt (l).”

De Hertog van Lotharingen sterft. De Hertog van Lotharingen, die twee jaaren ouder was, overleefde haar omtrent zes weken, stervende, midden in 't gewoel der wapenen, op den agttienden van Herfstmaand. Hy liet het recht op zyne verlooren' goederen zynen Zoon, Prins *Karel*, na: die zig hieldt aan de Verdragen, welken, onlangs, met den ouden Hertog, gemaakt waren (m). Men wil, dat hy, kort voor zynen dood, tot zulk eenen laa-

(g) Tweejaar. Geschied. bl. 420.

(h) Tweejaar. Geschied. bl. 714.

(i) TEMPLE Memor. bl. 398.

(k) Voliez Memor. de GUICHÉ Liyr. II. p. 2065

(l) Memoir. DE GOURNÉ Liyr. II. p. 208.

(m) Tweejaar. Geschied. bl. 728

laagen staat, vervallen was, dat zyn gantsche Hofstoet, in een' Edelman van de Stal, een' Kamerling en een' jongen bestondt (n). 1675.

Abraham van Wicquefort, van wien wy, XXVIII. Wicquefort wordt gevangen. hiervoor (o), gewaagd hebben, werdt, op den vyf-entwintigsten van Lentemaand, in den Haage, in hegtenis genomen, en, terstond, op de Voorpoorte van den Hove gelegd. Sommigen hebben aangetekend, dat hy gevat werdt, om dat hy de oorsprongkelyke brieven, door Howard, uit Londen, herwaards geschreeven, niet toonen kon; hebbende hy dezelve, gelyk wy te vooren gemeld hebben, ter hand gesteld aan den Engelschen Sekretaris Williamfon, en daardoor gelegenheid gegeven, tot eenig misnoegen, tusfchen den Koning van Groot-Britanje en den Prins van Oranje, zynen Neeve (p). Zeker is 't, ten minste, dat zyne Hoogheid oorzaak was, dat Wicquefort gevat werdt: hebbende den Prins den Staaten van Holland aangediend „ dat hy eenige schadelijke sreeken en geheime briefwisseling in „ syfer, beide binnens en buitens Lands, van „ Wicquefort ontdekt hadt; die ook met Engeland verstand hadt gehouden, tot nadeel „ van den Staat, en elders dingen geopenbaard, die tot eene gantsche omkeering van „ 't Land dienen konden.” De Prins hadt, hierom, geoordeeld, dat het Hof, naar vermoede, over den gevangen vonnissen moest. Ondertusfchen, maakte dit vatten veel gerugts onder de uitheemsche Staatsdienaars (q), wel.

Oorzaken zynner hegtenis.

(n) TEMPLE MEMOR. W 397.

(o) Bl. 241.

(p) BURNET Vol. I. p. 274, 275.

(q) Resol. Holl. 28 Maart 1675. W. 47.

1675.

welker sommigen oordeelden, dat men hierin het regt der volken geschonden hadt, alzo de gevangen, in den Haage, gehouden werdt voor een' Resident van den Koning van Poolen, en voor een' *Minister* der Hertogen van Brunswyk-Lunenburg. Maar de Staaten van Holland en de algemeene Staaten verstonden, dat hy, zynde een gebooren Hollander, in den jaare 1665, niet in Poolfchen dienst getreden was, dan met uitdrukkelyk voorbeding, dat hy aan het gewoonlyk Regtsgebied der Staaten zou onderworpen blyven. Hy was, daarenboven, van 't jaar 1666 af, in byzonderen eed der algemeene Staaten geweest, van welken hy, als vertaaler van geheime papieren, eene jaarlyksche wedde getrokken hadt. De Staaten van Holland hadden hem ook tot Historiefchryver van Holland aangesteld: uit al het welke men besloot, dat hy, met reden, voor 't Hof te regt gesteld was (r). Doch zyne kinderen en vrienden leverden, eerlang, twee Vertoogen in, waarby zy beweerden, „ dat hy, schoon een gebooren onderzaat der Staaten van Holland, zig het Regtsgebied „ dier Staaten hadt mogen onttrekken, en „ overgaan in dienst van uitheemsche Mogendheden; dat de Staaten hun Regtsgebied wel „ voorbehouden hadden, toen hy zig als Resident van Poolen aangaf; doch niet, toen „ hy, als Minister van de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg, erkend werdt: waaruit „ zy beslooten, dat hy, ten minste in dee-

Zyne vrienden beweerden, dat Holland geen Regtsgebied over hem heeft.

„ ZE

(r) *Uit Aant. van den Pens. Hof van .. Maart 1675. 2de Tweejaar. Geschied. bl. 530 enz.*

„ ze laatste hoedanigheid, vry was van der
 „ Staaten Regtsgebied; dat men hem, wy-
 „ ders, ontslaagen hadt van den eed, aan de
 „ Staaten gedaan, toen hy, in 't jaar 1665,
 „ Resident van Poolen werdt, en schoon hy,
 „ federt, ook den Staaten gediend hadt, en
 „ van hun beloond was, kon hy, hierom, niet
 „ geagt worden, aan hun onderworpen te zyn;
 „ maar alleen aan zyne uitheemschen Meesters;
 „ dat hy, eindelyk, niet beschuldigd werdt,
 „ dan met dingen, die tot zynen plicht, als
 „ uitheemsche Staatsdienaar, behoorden, of
 „ die hem, ten minste, niet strafbaar maak-
 „ ten voor den Regter (s).” Wicquefort zat,
 tot den zesden van Slagtmaand, eer hy zyn
 vonnis ontving. Toen werdt hy, door den
 Drost van 't Hof, van de Poorte gehaald, en
 tusfschen twee Staaten-Boden naar de rolle ge-
 leid, daar hy tot eene eeuwige gevangenis ver-
 weezen werdt. De misdaad, hem te last ge-
 legd, bestondt, voornaamlyk, in het houden
 van briefwisseling buitens Lands, ook, door
 omwegen, met vyanden van den Staat; en in
 het uitvorschen en overbrieven van de gehe-
 men der Regeeringe, op veelerlei wyze (t).
 Hy werdt, na 't hooren van zyn vonnis, we-
 derom naar de Voorpoorte gebragt; daar hy
 zat, tot op den elfden van Sprokkelmaand des
 jaars 1679; wanneer hy, met behulp van de
 dienstmaagd des Cipers, ontsnapte; met een
 wagen op Leiden, voorts naar Utrecht, en
 over Arnhem en Nieuwmegen, naar 't Hof van
 Bruns-

1675;

Hy
werdt tot
eene
eeuwige
gevangenis ver-
oor-
deeld.

Hy ont-
komt van
de Voor-
poorte.

(s) Zie Tweejaar. Geschied. II. 533 enz.

(t) Secr. Ref. l. Holl. 22 Nov. 1675. III. Deel, II. 468.
 2de Tweejaar. Geschied. II. 782 enz.

1675

Brunswyk Lunenburg, te Zelle, vertrok, daar hy tot Raad der Hertogen werdt aangesteld (u). Van hem heeft men eene *Historie der vereenigde Nederlanden* van eenige jaaren, in de Franche taale opgesteld, en gedeeltelyk nog ongedrukt. Doch zyn werk, de *Ambassadeur*, heeft hem nog meer vermaard gemaakt, onder de Staatkundigen. Kort na zyne ont-koming, verzogten hy, en de Hertog van Brunswyk-Lunenburg, zyn Meester, voor hem, om wederlevering zynrer papieren. Doch men besloot, hier, geene verandering te maaken in 't vonnis, over hem geveld (v). Hy overleedt in 't jaar 1682, na dat hy, 's jaars te vooren, met verlof der Staaten, voor een' korten tyd, in Holland geweest was (w). In 't jaar 1689, werdt zyn Zoon, die den zelfden naam voerde als hy, in de hoedanigheid van *Secreter Commisaris des Hertogs van Brunswyk-Lunenburg*, door de algemeene Staaten, erkend (x).

XXIX.

De Groot
wordt,
door den
Fiskaal,
in regten
betrok-
ken, over
onbe-
hoorlyk
schryven
en sprec-
ken.

Het vatten van Wicquefort bragt ook den gewezen Ambassadeur Pieter de Groot in eenige moeite. Hy was, na 't bedaaren van de hevigheid der tyden, door tusschenspraak van den Heere van Odyk, by den Prinse, die verklaarde, niets tegen hem te hebben (y), wederom in Holland gekomen, en woonde nu in den Haage. Doch terwyl hy buitens Lands zworf, hadt hy veele Brieven geschreeven aan Wicquefort, waarin hy zyne gedagten, over

ver-

(u) Holl. Merc. van 't jaar 1679. bl. 119.

(v) Ref. bl. Holl. 26 April. 1679. bl. 519.

(w) Voyez l'avis sur la 2^e Edition de son Ambassadeur.

(x) Ref. bl. Holl. 26 April 1689. bl. 233.

(y) Lettr. de Mr. de Groot du 30 Nov. 50 Dec. 1673.

MR. PIETER DE GROOT,
Pensionaris der Stad Rotterdam,
Ambassadeur in Frankryk.

A. Schwanen del. naar 't Origineel by den H. W. Adriaan Briaer, Raad van Rotterdam, enz.

J. W. de Meulensteen fecit.

verscheiden' zaaken, den Staat en Regeering deezzer Landen betreffende, vrymoediglyk, opende. Verscheiden' van deeze brieven werden, kort na dat Wicquëfort zyn vonnis gekreegen hadt, den Staaten van Holland ver- toond, door den Raadpensionaris Fagel. Men vondt geraaden, om ze den Fiskaal, Mr. Joan Ruisch, in handen te stellen, met last, om het Regt der hooge Overheid tegen de Groot waar te neemen, zo als, in goede *Justitie*, zou be- vonden worden te behooren (z). De Groot werdt, eerlang, gedagvaard voor 't Hof, en, verscheenen zynde, beschuldigd over onbe- hoorlyk schryven aan Wicquefort, en over on- behoorelyke onderhandelingen te Keulen, we- gens 't werk der Vrede, met vreemde en zelfs met vyandlyke Ambassadeurs: om welke be- dryven, de Fiskaal vorderde, dat hy verklaard werdt, misdaad van gekwetste Hoogheid be- gaan, en lyf en goed verbeurd te hebben. Doch de Groots Advokaaten (want zyne zaak werdt, in een gewoonlyk geding, bepleit) zweezen, uitvoeriglyk, aan, dat hy niets ge- schreeven of gehandeld hadt, welk den naam van misdaad verdiende (a): waarop hy, door zyne Hoogheid en het Hof, den zevenden van Wintermaand des jaars 1676, vrygespro- ken werdt van de beschuldiging (b). Hy over- leedt, omtrent anderhalf jaar hierna, op zyne Hofftede, buiten Haarlem, den tweeden van Zomermaand des jaars 1678 (c). Onder Wic- que-

1675.

't Hof
spreekt
hem vry.

Hy sterft

(z) Secr. Resol. Holl. 29 Nov. 1675. III. Deel, II 526.

(a) Pleydooy van Mr. PIETER DE GROOT B.S. en veele an- dere papieren.

(b) Hoff. Metc. van 1676. bl. 217.

(c) Holl. Blac van 1678. bl. 296. *Voiez son eloge dans l'Ambassadeur de WICQUEFORT Tom II. p. 454.*

1675. queforts papieren, was ook gevonden eene Akte, waarby *Marinus van Crommon*, wegens Zeeland zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, bekende, aan hem schuldig te zyn veertienhonderd zevenenzeventig guldens en negemien stuivers, voor eene zilveren vergulde *Toilette*, door *Wicquefort*, aan *Crommons* Huisvrouw vereerd, uit aanmerking van eenige diensten, welken *Crommon* den Vorsten van Brunswyk en Lunenburg gedaan hadt: doch welke vereering *Crommon* verklaarde, niet te willen aanneemen, noch ook zyne Huisvrouw verplichten, om dezelve af te staan: weshalve hy, by handtekening, beloofde, dat hy 't beloop daarvan, ten allen tyde, aan *Wicquefort* voldoen zou. Doch men hielt dit werk verdagt, ter Vergadering van Holland, en zegt, by Zeeland, te wege te brengen, dat *Crommon* uit de Vergadering der algemeene Staaten geweerd werdt (*d*), zonder dat my klaarlyk gebleeken is, hoe deeze zaak affiep.

XXX.
De Koning van Groot-Britanje arbeid, tot het openen der onderhandelingen over de Vrede.

Tegen 't einde van den veldtogt deezes jaars 1675, waar het verhaal van alle deeze byzonderheden ons een weinig afgebragt heeft, wend de de Koning van Groot-Britanje nieuwe poogingen aan, om de oorloogende Mogendheden tot vreedzaame gedagten, en tot het openen der onderhandelingen te Nieuwmege te beweegen, Hy schreef, ten dien einde, aan de Koningen van Zweeden en Deenemarke. Ook zegt hy den Keizer over te haalen, tot het slaaken van *Prinse Willem van Furstemberg*, waarnaar Frankryk het openen der Vredehandelinge

(*d*) Secr. Resol. Holl. 22 Nov. 1675. III. Deel, bl. 527.

ge verſchooven hadt. Doch de Keizer hadt hier geene ooren naar. Eindelyk, haalde hy den Biſchop van Straatsburg, Broeder van Prinſe Willem, over, om op den Koning van Frankryk te begeeren, dat hy den aanvang der Vredehandeling, niet langer, geliefde te verſchuiven, ter oorzaake van zyns Broeders gevangenis (e). 't Verzoek van den Biſchop, en vooral het aanhouden van den Koning van Groot-Britanje bragt Koning Lodewyk tot het beſluit, om zyne Gevolmagtigden naar Nieuw-megen te zenden (f); doch daar verliepen nog eenige maanden, eer dit beſluit ter uitvoeringe gebragt werdt. De Vrede tuſſchen Frankryk en de Staaten was niet moeilyk te treffen, ſedert dat Lodewyk de XIV. genoodzaakt geworden was, genoegzaam alles, wat hy op de Staaten veroverd hadt, wederom te verlaaten: en ſedert dat beide de Mogendheden overeen gekomen waren, om aan de wederzydſche onderzaaten de vrye Viſcherye toe te ſtaan (g): 't welk byna als een begin van het ophouden der vyandlykheden kon worden aangemerkt. Doch tuſſchen Frankryk en Spanje was grooter verſchil. De Spaanſchen wilden alles gebragt hebben in den ſtaat, waarin het by de Pyreneefche Vrede geſteld geweest was. Zy oordeelden, dat Groot-Britanje en de Staaten zo veel belang hadden, als zy, om de Vrede op deeze voorwaarden, te doen ſluiten, alzo de Spaanſche Nederlanden niet genoeg beveiligd

1675.

Verſchillende inzigten, over de voorwaarden der Vrede.

(e) Act. de la Paix de Nimègue. Tom. I. p. 42.

(f) Tweejaar. Geſchied. bl. 713, 757-765. TEMPLE MAMOR, bl. 4. 9.

(g) Tweejaar. Geſchied. bl. 6. 1, 711.

1675.

ligd waren, by de Akenfche Vrede. De Franfchen ftonden, daarentegen, op de punten der Akenfche Vrede, en op de behoudenis van het Franche Comté, ten ware men, in dezelfs plaatfe, eenige Steden in de Spaanfche Nederlanden of elders wilde afstaan. De Koning van Groot-Britanje was 't, na genoeg, eens, met den Koning van Frankryk. Hy verftondt, dat men zig aan de Akenfche Vrede hadt te houden, midt Frankryk Aath, Charleroi en Oudenaarden afstondt tegen Aire en S. Omer, en het Franche Comté niet te rug gawe, dan in verwifeling. Hy wilde zig, in zulk een geval, verbinden, tot het handhaaven der Vrede, en een vast Verbond fluiten met de Staaten, tot beveiliging der Spaanfche Nederlanden. Ook zou hy zorg draagen, dat de Prins van Oranje in 't bezit bleeve van zyne goederen in het Franche Comté, onaangezien dit Graaffchap aan Frankryk werdt afgeftaan. Doch de Prins, hierover met Temple in gefprek geraakt, verklaarde „ dat hy het Franche Comté, met het „ gene hy daar bezat, wel aan Frankryk laaten „ wilde, zo men, daartegen, Doornik, Rysfel, „ Douai en Kortryk aan Spanje te rug wilde „ geeven.” Temple hieldt hem voor, dat men 't Huis van Oostenryk ook niet te magtig maaken moest. Doch zyne Hoogheid hernam „ dat „ hiervoor geene vrees was, ten ware men buiten de Pyreneefche Vrede ginge, in welk „ geval, doch niet eer, hy zo goed Fransch „ zou zyn, als hy nu Spaansch was (h).” Zo ftondt het met het werk der Vrede, op het ein-

Jenkins
en de

(h) TEMPLE M. MOIR. bl. 401 enz.

einde deezes jaars , wanneer de Koning van Groot-Britanje , de handeling , als middelaar , wil- lende voortzetten , den Ridder Jenkins afzondt naar Holland , met last , om zig , zonder uitstel , te begeeven naar Nieuwmegen , werwaards Temple hem spoedig volgen moest. Jenkins kwam , in 't begin van Louwmaand des jaars 1676 , in den Haage , en nam , op den agtsten , de reis aan naar Nieuwmegen. De Staatsche Gevol- magtigden , Beverningk en van Haren , volg- den hem , den twintigsten (i) , en waren de eersten van de Gezanten der oorloogende Mo- gendheden , die op de handelplaats aankwa- men. Temple bleef nog eene wyle in den Haa- ge , om de Paspoorten voor de Gevolmagtigden af te wagten , die allen , aan hem gezonden , en , door hem , goedgekeurd zynde , aan de by- zondere Gevolmagtigden , uitgeleverd moesten worden. Doch hy vondt , in de Paspoorten , door Frankryk herwaards geschikt , twee voor- naame gebreken , die het openen der onder- handelingen te Nieuwmegen , eenen geruimen tyd , vertraagden. Zy gaven den Gevolmagtig- den geene vryheid , om , op eigen Paspoort , * renboden af te zenden aan hunne byzondere Hoven : 't welk men , tot het beter voortzet- ten der Vredehandeling , volstrekt noodzaa- kelyk hielt. Ook werdt den Hertog van Lo- tharingen zyn gewoonlyke titel niet gegeven , ter oorzaake dat Frankryk voorgaf een regt te hebben op dit Hertogdom , waarvan men , nim- mer te vooren , hadt hooren gewaagen. De Ko- ning hadt den overleeden Vorst altoos Hertog

1675.

Staatsche
Gevol-
magtig-
den Be-
verningk
en van
Haren
komen te
Nieuw-
megen.

1676.

Verfehft,
over de
Paspoor-
ten.

* Cou-
riers.

ge.

(f) Holl. Merc. van 1676. bl 2.

1676. genoemd, en met den naam van *Broeder* ver-
 eerd. Doch hy noemde den tegenwoordigen
 Hertog slegts *Prins Karel* en *Neef*. Alle de
 Bondgenooten, de Keizer, Spanje en de Staa-
 ten, waren 'er zeer op gesteld, dat de Hertog
 zynen gewoonlyken titel kreeg. De Oostenryk-
 schen verklaarden, dat, zo zulks niet geschied-
 de, de Vredehandeling geenen voortgang heb-
 ben zou. De Koning van Groot-Britanje zocht
 dien van Frankryk te bewegen tot toegeeflyk-
 heid. Doch het Fransche Hof bleef onverzette-
 lyk. Men merkte de Vredehandeling, derhalve,
 aan, als byna afgebroken, eer zy begonnen was.
 Ruvigni, Fransche Gezant te Londen, floeg,
 eindelyk, een' middelweg voor, welken hy
 vertrouwde, dat den Bondgenooten genoeg
 geeven zou; hierin bestaande, dat de Koning
 van Groot-Britanje, als middelaar, alle de
 Paspoorten geeven zou, en de titels stelden,
 naar zyn welgevallen (*k*). Van Beuningen zelf
 oordeelde, dat de Staaten, zyne Meesters,
 hiermede te vrede zouden zyn. Ook verklaar-
 den zy, naderhand, dat zy 'er, van hunne zy-
 de, in zouden kunnen bewilligen; doch dat 'er
 hunne Bondgenooten niet van hooren wilden.
 De Vredehandeling bleef dus, teroorzaake van
 dit geschil over de Paspoorten, drie geheele
 maanden, opgeschort (*l*): terwyl beide de
 partyen zig gereed maakten, tot het openen
 van den veldtogt.

De Vre-
 dehande-
 ling blyft
 opge-
 schort.

(*k*) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. I. f. 88, 94, 97, 99;
 101, 106.

(*l*) TEMPLE Memor. bl. 421-419.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZES-ENVYFTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Togt van de Ruiters naar Sicilië. Zeeslagen. De Ruiters sneuvelen. Nederlaag by Palermo.*
II. *De Franschen veroveren Condé en Bouchain. Oranje belegerd Maastricht. Verlaat de Stadt wederom.* III. *Staat des Oorlogs in Duitschland. Krygsbedryven in 't Noorden. Kajana gewonnen, en wederom verlooren.* IV. *Aanvang der Vredehandeling te Nieuwmegen. Inzigten en belangen van Frankryk, het Huis van Oostenryk, Zweden, Deenemarke, Brandenburg en de Staaten.* V. *De Franschen zoeken de Staat-schen te beweegen tot afzonderlyke handeling. Hun gesprek met Temple.* VI. *De uitgestrektheid van den onzydigen grond buiten Nieuwmegen geregeld. Orde tot behouden der ruste in de Stadt. Verschil over den titel en rang der Keurvorsten.* VII. *Frankryk handelt met Munster en Hanover. Temples voorslag afgewezen. Opening van Beverningk. De Prins wordt, in blaauwboekjes, beschimpt.* VIII. *Argwaan der Franschen. Gesprek tuschen den Prins en Temple.* IX. *Overlevering en onderzoek der Volmag-*

ten, te Nieuwmegen. X. Verdere onderhandeling tusſchen den Prinſe en Temple. Geſprek tusſchen Temple en den Raadpenſionaris Fagel. De Prinſ verklaart zig tegen eene afzonderlyke vrede. Ontwerp van Koning Karel den II. XI. Staat der handeling, te Nieuwmegen. Wederzydsche eifchen. XII. Valenchyn en Kamerik veroverd, door de Franſchen. S. Omer belegerd. Slag by Mont-Kaſſel. S. Omer verlooren. Ook S. Guilain. Charleroi vergeefs belegerd, door den Prinſe. XIII. Krygsbedryven in Duitschland. In Katalonie. In 't Noorden. XIV. Tabago verlooren. Schade in Groenland. Verdrag met Algiers. XV. Kerkelyke onluſten, in Zeeland en in Holland. XVI. Twiſt tusſchen Groningen en de Ommelanden. XVII. Moeite te Deventer. Beweezing in Friesland. XVIII. Ooſtfrieſche onluſten. XIX. 't Parlement in Engeland dringt op oorlog met Frankryk. De Franſchen ſlaan een lang beſtand voor. Zy handelen afzonderlyk, met de Staatschen. XX. Huwelyk van den Prinſe van Oranje met de Prinſeſe Maria, Dogter des Hertogs van York. Argwaan hierover opgevat, by ſommigen. XXI. Verbonden met Groot-Britanje. Beyorderen de Vrede niet. Verbond met den Keurvorſt van Brandenburg. XXII. Gend, Yperen en Leuven veroverd door de Franſchen. Oproer aanden Zaanſant. XXIII. Voorſlag des Konings van Frankryk, tot vrede. Handeling der Staaten in Engeland. XXIV. Wapenſchorſing voor zesweeken. XXV. Voorval, welk de Vrede byna hoopeloos maakt. Nieuw Verbond met Groot-Britanje. De Prinſ ſtrekt naar 't Leger. XXVI. De hoop op vrede her-

herleeft. Loos beleid der Franschen. XXVII. De Vrede tusfchen Frankryk en de Staaten wordt getekend. Inhoud der Verdragen van Vrede en Koophandel. XXVIII. Veldslag by S. Denys. Aanmerkingen over den zelyen. XXIX. De Vrede tusfchen de andere oorloogende Mogendheden wordt, insgelyks, geflooten. XXX. Aanmerkingen over den uitslag der Vredehandelingen, ten opzigte van Frankryk, de Bondgenooten en de Staaten.

Spanje, de handen te vol werks hebbende 1676.
aan het dempen van den opftand in Sicilie, hadt de Staaten, reeds voor eenen geruimen tyd, aangezocht, om eenige fchepen te hulpe. De Staaten hadden, hierop, in den Zomer des voorleeden jaars, beflooten, de Ruiters, met agttien Oorlogsfchepen en eenige mindere vaartuigen, te zenden naar de Middellandsche zee. Hy was, in Oogstmaand, uitgelopen; doch niet voor 't einde van Herftmaand, gekomen voor Kadix, daar hy brieven vondt van de Koninginne Regente, hem vergende, te zeilen naar Ivika, en Don Jan van Oostenryk, die, sedert eenigen tyd, ten Hove in ongunst geweest was, van daar af te haalen, en naar Sicilie te voeren. Doch eer hy dit verrigten kon, hadt Koning Karel, die, nu volle veertien jaaren bereikt hebbende, de Regeering, in perfoon, aanvaard hadt (a), Don Jan wederom ten Hove ontbooden. De Ruiters kreeg, derhalve, nieuwen last van 't

Togt van de Ruiters naar Sicilie.

(a) Tweejaar. Gefchied. W. 744.

1676. 't Hof, om op Don Jan te wagten. Doch deze schreef, eerlang, dat zyne reis moest opgeschort blyven, om ziekte. De Ruiter verzelde toen naar Sardinie, en kwam, eerst tegen 't einde van Wintermaand, te Melasfo in Sicilie aan. Van hier vertrok hy, sedert, naar de zuidzyde des Eilands, van meening om daar te passen op de Fransche Vloote, die, van Toulon, in zee gestoken zynde, op den agtsten van Louwmaand deezes jaars, tusfchen de Eilanden Stromboli en Salino, slaags raakte met de Ruiter. De ftryd duurde tot aan zonnen ondergang, wanneer men een groot Fransch Oorlogfchip zag zinken. Te vooren, waren 'er verscheiden' Fransche branders in den grond gefchooten. Voorts, hadt men elkanderen merkelyke schade gedaan aan fchepen en fcheepswant. Montefarchio, daarna, met negen Spaansche fchepen, by 's Lands Vloote gekomen zynde, besloot men, het gevegt met de Franschen, welker Vloot veel fterker was dan de vereenigde Spaansche en Staatsche, te ontwyken, zo 't mogelyk ware, en naar Palermo te zeilen; doch alzo de wind dit niet toeliet, keerde de Ruiter, eerlang, wederom naar Melasfo. Midlerwyl, was de Fransche Vloot, het gantsche Eiland Sicilie omgezeild hebbende, gekomen voor Mesfina. De Ruiter, toen geene kans ziende, om hier meer dienst te doen met 's Lands fchepen, die ook, alleen voor den tyd van zes maanden, beloofd waren aan Spanje, besloot, naar 't Vaderland te keeren. Doch de *Markgraaf van Villa Franca*, Onderkoning van Sicilie, zegt hem van dit besluit af te trekken. De Ruiter liet

Slag tusfchen Stromboli en Salino.

liet zig, eindelyk, beweegen, om ten minste vooraf eens te Napels aan te zeilen: en ontving, onder weg, schryvens van den Prins van Oranje, waarby hem belast werdt, nog niet te rug te keeren. Hy zeilde hierop voort naar Napels, daar hy den Onderkoning bewoog, eenige Hongarische Predikanten, die op de galeien zaten, in vryheid te stellen (b). Van Napels, keerde hy naar Palermo, en, eerlang, met de Spaansche Vloote vereenigd, naar Melasfo. Toen werdt beslooten, naar Mesfina te zeilen, en iet op deeze Stad of op Augusta te onderneemen. Doch hiervan kwam niets, alzo de Franschen te zeer op hunne hoede waren. Maar op den twee-entwintigsten van Grasmaand, raakte de vereenigde Vlooten, in 't gezigt van den berg Etna, slaags, met de Franschen, onder den *Heere du Quesne*. 't Gevegt begon, ten vier uren na den middag: en werdt terstond zeer scherp, tusfchen de wederzydsche voortogten. Doch de Spaanschen hielden zig zeer agterlyk. De ftryd hadt naauwlyks een half uur geduurd, toen de Ruyter, staande op 't Zonnedek, geraakt werdt van een' kogel, die hem het voorste gedeelte van den linker voet wegnam, en de twee pypen van 't linker been, pas boven den enkel, aan stukken floeg. Hy stortte, hierop, van 't Zonnedek, zeven voeten benedenwaard, zonder zig egter merkelyk te bezeeren door den val. 't Gevegt ging, ondertusfchen, zynen gang. De Spaanschen mengden 'er zig, eerlang, in,

1676.

Tweede
slag in 't
gezig
van den
berg Et-
na.

De Rui-
ter wordt
gekwaet.

(b) BRANDT de Roiter, M. 911-764. *Voyez aussi Memoir. de COMTE DE FORBIN Tom. I. p. 12.*

1676. en 't gelukte den vereenigden Vlooten, de Fransche te doen afhouden en de wyk neemen. Men vervolgde ze, tot agt uren des avonds: waarna 's Lands Vloot, in de baai van Siragosfa, oudtyds Siracusa, ten anker kwam. De Koning van Spanje hadt de Ruiters, kort te vooren, vereerd met den titel van *Hertog* en met een jaargeld van tweeduizend dukaten. Doch hy kreeg, meent men, nimmer kennis van deeze gunst. Zyne wonden stonden, in 't eerst, redelyk; doch op den vierden of vyfden dag na den slag, werdt hy, door eene koorts, overvallen, die hem dermaate verzwakte, dat hy, den negen-entwintigsten van Grasmaand, des avonds tuschen negen en tien uren, binnens boords, in de baai van Siragosfa, overleedt. De Spaansche en Staatsche Vlooten, sedert naar Palermo gezeild, raakten, den eersten van Zomermaand, in een nieuw gevegt met de Franschen, en leeden merkelyk verlies aan schepen en bevelhebbers (c). Onder anderen, werdt, even voor 't eindigen van den slag, de Vice-Admiraal de Haan doorschooten. Hierna, werden 's Lands schepen, te Palermo, agter de moelje gelegd. In Oogstmaand, vertrokken ze naar Napels, van waar zy, eerst naar Kadix, en, eindelyk, in Slagtm aand, naar 't Vaderland keerden: alwaar zy, door ysgang genoodzaakt geweest zynde in Engeland in te loopen, niet voor 't einde van Louwmaand des jaars 1677, aankwamen. Het Lyk van den Admiraal de Ruiters werdt naar Amsterdam gevoerd, en, op 's Lands kosten,

De Fransche Vloot wykt.

De Ruiters sterft.

Nederlaag der vereenigde Vlooten by Palermo.

(c) *Voiez. D'ESTRADES T. III. VII. p. 10.*

MICHEL DE RUYTER,
Hertog, Ridder enz.
Luitenant-Admiraal-Generaal
van Holland en West-friesland.

J. M. Oosthuisbael pinxit. sculpit. & Original by. Pierre de. Willerm. 1711. de. van. den. Admiral.

J. G. Schenkman fecit.

ten, ter aarde besteld, in 't Koor der Nieuwe Kerke, daar hem, eerlang, een treffelyk Gedenkteken van marmer opgeregt werdt, in welks opschriften, zyne kundigheid in 't sluk van zeeoorlogen, zyne dapperheid, trouwe en geluk, hooglyk, geroemd worden (*d*). Ook hebben vreemden hem genoemd den grootsten Zeeoverste zynere eeuwe, en den trouwsten dienaar, dien eenige Staat immer hebben kon (*e*).

De Veldmaarschalk Wirtz, in den Zomer des jaars 1674, zyn ampt nedergelegd hebbende, en, met der woon, vertrokken zynde naar Hamburg (*f*), overleedt aldaar, in 't begin van Grasmaand deezer jaars 1676 (*g*).

Te lande, werdt de veldtogt des jaars 1676, van de Fransche zyde, geopend met het beleg der Stad Condé in Henegouwen, welk, in Grasmaand, ondernomen werdt. De Koning van Frankryk kwam, in persoon, voor de Stad, die, binnen zes dagen, overging, op den zeven-entwintigsten. Toen sloeg de Hertog van Orleans, die Crequi onder zig hadt, het beleg voor Bouchain. De Prins van Oranje, het Leger der Staaten gevoegd hebbende by dat der Spaanschen, onder den Hertoge van Villa Hermosa, legerde zig, eerlang, in 't gezigt des vyands. Men verwagte toen eenen beslissenden veldslag. Ook schryven sommigen, dat de Franschen dien zогten; doch dat hy, door den

1676.

Wirtz
steft.

II.

De Koning van
Frankryk
veroverd
Condé
en Bouchain.

(*d*) BRANDT de Ruyter, bl. 965-1014. Holl. Merc. van 1676. bl. 30. 51, 25, 151.

(*e*) TEMPLER Memor. II 420.

(*f*) Tweejaar. Geschied II. 174.

(*g*) Holl. Merc. van 1676. bl. 69.

1676.

den Prinse van Oranje, ontweeken werdt (*h*). Anderen meenen, dat de Prins gereed genoeg was om te slaan, doch wederhouden werdt, door de Spaanschen; of dat, mogelyk, de Franschen en de Bondgenooten beide den slag schuwden (*i*). Wat 'er van zy, de Bondgenooten, die 't voornaamlyk gemunt hadden op het ontzetten van Bouchain, bereikten hun oogmerk niet. De Stad gaf zig over, op den twaalfden van Bloemaand: waarna de Koning wederom naar Frankryk keerde, 't bevel over zyn Leger latende aan den Maarschalk van Schomberg (*k*).

De Prins van Oranje belegert Maas-tricht.

Het vereenigd Leger trok, federt, in 't Land van Aalst; daar 'teene poos leggen bleef. Midlerwyl, viel 'er, nu en dan, een schutgevegt voor, tusfchen de twee partyen. Doch, in 't begin van Hooimaand, brak de Prins op, trek-kende, over Halle, naar Nivelles, en voorts naar Maastricht, welke Stad hy voorhadt den vyand te ontweelden. Hy sloeg 'er zig voor neder, op den zesden. Doch daar verliepen eenige dagen, eer hy de Stad sterker genoeg aantasten kon, by mangel van geschut, welk langzaam aankwam. Toen men 't eindelyk bekomen hadt, werdt Maastricht hevig beschooten en bestormd. De Prins van Oranje en de jonge Ryngraaf, wien 't bevel over de Plaats, welk zyn Vader eertyds gehad hadt, was toegezeid, waren de eersten in 't aanvallen. Doch de belegerden weerden zig, met geene mindere dapperheid, onder *de Calvo*, die de bezetting

(*h*) DANIEL Journal. p. CXXIV.

(*i*) TEMPLE Memor. bl. 465, 466.

(*k*) Holl. Merc. van 1676. bl. 61-64, 79-82.

ting geboodt, in plaatse van den Maarfschalk d'Estrades. De belegeraars vermeesterden, niet zonder zwaar verlies, verscheiden' buitenwerken; doch die van binnen verzuimden niet, van tyd tot tyd, nieuwe afshydingen te maaken, en hierdoor den Prinse van Oranje nieuw werk te verschaffen (*l*). In eenen der aanvallen, werdt zyne Hoogheid, ligtelyk, gekwest in den arm (*m*). Wat laater, ontving de Ryngraaf een gevaarlyker wonde, omtrent het regter schouderblad, waaraan hy, kort daarna, overleedt. Hierop ontstondt eene zware ziekte in 't Leger, die, zo sommigen schryven, meer volks wegnam, dan de geduurige aanvallen. De Prins van Oranje hielt het egter uit voor de Stad, tot op het einde van Oogstmaand; doch toen, verneemende, dat de Maarfschalk van Schomberg, die, midleryl, Aire hadt doen inneemen door des Humieres (*n*), in aantogt was, om Maastricht te ontzetten, besloot hy tot het opbreeken van 't beleg. De veldtogt in de Nederlanden eindigde hiermede, van wederzyde (*o*). De Prins schreef het verlaaten van Maastricht voornamelyk toe aan gebrek van volk, zynde de Duitsche hulpbenden niet opgekomen, gelyk men verwacht hadt. Ook begon hy, schryft Temple, van toen af, te wanhoopen aan eenen gelukkigen uitslag van den oorlog, ter oorzaake van de onzekere en traage besluiten der

1676:

De jonge Ryngraaf sneuvelt.

Aire verlooren.

't Beleg van Maastricht wordt opgebroken.

(*l*) *Voiez D'ESTRADES Tom. VII. p. 146, 162.*

(*m*) *Resol. Holl. 27 July 1676. bl. 278.*

(*n*) *Voiez D'ESTRADES Tom. VII. p. 131.*

(*o*) *Holl. Merc. van 1676. bl. 61, 79, 102, 131, 134, 155, 162. DANIEL Journal. p. CXXV.*

1676. der Duitſche, en van de zwakheid der Spaanſche Bondgenooten (o). De Franſchen waren zeer bekommerd geweest voor 't verlies van Maaſtricht. De Ambaſſadeurs des Konings op de Vredehandeling te Nieuwmegen ſchreeven, den een-entwintigſten van Oogſtmaand, aan Pompone: „Zo de Staaten Maaſtricht in-
 „neemen, zullen ze onhandelbaar worden,
 „en zig niet meer bekreunen met de Vrede-
 „handeling, ten ware, om de Spaanſchen te
 „doen herkrygen, 't gene zy, in den oorlog,
 „verlooren hebben (p).” En den agt-entwintig-
 ſten: „Indien myn Heer de Prins van Oran-
 „je hier het hoofd ſtoot, zal zyn gezag af-
 „neemen in den Vereenigden Staat, en hy zal
 „zig niet zo ſterk kanten kunnen tegen het
 „voortzetten der Vredehandeling, als hy,
 „tot hiertoe gedaan heeft (q).” Men kan,
 derhalve, ligtelyk, beſſen, dat de tyding van
 het opbreken van 't beleg hen zeer verheugd
 heeft (r). Het vereenigd Leger hieldt het veld
 nog eenigen tyd, zig eerst te Waveren, en
 daarna tuſſchen Tienen en Leuven nederſlaan-
 de: doch het werdt, in 't midden van Wyn-
 maand, naar de Winterkwartieren gezon-
 den (s).

Terwyl Maaſtricht nog belegerd was, deedt een Franſchman van herkomst, die in 't Land van Voorne woonde, den Franſchen Gezan-
 ten te Nieuwmegen eenen voorſlag, om den
 Brie-

(o) TEMPLE MEMOR. bl. 466-468.

(p) D'ESTRADES Tom. VII. p. 164.

(q) D'ESTRADES Tom. VII. p. 179.

(r) *Viz* D'ESTRADES Tom. VII. p. 184, 187.

(s) HOLL. MEIC. van 1676. bl. 176, 112.

Briele, Willemstad en Geertruidenberg te bemagtigen. Men schreef 'er over aan den Koning; doch hy kon geen gebruik maaken van deeze opening, alzo hy geene schepen hadt, omtrent de kust van Holland (*t*).

1676.

In Duitschland, was de kryg, dit jaar, zo sterk niet voortgezet, als het voorgaande. Het Keizerlyk Leger stondt nu onder het bevel van den Hertoge van Lotharingen, het Fransche onder dat van den Hertoge van Luxemburg, zynde den Prinsse van Condé, onder voorwendfel van onpafelykheid, gekeerd naar Frankryk. De Hertog van Lotharingen, zyne troepen, in Bloei maand, by Lauterberg, hebbende famengetrokken, sloeg, in Zomer maand, het beleg voor de sterke Vesting Filipsburg, welk, tot over 't midden van Herfst maand, duurde, wanneer de Plaats zig, by verdrag, opgaf (*u*). Hierby bepaalden zig genoegzaam de krygsbedryven van eenig gewigt in Duitschland; die, over 't geheel, zo weinig ten voordeele van de Keizerschen waren uitgevallen, dat zy zig wederom genoodzaakt zagen, de winterlegeringen te betrekken, aan de regter zyde des Rynstrooms (*v*).

III.
Staat
des oor-
logs, in
Duitsch-
land.

Maar de Bondgenooten slaagden, beide ter zee en te lande, gelukkiger, in hunne onderneemingen tegen de Zweeden. In 't voorjaar, hadden de Brandenburgfchen de Zweedfchen geslaagen in 't Eiland Wollin, welk zy gezogt hadden te herwinnen. Daarna bemagtigde de Keur-

Krygsbe-
dryven
in 't
Noor-
den.

(*t*) D'ESTRADES Tom. VII. p. 144, 171.

(*u*) D'ESTRADES Tom. VII. p. 203. Holl. Merc. van 1676. bl. 22, 55, 67, 83, 107-111, 139, 163, 180, 202.

(*v*) TEMPLE Memor. bl. 469.

1676. Keurvorst Anklam, en blokkeerde Stettyn, tegen 't einde des jaars. De Deenfche. en Staatfche Vlooten dedden den Zweeden ook merkelyke afbreuk. De Staatfche fchepen ftonden onder 't bevel van den Luitenant-Admiraal Tromp. De Deenfchen onder den Admiraal *Niels Juhl*. Zy veroverden verfcheiden' Zweedfche Oorlogfchepen: zy bemagtigden het Eiland Gotland, en raakten, in Zomermaand, tweemaal in gevegt met de Zweedfche Vloote, onder den Ryksraad *Kruus*: de eerfte reize, met kleine fchade van wederzyde; doch de tweede reize, met merkelyk na-deel aan de zyde der Zweeden. *Kruus* vloog in de lugt met zyn fchip: waarna de Zweedfche Vloot op de vlugt gejaagd, en, tot onder 't Liedt van Stokholm, vervolgd werdt. Verfcheiden' vyandelyke fchepen raakten toen op ftrand. De overwinning viel voor, op den elfden van Hooimaand. Tromp, die, in 't voorleeden jaar, door den Koning van Groot-Britanje, *Baron* gemaakt was (w), werdt, na deezen voorfpoedigen zeeflag, door den Koning van Deenemarke, tot den Graaven-ftand verheeven, en met de Ridder-orde van den Olifant vereerd. Op 't einde des jaars, viel 'er, by Malmoe, nog een fcherp gevegt te lande voor, tufchen de Zweeden en Deenen, waarvan de uitflag onzekerder was. Immers, beide de partyen fchreeven zig de overwinning toe (x). De Bondgenooten oorloogden ook gelukkiglyk, in 't Stigt Breemen, welk zy den

(w) Tweecj. Gefchied. bl. 515.

(x) Holl. Merc. voor 1676, bl. 77, 90, 114, 177, 143, 165, 184, 195, 203, 222.

den Zweeden geheellyk ontweidigen (y). 1676.

De Kommandeur Jakob Binkes, die zig met eenige Staatsche schepen, omtrent de Fransche Volkplantingen in Westindie, onthieldt, bemagtigde, in 't begin van Bloei-
 maand, het Eiland Kajana, en behaalde, daarna, in deezen oord, nog eenige andere voor-
 deelen op de Franschen (z). De Graaf d'Es-
 trées hernam egter Kajana, op den een-entwin-
 tigsten van Wintermaand (a). Ten einde des
 jaars, mogt men mogelyk rekenen, dat de
 voordeelen en nadeelen, behaald en geleeden
 door de twee groote Verbonden, het Fran-
 sche en het Duitsche, aan verscheiden' oorden,
 elkanderen omtrent evenaarden. Frankryk
 hadt drie Steden gewonnen in de Spaansche
 Nederlanden, en Maastricht zien verlaaten.
 Doch Zweeden hadt, daarentegen, wederom
 veel verlooren, te water en te lande.

Kajana
 gewon-
 nen en
 wederom
 verloo-
 ren.

De wisselvalligheid der wapenen, geduuren-
 de den tegenwoordigen veldtogt, hadt mer-
 kelyken invloed op de Vredehandeling te
 Nieuwmegen, die eindelyk begonnen was. In
 't midden van Bloei maand, terwyl het Fran-
 sche Leger in optogt was, en de Prins van O-
 ranje ook gereed, om te velde te trekken, ont-
 ving Temple, op 't onverwagtst, de begeerde
 Paspoorten voor de Gevolmagtigden des Her-
 togs van Lotharingen, uit Frankryk, waarin de
 gevorderde benoemingen van Hertog en Broe-
 der gebruikt waren (b). Alle de Paspoorten
 wer-

IV.
 Aanvang
 der Vre-
 dehande-
 ling te
 Nieuw-
 megen.

(y) D'ESTRADES Tom. VII p. 148.

(z) Hal. Merc. van 1676. bl. 123, 153, 190.

(a) DANIEL Journal p. CXXVIJ. Holl. Merc. van 1677 bl. 76.

(b) Voyez Act. de la Paix de Nimègue. Tom. I. p. 110, 112, 113.

1676. werden, hierop, voor het einde der maand, uitgewisfeld. Doch eenige Gezanten der Bondgenooten bewoogen de Staaten, om nieuwe Paspoorten te begeeren voor den Hertoge van Nieuwburg en andere Vorsten, die zig nog in het Duitfche Verbond zouden mogen begeeven. Maar Temple wees aan, dat zulk een onbepaald verzoek niet redelyk ware, hebbende den Koning, zynen Meester, zig alleenlyk verbonden, om Paspoorten te leveren voor de verschillende partyen, te vooren genoemd; niet onbepaaldelyk voor allen, die naderhand zouden mogen genoemd worden. De Staaten veranderden, hierop, van gedagten, verzoekende alleenlyk Paspoorten voor den Hertoge van Nieuwburg, die Temple beoofde, te zullen bezorgen. 't Stiet, ondertusfchen, den Bondgenooten zeer, dat de Staaten niet ftyver geflaan hadden, op Paspoorten zonder bepaaling. Sommigen hunner Gezanten in den Haage drongen 'er zo fterk op, dat één der Leden van den Staat hun afvraagde, *of zy 't dan toegelegd hadden om hen, door 't graauw, te doen verscheuren?* uit welk zeggen alleen, klaar genoeg te befpeuren was, hoe zeer men hier verlangde naar vrede (c).

De Franfche Ambafadeur koemen te Nieuwmege. Na 't uitwifelen der Paspoorten, begaven de Gevolmagtigden van Frankryk, die, reeds eenen geruimen tyd, te Charleville, getoefd hadden (d), zig naar Nieuwmege, daar zy allen drie aankwamen, voor 't einde van Zomermaand (e). Temple vertrok, den agtften van Hooi-

(c) TEMPLE MEMOR. bl. 421-424.

(d) TEMPLE MEMOR. bl. 411.

(e) D'ESTRADES Tom. VII. p. 1. Holl. Merc. van 1676. bl. 17.

Hooimaand, ook, uit den Haage, naar de handelplaats; doch de Keizerfche, Spaanfche en andere Gevolmagtigden bleeven nog eenige maanden agter. 't Lict zig aanzien, dat de Vredehandeling, die, genoegzaam eeniglyk, afhing van den uitflag des oorlogs aan veele oorden, van langen duur zyn zou. De belangen en inzigten der handelende Mogendheden verfchilden te zeer, om eene fpoedige vrede te kunnen verwagten. Frankryk toonde zig zeer genegen om te fluiten, en hadt, voor 't aanvangen van den veldtogt, den Hertoge van Lotharingen de Pafpoorten toegestaan, die zo lang geweigerd geweest waren. De Franfche Gezanten waren, na de Staatfchen, de eerften te Nieuwmegen. Doch men wist aan 't Franfche Hof wel, dat de Keizer en Spanje niet zouden willen fluiten, dan op voorwaarden, die zy zelve niet verwagten konden, dat de Koning van Frankryk zou willen toeftaan, zo hy 'er niet, door eenigen merkelyken tegenfpoed zyner wapenen, toe gedrongen werdt. De geneigdheid tot vrede, welke de Franfchen vertoonden, frekte, derhalve, voornaamlyk, om den een' of den anderen der Bondgenooten, en byzonderlyk de Staaten, te beweegen tot afzonderlyke handeling. Met zulk een inzicht, begaven ze zig naar Nieuwmegen, toen 'er, behalve de Engelschen, nog geen en dan Staatfche Gevolmagtigden waren, hoopende deezen, ligter dan eenige anderen, te zullen beweegen tot een byzonder verdrag, en, daardoor, het vertrouwen onder de Bondgenooten, en de kragt van 't Bondgenootfchap te zullen verbreeken. Het Huis van Oostenryk, Het huis daar-

1676.

Inzigten
der oor-
loogenle
Mogend-
heden op
de Vre-
dehande-
ling: en
wel van
Frank-
ryk.

1676. daarentegen, tot hiertoe, verlooren hebbende
 ——— by den oorlog, hoopte op eenen beteren uit-
 van Oos- slag van den tegenwoordigen veldtocht, en toon-
 tenryk, de zig, hierom, gansch ongeneigd tot het
 voortzetten der Vredehandeling. Beide de
 Keizer en Spanje deden hun best, om alle af-
 zonderlyke handeling te stremmen. De Spaan-
 schen vleiden zig, dat het belang, welk Groot-
 Britanje hadt, by de behoudenis der Spaan-
 sche Nederlanden, het Parlement, en, einde-
 lyk, den Koning zelve beweegen zou, om
 den voortgang der Fransche wapenen te stui-
 ten, en met de Staaten samen te spannen, tot
 het verkrygen van eenen voormuur voor de
 Vereenigde Gewesten, waarin de veiligheid
 van den Staat, en gevolgelyk ook van Groot-
 Britanje, geoordeeld werdt, gelegen te zyn.
 De Zweeden, schoon zy ook veel by den oor-
 log geleeden hadden, verlangden egter, ern-
 stelyk, naar vrede. Frankryk was te afge-
 legen, en niet magtig genoeg ter zee, om hun
 merkelyk te ondersteunen: waarom zy hoop-
 ten, hunne rekening beter te zullen vinden
 by een verdrag, dan by 't voortzetten des
 oorlogs. In 't handelen over eene algemeene
 vrede, zouden, dagten ze, de voordeelen en
 nadeelen der twee partyen, tegen elkanderen,
 in de weegschaal, gelegd worden, en in zulk
 eene gelegenheid, kon Frankryk hun merke-
 lyken dienst doen, door iet af te staan, om
 hen iet te doen te rug krygen. Doch de Ko-
 ning van Deenemarke en de Keurvorst van
 Deene- Brandenburg, wien 't geluk der wapenen, mer-
 marke, kelyk, medegeloopen was, neigden sterck tot
 Brandenburg, en het voortzetten des oorlogs. Zy merkten de
 Zwee-

Zweeden aan, als zwak en inwendig verdeeld, 1676,
 en vleiden zig, dat zy hen, in den tegenwoor-
 digen veldtogt, zouden kunnen verdryven uit
 Duitschland. De Staaten, eindelyk, zогten de Vrede ernstelyk. De oorlog fremde den
 de Staa-
 ten.
 koophandel, daar 's Lands welvaart aan hing,
 en hadt, sedert eenige jaaren, 's Lands geld-
 middelen zo geweldig gedrukt, dat men naauw-
 lyks wist, hoe men ze langer in orde houden
 zou. 't Invoeren van nieuwe, of 't verhoogen
 der oude belastingen kon bezwaarlyk geschie-
 den, zonder vrees voor oproer, waarvan men,
 zelfs in Wynmaand deezer jaars, bevinding
 hadt, ter gelegenheid van 't verhoogen der
 wynpagt, en 't vergen van eenen eed om niet
 te sluiken, van wynkoopers en tappers (f).
 Men hadt dan, hier te Lande, gewigtige re-
 denen, om naar vrede te haaken; doch men
 durfde zyne Bondgenooten zo ligt niet ver-
 laaten, en te minder, om dat men noch Frank-
 ryk, noch zelfs Groot-Britanje zo zeer durf-
 de vertrouwen, dat men van een van beide
 zou hebben willen afhangen, na 't sluiten der
 Vrede. Alle deeze verschillende inzigten en
 belangen moesten de Vredehandeling moeilyk
 maaken. Hier kwam nog by, dat de Koning
 van Groot-Britanje, die, door eenigen, ver-
 zогt was, de uitspraak der hangende geschil-
 len op zig te willen neemen, uitdrukkelyk ver-
 klaard hadt, niet dan als middelaar te willen
 handelen, zynen Gezanten beveelende, niet
 te gedoogen, dat de uitspraak over eenig ge-
 schil aan hem verbleeven werdt. De onder-
 han-

(f) Holl. Merc. van 1676, bl. 190.

1676. handelingen te Nieuwmegen scheenen dus, alleen welstaanshalve, te zullen gehouden worden, terwyl het groote werk der Vrede, of voortgezet, of vertraagd stondt te worden, door den uitslag der wapenen, in de volgende veldtogten (g).

V. Colbert en d'Avaux, die, eenige dagen voor d'Estrades, te Nieuwmegen geweest waren, hadden, in het eerste bezoek, den Staatfchen Gevolmagtigde Beverningk reeds te verstaan gegeven „hoe gemakkelyk de Staaten, zyne Meesters, de oude genegenheid des Konings van Frankryk zouden kunnen herwinnen, en verbindtenissen met hem aangaan, die op de wederzydsche belangen gegrond waren.” Zy hadden 'er bygevoegd „dat 's Konings genegenheid alleenlyk veranderd was, ter oorzaake van het slegt beleid der genen, aan welken de Staaten, voorheen, 's Lands Regeering en 't bewind der zaaken hadden toevertrouwd (h).” De Koning gaf hun herhaalden last, om op denzelfden voet voort te gaan. Zy schroomden zelfs niet te zeggen „dat de Koning gaarne gezien hadt, dat de Staaten den Prins van Oranje, schoon ter gelegenheid van eenen oorlog tegen zyne Majesteit, hadden hersteld in de hooge waardigheden, waarvan de aanhang zyner vyanden hem gezogt hadt te versteeken; dat hy, opregtelyk, wenschte, dat deeze waardigheden altoos in zyn Huis blyven mogten, en dat hy gaarne medewerken wil-

de

(g) TEMPLE MEMOR. II. 432-435.
(h) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 6.*

„de, om 's Prinzen bestendige grootheid te 1676.
 „bevorderen (i).” Kortom, zy spaarden ge-
 ne beleefde woorden, om de Staaten en den
 Prins van Oranje te vleijen (k), en hierdoor
 den weg te baanen, tot de afzonderlyke Vre-
 de, welke zy zогten.

Klaarlyk bleek dit ook, uit het gesprek, welk Hun ge-
 d'Estrades en d'Avaux hielden met Temple, zo sprek met
 dra deeze te Nieuwmegen aangekomen was. den En-
 Na dat de Franfchen eerst breed hadden op- gelfchen
 gegeven van de hooge agting, waarin Temple Ambas-
 ftondt by den Koning, hunnen Meester, hiel- fateur
 den zy hem voor „ dat hy ftaat maaken mogt, Temple
 „ op 's Konings gereedheid om vrede te flui-
 „ten; doch dat men, met geene reden, ver-
 „wagten kon, dat hy alles te rug zou geeven,
 „wat hy gewonnen hadt: dat zy ook zeer wel
 „wisten, hoe fterk de Staaten naar vrede ver-
 „langden; doch dat de ftyfzinnigheid en de
 „buitenspoorige eifchen hunner Bondgenoo-
 „ten hen, veelligt, noodzaaken zouden, in
 „den oorlog te volharden, zo 't groot gezag
 „van den Prinse van Oranje, hierin geene
 „verandering maakte. Dit woog zo zwaar by
 „alle de Bondgenooten, dat dezelyen, ge-
 „reedelyk, bewilligen zouden in de voor-
 „waarden, welken de Prins geliefde voor te
 „flaan. En was 'er geen beter middel, om
 „een goed einde van alles te zien, dan dat
 „zyne Hoogheid, heimelyk, met Frankryk o-
 „vereenkwame, wegens de voorwaarden ee-
 „ner algemeene vrede; naar welke heimely-
 „ke

(i) D'ESTRADES Tom. VII. p. 52.

(k) D'ESTRADES Tom. VII. p. 26, 200.

1676. „ ke overeenkomst, men, daarna, de zaaken,
 „ in den loop der handeling, zou zoeken te
 „ schikken, konnende den Prinse gebruik maaken van de bekende geneigdheid der Staaten tot vrede, om spoedig een einde van zaaken te krygen, of ten minsten, om eene afzonderlyke vrede te treffen, wanneer de redenlooze eischen der Bondgenooten het treffen eener algemeene vrede verwylen, of onmogelyk maaken mogten. De Keurvorst van Beieren hadt, eertyds, ook zulke heimelyke maatregels genomen met Frankryk, naar welken, alle de handelingen, te Munster, geschikt werden, terwyl de Keurvorst voortging, openlyk, te handelen met de Bondgenooten. Aan deezen handel, was hy de grootheid van zyn Huis en de onderstand, welken het, sedert, van de Fransche Kroon ontvangen hadt, verschuldigd geweest. En zo de Prins van Oranje dit voorbeeld, te Nieuwmegen, volgen wilde, zou hy zig zelve en zynen Huize diergelyke voordeelen bezorgen konnen. Men wilde hem zelfs, ten opzichte van zyn byzonder belang, open' kaart geeven, en zulke voorwaarden laten stellen, als hy goedvondt. En schoon zy gelegenheid hadden, om den Prinse deeze voorflagen, door anderen, te laten doen; wilden zy zig, hiertoe, liever bedenken van Temple, dien zy wisten dat 's Prinse vertrouwen hadt, en die, zo hy deeze zaak ter hand neemen wilde, zo groot eene rekening, als hy goedvondt, maaken kon op de edelmoedigheid van den Koning, hunnen Meester.”

Tem-

Temple antwoordde „ dat hy den Koning 1676.
 „ van Frankryk en hun verpligt was, voor de
 „ goede gedagten, welken men van hem op-
 „ gevat hadt, en voor 't vertrouwen, dat men
 „ in hem stelde. Doch de Koning, zyn Mees-
 „ ter, hadt zynen Gezanten belast, eene alge-
 „ meene, geene byzondere vrede te bevor-
 „ deren; waarnaar egter zulk eene heimelyke
 „ overeenkomst met den Prins van Oranje
 „ gelyken zou. In 't bewerken van zulk eene
 „ overeenkomst, zou hy, derhalve, zonder
 „ 's Konings uitdrukkelyk bevel, niet kunnen
 „ treden. Ook wilde hy hun wel rondelyk
 „ belyden, dat zyne poogingen hiertoe vrug-
 „ teloos zouden uitvallen. De Prins was zo
 „ zeer geneigd tot vrede, als de Staaten. De
 „ zwakheid van Spanje, de verdeeldheid des
 „ Duitfchen Ryks en andere redenen, te be-
 „ kend, om opgehaald te worden, drongen
 „ 'er hem, kragtlyk, toe. Ook wist zyne
 „ Hoogheid wel, dat de Vrede tusfchen Frank-
 „ ryk en de Staaten niet moeilyk te treffen
 „ zou zyn. Doch de zwaarigheden lagen by
 „ Bondgenooten, die de wapenen hadden op-
 „ genomen, om de Staaten te befchermen,
 „ en aan welken zy beloofd hadden, geene
 „ afzonderlyke vrede te zullen maaken. Ook
 „ hing 's Prinfs eer aan de onderhouding dier
 „ Verbonden, en steunden de Bondgenooten
 „ meer op zyne Hoogheid, dan op eenige
 „ openbaare Staatsbesluiten. De Prins kon,
 „ derhalve, tot geene afzonderlyke handeling
 „ verftaan. Doch wist men eenig middel te
 „ vinden, om, zonder krenking van 's Prin-
 „ fsen eer en met genoegten der Bondgenoo-

Temples
 ant-
 woord.

1676. „ ten, een einde te maaken van deezen oor-
 „ log, hy hieldt zig verzekerd, dat zyne
 „ Hoogheid, hiertoe, gereedelyk stemmen
 „ zou: terwyl hy even vast geloofde, dat de
 „ Prins nooit, dan door de uiterste rampen
 „ des oorlogs, of door geweldige inlandfche
 „ beroerten, zou kunnen bewoogen worden,
 „ om de Bondgenooten te verlaaten, en een
 „ afzonderlyk verdrag aan te gaan. Ook zou
 „ men, met aanbiedingen van byzondere
 „ voordeelen, door wien zulks ook gefchie-
 „ den mogt, luttel by den Prinse te wege kon-
 „ nen brengen, zullende hy liever zien, dat
 „ men twee of drie Steden in de Spaanfche
 „ Nederlanden meer te rug gawe aan den Ko-
 „ ning van Spanje, dan dat men hem alles
 „ toefstondt, wat hy, voor zig zelve, in 't
 „ Prinsdom Oranje en in 't Fransche Comté,
 „ zou kunnen begeeren.” Hy besloot, met
 „ te zeggen „ dat hy den Prinse egter gaarne
 „ verslag doen wilde van hun voorstel; doch
 „ dat zyne Hoogheid zig niet verder aan hem
 „ of aan iemand gedraagen zou, dan hunne
 „ redenen hem overtuigden, hebbende hy oor-
 „ deels genoeg, om zig zelve te raaden, en
 „ zynde hy ook gewoon, zig daarop te ver-
 „ laaten, schoon hy den raad van anderen
 „ niet ongaarne hoorde (1).” De Franschen
 „ bespeurden ligtelyk, uit Temples antwoord,
 „ dat hy de man niet was, om hen te helpen aan
 „ eene afzonderlyke vrede met de Staaten.
 „ D'Estrades bediende zig, daarna, van zeke-
 „ ren

(1) TEMPLE Memor. bl. 440-447. vergel. D'ESTRADES *Tam.* VII. p. 40, 46 & suiv.

ren Maastrichtenaar, die met den Raadpen-
 sionaris Fagel briefwisseling hieldt, om den 1676.
 Prins, door de aanbieding van byzondere voor-
 deelen, over te haalen tot het bewilligen in een
 afzonderlyk verdrag (*m*). Doch zyne Hoog-
 heid toonde zig, zo als hem Temple beschree-
 ven hadt.

Na dat de eerste en plegtige bezoeken tus-
 schen de aangekomen' Gezanten waren afge-
 legd, tradt men tot het regelen van eenige
 dingen, die de onderhandelingen over de Vre-
 de moesten voorgaan. 't Eerst, dat in aan-
 merking kwam, was de uitgestrektheid van den
 onzydigen grond, buiten Nieuwmegen. De
 Stad zelve was voor onzydig erkend, zo dra
 zy tot handelplaats verkooren geweest was.
 Doch men verstondt, dat de Gezanten zig niet
 altoos binnen de Stad konden opgeslooten hou-
 den; maar zig, somtyds, met wandelen of
 ryden, buiten dezelve, behoorden te konnen
 verlustigen: waaruit volgde, dat men den on-
 zydigen grond, tot een stuk wegs buiten de
 Stad, moest uitstrekken. De Engelschen
 hadden, al voor eenigen tyd, voorgeslaa-
 gen, dat deeze onzydige grond zig zo ver
 behoorde uit te strekken, dat 'er het Graaf-
 schap Meurs in begreepen was. De Staaten
 hadden hierin bewilligd (*n*). Doch de Fran-
 schen begeerden, niet meer dan twee uren
 gaans rondsom de Stad onzydig te verklaa-
 ren, en nog wel onder dit beding, dat zy
 aldaar brandfchattingen zouden mogen hef-
 fen

VII.
 Verschil
 over de
 uitge-
 strekt-
 heid van
 den on-
 zydigen
 grond
 buiten
 Nieuw-
 megen;

(*m*) TEMPLE MEMOR. B. 447.

(*n*) Act. de la Paix de Nimèg. Tom. I. p. 477, 478.

1676 fen (o). De Staaten wilden wel toefaan, dat de onzydige grond niet wyder uitgefprekt werdt, dan Frankryk geraaden vondt (p); maar vorderden dan ook, dat deeze grond tufchen de Waale en Maaze bepaald bleeye, en dat 'er de brandfchattingen ophielden: of zo dit niet gefchieden kon, wilden zy de onzydigheid bepaald hebben binnen de wallen van Nieuwmegen (q). De Franschen zagen dit laafte, en zelfs het bepaalen der onzydigheid tufchen de twee froomen ongaarne, voornaamelyk, zo men wil, om dat hun, hierdoor, de bedekte verftandhouding met de Hollandfche Steden moeilyker gemaakt werdt: welke verftandhouding zy egter noodig hielden, om de ingezetenen, door middel derzelve, meer en meer, te doen neigen tot eene byzondere vrede. Maar om deeze zelfde reden, zогten de Staaten den onzydigen grond te bepaalen (r). Van de brandfchattingen wilden de Franschen ook niet afstaan. 't Stuk bleef, derhalve, eenige maanden, onafgedaan. In Louwmaand des volgenden jaars, kwam men eerst overeen, dat de onzydigheid zig flegts tot op een half uur buiten de Stad uitftrekken zou, en dat, in dezelve, begreepen zouden zyn de Dorpen Weurd, Beuningen, Hees, Nederbosch en Hatert, het Landgoed van Meerwyk, en de Dorpen Upbergen, Beek, Ooy, Perfingen en Erlikom. Deeze grond werdt met paalen afgetekend, op welken gefchreeven

die, eindelyk, bepaald word.

(o) D'ESTRADES Tom. VII. p. 6.

(p) Refol. Holl. 8 July 1676 bl. 207.

(q) D'ESTRADES Tom. VII. p. 77, 81.

(r) TEMPLE MEMOR. bl. 424.

ven stondt, in 't Fransch, *Neutralité*, en, in 1676.
 't zogenaamd Neêrduitsch, *Neutraliteit*, of
Onzydigheid (s).

Doch terwyl 't geschil over den onzydigen Orde tot
 grond nog onafgedaan hing, ontwierpen de behoude-
 Engelschen eene orde, strekkende om de rust nis der
 en het genoeg te bewaaren, onder zo groot openbaa-
 een gezelschap van verschillenden Landaart, re ruste,
 als, eerlang, binnen Nieuwmegen, stondt by te Nieuw-
 een te komen, en waaronder, in de enge en megen.
 ongelyke straaten van eene Stad, die niet bo-
 ven de tweeduizend huizen bevat, en by an-
 dere gelegenheid, ligtelyk, merkelyke moei-
 lykheden zouden kunnen voorvallen. 't Ont-
 werp der Engelschen strekte, derhalve, om
 den stoet der Ambassadeuren te bepalen, om
 orde op 't myden en wyken der rytuigen te
 stellen, en om, in geval van geschil tusfchen
 de bedienden van twee byzondere Ambassa-
 deuren, de wyze van regtspleegen te rege-
 len (t). Alle de Ambassadeurs bewilligden,
 eerlang, in dit Reglement. De Franschen al-
 leen maakten 'er eenige zwaarigheden over,
 en hielden 'er zig niet in allen deele aan,
 schoon zy den naam niet hebben wilden, dat
 zy 't van de hand gewezen hadden (u).

Voorts, kwam in overweeging, of men den Vershil
 Keurvorsten het regt laten zou, om Gevol- over den
 magtigden naar Nieuwmegen te zenden met titel en
 den titel van *Ambassadeur*. Zulks was hun, op rang der
 Gevol-
 de magtig-

(s) Act de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 481, 483, 484.
 D'ESTRADES Tom. VII. p. 326 TEMPLE MEMOR. bl. 456.

(t) Act de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 487, 488, 503.

(u) TEMPLE MEMOR. bl. 448-456. D'ESTRADES Tom. VII.
 p. 62, 63, 90.

1676. de Munstersche Vredchandelng, toegestaan; behalve, wanneer zy meer dan eenen Gevolmagtigde afzonden, in welk geval, het hoofd der bezending alleen den eernaam van *Ambassadeur* voeren zou, en met den titel van *Excellentie* of *Doorlugtigheid* bejegend worden. De Engelschen beslooten deezen voet te houden te Nieuwmegen. De Keurvorst van Brandenburg zondt hier, eerlang, twee Ambassadeurs; doch de eerste derzelven werd alleenlyk, in deezen rang, erkend, door de Engelschen. De Franschen volgden hun voorbeeld. Ook eenige anderen. Doch sommigen gaven den beiden Gezanten gelyke eer. De Hertogen van Lotharingen, Nieuwburg en Brunswyk-Lunenburg beweerden, daarna, dat zy hunnen Gezanten ook den titel van Ambassadeur mogten geeven. Men flect veel tyds, met het onderzoeken van dit geschil: dat eeter onbeslist bleef. De Gezanten der Hertogen kwamen, eindelyk, te Nieuwmegen, zonder in den rang der Ambassadeuren erkend te worden, dat is, zonder den titel van *Excellentie*, het eerste bezoek van de andere Ambassadeuren, en de hooger hand aan 't huis van dezelve te ontvangen. Daarna, ontstonden 'er nog eenige geschillen over den rang, tusfchen de Keizerschen, de Franschen, de Spaanschen, de Zweedschen en Deenschen (y), met het verhaal van welken, wy ons niet zullen ophouden.

Mid-

(y) TEMPLE Memor. bl. 458, 482, 484, 485, 531, 532. D'ESTRADES Tom. VII. p. 9, 16, 451. Act. de la Paix de Nimcg. Tom. I. p. 311 & suiv, 364 & suiv.

Midlerwyl, viel 'er te Nieuwmegeu, niets voor van gewigt, welk tot de algemeene Vrede betrekking hadt. De Gezanten der Bondgenooten bleeven agter, zo lang de veldtogt duurde: waardoor de onderhandelingen gestremd werden: konnende de Staatschen zig nog niet laten beweegen tot afzonderlyken handel, waarop de Franschen sterk gezet waren. Nogtans, sleeten 'er de Franschen den tyd niet in ledigheid. De Koning, hun Meester, bediende zig van hun, om eenen heimelyken handel voort te zetten met den Bisshop van Munster, dien hy wederom zegt af te trekken van 't Verbond, of ten minste te beweegen tot onzydigheid. Doch deeze toeleg gelukte niet. De Bisshop vondt zyne rekening beter, by den oorlog met Zweeden. Hy hieldt de Franschen, het gantsche jaar, op met handelen, en zegt, meende men, te gelyk van Frankryk en van de Staaten, onderstand te trekken in geld (w). Doch de Franschen ontdekten, eindelijk, zyn oogmerk, en braken de handeling af. Met den Hertog van Hanover, handelde Frankryk, insgelyks, over een Verdrag van onzydigheid (x): doch dit werdt ook niet voltrokken.

Midlerwyl, verkeerden de Franschen, Engelschen en Staatschen, waarby, in Oogstmaand, de Zweedschen kwamen, gemeenzaamlyk, met elkanderen te Nieuwmegeu. Temple nam, t'eenigen tyde, de gelegenheid waar, om den Franschen het ontwerp van Vrede voor te houden, welk de Prins van Oranje, voor

1676.

VII.
Frankryk
handelt
heimelyk
met den
Bisshop
van Mun-
ster en
met den
Hertoge
van Ha-
nover.

Temple
staat den
Fran-
schen
Oranjes
ontwerp
van Vre-
de voor;

(w) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 30, 32, 82, 91, 99, 104, 106, 107, 113, 115, 118, 156, 169, 205, 216, 217, 235.*

(x) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 105, 133, 229.*

1676. eenigen tyd (y), gemaakt hadt, en volgens welk, de Dogter des Hertogs van Orleans, met de overwonnen' Plaatsen in de Nederlanden tot eene Bruidfchat, aan den Koning van Spanje, ten

't welk
zy van
de hand
wyzen.

Bever-
ningks
opening,
overeene
afzonder-
lyke
vrede.

Huwelyk gegeven moest worden. Doch de Franschen hadden geene ooren naar deezen voorflag. „*Mademoiselle* was, zeiden ze, zonder zulk „ eene aanzienlyke Bruidfchat, eenen Koning „ waardig; en Spanje, de Akenfche Vrede ge- „ schonden hebbende, moest de nadeelen draa- „ gen, die 't zig op den hals gehaald hadt (z).”
Beverningk, daarna, met een' hunner in gesprek geraakt, en, zo zy dagten, wat beschonken en daardoor wat los van tong geworden zynde, liet zig in deezer voege uit: „ Men „ moest vrede maaken. Zyne Meesters en hy „ verlangden 'er driftiglyk naar. Zy hadden „ niets meer te vereffenen met Frankryk, en „ konden, een afzonderlyk Verdrag gemaakt „ hebbende, het Ampt van middelaars be- „ kleeden. De Koning van Frankryk behoorde overtuigd te zyn, dat alle redelyke luiden in de Vereenigde Gewesten, liever met hem dan met het Huis van Oostenryk, verbonden zouden willen zyn. De Prins van Oranje was van 't zelfde gevoelen. Hy wist zelfs, dat, toen de uiterste nood, waarin de Fransche wapenen de Vereenigde Gewesten gebragt hadden, de Staaten hadt gedrongen, om hem meer gezags op te draagen dan zyne Voorzaaten immer hadden gehad, de Spaanschen zulks, met sinerte, hadden aangezien. Hy wist, dat zyn welstand en die „ der

(y) LV. Boek, bl. 344.

(z) D'E TRAUDES Tom. VII. p. 112.

„ der Staaten afhing van eene volkomen' eens- 1676
 „ gezindheid met Frankryk. Ook zou 't, na
 „ 't sluiten der Vrede, niet moeilyk zyn, den
 „ band veel enger te maaken, dan hy immer te
 „ vooren geweest was. Maar om hiertoe te
 „ geraaken, hing 'er hunne eer beide en hun
 „ belang aan, dat zy hunnen Bondgenooten,
 „ die hen behouden hadden, redelyke voor-
 „ waarden bezorgden."

De Fransche Gezant antwoordde hierop, Ant-
 „ dat deeze Bondgenooten de wapenen alleen- woord
 „ lyk hadden opgevat, op hoop van, ten-kos- van ee-
 „ ten der Staaten, eenige merkelyke voordee- nen der
 „ len te behaalen op Frankryk, schoon de uit- Fransche
 „ komst, in geenen deele, beantwoord hadt Gezan-
 „ aan hunne verwagting. Dat de Staaten zig ten.
 „ van de goede gelegenheid, die hun voor-
 „ kwam, bedienen moesten; de vriendschap
 „ van Frankryk herwinnen, en zig niet zo
 „ veel laaten gelegen zyn aan 't bevorderen
 „ der belangen van zulken, die geene zwaa-
 „ righeid maaken zouden, om de Staaten te
 „ verlaaten, zo zy 'er hunne rekening by von-
 „ den." Beverningk, toen den Franschen Ge-
 „ zant omhelzende, betuigde te wenschen „ dat
 „ zy spoedig goede vrienden mogten zyn :
 „ daarby voegende, dat zulks het belang was
 „ beide van Frankryk en van de Staaten (a)."
 Hy sprak dus, toen men, met reden, verwagt-
 te, dat het beleg van Maastricht haast stondt
 opgebroken te worden, en toen men, langs
 hoe klarer, begon te zien, dat 'er met den
 oorlog niets te winnen was voor den Staat.
 Ook

(a) D'ESTRADES Tom. VII. p. 141, 168, 174.

1676. Ook was hy, onlangs, in den Haage geweest (b), en waarfchynlyk wel onderregt van de gezindheid der Staaten. Omtrent veertien dagen na dit gefprek, welk, veelligt, van Be-
 Invloed van't verlaaten van Maas- tricht op de Vrede- hande- ling.
 verningskants kant, konftiger belegd was dan de Franfchen merkten, werdt het beleg van Maas- tricht opgebroken, en dit voorval hadt mer- kelyken invloed op de Vredehandeling. Men vernam, terftond hierna, dat één der Spaan- fche Gevolmagtigden, eerftdaags, te Nieuw- megen, verwagt werdt (c). Temple beloofde ook, nader met den Prinfe van Oranje te zul- len fpreeken, over 't bevorderen der Vrede (d). Maar de Franfchen gaven te verftaan, dat de Koning, hun Meester, ziende hoe traag men ware om de handeling voort te zetten, lig- telyk, zou kunnen besluiten, om hen te rug te roepen. Temple gaf hiervan kennis aan de Staatfchen, die 't hunnen Meesteren toe- fchreeven (e). De Staaten, lang gedrongen door de Franfchen, om hunne Bondgenooten aan te maanen tot het afzenden van Gevolmag- tigten naar Nieuwmegen (f), namen toen, ook op aanfchryvens van wege den Koning van Groot-Britanje, den agt-entwintigften van Herftmaand, een besluit, om de onderhande- lingen aan te vangen, met den eerften van Slagtmaand, 't zy de Gevolmagtigden hunner Bondgenooten, op dien tyd, te Nieuwmegen waren, of niet (g): van welk besluit de Fran- fchen,

(b) D'ESTRADES Tom. VII. p. 83.

(c) D'ESTRADES Tom. VII. p. 187, 196, 199.

(d) D'ESTRADES Tom. VII. p. 236, 237.

(e) TEMPLE MEMOR. II. 474. vergel. D'ESTRADES Tom. VIII. p. 86.

(f) TEMPLE MEMOR. II. 462.

(g) Act, de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 532.

schen, door Temple, kennis kreegen (*h*). De Prins van Oranje, bedugt, zo men meende, dat het verlaaten van Maastricht de Staaten, en vooral die van Holland: welken, tegen den twee-entwintigsten van Herfstmaand, stonden te vergaderen, te sterk mogt doen neigen tot een byzonder Verdrag met Frankryk, hadt zig, in alleryl, naar den Haage begeven (*i*), en te wege gebragt, dat men alleenlyk belloote tot het beginnen der handeling, met den eersten van Slagmaand. De slegte uitslag van 's Prinsen onderneeming op Maastricht hadt, ondertuschen, sommigen aanleiding gegeven, om zyne Hoogheid schamperlyk door te stryken in blaauwboekjes en schottschriften, waarmede 't gemeen in Holland, welk driftiglyk haakte naar vrede (*k*), en in den waan gebragt was, dat zy, door den Prins, tegengehouden werdt, zig gaarne aazen liet (*l*). Voor opsteller van verscheiden' deezer Geschriften werdt gehouden zekere *Joannes Rothé*, man van kranke hersenen; doch die, by vlaagen, blyken van goed verstand gaf. Somtyds, hadt hy zelfs brieven geschreeven aan de Staaten, dezelve vermaanende, op hunne hoede te zyn, tegen den Prins. Hy raakte, omtrent het einde deezes jaars, te Amsterdam, in hegtenis. Zyne Huisvrouw en Vrienden, luiden van vermogen, gelyk hy zelf ook was, bragten toen te wege, dat hy, by 't Geregt, als krankzinnig aangemerkt, en hun in handen gesteld werdt,

1676.

De Prin
w or dt, l
blaauw-
boekjes,
be-
schimpet.

om,

(*h*) D'ESTRADES Tom. VII. p. 238, 305.

(*i*) D'ESTRADES Tom. VII. p. 204, 205.

(*k*) D'ESTRADES Tom. VII. p. 3.

(*l*) D'ESTRADES Tom. VII. p. 239.

1676

Hy zendt
hemant
naar
Nieuw-
magen

om, voortaan, opgeslooten en bewaard te worden: gelyk, sedert, geschiedde (*m*). Hy zat tot in 't jaar 1691, wanneer hy, op zyn verzoek, geslaakt werdt, onder voorwaarde, dat hy zig, voortaan, van schryven onthouden, en zig niet buiten de Stad zyner wooninge begieven zou, dan met kennisse der Wethouderschap (*n*). Zyn schryven tegen den Prins hadt, ondertuschen, eenigen indruk gemaakt op de onkundige menigte, en 'sPrinses vrienden, met naame de Raadpensionaris Fagel, deelden in den haat, diën sommigen tegen zyne Hoogheid durfden doen blyken (*o*). Al 't welk van zo veel gevolg was, dat de Prins *Joan Pesters*, zynen Sekretaris, naar Nieuw-magen zondt, om d'Estrades in 't byzonder te kennen te geëven, dat hy ten hoogste verlangde naar een spoedig einde van de Vredehandeling, en wenschte te verstaan, op wat voet, zyne Majesteit van Frankryk zou begeeren te sluiten. Doch d'Estrades antwoordde, „dat hy niets hadt voor te slaan, maar gaarne hooren zou, welke opening de Prins van Oranje zou willen doen.” Sedert, werdt de handeling, tuschen den Prins en de Franschen, agtervolgd, door middel van Pesters en van den Heer van Odyk. Sommigen meenden, dat de Prins, ten deezen tyde, te vrede geweest zou zyn, om met Frankryk te sluiten, zó men Maastricht, al ware 't zelfs na 't fleg-

ten

(*m*) Resol. Holl. 6 Febr. 24 Maart, 17 July, 19 Sept. 1 Dec. 1674. bl. 42. 150. 91, 23, 541. Tweejaar. Geschied. bl. 515; 55. Holl. Merc. van 1674. bl. 217. van 1677. bl. 93 enz.

(*n*) Resol. Holl. 4 Aug. 1691. bl. 583.

(*o*) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 261.*

ten der Vestingwerken , aan de Staaten hadt 1676: ———
willen te rug geeven (p). Doch hiervan is
my niets klaarlyk gebleeken.

Maar terwyl de Franschen , te Nieuwmegen ,
arbeidden , om de Staaten te beweegen tot by-
zondere handeling , waartoe het opbreeken van
't beleg van Maastricht nu nieuwe hoop gaf ,
kreegen zy sterk vermoeden , dat de Staaten
in byzondere handeling getreden waren met
Zweeden . De Zweedsche Ambassadeur *Joan*
Paulyn Olivenkrants hadt zig , eer hy te Nieuw-
megen kwam , lang opgehouden in den Haage ,
en men hadt d'Estrades , van daar , gemeld ,
dat hy met de Staaten handelde . *Benedictus*
Oxenstiern , de andere Zweedsche Gezant , toef-
de ook , eene geruime poos , te Utrecht . Tem-
ple verzekerde egter de Franschen , dat 'er niets
byzonders met Zweeden gehandeld werdt (q).
Vast gaat het , ten minste , dat 'er niets werdt
geslooten . Ook verdween de argwaan op de
Zweedsche Gezanten , terstond na dat zy te
Nieuwmegen waren aangekomen .

VIII.
De Fran-
schen
vermoe-
den , dat
de Staa-
ten , af-
zonder-
lyk , met
Zwee-
den ,
zoeken
te han-
delen.

Na 't eindigen van den veldtogt , hadt Tem-
ple , te Zoestdyk , een mondgesprek met den
Prinse van Oranje (r) , die zig zeer beklaag-
de , dat hy 't beleg van Maastricht hadt moe-
ten opbreeken : 't welk , dagt hy , niet geschied
zou zyn , zo de Keizerschen , met bepaalder
oogmerken , aan den Rynkant , geoorloogd
hadden ; zo de Vorsten van Brunswyk Lunen-
burg hem het beloofde aantal van troepen had-
den geleverd , en zo de Spaanschen beter or-
de

Gesprek
van Tem-
ple met
den Prin-
se van
Oranje ,
te Zoest-
dyk.

(p) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 286, 298, 307, 322.*

(q) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 95, 101, 122, 127, 160.*

(r) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 251, 272.*

1675. de op het betaalen van hun Leger gesteld hadden. Temple hadt hem ook niet veel goeds te zeggen van den voortgang der Vredchandelinge te Nieuwmegen „ daar, zeide hy, de „ voornaamste partyen, Frankryk en Spanje, „ nog, zo ver als ooit, verſchilden van elkan- „ deren, wilstende Frankryk alle de gewon- „ nen' Plaatsen behouden, en Spanje al het „ verlorene te rug hebben: waarom hy van „ meening was, dat de oorlog alleen de vre- „ de zou moeten maaken; wanneer de eene „ of de andere party, of boven maate ver- „ zwakt, of, om eenige andere reden, den „ oorlog moede geworden zou zyn.” De Prins scheen niet vreemd van deeze gedagten. Hy verklaarde „ niet te gelooven, dat de Staaten „ zouden kunnen bewoogen worden, om lan- „ ger in den oorlog te volharden, zo de aan- „ staande veldtogt wederom kwalyk slaagde. „ Ondertusſchen, kon hy niet loochenen, dat „ de goede uitſlag van denzelyen, voornaam- „ lyk, zou afhangen van het beleid der Ho- „ ven van Weenen en Madrid:” waarop hy, nogtans, weinig schein te vertrouwen. Temple bediende zig van de gesteldheid, in welke hy den Prins vondt, om hem de heimelyke overeenkomst, met Frankryk, van welke wy boven (s) gewaagd hebben, voor te slaan, niet verzuimende te spreken van de voordeelen, welken zyne Hoogheid zig, daaruit, naar 't voorgeeven der Franschen, zou mogen be- looven: waarop de Prins hernam „ dat d'Es- „ trades eenen weg uitgevonden hadt, om „ hem, hierover, te doen spreken, door den „ Raad-

(s) *Bladz. 407.*

» Raadpenfionaris Fagel; doch dat hy 'er reeds 1676.
 » genoeg van gehoord hadt; dat zy hem wei-
 » nig kenden, die hem zulke voorflagen dee-
 » den, en dat men flegts een middel uitvin-
 » den moest, om zyn eer te bewaaren, door 't
 » voldoen van Spanje; waarna zyn byzonder
 » belang het fluiten der Vrede geen uur zou
 » doen uitstellen (t).»

Temple, te Nieuwmegen te rug gekeerd, IX
 verhaalde de Franschen van dit gefprek zo Aan-
 veel als hy raadzaam vondt, en zweeg, of be- komst
 wimpelde het overige (n). Ondertusfchen, van ver-
 kwamen 'er, van tyd tot tyd, eenige nieuwe fcheiden
 Gevolmagtigden der Bondgenooten, te Nieuw- Gezant-
 megen, aan. In Slagtmaand, verscheenen 'er ten te
 de Deensche Gezant *Justus Hoëg*, en de Bran- Nieuw-
 denburgfchen *Christoffel van Somnitz* en *Wer- megen.*
ner Wilhelm Blaspeil: in Wintermaand, een
 der Spaanschen Gezanten, *Don Pedro de Ron-*
quillo, en, in Louwmaand des volgenden jaars,
François Udalrik, *Graaf van Kinsky*, een der
 Keizerschen (y). Doch de hoofden deezer
 twee laatste Gezantschappen bleeven nog, een-
 nen geruimen tyd, agter. De Staatschen,
 ondertusfchen, ongeduldig wordende, over
 't verwylen der Vredehandeling, lieten zig,
 beide in den Haage en te Nieuwmegen, ver-
 luiden, dat de Bondgenooten geene onder-
 standgelden te verwagten hadden tegen den
 aanftaanden veldtogt, zo zyeenen oorlog, aan-
 gevangen om de Staaten te helpen, tot vol-
 doening van hunne byzondere heerschezugt of
 be-

(t) TEMPLE MEMOR. bl. 470-472.

(n) D'ESTRADAES Tom VII. p. 257, 263, 314.

(y) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 242, 244, 246.

1676. belang, verder voortzetten wilden, en zo zy het ernstig aanvangen der Vredehandeling langer verwylden. Men kwam dan, eindelyk, op 't laatst van Slagtmaand, tot het overleveren der Volmagten, die de Engelschen, als middelaars, ontvingen, en daarna aan de verschillende partyen ter hand stelden, om onderzocht en goedgekeurd te worden. Doch dit onderzoek gaf nieuwe stof tot geschil. De Franschen hadden maar eene aanmerking op de Volmagt der Staatschen, die, in dezelve, last kreegen, om te handelen van Vrede, *op de voordeeligste voorwaarden voor den Staat*: 't welk, dagten ze, 't geïlootene op schroeven stelde, als de Staaten, daarna, oordeelen mogten, dat het voordeel van den Staat niet genoeg in agt genomen was (w). Doch de Staatschen hadden veel meer te zeggen op de Volmagten der Franschen en Zweedschen, in welken, het aanneemen der wapenen door deeze twee Mogendheden, breedvoeriglyk, verdedigd werdt. Ook stondt hun tegen, dat, in de Fransche Volmagten, gewaagd werdt van 's Pausen bemiddeling, welke zy nimmer hadden aangenomen, noch konden aanneemen (x). Verscheiden' andere dingen werden 'er in berispt (y), met welken wy ons niet ophouden. Beverningk, dien Temple den bekwaamsten Ambassadeur noemt, welke hem immer ontmoet was, hadt, op het uitvinden van deeze tegenwerpingen, zyn verstand gespits, voornaamlyk, zo men dagt, om de handeling

te

(w) D'ESTRADES *Tom. VII. p. 372.*

(x) *S'cr. Résol. Holl. 28 Nov. 1676. III. Deel, bl. 568.*

(y) *Plus Acte de la Paix de Nimeg. Tom. 1. p. 233.*

te rekken, tot dat 'er meer Gezanten zouden
aangekomen zyn. Ook gelukte dit. Mentwist-
te lang over de Volmagten, zonder elkande-
ren te kunnen verstaan: eindelyk, werdt men
't eens, dat de Engelschen, als middelaars,
eene algemeene Volmagt ontwerpen zouden,
waarin alle de partyen genoegen zouden moe-
ten neemen. Dit geschiedde, sedert. Doch
de Engelschen droegen byzondere zorg, dat,
in deeze Volmagt, niet van 's Pausen bemidde-
ling gerept werdt (z). 't Jaar 1676 liep, met
deeze kibbelingen, ten einde.

De Prins van Oranje, geene kans ziende,
om, op eene eerlyke wyze, uit den oorlog te
geraaken; zo de Koning van Groot-Britanje
zig niet, naauwer dan tot nog toe geschied
was, verbondt met de Staaten; besloot zyne
uiterste poogingen aan te wenden, om hem
hiertoe te beweegen. Hy ontboodt dan Tem-
ple wederom by zig, in den Haage, tegen den
aanvang des volgenden jaars, hem vraagende,
of hy iet naders wist van de gedagten van den
Koning, zynen Meester, over 't werk der Vrede?
Temple antwoordde „ dat zyne Majesteit,
„ vermoedende, dat zyne Hoogheid nog niet
„ regt vredesgezind was, en niet hebbende
„ kunnen verneemen, op wat voet, Frank-
„ ryk zou willen verdraagen, beslooten hadt,
„ de handeling aan te zien, en zig te houden
„ binnen de paalen, die hem, door zyne hoe-
„ danigheid van middelaar, voorgeschreeven
„ werden.” De Prins hernam „ dat zulks
„ zeer koel schein, daar 't in 's Konings magt
„ stondt.”

1676.

X.
Verdere
onder-
hande-
ling,
in den
Haage,
tuschen
den Prin-
se van
Oranje en
Temple.

1677.

(z) TEMPLE MEMOR. II. 476-480.

1677. „ stondt , vrede te maaken , als hy 't begeer-
 „ de. Wat hem aanging , hy verlangde 'er ook
 „ naar , zo om dat de Koning haar dienstig
 „ hielt voor hun beider belang , als om dat de
 „ Staaten de Vrede niet slegts voor voordee-
 „ lig , maar voor volstrekt noodzaakelyk aan-
 „ zagen. Dit zou hy aan niemant dan aan den
 „ Koning en aan Temple zeggen willen ; want
 „ zo de Franschen het wisten , zouden zymoei-
 „ lyker voorwaarden vorderen. De Keizer en
 „ Spanje neigden nu minder tot vrede , dan
 „ op 't einde van den jongsten veldtogt , ter
 „ oorzaake van de verandering der Staatsdie-
 „ naaren , aan deeze twee Hoven. De Staa-
 „ ten alleen verlangden naar vrede , en hy zou
 „ 't altyd eens zyn met de Staaten ; doch hoe
 „ men aan vrede geraaken zou , voor den aan-
 „ staanden veldtogt , wist hy niet ; ten ware
 „ de Koning , zyn Oom , lust hadt , om die te
 „ doen sluiten ; in welk geval , hy verlangde
 „ te weeten , op welke voorwaarden zyne Ma-
 „ jesteit geloofde of begeerde , dat dezelve zou
 „ kunnen geslooten worden : en hy beloofde ,
 „ zyn best te zullen doen , om 's Konings oog-
 „ merken te bevorderen , zo ver het , eenigs-
 „ zins , met behoudenis van zyne eere en van
 „ het belang zyns Vaderlands , geschieden kon ,
 „ al 't welk hy verzogt , dat Temple den Ko-
 „ ning , zynen Meester , wilde overschryven ,”
 „ gelyk deeze aannam (a).

De Raad-
 pensio-
 naris
 Fagel
 spreekt

Twee dagen laater , met den Raadpensionaris Fagel in gesprek geraakt zynde , gaf Temple te verstaan , dat men den traagen voortgang der Vredehandeling , gedeeltelyk , toe-
 schry-

(a) TEMPLE MOROR. bl. 486-488.

fchryven moest aan het kibbelen der Staat- 1677.
 fchen, over de Volmagten. Doch Fagel, een —
 ernstig en treurig gelaat aanneemende, zeide, met Tem-
 „ dat hy, noch de Staaten, noch den toestand ple, over
 „ hunner zaaken kende, zo hy waande, dat de nood-
 „ zy de Vrede niet ernstelyk begeerden. Zy zaake-
 „ hadden ze zelfs volstrekt noodig, en zou lykheid
 „ den, terfcond, in onderhandeling getreden der Vrede
 „ zyn, zo de Franschen maar eenigszins aan voor de
 „ neemelyke Volmagten hadden overgeleverd. Staaten.
 „ Zeifs wilden ze niet staan op 't gene hunne
 „ Bondgenooten vorderen zouden: ja hy kon
 „ niet verzekeren, dat zy geene afzonderlyke
 „ vrede zouden fluiten.” *Dit laatste*, hervat-
 „ te Temple, was een stuk van zo veel gewigts,
 „ dat men 'er zig nog wel een jaar op bedenken zou.
 Doch Fagel antwoordde „ dat men 'er reeds
 „ genoeg op gedagt, en eindelyk bevonden
 „ hadt, dat 'er geen andere raad overschoot.
 „ De Staaten waren veel aan Spanje verplicht.
 „ Die Kroon hadt zig in den oorlog gesteken,
 „ om hen, en te gelyk de Spaanische Ne-
 „ derlanden te behouden. Doch zy hadden
 „ Spanje ook geenen kleinen dienst gedaan,
 „ drie jaaren, om Spanjes wille, volhardende
 „ in den oorlog, zonder dat 'er iet van ge-
 „ wigt, tusfchen Frankryk en hen, te veres-
 „ fenen bleef. Zy hadden zig verplicht, om,
 „ in den aanstaanden veldtogt, zo veel volks
 „ byeen te brengen, als zy, in den laatsten,
 „ byeen gehad zouden hebben, zo de Bondge-
 „ nooten hun woord gehouden hadden. Doch
 „ de Spaanfchen droegen geene zorg, dan om
 „ hun te doen zien, dat zy beslooten hadden,
 „ te vergaan. De Vloot was, zonder betaa-
 „ ling,

1677. „ ling , uit Sicilie te rug gezonden. De Staa-
 „ ten kreegen geen geld , voor de mondbe-
 „ hoefden , die zy , den voorleeden Zomer ,
 „ naar de Spaansche Nederlanden gezonden
 „ hadden. Men hadt voorgegeven , Magazy-
 „ nen van deeze mondbehoefden te zullen op-
 „ regten , tegen den volgenden veldtogt ; doch
 „ hy was verzekerd , dat men geen één Ma-
 „ gazyen vinden zou , welk van de Spaanschen
 „ verzorgd was. De Staaten hadden hun voor-
 „ geslaagen , dat zy zo veel volks in dienst
 „ moesten houden , als zy betaalen konden ,
 „ en genoeg was , om de Steden te bewaaren ;
 „ en dat de Prins , met het Leger der Staaten ,
 „ alleen te velde trekken , en alle belegerin-
 „ gen van belang beletten zou : doch hierop
 „ was geen antwoord gekomen. Zy hadden
 „ den Keizer verklaard , dat de Spaansche
 „ Nederlanden maar een , of ten langiten
 „ twee jaaren zouden kunnen bewaard worden ,
 „ zo hy zyn Leger niet naar Frankryk zondt ,
 „ of ten minste de Franschen noodzaakte tot
 „ eenen veldslag , en daarna de Winterkwar-
 „ tieren betrok , aan de linkerzyde des Ryns.
 „ Maar men schein , te Weenen , de Spaan-
 „ sche Nederlanden zo weinig te agten , als
 „ men hier Hongarye deedt ; en de vette stree-
 „ ken , ter regter zyde des Ryns , stonden den
 „ Duitschen troepen beter aan , dan de ver-
 „ woesten in de Elzas. In den aanstaanden
 „ veldtogt , zouden twee of drie sterke Grens-
 „ plaatsen in de Spaansche Nederlanden , by
 „ gebrek van Magazynen , moeten verloren
 „ gaan , zonder dat de Prins het zou kunnen
 „ beletten , zynde de Legers der Staaten en
 „ Spaan-

» Spaanfchen veel te zwak , om den Fran-
 » fchen flag te leveren , of eene Stad te ont-
 » zetten. En als Kameryk , Valenchyn en
 » Bergen in Henegouwen over waren , zou-
 » den de andere Steden wel volgen moeten.
 » Ook konden 's Prinſen vrienden niet lyden ,
 » dat hy alleenlyk te velde trok , om Steden
 » te zien verliezen , en miſchien wel alle de
 » Spaanfche Nederlanden , door de miſlagen
 » der Spaanfchen zelve ; die evenwel , zo
 » weinig als 's Prinſen vyanden buiten , en
 » 's Prinſen benyders binnens Lands , nalaaten
 » zouden , zyne Hoogheid te beſchuldigen.
 » Ondertuſſchen , konden de Staaten van
 » Frankryk alles krygen , wat zy begeerden ,
 » byzonderlyk , Maaſtricht te rug , een goed
 » verdrag van Koophandel , en zo veele voor-
 » deelen voor het Huis van Oranje , als zyne
 » Hoogheid zou konnen verlangen. D'Eſtra-
 » des ſchreef , hierover , van week tot week ,
 » dringende op een afzonderlyk verdrag : daar
 » hy , Raadpenſionaris , wel noode toe komen
 » zou ; doch men was 'er , meende hy , genoeg-
 » zaam , toe gedwongen. Ook kende hy nie-
 » mant in Holland , die niet van dezelfde ge-
 » dagten was. Hy hadt , met Temple , ge-
 » ſproken , als met een' goed' vriend , niet als
 » met een' Ambaſſadeur , en hem de ſterkte en
 » zwakheid van den Staat , onbewimpeld , ver-
 » toond. Gaarne zou hy nu weten , wat Tem-
 » ple dagt , dat de Staaten doen moeſten , om
 » zig te redden uit de zwaarigheden , waarin
 » zy , door den oorlog , gedompeld waren (b).”

t is

(b) TEMPLE Memor. II. 482-494.

1677. 't Is niet moeilyk te merken, dat dit gesprek, waarin de zaaken der Staaten, op 't nadeeligst, vertoon'd werden, konfliktiglyk, aangelegd was, om Temple uittelokken, tot het voorlaan van eenige hulp, van de zyde van Groot-Britanje. Doch de schrandere Ambassadeur antwoordde, voorzigtiglyk „ dat hy zig onbekwaam hielt, „ om raad te geeven aan iemant, die 't belang der Staaten zo wel begreep:” voorts, vraagende „ wat 'er van de Spaansche Nederlanden worden zou, zo de Staaten zig afzonderlyk verdroegen met Frankryk? Waarop Fagel hernam „ dat deezen toch, in een' veldtocht of twee, verlooren zouden zyn. Kamerik, Valenchyn, Namen en Bergen zouden, geloofde hy, in den aanstaanden Zomer, veroverd worden: waarna de groote binnenlandsche Steden zig niet eens zouden zoeken te verweeren, Antwerpen en Oostende uitgenomen: omtrent welke Steden, men, veelligt, diergelyke maatregels zou kunnen neemen, als de Franschen, in den jaare 1667, aan zynen voorzaat, den Raadpensionaris de Witt, hadden voorgeslaagen.” Maar, hervraagde Temple, *hoe, denkt gy, zullen de Staaten met Frankryk moeten leeven, na dat de Spaansche Nederlanden verlooren zullen zyn? Zullen zy niet geheellyk van Frankryks genade moeten afhangen? Nooit*, antwoordde Fagel toen, *zouden wy om eene afzonderlyke vrede denken, zo wy kans zagen, om de Spaansche Nederlanden te behouden door de wapenen.* „ Doch zo deezen toch moesten verlooren gaan, best was 't, „ dagt hy, dat dit geschiedde door de Vrede, „ die 't Land niet uitputten noch den Prinse
„ schan-

Oogmerk van dit gesprek.

Temples voorzigtigheidsheid.

Wederantwoord van Fagel.

Verder gesprek tuschen beide.

„ schande aandoen zou. Na 't verlies der 1677.
 „ Spaanfche Nederlanden , zou men de Fran-
 „ fchen doen begrypen , dat het hun belang
 „ meer was , den Vereenigden Staat te behou-
 „ den dan dien te vernietigen. Hachelyk was
 „ dit wel ; doch men hadt geene keur meer ,
 „ en lang genoeg , vergeefs , gehoopt , dat de
 „ Spaanfchen betere orde op hunne zaaken
 „ ftellen , en dat de Keizerschen iet van be-
 „ lang uitvoeren zouden aan den Rynkant.
 „ Ook was hy , voor zig zelve , altoos , van
 „ gedagten geweest , dat Groot-Britanje , op
 „ den eenen of den anderen flap van Frank-
 „ ryk , *hou ftijl* zou geroepen hebben ; en , zo
 „ de Engelichen de helft der Spaanfche Ne-
 „ derlanden konden laaten verlooren gaan ;
 „ dat zy egter , met geene goede oogen , zou-
 „ den hebben kunnen aanzien , dat Frankryk
 „ alles overheerde , en zig ook , tot groot ag-
 „ terdeel des Engelschen Koophandels in de
 „ Middellandsche zee , meester maakte van ge-
 „ heel Sicilie. Twee jaaren , hadt de Koning
 „ van Groot-Britanje de Vrede reeds in zyne
 „ hand gehad. Frankryk was in geen' ftaat ,
 „ om hem de voorwaarden , welken hy rede-
 „ lyk oordeelde , af te ftaan , of om in oorlog
 „ te blyven , als Groot-Britanje zig wilde voe-
 „ gen by de Bondgenooten. Dit maar eenig-
 „ zins te kennen te geeven , mids het in Frank-
 „ ryk geloofd wierdt , was genoeg om de Vre-
 „ de te wege te brengen. Van Beuningen hadt ,
 „ al voor lang , op gelyken trant , gefproken
 „ aan het Engelsche Hof , en aangeboden ,
 „ dat men den Koning van Groot - Britanje ,
 „ voor * fcheidsman over de voorwaarden

Fageis
 oog-
 merk , in
 het zel-
 ve , ont-
 dekt zig
 nader.

Arbitr.

der

1677. » der vrede, wilde aanneemen: doch alles was
 » zo koel aangehoord, dat men zig, einde-
 » lyk, wel genoodzaakt zag, om tot byzon-
 » dere handeling te komen. De wonde was
 » ongeneeslyk geworden. Wel wist hy, wat
 » Temple meende, met de vraage, *hoe men 't*
 » *met Frankryk maaken zou, na dat de Spaan-*
 » *sche Nederlanden verlooren zouden zyn?* Doch
 » Frankryk zou dan 't oog, veelligt, naar Ita-
 » lie, of naar Duitschland, of wel naar En-
 » geland wenden, eerder dan naar den Ver-
 » eenigden Staat. 't Was Frankryks belang
 » niet, den Staat te overheerschen; wel, dien
 » van zig afhankelijk te houden, en Gods-
 » dienst en Regeering, in den zelve, vry te
 » laaten. In zulk een' toestand alleen, kon
 » Frankryk dienst trekken van de scheeps-
 » magt deezer Landen, die 'er niet meer zyn
 » zou, als de grootste Steden, overheerd ge-
 » worden zynde, in geringe Vischers Plaat-
 » sen veranderd zouden zyn. De Koning van
 » Frankryk hadt hun Land gezien, en kende
 » het, en zeide, sedert, by alle gelegenheden,
 » *dat hy hen liever tot Vrienden begeerde, dan*
 » *tot Onderdaanen.* Maar genomen, dat het
 » verlies van den Vereenigden Staat verknogt
 » was aan dat der Spaansche Nederlanden,
 » zo was 't nog best hun verderf zo ver te
 » verschuiven, als mogelyk ware, en liever
 » des nagts te vergaan, dan des middags te
 » vooren (c).”

Temple
geeft den
Prinse

De Raadpensionaris Fagel sprak deeze laat-
ste redenen, met meer drift, dan de zwakke
staat

(c) TEMPLE Memor. bl. 494-497.

staat zyner gezondheid, toen, schein te ge-
 doogen. Weshalve Temple 't gesprek afbrak,
 zeggende „ dat deeze zaaken niet tuschen hen
 „ beide konden afgehandeld worden.” Hy
 gaf 'er, sedert, den Prins kennis van, die
 verklaarde, het sluiten eener afzonderlyke vre-
 de te zullen verhinderen, zo lang als hem mo-
 gelyk ware. Doch hy hadt byna zo slegte ver-
 wagting als Fagel van den aanstaanden veld-
 togt, en herhaalde, nogmaals, dat de Koning
 van Groot-Britanje de Vrede maaken kon, voor
 't aanvangen van den stryd. Temple schreef
 alles over aan den Koning, en voegde 'er by,
 „ dat de Prins van Oranje de Staaten niet
 „ zou kunnen wederhouden van het sluiten
 „ eener afzonderlyke vrede, zo de Koning zig
 „ niet dieper in dit werk stak, dan hy, tot
 „ nu toe, gedaan hadt.” De Koning antwoordde
 „ dat de Gezanten der Bondgenooten de
 „ Leden van het Parlement zo sterk ophitsten
 „ tegen de Vrede (*d*), dat hy 'er niet meer
 „ toe kon arbeiden, zonder 'er, vooraf, door
 „ de Staaten, openlyk, toe genoopt te wor-
 „ den.” De Prins en Fagel waren 't eens, dat
 van Beuningen, ten deezen einde, den Koning
 een schriftelyk Vertoog doen zou: gelyk, se-
 dert, geschiedde (*e*). Doch de Prins vraagde
 Temple, ten zelfden tyde, wederom, *of hy niet*
wist, welke voorwaarden van vrede de Koning,
zyn Meester, by zig zelyven, beraamd hadt? Tem-
 ple verklaarde van *neen*; doch meende, dat
 zyne Hoogheid, om tyd te winnen, zig, des-

1677.

kennis
van zyn
gesprek
met Fa-
gel.

(*d*) *Voiez Act. de la Paix de Nimég. Tom. II. p. 289-314.*

(*e*) *Voiez Act. de la Paix de Nimég. Tom. II. p. 316.*

1677. wege, wel eerst, zou kunnen openen. De Prins, zig een weinig bedagt hebbende, hernam toen „dat, zo de Koning eene spoedige Vrede begeerde te maaken, zulks, op den voet van die van Aken, behoorde te geschieden. Dat men geene andere verwisfeling behoefde voor te slaan, dan die van Aath en Charleroi, voor Aire en S. Omer. Dat, hiermede, alles, wat tusfchen Frankryk en Spanje openftondt, zou afgedaan zyn. Dat de Keizer Filipsburg flegten en te rug geeven zou; dat de Franschen Maastricht, insgelyks na 't flegten der Vestingwerken, den Staaten zouden inruimen, en dat de oorlog, hiermede, voorbygedreeven zou zyn, gelyk eene vlaag, die zwaaren storm gedreigd, doch kleine verandering op het aardryk te wege gebragt hadt.” Temple merkte hierop aan „dat zyne Hoogheid niet verklaardt hadt, hoe 't met Lotharingen en het Franche Comté gaan zou.” Doch de Prins hernam „dat zulks, by de Akenfche Vrede, beflist was. Frankryk hadt nooit regt voorgewend op Lotharingen, dan voor zo ver het geftaan hadt onder den overleeden Hertoge, van wien de Koning meende verongelykt geweest te zyn. 't Franche Comté moest, volgens de Akenfche Vrede, aan Spanje blyven. Op deezen voet kon men vrede hebben, zo 't zyne Majesteit van Groot-Britanje begeerde; zo niet, dan moest de oorlog voortgaan, en de voorzienigheid de zaaken beflegten.” De Prins befloot, dat, wat Fagel of anderen Temple ook voorhouden mogten van eene afzonderly-

's Prinzen ontwerp van de voorwaarden eener algemeene Vrede.

Hij verklaart zig, ernstelyk,

ke

„ ke vrede, dezelve niet zou geflooten wor- 1677.
 „ den, zo lang hy leefde, en in staat was, om —————
 „ het te beletten. Hy wist ondertusfchen wel, tegen ee-
 „ dat het, terftond na zynen dood, gefchie- ne afzon-
 „ den zou, ten ware anderen daartegen ge- derlyke
 „ liefden te voorzien: waartoe, mogelyk, nie- vrede.
 „ mant meer reden hadt, dan de Koning van
 „ Groot-Britanje.” Temple verhaalde, daarna,
 „ aan den Raadpensionaris, hoe fterk de
 „ Prins zig tegen de afzonderlyke Vrede ver-
 „ klaard hadt: waarop Fagel zeide „ dat hy ’er
 „ zo noode toe komen zou als zyne Hoogheid;
 „ doch dat de Prins zelf ’er toe gedwongen
 „ zou kunnen worden, door het flegt beleid
 „ der Bondgenooten, door den kwaaden uit-
 „ flag van den aanftaanden veldtocht, en voor-
 „ al, door binnenlandfche beroerten, waar
 „ toe men, te Amftterdam, reeds neiging be-
 „ speurd hadt, om dat de Vredehandeling
 „ zo traaglyk voortging.” Hy voegde ’er by,
 „ dat zyne Hoogheid de Landzaaten te wel
 „ kende, om zig fterk te kanten, tegen der-
 „ zelve genegenheid (f).” Wy hebben dee-
 „ ze gefprekken, dus uitvoeriglyk, willen te
 „ boek ftellen, om dat ’er de eigenlyke grond
 „ der handeling uit blyken kan, en om dat zy
 „ eene fchets behelzen van de voornaamfte voor-
 „ waarden, op welken, daarna, de Vrede geflooten
 „ werdt. Na verloop van eenige weeken, kwam
 „ ’er nader befcheid uit Engeland. De Koning
 „ fchreef aan Temple „ dat hy kans zag,
 „ om Frankryk te brengen tot eenen afstand
 „ van

Ontwerp
 des Ko-
 nings van
 Groot-
 Britanje.

(f) TEMPLE Memor. W. 4, 8-507. Voyez aufi D'ESTRADES
 Tom. VIII. p. 62.

1677. „ van Aath, Charleroi, Oudenaarden, Con-
 „ dé en Bouchain, tegen Kameryk, Aire en
 „ S. Omer.” Temple gaf hiervan kennis aan
 den Prinse; doch zyne Hoogheid verbleekte,
 toen hy Kameryk hoorde noemen, verklaaren-
 de, wyders, *dat men alies wagen moest, en de*
Spaansche Nederlanden liever door de wapenen
zien verlooren gaan, dan door zulk een Verdrag.
 Temple keerde, eerlang, wederom naar Nieuw-
 megen (g).

XI. Staat der Vrede-
 hande-
 linge, te
 Nieuw-
 megen.
 Hier was, midlerwyl, uit verscheiden' ge-
 sprekken tusfchen Berkelei en d'Avaux, geblee-
 ken, dat de Engelschen zeer bevreesd waren,
 voor een afzonderlyk verdrag, tusfchen Frank-
 ryk en de Staaten (h): waarvan zy vermoeden
 gekreegen hadden, uit de heimelyke onder-
 handelingen, welken de Franschen, van tyd
 tot tyd, hielden met Beverningk (i), dien zy,
 zo wel als van Haren, hielden geneigd te zyn,
 tot een afzonderlyk verdrag (k). Van den an-
 deren kant, hadt Temples lang verblyf in den
 Haage, en zyne geduurige gesprekken met
 den Prinse en met den Raadpensionaris ook
 agterdocht verwekt in de Franschen, die sterk
 verlangden, naar zyne wederkomst te Nieuw-
 megen (l). De handeling was niets gevorderd,
 in zyn afzyn. De meeste tyd was gesleeten,
 met ontvangen der aankomende Gezanten;
 met plegtige bezoeken, en met kibbelen over
 kleinigheden. Onder anderen, was men lang

on-

(g) TEMPLE Memor. II. 511-515, 528-331.
 (h) D'ESTRADES Tom. VIII. p. 18, 45, 105.
 (i) TEMPLE Memor. bl. 507, 516.
 (k) D'ESTRADES Tom. VII. p. 367.
 (l) D'ESTRADES Tom. VIII. p. 28.

oneenig geweest, over de plaats der handeling-
ge, waartoe, eindelyk, eenige vertrekken op
t Stadhuis geschikt werden (*m*). De Franschen
meenden, dat Temple zeer in zynen schik
was, met alles, wat de Vredehandeling fremde,
en dat hy, om het Parlement te behaagen
den voortgang van den oorlog wenschte (*n*).
De heimelyke onderhandelingen, tusfchen d'A-
vaux en Beverningk, van wege de Staaten, en
tusfchen d'Estrades en Pesters, van wege den
Prinse van Oranje, werden, ondertusfchen,
voortgezet (*o*), en men begon reeds te gelooven,
dat deeze onderhandelingen, op eene
afzonderlyke vrede tusfchen Frankryk en de
Staaten, zouden uitkomen.

De openbaare handelingen werden ook ver-
volgd. Omtrent het midden van Sprokkel-
maand, begonden de byzondere Ambassadeurs
de eifchen hunner Meesteren, ten laste van
elkanderen, over te leveren aan de middelaars.
De Franschen vorderden van den Keizer en
van den Keurvorst van Brandenburg alleenlyk,
dat de Westfaalsche Vrede hersteld en naarge-
komen werdt: van Spanje, welk eerst de Vre-
de gebroken hadt, begeerden zy alles te be-
houden, wat zy, in den tegenwoordigen oor-
log, op dit Ryk veroverd hadden: van de Staa-
ten eifchten zy niets; maar booden hun, in
tegendeel, hunne vriendschap en de vernieu-
wing van een verdrag van Koophandel aan (*p*).
Van den anderen kant, vorderde de Keizer,
dat

Eifchen
der we-
derzyd-
sche Mo-
gendhe-
den, ten
laste van
elkande-
ren.

(*m*) TEMPLER Memoir. *bl.* 516-25.

(*n*) D'ESTRADES Tom. VIII. *p.* 102.

(*o*) D'ESTRADES Tom. VIII. *p.* 115, 141, 164, 229.

(*p*) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. II. *p.* 35, 41, 45, 51, 56.

1677.

dat Frankryk hem, het Ryk en zynen Bondgenooten alles te rug gawe, wat in deezen oorlog veroverd was, en daarenboven vergoeding deedt van de geleeden' schade. De Spaanschen eischten ook alle de verlooren' Steden te rug, benevens vergoeding der schade, hun, door Frankryk, sedert den jaare 1665, aangedaan (*q*). De Staaten vorderden van Frankryk Maastricht wederom, en voldoening aan zyne Hoogheid, voornaamlyk, wegens het Prinsdom Oranje, welk, na 't ontfaan van den oorlog, verbeurd verklaard was, door den Koning van Frankryk; die deszelfs inkomsten geschonken hadt aan den Graave d'Auvergne, wiens Markgraaffschap van Bergen op Zoom de Staaten, insgelyks, verbeurd hadden verklaard (*r*). Voorts, begeerden zy een goed verdrag van Koophandel te sluiten, met afstand van alle de eischten, welken de een tegen den ander' nog mogt open hebben. De groote schade, welke zy geleeden hadden, wilden zy opofferen aan de Vrede, mids men hunnen Bondgenooten voldoening gawe (*s*). De eischten, welken Zweeden en Deenemarke en derzelve Bondgenooten tegen elkanderen inbragten, kwamen, kortelyk, hierop uit, dat de eersten, boven vergoeding van geleeden' schade, alles te rug begeerden, wat zy, in deezen oorlog, verlooren hadden, en de laatsten, al wat zy gewonnen hadden behouden wilden, zonder van vergoeding van schade te willen hooren (*t*).

De

(*q*) Actes de la Paix de Nimèg. Tom. II. 1, 5, 9.

(*r*) *Voyez* DANIEL journal p. CXI.

(*s*) Actes de la Paix de Nimèg. Tom. II. p. 24, 26.

(*t*) Actes de la Paix de Nimèg. Tom. II. p. 11, 14, 29, 32, 37, 42, 46, 52, 57.

De Hertog van Lotharingen hadt zyne eifchen op Frankryk ook aan de middelaars overgeleverd (u); doch men liet ze, eenigen tyd, verzegeld, om dat de Franschen verklaarden, nog geene eifchen van den Koning, hunnen Meester, tegen den Hertog ontvangen te hebben. Ondertusfchen, was, aan het groot verschild tusfchen de meeste handelende Mogendheden, ligtelyk, te bespeuren, hoe verre de algemeene Vrede nog te zoeken ware (v).

Terwyl men, te Nieuwmegen, met het overleveren en onderzoeken deezer eifchen, bezig was, hadt Frankryk den veldtocht, vroegtyds, geopend, en Kameryk en Valenchyn doen berennen, in 't begin van Lentemaand. De loopgraaven voor Valenchyn werden begonnen, tusfchen den negenden en tienden, en de Stad werdt genoodzaakt, zig over te geven, by verdrag, welk, op den zeventienden, getekend was (w). De Koning, die 't beleg van Valenchyn, in perfoon, bygewoond hadt, begaf zig, na 't overgaan der Stad, naar 't Leiger voor Kameryk, welk zig, insgelyks, opgaf, na een beleg van negen dagen, op den vyfden van Grasmaand. De bezetting was geweeken naar 't Kasteel, welk zig egter, twaalf dagen laater, insgelyks overgeeven moest. Midlerwyl, hadt de Hertog van Orleans 't beleg geslaagen voor S. Omer. De Prins van Oranje, die, op de eerste tyding van de beweegin-

1677:

XII.
De Franschen
veroveren
Valenchyn,

en Ka-
meryk.

Zy bele-
geren S.
Omer.

Oranje

(u) Actes de la Paix de Nimég. Tom. II. p. 65, 66, 67, 68, 69, 71.

(v) TEMPLE MEMOR. II. 525-527. Holl. Merc. van 1678. bl. 16-20, 22 enz.

(w) D'ESTRADES Tom. VIII. p. 183, 224.

1677. gingen der Franschen, het Leger der Staaten, te Bergen op Zoom, byeengetrokken hadt, was te laat gereed, om Valenchyn of Kamerik te ontzetten; doch besloot, regt op S. Omer aan te trekken, en eenen veldslag te waagen, tot ontzet deezer Stad. De Hertog van Orleans, eenig volk gelaaten hebbende in de Loopgraaven voor S. Omer, trok, met het overige deel zyns Legers, op, om den Prins van Oranje te ontmoeten. De Hertog van Luxemburg voegde zig, onder weg, by hem, met een goed getal troepen uit 's Konings Leger. Te Mont-Kasfel, raakten de Legers slaags, en werdt 'er, eenen tyd lang, dapperlyk gestreden, van de eene en de andere zyde. Doch, daarna, geraakte een gedeelte van der Staaten voetvolk in wanorde, en aan 't wyken. Oranje herstelde egter de wanorde spoediglyk, en meer dan eens. Doch de vyand werdt hem, eindelyk, te magtig. De Prins deedt, te vergeefs, zyn best, om de wykende regementen te doen stalhouden. Hy werdt, eindelyk, genoodzaakt, den stroom te volgen, en den vyand het slagveld te laten. Doch gekomen, aan de agterhoede des Legers, die nog stand gehouden hadt, deedt hy, met de zelve, eenen aftogt, waardoor hy veel roems behaalde, by de krygskundigen. 't Gevegt by Mont-Kasfel was voorgevallen, op den elfden van Grasmaand. De Franschen schryven, dat zy 'er tweeduizend man in verloorren, en dat 'er van de Staatsche zyde, drieduizend omkwamen (x). S. Omer hieldt het,

Slag by
Mont-
Kasfel.

S. Omer

(x) FERRIERS Memoir. Hist. & Milit. Tom. II. p. 51. DANIEL Journal p. CXXIX.

na deezen ongelukkigen slag, niet langer uit, dan tot den twintigften van Grasmaand, wanneer de Stad, by verdrag, opgegeven werd (y). De Koning keerde toen naar Frankryk, en het Franfche Leger werd in de ververfchingskwartieren gelegd. Van deeze gelegenheid bediende zig zyne Hoogheid, breekende, tegen 't einde van Hooimaand, op, met het Leger der Staaten, en, eerlang, het beleg flaande voor Charleroi. Doch de Hertog van Luxemburg was hem, met het Franfche Leger, op de hielen, gevolgd, en noodzaakte hem, Charleroi, voor de tweede reize, te verlaaten, op den veertienden van Oogstmaand (z). Hierna, viel 'er niets van gewigt meer voor, in de Spaanfche Nederlanden. Alleenlyk, maakte des Humieres, in Wintermaand, zig meester van S. Guilain (a). De veldtocht deezes jaars was zeer gelukkig geëindigd voor Frankryk. 't Bemagtigen van Valenchyn, Kameryk en S. Omer hadt de Spaanfche Nederlanden beroofd van alle hunne Grensvestingen aan de landzyde, op Namen en Bergen in Menegouwen na, die, ligtelyk, in eenen volgenden veldtocht, konden veroverd worden. Aan den zee kant, werden ze alleenlyk befchermd, door Nieuwpoort en Oostende. Het overig gedeelte der Spaanfche Nederlanden bestond uit groote binnenlandsche Steden, die zig zekerlyk overgeeven zouden, als de Franfchen zig voor dezelyen vertoonden. Doch Spanje

1677.

geeft zig over.

Charle-
roi ver-
geefs be-
legerd,
door den
Prinse.S. Guil-
lain ge-
wounen
door de
Fran-
fchen.

(y) Holl. Merc. van 1677. bl. 7-50.

(z) D'ESTRADER Tom. IX. p. 73, 99, 110, 115. TEMPLE Memor. bl. 165. Holl. Merc. van 1677. bl. 187, 188-191.

(a) Holl. Merc. van 1677. bl. 214.

1677. scheen weinig aandoening te hebben van dit gevaar, zig verzekerd houdende, dat Groot-Britanje en de Staaten niet zouden kunnen gedoogen, dat Frankryk van alle de Nederlanden meester werd (*b*).

XIII.
Staat des
oorlogs
in
Duitsch-
land,

Het Keizerlyke Leger onder den Hertoge van Lotharingen, met het voorjaar, wederom, over den Ryn getrokken zynde, begaf zig naar Mets, met inzicht, om deeze Stad en daarna Lotharingen te herwinnen. Crequi lag in deezen oord, om een waakend oog op den Hertoge te houden. Ook viel 'er, in Zomermaand, een scherp gevegt voor, tusfchen de twee Legers. Doch wat laater, werd de Hertog verzogt, zig te willen voegen by het Leger onder den Prins van Oranje, om Charleroi te helpen winnen. Hy trok dan naar den Maaskant. Maar Crequi belette hem den overtogt dier Riviere. Ook sneedt hy hem, geduuriglyk, den toevoer af, hem, eerlang, noodzaakende, te rug naar de Elzas, en by Koblents wederom over den Ryn te trekken. De Hertog van Saxen-Eifenach, die in de Elzas gelegen hadt, was, kort te vooren, ook genoodzaakt geweest, over den Ryn, naar Duitschland te keeren. By Kokesberg, viel, op den agtften van Wynmaand, een hevigh fchutgevegt voor, tusfchen de Keizerfchen en Franfchen. Crequi maakte zig, weinige dagen laater, meester van Fryburg (*c*).

in Katalonie,

Aan den kant van het Pyreneefche Gebergte, was, den vierden van Hooimaand, een fcherp

(*b*) TEMPLE Minor bl. 533-538.

(*c*) Holl. Merck voor 1677. bl. 181-186, 240-243. DANIEL JOURN. p. CXXX.

fcherp gevegt voorgevallen, tusfchen de Franfchen onder den Hertoge van Navailles en de Spaanfchen onder den Graave van Montereï, waarin de laatften het veld behouden hadden; doch wederzydsch merkelyke fchade geleen den was (*d*).

1677.

Doch zo zeer als het kryggeluk den Franfchen medeliep, zo zeer liep het hunnen Bondgenooten, den Zweeden, tegen. Zy waren, in Zomermaand, genoodzaakt geworden, het beleg van Chriftiaansftad, welk zy voorhadden, uit den zin te zetten. In Hooimaand, werdt hunne Vloot geflaagen, door de Vereenigde Deenfche en Scaanfche Vlooten, onder 't bevel van den Luitenant-Admiraal Willem Bastiaanszoon. By Landskroon, viel, omtrent den zelfden tyd, een veldflag voor, tusfchen de Zweeden en Deenen, van welken de uitkomst onzekerer was. Maar in Noorwegen, behaalden de Deenen verfcheiden' merkwaardige voordeelen op de Zweeden (*e*). Stettyn, eenige maanden geblokkeerd geweest zynde, door den Keurvorst van Brandenburg, werdt, in Zomermaand, geweldiger aangetast. 't Leedt egter tot in Wintermaand, eer de Stad zig, by verdrag, opgaf (*f*).

en in 't Noorden.

De Graaf d'Estrées, na 't herwinnen van Kajana, in Wintermaand des voorleeden jaars, voortgezeild zynde naar het Eiland Tabago, raakte aldaar, in Lentemaand, in een hevig gevegt met den Kommandeur Binkes. Verfcheiden' van 's Lands fchepen werden in brand ge-

XIV.
Tabago
verlooren.

(*d*) Holl. Merc. van 1677. bl. 103-201.
 (*e*) Holl. Merc. van 1677. bl. 167-170.
 (*f*) Holl. Merc. van 1677. bl. 249-261.

1677. gefchooten, of vergingen, door hun eigen vuur. 't Schip *Kruiningen*, gevoerd door *Rommert Vlak*, was, door twee Fransche schepen, waaronder dat van d'Estrées zelv' was, aangestast. De Kapitein, zig ziende in gevaar van veroverd te worden, vraagde naar de kruidhoorens: doch die zo ras niet komende bekomen, deedt hy den Konstapel een tonnetje buskruids op 't dek brengen. En straks daarna, zag men den brand opgaan, agter de mast. 't Schip van Vlak en de twee Fransche schepen vloogen, eerlang, in de lugt. Doch 't scheepsvolk bergde zig, ten minste gedeeltelyk (g). D'Estrées werdt, eindelyk, genoodzaakt, het Eiland te verlaten, en, met merkelyke schade, te rug te keeren. Hy hervatte den aanslag, in Slagmaand, en toen gelukte het hem, de Sterkte op het Eiland te veroveren. Binkes en verscheiden' anderen kwamen, by deeze gelegenheid, ongelukkiglyk, aan hun einde (h). Eenigen tyd te vooren, hadt d'Estrées zig ook van eenige Sterkten der Staaten, in Zuid-Amerika, meester gemaakt (i). De Franschen hadden, onaan gezien de Vischery wederzydsch vrygesteld was, in Hooimaand, in Groenland, verscheiden' Walvischvangers bemagtigd, eenigen van welken verbrand werden, terwyl anderen een zwaar rantsoen werdt afgeperst (k).

Binkes
sneuvelt.

Schade in
Groen-
land.

Overeen-
komst

In Herfstmaand, bekrachtigden de Staaten
etc.

(g) Uit de beëdigd Verklaar. van agt Marrooze. van 24
Oktob. 1677. MS.

(h) D'ESTRADES *Tom. VIII. p. 321.* Holl. Merc. van 1677.
N. 76. 88, 263.

(i) *Danzel Journal p CXXXI.*

(k) *Holl. Merc. van 1677. N. 230.*

een Verdrag, onlangs gemaakt met de Regeering van Algiers, waarby de losprys der Slaaven op omtrent een derde gesteld werdt van 't gene dezelve voorheen plag te belooopen (1).

Doch terwyl de Vereenigde Gewesten gekweld werden met uitheemschen oorlog, hadden sommigen ook met inwendige onlusten te stryden. In Holland en Zeeland, lagen de Kerkelyken, onderling en met de Regeering, over hoop. Men begon, sedert eenigen tyd, de Predikanten, die der Leere van Coccejus toegedaan waren, en die zig, onder de voorige Stadhouderlooze Regeering, in de gunst der Overheeden hadden weeten in te dringen, in sommige Steden, met den nek aan te zien, en buiten de aanzienlykste standplaatsen te weeren, of te houden. Zulken, daarentegen, die der Leere van Voetius aanhingen, en altoos voor ongemeene vrienden en goedgunners van het Huis van Oranje hadden willen gehouden worden, begonden, terstond na 's Prinses verheffing, moed te scheppen, en hunnen partyen onbeschroomder onder de oogen te zien. Sommigen hunner, die, voorheen, om oproerig prediken, gelyk het toen genoemd werdt, uit de Steden gezet waren, verwierven nu vryheid van zyne Hoogheid, om 'er wederom in te komen, en hunnen dienst waar te neemen, gelyk te vooren. 't Eerste was, onder anderen, aan Abraham van den Velde, voorheen Predikant te Utrecht, gegund (m). De Staatenvan Zeeland hadden, al in 't jaar 1675, eene

1677.

met Algiers.

XV. Kerkelyke onlusten,

in Zeeland,

(1) Holl. Merc. van 1677. bl. 209.

(m) Tweejaar. Geschied. bl. 598.

1677. eene orde beraamd , tot behoudenis der ruste in de Kerke, meest strekkende, om den voortstaanderen van Voetius Leere genoeg te geven , hoewel de andere party geene reden van klagen schein te hebben, dat zy, eenigszins, strengelyk gehandeld werdt (*n*). Zelfs, oordeelden veelen, dat de Staaten, onder voorwendfel van de rust te bewaaren, den nieuwen Leeraaren de hand boven 't hoofd zогten te houden. Zyne Hoogheid, in Lentemaad des volgenden jaars, ter gelegenheid, dat 'er eene Predikants plaats, te Middelburg, opengevallen was, de Klasfis van Walcheren, schriftelyk, vermaand hebbende, by 't vervullen derzelve, zorg te draagen tegen de nieuwigheden; was 't egter gebeurd, dat het zogenaamd *Collegium Qualificatum*, bestaande uit Afgevaardigden der Wethouderschap en den Kerkenraad, waaraan, hier, 't verkiezen der Predikanten staat, een beroep uitgebragt hadt op *Wilhelmus Momma*, Profesfor der Godgeleerdheid in den Ham, die verdagt was, nieuwigheid te leeren. Doch de Klasfis hadt geweigerd, dit beroep goed te keuren, zeer klaagende, dat men zo weinig agt geslaagen hadt op het schryven van zyne Hoogheid. Het Kollegie beweerde egter, dat het beroep wettig was, zo lang de Klasfis geene redenen gaf, waarom 't moest afgekeurd worden. De Wethouderschap van Middelburg ondersteunde het Kollegie, en men stelde orde om Momma te haalen. De Prins schreef aan Momma te Ham, en aan de Wethouderschap van Middelburg, een en ander-

(*n*) Tweejaar. Geschied. bl. 602.

dermaal, om de zaak niet verder door te zetten, voor hy 'er zelf nadere ſchikking op gemaakt hadt. De Klasfis drong hierop inſgeelyks; doch, beſpeurende, dat de Burgerkrygsraad zig in de zaak mengde, hieldt zy zig niet langer veilig binnen Middelburg. Momma was, ondertuſſchen, overgekomen; en men maakte gereedſchap om hem te beveſtigen en op den predikſtoel te brengen. De Prins, toen voor Maaſtricht leggende, ſchreef, hiervan verwtigt, ſcherpe brieven aan de Wethouderſchap, aan 't Kollegie, en aan Momma, ernſtelyk verbiedende, met de voorgenomen' beveſtiging voort te vaaren. Maar de Krygsraad en veele voornaame Burgers begeerden het tegendeel op de Wethouderſchap, zo men de Stad niet vol oproers zien wilde. De beveſtiging geſchiedde derhalve, twee dagen hierna, op den negentienden van Hooimaand. Momma, dien de Wethouderſchap, op zyn verzoek, beloofd hadt, te zullen beſchermen, zo hem, over dit werk, eenig leed overkomen mogt, tradt, dien zelfden dag nog, op den predikſtoel, onder eenen geweldigen toeloop van de aanzienlykſten en van 't gemeen (o). Doch de Prins nam dit zo euvel, dat hy de Klasfis beval, naar de orde der Kerke, te handelen, tegen zulken, die oorzaak deezer ongeregeldheid geweest waren. De Klasfis, toen te Vliſingen zittende, dagvaarde het Kollegie aldaar. Doch de Wethouderſchap van Middelburg wilde niet gedoogen, dat iemant uit haare Stad, te Vliſingen, voor de Klasfis verſcheene. De Klasfis
voer

(o) *Zie een' Brief van Middelb. van 20 July 1676. Dis.*

1677. voer egter voort, met de zaak, kerkelyk, af te doen. De Middelburgsche Predikanten, die Mommas beroep meest bevorderd hadden, *Van der Waayen en de Mey*, werden uit de Klasfis gezet. De Mey, die Momma bevestigd hadt, werdt gefchorst in zynen dienst en zelfs in 't gebruik des Avondmaals. Twee Diakens werden ook, in hunne dienften, gefchorst. Aan Momma werdt geschreeven, dat men hem voor geen en Predikant erkende; maar hieldt, voor eenen huurling. In deezen staat, bleven de zaaken tot dat de Prins, in 't laatst van Slagtmaand, te Middelburg kwam. 't Kollegie, hem komende begroeten, kreeg tot bescheid, *dat hy den * aanhang te Middelburg was komen dempen*, en, toen 't zig verantwoord wilde, *dat zulks hier de tyd noch de plaats was*. Den Burgerhopluiden werdt, door zyne Hoogheid, voorgehouden, *hoe hem ter oore gekomen was, dat zy zig in kerkelyke zaaken gesteken, en de Klasfis moeilykheid aangedaan hadden*: en als zy verklaarden, de Klasfis te hebben willen beschermen, hernam de Prins, *dat hy beter onderregt was (p)*. Voorts, kwam hy in de Vergadering der Staaten, op welke zyn gezag zo veel vermogt, dat men, terstond, besloot „ Momma af te zetten, en den Prins „ te magtigen, om zulken, uit de Wethouder- „ derfchap van Middelburg en uit het Kolle- „ gie, welken men bevondt, de voornaame „ oorzaaken geweest te zyn van het beroep „ van Momma en van de onbehoorlyke in- „ dragt op het regt der hooge Overheid, in „ den

(p) *Uit een' Brief van Middelb. van 5 oct 1676. MS.*

den perfoon en waardigheid van den Heere Stadhouder, te straffen met afzetting of fchorfing in hunne dienften." Doch de Stad Middelburg hadt, gelyk men ligtelyk denken kan, niet bewilligd in dit befluit. 't Werdt egter uitgevoerd, door den Prinfe, die merkeleyke verandering maakte, in de Wethouderfchap en Krygsraad van Middelburg; Momma buiten beroep liet, en Van der Waayen afzette, en fchriftelyk beval, de Stad en gantsch Zeeland te ruimen. Doch de Mey, naar men toen zeide, in filte, fchuldbekentenis gedaan hebbende voor zyne Hoogheid, bleef in dienst (q). Voorts, magtigde de Prins de Klasfis, de nieuwe Wethouderfchap van Middelburg en de *protefteerende* Broeders van het Kollegie, om tot een nieuw beroep te treden (r). Momma, een jaargeld bekomen hebbende tot zyn onderhoud, begaf zig, met der woon, naar Delft, daar hy, in Herftmaand deezes jaars, overleedt (s). Zyne Hoogheid hadt, te Middelburg zynde, op de Staaten van Zeeland begeerd, dat men hem, als eerften Edele, en van wege de Steden Vlifingen en Veere, twee ftemmen toeftondt in de Staaten van Walcheren, en dat Middelburg, wederom, gelyk van ouds, ééne ftem hadt; waarin terftond bewilligd werdt. Geduurende de Stadhouderlooze Regeering, hadt Middelburg twee ftemmen gehad, en Vlifingen en Veere ieder eene; zo dat 'er toen vier ftemmen geweest wa-

1677.

(q) *Uit een' Brief van Middelb. van 11 Dec. 1676. MS.*(r) *Norul. Zeel. 23 Juny 1, 3, 4, 5, 7, 8, 11 Dec. 1676. bl. 99, 158, 160, 162, 165, 168, 170, 183. Holl. Merc. van 1676. bl. 233-248.*(s) *Holl. Merc. van 1677. bl. 210.*

1677. waren, die nu wederom op drie gebragt werden (*t*). De Kerkelyke onlusten verminderden, sedert, allengskens, in Zeeland. Maar en in te Enkhuizen, in Holland, was, in 't midden Holland. des jaars 1675, ook vry wat moeite ontstaan, over 't beroepen van eenen Predikant. Eenige Leden der Gemeente booden den Kerkenraad een Verzoekschrift aan, waarby zy begeerden, dat niemant beroepen werdt, dan die vreemd was van de nieuwigheden, welken thans, door fommigen, gedreeven werden. Doch de Wet- houderschap beide en de Kerkenraad namen het inleveren van zulk een Verzoekschrift eu- vel op. De tekenaars werden op 't Stadhuis ontbooden, en scherplyk bestraft. Maar zy vervoegden zig aan zyne Hoogheid, met een veel dringender Verzoekschrift: en de Prins vondt goed, die van Enkhuizen te vermaanen, tot het voldoen der verzoekeren (*u*). Doch hoe 't, verder, met deeze zaak, afgelopen zy, is niet tot myne kennis gekomen. Te Am- sterdam, daar men voor diergelyke moeilyk- heden vreesde, hadt de Regeering, in Louw- maand deezes jaars 1677, den Kerkenraad be- woogen, tot het neemen van een besluit, waar- by verklaard werdt „ 1. dat 'er geene wezen- „ lyke vershillen waren onder de broeders. „ 2. dat men zig zou hoeden van alles, wat „ de eendragt zou konnen stooren. 3. dat men „ niet zou voorgeeven, de zaaken, over wel- „ ken men verschilde, te houden van zulk „ een gewigt, als of 'er de zaligheid aan hing. „ 4. dat men zig zou wagten van onschrif- „ tuur-

(*t*) Notul. Zeel. 10 Dec. 1676. bl. 179.

(*u*) Tweejaar. Geschied. bl. 799 enz.

„ tuurlyke spreekwyzen. 5. dat men in 't be-
 „ roepen van Predikanten , agt geeven zou op
 „ zulken , die van eenen vreedzaam aart wa-
 „ ren. en 6. dat men zulken , die tegen deeze
 „ punten misdeeden , eerst broederlyk vermaa-
 „ nen zou , om alle verwydering voor te ko-
 „ men (y).” Men heeft , van dien tyd af tot he-
 den toe , deeze punten den Kerkenraad , by des-
 zelfs verandering of vernieuwing , en voor 't be-
 roepen van een' Predikant , geduuriglyk voor-
 gelezen , 't welk zeer veel toegebracht heeft tot
 behoudenis der ruste in deeze volkryke Stad ;
 welke ook , aan andere oorden , door het voor-
 zigtig beleid der Regeeringe , onaangezien de
 verschillen , in 't stuk der Leere , bleeven duu-
 ren , allengskens , hersteld en bevestigd werd.

1677.

Doch in de byzondere Gewesten , met naa-
 me , in Stad en Lande , Overysfel en Friesland ,
 hadt ook de hooge Regeering , sedert verschei-
 den' jaaren , onderling overhoop gelegen ; ge-
 lyk wel te wagten was , na dat de aanstelling
 van zyne Hoogheid tot Stadhouder der aan-
 zienlykste Gewesten , en tot Kapitein- en Ad-
 miraal-Generaal van den Vereenigden Staat ,
 de algemeene Regeering van den zelve in ee-
 ne geheel andere gedaante gebracht hadt. In
 Stad en Lande , was de twist , reeds in den
 jaare 1672 , en terstond na dat Groningen van
 den vyand verlaaten was , begonnen. De Re-
 geering der Stad hadt toen twee Ommelander-
 Heeren , Jonkheer *Ozebrand Jan Rengers* , Heer
 van Slogteren , en *Henrik Picard* , op sterk ver-
 moeden , dat zy , geduurende het beleg , hei-

XVI.
 Oniusten
 tuschen
 Gronin-
 gen en de
 Ommel-
 landen.

(y) Holl. Merc. van 1677. bl. 92.

1677. melyk verftand gehouden hadden met den vyand, in hegtenis genomen. De laafte was, na dertig weken zittens, wederom geflaakt; doch de eerfte, fcherpelyk onderzocht zynde, en geen verraad beleeden hebbende, egter vastgehouden. De Ommelanden, den handel der Stad aanmerkende als eene blykbaare verkracting hunner voorregten, vorderden voldoening, en wilden langer geene gemeene Vergaderingen houden met de Stad, zo dezelve geweigerd werdt. De Stad boodt aan, een gelyk getal van Regters, uit en door de beide Leden van 't Gewest, te doen magtigen, om over Rengers te zitten, en den Ommelanden al de gerustfelling te geeven, welken zy, immer te vooren, gehad hadden, om veilig te kunnen Vergadering houden in de Stad. Doch de Ommelanden begeerden volftrektelyk, dat Rengers op vrye voeten gefield werdt. Ondertusfchen, werden 'er geene Landfchaps-Vergaderingen gehouden, tot merkelyk agterdeel van het gemeene Land, en van de Provincie in 't byzonder. De Ommelanden verwoegden zig, eindelyk, aan de Vergadering der algemeene Staaten, met verzoek „ dat „ deezen, gelyk voorheen meermaalen gefchied was, Gemagtigden geliefden af te „ zenden, tot bylegging der gereezen' gefchillen.” Men befloot hiertoe, op den zeventienden van Sprokkelmaand deezes jaars 1677. Zyne Hoogheid werdt verzogt, de Gemagtigden in perfoon te willen verzellen, en met zyn hoog gezag te onderfteunen. Doch Friesland hadt, in dit befluit, niet bewilligd,
ver-

verftaande, dat men, vooraf, behoorde te beproeven, of de gefchillen niet, door den Prinfe Henrik Kafimir, Stadhouder van 't Gewest, in der minne, waren by te leggen. De bezending ging egter voort. De Prins van Oranje en de Gemagtigden der algemeene Staaten dedden, den tweeden van Lentemaand, eene uitspraak, by voorraad, volgens welke, den „Heeren der Ommelanden, te Groningen, „vryen in- en uitgang toegeftaan, de Landfchaps-Vergaderingen hervat, en Rengers „geflaakt moest worden, mids hy zig, tot „naderen last, onthielde binnen zyne Heerlykheid Slogteren.” Doch de Stad weigerde zig te fchikken, naar deeze uitspraak. Ten zelfden tyde, was 'er verfchil ontstaan, over 't verleenen der Patenten. De Prins van Oranje, eenige Regementen willende trekken uit de Gewesten van Friesland en Groningen, tot verfterking van het Leger van den Staat, hadt hiertoe Patenten verleend, zonder de Staaten of den Stadhouder deezer Gewesten te kennen, en deezen, zig hierdoor in hunne voorregten verkort rekenende, hadden geweigerd, het Krygsvolk te laten uittrekken. De algemeene Staaten verklaarden zig voor den Prinfe van Oranje. Zo dedden ook de Ommelanden. Doch de Stad hieldt, in dit gefchil, de zyde van haaren Stadhouder, die gehouden werdt, ook hierom, in de overige gefchillen, te fterker te hellen, over de zyde der Stad. In Grasmaand, vervoegden de Ommelanden zig, met een nieuw Vertoog, aan de algemeene Staaten, waarby zy, behalve 't ont-

1677. flag van Rengers , verscheiden' andere punten vorderden , die van ouds , tusfchen de Stad en de Ommelanden , betwist waren , en welken zy nu , ten nadeele van de Stad , beflist wilden hebben . Onder anderen , eifchten zy drie ftemmen , tegen de eene ftem der Stad , op de Landdagen , vryheid van 't Stapelregt voor de Ommelanden , en regt om ten platten lande te mogen brouwen . Ook begeerden zy , dat de boonen , waarby de Wethouderfchap der Stad gekooren werdt , gezonden werden aan den Heere Stadhouder , of aan de algemeene Staaten , en dat de Gilden te Groningen wederom herfteld werden , in 't bewind der Regeeringe . 't Bleek hieruit klaar genoeg , dat men verandering zocht , in de Regeeringe der Stad . De algemeene Staaten , ernftig aangemaand door den Prinfe van Oranje , om een einde te maaken van de onlusten in Stad en Lande , en geenen wil hebbende , om zig , tegen die van de Stad , te bedienen van ftrengemiddelen , beflooten , eindelyk , op den eerften van Zomermaand „ dat de Stad zig , binnen veertien dagen , aan de uitspraak hunner Gemagtigden zou moeten onderwerpen , of dat de Ommelanden , anders , geregtigd zouden zyn , om , in zaaken van Regeeringe , Geldmiddelen en Regtsoefening , huis op zig zelve te houden . ” Doch de Stad niet alleen , maar de Stadhouder , Prins Henrik Kafimir , hieldt dit befluit te ftryden met de Vryheid en Hoogheid van 't Gewest , weigerende den laaftten , de hand te leenen tot het in ftand brengen en houden eener afzon-

zonderlyke Regeeringe der Ommelanden ; die egter eenen aanvang nam. Maar de Stad verboodt haaren ingezetenen , deeze afzonderlyke Regeering , in eenigerlei opzigt , te erkennen. De Verpating van 's Lands middelen geschiedde , ondertusfchen , op aanschryving van den Heere Stadhouder , beide in de Stad en in de Ommelanden. Doch de Regeering der Ommelanden verboodt , eenige betaalingen te doen aan de Ontvangers der Provincie. De Stadhouder gebodt het tegendeel , by herhaalde Plakaaten. Die van de Ommelanden zig , door den Stadhouder , die de magt over 't Krygsvolk in handen hadt , gehinderd vindende in hunne afzonderlyke Regeering , vervoegden zig , wederom , aan de algemeene Staaten , klaagende beide over den Stadhouder en over de Stad. De Regeering der Stad zocht , daarentegen , heul by de Staaten van Holland , zendende zelfs Gemagtigden naar de byzondere Steden , om deezen te bewegen tot het voorstaan haarer belangen. Doch de Staaten van Holland waren nu niet geschikt , om zig te kanten tegen 't gevoelen der algemeene Staaten , gesterkt , gelyk het was , met het hoog gefteegen gezag des Prinzen van Oranje. Men besloot dan , ter algemeene Staatsvergaderinge , ook met volkomen' bewilliging van Holland , op den derden van Oogstmaand , dat de Stad zig naar de uitspraak van zyne Hoogheid en de verdere Gemagtigden zou hebben te gedraagen (w). De beide partyen zonden ,

(w) Resol. Holl. 3. 24, 31 July 1677. bl. 181-233, 313, 340. Notul. Zeel. 15, 17 July 1677. bl. 79, 90. Zie ook Sommer Vetsaal gedrukt 1677. en Holl. Merc. van 1670. bl. 98-157.

1677. den, hierop, wederom, Gemagtigden naar den
 Haage, welken, lang en breed, handelden met
 zyne Hoogheid, die hun, eindelyk, deezen
 tweeledigen voorflag deedt „ dat men zig, we-
 „ derzydsch, voegen zou naar de voorgaande
 „ uitspraak; of alle vershillen te niet doen,
 „ door eene algemeene vergiffenis, waaron-
 „ der ook Rengers begreepen zou zyn. De
 Gemagtigden der Stad namen aan, van deezen
 voorflag, die, op den vyf-entwintigsten van
 Wynmaand, ter algemeene Staatsvergaderin-
 ge, goedgekeurd werdt, verslag te doen (x).
 Zy keerden, eerst in Louwmaand des jaars
 1678, te rug in den Haage, en op den Zes-ent-
 twintigsten, werdt beslooten „ dat de Omme-
 „ lander-Heeren en derzelve bedienden vrye-
 „ lyk in en uit Groningen zouden mogen gaan:
 „ ook zelfs de opgezetenen der Ommelanden,
 „ ten ware zy eenige misdaad begingen in de
 „ Stad; dat Rengers op vrye voeten en in
 „ zyne eer en goederen hersteld zou worden,
 „ zonder dat egter, wegens 't gene hem over-
 „ gekomen was, immer iet tegen de Stad zou
 „ mogen ondernomen worden; dat de afzon-
 „ derlyke Regeering in de Ommelanden zou
 „ ophouden, en dat de Stadhouder beide de
 „ Leden der Staaten beschryven zou, om de
 „ Regeering van 't Gewest, voortaan, te be-
 „ stellen, gelyk van ouds (y).” Na dit besluit
 der algemeene Staaten, schikte men zig, ter
 wederzyde; doch 't liep nog aan tot in Slagt-
 maand,

(x) Zie Holl. Merc. van 1677. bl. 207-210.

(y) Zie Recueil van Authent. Stukken. gedr. 1677. en Holl.
 Merc. van 1678. bl. 7-9.

maand, eer alles, ter Staatsvergaderinge van Stad en Lande, geregeld werdt (z). 1677.

In Overysfel, hadt de beweging minder gevolg. Zy bepaalde zig binnen Deventer. De Gemeentsluiden, oordeelende, dat het Reglement op de Regeeringe, door den Prinse van Oranje, in den jaare 1675, gemaakt, streedt met de Privilegien der Stad, hadden, zonder agt te slaan op het schryven van zyne Hoogheid, de Magistraat, in deezen jaare 1677, verkooren en doen beëedigen, zonder 's Prinse goedkeuring op hunne verkiezing af te wagten, maakende zy, zo zy zeiden, gemoedshalve, zwaarigheid, om het Reglement van den jaare 1675, tegen de Privilegien, naar te komen. Zy zonden zelfs een Vertoog aan den Prinse, waarin zy hun gedrag verdedigden. Doch zyne Hoogheid deedt de zaak spoedig af. Hy beval Burgemeesteren van Deventer, de Gemeentsluiden, die zwaarigheid maakten, om het Reglement van 't jaar 1675 naar te komen, van hun ampt te ontslaan, voor reden geevende, *dat, gelyk hy niet gezind was, het regt, hem, by dit Reglement, opgedraagen, af te staan, hy ook niemand wilde dringen, om zig, tegen zyn gemoed, met de Regeeringe te bemoeijen.* Op 't ontvangen van deezen last, werden twee-entwintig Gemeentsluiden ontslaagen, en in derzelver plaatse, anderen gekoooren, die geene zwaarigheid maakten, om zig naar 't Reglement te voegen (a).

In

(z) Resol. Holl. 8 Aug. 1678. bl. 557. Holl. Merc. van 1688. bl. 27^{II}.

(a) Deductie der Gemeente van Deventer gedr. 1677. en Holl. Merc. van 1677. bl. 154-158.

1677. In Friesland, was, reeds omtrent den aanvang des jaars 1673, merkelyke beroerte ontstaan. 't Gemeen hadt, hier en daar, geweldige verandering gemaakt in de Regeeringe der Steden, en schieen zeer gebeeten op de Vorstinne Weduwe van Nassau, en op haaren Zoon, den jongen Stadhouder (b). Eenige misnoegden, waaronder ook luiden van aanzien waren, hadden zig, hierop, vervoegd aan de algemeene Staaten, en aan den Prins van Oranje, welken Gemagtigden zonden naar Friesland, die te wege bragten, dat de bemiddeling der zweevende geschillen werdt opgedraagen aan Gemagtigden der algemeene Staaten en aan zyne Vorstelyke Doorlugtigheid den Stadhouder en Raaden van den Hove van Friesland. Deezen maakten, sedert, een Reglement op de Regeeringe; doch eenigen, te onvrede, zo sommigen dagten, dat zy buiten 't bewind gehouden werden, klaagden, daarna, dat dit Reglement, in verscheiden' gewigtige punten, verbroken of kwalyk onderhouden werdt (c). Hieruit rees, eerlang, zo groot een tweespalt, in de Provincie, dat 'er een geruime tyd verliep, eer alles wederom in rust raakte.

XVIII. Oostfriesche oosten. Tusfchen de Vorstinne Weduwe van Oostfriesland en de Stad Embden, was wederom merkelyk geschil ontstaan. De Vorstin hadt eenige Schattingen uitgeschreeven, en, om dezelve te innen, zig bediend van eenig Krygsvolk, welk in Munsterfchen dienst was. De Stad Embden en de Stenden van Oostfriesland ver-

(b) Brief uit Leeuw. van 26 Dec. 1672. *Oude Styl. 163.*

(c) *Refol. Holl. 12 Maart 8. April 1678. bl. 89, 166. Holl. Merc. van 1678. bl. 9.*

yervoeogden zig , hierop , volgens gewoonte , 1677.
 aan de algemeene Staaten , die , reeds in 't
 voorleeden jaar , ten behoeve der Stenden en
 der Stad , aan de Vorstinne geschreeven had-
 den ; doch zy begeerde , dat de Staaten 't ge-
 schil tusfchen haar en de Stenden befliften lie-
 ten , door den Keizerlyken Gemagtigde , Graa-
 ve van Windischgrats. De Staaten , hiernaar
 geene ooren hebbende , deeden , in Grasmaand
 deezes jaars , eene bezending naar Oostfries-
 land ; die egter , vrugteloos , te rug keerde.
 De onlusten borsten , eerlang , tot daadelykhe-
 den uit. De Munsterschen kwamen , te Lier ,
 nestelen , en fcheenen 't oog te hebben op
 Lieroord , daar Staatsche bezetting lag. De
 Keizer gaf , daarna , bevel , dat de Munster-
 fchen Oostfriesland zouden hebben te ruimen.
 Doch zy kreunden zig aan 's Keizers bevelen
 niet (d). En de Staaten hadden hun Krygs-
 volk thans te noodig , dan dat zy zig , gelyk te
 yooren wel gefchied was , van een gedeelte
 van het zelve zouden hebben konnen bedienen ,
 om Oostfriesland te zuiveren van vreemde
 knegten.

Terwyl de Vredehandeling te Nieuwmegen
 traaglyk voortging , deedt de Spaansche Ge- XIX.
 zant in Engeland , *Don Bernard de Salinas* , zyn Het Huis
 best , om eenige Leden van 't Parlement op te der Ge-
 flooken , tegen Frankryk : 't welk , gevoegd meenten
 by de poogingen , die de Prins van Oranje , in in En-
 den aanvang deezes jaars , hadt aangewend , geland
 om den Koning van Groot-Britanje te beweegt zoekt
 gen , dat hy zig meer liete gelegen leggen tot oer-
 de

(d) Holl. Merc. van 1677. bl. 152-161, 239, 240.

1677. de behoudenis der Spaanfche Nederlanden ,
 zo veel kragts hadt (e), dat het Huis der Ge-
 meenten den Koning, in Grasmaand, verzogt,
 log met Frankryk. „ dat hy een befchadigend en verdedigend
 „ Verbond wilde fluiten met de algemeene
 „ Staaten , tegen den geweldigen aanwas der
 „ magt van Frankryk , en tot behoudenis der
 „ Spaanfche Nederlanden (f) ” Doch Karel
 de II, nog naauw verbonden met Frankryk ,
 nam dit verzoek , welk hy voor een inbreuk
 op het voorregt der Kroone hieldt , zo euvel ,
 dat hy 'er het Huis , een en andermaal , over
 bestrafte (g). De Koning van Frankryk ,
 bedugt, dat die van Groot-Britanje, hoe zeer
 in zyne belangen, de drift des volks niet
 zou konnen wederftaan, fchreef hem, terftond
 na 't veroveren van Valenchyn , Kameryk en
 S. Omer „ dat hy, eenen afkeer hebbende van
 „ 't vergieten van Christen bloed , bereid was
 „ een Bestand voor eenige jaaren te fluiten , zo
 „ Zweeden hierin bewilligde (h). ” Doch dee-
 ze aanbieding werdt, te Nieuwmegen, aange-
 zien, voor eene al te grove konftfreak, om de
 Engelfchen flap te maaken , en om den Bond-
 genooten 't herwinnen van 't gene zy verloo-
 ren hadden te beletten. Beverningk zelf, hoe
 zeer hy de Vrede zogt , fprak 'er , op dee-
 ze wyze , van. „ Ook was, zeide hy, 't be-
 „ dingen van de toeftemming der Zweeden de
 „ regte weg , om het fluiten van 't Bestand te
 „ ont-

Frankryk
 laat een
 lang Be-
 stand
 voor.

't Welk
 geen'
 ingang
 vindt.

(e) TEMPLE Memor. bl. 539.

(f) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 271. RAPIN
 Tom. IX. p. 380.

(g) BURNET Vol. I. p. 406, 407.

(h) Holl. M.rc. van 1677. bl. 51.

„ ontwyken, al hadden 'er schoon de Bond-
 „ genooten in bewiligd. Behalve, dat de
 „ Spaansche Nederlanden, van grensvestin-
 „ gen beroofd, ligtelyk, onder of na 't Be-
 „ stand, zouden kunnen overvallen, en de
 „ overwonnen' Steden, geduurende het Be-
 „ stand, zo volkomen Fransch gemaakt worden,
 „ dat men ze, 't zy door de wapenen of door
 „ verdrag, veel bezwaarlyker zou kunnen
 „ herbrengeu, onder het gebied der Kroone
 „ van Spanje (i).” In de afzonderlyke hande-
 „ ling, welke hy met de Franschen hielt, hadt
 „ hy, reeds te vooren, te verstaan gegeven „ dat
 „ 'er niets overschoot, dan eene byzondere
 „ vrede te sluiten, zynde 'er toch geene mo-
 „ gelykheid, om de verschillende belangen
 „ van alle de srydende partyen te vereeni-
 „ gen.” Sedert, was hy naar Arnhem geweest,
 „ om met den Raadpensionaris Fagel te spree-
 „ ken (k). De Franschen, midlerwyl, den Prin-
 „ se van Oranje, door Pesters, in 't heimelyk,
 „ kennis hebbende doen geeven, dat zy genegen
 „ waren Maastricht weder over te leveren aan
 „ de Staaten, en een goed Verdrag van Koop-
 „ handel met hen te sluiten (l); was men, in 't
 „ midden van Grasmaand, in onderhandeling
 „ getreden over zulk een Verdrag. Beverningk
 „ hadt 'er een Ontwerp van gemaakt, waarover
 „ hy, met de Franschen en Engelschen, han-
 „ delde. De Franschen maakten 'er geene mer-
 „ kelyke zwaarigheden over, en alles schiekte zig,
 „ meer en meer, tot het treffen eener afzonder-
 „ lyke

1677.

Byzon-
 dere han-
 deling
 tuschen
 de Fran-
 schen en
 Staat-
 schen.

(i) TEMPLE *Mémoires*. bl. 540-542.(k) D'ESTRADES *Tom. VIII. p. 171, 194.*(l) D'ESTRADES *Tom. VIII. p. 243.*

1677. lyke Vrede tusfchen Frankryk en de Staaten (m). De Franschen verzuimden niet, te kennen te geeven, dat de Staaten meer voordeelen in den Koophandel te wagten hadden, wanneer zy tot eene afzonderlyke Vrede beflaoten, dan wanneer zy, te gelyk, voor hunne Bondgenooten fpreeken wilden: 't welk veel woog by de handelende Gewesten, en vooral by Holland en Zeeland (n). De Sekretaris der Staatfche Gevolmagtigden, *Hulft*, een Amfterdammer, hieldt den Franschen ook voor, „ dat het toeftaan van een voordeelig Verdrag van Koophandel de regte weg was, om „ de Stad Amfterdam en de overige Leden „ van Holland te verpligten, dat zy den Prins „ van Oranje noodzaakten, om in eene afzonderlyke Vrede te bewilligen (o):” 't welk ligtelyk geloofd werdt, en hen gemakkeliker maakte, in 't handelen over zulk een Verdrag. Doch de byzondere handeling over het Prinsdom Oranje ontmoette grooter zwaarigheden, aan de zyde van Frankryk. De Prins vorderde, dat men hem herftelde in 't bezit van dit Prinsdom, en in verfcheider' inkomsten en regten, waarover, te vooren, verfchil geweest was. Frankryk wilde het Prinsdom te rug geeven, in dien ftaat, als de Prins het, voor den oorlog, bezeten hadt, en hieldt 's Prinsens eifch voor onredelyk. Doch de Franschen, bedugt, dat de twist hierover den handel met de Staaten ftremmen mogt, verfchooven, eindelyk, het

(m) D'ESTRADES *Tom. VIII. p. 272* TEMPLE *Memor. bl. 542.*

(n) D'ESTRADES *Tom. VIII. p. 237. Tom. IX. p. 4, 102, 116, 145, 193, 299, 314.*

(o) D'ESTRADES *Tom. IX. p. 132.*

het afdoen van 't gefchil over 't Prinsdom, tot betere gelegenheid (p). 1677.

De algemeene Vredehandeling ging, midlerwyl, nog al flauwlyk voort. De Gezanten fleeten een goed deel van den Zomer, met het maaken van aanmerkingen op elkanders eifchen (q), die de meesten fchryftelyk inleverden: waartoe de Franfchen niet te brengen waren. Omtrent den aanvang van Zommermaand, verfcheen de Nuncius van den Paus, *Aloifius Bevilacqua*, Patriarch van Alexandrie, te Nieuwmegen, om de Vrede tuffchen de Roomsche Mogendheden te bemiddelen: doch de Gezanten der Proteftantschen hielden in 't geheel geene gemeenfchap met hem (r). Ten zelfden tyde, kwam ook de Spaanfche Gezant, *Markgraaf de Los Balbafos*, op de Vredehandeling (s). En wat laater de *Bifchop van Gurk*, hoofd der Keizerfche, en de *Graaf Antonius*, hoofd der Deenfche Gevolmagtigden (t). Het antwoord, welk de Staatfche gaven op den eifch of voorflag der Franfchen, beftondt in een ontwerp eener byzondere Vrede tuffchen Frankryk en de Staaten, behoorlyk uitgebreid, en in Leden verdeeld (u), en Temple verhaalt, dat men 't, in Hooimaand, over dit ontwerp, reeds zo vereens was, dat Beverningk zig, als middelaar, tuffchen Frankryk en de Bondgenooten, gedroeg,

's Pausen
Nuncius
komt te
Nieuw-
megen;

en ver-
fcheiden
andere
Gevol-
magtig-
den.

(p) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 161. D'ESTABLES Tom. VIII. p. 166, 177, 276 Tom. IX. p. 5, 120.

(q) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 95 & fuisy.

(r) TEMPLE Memor. bl. 544.

(s) TEMPLE Memor. bl. 546.

(t) TEMPLE Memor. bl. 563.

(u) P. 122 Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 137 & fuisy

1677. droeg, en de laatste zelf drong, om te sluiten. (v).

XX. De Prins van Oranje neemt voor, een' keer naar Engeland te doen.

De Prins van Oranje, zeer ongeneigd, tot het maaken van een byzonder Verdrag met Frankryk, zou, omtrent deezen tyd, gaarne een' keer naar Engeland gedaan hebben, onder anderen, om den Koning te beweegen, tot een nader Verbond met de Staaten; doch de Koning liet hem weten, dat hy beter zou doen aan het uitsellen zyner reize, tot dat de Vrede gemaakt was (w). Sedert, ondernam zyne Hoogheid het beleg van Charleroi, dat vrugtelooos opgebroken werdt. Dit voorval hadt merkelyken invloed op de Vredehandeling. De Deensche Gezanten hadden niet gefchroomd te zeggen, dat de Prins van Oranje al zyn gezag kwyt zou zyn in Holland, en genoodzaakt worden te bewilligen in eene schandelyke Vrede, zo dit beleg mislukte. De Spaanschen zeiden „ dat de Prins alleen oorzaak geweest „ was, dat men den Franschen geen' slag ge- „ leverd hadt.” De Staaten schooven, daarentegen, de schuld van het mislukken deezer onderneemingen op de Spaanschen en Lunenburgschen (x). Ook vermeederde, omtrent deezen tyd, de agterdogt op Spanje sterk by de onzen. Men meende, dat dit Ryk in byzondere onderhandeling getreden was met Frankryk, en Bevernyck verklaarde, aan iemand, die 't den Franschen te Nieuwmegen aanbragt „ hoe hy zig ten volle verzekerd „ hielt, dat Spanje nog, gelyk voor zestien

„ jaa-

(v) TEMPLE Memoir. bl. 547.

(w) TEMPLE Memoir. bl. 549, 555.

(x) D'ESTRADES Tom. IX. p. 110, 115

9 jaaren, toelig hadt, om zig meester te maaken van de Vereenigde Gewesten (y).” Men verwachtte, derhalve, het sluiten der Vrede tusfchen Frankryk en de Staaten, van dag tot dag, wanneer het vertrek van Temple naar Engeland de handeling, voor eene wyle, fremde. En toen men hem nu, eindelyk, met een Ontwerp der Vrede, te gemoet zag, vertraagde de reis van zyne Hoogheid, die, na 't eindigen van den veldtogt, insgelyks, een' keer naar Londen deedt (z), het sluiten der Vrede, wederom, voor eenige maanden.

1677
 Hy ver-
 trekt der-
 waards.

De Prins hadt twee voornaame oogmerken, in zyne reize naar Engeland; het eerste betrof den Staat in 't gemeen, het ander raakte zynen perfoon in 't byzonder. Hy zocht, met den Koning van Groot-Britanje, de middelen te beraamen, om eene verzekerde vrede te verkrygen (a), en hy hadt, daarbenevens, beflooten, de Prinfes *Maria*, Dogter des Herzogs van Jork, voor zig, ten Huwelyk te verzoeken. 't Laatste fcheen hy te willen laaten voorgaan, eer hy van 't eerfte dagt te reppen (b). Men hadt, nog oulangs, gefproken van een Huwelyk, tusfchen zyne Hoogheid en de Prinfesse van Radzivil (c). Doch de Prins hadt, al in de Lente des voorleeden jaars, zyne gedagten begonnen te vestigen op de Prinfesse *Maria*, en de Gemaalın van den Ambaf-
 fā

Oog-
 merk
 zynor
 reize

(y) D'ESTRADES *Tom. IX. p. 135.*

(z) TEMPLE *Memor. bl. 569.*

(a) *Secr. Reiol. Holl. 3, 13 Octob. 1677. III. Deel, bl. 609.*

(b) DOPFENDORF de *Rebus Gest. Frid. Wilh. Libr. XV. 3. 61. p. 917.*

(c) D'ESTRADES *Tom. VIII. p. 107, 191.*

1677. fateur Temple, met Brieven aan den Koning en aan den Hertoge, afgezonden, waarby hy verlof begeerde, om de Prinfes te mogen komen opwagten, na 't eindigen van den veldtogt, die toen ftondt begonnen te worden. Mevrouw Temple hadt ook last gehad, om te verneemen naar den aart en neigingen der Prinfesfe, en om den Prinfe daarvan verflag te doen (*d*): gelyk, federt, gefchied was. Doch de reis des Prinfs bleef uitgesteld, tot over het midden van Wynmaand deezes jaars. Zy verwekte, zo dra zy rugtbaar werdt, groote agterdogt in de Gezanten der Bondgenooten, te Nieuwmegen. Ook wisten de Franschen niet, wat zy 'er van denken zouden. De onderhandelingen bleeven, ondertusfchen, opgeschort (*e*). De Prins werdt, minzaamlyk, bejegend, in Engeland. Doch de Koning begeerde eerst van de Vrede, en daar na van het Huwelyk te handelen. De Prins verftontd het regt anders, en fchoon hy, fchryft Temple, op het eerfte gezigt, zeer ingenomen geweest was, met de Prinfesfe, zou hy te rug gekeerd zyn naar Holland, zonder haar ten Huwelyk verzogt te hebben, zo de Koning ftyf hadt blyven staan op zyn gevoelen. Doch Temple, of de Lord Danby (*f*), of beide deeze Heeren bewoogen den Koning tot verandering. Het Huwelyk werdt toen, binnen weinige dagen, voltrokken (*g*): tot klein

Hy
trouwt
met de

ge.

(*d*) TEMPLE Memor. bl. 422-430.

(*e*) D'ESTRADER'S Tom. IX. p. 229, 245, 269, 271.

(*f*) BURNET Vol. I. p. 408-410.

(*g*) Refol. Holl. II Nov. 1677. bl. 487, 491. TEMPLE MEMOR. bl. 570-575.

genoegen, zo men dagt, van *Frankryk* (h); 1677.
 hoewel de Franschen, op verzekering van den
 Koning van Groot-Britanje, of om andere re-
 denen, vaststelden, dat zy 'er niets nadeeligs
 van te dugren hadden (i). Terstond hierna
 traden de Koning van Groot-Britanje en de
 Prins van Oranje in onderhandeling, over de
 voorwaarden der algemeene Vrede. Zy kwa-
 men, na eenig verskil, waarin de Koning
 meest voor, de Prins meest tegen Frankryk
 yverde, overeen, dat de Vrede, op deeze
 voorwaarden, behoorde geslooten te worden:
 „ dat al wat van den Keizer en het Ryk, van
 „ de Vereenigde Staaten en van den Hertoge
 „ van Lotharingen, gewonnen was, aan ieder
 „ deezer Mogendheden, te rug gegeven zou
 „ worden: en aan Spanje de Steden Aath,
 „ Charleroi, Oudenaarden, Kortryk, Doornik,
 „ Condé, Valenchyn, S. Guilain en Binch: en
 „ dat de Koning de toestemming van Frank-
 „ ryk, de Prins die van Spanje zou zoeken
 „ te bezorgen.” De Koning zondt, terstond,
 iemand naar Parys, met last, om te vernee-
 men, of zyne Majesteit van Frankryk, in zulk
 eene Vrede, zou konnen bewilligen. Doch
 deeze gaf uitstellend, en, eindelyk, onbepaald
 antwoord. Het Fransche Hof wist, wyders,
 de handeling met het Engelsche te rekken,
 tot in 't volgende jaar, op de voorzigtigste
 wyze, nooit meer dan ééne zwaarigheid te-
 vens voorstellende, en geduurig klaagende,
 over de koelheid des Konings van Groot-Bri-
 tan-

Prinsefe
 Maria,
 Dogter
 des Her-
 togs van
 Jork.
 Hy komt
 met den
 Koning
 van
 Groot-
 Britanje
 overeen,
 in een
 ontwerp
 eener al-
 gemeene
 vrede.

Het Fran-
 sche Hof
 rekt de
 hande-
 ling, over
 dit ont-
 werp.

(h) BURNET *Vol. I. p. 470.*

(i) D'ESTRADES *Tom. IX. p. 274, 293.*

1677. tanje, die, om eene enkele Stad meer of minder, in oorlog schein te willen treden. De Fransche Ambassadeur te Londen haalde zelfs Karel den II. over, om het Parlement, welk geschaapen stondt den Koning te dringen tot oorlog met Frankryk, te verschuiven tot in 't begin des volgenden jaars (*k*). Ook verstaauwde 's Konings yver om Frankryk tot vrede te noodzaaken, volgens de voorwaarden tusfchen hem en den Prinse beraamd, door den tyd, geheellyk.

In Hol-
land. vat-
ten som-
migen
argwaan
op, over
's Prinzen
Huwelyk.

Ondertusfchen, was de Prins, met zyne Gemaalinne, naar Holland gekeerd, in de vaste verzekering, dat de Koning, zyn Oom, Frankryk den oorlog verklaaren zou, zo het Fransche Hof de voorwaarden van Vrede, welken men, onderling, beraamd hadt weigerde te aanvaarden (*l*). Zyn Huwelyk hadt hy, zo dra het geflooten was, den algemeenen Staaten en den Staaten van Holland bekend gemaakt, en 'er hunne goedkeuring op verzogt, die hem, terstond, overgeschreeven werdt (*m*). Temple tekent egter aan, dat sommigen, in Holland, en vooral te Amsterdam, argwaan zogten te verwekken, over 's Prinzen Huwelyk, als of het gevaarlyk ware voor de vryheid van den Vereenigden Staat. Hy noemt de agterdogt tegen het Engelsche Hof, hieruit ontstaan, ongeneeslyk, en hy voegt 'er by, dat men zelfs zo veel vertrouwen op den Prinse niet hadt, als hy verdiende (*n*). Van elders blykt,

(*k*) TEMPLE MEMOR. bl. 575-584.

(*l*) TEMPLE MEMOR. bl. 580.

(*m*) HOLL. MERC. VAN 1677 bl. 213-221, 227.

(*n*) TEMPLE MEMOR. bl. 584.

blykt, dat, te Amsterdam en te Rotterdam, 1677.
 thans, redenen gevoerd werden, die de Raad-
 pensionaris Fagel verklaarde te houden voor
 oproerig. Ook hadt, zo hy verzekerde, d'Es-
 trades, aan iemand te Amsterdam, die 'er veel
 gerugts van maakte, geschreeven, dat de Prins
 alleen de vrede tegen hieldt (o).

De Raadpensionaris Fagel was, op sterke
 aanprijzing van zyne Hoogheid, na 't eindigen
 der vyf jaaren van zynen dienst, in den Zomer
 deezes jaars, wederom voor vyf jaaren, aan-
 genomen. Hy sctieen zig bezwaarlyk te laten
 beweegen, om in de bediening te volhardden:
 en hy bedong het jaargeld van vierduizend gul-
 dens, hem reeds in 't jaar 1672 toegezcid, in
 geval hy besluiten mogt, zyn ampt neder te
 leggen: waartoe hy de vryheid aan zig be-
 hieltt (p).

De Koning van Frankryk, vastgesteld heb-
 bende, de Staaten te brengen tot eene afzon-
 derlyke Vrede, wist hiertoe geenen anderen
 weg, dan zig te verzekeren van den Koning
 van Groot-Britanje, door eenen jaarlykschen
 onderstand in geld, tot op het sluiten der Vre-
 de. Men tradt, hierover dan, op het einde
 deezes jaars, in onderhandeling (q). Doch
 Karel de II, die, ondertuschen, de hoedanig-
 heid van middelaar bewaaren moest, droeg
 zorg, dat deeze onderhandeling bedekt bleef.
 Zelfs sloot hy, om eenigzins te voldoen aan
 de afspraak met den Prins van Oranje, en
 vooral, om zyn Parlement genoeg te gee-
 ven,

XXI.
 Geheime
 onder-
 hande-
 ling
 tuschen
 Frankryk
 en Groot-
 Britanje.
 Verbond
 tuschen
 Groot-
 Britanje
 en de
 Staaten,
 1678.

(o) Refol. Holl. 28 *Mart*, 1677. bl. 149.

(p) Refol. Holl. 13 *Mart*, 3 *July* 1677. bl. 46, 130.

(q) RAPIN *Tom.* IX. p. 385.

1678. ven, door zynen Ambassadeur *Laurens Hyde*,
 in den Haage, op den tienden van Louw-
 maand des volgenden jaars, een Verbond met
 de Staaten, waarby men beloofde „ elkande-
 „ ren te zullen byspringen, om eene algemeene
 „ Vrede te bewerken, op voorwaarden, dat
 „ Frankryk Charleroi, Aath, Oudenaarden,
 „ Kortryk, Doornik, Condé, Valenchyn, S.
 „ Guilain, het Hertogdom Limburg, de Stad
 „ Binch, en de Plaatsen, die, na S. Guilain,
 „ nog mogten veroverd worden, aan Spanje te
 „ rug zou geeven, nevens alles, wat in Sicilie
 „ overmeesterd was; doch het Graafschap Bour-
 „ gondie, of het Franche Comté, zou aan Frank-
 „ ryk blyven. 't Gene Frankryk op de Staaten
 „ veroverd hadt zou aan hun, en Lotharingen
 „ aan den Hertoge wederom gegeven worden.
 „ Met Zweeden, zou men een Bestand zoeken
 „ te doen sluiten: en aan de Vrede met den
 „ Keizer, van nu af, arbeiden. Doch de Kon-
 „ ning van Frankryk zou de Steden in Sicilie
 „ mogen inhouden, tot dat men 't, met Zwee-
 „ den, eens zyn zou, over de voorwaarden
 „ der Vrede. De Koning van Groot-Britanje
 „ zou Frankryk en Spanje zoeken te beweegen
 „ tot eene Vrede, op de gemelde voorwaarden,
 „ en voor eerst tot een Bestand voor drie maan-
 „ den, waartoe hy Frankryk zou zoeken over
 „ te haalen, zo dra Spanje beloofd hadt, de
 „ Vrede te zullen sluiten, op den beraamden
 „ voet (r).” Doch dit Verbond werdt niet
 be-

Vrugte-
loosheid

(r) Secr. Resol. Holl. 13 Jan. 17 Febr. 1678. IV. D. el. M.
 I. 7. 2te ook Holl. Merc. van 1678. bl. 29. en Act. de 12 Paris
 de N. me. Tom. II. p. 332.

bekragtigd (s). Ook scheen het weinig te konnen toebrengen, tot bevordering der Vrede, vooral, om dat 'er niet in bepaald was, hoe veel volks de Koning van Groot-Britanje en de Staaten op de been brengen zouden, om Frankryk en Spanje te noodzaaken, tot het aanneemen der beraamde voorwaarden: hoewel zulks, sedert, geschiedde, by een Verbond, in Lentemaand daarna, te Westmunster, geslooten (t). Doch, by dit Verbond, beloofde men ook niet, eenen aanvallenden kryg te zullen voeren; maar elkanderen alleenlyk te zullen verdedigen, wanneer men aangevallen werdt, en den aanvaller den oorlog te zullen verklaaren, twee maanden na dat men daartoe van den aangevallen' verzogt was. Daarenboven, was de Koning van Groot-Britanje, zelfs ten tyde van het sluiten van het eerste Verbond, in heimelyke onderhandeling getreden, met den Koning van Frankryk, die hem zes millioenen *Livres*, jaarlyks, voor den tyd van twee of drie jaaren, beloofde, zo hy zyne belangen wilde blyven aankleven, en de Staaten en den Prins van Oranje beweegen, om niet te staan op het te rug geeven van Doornik (u). Ondertusfchen, bediende de Koning van Groot-Britanje zig van het Verbond met de Staaten, om het Parlement te doen gelooven, dat hy oorlog in den zin hadt. Ook begon hy, eerlang, eene werving van dertigduizend man, waartoe het Parle-

1678.

van het
zelve tot
bevorder-
ing der
vrede.

Nader
Ver-
bond.

ment

(s) *Negociat du Comte D'AVAUX Tom. V. p. 152. Edit. de Paris.*

(t) *Foix Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 354. BOUSSET Recul. Tom. XIX. p. 413.*

(u) *RAVIN Tom. IX. p. 385 & suiv.*

1678. ment hem een hoofdgeld hadt toegeftaan (y).

Verbond
met den
Keur-
vorst van
Branden-
burg.

Te Keulen aan de Spree, werdt, op den agtsten van Lentemaand, een nieuw Verbond van onderlinge befcherming geflooten, tusfchen de Staaten en den Keurvorst van Brandenburg, welk egter eerst standgrypen zou, na 't einde van den tegenwoordigen oorlog, en dan tien jaaren duuren. Doch by een byzonder Lid van dit Verbond, ftondt de Keurvorst den Staaten Schenkenschan, waarover voorheen gefchil geweest was, in vollen eigendom, af. Ook kwam men overeen, om de oude gefchillen over de Hoefzyzerfche fchuld en eenige anderen, tegen elkanderen, vereffend te rekenen, of, binnen kort, in der minne, af te doen (w).

XXII.
Opening
van den
veldtogt.

De Fran-
fchen
verove-
ren
Gend,
Yperen
en Leeu-
we.

De Koning van Frankryk, weetende hoe hy met Groot-Britanje ftondt, trok, in 't begin van Sprokkelmaand, naar zyn Leger in Lotharingen. Men meende, dat hy 't, op Namen of Bergen in Henegouwen, gemunt hadt. Het Spaanfche Leger floeg, derhalve, op weg, om deze Steden te dekken. Doch Lodewyk toog, onverhoeds, dwars door 't Land naar Vlaanderen, en floeg zig neder voor Gend, dat, buiten staat, om eenigen tegenftand van belang te doen, op den negenden van Lentemaand, overging. 't Kasteel werdt, drie dagen daarna, opgegeven. Van hier, trok het Franfche Leger voor Yperen, dat, met het Kasteel, op den zesentwintigften, bemagtigd werdt (x). De Stad en 't Kasteel Leeuwe in Bra-

(y) RABIN Tom. IX. p. 392, 393.

(w) Reval. Holl. 28 Maart 1679. bl. 429. DU MONT Corps
diplom Tom. VII. P. I. p. 342.

(x) Ho. L. Merc. van 1678. bl. 43-64. BURNET Vol. I. p. 412.

Brabant werdt, op den vierden van Bloei maand, ingenomen, by verrassing, door de bezetting van Maastricht (y). In Lentemaand, te voren, hadden de Franschen, bedugt, zo sommigen meenen, dat Groot-Britanje zig, eindelyk, zou steeken in den oorlog (z), of om, by 't sluiten der Vrede, met te meer reden, het behouden der Steden in de Spaansche Nederlanden te bedingen, hunne troepen getrokken uit Messina, en gantsch Sicilie verlaaten; doch op 't einde van Bloei maand, veroverden zy de Stad Puicerda in Katalonie (a).

In de Lente dezes jaars, was 'er, in de Zaanlandsche dorpen, eene bystere beroerte ontstaan, die gevaarlyke gevolgen gehad zou hebben, zo zy niet, by tyds, door het Krygsvolk van den Staat, gestild geworden was. De Staaten van Holland, in aanmerking neemende, dat de turf, in dit Gewest, met ongelyke maat van manden of tonnen, gemeten werdt, hadden, in Lentemaand, bevolen, dat zy, voortaan, alomme, met tonnen van ééne grootte, naar de Leidsehe gemaakt, zou gemeten worden (b). Hiernaar was de Verpacting der turf, in Grasmaand, geschied. Doch 't gemeen, nadeel rekenende by deeze verandering, morde 'er over, aan verscheiden oorden. Maar te Oostzaandam, sloeg het geweldiglyk aan 't hollen, op den agttienden van Bloei maand, aanvallende op het huis van den Sekretaris *Jan van der Steng*, die de Turfpost

1678.

Oproer.
aan den
Zaan-
kant,
over de
nieuwe
Turf-
tonnen.

(y) Holl. Merc. van 1678. bl. 95.

(z) TEMPLE MEMOR. bl. 609.

(a) Holl. Merc. van 1678 bl. 64. 98.

(b) Zie Groot-Plaatb. III Dst. bl. 831.

1678. post inzamelde. Eerst, werden hier de glazen uitgesmeeten; waarna de woede, eenige uren, bedoord scheen. Doch in den avond, vloog het graanw wederom naar 't huis, welk, toen, deerlyk, geplonderd, en van alles, welk men, in deezen tusfchentyd, niet hadt konnen bergen, beroofd werdt. 't Plonderen duurde, den gantschen nacht, zonder door den Stedehouder des Baljuws van Kennemerland, met eenige dienaars, van Haarlem, derwaards gezonden, te konnen belet worden. De Regeering van Oostzaandam, bedugt voor verder onheil, kondigde, des anderendaags, op eigen gezag, af, dat men, aldaar, voortaan, de turf, gelyk van ouds, met manden, niet met de nieuwe tonnen, meeten zou. Doch dit, gedaan om 't volk te stillen, maakte de baldadigheid verder gaande. *De Regeering*, riep men, *was nu de klem kwyt. En 't was thans de regte tyd, om meer pagten afgeschafft te krygen.* Men maakte zig meester van de nieuwe tonnen, die verbrand, of in stukken gellaagen werden. Een Burgemeester der Plaats, *Meindert Jochemsz Kat* genoemd, den naam hebbende, dat hy deel in Pagtery en maar pas turf met de oude maat opgedaan hadt, werdt ook met plondering gedreigd; doch hy stilde de menigte, met bier en tabak, daar zy zig, tot diep in den nacht, mede vrolyk maakte. Eenigen hadden *Dirk Jan Tymenszoon Schotvanger* een Oxhoofd wys afgedwongen, die, met tabak gemengd, gulziglyk, te lyve gellaagen werdt. 't Graauw, hierdoor verder aan 't raazen geraakt, streeft naar de Westzyde van Zaandam, daar 't Huis
van

van den Onder-Sekretaris, *Simon Oosterhoorn*, 1678.
 die ook verscheiden' Imposten ontving, niet
 slechts geplonderd, maar gedeeltelyk afgebro-
 ken werdt. De plonderaars vertoonden eenen
 ouden gezegelden brief, geroofd, zo men
 meende, uit het Komptoir van den Sekretaris
 aan de Oostzyde, welken brief men zeide,
 last van zyne Hoogheid te behelzen, om de
 Pagten en Pagters uit te rooijen. De Baljuw
 van Blois, tot wiens Regtsgebied Westzaan-
 dam behoort, en de Stedehouder des Baljuws
 van Kennemerland hadden, ondertusfchen, te
 wege gebragt, dat 'er, aan ieder zyde van
 Zaandam, eenige manschap geworven was,
 waardoor de ingezetenen tegen plondering be-
 veiligd werden; doch zy begeerde zig niet,
 tot beschermers van Pagters en Pagters-bedien-
 nen, te laten gebruiken. Ook werden 'er, fe-
 dert, nog verscheiden' huizen van zulke lui-
 den geplonderd, in 't gezigt deezer geworven'
 manschap, sommigen van welken 'er zelfs de
 hand toe leenden. 't Vuur van oproer was,
 midlerwyl, voortgeslagen naar de naaste
 Dorpen, Wormer, Wormerveer, Westzaa-
 nen, Asfendelft en Krommenye, en 't plon-
 deren hadt vier of vyf dagen geduurd, toen
 twee vendels Knechten, door de Staaten van
 Holland en den Prinsse van Oranje, te schepe,
 naar Zaandam geschikt, de rust spoedig her-
 stelden. Ten zelfden tyde, waren 'er Gemag-
 tigten der Staaten gekomen, die, terstond,
 bevel gaven, om de turf met de nieuwe ton-
 nen te meeten. Agt of tien oproerigen, mans
 en wyven, werden in hegtenis genomen, en
 naar

1678. naar den Haage gevoerd: alwaar vier mans ter galge: de overigen, en de wyven tot geesfeling verweezen werden. De fchade, by de plondering geleeden, werdt, naderhand, van wege de Staaten begroot, en den befchadigden goedgeaan (c). De oproerigheid, aan den Zaankant, dus fpoedig en gelukkig gefild zynde, floeg niet naar andere Plaaten over, en het meeten met de nieuwe turfrouwen bleef, federt, in Holland, in gebruik.

XXIII. De voorfpoed der Franschen in de Nederlanden en de heimelyke handel met Groot-Britanje deedt den Koning van Frankryk befluiten, tot eene openlyke verklaring der voorwaarden, op welken alleen, hy gezind was de Vrede te fluiten. Hy deedt deeze verklaring den Gezanten der Bondgenooten te Nieuwmeegen overleveren, op den vyftienden van Grasmaand. Volgens dezelve, begeerde hy, „voldoening voor Zweeden en den Hertoge „van Gottorp; voor den Bifchop van Straatsburg, die van zyne Landen en goederen „berooft was, en voor deszelfs Broeder, „Prinfe Willem van Furftemberg. Omtrent „den Keizer en het Duitfche Ryk vorderde „hy, dat de Verdragen van Westfaale herfteld werden en in kragt bleeven. Ook „eifchte hy Philipsburg te rug, waartegen hy „Fryburg zou overgeeven; of zo men Philipsburg behouden wilde, begeerde hy te blyven in 't bezit van Fryburg. Aan Spanje „zou hy te rug geeven Charleroi, Limburg, „Binch,

(c) Refol. Holl. 21. 22 May, 21 July 1679. II. 257, 262, 230. Holl. Merc. van 1678. II. 100-105.

„ Binch, Aath, Oudenaarden, Kortryk, Gend 1678.
 „ en S. Guilain, van welke laarste Plaats, nog
 „ tans, de Vestingwerken geflegt zouden wor-
 „ den. Aan welke Plaatsen de Spaansche Ne-
 „ derlanden, zyns oordeels, eenen bekwa-
 „ men voormuur hebben zouden, waarop
 „ Groot-Britanje en de Staaten zo zeer ge-
 „ drongen hadden. Daarentegen, begeerde
 „ hy te behouden alles, wat hy op Spanje, in
 „ deezen oorlog, veroverd, en tegenwoordig
 „ in bezit hadt, met naame, het Franche
 „ Comté, Valenchyn, Bouchain, Condé, Ka-
 „ meryk en het Kameryksche, Aire, S. Omer,
 „ Yperen, Warwick en Waasten of Warne-
 „ ton, Poperingen, Belle, Kasfel, Barry en
 „ Maubeuge. Voorts Charlemont of Dinant,
 „ midt Spanje, in geval van den afstand van
 „ Dinant, den Bisfchop van Luik en den Kei-
 „ zer genoeg en gave. Aan de algemeene
 „ Staaten zou hy, boven de voordeelen, hun,
 „ by 't Verdrag met Spanje, toe te staan,
 „ Maastricht wel te rug willen geeven, en daar-
 „ enboven een Verdrag van Koophandel met
 „ hen fluiten, volgens het ontwerp, welk
 „ daarvan reeds gemaakt was. Prins Karel
 „ zou hy in 't bezit van Lotharingen herstel-
 „ len, onder ééne deezer twee voorwaarden,
 „ van welken hy hem de keur liet: of, dat
 „ deeze herstelling gefchiedde, in volkomen
 „ overeenkomst met de punten der Pyrenee-
 „ fche Vrede, of dat Nancy aan Frankryk
 „ blyven zou, nevens de opperfte magt over
 „ den weg, van de grenzen der Elzas en van
 „ die van Frankryk, naar Nancy, en van Nan-

1678. „ cy naar Mets, Brisak en het Franche Comté.
 „ Voorts, zou de Koning hem Toul afftaan:
 „ waartegen hy Longwik behouden zou, mids
 „ daar voor geevende een Prevoostschap van
 „ gelyke waarde, in een der drie Bisdommen
 „ Mets, Toul of Verdun. De Koning beloof-
 „ de, eindelyk, zig aan alle deeze voorwaar-
 „ den te zullen houden, tot op den tienden
 „ van Bloeimaand; doch langer niet (*d*).”
 Ook werden zy het ontwerp, waarnaar, federt,
 de Vrede, tusfchen de oorlogende Mogendhe-
 den, geregeld werdt (*e*).

De Staa-
 ten zen-
 den een
 nen hui-
 tenge-
 woonen
 Gezant
 naar En-
 geland.

Doch alzo zulks niet dan na verloop van eenige maanden geschiedde, begonden de meeste Steden van Holland, vooral Amsterdam, sterk te neigen tot het voltrekken der afzonderlyke Vrede met Frankryk (*f*), waarover, federt eenigen tyd, gehandeld was. De algemeene Staaten en de Prins van Oranje zelfs, ziende den Koning van Groot-Britanje zo traaglyk komen ten oorlog, en misfchien onderregt van zyne heimelyke handeling met Frankryk, beflooten, dat men hiertoe zou moeten komen. De Staaten egter, voor 't laatst, willende beproeven, wat 'er van Engeland te hoopen ware, zonden, in den aanvang van Bloeimaand, derwaards *Diderik van Leeuwen van Leiden*, terwyl Joan Boreel naar Brusfel werdt afgevaardigd, om den Hertog van Villa Hermosa over te haalen, tot bewilliging in de voorwaarden

(*d*) Refol. Holl 27 April 1678. bl. 216. A. Q. de la Paix de Nimég. Tom. II. p. 369. Holl. Merc. van 1678. bl. 74.

(*e*) TEMPLE Memor. bl. 590.

(*f*) TEMPLE Memor. bl. 567, 590, 595.

den van vrede, door Frankryk voorgeslaagen (g). Zo dra van Leeuwen van Leiden te Londen aangekomen was, vervoegde hy zig by den Ridder Temple, die nog niet wedergekeerd was naar Nieuwmegen, hem vertoonende „ dat het den Staaten zeer tegenstondt, „ de Vrede te sluiten op zulke geringe en on- „ veilige voorwaarden ten aanzien der Spaan- „ sche Nederlanden, als Frankryk voorfloeg; „ en dat zy, zo de Koning van Groot-Britan- „ je in den oorlog hadt willen treden, wan- „ neer Frankryk weigerde of uitselde te be- „ willigen in de voorwaarden, door zyne Ma- „ jesteit en hen beraamd, zekerlyk, de wape- „ nen niet zouden hebben zoeken af te leg- „ gen. Doch dat het beleid van Groot-Britan- „ je, sedert, zo onzeker en ongestadig ge- „ scheenen hadt, dat men, in Holland, arg- „ waan hadt opgevat, dat de Koning heime- „ lyk eens was met het Fransche Hof; waar- „ om de meeste Leden der Staaten dagten, „ dat hun niets overschoot, dan zig, zo ras „ het mogelyk ware, te verdraagen met Frank- „ ryk; te meer, alzo het Fransche Leger nu „ de Stad Antwerpen begon te naderen.” Hy voegde hier egter by, als uit zig zelve „ dat „ hy geloofde, dat de Staaten zig zouden hou- „ den aan het Verbond, onlangs geslooten, zo „ de Koning vaststelde, terstond, den oorlog „ te verklaaren aan Frankryk.” Temple deedt van dit gesprek verslag aan den Koning, en hy verklaart, twyfelagtig geweest te zyn, of zyne Majesteit tot den oorlog beslooten zou heb-

1678:

Zyne
hande-
ling al-
daar.

(g) Secr. Resol. Holl. 3, 4 May 1678. III. Deel, bl. 49, 61.

1678

hebben, of niet. Doch een voorflag in 't Parlement, om den Koning geen geld toe te slaan, voor hy 't volk, wegens eenige bezwaarnissen op 't stuk van den Godsdienst, genoeg gegeven hadt, aan de eene zyde, en de tyding, dat Beverningk naar Gend verreisd was, ont eene wapenschorfing voor zes weeken te bewerken, aan de andere, deedt den Koning besluiten, om de Vrede te laten treffen, op de voorwaarden, die Frankryk hadt voorgeslaagen. Hy verklaarde, derhalve, aan Temple, „dat, naardemaal de Staaten vrede begeerden te maaken, op de Fransche voorwaarden, en Frankryk hem geld aanbodt, om zyne bewilliging te verkrygen, tot het gene hy niet beletten kon; hy geene reden zag, waarom hy het aangeboden geld niet aanvaarden zou.” Dus werdt men 't, tusfchen Frankryk, Groot-Britanje en de Staaten, eens over de voorwaarden, op welken men eene algemeene Vrede zou konnen sluiten. Men kreeg 'er haast kennis van te Nieuwmegen. Doch de Engelsche Gezant Jenkins weigerde de beraamde voorwaarden voor te slaan aan de Bondgenooten. Ook waren deezen, met naame Spanje, Deenemarke en de Keurvorst van Brandenburg zo misnoegd over 't beraamen van zulke voorwaarden, dat hunne Gezanten, uit eenen monde, verklaarden, dezelve nimmer te zullen aanneemen (*h*).

Misnoegen der Bondgenooten.

XXIV.
Wapenschor-

Midlerwyl, hadt Beverningk, in 't begin van Zomermaand, in 't Fransche Leger te

Wet-

(*h*) TEMPLE Memor. bl. 495-602, Rapin Tom. IX. p. 2023
394.

Wetteren, eenen stillstand van wapenen geflooten met den Koning van Frankryk, voor den tyd van zes weeken, binnen welken tyd, de Staaten de Bondgenooten zouden zoeken te beweegen, tot het aanneemen der Voorwaarden, omtrent welken zy met Frankryk waren eens geworden; doch de Koning hadt deeze wapenſchoring niet willen toefstaan, dan onder uitdrukkelyk beding „ dat de Staaten „ hunnen Bondgenooten alle hulp tegen Frankryk weigeren zouden, zo zy, binnen den beftemden tyd, de voorwaarden niet aannamen.” Voorts hadt de Koning beloofd, den Staaten altoos zulk een' voormuur in de Spaanfche Nederlanden te zullen toefstaan, waardoor zy zig, genoegzaam, beveiligd zouden rekenen. Zelfs wilde hy na 't fluiten der Vrede, en na 't herftellen der oude vriendschap, zulke maatregels nevens hen beraamen, waardoor hunne vryheid, voor altoos, zou konnen in zekerheid gefield worden (i):” welke laafte belofte gehouden werdt, bedektelyk, te ſtrekken, om de party te vleijen, die meest voor de Vrede yverde, en onder welke, veelen in 't vermoeden geraakt waren, dat de Prins van Oranje naar grooter gezag ſtondt, dan men hem, behoudens 's Lands vryheid, kon toefstaan. Ook was 't waar, dat zyne Hoogheid de Vrede, op de Franfche voorwaarden, zo lang tegenftondt, als hem mogelyk ware (k). Doch de aanbiedingen des Konings van Frankryk werden, zo dra

1678:
—
fing,
voor zes
weeken.

Voor-
waarden
derzelve.

(i) Holl. Merc. van 1678. bl. 115-121.

(k) TEMPLE MEMOR. bl. 604.

1678. dra zy gefchied waren, met den druk gemeen gemaakt, en eerst door Holland, en daarna, door de andere Gewesten, verspreid (1): waarop de algemeene geneigdheid tot vrede, derwyze, toenam, dat de Prins van Oranje geene kans meer zag, om dezelve te fluiten.

De Staatfchen zoeken de Bondgenooten te bewegen tot vrede.

Te Nieuwmegen, arbeidde men, geduurende de wapenfchoring, om de Gezanten der Bondgenooten over te haalen, tot het aanneemen der beraamde voorwaarden. Spanje werdt eerst, eenigszins, aan 't wankelen gebragt. Doch de Keizerfchen, Deenfchen en Keur-Brandenburgfchen lieten zig uit, in bittere verwytingen tegen de Staaten, die, zeiden ze, hun de voorwaarden der Vrede zogten voor te fchryven, en op te dringen, en kleine zorg droegen voor den Hertoge van Lotharingen, wiens belang de Bondgenooten in 't gemeen, nogtans, hadden aangenomen te verdedigen (m). De Staatfchen floorden zig luttel aan deeze verwytingen, en droegen weinig zorg voor de voldoening van Bondgenooten, die den oorlog wilden aanhouden, om dat ze 'er voordeel by vonden, of uit verhoopten. Alleenlyk, maakten zy hun werk, om Spanje, welk, uit onvermogen, niet langer oorloogen kon, eenige veiligheid te bezorgen in de Spaanfche Nederlanden: 't welk ook tot hunne eigene beveiliging ftrekke (n).

XXV. Men verwagtte, derhalve, dagelyks, het Voorval, welk de fluiten der Vrede tufchen Frankryk, Spanje en de

(1) Holl. Merc. van 1678. bl. 116.

(m) Act de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 213. Holl. Merc. van 1678. bl. 122-129.

(n) TEMPLE MEMOR. bl. 606.

de Staaten (o), en 't Verdrag der Staaten was op 't punt van getekend te zullen worden, toen 'er iet voorviel dat geschaapen stondt, het gantsche werk in duigen te doen spatten, en den oorlog, met meerder hevigheid, dan dezelve, tot hiertoe, gevoerd geweest was, te doen voortzetten. In de voorwaarden, tuschen Frankryk en de Staaten beraamd, was vastgesteld, dat de Koning van Frankryk eenige Steden in de Spaansche Nederlanden aan Spanje te rug geeven zou. Doch men hadt verzuimd te bepaalen, binnen welken tyd, zulks zou moeten geschieden. De Franschen onderstelden, by zig zelve, dat zy 'er niet toe gehouden waren, voor dat Zweeden voldoening zou hebben ontvangen. De Staatschen verstonden, daarentegen, dat het, terstond na het bekragtigen der Vrede, behoorde gedaan te worden. De Spaansche Gezant, Markgraaf de Lós Balbasos, pas voor het tekenen der Vrede met de Staaten, gelegenheid gevonden of gemaakt hebbende, om de meening der Franschen, op dit punt, te weeten, vernam haast, hoe zy 't begreepen, en gaf 'er, terstond, kennis van aan Beverningk, die 't zynen Meesteren overschreef. De Staatschen kreegen hierop last, om de Vrede niet te tekenen, voor dat de Franschen zig verbonden hadden, om de Plaatsen te ruimen, terstond na 't bekragtigen des Verdrags. Doch de Franschen bleeven beweeren, dat Zweeden voldaan moest zyn,

1678.

Vrede,
op't punt
van ge-
flooten
te zullen
worden,
genoeg-
zaam
hoope-
loos
maakt.

(o) Secr. Refol. Holl. 22, 26, 27 Juny 1678. IV. Deel, bl. 400, 103, 104.

1678. zyn, eer zy eenige Stad konden afftaan (p). 't Hof van Londen kreeg, terftond, kennis van dit gefchil, en fcheen ten uiterfte gebelgd, over 't gedrag der Franschen. De Hertog van Jork zeide, dat Frankryk niet opregt te werk ging, in 't bevorderen der Vrede, en gewisfelyk dong naar de algemeene Heerschappy. Hy voegde 'er by, dat niemand deezen heerschezugtigen toeleg fluiten kon, dan de Koning, zyn Broeder. De Deenfche, Brandenburgfche en andere Gezanten, die zig in Engeland onthielden, deden hun best, om dit vuur aan te ftooken, en de Koning befloot, eerlang, van Leeuwen van Leiden te verzoeken, dat hy een' keer naar Holland wilde doen, en de Staaten verzekeren, van zyne gezindheid, om de genomen' maatregels tegen Frankryk uit te voeren, uit al zyn vermogen. Van Leeuwen van Leiden vertrok, in Hooimaand, herwaards. Temple keerde, ten zelfden tyde, uit Engeland, te rug, en werdt, in den Haage, van niemand met meer blydfchap ontvangen, dan van den Prins van Oranje, die hoop kreeg, of om den oorlog voort te zetten, of om beter voorwaarden van Vrede te bedingen, dan die, waarin de Staaten bewilligd hadden. Ook tradt Temple, terftond, in heimelyke onderhandeling met de Afgevaardigden der Staaten van Holland, die meest voor de Vrede geyverd hadden, en bragt het, in weinige dagen, zo verre, dat 'er een besluit by de Staaten genomen werdt (q), om, te famen met

Nieuw
Verbond
tusfchen
Groot-
Britanje
en de
Staaten
om

(p) Secr. Refol. Holl. 28 Juny 1678. IV. Deel, bl. 120.

(q) Refol. Holl. 29 July 1678. bl. 318. Act. de la Paix de Nimèg. Tom. II. p. 509-537. Temple Memor. bl. 606-612.

met Groot-Britanje, den oorlog tegen Frankryk voort te zetten, in geval de Franschen niet, voor den elfden van Oogstmaand, verklaarden, dat zy de Steden in de Spaansche Nederlanden ontruimen zouden, terstond na 't bekrachtigen der Vrede. Overeenkomstig met dit besluit werdt, den zes-entwintigsten van Hooimaand, in den Haage (r), een nieuw Verbond getekend tusſchen Groot-Britanje en de Staaten (s). Men gaf den Franschen, te Nieuwmegen, terstond, kennis van dit Verbond: doch zy beweerden, in meer dan één schriftelyk Vertoog, dat zy geene Plaatsen overgeeven konden, voor dat men hunnen Bondgenooten, den Zweeden, voldoening gegeven hadt (t).

Elk was dus, op eenen tyd, dat men de Vrede zo goed als geslooten gerekend hadt, in de verwagting van eenen ſellen en langduurigen oorlog. De Prins van Oranje, die zyne maatregels geheellyk verydeld hadt gezien, greep nieuwen moed, en vertrok, nog voor 't einde van Hooimaand, naar 't Leger der Bondgenooten, om Bergen in Henegouwen te ontzetten. De Hertog van Luxemburg hielt deeze Stad, sedert eenigen tyd, geblokkeerd, en het begon 'er reeds schaars om te komen, met den leeftogt. Tienduizend Engelschen, overgescheept naar Vlaanderen, hadden last, om zig te voegen by 't Leger der Bond-

1678:

Frankryk
te beoor-
loogen.De Prins
trekt
naar 't
Leger.

(r) Secr. Refol. Holl. 26 July 1678. IV. Deel, bl. 135.

(s) Zie Holl. Merc. van 1678. bl. 157. en vooral DU MONT's Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 348.

(t) Holl. Merc. van 1678. bl. 160-164.

1678. Bondgenooten. De Prins van Oranje hadt be-
flooden, den vyand slag te leveren, en, tot
behoudenis van Bergen, het uiterfte te waa-
gen (u).

XXVI. Midlerwyl, spaarden de Franschen, in
Engeland en in den Haage, geene moete,
om verandering te wege te brengen in het
jongfte Verbond tusfchen Groot-Britanje en
de Staaten. Doch de Staaten verklaarden,
dat ze 'er zig ftipt aan dagten te houden. De
Franschen, met eere en voordeel uit den oor-
log zoekende te raaken, bewoogen, derhal-
ve, den Koning van Groot-Britanje, om ze-
keren *Du Cros*, eenen Franschman in Zweed-
fchen dienst te Londen, af te vaardigen naar
den Haage, met brieven aan den Ambassadeur
Temple, waarby deezen gelast werdt, zig
terftond naar Nieuwmegen te begeeven, en
de Zweedfchen, van 's Konings wege, te o-
verreedden, om toe te flaan, of zelfs te ver-
zoeken, dat de Koning van Frankryk het ont-
ruimen der Steden, en gevolgelyk het fluiten
der Vrede, om hunnen wille, niet langer uit-
ftelde: in welk geval, zyne Majesteit van
Groot-Britanje hun verzekerde, dat hy de krag-
tigfte middelen aanwenden zou, om Zweed-
den, in 't bezit der verlooren' Steden en Lan-
den, te herftellen. *Du Cros* kwam, maar vyf
dagen, voor den tyd, binnen welken, Frank-
ryk zig, op het ontruimen der Steden, ver-
klaaren moest, in den Haage. Temple, de
Raadpenfionaris Fagel, en elk, die, met den
Prin-

(u) TEMPLE Memor. II. 612, 613.

Prinse van Oranje, de Vrede uit den zin begon te zetten, stondt verbaasd, op 't hooren van zyne boodschap, die hy, terstond, aan de Afgevaardigden der Hollandfche Steden bekend maakte. Hy voegde 'er by, dat de Koningen van Frankryk en Groot-Britanje volkomen eens waren, over de voorwaarden der Vrede, en dat Temple, te Nieuwmegen, brieven vinden zou van den Engelschen Gezant te Parys, vervattende de byzonderheden, welken tusfchen de twee Koningen beslooten waren (v).

Straks hierna, begonden de Leden van Holland, en de Staaten in 't gemeen wederom te neigen tot vrede. Zulken zelfs, die meest voor den oorlog geyverd hadden, zagen, aan 't beleid, welk men in Engeland hieldt, dat 'er, op 't Verbond met den Koning van Groot-Britanje, niet te bouwen ware, en dat men zig wel genoodzaakt vondt, met Frankryk, te fluiten. Temple, drie dagen voor den tyd, binnen welken, de Franschen de ontruiming der Steden in de Spaansche Nederlanden moesten toestaan, te Nieuwmegen gekomen zynde, vondt elk aldaar nog in de verwagting van den voortgang des oorlogs. Want, schoon de Zweedschen, op aanschryvens uit Engeland, het verzoek aan de Franschen, waartoe Temple hen overhaalen moest, reeds voor de overkomst van Du Cros, gedaan hadden; waren de Franschen egter niet verder gekomen, dan dat zy beloofd hadden, de Steden

1678.

De Franschen gedraagen zig zo be-
dektelyk,
dat men,
te Nieuw-
megen,
egter het
voortzet-
ten des
oorlogs
te ge-
moet
ziet.

te

(v) TEMPLE Memor. II. 614-615.

1678. te zullen ontruimen, ingeval de Staaten zig verbinden wilden, om, terftond daarna, Gemagtigden te zenden, met welken men zou overeenkomen, wegens de middelen, om Zweeden in het toekomende voldoening te bezorgen: waarop de Staatschen verklaard hadden, dat zy zulk eene verbindtenis niet konden aangaan, en dat de oorlog onvermydelijk was, zo de Franschen zig, binnen den bestemden tyd, niet ronder openden: doch deezen hadden betuigd, geenen naderen last te hebben. Men stelde dan, te Nieuwmeegen, den oorlog zeker. Te meer, alzo men 'er tyding kreeg, dat Bergen meer en meer benaauwd werdt; dat Brussel ook voor een beleg vreesde, en dat de Maarschalk van Schomberg de Stad Keulen dreigde. De Gezanten der Bondgenooten vleiden zig reeds, met het gene zy zo lang begeerd hadden, het voeren, naamlyk, van den oorlog, in gemeenschap met Groot-Britanje. Niemant hunner kon vermoeden, dat de Franschen kreuken zouden, in een punt, welk zy zo lang en hevig betwist hadden (w).

Zy verklaaren zig, onverwagts voor 't sluiten der Vrede.

Eindelyk, verscheen de tiende van Oogstmaand, dag, die geschikt was, om der wereld aan te kondigen, of zy eene spoedige vrede, of eenen langduurigen oorlog te wagten hadt. Joan Boreel, eenigen tyd, nevens Everard van Weede, Heer van Dykveld, aan 't Hof te Brussel, gehandeld hebbende, om den Hertog van Villa Hermosa te beweegen tot

(w) TEMPLE MEMOR. II. 617-619.

tot bewilliging in 't ontwerp der Vrede (x), 1678.
 en, onlangs, door de Staaten, zynde gezonden naar Nieuwmegen; vervoegde zig, des morgens vroeg, aan de wooning der Fransche Ambassadeuren, die, eenigen korten tyd, met hem gesproken hebbende, zig allen drie naar de Staatſche Gevolmagtigden begaven, aan welken zy verklaarden „ dat zy last ont-
 „ vangen hadden, om de ontruiming der
 „ Steden, zo als zy begeerd was, toe te
 „ staan, en om de Vrede te tekenen; doch
 „ dat zulks, dien ogtend nog, geschieden
 „ moest.” De Staatſchen stonden verbaasd, op deeze boodſchap: immers, zy gelieten zig zo (y). Doch veelen meenden, inderdaad, Hun
loos be-
leid. zig niet genoeg te kunnen verwonderen, over het schrander beleid, welk de Franschen, in deeze gantsche handeling, hadden gehouden. Zy hadden, van den beginne, vastgesteld, niet in den oorlog te volharden, wanneer de Koning van Groot-Britanje den Bondgenooten toeviel, en hierom, heimelyk en openlyk, hun werk gemaakt, om dit te voorkomen. Zy deden herhaalde betuigingen van hunne geneigdheid om vrede te maaken, en behaalden, ondertusſchen, in den eenen veldtogt na den anderen, nieuwe voordeelen in de Nederlanden. Hierdoor, door het aanbieden van voordeelige voorwaarden van een byzonder Verdrag, en door het verwekken of

(x) Holl. Merc. van 1678. bl. 39-95. Actes de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 425 & suiv.

(y) TEMPLE MEMOR. bl. 619, 620.

1678. of aanftooken van argwaan in Holland, over het Huwelyk en de inzigten des Prinsfen van Oranje, maakten zy de Steden zo driftig naar vrede, dat zy 't, op 't einde der handelinge, wel waagen durfden, op voldoening aan Zweeden te dringen, eer zy de Steden in de Spaansche Nederlanden zouden behoeven te ruimen. Dus wisten zy de Bondgenooten in den waan te brengen, dat de oorlog, zekerlyk, voortgaan zou, waarom niemant hunner maatregels nam, om het sluiten der Vrede, op eene andere wyze, te voorkomen. Zy verklaarden zig, eindelyk, niet voor den laatsten dag, voor het sluiten der Vrede, en toen wilden zy 't terstond doen, op dat de Staatfchen geenen tyd hebben zouden, om hunnen Meesteren te schryven, en naderen last te ontvangen. Hun oogmerk om te sluiten bleef zo bedekt, dat 'er niemant vermoeden van hadt, voor het oogenblik, waarin zy 't verklaarden (z).

XXVII. De bycenkomst tusfchen de Franfchen en Staatfchen duurde omtrent vyf uren (a): in welken tyd, de ontworpen' punten, van nieuws, overwoogen en betwist werden. Men werdt het, eindelyk, eens, beide over een Verdrag van Vrede en van Koophandel, tusfchen Frankryk en de Staaten. De Verdragen werden, terstond, in 't net gefeld, om, nog dien zelfden avond, getekend te kunnen worden. Men gaf 'er kennis van aan de Engelfchen,

(z) TEMPLE Memor. M. 625-630.

(a) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 538.

fchen , en boodt aan , dezelve , als midde-
laars , te willen begrypen in de Verdragen ;
doch zy , alleenlyk gelast zynde om eene al-
gemeene Vrede te bemiddelen , weigerden
deel te neemen , in eenige afzonderlyke over-
eenkomsten (b). De Franschen en Staatschen
kwamen , des avonds , wederom byeen , en
de Verdragen van Vrede en Koophandel wer-
den , op den zelfden tienden van Oogstmaand ,
tusfchen elf en twaalf uren des nagts , door
de wederzydsche Gevolmagtigden , ten huize
der Franschen , getekend (c). Het Verdrag
van Vrede bestondt uit *een-entwintig* Leden.
By het *agste* „ werden de Staaten hersteld ,
„ in het bezit van de Stad Maastricht , met
„ het Graaffchap van den Vroenhove , en in
„ de Graaffchappen en Landen van Valken-
„ burg , Daalhem en 's Hertogenrade , met de
„ Dorpen van *Redemptie* , Banken van S. Ser-
„ vaas , en 't gene meer van de Stad Maas-
„ tricht ahang.” Doch volgens het *tiende*
Lid „ zou de Koning van Frankryk het ge-
„ schut en de krygsbehoefden uit de gemel-
„ de Stad mogen naar zig neemen. De Staa-
„ ten verbonden zig , tot het bewaaren een-
„ ner stipte onzydigheid , omtrent de vyand-
„ den van Frankryk. Ook beloofden zy , 't
„ Verdrag te zullen handhaaven , welk , tus-
„ schen Frankryk en Spanje , stondt gesloot-
„ ten te worden. Zy zouden den Graaf van
„ Auvergne , Kolonel in Franschen dienst ,
„ her-

1678.

Voor-
naamte
inhoud
van het
Verdrag
van Vre-
de ,

(b) TEMPLE MEMOR. bl. 620

(c) HOLL. MERC. VAN 1678. bl. 165.

1678.

„ herstellen in 't bezit van het Markgraaf-
 „ schap van Bergen op Zoom, welk, ter
 „ gelegenheid van den tegenwoordigen oor-
 „ log, door hen, aangeslaagen en verbeurd
 „ verklaard was.” Hiertegen verbondt zig de
 Koning van Frankryk, by een afgezonderd
 punt „ den Prins van Oranje, terstond na 't
 „ bekrachtigen der Vrede, te zullen herstel-
 „ len in 't bezit van het Prinsdom Oranje,
 „ en in de Landen, hem toebehoorende, in
 „ Frankryk, in 't Franche Comté, Charolois,
 „ Vlaanderen en andere Landfchappen, on-
 „ der 't Gebied zyner Majesteit behoorende,
 „ midsgaders, in alle Regten, Gebruiken en
 „ Privilegien, in zulk een' staat en op gely-
 „ ke wyze, als hy ze bezat, voor hy 'er van
 „ ontbloot werdt, ter gelegenheid des tegen-
 „ woordigen oorlogs (*d*).” De andere pun-
 ten behelsden niets byzonders. Het Verdrag
 van Koophandel en Zeevaart, welk vyf-en-
 twintig jaaren duuren moest, behelsde *agt-*
endertig punten, en was, wederzydsch, zo
 voordeelig gesteld, als immer gebruikelijk
 geweest was. By het *zevende* punt, was be-
 dongen „ dat de wederzydsche vrye handel
 „ niet door eenige byzondere Privilegien of
 „ Oktrojen zou mogen belemmerd worden,
 „ en dat de handelende Mogendheden elkan-
 „ ders Onderzaaten geene meerder regten of
 „ tollen zouden mogen doen afvorderen, dan
 „ hunne eigenen.” Doch, in een afgezonderd
 punt

en van
 dat van
 Koop-
 handel.

(*d*) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p 590. Groot-Pla-
 kaatb. III. Deel, bl. 360. Holl. M.T.C. van 1678. bl. 195.

punt, werdt verklaard „ dat de Ingezetenen
 „ der Vereenigde Gewesten, met hunne sche-
 „ pen in Frankryk handelende, het gewoone
 „ vatgeld van vyftig ftuivers van 't vat, op de
 „ vreemde fchepen gelegd, zouden gehouden
 „ zyn te betaalen: nogtans, niet meer dan
 „ eens, en op het uitgaan, en zo zy zout ge-
 „ laaden hadden, zouden zy, met de helfte,
 „ te weeten vyf-entwintig ftuivers van 't vat,
 „ volftaan kunnen. Voorts, was bedongen,
 „ dat de Staaten, gelyke belasting willende
 „ leggen op vreemde fchepen, 't welk hun
 „ vryftaan zou, omtrent de Onderdaanen
 „ van Frankryk, niet verder zouden mogen
 „ gaan, dan Frankryk ging, ten opzigte der
 „ hunnen (e).” Beide de Verdragen werden,
 binnen den beftemden tyd, behoorlyk, be-
 kragtigd.

1678.

Doch op den vierden dag na dat zy gete-
 kend waren, viel 'er iet voor, welk, voor
 veelen, de gedaante eener vredebreuke hadt.
 De Prins van Oranje, met het Leger der
 Bondgenooten, op den tienden van Oogst-
 maand, opgebroken zynde van omtrent Brus-
 fel, was, den veertienden, gekomen tot by
 de Abtdye van S. Denys, in 't gezigt van het
 Franfche Leger, onder den Hertoge van Lu-
 xemburg, insgelyks, in aantogt, om het ont-
 zet van Bergen in Henegouwen, welk nog
 geblokkeerd was, te beletten. 't Hoofdkwar-
 tier

XXVIII.
 Veldflag
 by S. De-
 nys.

(e) Refol. Holl. 12 Aug. 1678. bl. 365 enz. Act. de la Paix
 de Nimeg. Tom. III. p. 600. Groot-Plakaatb. II. Deel, bl. 366.
 Holl. Merc. van 1678. bl. 201.

1678.

tier des Hertogs, in de gemelde Abtdye, werdt, terstond, aangetast door de Staatsche dragonders, die van het voetvolk ondersteund werden. Hierop volgde een hevig gevegt, welke zes uren duurde, en door den nagt gescheiden werdt. De Franschen schryven, dat de Prins van Oranje eerst afweek (f). De onzen verzekeren, daarentegen, dat de Hertog van Luxemburg het slagveld, zelfs in eenige wanorde, verliet. Zeker is 't, dat 'er, van wederzyde, veel volks verlooren werdt. De Prins hadt zig, geduuriglyk, bevonden in 't heetst van den stryd, en was eens op 't punt geweest, om gewond of gevangen te worden, zo *Henrik van Nassau, Heer van Ouwerkerk*, eenen Franschman, die op hem afkwam, niet, met een pistoolschoot, van 't paard geligt hadt. (g). Veelen maakten rekening, om 't gevegt, des anderen daags, te hervatten; doch in den ogtendstond kreeg zyne Hoogheid tyding van de Staaten dat de Vrede getekend was. Hy gaf 'er, terstond, kennis van, aan den Hertoge van Luxemburg: waarna de twee Legerhoofden elkanderen, in 't open veld, kwamen omhelzen, en gelukwenschen met de Vrede (h). Op den negentienden, werdt 'er, in 't Leger voor Bergen, een Verdrag getekend, waarby het verlaaten deezer Stad, en het wederzydsch ophouden der

(f) DANIEL Journal. p. CXXXIII.

(g) Resol. Holl. 19 Aug. 1678. bl. 305. Missive der Staaten van Zeel. van 15 Sept. 1678. in de Notul. bl. 254. Holl. Mercur. van 1678. bl. 166-184. BURNET Vol. I. p. 423.

(h) TEMPLE Memor. bl. 633.

der vyandlykheden geregeld werdt (*i*), waarna de Legers van elkanderen scheidten (*k*). 1678.

Doch het waagen van eenen hagchelyken veldslag, drie dagen na 't sluiten der Vrede, gaf, binnens en buitens Lands, veel stof tot gesprek. De Franschen geloofden, dat de Prins van Oranje wist, dat de Vrede getekend was, eer de Legers aan elkanderen raakten (*l*). Anderen meenden, dat de Markgraaf de Grana de brieven der Staaten, tyding brengende van de geslooten Vrede, 's daags voor den slag, onderscheept en agtergehouden hadt (*m*). Wat 'er van zy, zyne Hoogheid, misnoegd over het onverwagt sluiten der Vrede, verliet het Leger ylings, en keerde naar den Haage, van waar hy zig naar Dieren begaf, om te jaagen.

Terstond na het tekenen der Vrede, tus- XXIX.
schen Frankryk en de Staaten, maakten de Bewee-
Staatschen, te Nieuwmegen, hun werk, om gingen
de Vrede tuschen Frankryk en Spanje te be- voor en
middelen: waarmede de Engelsche Gezant tegen de
Jenkins zig niet moeijen wilde. De Gezan- Vrede
ten der Bondgenooten, met naame die van tuschn
Deenemarke en Brandenburg, deeden, daar- Frankryk
entegen, hun best, om de Spaanschen de en Span-
Vrede, op de voorwaarden, welken de Staa- je.
ten bedongen hadden, te ontraaden. Zy hiel-
den

(*i*) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 672.

(*k*) Poll. Merc. van 1678. bl. 186-188.

(*l*) Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 10. Edit. de Paris. DANIEL Journal p. CXXXIII. FEUQUIERES Mem. Hist. & Milit. Tom. I. p. 152. Tom. II. p. 57.

(*m*) TEMPLE Memor. bl. 635.

1673.

den hun voor „ dat de Staaten , tegen hunne
 „ eigen' eer en belang , gehandeld hadden ,
 „ in het sluiten eener afzonderlyke Vrede.
 „ Dat de Spaansche Nederlanden niet be-
 „ schermd konden worden , zo men geene be-
 „ tere voorwaarden , dan die Frankryk , tot
 „ nog toe aanbodt , voor dezelve , bedon-
 „ ge. Dat Frankryk niet anders bedoelde ,
 „ dan het Bondgenootschap te verzwakken ,
 „ door het sluiten van afzonderlyke Verdra-
 „ gen , om Spanje , verlaaten van zyne Bond-
 „ genooten , daarna , met te meer voordeel ,
 „ te kunnen aantasten. Dat de Spaanschen
 „ op geenen bystand hunner Bondgenooten
 „ zouden kunnen staat maaken , wanneer zy
 „ dezelve handelden , op zulk eene wyze ,
 „ als zy en de andere Bondgenooten nu van
 „ de Staaten behandeld waren.” De Spaan-
 „ schen , door deeze redenen , meer of min ,
 „ aan 't wankelen gebragt , werden verder we-
 „ derhouden van te sluiten , door eenen nieu-
 „ wen eisch der Franschen op het Graaffchap
 „ Beaumont en de Stad Bouvignes , waarvan ,
 „ tot nog toe , niet gerept was. De Staat-
 „ schen hadden , derhalve , te Nieuwmegen , de
 „ handen vol werks aan 't vereffenen der ver-
 „ schillende belangen der Franschen en Spaan-
 „ schen (n).

Ongesta- Dus stont het met de handeling te Nieuw-
 digheid megen , toen de Heer Hyde , uit Engeland ,
 van het in den Haag kwam , om , uit naam des Ko-
 Hof van nings van Groot-Britanje , te klaagen , over
 Engeland. het

(n) TEMPLE MEMOR. bl. 641.

het tekenen van een byzonder Verdrag, tus-
 fchen Frankryk en de Staaten, en om te drin-
 gen op de uitvoering van het Verbond van
 Hooimaand laatstleeden, alzo, de Koning van
 Frankryk Bouvignes en Beaumont vorderde,
 welken hem, by dit Verbond, niet waren toe-
 gewezen. Wyders, begeerde Hyde, dat de
 Staaten het Verdrag van Nieuwmegeu onbe-
 kragtigd lieten, en, te gelyk met Groot-Bri-
 tanje, in oorlog traden tegen Frankryk. De
 Staaten, de Prins van Oranje en ieder een
 stonden verfeld, over de ongestadigheid van
 het Engelsche Hof; doch men vondt ongeraa-
 den, om eenige verandering te maaken in de
 genomen' maatregels (o). Ook bleek, door
 den tyd, dat de voorflag van Hyde alleenlyk
 geschied was, om het Parlement, welk lang
 op den oorlog tegen Frankryk hadt gedron-
 gen, in den waan te brengen, dat de Koning
 hiertoe, eindelyk, insgelyks, beslooten hadt.
 De boodschap van Hyde bragt egter zo veel
 te wege, dat eenige Leden van den Staat zig
 misnoegd toonden tegen Beverningk, om dat
 hy het tekenen der Vrede hadt voortgezet,
 zonder den Staaten eerst kennis te geeven. Dit
 misnoegen, Hydesh voorflag, en het ontschee-
 pen der Engelsche troepen in de Spaansche
 Nederlanden maakten de Spaanschen traager
 om in verscheiden' punten van 't ontworpen
 Verdrag met Frankryk te bewilligen. De Fran-
 schen werden, daarentegen, vry wat gemak-
 kelyker, en kreegen, eerlang, last, om al-
 les

De Fran-
 schen
 verbly-
 ven 't ge-
 les

(*) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 681, 682.

1678. les wat tusfchen de twee Koningen nog te ver-
 effenen ftondt te verblyven aan de uitspraak
 der Staaten (*p*). Dit middel hadt de beoog-
 de uitwerking, in den Haage. De Staaten
 belootten, terfcond, het Verdrag, met Frank-
 ryk gemaakt, te bekragtigen, 't welk uitge-
 feld was, zo lang men de Vrede met Span-
 je nog onzeker hielt (*q*), die, eindelyk, op
 den zeventienden van Herfstmaand, te Nieuw-
 megen, getekend werdt. „ Frankryk gaf, by
 „ dezelve, aan Spanje te rug de Steden Char-
 „ leroi, Binch, Aath, Oudenaarden en Kort-
 „ ryk, die, reeds by de Akenfche Vrede,
 „ aan Frankryk waren afgeftaan, benevens
 „ Limburg en het Spaansch Land van Over-
 „ maaze, Gend met zyn toebehooren, de
 „ Sterkte Roodenhuis en 't Land van Waas,
 „ de Steden Leeuwe en S. Guilain, mids de
 „ Vestingwerken deezer laafte Stad eerst ge-
 „ flegt werden; en de Stad Puicerda in Ka-
 „ talonie, allen in den tegenwoordigen oor-
 „ log bemagtigd. Frankryk bleef, daarente-
 „ gen, in 't bezit van het Graaffchap Bour-
 „ gondie, in 't gemeen het Franche Comté
 „ genoemd, en van Valenchyn, Bouchain,
 „ Condé, Kameryk en het Kamerykfche, Ai-
 „ re, S. Omer, Yperen, Warwyk en Warne-
 „ ton of Waasten op de Leye, Poperingen,
 „ Belle, Kafel, Bavai en Maubeuge. Spanje
 „ zou, wyders, Charlemont behouden, en
 „ Dinant daartegen aan Frankryk doen af-
 „ ftaan.

Spanje
aan der
Staaten
uit-
praak.

Vrede
tusfchen
Frankryk
en Span-
je.

(*p*) Act. de la Paix de Nimèg Tom. II. p. 727.
 (*q*) TEMPLE MEMOR. bl. 642-653.

» staan. Eindelyk, werden de Pyreneefche
 » en Akenfche Verdragen bevestigd, in al-
 » les, waarin, by dit Verdrag, geene veran-
 » dering gemaakt was, en in 't byzonder,
 » verklaard, dat partyen niet zouden begree-
 » pen worden eenig nieuw regt verkreegen of
 » verlooren te hebben, boven 't gene in de
 » gemelde Verdragen was uitgedrukt (r).”
 Het tekenen der Vrede met Spanje werdt,
 terftondt, gevolgd van de uitwifeling der be-
 kragtigen van de Verdragen tufchen Frank-
 ryk en de Staaten. Doch de Vrede, tufchen
 Frankryk en Zweeden ter eener, en den Kei-
 zer, Deenemarke, Brandenburg en de ande-
 re Bondgenooten ter anderer zyde, fcheen
 nog verre te zoeken te zyn. De Keizerfchen,
 Deenfchen en Brandenburgfchen toonden zig
 ten hoogfte verftoord op de Spaanfchen en
 Staatfchen, en fcheenen alle gedagten tot
 vrede uit den zin te zetten (s). Ook duurde
 de kryg, in Duitschland en in 't Noorden, nog
 eenen geruimen tyd, met ongelyken uitflag
 (t). De Staatfchen bragten, midlerwyl, te
 wege, dat de onderhandelingen, te Nieuwme-
 gen, hervat werden. De Koning van Frank-
 ryk handelde ook, onder de hand, met den
 Koning van Deenemarke, en weigerde eeni-
 ge byzondere Ryks-Vorften te begrypen in
 de Vrede met de Staaten geflooten. De Her-
 tog van Lotharingen, ziende het Bondgenoot-
 fchap

1678.

Lotha-
 ringen
 verdraagt
 zig met

(r) Actes de la Paix de Nimeg, Tom. II. p. 729. Holl. Merc. van 1678. bl. 261.

(s) TEMPLE Memor. bl. 652.

(t) Holl. Merc. van 1678. bl. 228-260.

1678 Frankryk. Vrede tusfchen den Keizer en Frankryk; fchap verbroken, was wel genoodzaakt zig met Frankryk te verdragen, verkiezende, eerlang, dat gedeelte van den tweeledigen voorflag, hem gedaan, volgens welk, Nancy aan Frankryk bleef (u). Maar met den Keizer fcheen Frankryk niet te konnen overeenkomen: 't welk oorzaak was, dat de bekragtiging van het Verdrag met Spanje lang agterbleef. Doch een inval in de Spaanfche Nederlanden, waardoor het vefte deel van Vlaanderen deerlyk verwoest werdt, noodzaakte Spanje, eindelyk, tot het bekragtigen der Vrede. Toen befloot ook de Keizer te fluiten. Temple kwam, in 't begin des volgenden jaars, te Nieuwmegen, om het Verdrag tusfchen den Keizer en Frankryk te bemiddelen. Het werdt, op den vyfden van Sprokkelmaand, getekend. Fryburg werdt, by het zelve, aan Frankryk; Filipsburg aan den Keizer afgestaan. Voort, werdt 'er de Westfaalfche Vrede in bevestigd en de Bisfchop van Straatsburg en Prins Willem van Furftemberg in hunne goederen en eere herfteld. De Keizer beloofde, den laaften te ontfiaan uit de hegtenis, zo dra de Vrede bekragtigd zou zyn (v).

tusfchen den Keizer en Zweedfu; Ten zelfden dage, werdt, insgelyks op den voet van het Westfaalfche Verdrag, de Vrede tusfchen den Keizer en den Koning van Zweeden getekend (w), en tusfchen de Koningen van Frank-

(u) Acte de la Paix de Nimeg. Tom. I. p. 422, 101, 411
427.

(v) Acte de la Paix de Nimeg. Tom. III. III p. 405, 422.

(w) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. III. p. 441, 446.

Frankryk en Zweeden ter eener, en George 1678.
 Willem en Rudolf Augustus, Hertogen van
 Brunswyk-Lunenburg, ter anderer zyde (x). tusfchen
 Den Bifchop van Munfter, Christoffel Ber- Frank-
 nard van Galen, op den negentienden van ryk,
 Herftmaand des jaars 1678, overleeden zyn- Zweeden
 de (y), floot zyn Opvolger, *Ferdinand van Fur- en Brunswyk-Lunenburg;*
flenberg, op den negen-entwintigften van Len- tusfchen
 temaand des volgenden jaars, ook een Ver- Frank-
 drag van Vrede met den Koning van Frank- ryk,
 ryk en met den Koning van Zweeden (z): by Zweeden
 het laafte, ftondt hy alles aan Zweeden af- en Mun-
 wat zyn Voorzaat, in Breemen en Verden, fter;
 veroverd hadt, tegen honderdduizend Ryks-
 daalers voor de kosten van den oorlog. 't Liep
 langer aan, eer de Vrede met Deenemarke
 en Brandenburg getroffen werdt (a). Einde- tusfchen
 lyk, floot men ze, eerst tusfchen Frankryk en Frank-
 Zweeden ter eener en den Keurvorst van Bran- ryk,
 denburg ter anderer zyde, te S. Germain en Zweeden
 Laye, op den negen-entwintigften van Zomer- en Bran-
 maand (b); en op den tweeden van Herft- denburg;
 maand, te Fontainebleau, tusfchen Frank- tusfchen
 ryk, ryk,
 en Zweeden ter eener en Deenemarke ter an- Zweeden
 derer zyde, by welke twee Verdraagen, men en Dee-
 elkanderen herftelde in 't bezit van 't gene nemarke,
 men, geduurende den oorlog, op elkanderen
 ver-

(x) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 567.

(y) Holl. Merc. van 1678. bl. 299.

(z) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. IV. P. I. p. 379, 389, 395.

(a) TEMPLE Memor. II. 664.

(b) DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 408. Act. de la Paix de Nimeg. Tom. IV. p. 490.

1678. veroverd hadt (c). Deenemarke en Brandenburg, die 't meest terug gaven, bedongen eger eenige sommen gelds, voor de kosten van den oorlog. Beide deeze Mogendheden hadden in 't voorjaar, aangehouden by de Staaten om onderftand, doch men hadt hun verzoek, heufchelyk, van de hand gewezen (d). Doch de twee Noordsche Koningen flooten, op den zes-entwintigften, te Lunden in Schoonen, nog een Verbond van Verdediging (e), waarby, onder anderen, het voorgaande nader verklaard en bevestigd werdt. Eindelyk, werden, op den twaalfden van Wynmaand, te Nieuwmege, een Verdrag van Vrede en een ander van Koophandel en Zeevaart geflooten, tusfchen Karel den XI Koning van Zweeden en de Staaten der Vereenigde Gewesten (f): waarmede de byna algemeene zes- of zevenjarige oorlog een einde nam, en het Christenryk, voor eenen tyd, aan rust raakte.

tusfchen
Zweeden
en Deenemarke
afzonderlyk, en
tusfchen
Zweeden
en de
Staaten.

XXX.
Aanmerkingen
over den
uitflag
der Vredehandeling, ten
opzigte
van
Frankryk,

Frankryk, welk deezen oorlog, allereerst, aangevangen, en, onder 't handelen over de Vrede, met zo veel behendigheit en geweld, voortgezet hadt, behaalde 'er het meeste voordeel by. De Koning breidde zyn gebied verder uit in de Spaansche Nederlanden, op welken hy lang het oog gehad hadt, en floot de Vrede, op de voorwaarden, welken hy zelf voorfchreef, toen hy, niet zonder zyn Ryk in grooter gevaar te ftellen, dan te voeren,

zou

(c) Actes de la Paix de Nimég, Tom. IV. p. 554, 565.

(d) Reuil. Holl. 28 Maart 1679. bl. 424, 425.

(e) Actes de la Paix de Nimég, Tom. IV. p. 576.

(f) Actes de la Paix de Nimég, Tom. IV. p. 651, 678.

zou hebben kunnen volharden in den oorlog. En schoon hy Spanje eenige Grensvestingen te rug geeven moest, bedong hy, hiertegen, voordeels genoeg, om dat hy 'er de Staaten door bewoog, tot eene afzonderlyke Vrede, die het Bondgenootschap verbrak, en Spanje en alle de andere Bondgenooten, eertlang, noodzaakte, om te bewilligen in de voorwaarden, welken Frankryk voorgeslaagen hadt. Het gantsche Graaffchap Bourgondie of Franche Comté werdt Spanje, insgelyks, ontweldigd, en Frankryk bleef zelfs in 't bezit van Fryburg, ter regter zyde des Rynstrooms. Het Huis van Oostenryk en Spanje inzonderheid leedt, derhalve, 't meest by deezen oorlog. Zweeden zag zig, door den tyd, grootendeels, hersteld van de geleeden schade. Deenemarke, Brandenburg, Munster en de andere Bondgenooten moesten zig te vrede houden, met de onderstandgelden, welken zy getrokken hadden, en met de geldfommen, welken hun, by verdrag, werden toegelegd: doch deezen konden, vermoedelyk, de kosten, welken zy hadden moeten draagen, niet goedmaaken. De Keizer verloor zo veel by den oorlog, als Frankryk op het Ryk veroverd hadt, bestaande in de Vesting Fryburg en den vryen toegang van Brisak derwaards. De Hertog van Lotharingen, van zyne Bondgenooten verlaaten zynde, moest Nancy aan Frankryk afstaan. De Staaten der Vereenigde Gewesten alleen, die 't eerst waren aangetast, door Frankryk, Groot-Britanje, Keulen en Mun-

1673.

de Bondgenooten, en

de Staaten.

1678.

ter tevens ; die , naderhand , nog met Zweeden in oorlog geraakt waren ; die zig , by den eersten optogt van Frankryk , op 't punt van hunnen ondergang gebragt gezien hadden , en die zelfs met kleinen voorspoed hadden geoorloogd tegen Frankryk ; flooten zulk eene voordeelige Vrede , als zy , in zulke omftandigheden , zouden hebben kunnen verwagten. De Koning van Frankryk , zig genoodzaakt gezien hebbende , de Vereenigde Gewesten te verlaaten , in de jaaren 1673 en 1674 , ruimde hun ook , by de Vrede , Maastricht wederom in , de eenigste Stad , welke hy van hun ingehouden hadt , en hy sfontd hun een Verdrag van Koophandel toe , ruim zo voordeelig , als het laatste , welk zy , in eenen tyd van Vrede , met hem gemaakt hadden. Tot zulk eene Vrede , baanden hun den weg de afzonderlyke Verdragen , welken zy , eerst met Groot - Britanje , en daarna met Keulen en Munster , hadden weeten te fluiten , en vooral , de Verbonden , met den Keizer , met Spanje , met den Keurvorst van Brandenburg , en met andere Duitfche Vorsten gemaakt : waardoor Frankryk zo veele vyanden tevens op den hals kreeg , dat hy geene kans zag , om het lang tegen dezelve uit te houden. De voorspoed van de wapenen der Bondgenooten tegen Zweeden deedt den Staaten ook merkelyken dienst. Waarby , veelligt , nog kwam de vrees , dat de Koning van Groot - Britanje , dien Lodewyk de XIV , door het verleenen van merkelyke onderftandgelden , op zyne zyde hadt weeten te trekken,

ken, eindelyk, genoodzaakt zou worden, zig te fleeken in den oorlog, die, in zulk een geval, ten hoogste verderfelyk zou hebben konnen worden voor Frankryk. Alle deeze omftandigheden werkten famen, om de Staaten te helpen aan eene Vrede, welke hen verlost van eenen oorlog, die, ter oorzaake, voornaamlyk, van de zwaare onderftandgelden, welken zy den Bondgenooten hadden moeten opbrengen of belooven, en van de geweldige toerustingten ter zee, zeer fchadelyk voor de Landen geweest was; behalve, dat ook de drie overheerde Gewesten veel gelceden hadden van den vyand. 't Eenige genoegzaam, dat op deeze Vrede te zeggen viel, was, dat zy geflooten werdt, buiten bewilliging der Bondgenooten. Deenemarke en de Keurvorst van Brandenburg, die hunne rekening meest vonden by 't voortzetten des oorlogs, namen dit den Staaten, inzonderheid, kwalyk. Ook kon 'er Spanje weinig tegen hebben, om dat de Vrede tusfchen dit Ryk en Frankryk zo goed als getroffen was, eer de Staaten de hunne flooten, en volkomenlyk getekend, eer het afzonderlyk Verdrag der Staaten bekrachtigd werdt. En aan de andere Bondgenooten rekenden de Staaten zig zo naauw niet gehouden, dat zy, om hunnen wille alleen, langer zouden volhard hebben in eenen oorlog, die den Landen zo verderfelyk was. Ook waren zy alleenlyk verbonden, om, niet zonder kennis van Deenemarke en Brandenburg, in onderhandeling over eene Vrede te treden

1678. den (g); geenszins, om niet te sluiten, zonder derzelve bewilliging. Zelfs twyffel ik zeer, of zy den Keurvorst van Brandenburg nog wel zo veel beloofd hadden. Hun onvermogen bragt hen, derhalve, in de noodzaakelykheid om eene afzonderlyke Vrede aan te gaan. Immers, wy zullen, in 't volgende Boek, hen zelve hun gedrag, op deezen voet, meer dan eens, hooren verdedigen.

(g) *Vieuz Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 268, 275.*

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De Luitenant-Admiraal-Generaal WILLEM
JOSEPH VAN GEND,
te plaatsen tegen over Bladz. 24

WILLEM DE DERDE, Prins van Oran-
je enz. 36

KORNELIS DE WITT, Ruwaard van
Putten. 142

JAN DE WITT, Raadpensionaris. 148

De Broeders de Witt overvallen op de
Gevangenpoorte, in den Haag. 170

JACOB DE WITT. 186

ADRIAAN BANKERT. 288

CORNELIS EVERTSEN. 288

ISAAC SWEERS. 292

De Ambassadeur PIETER DE GROOT. 382

De Luitenant - Admiraal - Generaal MI-
CHIEL ADRIAANSZ. DE RUITER. 394